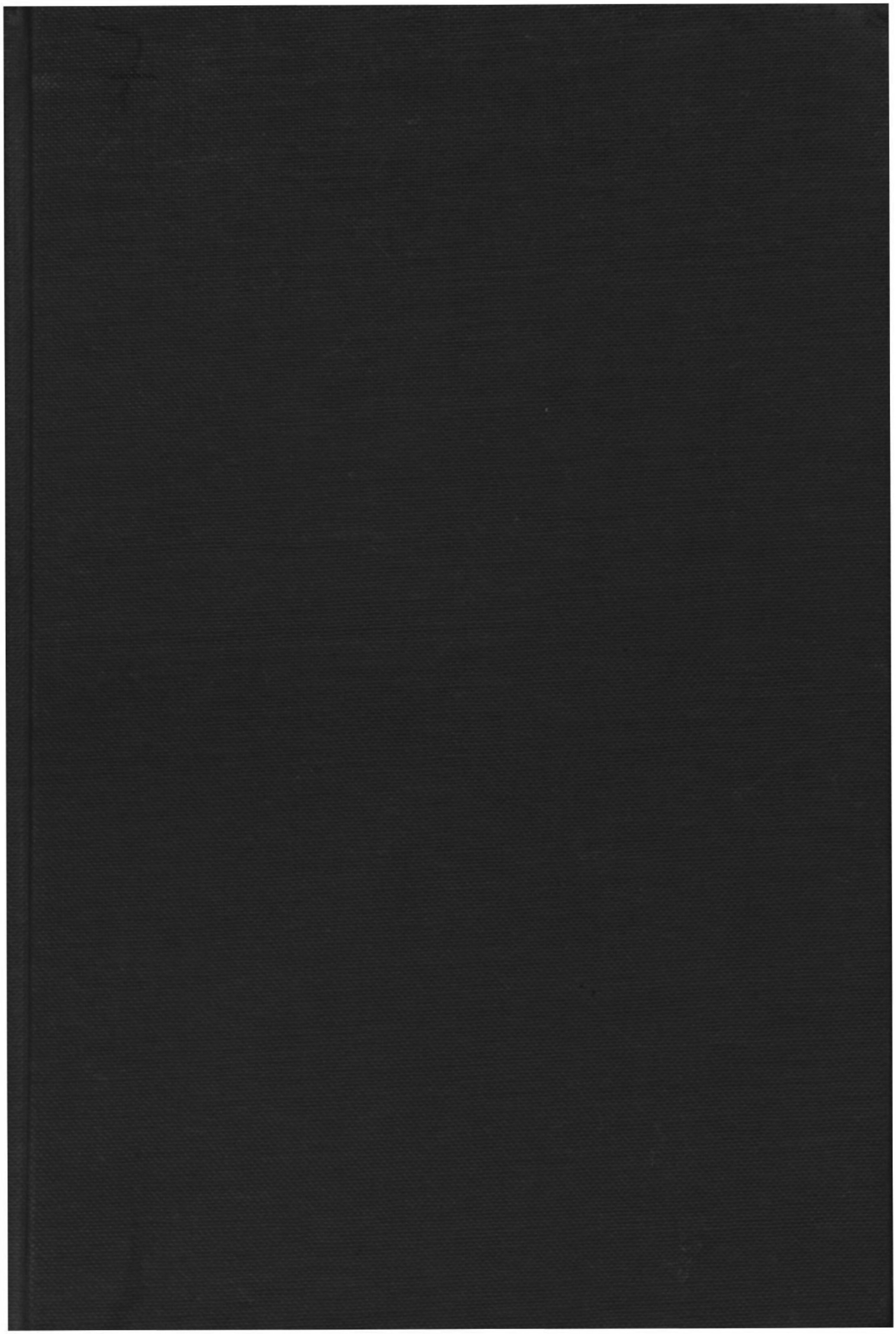

NIEUWE WEST-INDISCHE GIDS

NIEUWE WEST-INDISCHE GIDS

ONTSTAAN UIT

DE WEST-INDISCHE GIDS
VOX GUYANAE CHRISTOFFEL

ZEVEN EN VEERTIGSTE JAARGANG

KONINKLIJK INSTITUUT VOOR TAAL-, LAND- EN VOLKENKUNDE

ALLES KOMT TERECT M·N

'S-GRAVENHAGE
MARTINUS NIJHOFF
1970

© 1970 by Martinus Nijhoff, The Hague, Netherlands
All rights reserved, including the right to translate or to
reproduce this book or parts thereof in any form

PRINTED IN THE NETHERLANDS

INHOUD VAN DE ZEVEN EN VEERTIGSTE JAARGANG

ABRAHAM-VAN DER MARK, *Boekbespreking* 101–104

ADHIN, J. H., Toepassing van het Rooms-Hollands recht in Suriname 91–95

AMERSFOORT, J. M. M. VAN, Hindostaanse Surinamers in Amsterdam 109–138

BOER, M. W. H. DE, Report of a contact with stone-age Indians in southern Surinam 248–258

BOS, G., *Boekbespreking* 304–309

BRUIJNE, G. A. DE, *Boekbespreking* 191–194, 195–196

COOMANS, H. E., Volksnamen voor weekdieren op de Nederlandse Antillen (Vernacular names of molluscs in the Netherlands Antilles) 158–196

DUBELAAR, C. N., Het Afakaschrift in de Afrikanistiek 293–302

DUBELAAR, C. N., Lijst van geschriften van Justus Wilhelm Gonggryp met beknopte biografie 285–292

GEIJSKES, D. C., Documentary information about the Surinam Wama or Akurio Indians 259–284

— *Boekbespreking* 104–105

KRISTENSEN, INGVAR, *Boekbespreking* 194–195

MEILINK-ROELOFSZ, M. A. P., Een archiefreis in West-Indië in 1965 (II) 67–90

MEYER, A., Enige socio-psychologische opmerkingen over Curaçao 60–66

RENSELAAR, H. C. & SPECKMANN, J. D., Social Research on Surinam and the Netherlands Antilles . . 29–59

VOOUS, K. H., Bij het verschijnen van Haverschmidt's 'Birds of Surinam' 96–100

VRIES, JAN DE, Het medisch werk in Suriname's bosland 139–157

WAGENAAR HUMMELINCK, P. & ROOS, P. J., Een natuurwetenschappelijk onderzoek gericht op het behoud van het Lac op Bonaire (A Scientific Survey of the Lac on Bonaire) 1–28

— *Bibliografie* 197–247

— *Boekbespreking* 104–105, 105–106, 106–107

WESTERMANN, J. H., *Boekbespreking* 187–188, 189–190, 190–191

BIBLIOGRAFIE

Articles (W. H.) 197–247

BOEKBESPREKING

BROEDERS, FRATER M. ARNOLDO, *Handleiding tot het gebruik van inheemse en ingevoerde planten op Aruba, Bonaire en Curaçao* (J. H. W.). 190–191

CERVIGÓN, FERNANDO, *Los peces marinos de Venezuela* (Kristensen). 194–195

CRANE, JULIA GORHAM, *Concomitants of selective emigration on a Caribbean island* (Abraham-v. d. Mark) 101–104

DOBRU, R., *'Wan Monki Fri', bevrijding en strijd* (de Bruijne) 195–196

DOELWIJT, THEA, E.A., *'De Vlucht'* (de Bruijne) 191–194

HANNAU, HANS W., *Aruba. – Curaçao* (P. W. H.) 105–106

HANNAU, HANS W., *Islands of the Caribbean* (P. W. H.) . . 106–107

HORST, HERMAN VAN DER, *Faja Lobbi: Impressies van het binnenland van Suriname* (Geijskes) 104–105

RANDALL, JOHN E., *Caribbean Reef Fishes* (Kristensen) . . 194–195

RIVIÈRE, PETER, *Marriage among the Trio; a principle of social organisation* (Bos) 304–309

WALSH, JOHN & GANNON, ROBERT, *Time is short and the water rises* (J. H. W.). 187–188

WEYL, RICHARD, *Geologie der Antillen* (J. H. W.) 188–190

NIEUWE WEST-INDISCHE GIDS

onder redactie van

Dr. Mr. J. H. ADHIN, Dr. D. C. GEIJSKES, Prof. Dr. G. J. KRUIJER, Drs. L .J. VAN DER STEEN, Dr. J. H. WESTERMANN en Dr. P. WAGENAAR HUMMELINCK, *secretaris en eindredacteur*, Sweelincklaan 84, Bilthoven.

No 1, september 1969, p. 1-107

No 2, april 1970, p. 109-247

No 3, december 1970, p. 249-309

P. WAGENAAR HUMMELINCK & P. J. ROOS

KONINKLIJK INSTITUUT VOOR TAAL-, LAND- EN VOLKENKUNDE

EEN NATUURWETENSCHAPPELIJK ONDERZOEK GERICHT OP HET BEHOUD VAN HET LAC OP BONAIRE

Vroeger kende men op het 'Eylandt Curaçao' het 'Lack St. Joris', het 'Lac St. Maria' en nog enkele andere binnenwateren welke Lac of Lack werden genoemd. Thans is er nog maar één Lac op de Nederlandse Antillen: het Lac op Bonaire.

Het is wel de grootste maar zeker niet de bekendste lagune, het heeft geen betekenis voor de scheepvaart en is nog evenmin tot een recreatiegebied van betekenis ontwikkeld. Slechts de schelphopen welke aan haar monding door de vissers zijn opgeworpen vindt men – als een van de meest kenmerkende bezienswaardigheden van Bonaire, naast de flamingo's en de slavenhutjes – in velerlei geschriften afgebeeld.

Een bezoek aan het Lac was enkele tientallen jaren geleden nog iets waarop men zich terdege moest voorbereiden. Bij hoog water en na regens was de noordelijke oevervlakte (fig. 33) vrijwel onbegaanbaar, terwijl het passeren van de kleine salinja's aan de oostkust ook een avontuurlijk karakter had. Het laatste stukje naar Cai ging dan weer beter, vlak langs de branding over zand en koraalpuin (fig. 34) tot aan de landtong waar de vissershutten van de families ENGELHARDT en SOLEANO uit Entrejol stonden (fig. 36), waar de grote hoorns van de carcó meters hoog lagen opgestapeld (fig. 35) en waar een aantal witte mangels (*Avicennia*) schaduw gaven bij een stukje zandig strand (fig. 54) dat ver vooruit stak in de glinsterende vlakte van het binnenmeer.

Tegenwoordig is een tocht naar het Lac niet iets om lang over te praten. Er is een weg naar Cai, aansluitend op de 'Toeristenweg' naar Sorobon, welke behoorlijk is te berijden. Er zijn nog SOLEANO's op de landtong; maar de witte schelpheuvels groeien niet meer en de *Avicennia's* zijn oud, ten dele reeds afgestorven. Het witte strand is mooi gebleven; het wordt alleen steeds meer bezocht door onderwatersportliefhebbers die, na een heerlijke dag

in het water, niet alleen met vis maar ook met alles wat er verder van hun gading is voldaan huiswaarts keren.

Tegenwoordig wordt ook niet slechts Cai bezocht, maar ook Sorobon, vooral sinds de plannen om op dit meest spectaculaire punt van het Lac een groot hotel te bouwen bekendheid kregen, en dit schiereiland voor auto's goed bereikbaar is gemaakt. Vroeger achtte men Sorobon, met zijn diep water en beschut zandstrand, alleen goed voor het kalefateren van zeilschepen; thans wordt er op deze smalle landtong gebouwd (fig. 30, 55), en het zal niet lang meer duren of het gehele Lac wordt beheerst door de hoge opbouw van 'Hotel Sorobon' en door de eisen welke men meent te moeten stellen aan het Lac als recreatiegebied.

Het waren niet alleen de berichten over de bouw van een groot hotel op Sorobon die een nader onderzoek van het Lac tot een dringende zaak maakten, het waren ook plannen voor een zandonttrekking op grote schaal welke ongerustheid wekten. Een onderzoek van de Piscaderabaai op Curaçao heeft geleerd hoe moeilijk het is veranderingen van flora en fauna goed te beoordelen als men niet weet hoe de levensomstandigheden vroeger waren. Nu er spoedig veranderingen worden verwacht in de grootste en nog steeds vrijwel ongerepte lagune van de Nederlandse Antillen, werd besloten tot een algemeen onderzoek op korte termijn, onder auspiciën van de 'Natuurwetenschappelijke Studiekring voor Suriname en de Nederlandse Antillen' door Dr. P. WAGENAAR HUMMELINCK (Utrecht) en Dr. P. J. ROOS (Amsterdam). HUMMELINCK – wiens eerste kennismaking met het Lac al dateerde van 1930 – bleef van 7 augustus tot 23 september 1967 op Bonaire; ROOS – die in 1965 aandacht aan de koraalfauna van het Lac had besteed – van 1 tot 28 augustus. Op een vijftigtal plaatsen werden monsters van de begroeiïng van mangrovewortels, van de bodem en van de oevers van het Lac genomen (fig. 4), om op het Zoölogisch Laboratorium van de Rijksuniversiteit te Utrecht te worden bewerkt. Ook werden watermonsters verzameld en getijdebepalingen gedaan, voor zover dit binnen het kader van een kort veldonderzoek mogelijk was.

Met dankbaarheid moge hier worden vermeld de financiële steun voor dit onderzoek van de 'Stichting voor Wetenschappelijk Onderzoek van de Tropen' (WOTRO), en de daadwerkelijke hulp ter plaatse van de Heer L. D. GERHARTS, die o.m. met medewerking van bootsman RONNIE het moeilijke vervoersprobleem te water

wist op te lossen. Gedeputeerde R. P. SALEH deed ons met de vissers van het Lac kennismaken.

Dankzij de toewijding van de onderwijzers A. J. GERRITSEN en L. WIGBOUT, en de hulp van de ambtenaren van het Kadaster OTILIO MELAAN en HUBERT FRANS, konden op 15–16 september gedurende 24 uur getijdewaarnemingen worden verricht (fig. 6). De Heer H. J. M. BUSSMANN – wiens belangstelling voor de zandvoorraad van het Lac één van de directe aanleidingen was tot dit onderzoek – verleende toestemming tot het bekijken van een aantal uit zandig materiaal bestaande boormonsters, welke op 19 april 1967, 100 en 200 meter ten noorden van Punta Sorobon op een diepte van maximaal drie meter waren verkregen.

Onvergetelijk was de vliegtocht boven het Lac op 29 augustus, waarbij door W. P. TER HART een aantal voortreffelijke foto's werden genomen, welke hij aan de 'Studiekring' voor gebruik bij publicaties over het Lac afstond (fig. 22–32). De Dienst van het Kadaster van de Nederlandse Antillen gaf verlof tot reproductie van enkele door KLM AEROCARTO n.v. in 1949 en 1961 genomen luchtfoto's (fig. 12–21).

Daar de uitwerking van het verzamelde materiaal nog verscheidene jaren zal vergen, wordt hierbij een voorlopig rapport aangeboden dat een indruk tracht te geven van de huidige toestand van het Lac en dat ook aan het verleden en de toekomst van deze lagune aandacht wijdt.

HUIDIGE TOESTAND

Het Lac is omstreeks acht vierkante kilometer groot, waarvan één-derde mangroven en slikken (fig. 3–5, 12). Het ligt buiten de troebele kustwaterzône van het vasteland van Venezuela en is een der zeer weinige helderwater-lagunen van formaat in het Zuid-Caraïbische gebied, welke kunnen worden vergeleken met de lagunen van de Grote Antillen, Florida en de Bahamas welke de geliefkoosde werkterreinen van Amerikaanse oceanografen, biologen en mariene-geologen zijn.

Het heldere water is opvallend als wij gaan vergelijken met bijv. de Piscaderabaai op Curaçao. In het Lac kan men gemakkelijk overal tot op de bodem kijken, terwijl men in de Piscadera-binnenbaai letterlijk geen hand voor ogen kan zien. Helder water betekent echter niet alleen weinig zwevende bestanddelen, maar ook weinig organische stof en dus ook minder voedsel.

Wij mogen aannemen dat het water van het Lac bijzonder voedselarm is. Mogelijk is dit de oorzaak van het opvallende feit

dat hier nergens mangrove-oesters zijn te vinden, dat zeepokken slechts op een paar plaatsen voorkomen en dat vele andere diersoorten welke in de Piscaderabinnenbaai in grote hoeveelheden aanwezig zijn, in het Lac in veel kleiner aantal worden gevonden of zelfs ontbreken. Ook in de algenflora treffen ons grote verschillen. Dat daartegenover door dit heldere water goede bestaansmogelijkheden geboden worden aan organismen die zich in baaien met troebel water niet thuisvoelen, spreekt vanzelf. Wij zouden kunnen zeggen dat het heldere en voedselarme Lac qualitatief rijk is, maar quantitatief arm (vele soorten in geringe hoeveelheid), en de troebele maar voedselrijke Piscaderabaai qualitatief arm maar quantitatief rijk. Hiermede zal rekening moeten worden gehouden wanneer wij ons in de ontwikkelingsmogelijkheden van het Lac gaan verdiepen.

Bij een eerste indruk vertoont de bodem van het Lac als geheel grote tegenstellingen: Er zijn niet alleen uitgestrekte zeegrasweiden maar ook blinkend witte zandvlakten (fig. 7, 12).

Geen vestigingsmogelijkheden voor het zeegras biedt het terrein tussen de Dam en het Secu di Sorobon. Dit is één grote witte vlakte van kalkzand dat over de Dam is heengevoerd en nu een kniediep plateau vormt dat in het noorden en westen steil afhelt naar de twee meter lager gelegen lagunebodem. Een deel van het zand gaat echter nog verder: tot aan het strand van Mangel Altu, dat in het zuiden als een witte landtong het westelijk deel van Boca Jewfish (fig. 19) afsluit. Dat wij hier te maken hebben met de grootste zandvoorraad van het Lac welke zonder meer ter beschikking staat heeft men al lang begrepen. Vele truckladingen zand zijn hier reeds vandaan gehaald. Dit zand is van geheel andere kwaliteit dan het veel grovere, met schelpgruis en koraalfragmenten vermengde zand van het oudere deel van de landtong van Cai (fig. 14, 16), waarvandaan enkele jaren geleden verscheidene karrevrachten zijn weggevoerd.

Men doet echter goed van de zandvoorraad van het Lac geen te grote verwachtingen te koesteren. Het koraal- en schelpzand vinden wij dikwijls gemengd met lagunemodder, mangroveveen, of zand dat grotendeels uit resten van kalkalgen bestaat; voorts mag worden aangenomen dat de vaste ondergrond, het kalksteenplateau van Zuid-Bonaire, bijna overal op zeer geringe diepte aanwezig is. Weliswaar is er ook nog een brede strook tussen de mangroven (Isla di Chico, Isla Fogon, Isla Rancho en Isla di Pedro; fig. 12, 17–18, 46, 47), welke uit koraal- en schelpzand (soms

vermengd met vrij grof materiaal) bestaat, maar ook hier vinden wij weinig goed zand en veel slik.

In het gehele Caraïbische gebied komen zeegrasweiden voor – een min of meer aaneensluitende vegetatie van *Thalassia testudinum* – in lagunen of andere ondiepe wateren, waar zij de sedimentatie bevorderen en een belangrijke bijdrage leveren tot de biologische en fysische reiniging van het milieu. Zij scheppen hierdoor voor vele dieren gunstige levensvoorwaarden en vormen voor de recreatie aantrekkelijke terreinen.

Thalassia heeft 1-2 cm brede lintvormige bladeren en bezit stevige wortelstokken die vaste matten kunnen vormen en een zandige of modderige bodem tegen erosie kunnen beschermen (fig. 52). Wordt deze wortelmat beschadigd, dan kunnen er zandkuilen ontstaan (fig. 9) die tenslotte kunnen leiden tot een terrein zonder vegetatie.

Op twee plaatsen in het Lac, in de monding en in het zuidwestelijk deel waar het zand minder slikkig en de zuurstofvoorziening op de bodem gunstig is, komt nog een tweede zeegrassoort voor: *Syringodium filiforme* (fig. 7), met zeer smalle, bijna draadvormige doch stevige bladeren en dunne wortelstokken.

Een derde zeegrassoort, die véél minder dan beide genoemde in het Caraïbische gebied voorkomt, is nog slechts op één plaats in het Lac gevonden. Het is *Diplanthera wrightii* (fig. 7), die doet denken aan *Syringodium*, maar veel fijner is gebouwd.

In het Lac komt nog een vierde soort 'zeegras' voor, eveneens met zeer smalle, bijna draadvormige bladeren: *Ruppia maritima*. Deze plantensoort, welke ook in Nederland wordt aangetroffen, is van verscheidene plaatsen op de Nederlandse Antillen bekend: uit stilstaande of slechts weinig stromende waterplassen en poelen, met een zoutgehalte uiteenlopend van brak tot zouter dan de zee. *Ruppia* is in het Lac slechts op drie plaatsen gevonden (fig. 7): in het zeer zoute Awa Lodo di Bacuna (Awa Lodo = lett. modderig water) als kwijnende planten, in het Awa Lodo di San José in iets betere toestand, en in een kreekje bij Punta Wanapa, onder kennelijk gunstige omstandigheden.

Hoewel de algenflora van het Lac rijk is en door het heldere water op aantrekkelijke wijze wordt getoond, moge op deze plaats slechts aandacht worden geschonken aan vier opvallende soorten, waarvan het duidelijk is dat zij belangrijk zijn voor de ontwikkeling van het Lac of kenmerkend voor een bepaalde vindplaats.

De belangrijkste alg is *Halimeda opuntia*, die met nog andere *Halimeda*-soorten in enorme hoeveelheden voorkomt en meestal samen met *Thalassia* de ondiepten vormt welke het bereiken van de baaien en kreken tussen de mangroven zozeer bemoeilijken (fig. 7, 13–14, 28–29). Op alle stranden zijn hun kalkachtige skeletten van aan elkaar gehechte series van platte leden te vinden. Het zandige deel van alle afzettingen in het Lac – voor zover dit geen koraal- of schelpzand is of ingespoeld zand uit het noorden – bestaat bijna geheel uit resten van *Halimeda*, ook daar waar deze alg thans niet meer voorkomt.

De merkwaardigste alg is wel *Avrainvillea nigricans*, om de wijze waarop deze viltige massa's vormt die het aspect van de mangrovelagunen van Boca di Coco en Boca Chikitu bepalen (fig. 7, 13, 17, 26). Wat op enkele andere plaatsen in het Lac nog geïsoleerde pollen zijn, die tussen hun viltige waaiers slib doen neerslaan, is hier een viltig dek geworden dat andere bodemvegetatie onmogelijk maakt. De omstandigheid, dat *Avrainvilea* hier onregelmatig vergroeide massa's vormt op een zachte modderbodem, terwijl daarboven nauwelijks nog van open water kan worden gesproken, maakt het exploreren van deze lagunen tot een zeer aparte belevenis.

Acetabularia crenulata is de naam van bijzonder sierlijke witte tot crêmekleurige parasolletjes (fig. 9) die in zeer ondiep water op beschutte plaatsen groeien. Wij vinden deze alg vooral op modderige plaatsen waar hij zich vasthecht op slakkenhuizen, stukjes steen en mangrovewortels; het mooiste echter als fraaie manchetten op drijvend hout, vlak onder het wateroppervlak.

Op dezelfde plaatsen vindt men ook *Batophora oerstedi*, als vossestaartjes vastgehecht op schelpjes, steentjes en hout (fig. 9). *Batophora* komt nog voor waar *Acetabularia* niet meer is te vinden bijv. in waterplassen met een soms zeer hoog zoutgehalte. De vossestaartjes zijn lang en los gebouwd in marien milieu, kort en gedrongen in de Awa Lodo's, waar het zoutgehalte meer dan tweemaal zo hoog kan worden als in de open zee.

Wat de fauna betreft, moge hier slechts gewezen worden op enkele veranderingen in de dierenwereld van dit binnenmeer, welke ons reeds bij het veldwerk hebben getroffen.

Duidelijk is dat het voorkomen van bepaalde organismen aan plaatsen met de voor hen geschikte levensomstandigheden is gebonden. Grote zeesterren (*Oreaster reticulatus*), witte zeeappels (*Tripneustes esculentus*) en de grote carcó's (*Strombus gigas*) zal

men bij voorkeur zoeken op plaatsen waar zeegras voorkomt in een zandig milieu, en niet op ondiepe zeegrasbanken van modderige lagunen (fig. 8). De grote mangrovekwallen (*Cassiopea xamachana* en *C. frondosa*, fig. 8) vindt men niet zwevend in het water, maar op beschutte plaatsen van de lagunebodem liggend, met hun fijnverdeelde armen wapperend naar boven gekeerd. In ondiep water op dezelfde plaatsen vindt men ook dikwijls de crêmekleurige 'bloempjes' van *Myrionema hargitti* (fig. 10), als tere polypenbouquetjes op wortels van *Rhizophora*, *Avrainvillea*, *Thalassia* en *Halimeda*.

Aan de steenachtige kust bij Cai en Cas di Meeuchi vinden wij weer andere soorten. Enkele hiervan – die aan een bestaan in de branding zijn aangepast – kan men binnen het Lac alleen terugvinden op de kalksteenklifjes van Punta Sorobon en Punta Calbas.

Het voorkomen van enkele koraalsoorten (*Porites porites* en *P. astreoides*, (fig. 10) in het zuidelijk deel van het Lac kan in verband worden gebracht met de voortdurende aanvoer van water uit de open zee, waardoor voor deze dieren gunstige levensvoorwaarden worden geschapen, evenals het voor zeegras *Syringodium*.

Bijzondere vermelding verdienen de fraaie, ronde of spoelvormige, soms wat op fijn koraal gelijkende kalkalgenknollen van *Lithothamnion* (of *Goniolithon*), in het ondiepe water bij Punta Sorobon (fig. 19, 30), door welke het Lac reeds een zekere mate van bekendheid geniet. Een speciale door *Thalassia* en *Porites* gekarakteriseerde levensgemeenschap heeft op de kop van het Secu di Sorobon een platform vlak onder de laagwaterlijn gevormd (fig. 19), zoals slechts van enkele plaatsen in het Caraïbisch gebied bekend is. De talrijke beschadigde carcó-schelpen welke op dit *Porites*-kopje te vinden zijn, wijzen er op dat deze plaats – die bij zeer laag water aan de oppervlakte komt – door carcóvissers werd gebruikt om de slakken uit hun huizen te halen.

Een diersoort welke, aangezien hij uitsluitend òp water voorkomt, wel gebonden is aan water maar nauwelijks reageert op het water als milieu, is de schaatsenrijder *Trochopus plumbeus* (fig. 10). Het is een oppervlaktewants welke vrijwel overal aanwezig is op liefst wat tegen de wind beschutte plaatsen waar voldoende voedsel en voortplantingsmogelijkheden zijn te vinden.

Een apart vraagstuk vormt de verspreiding van de 'indianenschelp' *Melongena melongena* (fig. 11, 51) waarvan de 'grote vorm' bekend is van de prehistorische schelphopen van Aruba, Curaçao

en Bonaire, maar die thans op de laatste twee eilanden schijnt te zijn uitgestorven. Merkwaardigerwijze bestaat er daar wel een 'kleine vorm' van dezelfde soort, waarvan de vertegenwoordigers zich, ondanks hun uiterlijk van jonge exemplaren ,toch kunnen voortplanten. In het Lac werd deze 'kleine vorm' *in leven* slechts gevonden in zeer ondiepe delen van de modderige oever benoorden Rooi Pedro, tot in de slikkige geultjes van het grote veld met zeekraal (*Salicornia*) bij Punta Wanapa welke nog steeds de invloed van het getij ondervinden (fig. 23, 39), en ook in Boca Jewfish (fig. 32), eveneens in water van slechts enkele centimeters diep. Lege slakkehuizen bleken veel algemener dan levende dieren, overal langs de oevers van de Awa Lodo's tot aan de noordgrens van de zoutpannen bij Bacuna. Sommige schelpen hadden hun kleurentekening nog behouden, aldus getuigende van de grotere uitgebreidheid welke de getijdepoeltjes nog kortgeleden moeten hebben bezeten. Veel sterker verweerde exemplaren werden gevonden op het Isla di Chico, in bodemafzettingen van het Awa di Pedro en ten noordoosten van Punta Sorobon – en zelfs in de bodem van het Pekelmeer benoorden Witte Pan.

De 'grote vorm' van *Melongena melongena* vinden wij bij het Lac slechts op twee plaatsen: op de prehistorische schelphoop van Punta Calbas, en in schelpkalkafzettingen vlak benoorden het Lac, welke door de aanleg van de weg naar Cai en bij de oostelijk daarvan liggende dam op Bacuna, over vele tientallen meters zijn ontsloten (fig. 11).

Deze jong-fossiele afzettingen van Rooi Grandi werden gevormd in een tijd toen het Lac reeds bestond maar de zeespiegel tenminste vijf meter hoger moet hebben gelegen dan nu. In deze tijd – tijdens een zeespiegelrijzing van —20 tot +5 (of +10) meter – ontstond het Laagterras, dat nu het grootste deel van Zuid-Bonaire vormt. Het centrale deel van Zuid-Bonaire (het Middenterras van Lima) was toen al aanwezig en bleef boven zee. Van de steile terrasranden van Lima tot aan het middenterras van Bacuna was toen alles één grote lagune, waarin molluskensoorten leefden die thans niet of nauwelijks meer in het Lac voorkomen maar die elders op de Antillen nog veel worden gevonden. Een sprekend voorbeeld is het geribde venusschelpje, *Chione cancellata*, dat in dit 'oude Lac' in even grote hoeveelheden moet hebben geleefd als thans bijvoorbeeld in de Piscadera-binnenbaai, maar dat in het hedendaagse 'nieuwe Lac' niet werd aangetroffen (fig. 11). Opvallend veel vinden wij in deze Rooi Grandi-afzettingen ook *Strombus pugilis* – een gemakkelijk te herkennen kleine

carcó-soort, die thans nog in het diepste deel van de monding van het Lac schijnt voor te komen – en *Codakia orbicularis*, die om eveneens onduidelijke redenen alleen in Puitu levend werd verzameld (fig. 11).

Verarming van het milieu

Al moeten herinneringen bij vergelijkingen met het heden met de nodige voorzichtigheid worden gehanteerd, toch kregen wij de indruk – in overeenstemming met de verhalen van Lac-kenners – dat het Lac bezig is te verarmen. Voor de visserij schijnt het steeds minder te gaan betekenen; gevreesd moet worden dat het zal worden 'doodgevist', vooral ook als de onderwatersportliefhebbers van alles blijven medenemen.

Vroeger was de vangst van *Strombus gigas* stellig belangrijk. Overal waar de vissers veel aan land komen of kwamen, vinden wij hopen carcó's, vooral bij Sorobon en Rooi Pedro (fig. 42), Boca di Coco en vooral Cai (fig. 14, 28, 35, 36). Oude en weinig spectaculaire schelphopen liggen bij Punta Calbas en Punta Rancho, enkele schelpen ook bij Punta Wanapa, op het Isla di Chico en bij de puinwallen aan zee.

Op de landtong van Cai liggen verreweg de meeste carcó's; een tiental hopen van $2\frac{1}{2}$ tot $3\frac{1}{2}$ meter hoog van alleen *Strombus gigas*, die – getuige het gat dat men in de voorlaatste winding van de schelp heeft gehakt om, na doorsnijding van de columellaspier, het dier er snel uit te kunnen verwijderen – alle voor de consumptie waren bestemd. Nemen wij aan dat er alleen op Cai een 200- tot 250-duizend schelpen liggen (een stellig te lage schatting op het oog) en dat dit $\frac{2}{3}$ is van het aantal dat in de loop van 60 jaren in of dicht bij het Lac werd gevangen, dan komen wij op een gemiddelde van 500 carcó's per maand – een aantal dat thans op geen stukken na wordt gehaald. In de eerste jaren moet dit gemiddelde veel hoger geweest zijn want ná 1930 zijn er geen grote schelpenhopen meer bijgekomen. De meeste dieren komen thans van diepere plaatsen van het mondingsgebied; een twintigtal jaren geleden zouden er daar nog door schepen uit Curaçao vele duizenden zijn weggehaald. De laatste jaren worden hoe langer hoe meer jonge dieren gevangen. Ook worden steeds minder vaak mooie exemplaren voor consumptiedoeleinden beschadigd: men hangt de schelp nu liever op en laat het dier er vanzelf uitzakken, om de onbeschadigde carcó te kunnen verkopen aan toeristen of schemerlampjes-fabrikanten.

Deze faunaverarming dient nader en op korte termijn te worden

onderzocht, vóórdat het Lac aan sportliefhebbers en recreatiezoekenden niets meer te bieden heeft. Het spreekt vanzelf dat eventuele maatregelen van faunabeheer niet los gezien mogen worden van natuurbescherming in wijdere zin onder en boven water. Ook zal het een ieder duidelijk zijn dat dit een taak is welke met de nodige ernst moet worden ondernomen en, volgens door nader onderzoek verkregen richtlijnen, moet worden voortgezet. De natuurbeschermings- en monumentenverordening 1967 van het Eilandgebied Bonaire biedt hier mogelijkheden die moeten worden benut.

Veranderingen in de loop der jaren

Er zijn in dit verband nog andere zaken welke ons zorgen geven: Het Lac als landschap! Als wij het Lac uit de lucht bekijken, dan zien wij achter de witte zandstrook niet een egaal-groen mangrovedek met hier en daar donkere lagunen, maar een mottig-groene deken met gaten en grauwe vlekken, welke ongezond aandoet vergeleken met de fris-groene mangrovestrook welke de kom van het Lac omsluit. Die mottige gaten blijken slibvlakten te zijn, en de grauwe vlekken zijn plaatsen waar het mangrovebos dood is of bijna afgestorven (fig. 12, 17, 23, 25). Wat is er met het Lac aan de hand?

Het Lac wordt begrensd door kalksteenplateau's welke zeer geleidelijk onder de lagune wegduiken. Vele tientallen meters kan men het water inlopen, soppend door de zachte modder, maar met de verkarste kalksteen onder de voeten. Op enkele punten vinden wij flauwe opwelvingen van het plateau: bij Punta Wanapa, Rooi Pedro, Punta Calbas, Isla di Juwana en Punta Rancho (fig. 4, 5, 23, 31, 37, 38, 40). De flauwe rug van Sorobon zet zich voort tot aan Binnenklip, waar wij op twee meter diepte het kalksteenterras terugvinden, slechts overdekt met een klein beetje zand (fig. 5, 12, 19). In Boca Jewfish vinden wij, twee meter onder water, een klein complex van breuken en instortingen, waardoor grotten worden ontsloten die niet verschillend zijn van die op de plantage Lima.

Wij mogen dus wel aannemen dat het Lac, in een tijd dat de waterspiegel enkele meters lager stond dan nu, een laaggelegen gedeelte was van het noordoostelijk deel van het kalksteenplateau van Zuid-Bonaire, waardoor met het afstromende water ook verweringsproducten uit het binnenland naar zee werden afgevoerd. Toen dit laaggelegen gebied weer onder het zeeoppervlak

was verdwenen, hebben water en wind, samen met de vegetatie aan het Lac zijn huidige vorm gegeven; een vorm welke ongetwijfeld ook werd beïnvloed door schommelingen van de zeespiegel. Tijdens een hoge waterstand kon toen ook de lagune ontstaan waarin de schelpkalken van Rooi Grandi werden afgezet.

De zandwal tussen Boca Chikitu en Rooi Pedro moet zijn ontstaan in een tijd dat de dubbele strandhaak van Cai (fig. 14, 16) nog niet bestond. Deze zandwal had in het midden tenminste één grote opening (Boca Fogon); mogelijk waren er ook openingen aan beide zijden (in het zuiden Boca di Pedro en Boca Rancho, in het noorden Boca Chikitu). Deze doorgangen maakten een verversing van het water achter de wal mogelijk, waardoor een uitgestrekt mangrovebos tot ontwikkeling kon komen.

Mangroven bevorderden echter de verlanding. Mede daardoor zijn de openingen in de zandwal minder goed gaan functioneren, in het bijzonder de middelste (Boca Fogon) die waarschijnlijk de belangrijkste was. Bovendien werd door inspoeling van bodemmateriaal uit het achterland en het inwaaien van fijne bodemdeeltjes de lagune achter de zandwal steeds ondieper en tenslotte – in het noordelijkste deel tegenover Rooi Grandi – geheel opgevuld. In de droge tijd ziet men thans grillig gevormde, zoute slikvlakten en met zout omrande pekelmeertjes tussen de mangroven, waarvan een groot deel reeds is afgestorven of bezig is dood te gaan.

In deze omstandigheden van milieu-verzouting, sterft de mangel tan (*Rhizophora mangle*) met zijn sierlijke steltwortels het eerst; de mangel blancu (*Avicennia germinans*) met zijn talrijke rechtopstaande luchtworteltjes houdt het langer uit (fig. 38, 40, 48, 53). Prachtige *Avicennia's* vinden wij thans nog direct oostelijk en westelijk van de reeds sterk verzoute Awa Lodo's en in het bijzonder aan de kreken van de zeekraalvlakte bij Punta Wanapa, tot meer dan 8 meter hoog (fig. 39). De mooiste *Rhizophora's* staan aan het open water (fig. 26, 41, 49) vooral bij Mangel Altu en aan de oostkant van Rancho. Bij het eiland Rancho vinden wij een grillig oerwoud van soms mansdikke stammen welke een hoogte van 12 meter bereiken (fig. 50).

Het enige terrein achter de zandwal dat niet duidelijk van de verzouting heeft geleden is het gebied dat nog beheerst wordt door het getij dat via de kreken van Boca di Pedro tot voorbij Punta Wanapa zijn invloed laat gelden (fig. 18, 23, 31, 39, 40, 42).

Aangenomen mag worden dat een aantal spectaculaire veranderingen in het landschap van het Lac zich pas in de laatste paar

honderd jaar hebben voltrokken, enkele zelfs in de laatste tientallen jaren.

Toen het Lac in 1930 door de deelnemers aan de 'Utrechtsche Antillen excursie' van Prof. Dr. L. M. R. RUTTEN werd bezocht, was er mangroveopslag in het Awa Lodo di Bacuna en waren eb en vloed daar duidelijk waarneembaar (fig. 37), thans reageert deze lagune niet of nauwelijks meer op het getij. De *Rhizophora's* zijn afgestorven en sommige *Avicennia's* zien eruit alsof ook voor hen de strijd tegen het zout te machtig is geworden (fig. 38).

Niet duidelijk is of de aanleg van de grote dam in Rooi Grandi (fig. 4, 12, 15) – die reeds een vijftiental jaren het afstromen van veel zoet oppervlaktewater naar het Lac verhindert – in belangrijke mate aan de degeneratie van het mangrovelandschap heeft bijgedragen. Een gunstige invloed zal er waarschijnlijk niet van zijn uitgegaan.

In 1930 was de mangrovegroei in het noordelijk deel van de kom van het Lac zich reeds sterk in zeewaartse richting aan het uitbreiden. Hoewel het door *Rhizophora* bezette oppervlak toen kleiner was dan thans, was het aspect van het geheel toch weinig verschillend. Ook toen lagen in de ingang van Puitu reeds zulke grote *Thalassia*- en *Halimeda*-banken, dat het nodig was een roeibootje er over heen te duwen.

CHICO ROSARIO van Tera Corá, die omstreeks 60 jaar geleden met enkele collega's ging houtskoolbranden op het gedeelte van de zandwal dat thans naar hem is genoemd, liet zich met een bootje overzetten. Nu is dit niet meer mogelijk. Wil men het Isla di Chico bereiken, dan is men genoodzaakt zich heen te werken door een gordel van mangroven welke op zijn smalst (bij Boca Chikitu) 80 meter breed is, en meer dan 8 meter hoog (fig. 17, 26).

Op de puinwal zijn deze activiteiten van Chico en zijn collega's nog merkwaardig duidelijk waar te nemen: brandresten (fig. 46), een stukje jute zak, karresporen en het grondvlak van een huis. Het aangrenzende deel van de lagune bleek in de droge tijd zo sterk ingedampt te zijn dat de zwarte slikbodem was bedekt met een dun laagje gips, dat ook enkele *Batophora*-plantjes had omkorst (fig. 45). Een aantal gepekelde tienponders (*Elops saurus*) die op de oever lagen, bewezen dat het Awa di Chico voor zeevissen toegankelijk moet zijn geweest.

De grote zandwal is gemakkelijker te bereiken door de doorwaadbare Boca di Pedro. Een tunneltje door de smalle mangrovegordel leidt daar naar het armzalig begroeide Isla di Pedro, dat

door een drassige strook (Boca Rancho) van de veel grotere zandvlakte van het eiland van Rancho (fig. 47) is gescheiden. Zoals de ligging van het Isla di Chico aan landzijde is gebonden aan een plek waar kalksteen met nog wat ouder gesteente even aan de oppervlakte komt, zo is hier Rancho aan de landzijde vastgelegd aan een kleine opwelving van het kalksteenplateau (Punta Rancho).

Vroeger konden schepen het Puitu binnenvaren om zout te laden uit de salinja en kon men per schip water halen uit de putten in het kalksteenterras bij Boca di Pos.

Welke aanwijzingen over vormveranderingen van het Lac in de laatste tijd geven de vroegere en recente kaarten van Bonaire, en de luchtfoto's?

Op een *schetskaart van 1866*, uit '*Het eiland Bonaire*' (1867), is het Lac voorgesteld als een open binnenwater dat in tweeën is gedeeld door twee landtongen welke elkaar naderen op de plaats welke nu als Boca Fogon wordt aangeduid (fig. 1). De zuidwestelijke landtong begint bij Rooi Pedro, is in het begin als land getekend en lijkt als mangrovemoeras door te lopen tot het einde van Rancho. De noordoostelijke landtong begint iets bezuiden Boca di Coco en is geheel als moeras getekend; mogelijk is hiermede toch bedoeld de zandstrook van Boca Chikitu en Isla di Chico waarvan het begin door kleine ontsluitingen van de ondergrond is vastgelegd. Voorts is, ter hoogte van Palu Grandi en het Isla di Juwana een derde, moerassige landtong getekend. Opgemerkt moge worden dat op dit kaartje de puinwal van Cai niet bestaat en de monding van het Lac dus reeds een honderd meter bezuiden de salinja begint.

Hoewel het duidelijk is dat aan dit kaartje uit 1866 – dat ten behoeve van de verkoop van grote percelen van het eiland werd vervaardigd – geen eisen van nauwkeurigheid mogen worden gesteld, komen wij toch in de verleiding hierdoor als zeker aan te nemen dat honderd jaar geleden de strandhaak van Cai nog niet bestond, en dat toen het noordelijk deel van het Lac was afgesloten door een barrière met in het midden een opening welke tot open water toegang gaf.

Hoe het Lac er vijftig jaar later uitzag, zien wij op de *Topographische Kaart van Bonaire*, 1:20.000, welke in *1911–1912* door W. A. Jonckheer Jr. en L. Lens werd opgenomen (fig. 2). Ieder die deze kaart wel eens bij zijn werk heeft gebruikt, is geneigd haar

gegevens als nauwkeurig en betrouwbaar te beschouwen. Uit het feit dat hierop noch het Isla di Juwana noch het Isla di Chico staan aangegeven mogen wij dan ook waarschijnlijk afleiden dat beide eilanden toentertijd reeds door mangroven aan het oog waren onttrokken, en dat het Isla di Juwana toen niet was begroeid met zuilcactussen, die zo hoog waren dat zij de aanwezigheid van een rotsig eilandje tussen de mangroven konden verraden.

Het Lac verschilde vijftig jaar geleden niet zo veel van thans. Op de kaart is het noordelijk gedeelte een groot 'Mangrove Bosch' met de twee noordelijke Awa Lodo's ongeveer in dezelfde vorm als thans. Er is geen verbinding getekend tussen het Awa Lodo di San José en het open water bij Palu Grandi. Er staan geen mangroven aan de kust benoorden Rooi Pedro, en nauwelijks zelfs in de Boca di Pedro, welke op de kaart wel veertig meter breed lijkt te zijn. Merkwaardig is ook dat de verbinding tussen het Isla di Pedro en het 'Eil. Rancho' – thans slechts een drassige strook – hier een kanaal is van ongeveer dertig meter breedte.

De mangrovebegroeiïng in de kom van het Lac is in 1911 nog in opkomst; deze is slechts aangeduid als een dunne gordel van bijna gelijke dikte, met uitzondering van het gebied tussen de landtong van Boca Chikitu en Rancho (dat de grens vormt van het 'Mangrove Bosch'), de zandstranden bij Palu Calbas en Mangel Altu (waar geen mangroven staan getekend), en het mondingsgebied van Boca Jewfish (waar moeras is aangeduid).

Geen spoor vinden wij op de kaart van de magrovecomplexen tussen Puitu en Fogon. De monding toonde vijftig jaar geleden, net als thans, de dubbele strandhaak van Cai. De Dam – reeds op het kaartje van 1866 op opvallende wijze getekend – lijkt op de Topographische Kaart een aaneengesloten middenstuk te hebben, zodat van twee monden van het Lac zou kunnen worden gesproken: Boca di Cai (= Boca di Lac) en Boca di Bakijou (een nauwe doorgang in het zuidelijke deel van de Dam). Betwijfeld mag worden of aan deze voorstelling van de Dam, waarvan thans slechts bij laag water hier en daar stukjes boven water komen, waarde mag worden gehecht. Een voortschrijdende afbraak zou echter wel in overeenstemming zijn met de waarnemingen, dat het zuidelijk deel de rest is van de aan elkaar gekitte basis van een puinwal, en het noordelijk deel eveneens géén echt rif is, maar grof koraalpuin in ondiep water opgeworpen.

Dit laatste kon reeds worden vastgesteld *in 1930*, toen bij Cai, Puitu, Isla di Juwana, Sorobon en Dam verzameld werd en ook

enkele dieptemetingen werden gedaan (fig. 3). Toen bleek het Lac reeds een verdronken deel van het laagterras van Zuid-Bonaire te zijn, met brandingsnissen en karstverschijnselen die getuigden van veranderingen in de laatste tijd. *Rhizophora* was toen in de kom reeds duidelijk in opmars. De Awa Lodo's waren echter nog niet zo verzout en reageerden nog op het getij. Toch waren er toen al dode boomkruinen te zien in het centrale deel benoorden Isla di Chico, dat thans een knekelhuis is van kale stammen.

De *luchtkaarteringen van 1949 en 1961* door KLM AEROCARTO verschaften een schat van betrouwbare gegevens, op basis waarvan wij thans op velerlei gebied kunnen verder werken.

In 1949 (fig. 13, 15–16, 20–21) was de grote dam in Rooi Grandi nog niet aangelegd. Na regens overstroomde toen nog de vlakte ten noorden van het Lac en verzoetten de Awa Lodo's. Op plaatsen die op de foto's uit april 1961 (fig. 12, 14, 17–19) als lichte vlekken zijn te onderscheiden, zijn de mangroven dan echter reeds aan het afsterven, vooral ten noorden van Isla di Chico, bij de slibvlakten van Isla Fogon, en op het terrein daartussen, waar men in het noorden lichte (dode) en donkere (levende) boomgroepjes kan onderscheiden. De situatie in dit gebied is sindsdien weinig veranderd; behalve de toenemende sterfte onder de *Rhizophora's* vallen alleen enkele terreinveranderingen op tengevolge van het instuiven in het westelijke Awa Lodo. Op de foto van 1949 is reeds te zien hoe het geulstelsel van Fogon doodloopt op het uit het noorden ingespoelde bodemmateriaal en dan naar het oosten afbuigt, naar het Awa Lodo di Bacuna waar al enkele dode bomen zijn waar te nemen.

Wat de niet-verzoute mangroveterreinen in het westen betreft valt op te merken dat de stroomgeulen bij Punta Wanapa in 1949 breder waren, en dat de mangroven bewesten het Isla di Juwana zich in de laatste tien jaren sterk hebben uitgebreid. Meer mangroven vindt men ook bij Boca di Pedro, waarvan de kreken kennelijk pas de laatste jaren zijn dichtgegroeid. Sterk toegenomen is ook de mangroveopslag aan de zuidoever van Boca Jewfish, waarin 'paden' zijn te zien, daar waar door de modder wadende mensen de bodembegroeiïng hebben verstoord.

In de kom van het Lac is op enkele plaatsen het binnendringen van *Rhizophora* duidelijk waar te nemen, bv. ijtussen Puitu en Boca di Coco, en van Boca Chikitu tot voorbij Fogon. Overal zijn de kreken in 1961 verder dichtgegroeid en hebben aparte man-

grovebosjes zich uitgebreid. De grote zandgaten in de *Thalassia*-velden (fig. 12), die volgens de verhalen hun ontstaan aan het gedrag van woelvissen (*Albula vulpes*) te danken hebben, komen op de foto's van 1949 nog niet voor.

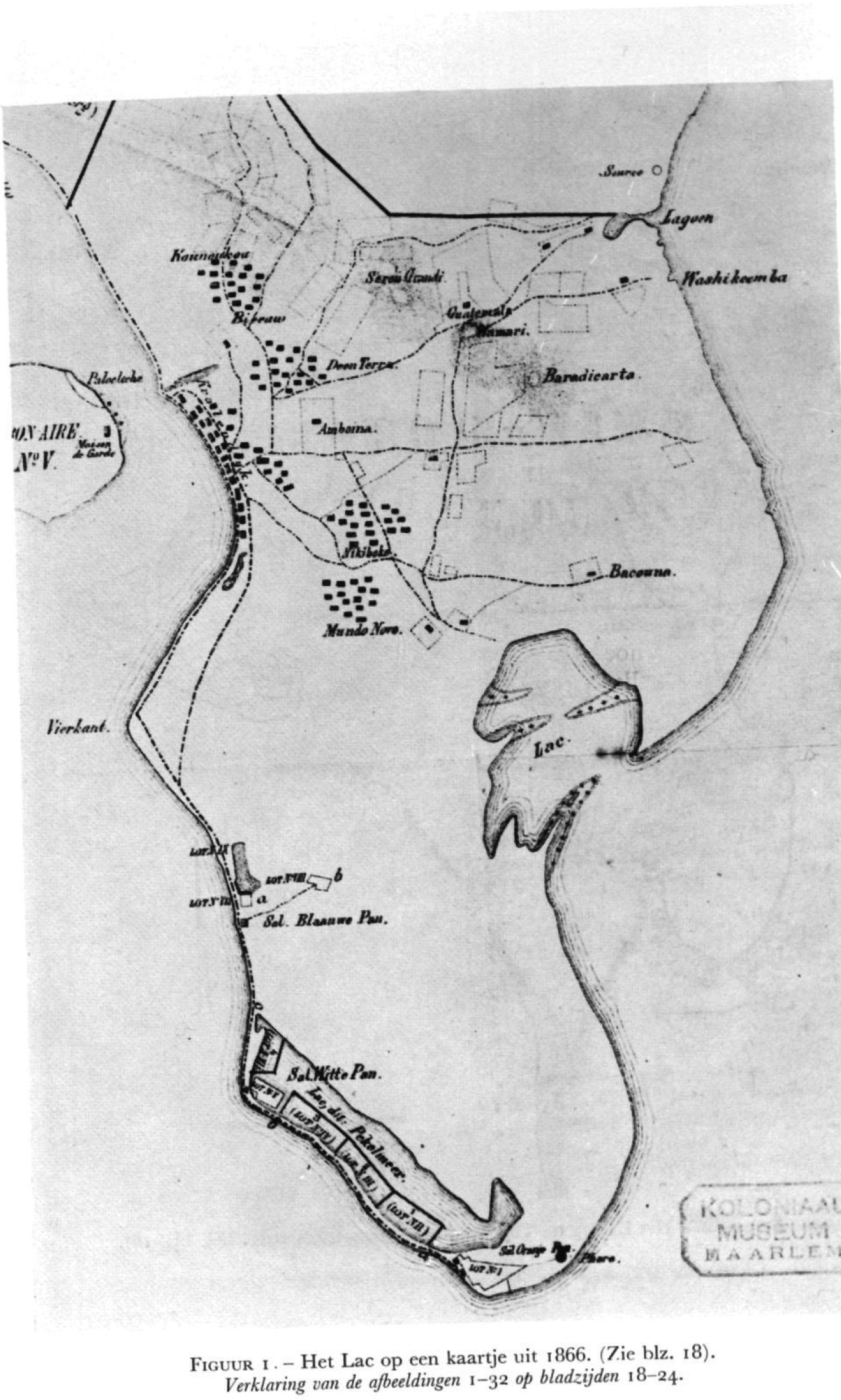
Hoewel het noordelijk deel van de Dam in 1962 een armelijker indruk maakt, is de koraalbegroeiïng van het zuidelijke gedeelte de laatste jaren iets toegenomen. Bij Boca Bakijou zijn meer koraalkolonies te zien (snelgroeiende *Acropora cervicornis*). Ook het zand is nog in opmars; de steile rand van het zandplateau van Awa Blancu is het *Porites*-kopje van het Secu di Sorobon iets meer genaderd.

De *Topographische Kaart 1:25.000* van Bonaire (1963) – naar de opname van 1960 vervaardigd – stelt wat het Lac betreft teleur. De omtrekken van Isla di Chico, Isla Rancho en Isla di Pedro zijn onduidelijk; hun droge zandbodem staat als 'Salina' (slikgrond) aangegeven. Ook het Isla di Juwana is als slikgrond aangeduid, hoewel het kalksteen is. Doordat de oeverzone in het noorden, welke als regel niet onder water staat, als 'water' staat aangegeven, terwijl ook het donker gekleurde ondergestoven terrein als watervlakte is beschouwd, lijkt het alsof de randzône van Boca Chikitu tot Rooi Pedro één aaneengesloten water is, dat slechts ter hoogte van het Isla di Juwana door mangroven even wordt onderbroken. Doordat de doorgang bij Rooi Pedro niet is aangegeven lijkt het alsof deze watermassa niet met de zee in verbinding staat. De twee meter diepe ingang van Boca Jewfish is volgens deze kaart door 'slikgrond' afgesloten.

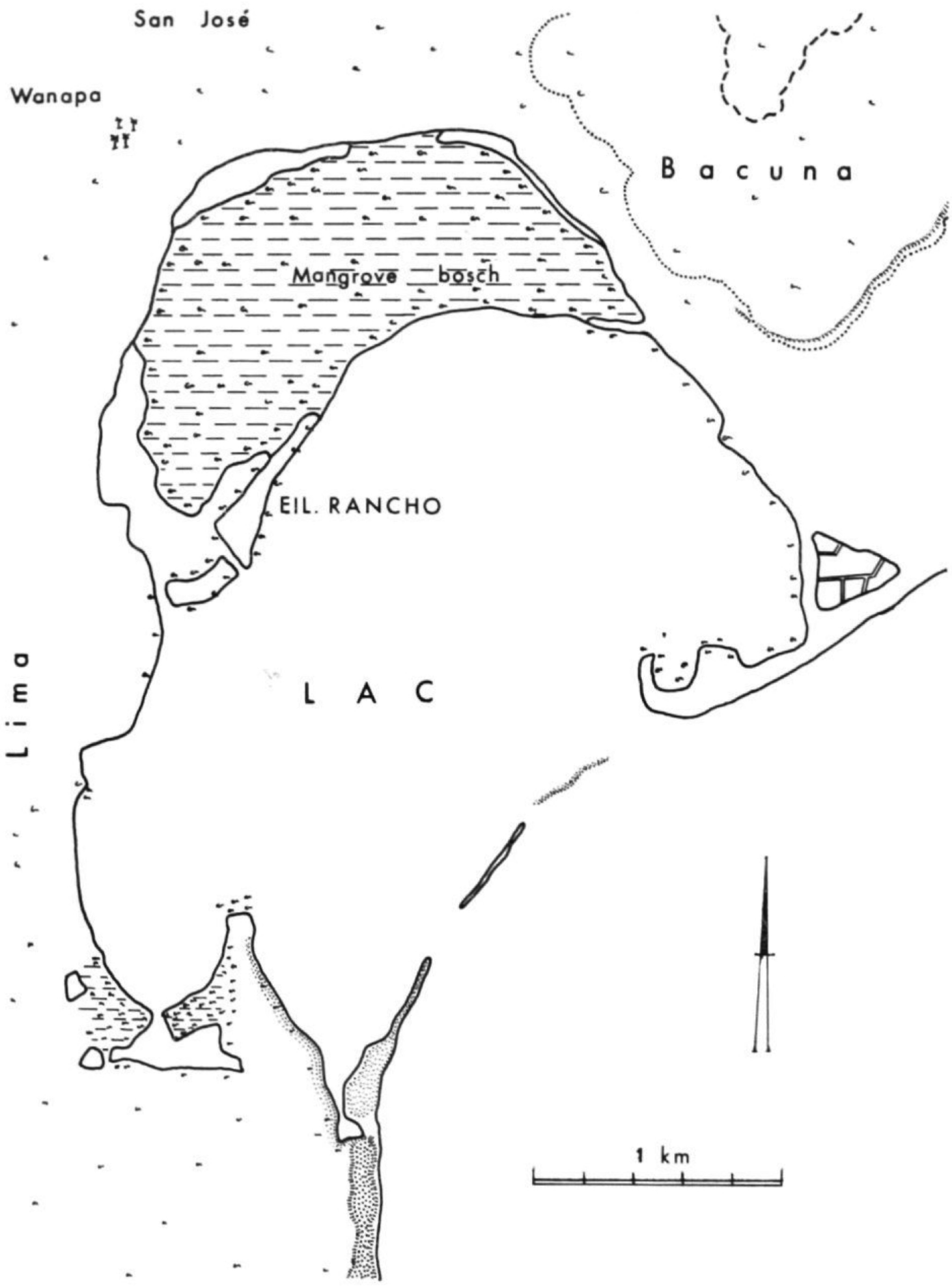
Tijdens een vliegtocht met W. P. TER HART ('Hart's Camera') op 29 augustus 1967 werd een derde momentopname van het Lac verkregen (fig. 22–32). Niet alleen de activiteiten met betrekking tot de bouw van Hotel Sorobon trokken hierbij de aandacht, maar meer nog trof ons toen de toestand van het een zo machtige 'Mangrove Bosch' tijdens een 'droge tijd'. Vele stukken bleken thans geen waterplassen meer te zijn, maar zoute slikvlakten met wat knekelige boomrestanten; een gedegenereerd landschap dat duidelijk afstak tegen de gordel van weelderige mangroven welke de kom van het Lac omgeeft, en tegen het gebied dat nog door het water van Boca Pedro wordt ververst.

BEHOUD EN BEHEER

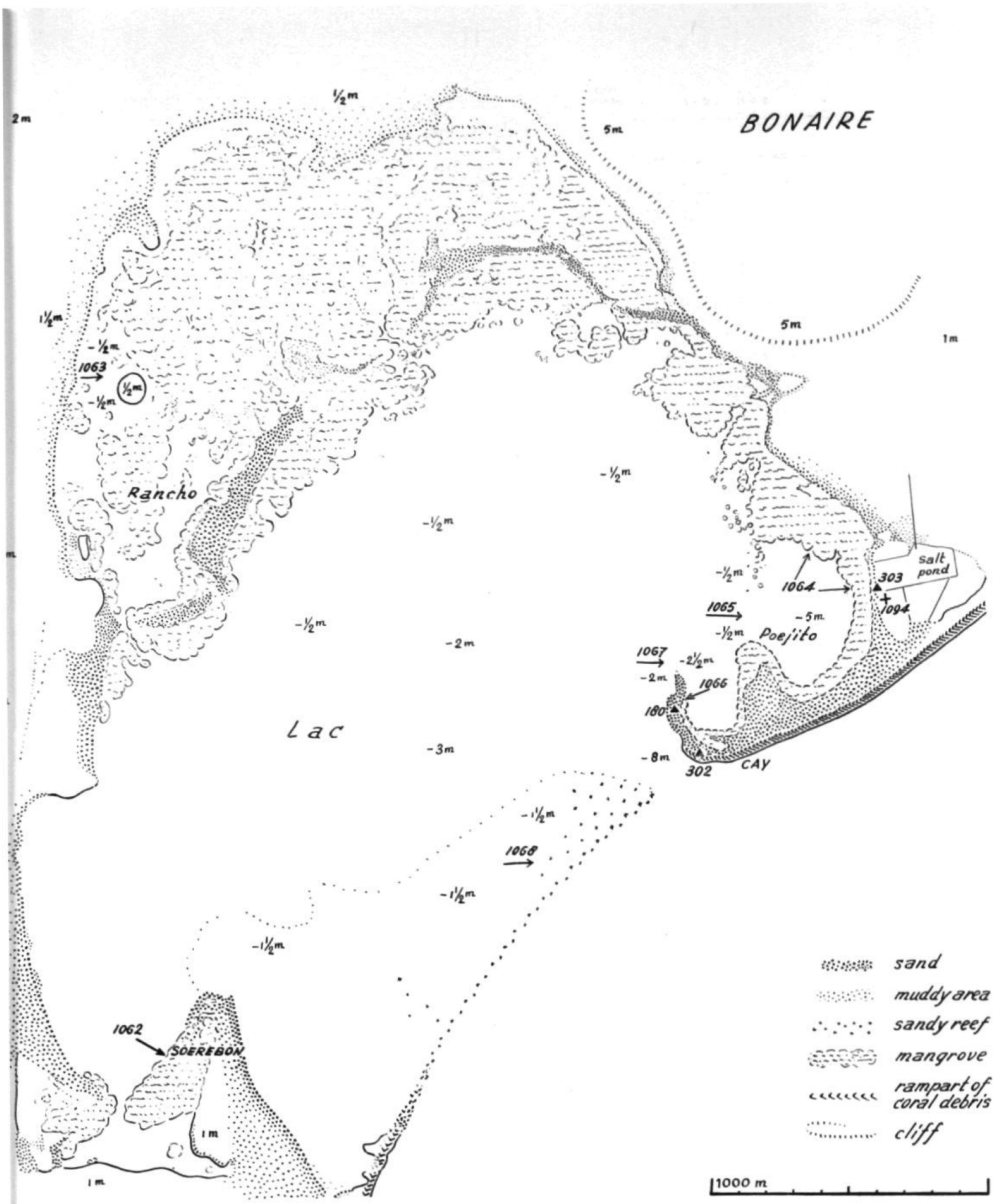
Men zou kunnen stellen dat het Lac een natuurlijke ontwikkeling doormaakt welke voert naar een toestand die noch door natuur-

FIGUUR 1. – Het Lac op een kaartje uit 1866. (Zie blz. 18).
Verklaring van de afbeeldingen 1–32 *op bladzijden* 18–24.

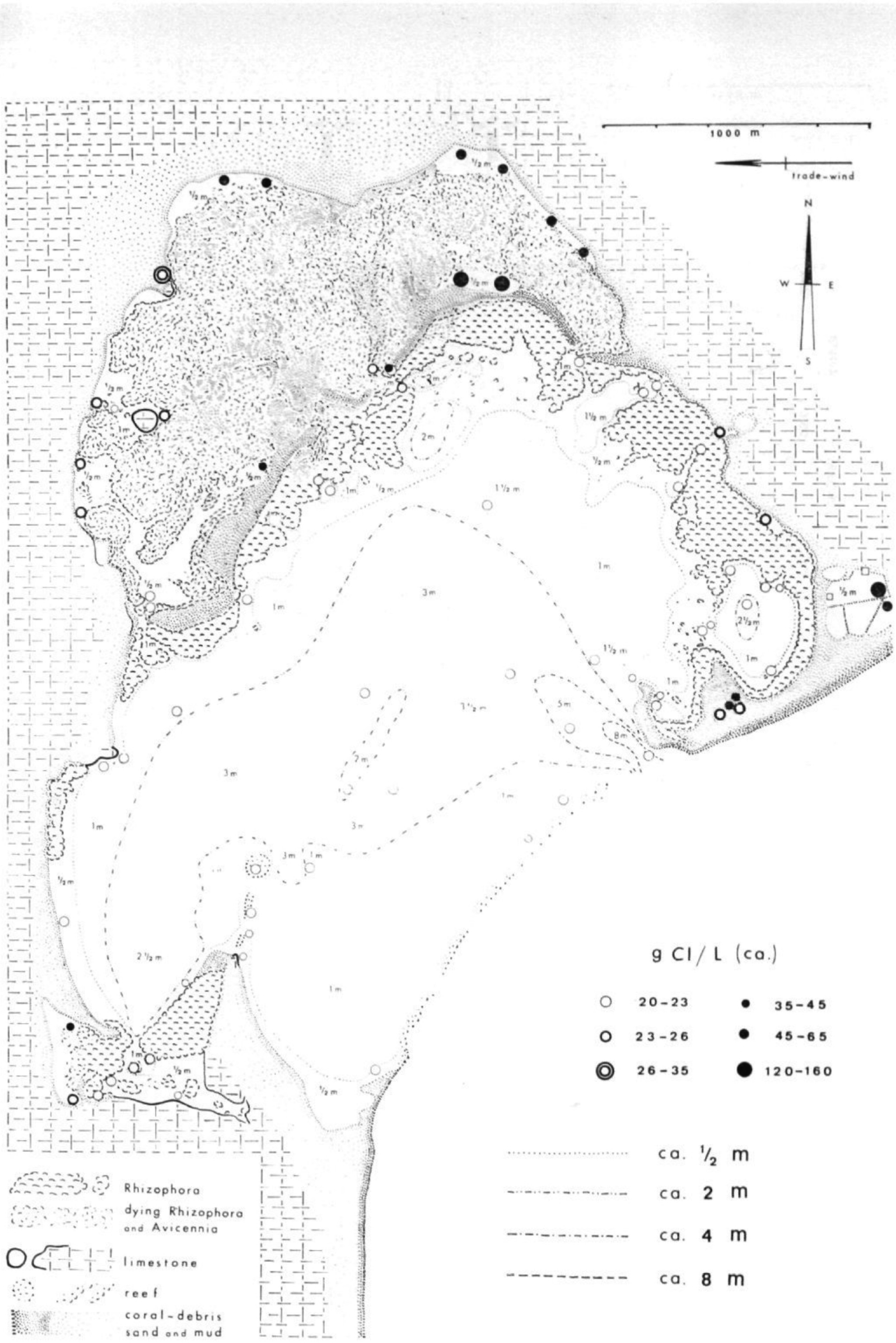
FIGUUR 2. – Het Lac op de Topographische Kaart van 1911. (Zie blz. 18).

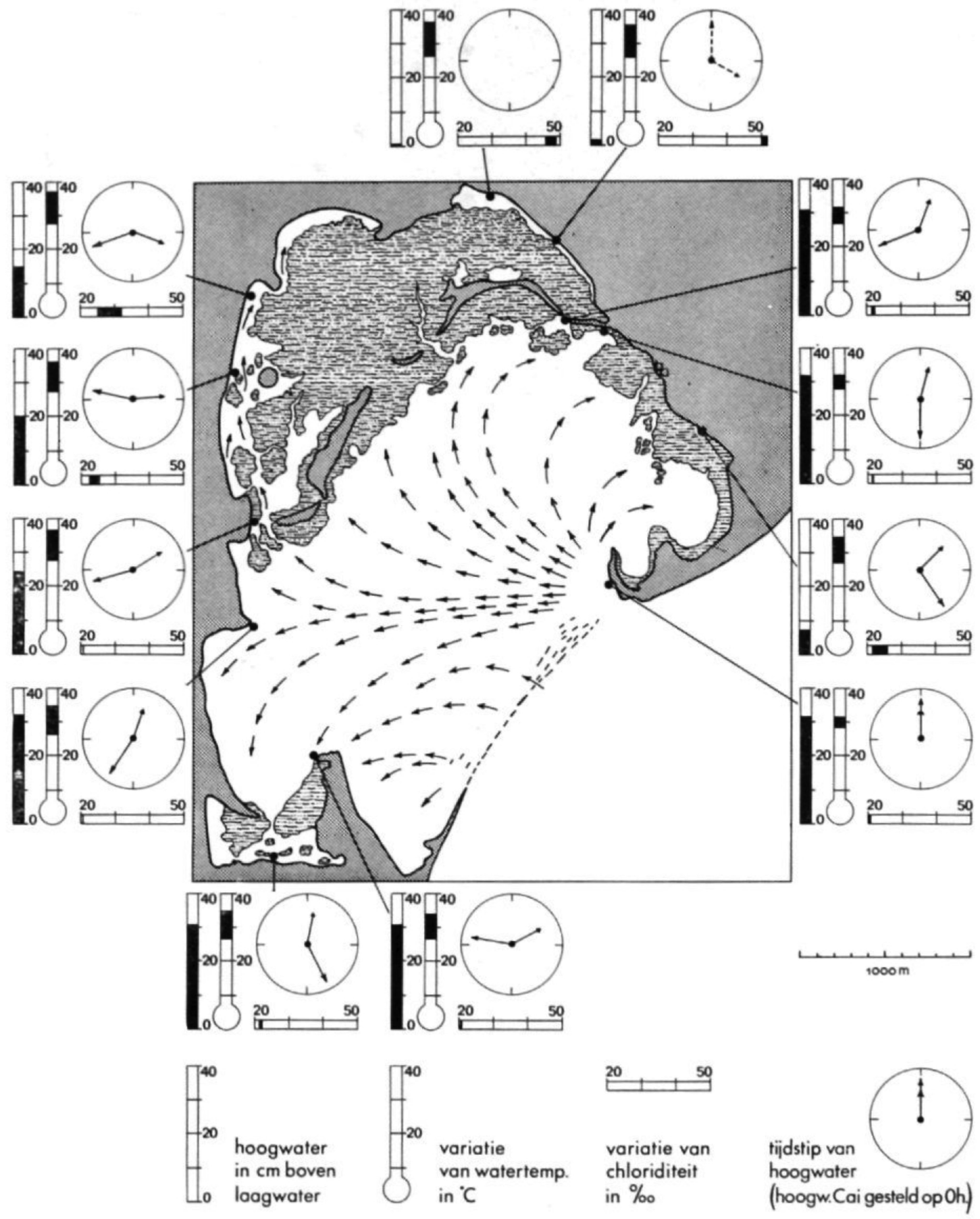
FIGUUR 3.– Het Lac volgens luchtfoto's uit 1949. (Zie blz. 18).

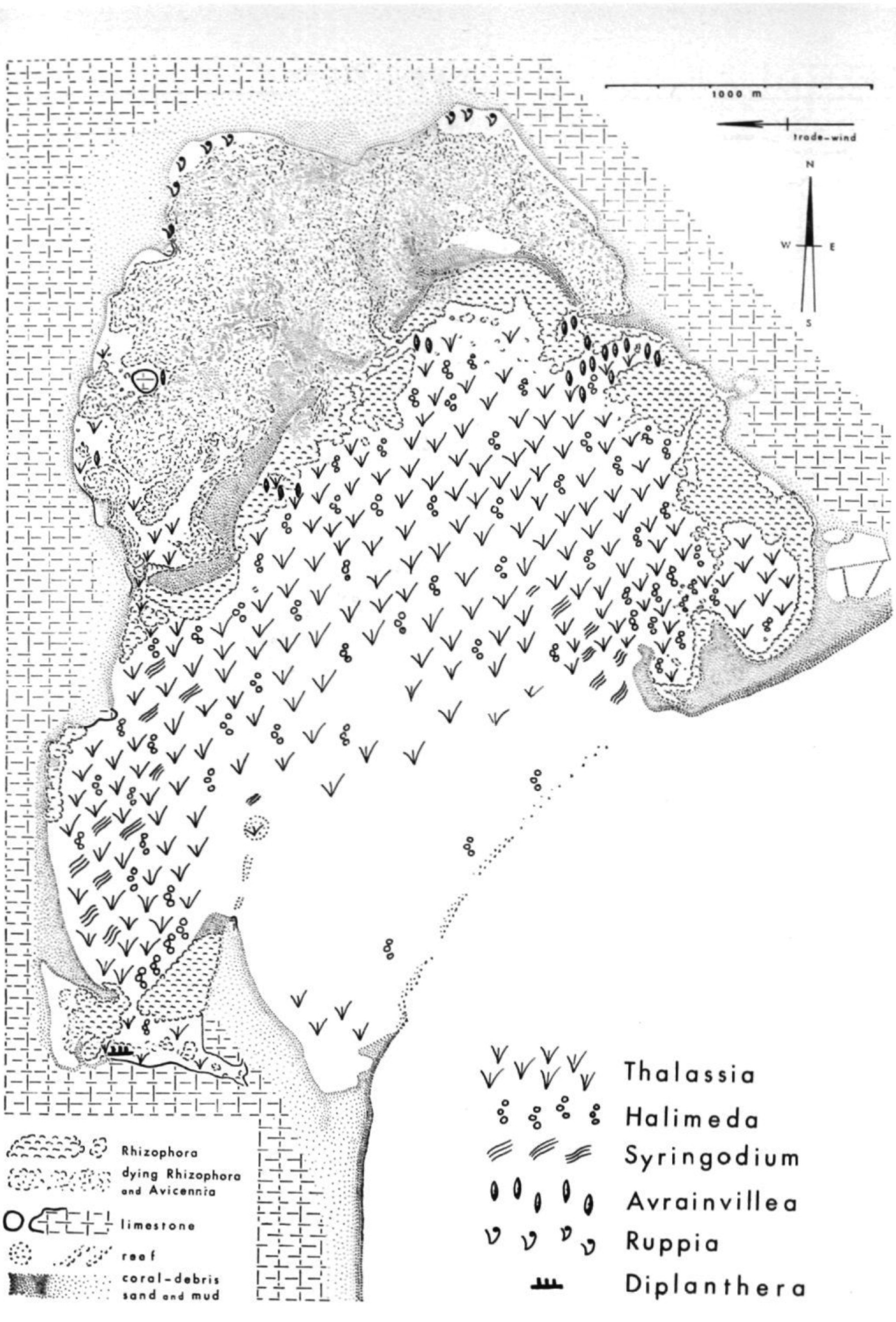
FIGUUR 4.– Het Lac met de naamgeving welke in 1967 werd aanvaard, en de plaatsen waar werd verzameld. (Zie blz. 18).

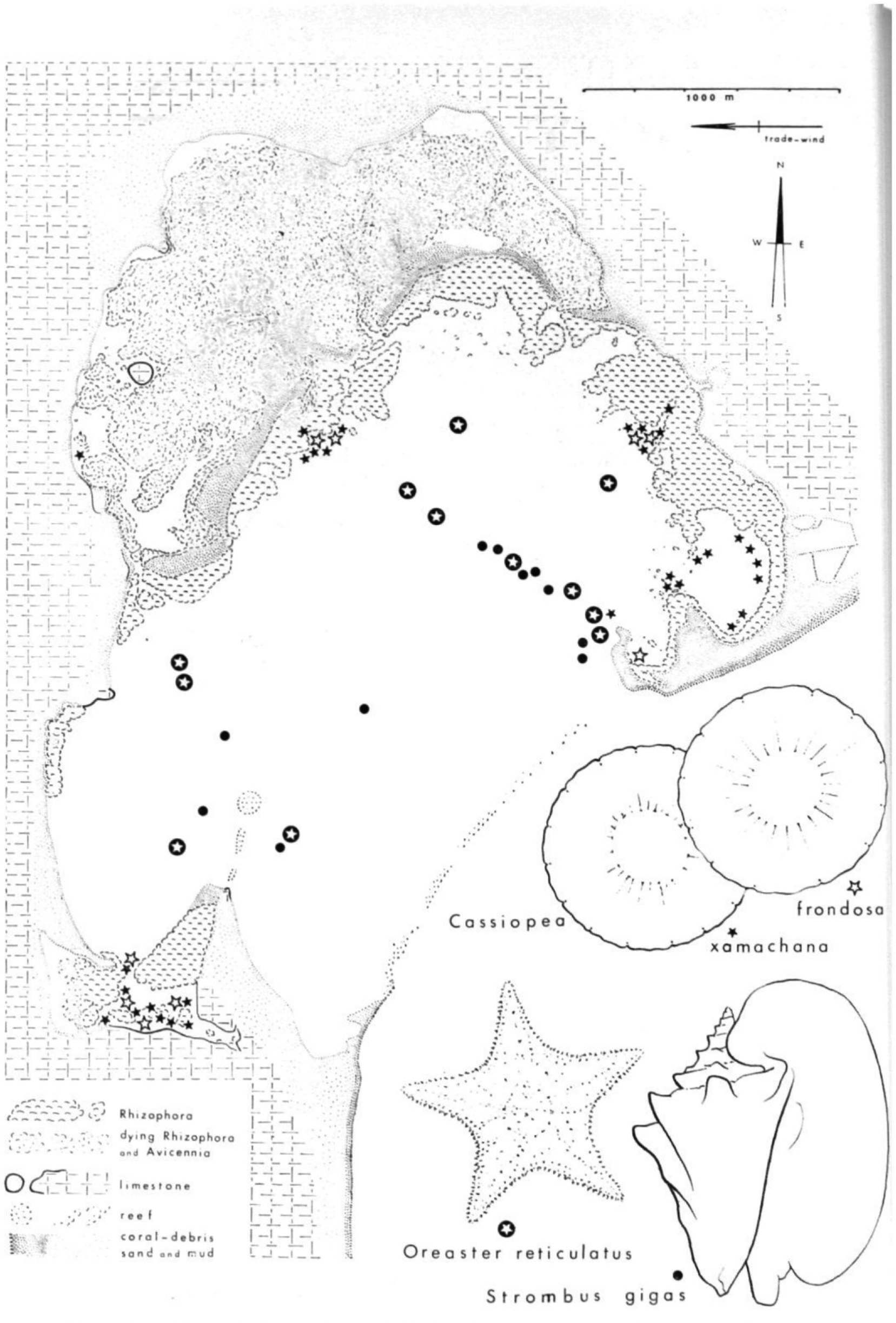
FIGUUR 5. – Het Lac volgens luchtfoto's uit 1961, met dieptelijnen en aanduidingen van de verzouting van het randgebied in augustus 1967. (Zie blz. 18)

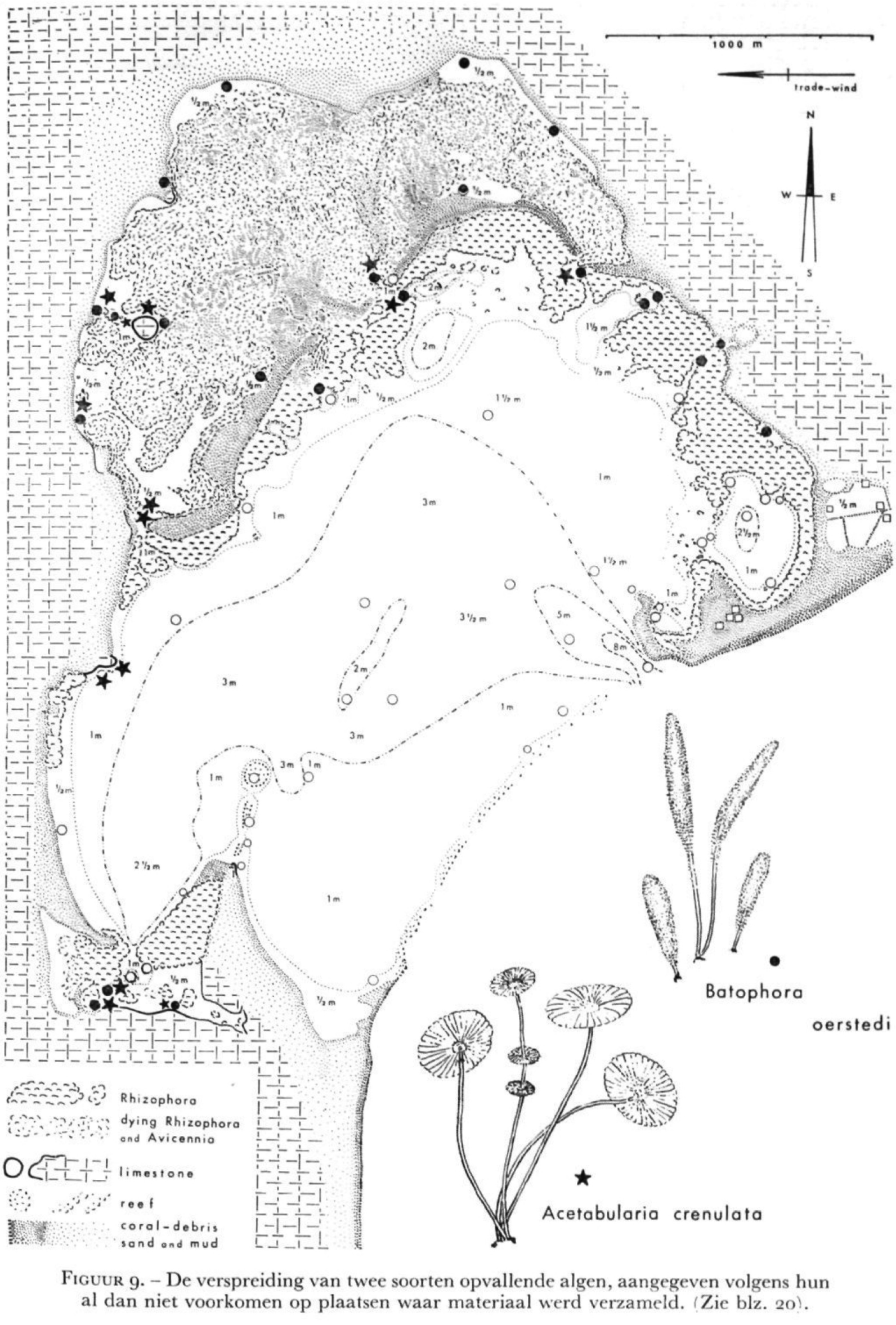
FIGUUR 6. – Een 'klokkekaart' van het Lac, met de resultaten van waarnemingen op 12 plaatsen gedurende 24 uur op 15/16 september 1967. (Zie blz. 18–19).

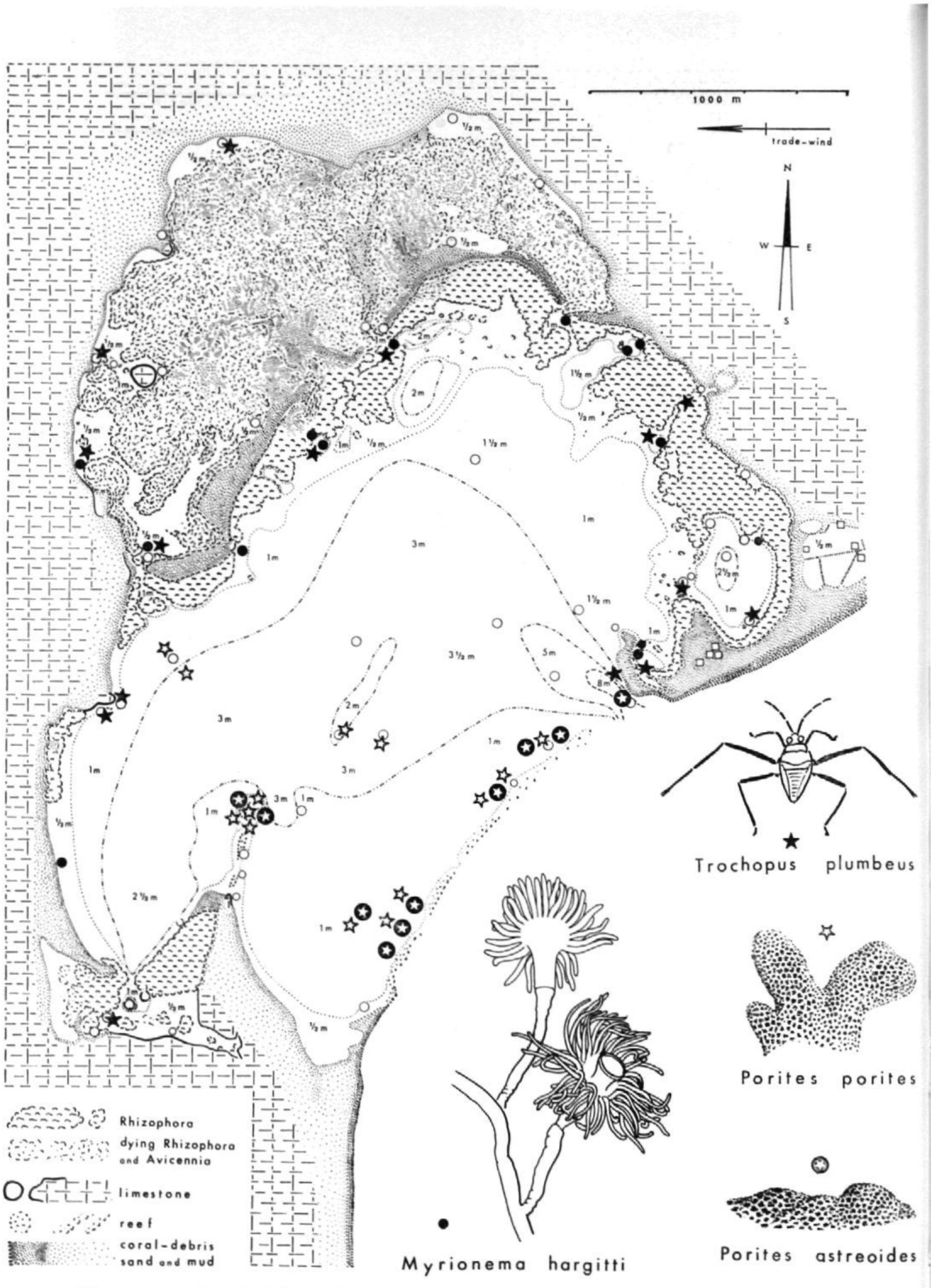
FIGUUR 7. – Een ruwe vegetatieschets van het Lac in augustus 1967, waarbij slechts aan de vier voorkomende zeegrassen en twee opvallende algen aandacht werd gegeven. (Zie blz. 19).

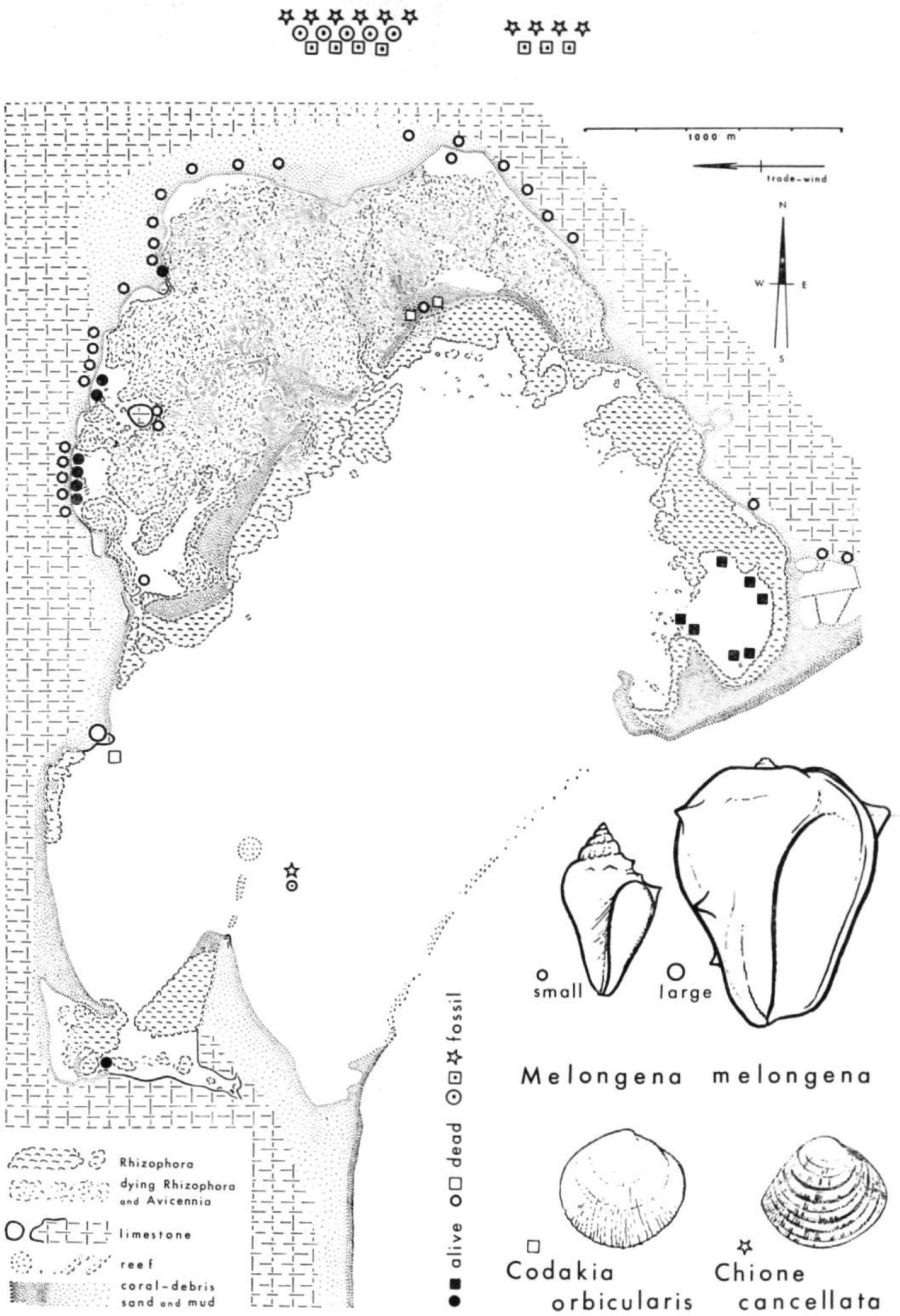
FIGUUR 8. – Een tekening welke een indruk wil geven van het voorkomen van de twee soorten mangrovekwallen, de gedoornde zeester en de carcó. (Zie blz. 19).

FIGUUR 9. – De verspreiding van twee soorten opvallende algen, aangegeven volgens hun al dan niet voorkomen op plaatsen waar materiaal werd verzameld. (Zie blz. 20).

FIGUUR 10. – Een beeld van de verspreiding van twee koralen, een hydropolyp en een 'schaatsenrijder.' (Zie blz. 20).

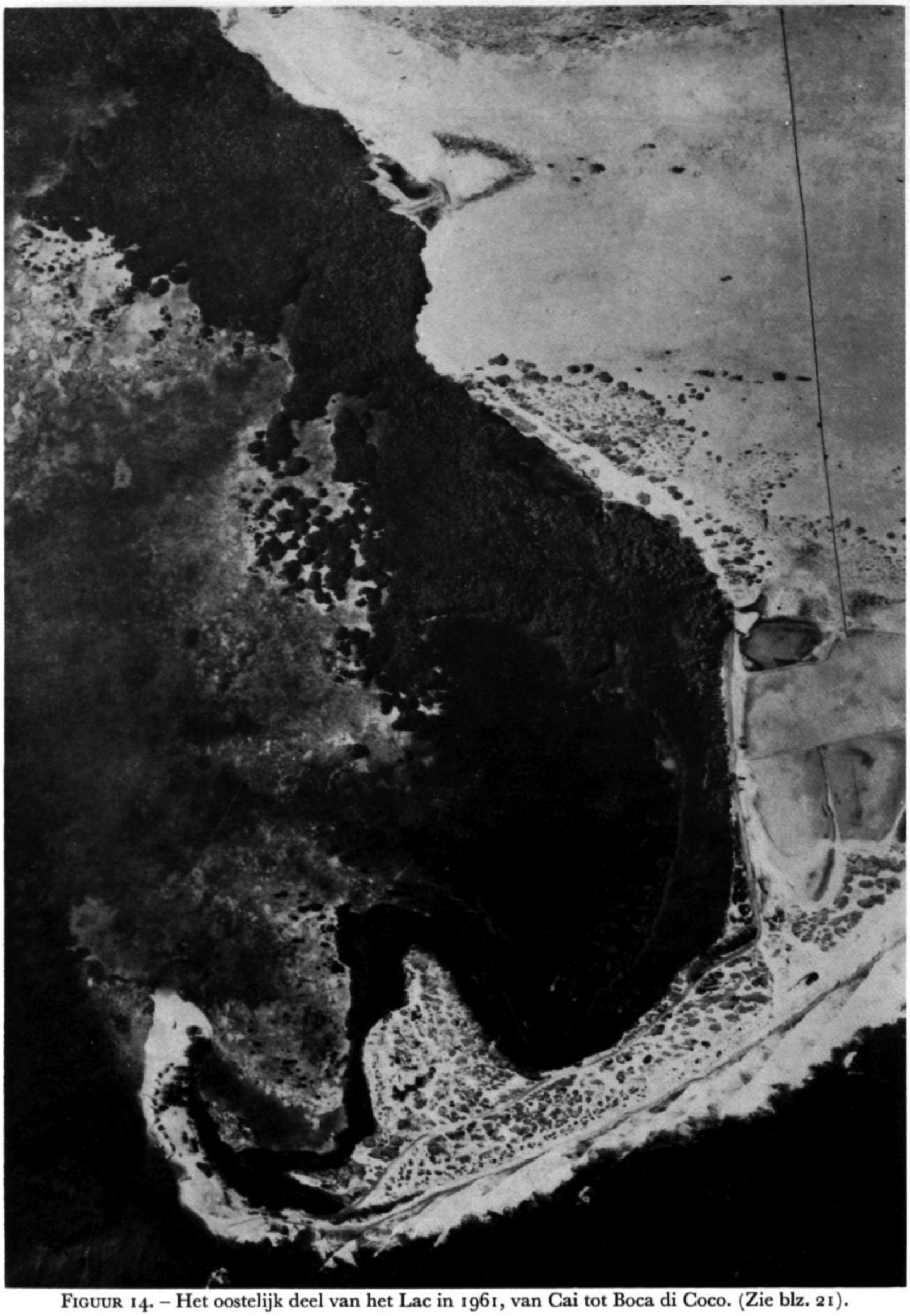
FIGUUR 11. – Een beeld van het voorkomen van drie soorten schelpdieren dat ons iets zegt over het Lac in vroeger tijden. De twee opeenhopingen van symbolen hebben betrekking op de schelpkalkafzettingen van Rooi Grandi en Bacuna. (Zie blz. 20).

FIGUUR 12. – Het Lac uit de lucht in april 1961. (Zie blz. 21).

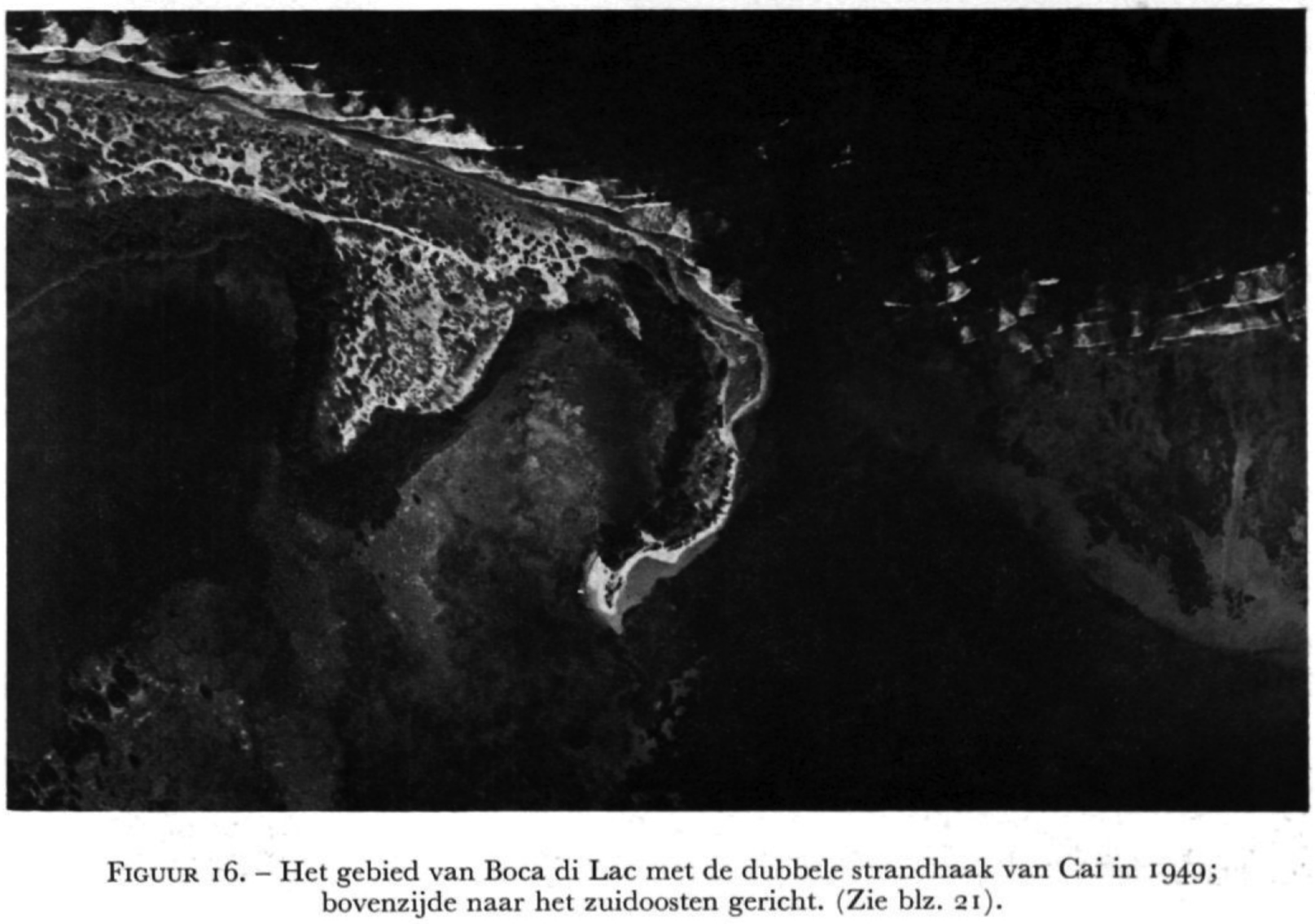
FIGUUR 13. – Het noordoostelijk deel van het Lac in 1949, het gebied tussen Puitu en het eiland Rancho. (Zie blz. 21).

FIGUUR 14. – Het oostelijk deel van het Lac in 1961, van Cai tot Boca di Coco. (Zie blz. 21).

FIGUUR 15. – Het gebied van Boca Fogon tot aan Rooi Grandi in 1949; bovenzijde naar het noordwesten gericht (Zie blz. 21).

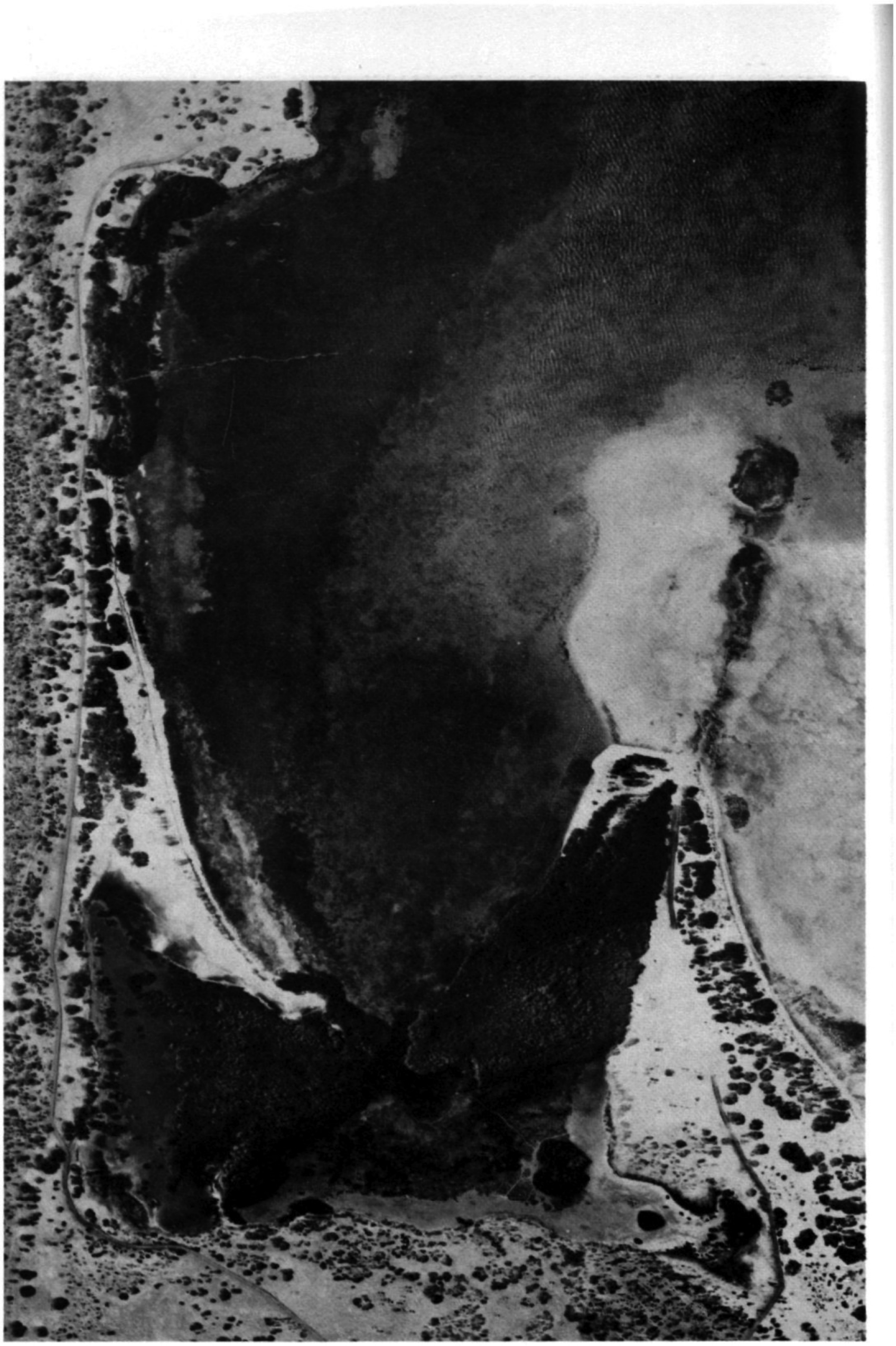
FIGUUR 16. – Het gebied van Boca di Lac met de dubbele strandhaak van Cai in 1949; bovenzijde naar het zuidoosten gericht. (Zie blz. 21).

FIGUUR 17. – Het noordelijk deel van het Lac in 1961, van Isla Fogon tot Boca Chikitu; bovenzijde naar het oosten gericht. (Zie blz. 22).

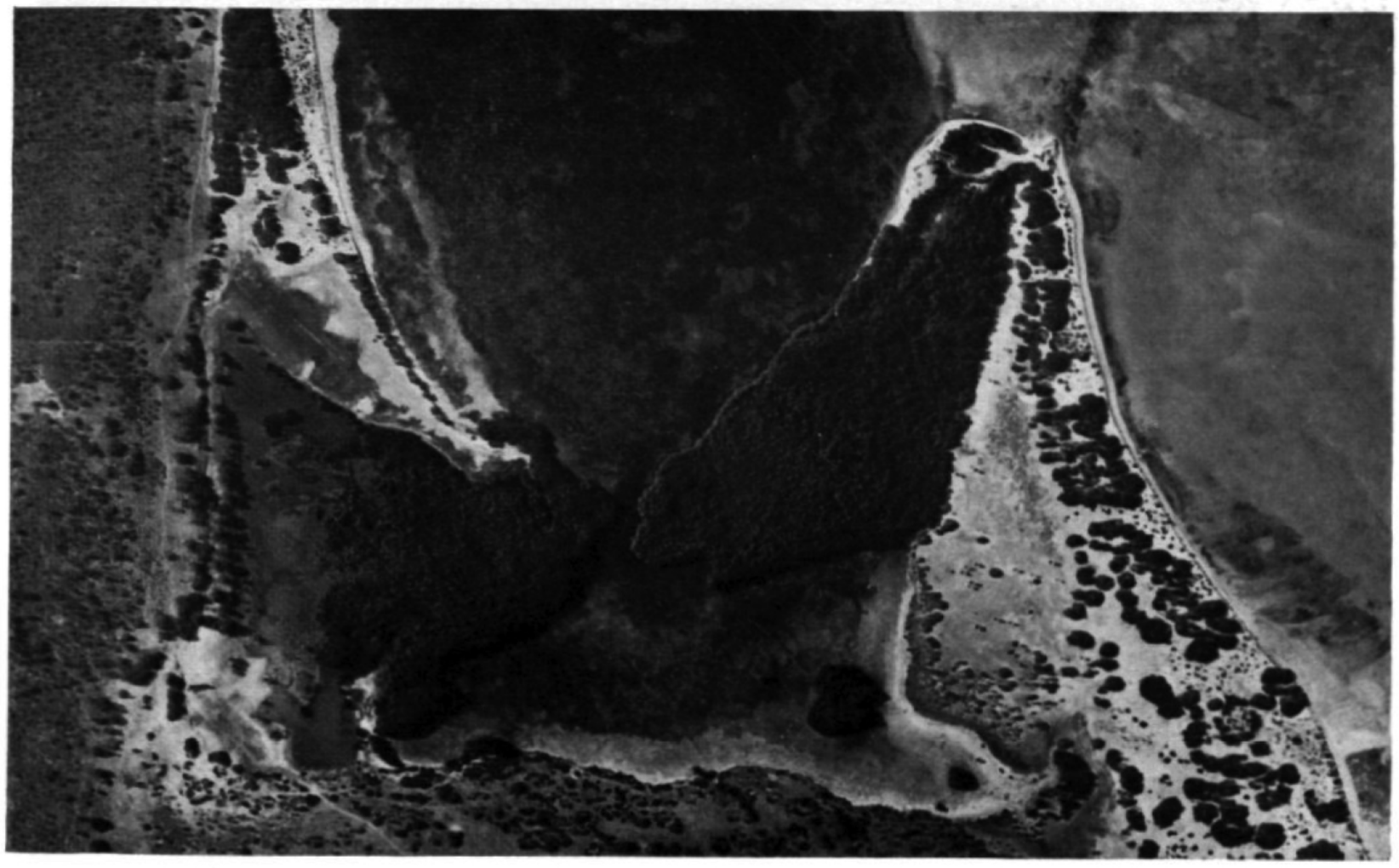
FIGUUR 18. – Het noordwestelijk deel van het Lac in 1961, van Rooi Pedro tot Punta Wanapa. (Zie blz. 22).

FIGUUR 19. – Het zuidelijk deel van het Lac in 1961, van Sorobon en Boca Jewfish tot aan Punta Calbas. (Zie blz. 22).

FIGUUR 20. – Het gebied van Boca di Pedro in 1949. (Zie blz. 22).

FIGUUR 21. – Het gebied van Boca Jewfish in 1949. (Zie blz. 22).

FIGUUR 22. – Het oostelijk deel van het Lac uit de lucht op 29 augustus 1967, naar het zuidwesten gezien. (Zie blz. 23).

FIGUUR 23. – Het westelijk deel van het Lac in augustus 1967, naar het zuidwesten gezien.
(Zie blz. 23).

FIGUUR 24. – Het noordwestelijk deel van het Lac in augustus 1967, naar het noorden gezien. (Zie blz. 23).

FIGUUR 25. – Het noordelijk deel van het Lac in augustus 1967, naar het zuidwesten gezien. (Zie blz. 23).

FIGUUR 26. – Het oostelijk deel van het Isla di Chico en Boca Chikitu in 1967, naar het zuiden gezien. (Zie blz. 23).

FIGUUR 27. – Het Isla di Juwana in 1967, naar het zuiden gezien (Zie blz. 23).

FIGUUR 28. – Cai en Pariba di Cai in 1967, naar het noordwesten gezien. (Zie blz. 24).

FIGUUR 29. – Het Puitu in 1967, naar het zuidwesten gezien. (Zie blz. 24).

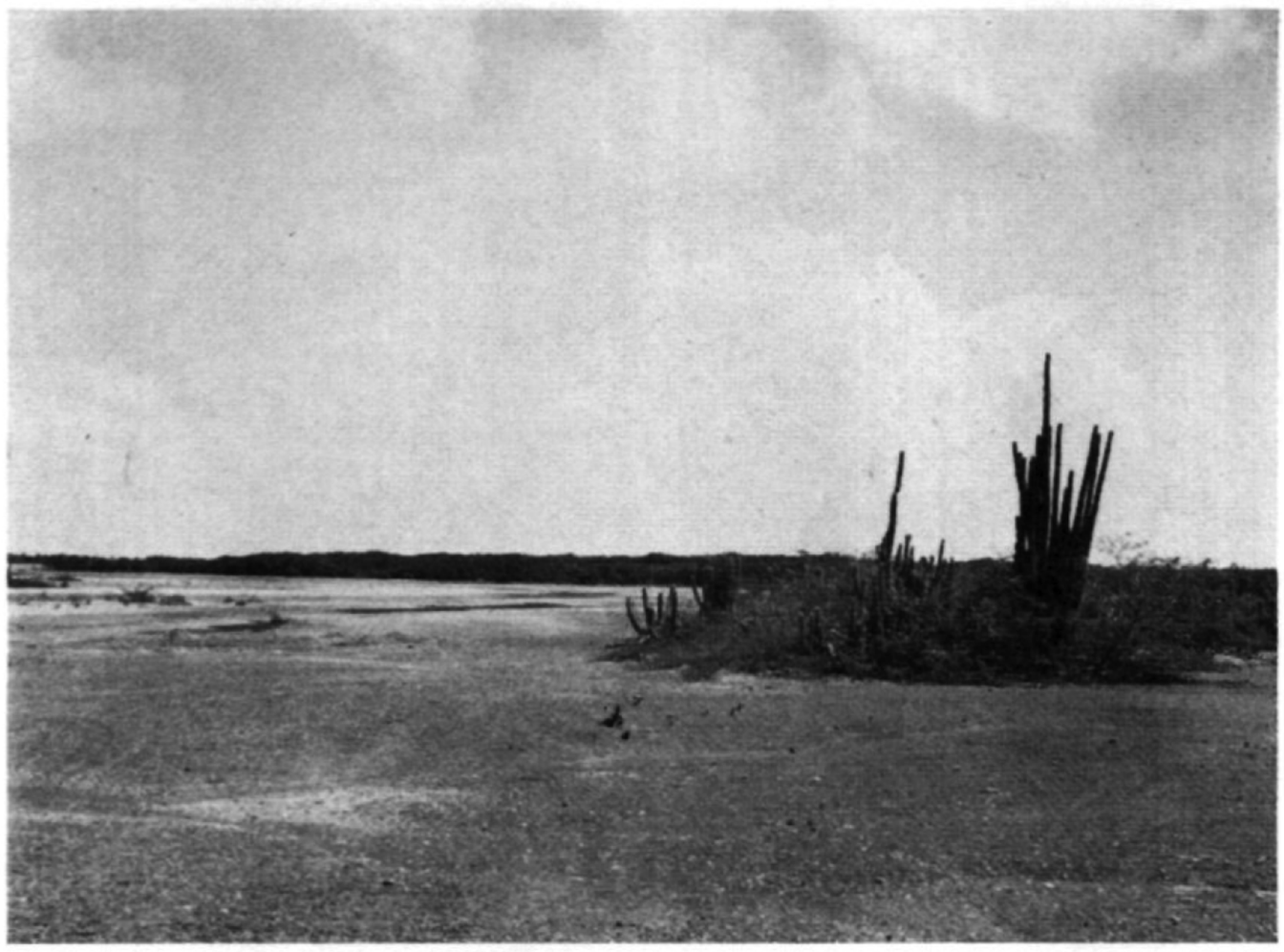
FIGUUR 30. – Het schiereiland Sorobon in augustus 1967, naar het zuid-zuidwesten gezien. (Zie blz. 24).

FIGUUR 31. – Het Isla di Juwana in 1967, naar het noordwesten gezien. (Zie blz. 24).

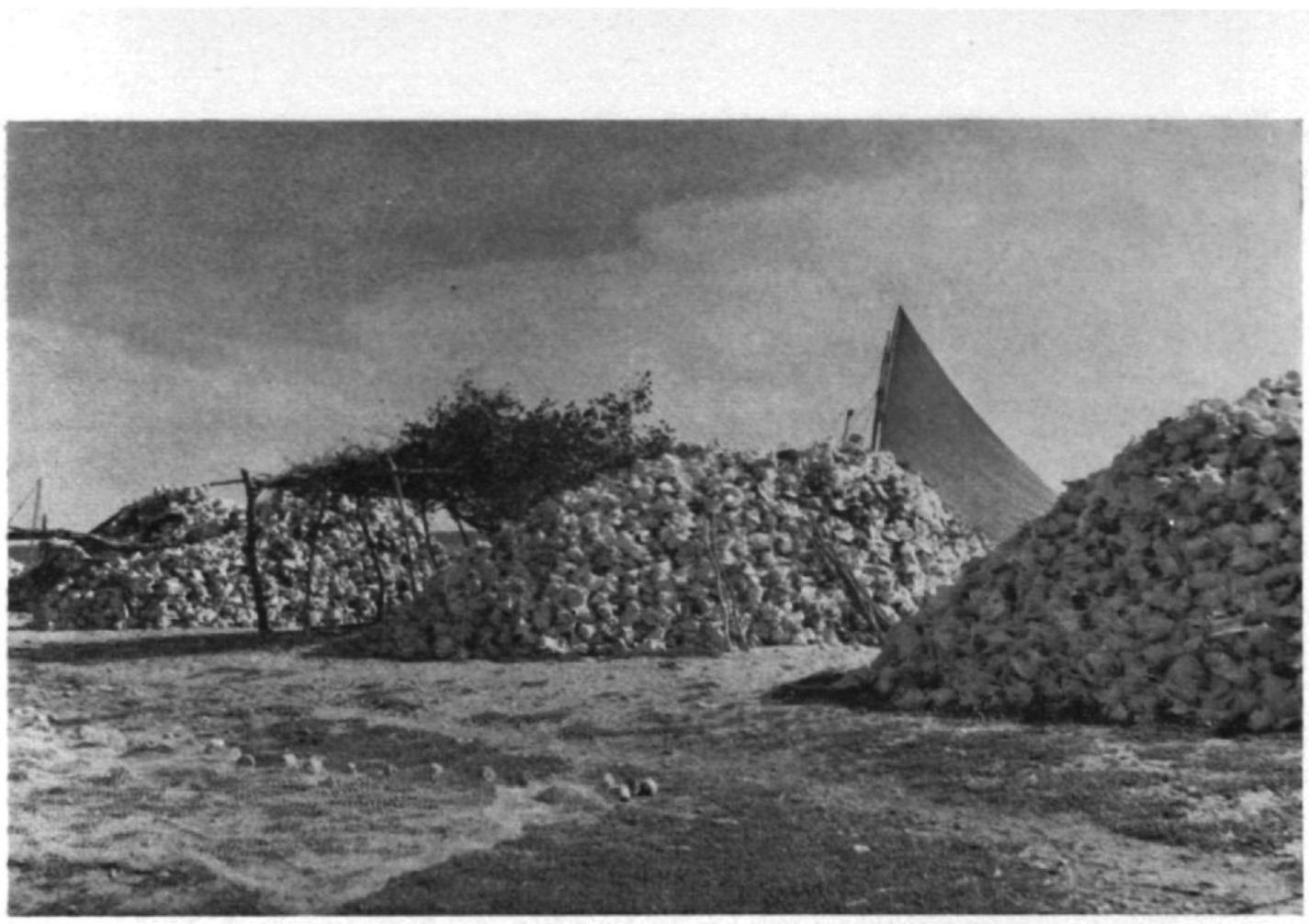
FIGUUR 32. – Boca Jewfish in 1967, naar het noorden gezien. (Zie blz. 24).

FIGUUR 33. – De roodbruine vlakte bij Rooi Grandi: uit het noorden ingespoelde grond, met 'eilandjes' van doornstruiken en cactussen. Aan de horizon de mangroven van het Lac achter het Awa Lodo (d.i. Modder Water) van Bacuna. (Febr. 1949).

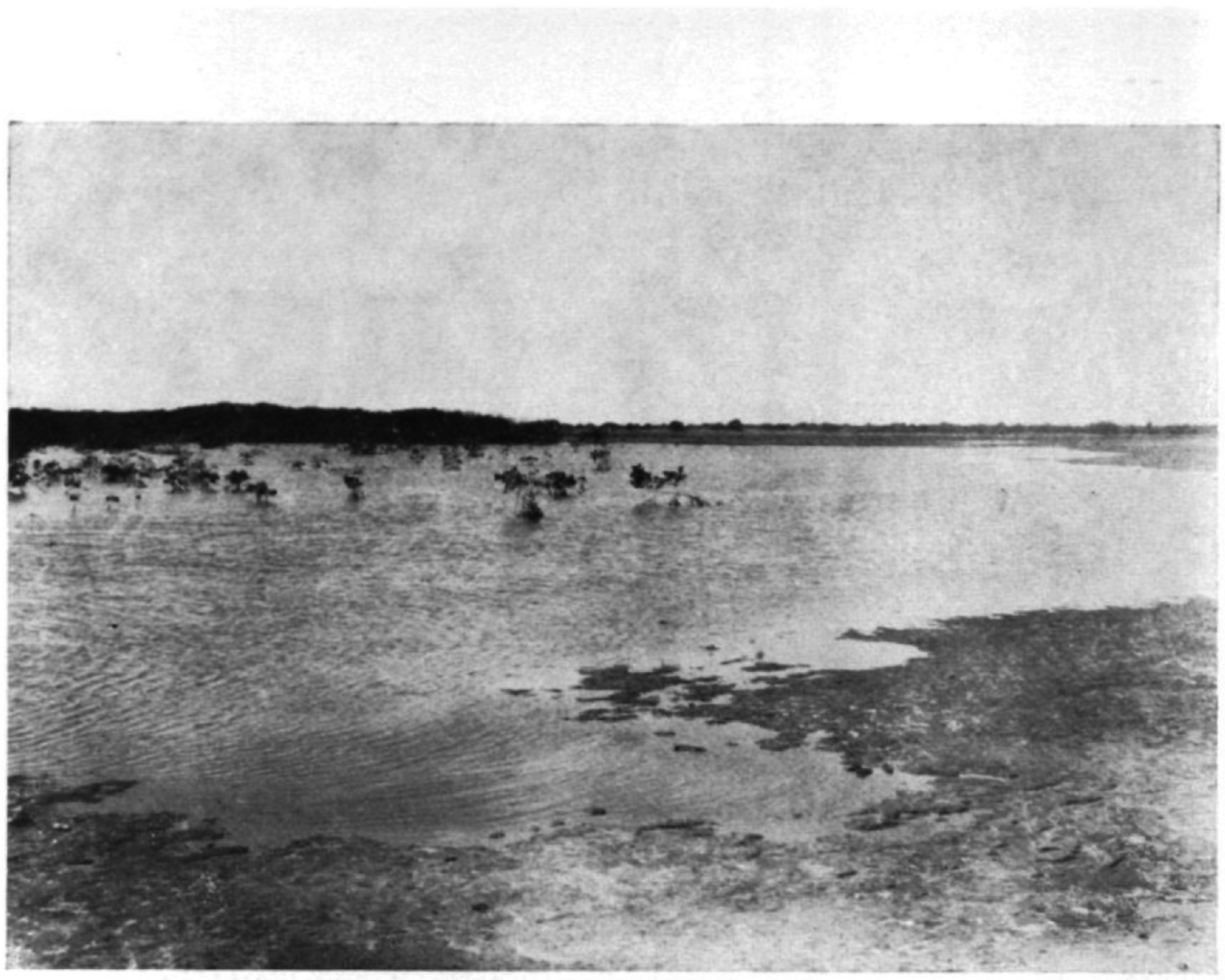
FIGUUR 34. – De weg langs de branding bij Cai (vgl. fig. 28). Aan de horizon Mangel Altu (aug. 1967).

FIGUUR 35. – Schelphopen van carcó op Cai, ongeveer 3 meter hoog (April 1955).

FIGUUR 36. – Vissershutten op Cai met schelphopen. Aan de horizon de omgeving van Boca di Pedro (okt. 1930).

FIGUUR 37. – Het noordelijke deel van het Awa Lodo di Bacuna toen het nog niet verzout was, met opslag van *Rhizophora*. Het kalksteenplateau duikt zeer langzaam onder de lagune weg, waardoor een geringe steiging van het water voldoende is om de noordelijke randplassen van het Lac sterk te verbreden (okt. 1930).

FIGUUR 38. – Het zuidelijke deel van het Awa Lodo di Bacuna nadat het was verzout en niet meer op het getij reageerde; een ondiepe, modderige waterplas met dode *Rhizophora* en wortelcoulissen van *Avicennia*. De jalons welke in deze randplassen voor de getijdewaarnemingen werden gebruikt konden rechtop worden gezet door ze vast te klemmen in spleten van het kalksteenplateau (aug. 1967).

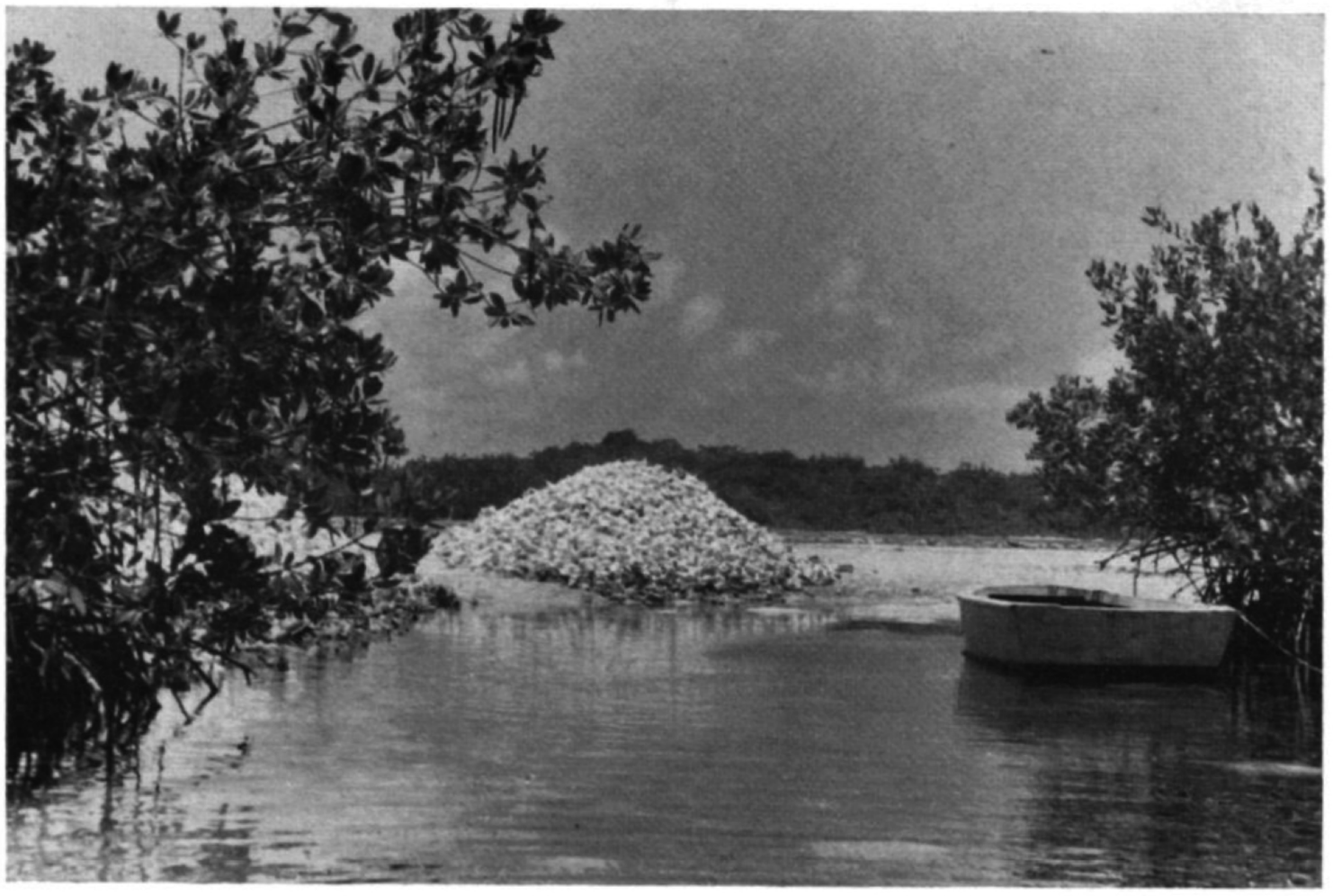
FIGUUR 39. – Een opvallend fraaie *Avicennia* van meer dan acht meter hoog, aan de rand van een mangrovebos waaruit *Rhizophora* op het punt staat te verdwijnen, in een *Salicornia*-vlakte met kreekjes waarin *Ruppia* en *Melongena* voorkomen (aug. 1967).

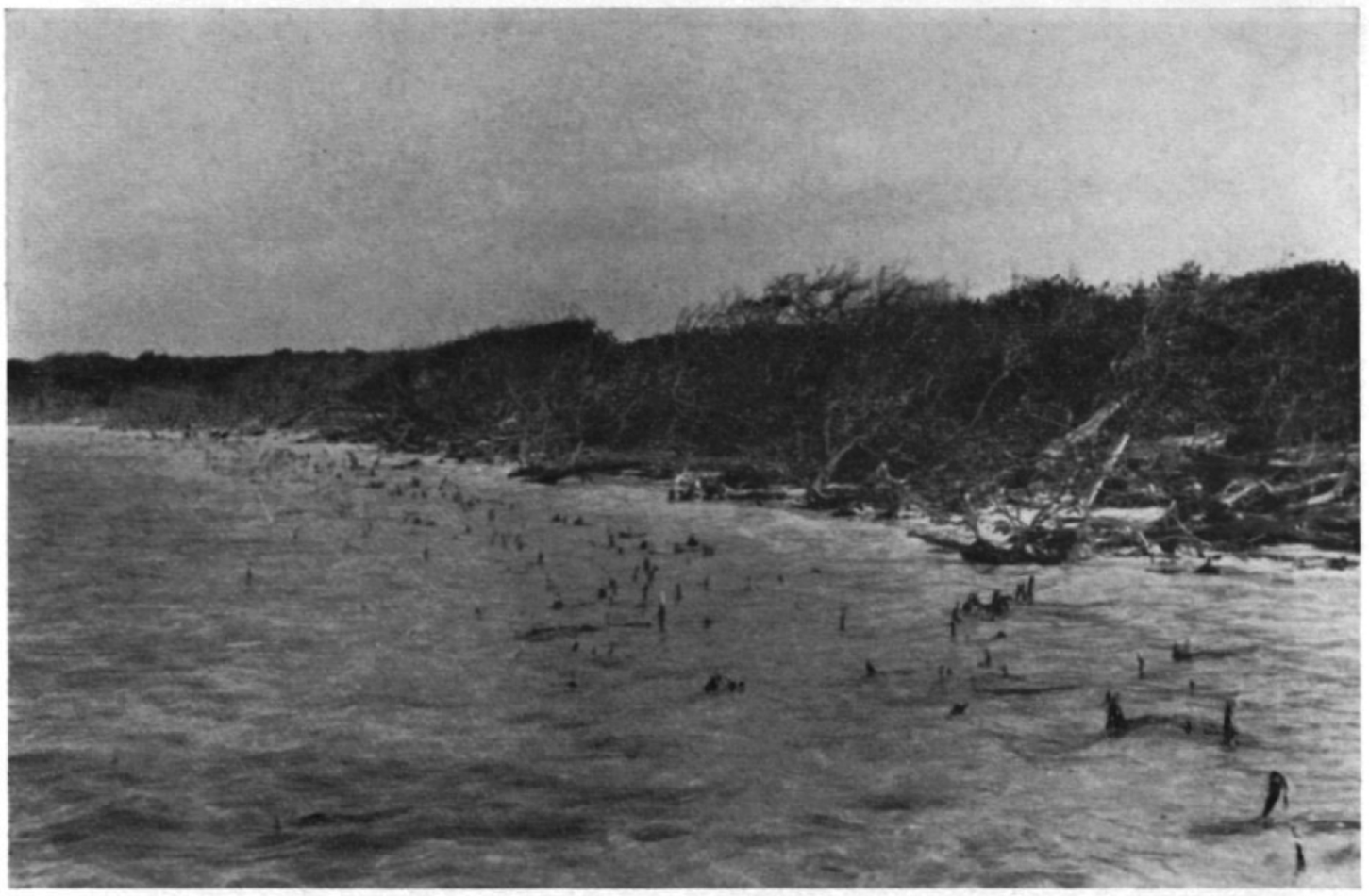
FIGUUR 40. – Ondiepe randzône van Palu Grandi waar de dunne sliblaag op het kalkterras aan de *Rhizophora*-begroeiïng weinig houvast biedt (aug. 1967).

FIGUUR 41. – Begin van een tracé van anderhalve kilometer lengte (in de mangroven van Rooi Pedro) dat door het Kadaster twee jaar geleden in noord-noordoostelijke richting werd gekapt. Herstel van de *Rhizophora*-begroeiïng lijkt uitgesloten (sept. 1967).

FIGUUR 42. – De hoop carcó's bij Rooi Pedro, waar de vissers thans nog slechts door mangrovetunnels het open Lac en het Awa di Pedro kunnen bereiken (aug. 1967).

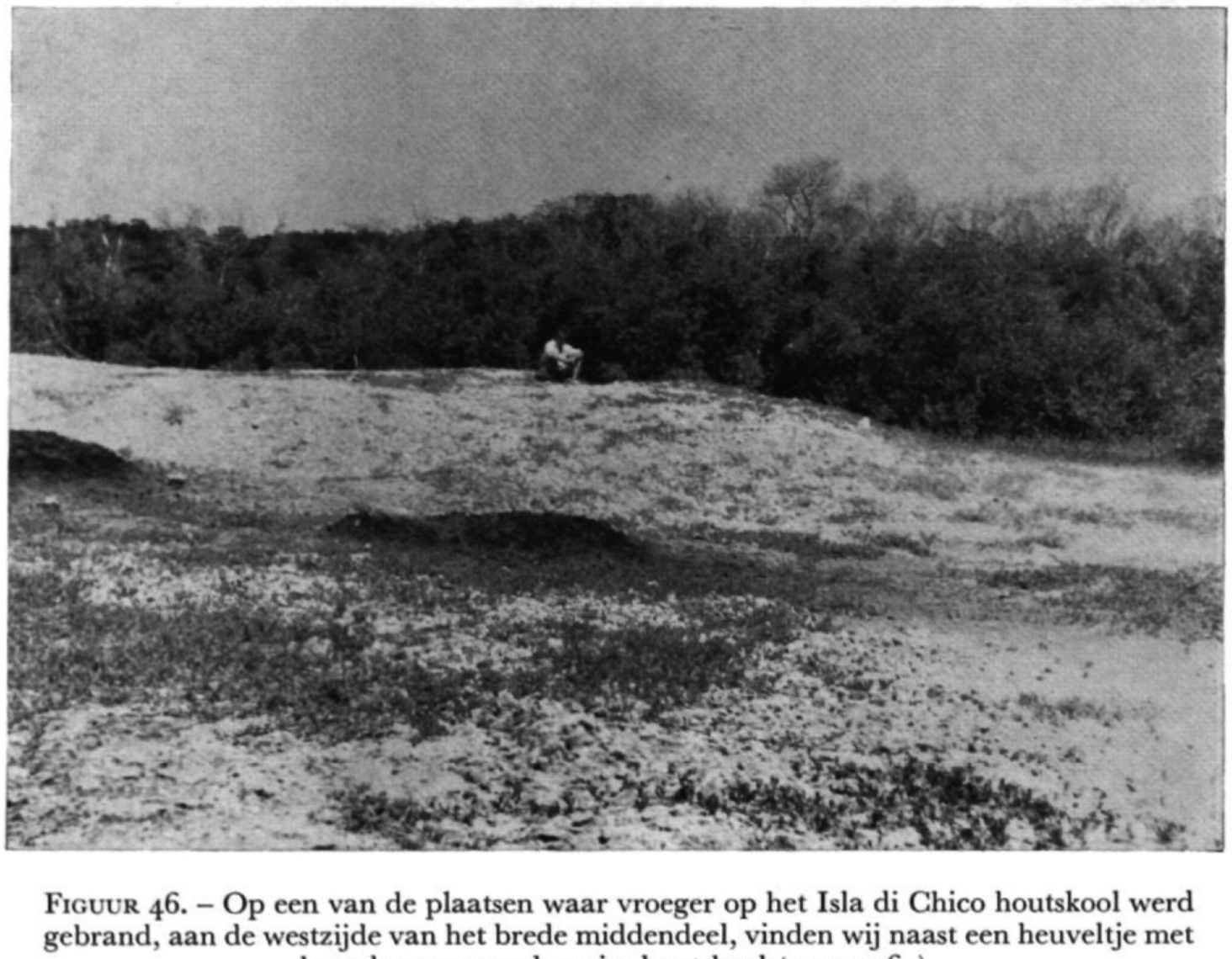
FIGUUR 43. – Op het afgeslagen zuidelijke deel van het zandstrand van Mangel Altu ligt veel dode *Conocarpus* langs de waterlijn. Veel kiemplanten van *Rhizophora* doen vergeefs moeite zich in het vrij woelige water te vestigen (aug. 1967).

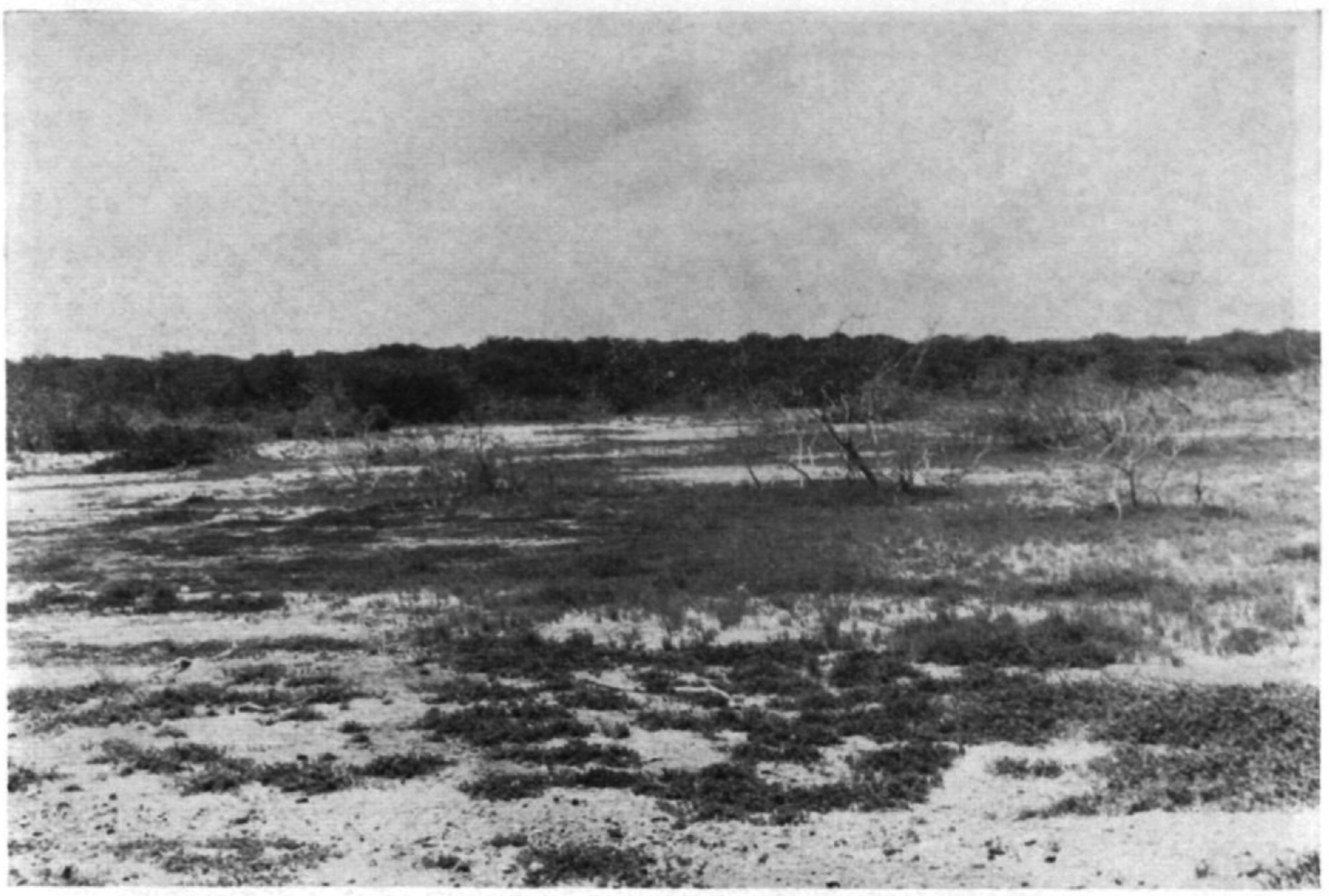
FIGUUR 44. – In het kalksteenterras van Punta Calbas ontstonden diepe brandingsnissen in een tijd dat de mangrovegordel voor de rand nog niet bestond (aug. 1967).

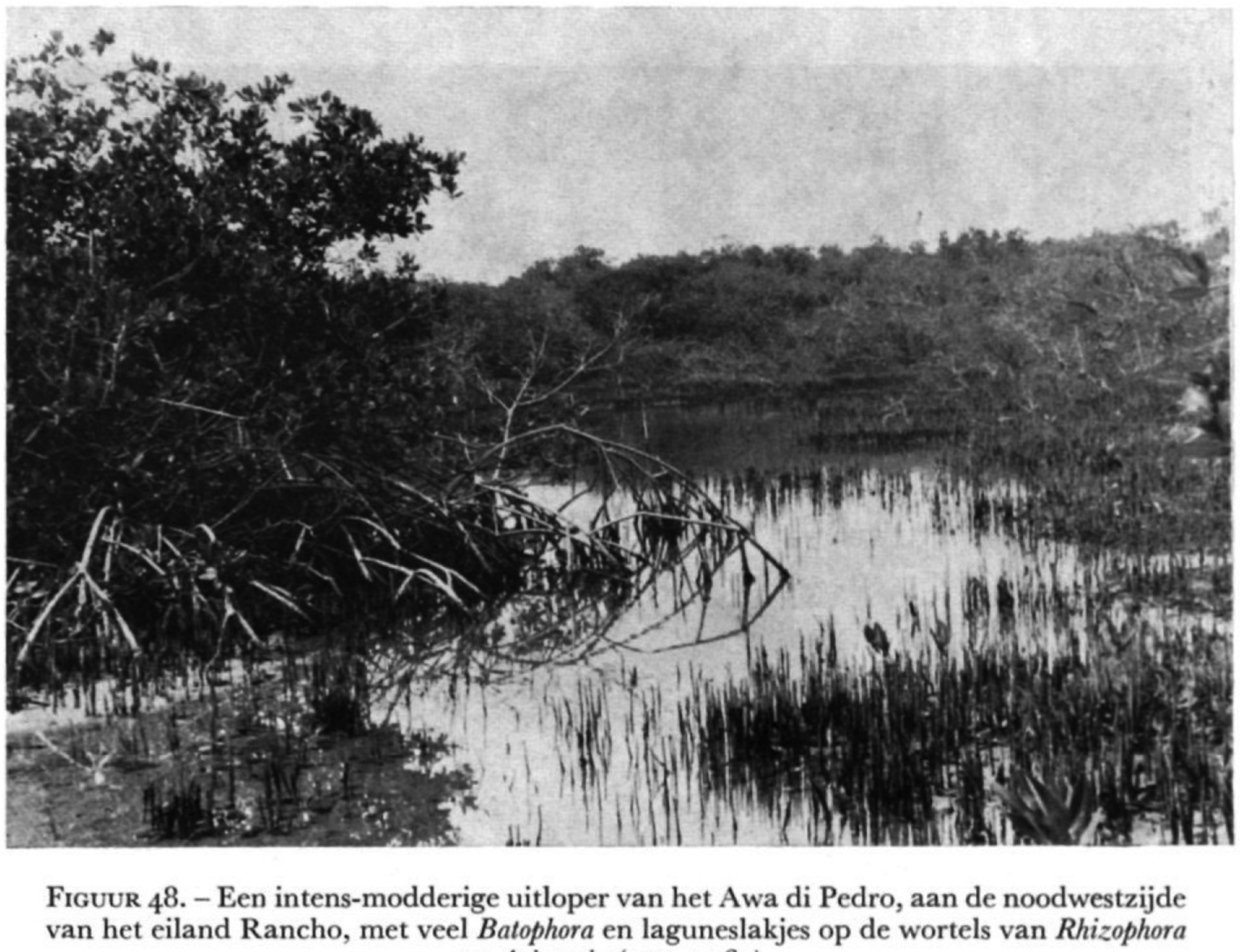
FIGUUR 45. – Aan de noordzijde van het Isla di Chico ligt een sterk verzoute modderplas, het Awa di Chico. Van de mangrovebegroeiïng op de achtergrond zijn alleen een aantal *Avicennia's* nog in leven (aug. 1867).

FIGUUR 46. – Op een van de plaatsen waar vroeger op het Isla di Chico houtskool werd gebrand, aan de westzijde van het brede middendeel, vinden wij naast een heuveltje met brandsporen nog hoopjes houtskool (aug. 1967).

FIGUUR 47. – Het zandige, armzalig begroeide eiland Rancho, dat soms nog voor het weiden van vee wordt gebruikt (aug. 1967).

FIGUUR 48. – Een intens-modderige uitloper van het Awa di Pedro, aan de noodwestzijde van het eiland Rancho, met veel *Batophora* en laguneslakjes op de wortels van *Rhizophora* en *Avicennia* (aug. 1967).

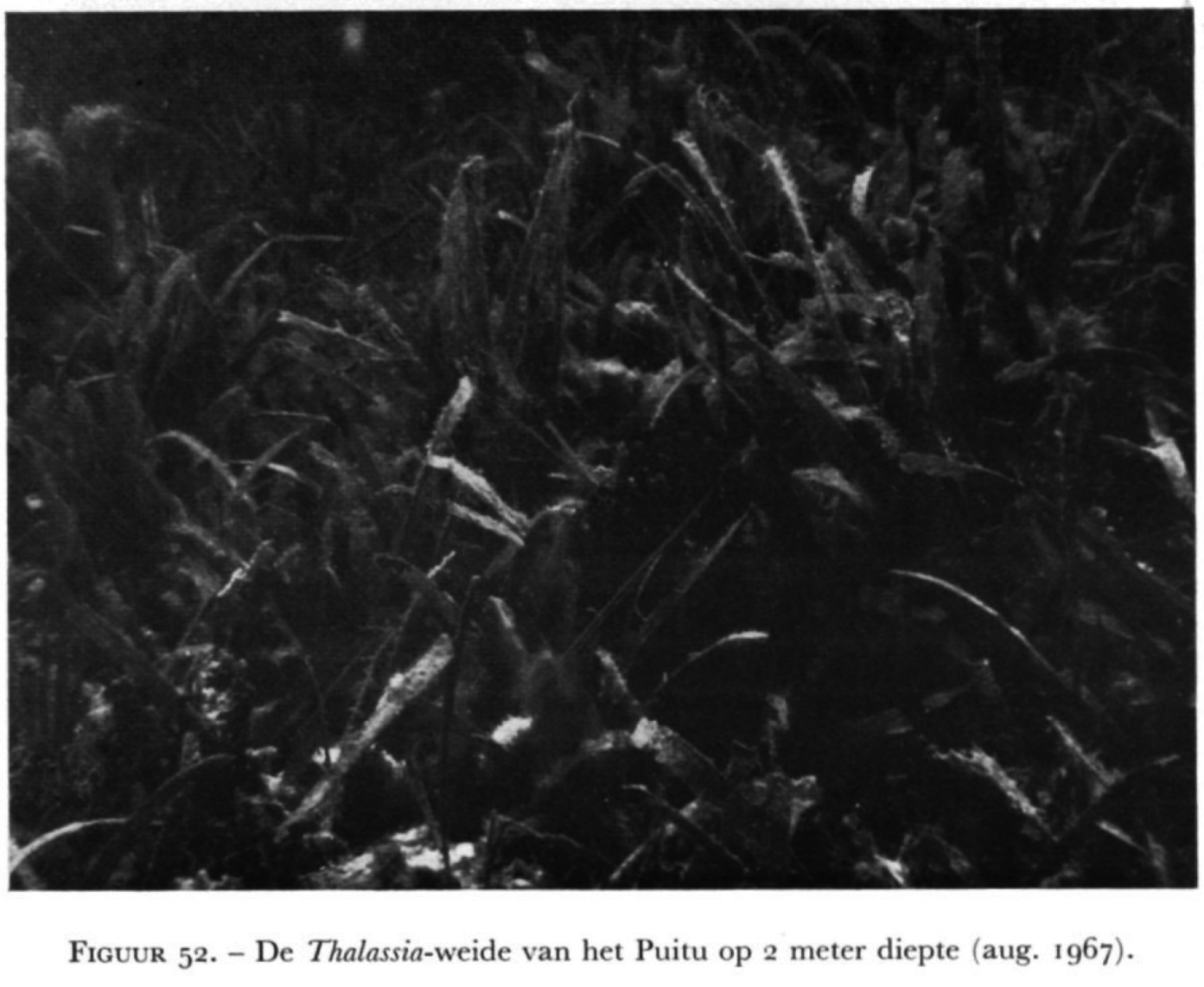
FIGUUR 49. – Op verkenning in het rhizophoren-doolhof van Boca Fogon (aug. 1967).

FIGUUR 50. – Het indrukwekkend gewirwar van luchtwortels en mansdikke stammen in het twaalf meter hoge rhizophoren woud bezuiden Boca Fogon (aug. 1967).

FIGUUR 51. – Drie *Melongena*'s kruipen midden op de dag rond in een met modderig zand opgevulde karstholte waarvan de randen met *Batophora* zijn begroeid, op 10 cm diepte in een kreekje bij Palu Grandi (sept. 1967).

FIGUUR 52. – De *Thalassia*-weide van het Puitu op 2 meter diepte (aug. 1967).

FIGUUR 53. – Een stukje mangrovemoeras van Boca Jewfish, de zuidelijkste hoek van het Lac (nov. 1930).

FIGUUR 54. – Er wordt gewerkt op Cai aan een biologische verkenning van het Lac (april 1955).

FIGUUR 55. – Er wordt gewerkt op Sorobon aan de constructie van een groot hotel (sept. 1967).

liefhebbers noch door bevorderaars van de recreatie en het toerisme wordt gewenst. Maar welke kant deze ontwikkeling ook uitgaat, het Lac *blijft* een uniek terrein, een kostbaar bezit voor Bonaire en de Nederlandse Antillen, zowel uit wetenschappelijk als uit esthetisch en landschappelijk oogpunt. Het is een evoluerend landschap ('stervend' in het noorden, 'springlevend' elders), nog slechts in geringe mate door de mens beïnvloed, met een verrijzend Hotel Sorobon dat in de toekomst zijn eisen zal stellen.

Hier is voorzichtigheid geboden — want al lijkt het Lac groot, met in sommige opzichten vele mogelijkheden, zijn weerstand tegen afbrekende krachten is gering. Dit landschap zal al te gemakkelijk uit zijn evenwicht gebracht worden en dan de weg opgaan van zovele andere baaien die daardoor reeds veel van hun betekenis hebben verloren. Daarom is het noodzakelijk dat men zich beraadt over de vele facetten van het behoud en het beheer van het Lac.

Nu Bonaire sinds 1967 beschikt over een natuurbeschermingswetgeving welke het instellen en beheren van natuurreservaten mogelijk maakt, nu er op de Antillen een Stichting Nationale Parken bestaat en een Caraïbisch Marien-Biologisch Instituut, nu moet het toch mogelijk zijn om, met de belangstelling welke in bestuurskringen voor deze vraagstukken bestaat, te komen tot een verantwoord beschermings- en beheersplan voor het Lac.

Als er sprake is van een verzouting van een gebied, dan komt men al gauw in de verleiding een 'oplossing 'te zien in "een ingrijpen waardoor de noodzakelijke zeewatercirculatie wordt hersteld". Men zou kunnen denken aan het graven van een kanaal door Boca Fogon, met de nodige vertakkingen, om de Awa Lodo's weer toegankelijk te maken voor zeewater en om het thans te sterk verzoute terrein weer mogelijkheden te geven voor een nieuwe mangrovebegroeiïng.

Afgezien van de geldelijke investeringen welke aan een dergelijk project verbonden zullen zijn, en de weinig spectaculaire resultaten die men er van kan verwachten, moet worden betwijfeld of daardoor een bevredigende toestand zal kunnen worden geschapen. Bij het nemen van behouds- en beheersmaatregelen zal men steeds de aanpassingsmogelijkheden van dit natuurlijk milieu voor ogen moeten houden.

FIGUUR 1. Op een kaartje van 1866 – uit *Het Eiland Bonaire* (1867) – is het Lac nog een open water, door twee landtongen verdeeld in een door land omsloten noordelijk deel, en een zuidelijke helft welke een wijde monding heeft naar zee. De puinwal van Cai bestaat nog niet; hierdoor is het water in de zuidelijke kom waarschijnlijk zo woelig dat alleen in het noordelijke gedeelte – achter de twee beschuttende landtongen – van een belangrijke mangrove-begroeiïng sprake kan zijn.

FIGUUR 2. Op de *Topographische Kaart* van 1911 staat het noordelijk deel van het Lac als één groot 'Mangrove bosch' getekend. De puinwal van Cai is volledig gevormd, maar van een belangrijke mangrove-ontwikkeling in de kom is nog geen sprake. Alleen in het Zuiden – achter het schiereiland Sorobon – hebben zich mangrove-complexen gevormd.

FIGUUR 3. Op de luchtfoto's van KLM AEROCARTO uit 1949 blijken zich in de kom machtige complexen *Rhizophora* te hebben ontwikkeld. In het 'Mangrove bosch' zijn grote delen reeds aan het afsterven. De openingen tussen de eilanden waarin de grote zandwal tussen de mangroven uiteenvalt blijken te zijn verstopt, alleen de meest westelijk gelegen doorgang functionneert nog en heeft het terrein achter het eiland Rancho voor verzouting behoed. In het noorden is door inspoelen en inwaaien van bodemmateriaal een groot deel van het terrein verland of ongeschikt gemaakt voor mangrovebegroeiing. In de open kom daarentegen zijn de mangroven duidelijk in opmars. — De nummers duiden plaatsen aan waar in 1930 en 1948 materiaal werd verzameld. De dieptecijfers zijn in 1930 verkregen. (Kaartje uit *Studies fauna Curaçao 4*, 1953).

FIGUUR 4. De naamgeving welke bij dit onderzoek van het Lac werd aanvaard. — De schrijfwijze staat niet altijd vast; uit de vele mogelijkheden werd er één gekozen. Enkele namen zijn nieuw, zoals Isla di Chico, Isla Fogon en Isla di Pedro, Awa Lodo di San José en Rooi Grandi. De namen waarmede in de tekst de kalksteenkaapjes van Punta Sorobon (bij 73), Punta Calbas (bij 592), Punta Rancho (bij 591) en Punta Wanapa (bij 604) worden aangeduid komen op dit kaartje niet voor, evenmin als de namen Boca Rancho (bij 591), Awa di Pedro (bij 600), Awa di Chico (bij 610), Pariba di Cai (bij 576) en Boca Bakijou (ten zuiden van Dam). De genummerde cirkeltjes geven de plaatsen aan waar in 1967 materiaal werd verzameld.

FIGUUR 5. Op luchtfoto's van 1961 en 1967 verschilt het Lac weinig van twintig jaar daarvoor. De mangroven in de kom beslaan een iets groter oppervlak; het 'Mangrove bosch' is nog wat meer achteruitgegaan en de inspoeling van bodemmateriaal uit het noorden heeft – misschien wel door de constructie van een grote dam in Rooi Grandi welke het na regens afstromende water tegenhoudt – weinig vorderingen gemaakt. Het geulstelsel van Fogon – vroeger het belangrijkste verversingssysteem – is verland; in de droge tijd vinden wij daar een aaneenschakeling van pekelmeertjes en slibvlakten, met afgestorven *Rhizophora's* en kwijnende *Avicennia's*. Alleen het westelijke deel, dat de invloed van de getijdestroom via Boca di Pedro ondervindt, is nog niet duidelijk verzout. Aan de dieptelijnen mag de eis van nauwkeurigheid niet worden gesteld. Opvallend is de gordel van ondiepten voor de monding van de veel diepere mangrove-

kreken (met uitzondering van Boca Jewfish), die grotendeels uit *Halimeda* banken bestaat en waar men niet meer overheen kan zwemmen of varen – lopend zakt men er diep in weg.

FIGUUR 6. Hoe ver de getijstroom door Boca di Pedro zijn invloed doet gelden is te zien op deze 'klokkekaart', waarop de resultaten zijn samengevat van waarnemingen welke op 15/16 september 1967 op 12 plaatsen in het Lac gedurende 24 uur zijn verricht. – Het tijdstip van hoogwater valt steeds later naarmate het waarnemingspunt verder is verwijderd van de ingang van het Lac, waarbij Cai als nulpunt is genomen. Boca di Coco en Punta Calbas hebben beide een vertraging van ruim een half uur, Boca di Pedro van ruim 1½ uur, en Punta Wanapa van ruim 3½ uur. De verschillen tussen hoog en laag water worden daarbij steeds minder; het zoutgehalte stijgt; de temperatuur neemt iets toe maar is minder constant. De Awa Lodo's tenslotte reageren nauwelijks meer op het getij. Vermoed wordt dat de aanmerkelijke verlating van het tijdstip van hoogwater bij Sorobon wordt veroorzaakt door een samenspel van elkaar tegenwerkende getijdestromingen. Het beeld van het door pijltjes aangegeven opkomend tij berust niet op exacte waarnemingen. Aangenomen mag worden dat zich in de diepere delen van het Lac een vrij constante stroom naar buiten begeeft.

FIGUUR 7. Wanneer wij enkele kenmerken van de vegetatie van het Lac in een schetskaartje proberen vast te leggen, dan valt daarbij allereerst op de aaneengesloten begroeiïng van de kom met het breedbladige zeegras *Thalassia testudinum*. Op de kale zandvlakte achter de puinwal aan de ingang van de lagune is het zand zo in beweging dat het geen vestigingsmogelijkheden voor zeegras biedt. Deze *Thalassia*-weiden zijn bijna overal gemengd met algenvegetatie waarbij het kalkwier *Halimeda opuntia* sterk opvalt. De bodem van de ondiepe delen van het Lac in het noorden en noordwesten bestaat grotendeels uit *Halimeda*-zand en witte lagunemodder. — Het smalbladige zeegras *Syringodium filiforme* (= *Cymodocea manatorum*) komt in de kom slechts op plaatsen voor waar een vrij sterke waterbeweging is. *Avrainvillea nigricans* vormt in de lagunen van Boca di Coco en Boca Chikitu een onregelmatig vergroeide viltmassa op een slappe modderbodem. Deze alg komt stellig op veel meer plaatsen tussen de mangroven voor als op de kaart staat aangegeven. Ook het onopvallende draadvormige zeegras *Diplanthera wrightii* (= *Halodule wrightii*) zal eveneens nog wel op andere plaatsen worden gevonden. *Ruppia maritima* – een smalbladig 'zeegras' dat ook uit de brak- en zoutwaterplassen van Nederland bekend is – komt voor in het sterk verzoute randgebied, waarin verder slechts een begroeiïng van *Batophora* en blauwalgen werd waargenomen. — Langs de randen van de complexen van *Rhizophora mangle* komt aan de landzijde veel *Avicennia germinans* (= *Avicennia nitida*) voor. Op plaatsen waar de mangel tan (*Rhizophora*) niet kan groeien – doordat er te weinig water staat, het te zout is of er te veel slib wordt afgezet – is de mangel blancu (*Avicennia*) overheersend. Opvallend in het vlakke randgebied zijn *Laguncularia racemosa* en *Conocarpus erecta* die bij 'Palu Grandi' voorkomen als eenzame en eerbiedwaardige resten van een vroegere, dichtere begroeiïng. Een bijzondere indruk maakt de zoute slibvlakte bij Punta Wanapa welke met zeekraal (*Salicornia ambigua*) is begroeid.

FIGUUR 8. Een kaartje van het Lac waarop de verspreiding staat aangegeven van diersoorten die de meeste bezoekers van Cai wel kennen: Twee

soorten mangrovekwallen, *Cassiopea xamachana*, 16-tallig, en *Cassiopea frondosa*, 12-tallig; groenachtig bruin gekleurd met crême-achtige randvlekken, tot 25 cm groot. De grote gedoornde zeester, *Oreaster reticulatus* (= *Pentaceros reticulatus*), met een geligbruin tot bruin gekleurde netvormige tekening, die tot 35 cm groot kan worden. De fraaie carcó (*Strombus gigas*) waaraan Cai zijn bekendheid dankt. — Er zijn op nog talrijke andere plaatsen dan hier zijn aangeduid *Cassiopea's* te vinden. Ook de zeester en de carcó zullen op nog wel meer plaatsen voorkomen. Als samenvatting van wat er op een viertal tochten in augustus 1967 gevonden werd geeft deze voorstelling – waarbij elk tekentje één zeester en één levende carcó voorstelt – toch wel enige indruk van het geringe aantal.

FIGUUR 9. De verspreiding van *Bathophora oerstedi* en *Acetabularia crenulata* is hier slechts aangegeven volgens hun al of niet voorkomen op de plaatsen waar materiaal werd verzameld. In werkelijkheid zijn beide algen ook elders op mangrovewortels, dode schelpen of een andere harde ondergrond te vinden. *Bathophora* stelt minder eisen aan verversing van het water dan *Acetabularia;* zijn 'vossenstaartjes', meer dan 10 cm lang, zijn in zeewater langer en losser van bouw dan in de randlagunen, die soms een drie maal zo hoog zoutgehalte hebben. De vondst in de pekel van het Awa di Chico heeft betrekking op plantjes die in de droge tijd met gips waren omkorst.

FIGUUR 10. Van de rifkoralen welke op de Dam voorkomen trekken *Porites porites* en *Porites astreoides* – die ook van elders uit binnenbaaien bekend zijn – het verste naar binnen. Op het Secu di Sorobon vormen zij samen met *Thalassia* een terrasje dat bij zeer laag water aan de oppervlakte komt; op de harde bodem van Binnenklip en tussen het zeegras bezuiden Boca di Pedro werd alleen *Porites porites* gevonden. Meer aan rustige laguneomstandigheden gebonden is *Myrionema hargitti,* waarvan de polypenhoofdjes in de hier afgebeelde toestand niet meer dan 2 mm groot zijn. Deze hydroïde vindt men niet alleen op mangrovewortels, in kolonies van wel 10 cm lengte, maar ook in kleinere boeketjes op *Thalassia, Avrainvillea* en *Halimeda.* De kleine schaatsenrijder *Trochopus plumbeus* trekt zich van het zoutgehalte van het water weinig aan. Deze oppervlaktewants kan langs de oever vrijwel overal in zwermen voorkomen; zelfs op het woelige water van Cai in de luwte van een bootje.

FIGUUR 11. De verspreiding van een aantal mollusken geeft ons aanwijzingen over de toestand van het Lac in vroeger tijden. — In de tijd dat de jong-fossiele schelpkalken van Rooi Grandi en Bacuna werden afgezet – waarbij de waterspiegel enkele meters hoger moet hebben gestaan dan nu – waren o.m. *Melongena melongena, Chione cancellata* en *Codakia orbicularis* in dit 'oude Lac' in grote hoeveelheden te vinden (zie de aanduidingen boven aan de afbeelding). In het 'nieuwe Lac' komt deze *Chione* niet meer levend voor, wèl werd dit venusschelpje aangetroffen in een zandige afzetting op ongeveer 2 m diepte noordoostelijk van Sorobon. *Codakia orbicularis* werd alleen nog maar in het Puitu gevonden; maar mogelijk zijn er ook nog levende exemplaren in de buurt van Punta Calbas. — Van *Melongena melongena* kennen wij een grote en een kleine vorm. De 'grote vorm', welke op Bonaire en Curaçao is uitgestorven, werd behalve in de schelpkalk, alleen nog maar gevonden als 'indianenschelp' op Punta Cal-

bas. De 'kleine vorm' komt echter wèl nog levend voor, in zeer ondiep water met wisselend zoutgehalte tussen Boca di Pedro en het Awa Lodo di San José, en in Boca Jewfish. Dode slakkenhuizen van de 'kleine vorm' vindt met echter nog op vele andere plaatsen: langs de oevers van de Awa Lodo's, bij de Salinja, op Isla di Chico en zelfs in bodemafzettingen benoorden Sorobon (samen met *Chione*). Vele dode exemplaren aan de noordoever van het Lac zijn weinig verweerd, vertonen nog enige kleurentekening en bezitten soms zelfs nog hun operculum, een bewijs dat de verzouting van de Awa Lodo's iets is van de laatste tijd.

FIGUUR 12. Het Lac in april 1961: een afbeelding samengesteld uit verscheidene verticaalfoto's van KLM Aerocarto, waarvan enkele gedeelten in fig. 14, 17, 18 en 19 zijn gereproduceerd (vergelijk fig. 3 en 5). – Het Lac ligt gevangen tussen de kalksteenterrassen van Bacuna en van Lima, en wordt aan zeezijde begrensd door de strandhaak van Cai en de resten van een puinwal, waartussen slechts een nauwe ingang is opengelaten. De lichte vlekken in het grote mangrovebos achter de zandwal wijzen er op dat daar reeds veel bomen zijn afgestorven. De strook harde ondergrond van Binnenklip is benoorden het Awa Blancu zichtbaar. Ook de gordel van *Halimeda*-banken voor de monding van Boca Fogon is duidelijk te zien. De kleine lichte vlekjes in het centrale deel van de kom, noordoostelijk van Binnenklip zijn zandige gaten op plaatsen waar de Thalassia-bedekking is beschadigd. Geheel bovenaan de afbeelding, in het midden, ziet men nog een deel van de dam, welke reeds 15 jaren veel water belet af te stromen naar de noordvlakte van het Lac, waarvan het laagstgelegen deel donker is gekleurd.

FIGUUR 13. Het noordoostelijk deel van het Lac, tussen Puitu en het eiland Rancho, in 1949. – Indien men deze foto's vergelijkt met beelden uit 1961 (fig. 14 en 17), dan krijgt men enige indruk van de verlanding van dit gebied in de laatste jaren. Opvallend zijn de donkere bekkens van Boca di Coco, Boca Chikitu en Boca Fogon, waarvan de eerste – voor zover zij door mangroven zijn ingesloten en met *Avrainvillea* zijn begroeid – bijna zwart zijn afgedrukt. De *Halimeda*-ondiepten voor de Boca's zijn ook duidelijk. Het verzoutende terrein benoorden het Isla di Chico tekent zich vlekkerig grijs af tegen de omgeving (vgl. fig. 12 en 17).

FIGUUR 14. Het oostelijk deel van het Lac, van Cai tot Boca di Coco, in 1961. Het bekken van Puitu, dat slikkig is en gelijkmatig met *Thalassia* begroeid, is op de foto donker gekleurd. De vlekkerige partijen voor de monding zijn *Halimeda*-banken met witte modder, en hier en daar opslag van *Rhizophora*. Alle mangrovebossen lijken gezond, hoewel enkele randplassen lichtelijk zijn verzout. Langs de bosrand aan de landzijde vinden wij veel *Avicennia* en *Laguncularia*. Op Cai kunnen 12 schelphopen worden geteld.

FIGUUR 15. Het noordelijke deel van het Lac, in 1949, tussen Isla di Chico en Isla Fogon (links) tot aan de plaats waar door Rooi Grandi (rechts) – waar thans nog geen dam is geconstrueerd – na regens water over de noordvlakte van Lac stroomt. Het terrein lijkt niet veel verschillend met tien jaar later, slechts de instuiving van het Awa Lodo di San José heeft duidelijke vorderingen gemaakt (vgl. foto 17).

FIGUUR 16. De ingang van het Lac in 1949. – Vergeleken met de foto uit 1961 (fig. 14) heeft het kleine bekken Pariba di Cai minder mangroveopslag, is de begroeiïng op de kop van Cai in een betere conditie en is de puinwal minder afgeslagen (cf. fig. 28–29).

FIGUUR 17. Het noordelijk deel van het Lac in 1961; van Isla Fogon tot Boca Chikitu (rechts). — Het donkergekleurde (droge) geulsysteem van Fogon kronkelt zich door het verzoute gebied met afstervende mangroven naar de noordelijkste uitloper van het Awa Lodo di Bacuna. Ook ten zuiden van het westelijk deel van het Isla di Pedro Chico zijn slibvlakten te zien. De smalle opening tussen de zandige landtong van Boca Chikitu en het Isla di Chico is met *Rhizophora* vol gegroeid. Boca Fogon is slechts tot aan de sikkelvormige kromming te bevaren. Duidelijk is de verlanding met opslag van *Rhizophora* bezuiden het Isla di Chico. (De verticale lijnen in het midden van de foto's zijn plaknaden; de helderheidsverschillen hierbij zijn derhalve niet reëel).

FIGUUR 18. Het noordwestelijk deel van het Lac in 1961: van Rooi Pedro (beneden) tot Punta Wanapa (boven), met de omgeving van het eiland Rancho en het Isla di Juwana. — De waterplassen tussen de mangroven in het noordoostelijk deel veranderen in de droge tijd in slibvlakten en pekelpoeltjes; de lagunes in het zuidwestelijk deel worden nog ververst door de nauwe Boca di Pedro, waarvan de kreken vermoedelijk reeds dichtgegroeid zouden zijn als zij niet door de vissers met het kapmes werden opengehouden. De *Rhizophora's* langs het eiland Rancho aan zeezijde vormen een oerbos van omstreeks 12 meter hoog. De eenzame oude bomen op de kustvlakte vóór de terrasrand van Lima, grotendeels *Conocarpus erecta*, zijn indrukwekkende restanten van een dichtere begroeiïng. — Als geheel een gebied dat zowel om landschappelijke als om wetenschappelijke redenen bescherming verdient.

FIGUUR 19. Het zuidelijke deel van het Lac in 1961: de omgeving van Sorobon en Boca Jewfish tot aan Punta Calbas (links-boven). — De lagune van Boca Jewfish is naar zeezijde ingesloten door twee schiereilanden welke een twee meter diepe opening vrijlaten waardoor het water kan worden ververst. Alleen het westelijk deel is aan het verzouten achter een zandbank. De goed beschutte oostelijke landtong is zwaar met *Rhizophora* begroeid; op de minder beschutte westelijke landtong konden zich geen mangroven vestigen. In de 'Mangel Altu' werd in oorlogstijd zwaar gekapt. Duidelijk is te zien hoe het schiereiland Sorobon zich, als onderzeese rug welke hier en daar door algenbegroeiïng donker is gekleurd, naar een rond terrasje van koraal en zeegras dat met laag water aan de oppervlakte komt, voortzet. Het donkere vlekje daarboven is een zeegrasveldje.

FIGUUR 20. De omgeving van Boca di Pedro in 1949. — Als men deze foto vergelijkt met de afbeeldingen uit 1961 (fig. 18) en 1967 (fig. 24), dan ziet men hoezeer de mangrovebegroeiïng in het Awa di Pedro de laatste jaren is toegenomen. De open kreken van de Boca zijn thans dichtgegroeid: het zijn rhizophora-tunnels geworden, waardoorheen een vrij sterke getijdestroom loopt.

FIGUUR 21. Boca Jewfish in 1949. — Bij vergelijking met de luchtfoto's uit 1961 (fig. 19) en 1967 (fig. 30 en 32) ziet men de toename van de man-

groveopslag in de kom in de laatste jaren, een afname van de begroeiïng van het westelijke zandige schiereiland en de vrij geringe veranderingen welke het schiereiland Sorobon door de constructiewerkzaamheden van het hotel tot nu toe heeft ondergaan.

FIGUUR 22. Het oostelijke deel van het Lac, naar het zuidwesten gezien; een foto van W. P. TER HART die ook de maker is van fig. 23–32, op 29 augustus 1967 (16.30–17 uur, Hasselblad handcamera). — Het jongste deel van de strandhaak van Cai houdt het kleine bekken Pariba di Cai omvat, het oude en bredere deel het Puitu. Voor de mond van het Puitu ligt een guirlande van banken van *Halimeda* en *Thalassia*, met mangroveeilandjes. Links een deel van de salinja met verlaten zoutpannen. Op de voorgrond het kale kalksteenterras van Bacuna. Aan de overkant van de Boca di Cai breken de golven tegen de Dam van koraalpuin.

FIGUUR 23. Het westelijk deel van het Lac, naar het zuidwesten gezien. — De rechte lijn beoosten het Isla di Juwana is een kapstrook van het Kadaster, welke van Punta Calbas in noord-noordoostelijke richting naar de dam in Rooi Grandi loopt, en daarbij plassen passeert die thans in de droge tijd drooggevallen zijn. Rechts van het midden: Punta Wanapa, met zijn kronkelende kreekjes tussen gordels van *Avicennia* en een met *Salicornia* begroeide vlakte. Links onder de horizon het eiland Rancho. Rechts loopt de weg van Wanapa langs de vlakte met 'Palu Grandi' naar Sorobon.

FIGUUR 24. Het noordwestelijke deel van het Lac, naar het noorden gezien. — Op de voorgrond de zware mangrovebegroeiïng van Boca di Pedro, welke naar het noorden toe afneemt en tenslotte afsterft waar de lagune is verzout en(of) verland. Op het ogenblik dat deze foto werd genomen (eind augustus 1967) is een groot deel van het vroegere 'Mangrove Bosch' geworden tot een zoute slibvlakte: een zeer ongeschikt milieu voor *Rhizophora*. Links het kalksteenplateau van Lima. Rechts de eilandentrits Isla di Pedro–Isla Rancho–Isla Fogon–Isla di Chico. Links onder de horizon ziet men nog iets van de grote dam welke verhindert dat het water door Rooi Grandi naar het Lac kan afstromen.

FIGUUR 25. Overzicht van het noordelijk deel van het Lac, naar het zuidwesten gezien. — In het midden het eiland Rancho met de slibvlakten achter Isla Fogon. Op de voorgrond het geulenstelsel van Fogon tussen het drooggevallen deel achter Isla di Chico en de verzoute mangroveplassen bij het Awa Lodo di San José. Rechts een deel van de kapstrook langs Isla di Juwana. Links onder de horizon Sorobon.

FIGUUR 26. Gezicht over het oostelijke deel van het Isla di Chico en de landtong van welke door een smalle, door mangroven verstopte kreek van het Isla di Chico is gescheiden. Het Isla di Chico is zandig; op de open plek uiterst links komen vaste gesteenten even aan de oppervlakte. De donker gekleurde bodem van de lagune van Boca Chikitu is met het viltige wier *Avrainvillea* bedekt; de vlekkerig getekende *Halimeda*-banken en de *Rhizophora*-opslag voor de ingang wijzen op een sterke verlanding.

FIGUUR 27. Het Isla di Juwana, naar het zuiden gezien. — Het lage kalksteenterras is o.m. begroeid met enkele struiken en zuilcactussen. Rechts

van de vervallen hut is een klein gat dat geen water (meer) bevat; verder weg, bij de landingsplaats is een gemetselde drinkbak voor de geiten die men hier vroeger had lopen. De rhizophoren op de voorgrond hebben al veel dood hout.

FIGUUR 28. Cai en Pariba di Cai, naar het noordwesten gezien. — Dit is het jongste en buitenste deel van de dubbele strandhaak van Cai. Op het punt waar de weg vlak langs de mangroven loopt is de laatste tijd een flink stuk van de puinwal verdwenen. Deze afslag heeft zich dermate krachtig voortgezet dat, een jaar later, de weg naar Cai op de plaats welke op fig. 34 is afgebeeld grotendeels bleek te zijn verdwenen, zodat er een nieuwe weg over de zandtong en tenslotte ook door de mangroven moest worden aangelegd. Midden in het bekken dat door de buitenste haak wordt omvat, Pariba di Cai, ligt een ondiepte van *Halimeda*-modder met *Rhizophora*-opslag. In de windschaduw van de mangroven staan hutten en een kleine loods, van de semi-permanente vissersbevolking die van koraalklompen 5 kleine piertjes heeft gebouwd. Er zijn tien *Strombus*-hopen van 2–3½ m hoog. Op de kop van Cai staan een aantal oude *Avicennia's* die ten dele reeds zijn afgestorven, in omstandigheden welke verjonging van deze schaduwbomen onmogelijk maken.

FIGUUR 29. Het Puitu, naar het zuidwesten gezien. — Het gelijkmatig met *Thalassia* begroeide, modderige bekken is donker gekleurd, in tegenstelling tot het ondiepe gedeelte voor de ingang, dat bestaat uit een krans van *Halimeda*-banken met bosjes van jonge *Rhizophora's*. Op de achtergrond Cai, op de voorgrond een deel van de zoutpannen.

FIGUUR 30. Sorobon, naar het zuid-zuidwesten gezien. — De constructiewerkzaamheden voor 'Hotel Sorobon' zijn in volle gang. Vijf van de 8 in een kring staande pilaren zijn al klaar; de bouwputten van de drie overige zijn met water gevuld (vgl. fig. 55). Links, op het met zand overstoven koraalkalkterras, staat de grote betonmolen. Rechts liggen scheepjes in het donkergekleurde 'diepe' water. Door het mangrovebos zijn door het Kadaster twee tracé's gekapt, waarvan de langste loopt van het meetpunt op het kalksteenkaapje van Punta Sorobon in zuid-zuidwestelijke richting. Alleen het bouwterrein is 'schoongemaakt', waarbij de veenachtige bodem ten dele met zand is aangeplempt; op dit terrein liggen metershoge heuvels van zand en van mangrove-veen. Op de voorgrond het begin van het Secu di Sorobon, vindplaats van uit de wetenschappelijke literatuur bekende *Lithothamnion*-knollen. Op de achtergrond Boca Jewfish, met zijn diepe ingang en zijn hiervan scherp afgegrensd ondiep binnengedeelte dat de laatste tijd veel opslag van *Rhizophora* heeft gekregen en kennelijk aan het verlanden is (vgl. fig. 19, 21, 32).

FIGUUR 31. Het Isla di Juwana, naar het noordwesten gezien. — Op de voorgrond de plaatselijk reeds verzoutende mangrovenbegroeiïng, met een stukje van het gekapte tracé van Punta Calbas naar Rooi Grandi (vgl. fig. 23, 24). Op de achtergrond de kust van Palu Grandi met de weg van Wanapa naar Rooi Pedro, en het kalksteenterras van Lima.

FIGUUR 32. Boca Jewfish, naar het noorden gezien. — Op de voorgrond het met struikjes schaars begroeide kalksteenterras waar de weg overheen loopt. De kapstrook door de mangroven loopt in noord-noordoostelijke

richting naar het meetpunt op Punta Sorobon (vgl. fig. 30). Duidelijk is de grens te zien tussen het twee meter diepe deel van de Boca bij de ingang en het zeer ondiepe middendeel met mangrovenopslag (vgl. fig. 19, 21).

NASCHRIFT

Op 26 september 1968 had er op het Bestuurskantoor te Kralendijk een gedachtenwisseling plaats, over de toekomst van het Lac, waaraan – onder leiding van de Gezaghebber – door verscheidene Bonaireaanse autoriteiten en alle deelnemers aan de 'Oriëntatiereis Hoogleraren' annex Studium Generale 'Biologie en Samenleving' werd deelgenomen. Als informatiebron voor de deelnemers en als uitgangspunt voor verdere discussie werd hierbij gebruik gemaakt van een drukproef van dit artikel.

Deze bespreking maakte duidelijk dat het wenselijk zou zijn voor het Lac-gebied een behoud- en beheersplan te maken, waarin zowel de natuurwetenschappelijke als de recreatieve, toeristische en economische aspecten een plaats moeten krijgen. Het eiland als geheel zal met zulk een plan gebaat zijn. Een door het Bestuurscollege van Bonaire samen te stellen commissie met opdracht zulk een plan te maken, zou kunnen bestaan uit een vertegenwoordiger van Bonaire, een van de Stichting Nationale Parken Nederlandse Antillen, een van het Caraïbisch Marien-Biologisch Instituut en een van de Natuurwetenschappelijke Studiekring voor Suriname en de Nederlandse Antillen.

P. W. H.

SUMMARY

A SCIENTIFIC SURVEY OF LAC ON BONAIRE

AIMED AT THE PRESERVATION OF THIS LARGEST LAGOON IN THE NETHERLANDS ANTILLES

After news was received that the Netherlands Antilles' largest and as yet almost unspoiled lagoon would be involved in development plans, a scientific survey was organised for obtaining new data on the present condition of Lac, Bonaire.

The field work took place between 1 and 28 August, 1967, by Dr. P. J. Roos, Amsterdam – who had already studied the coral fauna of Lac in 1965 – and between 7 August and 23 September by Dr. P. WAGENAAR HUMMELINCK, Utrecht, who first visited the lagoon in 1930. Roos did most of the underwater work whereas HUMMELINCK collected biological specimens from about 60 localities. The survey was initiated by the Foundation for Scientific Research in Surinam and the Netherlands Antilles (STUDIEKRING) and was financed by the Netherlands Foundation for the Advancement of Tropical Research (WOTRO). The material is being studied in the Zoological Laboratory of the State University at Utrecht, in cooperation with specialists; most of the results will be published in the Foundation's "Studies on the Fauna of Curaçao and other Caribbean Islands".

The Lac covers about 8 km²; of this one third is mangrove and shallow mud flats (Figs. 3–5, 12). The transparency of the water is striking, compared with that of other inland bays in the Lesser Antilles. Dearth of nutrients may cause the absence of mangrove-oysters and other mollusks known to occur in abundance in other mangrove lagoons, and also the scarcity of balanids and other animal species which are common in similar Caribbean environments.

Lac is separated from the sea by a barrier of coral debris; a shallow flat of white sand occurs inshore (Figs. 3–4, 5, 12). The basin has vast *Thalassia* flats, whose shallower parts may be very muddy, often with abundant *Halimeda*. *Syringodium* grows near the entrance of Lac and in other sandy areas. *Avrainvillea* is common in several inlets, where it may grow in profusion. *Ruppia* is found in creeks and ponds of high salinity. *Diplanthera* has been collected only once (Figs. 7, 12, 52).

More data on the fauna and flora are shown in Figs. 8–11. The distribution of the small form of *Melongena melongena* appears to have been much larger some 30 years ago. *Chione cancellata* was not found in Lac recently but it was abundant a few thousands years ago when the lagoon extended further inland (Figs. 11, 51). It is likely that the fauna of Lac has become poorer in recent times. The big heaps of *Strombus gigas* have not visibly increased in size during the last thirty years (Figs. 8, 35–36).

During the last century the landscape has changed considerably. Formerly the broad sandy barrier which separates the basin from the mangrove-flat in the north (Figs. 12, 17–18, 24, 26, 46–47) had several large openings through which the water could circulate. Afterwards part

of the northern mangrove swamp was silted up and the said openings became closed with the exception of the most western channel (Figs. 4, 6–7, 18). As a consequence the salt content of the remaining waterpools became very high and large stretches of mangrove died off (Figs. 17–18, 23–25, 38, 45). However, along the shores of the open basin *Rhizophora* is flourishing and rapidly extends its area; the trees reach a height of more than twelve meters, and the trunks may be two feet in diameter (Figs. 2, 3, 7, 12, 22, 28, 49–50).

Whatever natural changes Lac may undergo, it will remain unique, both from a scientific and an esthetic point of view. Nevertheless the area's ecological vulnerability calls for expert management.

LITERATUUR

chronologisch gerangschikt

Het eiland Bonaire (*met eene schetskaart*). *Omschrijving der kavels en voor waarden van verkoop van het meerendeel der domeingronden en zoutpannen aldaar op 1 September 1868*. . . . 's-Gravenhage, Gebroeders Belinfante, 1867, 14 pp. 20½ × 12½ cm, uitsl. krt.: Carte de l'île de Bon-Aire dressée au mois d'Octobre 1866 d'après les ordres du Gouverneur de Curaçao par A. Conradi, sous-Lieutenant, son aide-de-Camp, et E. E. Jarman, employé à Bon-Aire. Échelle de 1:80.000 [lith., 43 × 35 cm]. [A. M. CHUMACEIRO.]

Topografische kaart van Bonaire, 1:20.000. J. Smulders & Co., Den Haag, 1915. [W. A. JONCKHEER Jr. & L. LENS, 1911–1912.]

WAGENAAR HUMMELINCK, P., 1933. Zoologische Ergebnisse einer Reise nach Bonaire, Curaçao und Aruba im Jahre 1930. No. 1. Reisebericht. *Zoologische Jahrbücher* (*Syst.*) *64*, p. 289–326, 16 fig. [Lac: p. 304–305, Karte von Bonaire].

WAGENAAR HUMMELINCK, P., 1953. Description of new localities. *Studies on the fauna of Curaçao and other Caribbean islands*, Vol. IV, p. 1–108, 25 fig., 8 pl. [Lac: p. 64–65, fig. 16 kaartje van K.L.M. aer. phot. 1949].

STOFFERS, A. L., 1956. *The vegetation of the Netherlands Antilles*. Studies Flora Curaçao and other Car. Islands *1*; Uitg. Natuurwet. Stud. Sur. en N.A. *15*; 142 pp., 12 fig., 28 platen, 4 grote gekl. kaarten [Plaat XIIa, vlakte noordelijk van het Lac].

WESTERMANN, J. H. & ZONNEVELD, J. I. S., 1956. *Photo-geological observations and land capability & land use survey of the island of Bonaire* (*Netherlands Antilles*). Royal Tropical Institute Amsterdam, 100 pp., 5 fig., 7 tabellen, 61 fotos, 3 grote gekl. kaarten [foto 5 luchtfoto noordoostelijk Lac 1949; foto 35 dam in Rooi Grandi westelijk van Bacuna].

ZANEVELD, J. S., 1958. A Lithothamnion bank at Bonaire (Netherlands Antilles). *Blumea Suppl. 4*, p. 206–219, 6 fig. [Fig. 2 luchtfoto Lac, Fig. 3 luchtfoto Sorobon, Fig. 3 kaartje Lac].

Topografische kaart 1:25.000 Bonaire. Nederlandse Antillen Dienst van het Kadaster 1963. [Fotografie KLM Aerocarto N.V. 1960].

WAGENAAR HUMMELINCK, P., 1968. Stervende landschappen op Bonaire? *Stinapa*, Uitgave van de Stichting Nationale Parken Nederlandse Antillen, No. *1*, febr. 1968, p. 12–14, 1 fig. [kaartje van het Lac].

Marien-biologisch onderzoek op de Nederlandse Antillen. *Notulen Maatschappij voor Wet. Onderzoek in de Tropen*, 1968, p. 13–15. [Lac-onderzoek in verslag van een lezing van W.H., 2.VI.1967.]

Lac op Bonaire. *Amigoe di Curaçao* 24.IX.1968, p. 8. [Samenvatting van een deel van een lezing voor het Studium Generale 'Biologie en Samenleving' van W. H., door L. J. VAN DER STEEN.] Ook in *Beurs- en Nieuwsberichten* 24. IX., p. 2.

Bezorgdheid over Lac. *Amigoe di Curaçao* 19.X.1968, p. 9, 3 fig. [w.o. het nieuwe kaartje met dieptelijnen, vgl. Fig. 5. – Artikel van A. J. GERRITSEN n.a.v. een gesprek met W. H.]

Bonaire moet zuinig zijn op bezit van Lac. Aan toeristische attracties niet veel meer te verliezen. *Amigoe di Curaçao* 4.XI.1968, p. 9, 2 fig. [Verslag van een lezing van W. H. door A. J. GERRITSEN.]

Behoud van Lac in ongerepte toestand van betekenis. *Beurs- en Nieuwsberichten* 5.XI.1968, p. 2. [Verslag van dezelfde lezing door J. JONKMAN.]

H. C. VAN RENSELAAR & J. D. SPECKMANN

SOCIAL RESEARCH ON SURINAM AND THE NETHERLANDS ANTILLES

In March 1964 the Advisory Council for Cultural Cooperation between the Countries of the Kingdom of the Netherlands recommended to the three Governments that they devote particular attention to the study of the process of acculturation in Surinam and the Netherlands Antilles. The Netherlands Minister of Education and Sciences thereupon requested the Social Science Council of the Royal Netherlands Academy of Sciences to elaborate this suggestion.

The latter Council recorded its views in a memorandum (10 June, 1965), in which it is argued that the problems of acculturation will become all the more urgent now the rate of the processes of change increases, among other things as a result of the social and economic development policy of the Government. The Council was of the opinion that intensification of research in this field is particularly desirable. The studies that have been performed in the last fifteen years give an essential and solid foundation for further research. The Council advised that acculturation research be continued on the basis of a research program drawn up by a small committee of experts.

At the request of the Minister the Board of WOTRO instituted this committee, after consultation with the Social Science Council. On 10 January, 1966, it met for the first time in the following composition: Professor Dr. R. A. J. VAN LIER (chairman), Professor Dr. H. HOETINK, Professor Dr. A. J. F. KÖBBEN, Drs. H. C. VAN RENSELAAR and Professor Dr. J. D. SPECKMANN, while Dr. E. MEERUM TERWOGT of WOTRO acted as secretary.

The committee's report, which was mimeographed in March 1967, begins with a survey of completed and current investigations. As this survey may be useful to all who, for scientific or other reasons, are interested in the Surinam and Antillean societies, it has been decided to print it in the *Nieuwe West-Indische Gids*.

The authors would like to express their gratitude to the committee for making available the following part of the report.

PUBLICATIONS AND CURRENT INVESTIGATIONS

Apart from some studies that will be mentioned below, before the Second World War only a few social science publications appeared on Surinam and the Netherlands Antilles. Since 1945 however, social research has been of increasing importance in these regions. Doubtless of great significance to this development was the institution in 1954 of the Netherlands Foundation for the Advancement of Research in Surinam and the Netherlands Antilles (WOSUNA), replaced in 1964 by the Netherlands Foundation for the Advancement of Tropical Research (WOTRO). In addition mention should be made of the Foundation for Cultural Cooperation with Surinam and the Netherlands Antilles (STICUSA) which has been active in its present form since 1955.

Below a survey is given of the results achieved and the present state of affairs. It may be remarked here that publications from other scientific disciplines have been included insofar as they are relevant to social science research.

SURINAM

For Surinam R. A. J. VAN LIER has worked out a research program directed in the first instance to the furtherance of descriptive sociological research into the various ethnic groups, being an essential foundation for specific acculturation studies. Partly thanks to financial support from WOSUNA, later WOTRO, and STICUSA this research program has already been largely realized.

1. GENERAL AND SOCIO-HISTORICAL STUDIES

R. A. J. VAN LIER (1949, 1950) published a socio-historical study of Surinam society, and G. J. KRUIJER (1951) a sociographic survey of Surinam and its neighbouring countries, which has been revised in 1968. Important facet studies were published by W. S. UNGER (1956, 1958) on the slave trade and by J. M. VAN DER LINDE (1956, 1963, 1966) on the work of the mission churches in Surinam. J. MEIJER (1959) wrote a study on the history of the Surinam Jews. R. Th. BUVE was commissioned by WOSUNA to devise a documentation system for the Surinam public records in the National Archives, The Hague. On the basis of material

from these records he published articles on Surinam slaves and free negroes in Amsterdam during the eighteenth century (1963). In 1957 Johanna FELHOEN KRAAL wrote an article on libraries and archives for research on West Indian history. Of recent date is a historical analysis of architecture in Surinam by J. L. VOLDERS (1966).

2. STUDIES RELATING TO THE ETHNIC GROUPS

Creoles

The study by Mr. and Mrs. HERSKOVITS (1934, 1936) dates from before the Second World War. In 1958 H. C. VAN RENSELAAR went to Surinam, where among other things he performed a survey of the social structure of a Creole rural community. He is preparing a publication on this survey and, in collaboration with J. VOORHOEVE, a study on creolization problems, in particular on language and popular religion. VAN RENSELAAR has already published articles on such subjects as the economic mentality of the Creoles (1963) and their attitude towards the other ethnic groups in Surinam (1963). In collaboration with J. VOORHOEVE (1962) he published an article on messianism and nationalism in Surinam and an ethnological report on an Amerindian community near Paramaribo (1963). In 1964 and 1965 W. F. L. BUSCHKENS was in Surinam for a study of the family structure of the working-class Creoles in Paramaribo. He will be publishing on this shortly.

Indians

After R. KARSTEN (1930) who was responsible, before the war, for a concise description of this ethnic group, C. J. M. DE KLERK published a study on Hinduism (1951) and a study on the immigration of the Indians (1953). In 1959 J. D. SPECKMANN started an investigation among this group, which resulted in 1965 in the publication of a study on marriage and kinship among the Indians, whilst he also wrote a number of articles, including a discussion of the attitude of the Indians towards the other ethnic groups (1963) and a treatise on the caste system among the Hindus of Surinam (1967). In 1960 J. H. ADHIN wrote an article on the 'joint family.'

Javanese

The Indonesian J. ISMAEL performed research among the Javanese in Surinam and published the results in his thesis (1949); in addition he wrote some publications on this ethnic group in Surinam (1951). This was followed by field work by the Dutch-American anthropologist A. M. DE WAAL MALEFIJT in 1959 among the same group; she reported on her findings in 1963. G. D. VAN WENGEN continued social research among the Javanese; in 1963 he published an article on the Tajub festival celebrated by this group, whilst an extensive report on his research awaits publication. In 1961 J. PRINS wrote a treatise on the Islam in Surinam with special reference to the Javanese in Surinam.

Bush negroes

With respect to studies of Bush negroes before the Second World War, special mention should be made of those by W. F. VAN LIER (1919, 1940, 1944), Mr. and Mrs. HERSKOVITS (1929, 1934), G. LINDBLOM (1924), M. C. KAHN (1931) and E. WONG (1938).

In 1961 social research was intensively undertaken by A. J. F. KÖBBEN (1966, 1967, 1968), and Mr. and Mrs. THODEN VAN VELZEN. The research performed by them related to the Djuka tribe. H. U. E. THODEN VAN VELZEN (1966) meanwhile published a study on the political structure of the Aucaners and an article about magical practices among the Djukas, while W. THODEN VAN VELZEN-VAN WETERING (1966) wrote a treatise on conflicts between co-wives. S. W. DE GROOT-ROSBERGEN (1963) published a study on relations between the Surinam Government and Bush negro society in the past, and just finished a thesis on *Djuka society and social change* (*1918–1925*). H. E. LAMUR (1965) wrote an article on conditions of life of the Bush negroes in Paramaribo. J. HURAULT (1960, 1961, 1965) published studies on the Boni-Bush negroes in the frontier region of Surinam and French Guyana. L. DOORNBOS (1966) wrote a thesis on health care among the Bush negroes. Mention should also be made of the articles of P. NEUMAN (1965, 1967) and the publications of D. C. GEIJSKES (1954, 1955) on dietary habits and agriculture.

A. A. TROUWBORST visited the Matuari Bush negroes in 1963 for a preliminary survey and is preparing a publication on the socio-political organization of this group. The American J. PRICE intends to make a study of the Saramaccaners in the period 1967–1969.

Amerindians

Studies on the Amerindians of Surinam were published before the Second World War by W. AHLBRINCK (1931) and C. H. DE GOEJE (1906). In 1966 P. KLOOS went to Surinam to do research among the Caribs, while a survey among the Arawaks is carried out by A. VAN DER WAL. Research among the Wayana and Trio Indians was done by the British anthropologists Audrey J. BUTT and P. G. RIVIÈRE (1966).

Dutch

A study on colonization by Dutch farmers in Surinam was published by E. F. VERKADE-CARTIER VAN DISSEL (1937) and R. KOOL (1956).

3. EDUCATION

The study of education in Surinam was given a new stimulus by the research work of W. Gs. HELLINGA (1955) and W. PÉE (1951, 1953). This study devoted great attention to the linguistic problems that occur in the schools in this multi-ethnic society, which also found clear expression in the publication by J. J. VOSKUIL (1956). Mention should also be made of the thesis of J. H. E. FERRIER (1950). H. D. VAN LEEUWEN, who performed a survey into the function of the advanced elementary education, is preparing a publication on his findings. J. D. SPECKMANN (1963) wrote an article on the occupational ambitions among the East Indian pupils of an advanced elementary school at Nieuw Nickerie. In 1966 the educationist J. DE VRIES went to Surinam at the request of the Moravian Brethern to investigate the problems of education among the Bush negroes. In collaboration with J. D. SPECKMANN, Miss C. OEDAYRAJSINGH VARMA (1968) published on the results of a sociometric survey that she performed in 1966 on schoolchildren in classes of a mixed ethnic composition in Paramaribo and vicinity.

4. LINGUISTIC RESEARCH

Linguistic research in Surinam can look back on a long tradition. Important work was published before the Second World War by M. J. HERSKOVITS (1931), L. LICHTVELD (1929, 1949) and C. H. DE GOEJE (1928), among others.

Partly as a result of the interest on the part of educationists, linguistic research in Surinam was actively fostered after 1950. L. L. E. RENS (1953), A. DONICE (1959) and J. VOORHOEVE (1953, 1957, 1961, 1962) made studies of the Surinam and Saramaccan languages within the framework of the Bureau for Linguistic Research in Surinam, associated with the University of Amsterdam. With respect to the Bush negroes J. W. GONGGRYP (1960) wrote about the evolution of a Djuka script in Surinam. Recently he published again on this subject, together with C. N. DUBELAAR (1969).

In 1965 the Surinam Government entered into an agreement with the Summer Institute of Linguistics of the University of Oklahoma for the performance of socio-linguistic research in Surinam. Under the leadership of the American J. GRIMES research will be done into the problems of alphabetization, among others. In addition the Foundation for Linguistic Research in Surinam was instituted, for which the Language Bureau in Paramaribo will act as executive body. Under the auspices of this Language Bureau a number of projects are being embarked upon at present. Under the leadership of Miss E. D. FRUIN a survey is being made of the Dutch spoken by the Creole group. E. M. UHLENBECK is in charge of an investigation into the changes that Javanese has undergone in Surinam, mainly by means of the material collected by G. D. VAN WENGEN. A. DONICIE and Ch. H. EERSEL have collected Djuka linguistic material, and the latter is preparing a publication on it. In addition the Language Bureau is receiving material that is being collected by an American missionary society among the Trio Indians and that will shortly be processed.

In the period 1956 to 1958 B. J. HOFF (1955, 1961, 1962) did linguistic research among the Caribs. His thesis was published in 1968.

5. AGRICULTUAL SOCIOLOGICAL RESEARCH, PLANNING, DEMOGRAPHY AND URBANIZATION

In the field of agricultural sociology considerable activity has been displayed by the Bureau for Rural Development of the Department of Agriculture, Stockbreeding and Fisheries at Paramaribo. D. B. W. M. VAN DUSSELDORP (1958, 1962, 1963, 1966), who for a long time was attached to this Bureau as an agricultural sociologist, wrote various articles on regional planning, forms of

settlement and demography. He has published an extensive study on planning problems in Surinam recently (1967). Mention should also be made of the work of R. KOOL (1964).

In addition demographic data have been processed by J. GEMMINK while in 1959 a report has been published on the demographic problems of Surinam by VAN DER KUYP (1959). R. M. M. PANDAY (1959) published a study on the agricultural history of Surinam, while M. DE VRIES (1965) was commissioned by the Planning Bureau for Surinam to make a survey of smallholding-farming as practised by the three largest sections of the Surinam population. Th. P. M. DE WIT (1960) wrote a study on the set-up of and the initial experiences with the agricultual project in Wageningen. At present H. VLAANDEREN is doing an evaluation of the Lelydorp plan. J. A. H. HENDRIKS has already published on this project (1956). In this context reference should also be made to the work of the American KALERVO OBERG, who wrote various reports, for instance on fisheries (1960) and on some important agricultural projects in Surinam (1961, 1965); so far these reports have not been published. J. K. BRANDSMA is working on a report relating to an evaluation in the Groot-Henar and the Nanni polders in Nickerie. A new incentive for agricultural research is coming from the Centre for Agricultural Research in Surinam (C.E.L.O.S.), founded in 1965 as a joint effort by the Agricultural University of Wageningen, (Holland) and the Surinam authorities. H. A. LUNING wrote articles on farm size, employment and agricultural planning (1966), G. J. KRUIJER (1950) wrote about the agricultural cooperatives. Mention should further be made of the evaluations performed in the field of agricultural education and agricultural extension by Miss W. L. MEIJNEN, Miss P. VAN HEKKEN, G. KALSHOVEN, and J. M. A. PENDERS.

The Ten-Year Plan and in particular the employment aspect of this plan formed the subject of a study by J. SEDNEY (1955), while a later survey by J. H. Adhin (1961) in the same context devoted attention to the macro-economic aspects of development in Surinam. In addition Y. B. DE Wit, on the basis of his research in 1960–1961, is working on a treatise dealing with the Surinam labour market.

Y. B. DE WIT (1966) has alse written an article on urbanization in Surinam, a subject on which G. J. KRIJER (1951) had already published a paper. J. MICHELS (1958) paid attention to the problem of the transmigration of Bush negroes in the district of

Surinam and G. A. DE BRUIJNE, who did research in Paramaribo in 1965 and 1966, is working on a socio-geographical monograph of this town.

6. POLITICAL SCIENCE AND LAW

Political science studies relating to Surinam are few and far between. Besides the study by F. E. M. MITRASING (1959) on political development during the period 1945–1955 and a preliminary study comparing Dutch and Surinam constitutional law by C. D. OOFT (1966), Americans have been active to some extent in this field of study. Mention should be made of the article by Thomas G. MATHEWS (1966) on political parties and form of government in Surinam and the article by P. DODGE on the ethnic variety of the population and its political implications.

The study by A. J. A. QUINTUS BOSZ (1954) on the historical background of land policy in Surinam is one of the most important publications in this field. J. PRINS (1952, 1963, 1965) published articles on customary law among the Bush negroes and the functioning of Asian marriage legislation. Also of importance are the studies by M. R. WIJNHOLT (1965) on criminal law and by B. PRONK (1962) on criminality in Surinam. Of historical importance are the studies by Miss J. M. VAN WINTER (1953) and E. T. H. WAALDIJK (1959).

NETHERLANDS ANTILLES

As in the case of Surinam, research in the field of social science only really got underway after the Second World War, though with the difference that up to now research in the islands has considerably lagged behind that in Surinam in size.

In addition it should be remarked that the research in the Netherlands Antilles was less systematic in its set-up.

1. GENERAL AND SOCIO-HISTORICAL STUDIES

Perhaps the fact that the Netherlands Antilles consist of two very different groups of islands explains why general studies on this

part of the Kingdom almost exclusively relate to constitutional law and political structure. They will be mentioned subsequently.

After the study by C. Ch. GOSLINGA (1956) on the history of slavery in the Dutch Leeward Islands and the publications by L. KNAPPERT (1932) and Joh. HARTOG (1953, 1957, 1961, 1964), H. HOETINK published his socio-historical study of the pattern of the old Curaçao society in 1958 and in addition some articles (1960, 1963). Historical studies on special sections of the population may be found in the publications by A. J. C. KRAFFT (1951) on the Antillean patricians and that by I. EMMANUEL (1957) on the Jews in Curaçao. The latter author will in the future publish a broad-based study on the same subject. G. J. KRUIJER (1953) wrote an article on church and religion on the Windward Islands and made a comparative study on personality and culture between the negroes of Saint Martin and Saint Eustatius with those of Saint Thomas. In addition mention may be made in this context of the publication by N. VAN MEETEREN (1947) on Antillean ethnography, and a study by M. D. OZINGA (1959) on architecture in Curaçao. The new Encyclopedia of the Netherlands Antilles, which will be published in 1969 has already stimulated socio-scientific research in the Netherlands Antilles.

2. STUDIES RELATING TO SECTIONS OF THE POPULATION

Of mainly descriptive nature is the report by G. J. KRUIJER et al. published in 1953 on the population of the Netherlands Antilles Windward Islands. The same may be said of the study by the American team J. Y. and D. L. KEUR in 1960 on the population of Saba, St. Eustatius and St. Martin. H. C. TJON SIE FAT (1954) published on his research into the socio-hygienic situation in the Netherlands Antilles Windward Islands. In 1964 and 1965 A. F. MARKS investigated the family structure of the Creole population of Curaçao; a publication on this is in preparation. In 1965 E. E. ABRAHAM-VAN DER MARK began an study of the family structure of the working-class in Curaçao; this study was concluded in 1967. In this connection mention should also be made of the publication by H. HOETINK (1961). With reference to the relations between the various ethnic groups, publications have appeared by A. F. PAULA (1967) and H. HOETINK (1961, 1962, 1963).

3. Education

The Department of Education (1956, 1963) has published a series of reports on research into aspects of education in the Netherlands Antilles. A study will shortly be published by J. A. Abraham as a result of his research into the psychological problems of Papiamentu-speaking children in adapting to the Dutch language at school. Reports on these problems had already been written and published by Miss A. C. Winkel (1955/56).

4. Linguistic research

The study of Papiamentu, the mother-tongue of the inhabitants of the Netherlands Antilles Leeward Islands, is based on a long tradition. A modern linguistic study appeared in 1958 by H. L. A. van Wijk. Under the joint leadership of H. A. Combé and R. G. Römer (1961) a working party connected with the University of Amsterdam is preparing a number of publications on Papiamentu, the result of research performed in 1955–1957.

Mention should also be made of the work by R. Lenz (1928) and E. R. Goilo (1958, 1962).

5. Agricultural sociological research, planning and demography

In view of the relatively slight importance of agriculture to the economy, certainly as regards the Leeward Islands, it is not surprising that agricultural sociological studies are rare. Mention may be made of the report by P. A. Blijdorp and F. F. Leupen (1963) on agriculture in Curaçao and Aruba, which was published at the request of the Government of the Netherlands Antilles. Studies in the field of agricultural sociology with respect to the Windward Islands may be found in the above-mentioned studies by G. J. Kruijer et al. and Mr. and Mrs. Keur.

In Parts 2 and 3 of the Ten-Year Plan for Curaçao (1962) detailed attention is devoted to the population forecast and employment problems respectively, in which use has been made of demographic material obtained from the national censuses of 1930 and 1961. Incidentally, it has been found that the greater part of the results of the census on 31 December, 1930, are

difficult to trace. The results of the 1961 national census were published by the Department of Social and Economic Affairs.

A study was made of the population trend over the period 1916–1956 by a working party instituted by the Antilles Government. This working party was commissioned to provide the documentation on the Netherlands Antilles for the then Caribbean Commission in connection with the "Conference on Population Problems in the Caribbean"; this study was published in 1957.

Important articles on the demography of the Netherlands Antilles by L. P. VERMEULEN (1952, 1963) have also appeared. Finally, E. NORDLOHNE (1951) wrote a thesis on the economic-geographical structure of Aruba, Bonaire and Curaçao, while R. M. MORSE published a socio-economic report on the Netherlands Antilles for the Ford Foundation (about 1964).

6. POLITICAL SCIENCE AND LAW

For the Netherlands Antilles, too, political science studies are rare. Studies on the political parties are entirely absent. However, data on the latter may be found in the publications of B. DE GAAY FORTMAN (1947) and Annemarie C. T. KASTEEL (1956) on the political development of the Netherlands Antilles. Mention may also be made of the article by the American T. G. MATHEWS (1966) in a publication of the Institute for Caribbean Studies in Puerto Rico on politics and economy in the Caribbean.

A publication by the American GASTMANN on form of government and politics in the Netherlands Antilles appeared in 1968.

Finally, reference should be made to the publication by G. J. VAN GROL (1934).

III SOME REMARKS ON THE RESEARCH PERFORMED AND STILL TO BE PERFORMED

From the above inventory of socio-scientific research it may be concluded with regard to SURINAM that after the Second World War in particular important investigations have been made in many fields. It should be noted that the stress lay above all on

descriptive sociological research. Nevertheless, there are still gaps in this field, especially with reference to a number of ethnic groups, such as the Chinese, Dutch and Lebanese, while monographs are also lacking on the Jews, Saramaccaners and Matuaris. Since descriptive studies are an essential basis for specific acculturation investigations, it is necessary for a future research program, that this branch be completed short-term. In connection with the small size of some of the above ethnic groups, consideration should be given to combining the descriptive study with a facet study.

Furthermore, closer examination of the publications that have already appeared and studies being prepared, leads to the conclusion that, although frequent use has been made of demographic data as part of investigations in the fields of agricultural sociology, planning and urbanization, so far specific *demographic studies* are practically absent.

It is desirable that in the near future special attention will be devoted to an analysis and interpretation of existing demographic material insofar as that is available from the two national censuses. Besides problems of migration and urbanization in Surinam attention should also be given to the labour migration to the Netherlands, which is a form of continued urbanization. It is advisable that further studies be made of the living conditions of Surinamese in the Netherlands to link up with this. A. E. BAYER (1965) has already written a report on this. Another omission which emerges from the inventory relates to research of a *socio-historical* nature. Since the publication by R. A. J. VAN LIER, who concludes his study at the outbreak of the Second World War, there have been no further historical studies, with the exception of F. E. M. MITRASINGH's thesis, which is, however, confined to political party-forming. It must be deemed desirable that this gap be filled, especially because in and since the Second World War major social developments have occurred in Surinam society. In this context more attention could also be paid to *political developments*. These offer an interesting field of study for the political scientist, in which such problems as elite-forming, the training of political cadres and the shaping of opinion by newspapers and radio call for further analysis.

Socio-economic research has so far been directed mainly towards problems of agricultural planning; moreover, only part of the results is available, since much material has been recorded in reports. Various socio-economic problems have hardly been

considered, if at all. Besides the fact that no specific research has so far been performed into the socio-economic consequences of modern development projects, for instance such an important subject as the development of entrepreneurship in Surinam has not yet been examined. Since above all the problems in the socio-economic field are of immediate relevance to policy, it is desirable to devote more attention to this in the near future.

With respect to *education* there is still wide scope for socio-scientific research. The studies by H. D. VAN LEEUWEN into the function of the advanced elementary education mentioned above, could be amplified by similar studies of other school types, notably technical and preparatory higher and secondary education. Research into the recruitment, selection and training of teaching staff is also of immediate social relevance.

Finally, it may be derived from the inventory that *specific acculturation investigations* have so far been neglected. True, in various sociological and anthropological monographs one does come across discussions of this nature, but the majority of them are confined to the group to which the investigation relates. On the basis of these monographs it is now possible to direct socio-scientific research towards acculturation studies of part-processes, such as the role and the significance of education in the acculturation process in Surinam and the implications of the political developments during and after the Second World War for the process of social integration. In this connection research into the pattern of relations between the various ethnic groups in the society among other things on the basis of content-analysis of newspapers, reports of meetings of the States and other documents, could be of great importance. Future acculturation research in Surinam will have to be realized on the basis of such facet studies.

Socio-scientific research in the NETHERLANDS ANTILLES is much less developed than in Surinam. Intensification of social research in the Netherlands Antilles is therefore urgently necessary, especially because in these regions considerable structural changes have occurred since 1958, notably in the socio-economic field. As a result of rationalization and automation of the oil industry in Curaçao and Aruba, the number of employees in this branch of industry fell from 17,500 in 1954 to 10,000 in 1962. Some have voiced the expectation that in the event of full automation the oil industry will provide work for only 3,000.

This development has led to the outturn of foreign labour, the return of some of the workers to their homes in the Windward Islands and increasing unemployment among the inhabitants of the Leeward Islands. The encouragement of tourism and the promotion of new settlements of industry may hold out the prospect of some relief, but in general the outlook for the future is not very clear at present.

In this connection it is striking that little or no fundamental *demographic research* has been done for the Netherlands Antilles. As the authorities among other things need an adequate insight into population problems for a determination of their future economic and social policy, specific demographic studies are desirable. Analysis and interpretation of existing demographic material, obtained from the national censuses of 1950 and 1961, may be envisaged here. Furthermore, it must be considered of great importance that in this framework a separate study be instituted of the trend of migration between the Netherlands Antilles Windward and Leeward Islands.

With regard to *descriptive sociological studies* it may be mentioned that more attention has been paid to the inhabitants of the Windward Islands, who together form only about 5% of the total population of the Netherlands Antilles, than to the inhabitants of the other islands. It would be useful if socio-graphical monographs on Curaçao, Aruba and Bonaire were available. Moreover, it may be mentioned that inadequate research has been done among certain sections of the population, such as the non-Antillean workers in Aruba and Curaçao. In particular the group of Surinamese and their relations to the rest of the population deserve attention in connection with possible future emigration of Antilleans to Surinam.

What was stated with regard to *socio-historical research* concerning Surinam, applies a fortiori to the Netherlands Antilles. A study of the developments within the society of the Netherlands Antilles as a whole during and after the Second World War is urgently required. It is desirable that this should be followed by special studies devoted to postwar *political developments*, such as political party-forming and the political relations between the various island regions, and also the formation of political cadres.

With regard to *socio-economic research* it must be concluded that there are still many gaps. Suitable subjects for research include the problem of employment, the development of entrepreneurship, function of the trade union movement, social

changes as a result of the development towards a balanced economic structure in the Leeward Islands, and the social consequences of the changes in the 'postal cheque economy' of the Windward Islands.

With regard to *education* it is advisable to investigate the function of the various school types, whilst also a study of recruitment, selection and training of teaching staff is of great importance.

Finally, it must be stated that specific *acculturation studies* of the Netherlands Antilles are practically non-existent. Research into the pattern of relations between the various sections of the population both in the islands themselves and between the various islands may be envisaged here.

BIBLIOGRAPHY

Bijdr. TLV = Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde
NWIG = Nieuwe West-Indische Gids
WIG = De West-Indische Gids

ADHIN, JAN HANSDEW: *Development planning in Surinam in historical perspective* (*with special reference to the Ten Year Plan*). Thesis, Groningen, 1961, xii + 215 pp., 3 graphs.

ADHIN, J. H.: Over de joint family der Hindostanen. *NWIG 40*, 1960, p. 17–27.

AHLBRINCK, W.: *De Karaïben van Suriname*. Paramaribo, (1947), 50 pp.

AHLBRINCK, W.: *Encyclopaedie der Karaïben*. Verhand. Kon. Academie Wetensch., Letterk., N.R. *27* (*1*), 1931, xiv + 555 pp. + 160 pp. ill.

ALGEMEEN BUREAU VOOR DE STATISTIEK NEDERLANDSE ANTILLEN. *Ontwikkeling van het inwonersgetal in het recente verleden en in de naaste toekomst, Curaçao*, 1967.

BAYER, E. C.: *Surinaamse arbeiders in Nederland*. Van Gorcum, Assen, 1965, xiv + 147 pp.

BINSBERGEN, W. C. VAN: Verkenning binnen de Antilliaanse gemeenschap op strafrechterlijk en criminologisch terrein. *Themis 1958*, p. 462–497.

BLIJDORP, P. A. & LEUPEN, F. F.: *De landbouw op Curaçao en Aruba*. Advies, uitgebracht op verzoek van de Regering der Nederlandse Antillen. (1963), 52 pp. mimeogr.

Bovenwindenrapport. Voorlichtingsinstituut Welvaartsplan Ned. Ant., Amsterdam, Dec. 1953, ill. — G. J. KRUIJER: Algemene geografische gegevens, 27 pp. De bestaansmiddelen; hun historische en toekomstige ontwikkeling, (191) pp. – De mensen, hun sociale en culturele leven, (106) pp. – In part mimeogr.

BUVE, R.: Surinaamse slaven en vrije negers in Amsterdam gedurende de achttiende eeuw. *Bijdr. TLV 119*, 1963, p. 8–17.

CASSIDY, FREDERIC G.: English language studies in the Caribbean. *American Speech 34*, 1959, p. 163–171.

CHATEAU, E. D.: Groepsvorming onder de straatjeugd van Paramaribo. *Vox Guyanae 1*, 1955, p. 179–184.

DARK, PHILIP J. C.: *Bush Negro Art. An African Art in the Americas.* Alec Tiranti, London, 1954, vi + 66 pp., map + 52 plates excl.

DEPARTEMENT VAN ONDERWIJS, NEDERLANDSE ANTILLEN. *Education in the Netherlands Antilles*, 1965, 26 pp. mimeogr. — 1967, 31 pp.

DEPARTEMENT VAN ONDERWIJS N.A. *Examenresultaten en huidige bezigheden van de deelnemers aan de M.U.L.O.- en L.T.S.-examens ... in 1963*, 1964, 28 pp. mimeogr.

DEPARTEMENT VAN ONDERWIJS N.A. *Het Mulo-examen in de Nederlandse Antillen. 1965*, 28 pp. mimeogr. – *1966*, 28 pp. – *1967*, 28 pp.

DEPARTEMENT VAN ONDERWIJS N.A. *Omvang en gevolgen van het zittenblijven op de GLO-b en Mulo-scholen in de Nederlandse Antillen (Schooljaar 1962/'63). I.* 1963, 74 pp. mimeogr.

DEPARTEMENT VAN ONDERWIJS N.A. *Rapport houdende voorstellen omtrent onderwijsvoorzieningen op de Bovenwindse Eilanden.* (1956), (16) pp. mimeogr.

DEPARTEMENT VAN ONDERWIJS N.A. *Studie-rendement van de leerlingen op de Mulo-bovenbouwscholen op Curaçao en Aruba (Generatie 1959).* 1963, 38 pp. mimeogr.

DODGE, P.: *Ethnic fragmentation and politics. The case of Surinam.* (In press.)

DONICIE C.ss.R., A.: *De Creolentaal van Suriname. Spraakkunst.* 2nd edn., 1959. Radakishun & Co., Paramaribo, 151 pp.

DONICIE C.ss.R., A.: Iets over de taal en de sprookjes van Suriname. *WIG 33*, 1953, p. 153–173.

DONICIE C.ss.R., ANTOON & VOORHOEVE, JAN: *De Saramakaanse woordenschat*. Bureau voor Taalonderzoek in Suriname van de Universiteit van Amsterdam, (1963), x + 117 pp., mimeogr.

DOORNBOS, LIEUWE: *Kinderjaren aan de Tapanahony*. (Growth and development of children from the Tapanahony area). Thesis Groningen 1966, x + 148 pp., 20 figs., table & map excl.

DUBELAAR, C. N. & GONGGRYP, J. W.: Het Afaka-schrift. Een nadere beschouwing. *NWIG 46*, 1968 (1969), p. 232–260, figs.

DUSSELDORP, D. B. W. M. VAN: De tweede algemene Volkstelling Suriname 1950. *NWIG 45*, 1966, p. 38–44.

DUSSELDORP, D. B. W. M. VAN: Een classificatie van de occupatievormen in Suriname. *Tijdschr. Ned. Aardr. Gen. 79*, 1962, p. 128–147, 8 pls. & map excl.

DUSSELDORP, D. B. W. M. VAN: Een gebiedsindeling voor Suriname. *Sur. Landbouw 6*, 1958, p. 54–64, 3 maps.

DUSSELDORP, D. B. W. M. VAN: Geografische mobiliteit en ontwikkeling van Suriname. (Geographic mobility and the development of Surinam.) *Bijdr. TLV 119*, 1963, p. 18–55.

DUSSELDORP, D. B. W. M. VAN: *Het Centraplan voor Suriname*. (*Some aspects of town and country planning in a developing country*.) H. Veenman & Zoonen, Wageningen, 1963, 95 pp., 7 figs., 14 maps excl.; *Meded. Landbouwhogeschool Wageningen 63* (9).

DUSSELDORP, D. B. W. M. VAN: *Meerdimensionale overheidsplanning. De overheidsplanning van Suriname in de periode 1952–1964, getoetst aan een relatiemodel*. Meded. Landbouwhogeschool Wageningen 67 (1), 1967, vi + 215 pp., 6 maps 3 of which excl. — Thesis, Landbouwhogeschool, Wageningen, x + 215 pp.

Documented Paper on the Netherlands Antilles for the Conference on Demographic Problems of the Area served by the Caribbean Commission Port-of-Spain, Trinidad, July/August, 1957. Curaçao 1957, Committee appointed by the Netherlands Antilles' Government. 94 + 20 pp. (appendices), 19 figs., 68 tables.

ECHTELD, JOHANNES JULIUS MARIUS: *The English words in Sranan* (*Negro-English of Surinam*). Thesis, Amsterdam; J. B. Wolters, Groningen, 1961, viii + 219 pp.

EMMANUEL, ISAAC S.: *Precious Stones of the Jews of Curaçao. Curaçaon Jewry 1656–1957*. New York, Bloch Publishing Company, 1957. (Printed by Van Gorcum & Co., Assen), 584 pp., 51 pls. + 4 col. maps excl.— Photographs J. VAN ESSEN.

FELHOEN KRAAL, JOHANNA: Libraries and archives for research in West Indian history. With an Appendix on a collection of Curaçao plantation archives. *WIG 37*, 1957, p. 71–92, fig.

FERRIER, JOHAN H. E.: *De Surinaamse samenleving als sociaal paedagogische opgave*. Paedag. monogr. 4. J. B. Wolters, Uitg. Mij., Groningen 1950, vi + 208 pp. Thesis, Amsterdam.

GAAY FORTMAN, B. DE: *Schets van de politieke geschiedenis der Nederlandsche Antillen in de twintigste eeuw* (*Curaçao*). W. van Hoeve, 's-Gravenhage, 1947, 72 pp., 4 pls. excl.

GEIJSKES, D. C.: De landbouw bij de Bosnegers van de Marowijne. *WIG 35*, 1954, p. 135–153, 8 pls. excl.

GEIJSKES, D. C.: Het dierlijk voedsel van de bosnegers aan de Marowijne. *Vox Guyanae 1*, 1954, p. 61–83.

GOEJE, C. H. DE: *Bijdrage tot de Ethnographie der Surinaamsche Indianen*. E. J. Brill, Leiden, 1906, 117 pp., 16 pls. excl.

GOEJE, C. H. DE: The Arawak language of Guiana. *Verhand. Kon. Ak. Wet., Letterk., N. R. 28* (*2*), 1928, 309 pp.

GOILO, E. R.: *Papiaments Leerboek*. 2nd. edn. Printed at W. J. Thieme & Cie, Zutphen, 1958, 140 pp. (1st imp. 1951).

GOILO, E. R.: *Papiamentu Textbook*. D. J. de Wit, Aruba, 1962, 150 pp.

GONGGRYP, J. W.: The evolution of a Djuka-script in Surinam. *NWIG 40*, 1960, p. 63–72, 5 figs.

GORSIRA, M. P.: *De staatkundige emancipatie van de NederlandscheAntillen*. Staatsdrukkerij en Uitgeverijbedrijf, 's-Gravenhage, 1950 (1951), 51 pp.

GOSLINGA, C. CH.: *Emancipatie en Emancipator. De geschiedenis van de slavernij op de Benedenwindse Eilanden en van het werk der bevrijding*. Thesis, Nijmegen; Van Gorcum & Comp., Assen, 1956, 187 pp., 5 pl. excl.

GOSLINGA, C. CH., Juan de Ampués, vredelievende Indianenjager, *WIG 37*, 1957, p. 169–187.

GOSLINGA, CORNELIS CH.: Kerk, Kroon en Cariben. *WIG 36*, 1956, p. 147–161.

GROL, G. J. VAN: *De grondpolitiek in de West-Indische domein der Generaliteit*. Algemene Landsdrukkerij, 's Gravenhage, 1934; *I*, 155 pp.; *II*, 340 pp.

GROOT, SILVIA W. DE: *Van isolatie naar integratie. De Surinaamse Marrons en hun afstammelingen. Officiële documenten betreffende de Djoeka's*

(*1845–1863*). (From isolation to integration. The Surinam Maroons and their descendants. Official documents concerning the Djuka tribe.) Verhandel. Kon. Inst. Taal-, Land- en Volkenk. *41*, 1963, viii + 100 pp.

GROOT-ROSBERGEN, S. W. DE: *Djuka society and social change*. Van Gorcum & Comp., Assen; thesis, Amsterdam, 1969, xvi + 259 pp., 2 figs., 12 phot.

HALL JR., ROBERT A.: The linguistic structure of taki-taki. *Language 24*, 1948, p. 92–116.

HARTOG, JOHAN: *Aruba, past and present, from the time of the Indians until today*. Transl. De Wit, Aruba, 1961, xii + 451 pp., 113 phot.

HARTOG, JOH.: *Aruba, zoals het was, zoals het werd, van de tijd der Indianen tot op heden*. Gebr. De Wit, Aruba, Dec. 1953, xvi + 480 pp., (8) figs., 113 phot. excl. – 2nd ed., 1961, 498 pp.

HARTOG, JOH.: *Bonaire, van Indianen tot toeristen*. Gebr. de Wit, Aruba, Dec. 1957, xvi + 456 pp., (7) figs, 63 phot. excl.

HARTOG, JOH.: *Curaçao, van kolonie tot autonomie*. I & II. D. J. de Wit, Aruba, 1961, xvi + 1156 pp., 72 phot. excl.

HARTOG, JOH.: *De Bovenwindse Eilanden, St. Maarten – Saba – St. Eustatius. Eens Gouden Rots – nu zilveren dollars*. De Wit, Aruba, 1964, xii + 747 pp., (22) figs., 84 phot. excl.

HAWLEY, AMOS H. *The population of Aruba. A report based on the Census of 1960*. Aruba, 1960, 41 + (125) pp., photopr.

HEEMSTRA, J.: De Indonesiërs in Suriname. *Indonesië 6*, 1953, p. 429–438.

HELLINGA, W. Gs.: *Education in Suriname (Dutch Guiana) and the linguistic situation*, Amsterdam. 1951, ii + 29 pp. mimeogr., ill.

HELLINGA, W. Gs.: *Language problems in Surinam. Dutch as the language of the schools*. Bureau for Linguistic Research in Surinam (University of Amsterdam); North Holland Publishing Company Amsterdam 1955, xii + 123 pp., many figs.

HENDRIKS, J. A. H.: *Het Lelydorpplan in Suriname. Inleiding tot het vraagstuk van de landontwikkeling op arme gronden in een tropisch gebied*. Thesis, Wageningen, 1956, viii + 120 pp., many figs., map excl.

HENRIQUES, F.: West Indian family organization. Summary of a communication. *Man 49*, 1949, p. 91.

HERSKOVITS, M. J.: Adjiboto. An African game of the Bush Negroes of Dutch Guyana, *Man 29*, 1929, p. 122–127.

HERSKOVITS, M. J.: On the provenience of the Portuguese in Saramacca Tongo. *WIG 12*, 1931, p. 545–557.

HERSKOVITS, M. J. & HERSKOVITS, F. S.: *Rebel Destiny: Among the Bush Negroes of Dutch Guiana*. Mc Graw-Hill Book Comp., New York, 1934, xvii + 366 pp.

HERSKOVITS, M. J. & HERSKOVITS, F. S.: *Surinam Folklore*. Univ. Columbia Contr. Anthr. *27*, 1936, 766 pp.

HOETINK, H.: Change in prejudice. Some notes on the minority problem, with references to the West Indies and Latin Amerika. *Bijdr. TLV 119*, 1963, 1, p. 56–75.

HOETINK, HARRY: Curazao como sociedad segmentada. *Revista Cienc. Soc. 4*, Puerto Rico, 1960, p. 179–192.

HOETINK, H.: *De gespleten samenleving in het Caribisch gebied. Bijdrage tot de sociologie der rasrelaties in gesegmenteerde maatschappijen*. Anjer publikaties 7, Van Gorcum & Comp., Assen, 1962, xvi + 314 pp.

HOETINK, HARRY: Diferencias en relaciones raciales entre Curazao y Surinam. *Revista Cienc. Soc. 5*, Dec. 1961, 4, p. 490–514.

HOETINK, H.: Emancipaties sinds 1863. *Amigoe di Curaçao*, 29. VI. 1963, p. 9, 5 figs.

HOETINK, H.: Gezinsvormen in het Caribisch gebied. *Mens en Maatschappij 36*, 1961, 2, p. 81–93.

HOETINK, HARMANNUS: *Het patroon van de oude Curaçaose samenleving. Een sociologische studie*. Thesis, Leiden; Van Gorcum & Comp., Assen, 1958, viii + 187 pp., fig., 3 pls. excl.

HOFF, B. J.: Dorsal phonemes, with special reference to Carib. *Lingua 10*, 1961, p. 403–419.

HOFF, B. J.: *The Carib Language*. Thesis, Leiden, 1968, xvi + 440 pp.

HOFF, B. J.: The languages of the Indians of Surinam and the comparative study of the Carib and Arawak languages. *Bijdr. TLV 111*, 1955, p. 325–349.

HOFF, B. J.: The nominal word-group in Carib; a problem of delimitation of syntax and morphology. *Lingua 11*, 1962, p. 157–164.

HOYER, W. M.: *Vocabulario papiamento*. Segunda edición, Bethencourt, Curaçao, 1946, 36 pp.

HOYER, W. M.: *Vocabulary and dialogues English-Papiamento-Dutch*. Curaçao, 1948, 112 pp.

HOYER, W. M.: *Woordenlijst en samenspraak Hollandsch-Papiamentsch-Spaansch*. 5th. imp., Curaçao, 1946, 86 pp.

HURAULT, JEAN: Histoires des Noirs Réfugiés Boni de la Guyane Française. *Revue Française d'Histoire d'Outre Mer 1960*, 1961, p. 71–137.

HURAULT, JEAN: La vie matérielle des Noirs Réfugiés Boni et des Indiens Wayana du Haut-Maroni, Guyane Française. Agriculture, économie et habitat. *Cahiers d'Office Rech. Scient. techn. d'Outre Mer 3*, Paris, 1965.

HURAULT, JEAN: Les Indiens de Guyane Française. Problèmes pratiques d'administration et de contacts de civilisations. *NWIG 42*, 1963, p. 81–186. 5 figs., 6 pls. excl.

HURAULT, JEAN: *Les Noirs Réfugiés Boni de la Guyane Française*. Mém. Inst. Français d'Afrique Noire *63*, Dakar 1961, xiv + 363 pp.. 29 figs. & 7 pls., 9 pls. excl.

ISMAEL, J.: *De immigratie van Indonesiërs in Suriname*. Thesis, Leiden, 1949, xii + 167 pp.

ISMAEL, J.: *De Indonesische bevolkingsgroep in Suriname*, Amsterdam, 1951, 189 pp.

ISMAEL, J.: De positie van de Indonesiër in het nieuwe Suriname. *Indonesië 4*, 1951, p. 177–193.

JANSEN, G. P.: *Nederlands Papiaments handwoordenboek*. Curaçao, 1947, 229 pp.

JOSEFZOON, O. J. R.: *De Saramaccaanse wereld*. Varekamp & Co., Paramaribo, 1959, 36 pp., 8 figs. on 4 pls. excl.

KAHN, M. C.: *The Bush Negroes of Dutch Guiana*. Viking Press, New York, 1931, xxiv + 233 pp.

KARSTEN, R.: *De Britsch-Indiërs in Suriname. Een korte schets benevens een handleiding voor de beginselen van het Hindi*. Martinus Nijhoff, 's-Gravenhage, 1930, xiii + 129 pp.

KASTEEL, ANNEMARIE: *De staatkundige ontwikkeling der Nederlandse Antillen*. Uitgeverij W. van Hoeve, 's-Gravenhage, 1956, xii + 351 pp.; thesis, Leiden.

KEUR, JOHN Y. & KEUR, DOROTHY L.: *Windward Children. A study in human ecology of the three Dutch Windward Islands in the Caribbean*. Van Gorcum, Assen, 1960, viii + 299 pp., 4 maps, 11 pl. excl.

KLERK C.SS.R., C. J. M. DE: *Cultus en ritueel van het orthodoxe Hindoeïsme*

in Suriname. Urbi et Orbi, Amsterdam, 1951, 292 pp., fig., 8 phot. on 2 pp. excl.; thesis, Leiden 1951.

KLERK C.ss.R., C. J. M. DE: *De immigratie der Hindostanen in Suriname*. Urbi et Orbi, Amsterdam, 1953, vi + 247 pp.

KLINKHAMER, K.: *De Caraïbische Spraakkunst*. Amsterdam, 1955, (4) + 53 pp. mimeogr.

KNAPPERT, L.: *Geschiedenis van de Nederlandsche Bovenwindsche eilanden in de 18de eeuw*. Martinus Nijhoff, 's-Gravenhage, 1932, 308 pp., 2 maps + 4 plates excl.

KÖBBEN, A. J. F.: Continuity in Change: Cottica Djuka society as a changing system. *Bijdr. TLV 124*, 1968, p. 56–90.

KÖBBEN, A. J. F.: Law on the village level: the Cottica Djuka of Surinam. *Symp. Ethnography of Law*; paper *34*; Werner Gren Found, Anthr. Res. Washington, 1966, 31 pp. (not publ.).

KÖBBEN, A. J. F.: Participation and Quantification. In: JONGMANS & GUTKIND (eds.): *Anthropologists in the Field*. Van Gorcum, Assen, 1967, p. 35–55.

KÖBBEN, A. J. F.: Unity and Disunity: Cottica Djuka society as a kinship system. *Bijdr. TLV, 123*, 1967, p. 10–53.

KOOL, RUDOLF: *Agricultural planning in Surinam 1950–1960. An evaluation*. H. Veenman & Zoonen, Wageningen, 1964, 139 pp.

KOOL, R.: Kolonisatie van blanken in het Surinaamse Wageningen-project. *WIG 37*, 1956, p. 25–40.

KRAFFT, A. J. C.: *Historie en oude families van de Nederlandse Antillen. Het Antilliaanse patriciaat*. Martinus Nijhoff, 's-Gravenhage, 1951, 448 pp., 22 fig., 328 phot. on 49 pp. excl.

KRUIJER, G. J.: Kerk en religie op de Bovenwindse Eilanden der Nederlandse Antillen. *WIG 34*, 1953, p. 238–251.

KRUIJER, G. J.: Landbouw-coöperatie onder de Aziatische bevolkingsgroepen van Suriname en Brits Guyana. *WIG 31*, 1950, p. 209–235.

KRUIJER, G. J.: Saint Martin and Saint Eustatius Negroes as compared with those of Saint Thomas. A study of personality and culture. *WIG. 34*, 1953, p. 225–237.

KRUIJER, G. J.: *Suriname en zijn buurlanden. Lichtplekken in het oerwoud van Guyana*. Terra-Bibliotheek, J. A. Boom & Zoon, Meppel, 1951, 285 pp., 5 figs., 23 phot. on 15 pp. excl. – *Suriname en zijn buren*, 1968.

KRUIJER, G.: Urbanisme in Suriname. *Tijdschr. Nederl. Aardr. Gen. 68*, 1951, p. 31–63, 2 figs, 4 phot. on 2 plates excl.

KRUIJER, G. J. & VEENENBOS, J. S. & WESTERMANN, J. H.: *Bovenwinden-Rapport*. Vol. I & II. See that title.

KUYP, E. VAN DER & WALVIS, W. CHR. & LIER, R. A. J. VAN: *Report on the demographic problems of Surinam for the Conference on Demographic Problems of the area served by the Caribbean Commission, Port of Spain, Trinidad, July/August 1957*. Vox Guyanae *3*, 1959, p. 97–162.

LAMUR, H. E.: De levensomstandigheden van de in Paramaribo werkende Aukaner arbeiders. *NWIG 44*, 1965, p. 119–132.

LENZ, R.: *El Papiamento: la lengua criolla de Curazao*. Establ. Gráficos Balielles & Co., Santiago de Chile, 1928, 341 pp.

LICHTVELD, L.: Afrikaansche resten in de creolentaal van Suriname. *WIG 10*, 1929, p. 391–402, 507–526; *11*, 1929, p. 72–84, 251–262.

LICHTVELD, W. H.: Taalunificatie in Suriname. *Eldorado 1*, 1949, p. 434–438.

LICHTVELD, LOU: The social and economic background of education in Surinam and the Netherlands Antilles. *Vox Guyanae 1*, 1955, *Statuut-nummer* p. 35-48.

LIER, R. A. J.: *The development and nature of society in the West Indies*. Meded. Indisch Instituut *92*, Cult. Phys. Anthrop. *37*, 1950, 19 pp.

LIER, RUDOLF VAN: *Samenleving in een grensgebied. Een sociaal-historische studie van de maatschappij in Suriname*. Martinus Nijhoff, 's-Gravenhage, 1949, vi + 425 pp.; thesis, Leiden.

LIER, W. F. VAN: Aanteekeningen over het geestelijk leven en de samenleving der Djukas (Aukaner Boschnegers) in Suriname. *Bijdr. TLV 99*, 1940, p. 129–295.

LIER, W. F. VAN: Een en ander over het Wisi-begrip bij de Boschnegers. *Suriname Zending*, Paramaribo, no. *3–6*, Oct.-Dec. 1944, 17 pp.

LIER, W. F. VAN: *Iets over de Boschnegers in de Boven-Marowijne*. (Printed Lecture), Paramaribo, 1919, 102 pp.

LIER, W. F. VAN: Iets over het animisme bij de bosnegers. *Eldorado 1*, 1949, p. 370–375.

LINDBLOM, G.: *Afrikanische Relikte und Indianische Entlehnungen in der Kultur der Buschneger Surinams. Eine vergleichende ethnografische Studie*. Göteborgs Kungl. Vetensk. Vitt. samh. Handl. *28, 1*; Wettergren & Kerber, Göteborg, 1924, 120 pp.

LINDE, J. M. VAN DER: De emancipatie der negerslaven in Suriname en de zendingsarbeid der Moravische Broeders. *WIG 34*, 1953, p. 23–37.

LINDE, J. M. VAN DER: De Hernhutters in Suriname. *Sticusa Jaarboek 1952*, 1952, p. 157–172.

LINDE, J. M. VAN DER: *Heren-slaven-broeders. Momenten uit de geschiedenis der slavernij*. Boeken der Broeders, no. 2. G. F. Callenbach, Nijkerk, 1963, 124 pp. 21 × 12½ cm.

LINDE, JAN MARINUS VAN DER: *Het Visioen van Herrnhut en het Apostolaat der Moravische Broeders in Suriname 1735–1863*. (The vision of Herrnhut and the Apostolate of the Moravian Brethern in Surinam 1735–1863). Thesis, Utrecht, 1956, xviii + 215 pp.

LINDE, J. M. VAN DER: *Surinaamse Suikerheren en hun kerk. 1667–1689*. Wageningen, 1966, 263 pp.

LINSCHEER, R.: Landbouwcoöperaties in Suriname. *Sur. Landbouw 2*, 1954, p. 110–114.

LUYKEN, R. e.a.: De voedingstoestand van de Creoolse en Hindoestaanse bevolking in Suriname in 1963–1964. *Sur. Landbouw 13*, 1965, p. 211–213.

LUYKEN, R.: Over voedingsproblemen in de tropen in verband met het voedingsonderzoek op de Bovenwindse Eilanden. *WIG 38*, 1958, p. 86–96.

LUIJKEN, R. & LUIJKEN-KONING, F. W. M.: *Onderzoek naar de voedingstoestand van de bewoners van de Bovenwindse Eilanden 1956*. Centraal Inst. Voedingsonderzoek T.N.O., R 794; Utrecht, 1957, vi + 37 + (53) pp. mimeogr.

LUNING, H. A.: Bedrijfsgrootte, werkgelegenheid en agrarische planning. *Sur. Landbouw 14*, 1966, p. 36—44.

LUNING, H. A.: Enkele kanttekeningen aangaande de taak van de landbouw bij de ekonomische ontwikkeling van Suriname. *Sur. Landbouw 14*, 1966, p. 117–135, fig.

MATHEWS, THOMAS G.: Overview: Introductory summary [of politics and economics in the Caribbean], p. 1–32. – The Charter of the Kingdom of the Netherlands, p. 70–82. – Politics and government of the Netherlands Antilles, p. 83–91. – The political picture in Surinam, p. 92–103. – In: MATHEWS e.a., *Politics and economics in the Caribbean*, Inst. Car. Studies, Univ. P.R., 1966.

MEETEREN, NICOLAAS VAN: *Volkskunde van Curaçao*. Curaçao, 1947, 248 pp., 17 pls. excl.

MEIJER, J.: *M. J. Lewenstein's Opperrabbinaat te Paramaribo (1857/8–1864). Analyse van het Surinaamse Jodendom in zijn crisisperiode*. Uitgeverij De Driehoek, Amsterdam, (1959), 138 pp.

MEILINK-ROELOFSZ, M. A. P.: A survey of archives in the Netherlands pertaining to the history of the Netherlands Antilles. *WIG 35*, 1954, p. 1–38.

MENKMAN, W. R.: Slavernij – Slavenhandel – Emancipatie. *WIG 34*, 1953, p. 103–112.

MEYER, H.: Suriname en het wereldbevolkingsvraagstuk. *NWIG 41*, 1961, p. 38–45.

(MICHELS, J.): Transmigratie van Saramakkaners en Aukaners Boven-Suriname. *De West* 21, 22, 24 & 25.II.1964, 7 figs. – From an unpublished report, 1958.

MINISTERIE LANDBOUW, VEETEELT EN VISSERIJ, SURINAME, 1959. *Tweede Landbouwtelling Suriname*.

MITRASING, FRITS EDUARD MANGAL: *Tien jaar Suriname. Van afhankelijkheid tot gelijkgerechtigdheid. Bijdrage tot de kennis van de staatkundige ontwikkeling van Suriname van 1945–1955*. Thesis, Leiden, 1959, xvi + 348 pp.

MORPURGO, A. J.: Enige aantekeningen over de Aziatische huwelijksbesluiten. *Sur. Juristenblad 7*, 1966, p. 21–25.

NEUMANN, PETER: Bemerkungen zu einigen Rechtsauffassungen der Buschneger Surinames. *Abhandl. Berichte Staatl. Museums Völkerkunde Dresden 25*, 1965, p. 1–15.

NEUMANN, PETER: *Wirtschaft und materielle Kultur der Buschneger Surinames. Ein Beitrag zur Erforschung afroamerikanischer Probleme*. Abhandl. Berichte Staatl. Museums Völkerk. Dresden *26*, 1967, 181 pp. 28 figs. on 16 pls. excl.

NEUMANN, PETER: Zur Funktion des Bassia in der Gesellschaftlichen Organisation der Buschneger Surinames. *Abhandl. Berichte Staatl. Museums Völkerk. Dresden 24*, 1965, p. 61—72.

NORDLOHNE, EDGAR: *De economisch-geografische structuur der Nederlandse Benedenwindse Eilanden*. Thesis, Economische Hogeschool Rotterdam, 1951, 125 pp., 4 figs., 7 figs. on 4 pp. excl.

OBERG, KALERVO: *Inter-action and development of ethnic groups in Surinam*. USOM, Rio de Janeiro, 1955, 33 pp. typescript.

OBERG, K: *The Fishermen of Surinam*. Surinam-American Technical Cooperative Service, Paramaribo, 1960, 58 pp.

OBERG, K: *The Government Land Settlement Program in Surinam. Comparative Studies of Culturul Change*. Dept. Anthr. Cornell Univ. Ithaca, 1965, 387 pp. (Unpublished thesis).

OBERG, KALVERO & MAY, EDWARD, 1961. Polder Settlement Study no. 1. La Poule, Surinam-American Technical Cooperative Service, Paramaribo, 1961, iv + 82 pp. mimeogr., 13 annexes.

OEDAYRAJSINGH VARMA, C. C. S.: Een sociometrisch onderzoek naar de etnische factor bij de keuze van klasgenoten op enkele scholen in Suriname. *Sociologische Gids* 1968, p. 367–378.

OOFT, C. D.: *Aanloop tot een rechtsvergelijkende studie van het Nederlandse en Surinaamse Staatsrecht*. N. Samson, Alphen a/d Rijn, 1966, 46 pp.

OZINGA, M. D.: *De monumenten van Curaçao in woord en beeld*. Illustr. by H. VAN DER WAL. Stichting Monumentenzorg Curaçao, 1959 (in collaboration with 'Sticusa,' Amsterdam). Staatsdrukkerij- en Uitgeverijbedrijf, 's-Gravenhage, xx + 278 pp., 86 figs., 295 figs on 164 plates & 3 maps excl.

PANDAY, RADJNARAIN MOHANPERSAD NANNAN: *Agriculture in Surinam 1650–1950 (An inquiry into the causes of its decline)*. Thesis, Amsterdam; H. J. Paris, Amsterdam, 1959, xii + 226 pp.

PAULA, A. F.: *From objective to subjective social barriers. A historico-philosophical analysis of certain negative attitudes among the negroid population of Curaçao*. Curaçao 1967, (Boekhandel Salas), 82 pp., 2 figs.

PÉE, WILLEM & HELLINGA, W. Gs. & DONICIE, ANTOON: *Opstellen over het Surinaams*. Sticusa, Amsterdam, 80 pp. Reprinted from *Taal en Tongval 3*, 1951, p. 130–192; *5*, 1953, p. 4–19.

PEREA Y. ALONSO, S.: *Filología comparada de las lenguas y dialectos Arawak*. Tomo *I*. Instituto de Estudios Superiores de Montevideo. Sección Filología y Fonetica Experimental. Montevideo, 1942. cx + 684 pp.

PLANBUREAU SURINAME, *Nationaal Ontwikkelingsplan Suriname 1965*, vol. I–III. Alg. Bureau Statistiek Suriname.

PLANBUREAU SURINAME, *Rapport betreffende de oorzaken van de stijging van de kosten van levensonderhoud in Suriname in de periode 1938–1952*.

PRAAG, J. A. VAN: Indrukken van de taaltoestanden op de Nederlandse Antillen. *Sticusa Jaarboek 1952*, 1952, p. 143–148.

PRINS, J.: De Islam in Suriname: een oriëntatie. *NWIG 41*, 1961, p. 14—37.

PRINS, J.: Een Surinaams rechtsgeding over een Moslimse verstoting. *NWIG 42*, 1963, p. 201–207.

PRINS, J.: Twintig jaar praktijk van de Aziatische huwelijkswetgeving in Suriname. *NWIG 44*, 1965, p. 78–108.

PRINS, J.: Vragen inzake Bosneger-Volksrecht, *WIG 33*, 1952, p. 53–76.

PRONK, B.: *Verkenningen op het gebied van de criminaliteit in Suriname*. Martinus Nijhoff, 's-Gravenhage, 1962, x + 286 pp., 4 figs., 4 pls. excl.

PROUDFOOT, MALCOLM, J.: *Population movements in the Caribbean*. Caribbean Commission, Port- of Spain, Trinidad, 1950, viii + 187 pp.

QUINTUS BOSZ, A. J. A.: *Drie eeuwen grondpolitiek in Suriname. Een historische studie van de achtergrond en de ontwikkeling van de Surinaamse rechten op de grond*. Van Gorcum & Comp., Assen, 1954, xiv + 487 pp.

RENS, L. L. E.: *The historical and social background of Surinam's Negro-English*. Thesis, Amsterdam; North-Holland Publ. Comp., Amsterdam, 1953, viii + 156 pp.

RENSELAAR, H. C. VAN: De houding van de Creoolse bevolkingsgroep in Suriname ten opzichte van de andere bevolkingsgroepen (in het bizonder ten opzichte van de Hindostanen). *Bijdr. TLV 119*, 1963, p. 93–105.

RENSELAAR, H. C. VAN: Het sociaal economisch vermogen van de Creolen in Suriname. *Tijdschr. Ned. Aardr. Gen. 80*, 1963, p. 474–481.

RENSELAAR, H. C. VAN & VOORHOEVE, J.: Rapport over een ethnologische studiereis naar Mata. *Bijdr. TLV 118*, 1962, p. 328–361, 4 figs.

RIVIÈRE, P. G.: A Policy for the Trio Indians of Surinam. *NWIG 45*, 1966, p. 95–120.

RÖMER, RAUL: De studie van het Papiamentu tot nu toe. *Christoffel 1*, 1956, p. 347–349.

RÖMER, RAÚL G.: Fil derecho holandés – papiamento – español. *Norte. Revista hispanica de Amsterdam 1*, 1961, *3*, p. 1–2.

RÖMER, RAUL: Taalonderzoek op de Nederlandse Antillen, *Christoffel 1*, 1956, p. 262–264.

SAMSON, PH. A.: Slaven en rechtspraak. *Sur. Juristenblad 7*, 1966, p. 36–42.

SEDNEY, JULES: *Het werkgelegenheidsaspect van het Surinaamse Tienjaren Plan*. Thesis, Amsterdam; Drukkerij en Uitgeverij S. J. P. Bakker, Amsterdam, 1955, 133 pp.

SIMONS, R. D.: Bijgeloof in Suriname. *Mens en Maatschappij 1950*, p. 75–84.

SIMONS, R. D. G. PH.: *Huidskleur en menselijke verhoudingen*. Elsevier, Amsterdam/Brussel, 1958, 119 pp., 32 figs. on 2 pages, 17 phot. on 7 pl. excl.

SPECKMANN, J. D.: De Hindostanen in Suriname. *Rostra Economica 10*, 1961, *39*, p. 32–35.

SPECKMANN, J. D.: De houding van de Hindostaanse bevolkingsgroep in Suriname ten opzichte van de Creolen. *Bijdr. TLV 119*, 1963, p. 76–92.

SPECKMANN, J. D.: De plurale Surinaamse samenleving. In: DEN HOLLANDER e.a., *De plurale samenleving*, 1966, p. 52–67.

SPECKMANN, J. D.: De positie van de Hindostaanse bevolkingsgroep in de sociale en ekonomische struktuur van Suriname. *Tijdschr. Ned. Aardr. Gen. 80*, 1963, p. 459–466, 2 figs., 3 phot. on 2 pls. excl.

SPECKMANN, J. D.: Enkele uitkomsten van een sociologisch onderzoek onder de Hindostaanse leerlingen van de Mulo-school in Nieuw Nickerie. *NWIG 42*, 1963, p. 208–211.

SPECKMANN, JOHAN DIRK: *Marriage and kinship among the Indians in Surinam*. Van Gorcum & Comp., Assen; thesis, Leiden, 1965, xvi + 302 pp., 6 figs., 21 phot. on 11 pls. excl.

SPECKMANN, J. D.: The caste system and the Hindustani group in Surinam. In: BARTON M. SCHWARTZ (ed.), *Caste in overseas Indian communities*. Chandler Publ. Comp., San Francisco, 1967, p. 201–212.

Statistiek Algemeen Bureau voor de – en Departement Volksgezondheid Suriname, (1965), Correctie van de leeftijdsverdelingen van de Derde Algemene Volkstelling.

Statistiek, Algemeen Bureau voor de — en Departement Volksgezondheid Suriname, Doodsoorzaken. 1958–60, 1961, 1962–63, 1964, 1965 (A. H. OEDAYRAJSINGH VARMA, ed.).

TACOMA, J.: *American Indians from Suriname. A physical-anthropological study*. Thesis, Utrecht, 1963, 180 pp., 6 figs., 1 pl. excl. *Appendix*: portfolio of 3 folding tables & 20 plates.

TAYLOR, DOUGLAS: New languages for old in the West Indies. *Comp. Studies in Society and History 3*, 1961, p. 277–288.

TEKUYENNE (C. H. DE GOEJE); Wat is de piaiman? *Eldorado 1*, 1949, p. 416–420, 3 figs.

TERLINGEN, JUAN: Lengua y literatura españolas en las Antillas Neerlandesas. *Boletín de Filología 9* (1956–1957), 1958, Universidad de Chile, p. 235–262.

THODEN VAN VELZEN, H. U. E.: Het geloof in wraakgeesten: bindmiddel en splijtzwam van de Djuka matri-lineage. *NWIG 45*, 1966, p. 45–51.

THODEN VAN VELZEN, HENDRIK ULBO ERIC: *Politieke beheersing in de*

Djuka maatschappij. Een studie van een onvolledig machtsoverwicht. 2 Vols. Thesis, Amsterdam, 1966, xvi + 334 pp. mimeogr., 11 figs., 7 pls. excl.

THODEN VAN VELZEN-VAN WETERING, W.: *Djuka witchcraft beliefs. A sociological approach.* (In press.).

THOLENAAR-VAN RAALTE, J.: De migratie van Surinamers naar Nederland. *Oost & West 58*, 1965, *10*, p. 3–5, fig.

Tienjarenplan Curaçao, 1962. 1. Algemeen overzicht; 44 pp. – 2. Prognose van de bevolking tot 1975; 45 pp. – 3. Het werkgelegenheidsvraagstuk; 57 pp. – 4. Verbeterde infrastructuur; 47 pp. – 5. Volkshuisvesting en gezondheidszorg; 41 pp. – 6. De ontwikkeling van het onderwijs; 83 pp. – 7. Volksontwikkeling en opvoeding; 39 pp. – 8. De industrialisatie; mogelijkheden en voorwaarden; 60 pp. – 9. Internationale handel via de vrije zone; 16 pp. – 10. De bevordering van de industrialisatie; 54 pp. – 11. De bevordering van de landbouw, veeteelt en visserij; 23 pp. – 12. De mogelijke ontwikkeling en ekonomische betekenis van het toerisme; 70 pp. – 13. De bevordering van het toerisme; 59 pp. – 14. Begrotingspositie en financiering; 52 pp. (2, 3, 6, 8, 9 en 12: Sti. Nederl. Econ. Inst., Rotterdam).

TJON SIE FAT, HOWARD CYRIL: *Onderzoek naar de Sociaal-hygiënische toestand op de Bovenwindse Eilanden der Nederlandse Antillen.* Uitgeverij Argus, Amsterdam, 1954; thesis, Leiden, xvi + 176 pp., 32 graphs, map excl.

TURFBOER, R.: Geestelijke volksgezondheid. *Christoffel 1*, 1956, p. 389–393. – Enquête ... op Aruba, p. 424–426.

UNGER, W. S.: Bijdragen tot de Geschiedenis van de Nederlandse slavenhandel. Beknopt overzicht van de Nederlandse slavenhandel in het algemeen. *Econ. Hist. Jaarboek 26*, 1956, p. 133–174.

UNGER, W. S.: Bijdragen tot de Geschiedenis van de Nederlandse slavenhandel. De slavenhandel der Middelburgse Commercie Compagnie. *Econ. Hist. Jaarboek 28*, 1958, p. 3–148.

VERKADE – CARTIER VAN DISSEL, ELINE FRANÇOISE: *De mogelijkheid van landbouw-kolonisatie voor blanken in Suriname.* Thesis, Utrecht; H. J. Paris, Amsterdam, 1937, xii + 320 pp., 8 pls. + 3 maps + 5 ann. excl.

VERMEULEN, L. P.: De bevolkingsstructuur der Nederlandse Antillen. (Population patterns in the Netherlands Antilles.) *Tijdschr. Ned. Aardr. Gen. 79*, 1962, p. 34–58, 4 figs.

VERMEULEN, L. P.: De Volkstelling 1960 in de Nederlandse Antillen. *Tijdschr. Ned. Aardr. Gen. 80*, 1963, p. 186–192.

VOLDERS, J. L.: *Bouwkunst in Suriname* (Suriname architecture). *Drie-honderd jaren nationale architectuur*. G. van Saane, Lectura Architectonica, Hilversum 1966, 152 pp., ill.

VOORHOEVE, JAN: A project for the study of Creole language history in Surinam. *Creole Language Studies 2*, p. 99–106.

VOORHOEVE, J.: Creole languages and communication. *Second meeting Inter-African Committee on Linguistics. Symposium on multi-lingualism.* Brazzaville, july 1962.

VOORHOEVE, J.: De studie van het Surinaams. *WIG 33*, 1953, p. 175–182.

VOORHOEVE, JAN: Le ton et la grammaire dans le Saramaccan. *Word 17*, 1961, p. 146–163.

VOORHOEVE, JAN: *Sranan syntax*. Publ. Bureau Ling. Research Surinam, Univ. of Amsterdam; North-Holland Publ. Comp. Amsterdam, 1962, ix + 91 pp.

VOORHOEVE, J.: Structureel onderzoek van het Sranan. (Study of the structure of Sranan). *WIG 37*, 1957, p. 189–211.

VOORHOEVE, J.: *Voorstudies tot een beschrijving van het Sranan Tongo (Negerengels van Suriname)*. Noord-Hollandsche Uitg. Mij. Amsterdam; thesis, Amsterdam, 1953, xii + 108 pp.

VOORHOEVE, JAN & DONICIE, ANTOON: *Bibliographie du négro-anglais du Surinam. Avec une appendice sur les langues créoles parlées à l'intérieur du pays*. Kon. Inst. Taal- Land- en Volkenk., Bibl. Series 6; Martinus Nijhoff, 's-Gravenhage, 1963, viii + 116 pp.

VOORHOEVE, J. & RENSELAAR, H. C. VAN: Messianism and nationalism in Surinam. *Bijdr. TLV 118*, 1962, p. 193–216.

VOSKUIL, J. J.: *Het Nederlands van Hindoestaanse kinderen in Suriname*. Bureau Ling. Research Surinam (Univ. Amsterdam); Noord-Hollandsche Uitg. Mij, Amsterdam, 1956, xii + 138 pp.

VRIES, M. DE: *De landbouwers van Suriname*. Stichting Planbureau Suriname 1965, 193 pp.

WAALDIJK, EUGENIUS THEODORUS: *Die Rolle der Niederländischen Publistik bei der Meinungsbildung hinsichtlich der Aufhebung der Sklaverei in den Westindischen Kolonien*. Thesis, Westfälischen Wilhelms-Universität zu Münster, 1959, vii + 231 pp., 14 figs.

WAAL MALEFIJT, A. M. DE: Het sociaal-economisch vermogen van de Javanen in Suriname. *Tijdschr. Ned. Aardr. Gen. 80*, 1963, p. 467–473, 3 figs.

WAAL MALEFIJT, ANNEMARIE DE: *The Javanese of Surinam: Segment of a plural society*. Non-European Societies 1; Van Gorcum & Comp., Assen, 1963, x + 206 pp., 16 phot. on 8 pls. & map excl.

WAGENAAR HUMMELINCK, P. & TACOMA, J.: *Studies on the physical anthro-*

pology of the Netherlands Antilles: I–II. *WIG 39*, p. 77–112, figs., 9 pls. excl.

WALLE, J. VAN DE: Enige aantekeningen bij Antilliaanse en Surinaamse volksmuziek. *De Gids 119*, 1956, p. 181–187.

WENGEN, G. D. VAN: Tajoeb, een prestige-feest bij de Javanen in Suriname. *Bijdr. TLV 119*, 1963, p. 106–121.

WESTERMANN, J. H.: Demografische Conferentie van de Caribische Commissie, Trinidad, 1957. Een critische analyse van de door de vier territoriale secties ingediende documenten en van het rapport van de Conferentie, in het bijzonder wat betreft de 'vruchtbaarheids' (fertility) problemen. *WIG 38*, 1958, p. 129–143.

WESTERMANN, J. H.: Natuurbescherming op de Nederlandsche Antillen, haar ethische, aesthetische, wetenschappelijke en economische perspectieven. *WIG 28*, 1947, p. 193–216, fig., 6 pls. excl.

WETERING, W. VAN: Conflicten tussen co-vrouwen bij de de Djuka. *NWIG 45*, 1966, p. 52–59.

WIJK, H. L. A. VAN: Orígenes y evolución del papiamento. *Neophilogus 42*, 1958, p. 169–182.

WIJNHOLT, MEINDERT RUTGERT: *Strafrecht in Suriname*. (Some aspects of criminal law in Surinam). Thesis, Groningen, 1965, xii + 221 pp.

WINKEL, NELLY: Het probleem der tweetaligheid. *Christoffel 1*, 1956, p. 506–508.

WINKEL, NELLY: Het taalprobleem in het Antilliaanse onderwijs. *Christoffel 1*, 1955, p. 68–78.

WINTER, JOHANNA MARIA VAN: De openbare mening in Nederland over de afschaffing der slavernij. *WIG 34*, 1953, p. 61–90.

WIT, TH. P. M. DE: *The Wageningen rice project in Surinam. A study on the development of a mechanized rice farming project in the wet tropics.* Thesis, Wageningen, 1960, 293 pp., 20 figs., 64 phot. excl.

WIT, Y. B. DE: Is Paramaribo te groot? *NWIG 45*, 1966, p. 77–93.

WONG, E.: Hoofdenverkiezing, stamverdeling en stamverspreiding der Boschnegers van Suriname in de 18e en 19e eeuw. *Bijdr. TLV 97*, 1938, p. 295–363.

A. MEYER

ENIGE SOCIO-PSYCHOLOGISCHE OPMERKINGEN OVER CURAÇAO

Curaçao is een eiland, en evenals op andere eilanden vindt men er een insulaire mentaliteit; dat wil zeggen een sterk ontwikkeld chauvinisme, een xenophobie en het zoeken naar een vormgeving van eigen identiteit. Deze trekken vindt men bij alle groepen die zich zelf als Curaçaos beleven.

Welke zijn deze groepen? Men kan globaal onderscheiden: 1. de quantitatief kleine maar invloedrijke groep van de Blanke Protestante Curaçaoënaars; 2. de – inzichzelf weer composiete – groep van de Kleurlingen; 3. de groep van de Sephardische Joden; 4. de groep van de Europese Nederlanders; 5. de groep der Surinamers; 6. de groep van de Libanezen en Syriërs, locaal Arabieren genoemd; 7. de groep van de Engels sprekende Bovenwinders; 8. groepen van Chinezen, Portugezen (van Madeira), Venezolanen, Noord-Amerikanen, Askenazische Joden (locaal Polakken genoemd), Hindustanen etc.

Al deze groepen uitgezonderd de groepen 4, 5, 7 en een klein gedeelte van 8, spreken de landstaal; het papiamento. Dat de vrij invloedrijke groep der Europese Nederlanders (macamba's) die als regel bij de Shell, als ambtenaar of als technicus werkzaam zijn, de landstaal niet of nauwelijks leren is oorzaak van een der vele barrières die tussen hen en de andere Curaçaose groepen bestaan.

De Blanke Protestantse Groep spreekt papiamento; hun kinderen leren deze taal eerder dan het Nederlands. Dit geldt ook voor de Sephardim, de Arabieren en de allergrootste groep, de katholieke Kleurlingen. In het gemeenschappelijk hebben van een taal wordt een stuk identiteit beleefd.

Het op Curaçao geboren zijn uit Curaçaose ouders (het jiu di Korsow zijn), het papiamento spreken, verbindt alle groepen in tegenstelling tot de macamba's, Surinamers en andere niet papiamento sprekende elders geborenen. Geeft dit enerzijds een band tussen deze groepen die door een taal verbonden zijn, raciale en – in mindere mate – religieuze factoren werpen weer belangrijke barricades op.

Dit artikel van de heer A. MEYER, destijds zenuwarts op Curaçao, werd reeds in april 1966 geschreven [red.].

Opvallend is de opmerkelijke sensitiviteit van de op Curaçao geborenen. Men is overgevoelig voor alles wat naar kritiek van de zijde van buitenstaanders zweemt en schermt dan snel met begrippen als discriminatie en (neo-)kolonialisme. Wanneer bijvoorbeeld van Nederlandse kant kritiek wordt geleverd op bepaalde Curaçaose toestanden, dan vindt zwart en blank, protestant, jood en katholiek elkaar in het protest. Wanneer echter een macamba medeprotesteert wordt dit protest vaak als onwaarachtig, kolonialistisch of discriminerend afgewezen. Het recht tot protesteren is voorbehouden aan de jiu di Korsow.

Vinden de groepen van Curacaoënaars zich verenigd in hun afwijzing van de buitenstaander, onderling bestaan er grote spanningen. De Blanke Protestantse Groep wordt voornamelijk gevormd door de afstammelingen van vroegere plantage-eigenaren en hogere ambtenaren. Er bestaat een patriarchaal-negatieve instelling ten opzichte van de Kleurling; deze groep gebruikt bij afwezigheid van de Kleurling vooral de woorden neger en mulat. Deze groep en ook die van de Sephardim hebben verenigingen die geen kleurlingen toelaten. Nu de laatste jaren de sociale mobiliteit onder de groep der Kleurlingen zeer sterk is toegenomen, onder meer door een ruim studiebeurzenstelsel, en nu ook hogere functies die generaties lang door de blanke minderheid werden vervuld door Kleurlingen worden overgenomen is het antagonisme van blanke zijde zeker niet verminderd. Huwelijken tussen de groep der Blanke Protestanten en die der Kleurlingen behoren tot de allergrootste uitzonderingen. Sexueel contact echter is zeker geen uitzondering.

HOETINK [1] heeft het begrip somatisch normbeeld uitgewerkt. Er bestaat echter ook een psychisch normbeeld en dat is niet toevallig dat van de macamba. Was vroeger de Blanke Protestantse Groep het ideaalbeeld; dit is nu verschoven naar de Europese Nederlander, die onbewust als aggressor wordt beleefd. Volgens het door ANNA FREUD [2] beschreven afweermechanisme van identificatie met de aggressor wordt deze instelling begrijpelijk. Dit heeft onder meer tot gevolg gehad dat een gedeelte van de Kleurlingengroep (vooral zij die in Nederland gestudeerd hebben) zich dusdanig heeft geïdentificeerd met de gedragspatronen van de Nederlandse hogere middenstand, dat de eigen identiteit ver-

---

[1] HOETINK, H.: *De gespleten samenleving in het Caribisch gebied*. Anjerpublikaties 7, Van Gorcum & Comp., Assen, 1962.

[2] FREUD, ANNA: *Das Ich und die Abwehrmechanismen*. London, 1946.

loren is gegaan. Deze mensen worden Macamba Pretu (zwarte macamba) genoemd. Het zal duidelijk zijn dat ook tussen deze Macamba Pretu-groep en de andere Kleurlingen spanningen ontstaan.

Men kan zeggen dat er ten opzichte van de Europese Nederlander een sterke ambivalentie bestaat. Enerzijds, zoekend naar een *eigen* identiteit is deze instelling negatief, anderzijds weer positief uit identificatiebehoefte. Deze ambivalentie is een der wortels van de bij *alle* groepen duidelijk aanwijsbare onzekerheid in het contact met de andere groepen.

Een andere wortel van deze intrinsieke onzekerheid ontstaat door dat op Curaçao drie volkomen verschillende cultuurpatronen elkaar ontmoeten; het Zuidamerikaanse of als men wil het Iberische, het Nederlandse en het patroon van de U.S.A. Het eerste komt bijvoorbeeld naar voren in de ontmoeting (de abrazo), in de sexualiteit als het emotioneel complexe patroon van machismo (macho = man) en wat de kleding betreft in de guayabera (= soort overhemd). Het Nederlandse cultuurpatroon wordt vooral op school – vaak door Nederlandse onderwijzers en Zuidnederlandse religieuzen – geïnoculeerd en is recht evenredig met de maatschappelijke hoogte. Dit patroon ziet men onder meer in de meubilering der huizen, het gebruik van de Nederlandse taal en in de kleding (jasje–dasje). De invloed der Verenigde Staten, vooral door TV, radio en de dagelijkse aanwezigheid van toeristen verspreid, komt naar voren in de sport: baseball, boksen; in de technische taal – alle auto-onderdelen worden door hen die papiamento spreken in het Engels benoemd: tire, wire, tail-pipe – en wat betreft de kleding zijn de kleine hoedjes een voorbeeld van Noordamerikaanse invloed.

Op het Curaçaose kind werken dus vele beïnvloedende factoren. De televisie – en haast ieder gezin heeft een toestel – is óf Spaans (Caracas) óf Noordamerikaans (de locaal uitgezonden programma's). De school is Nederlands. Thuis wordt papiamento gesproken. In het contact met de andere groepen, die door het kind als zodanig snel worden herkend, wordt het kind zich bewust van het behoren tot een eigen groep en ook wordt het zich bewust van de eigen raciale situering.

Hierbij komt nog iets anders: het Caribische gezin. R. A. Römer [3] in navolging van Hoetink wijst erop dat op Curaçao – naast andere gezinstypen – concubinaten voorkomen die al-

---

[3] Römer, R. A.: *Ons samenzijn in sociologisch perspectief*. Curaçao 1964.

thans naar uiterlijke verschijningsvorm niet afwijken van het Westeuropese gezinstype. Dit laatste maakt dat het buitenechtelijk geboren zijn niet dát sociale impediment is als in West-Europa of de U.S.A. Toch heeft het ontwikkelingspsychologisch ernstige consequenties. Het gaat hier om grootheden van ongeveer dertig procent van de totale bevolking.

Nu, na de autonomie, de sociale mobiliteit zeer sterk toegenomen is, zijn de hierboven geschetste spanningen tussen de groepen vergroot. De Blanke Protestantse Groep voelt zich qua status bedreigd, de Kleurlingengroep streeft naar hogere sporten op de maatschappelijke ladder. De groep van de Europese Nederlanders en die van de Surinamers zijn de laatste jaren quantitatief sterk verminderd. Zeer vele Curaçaoënaars zijn in Nederland of in de Verenigde Staten geweest en hebben daardoor wat van hun eigen parochialisme verloren. Dit betekent niet dat men strijdvaardiger is geworden; de intrinsieke onzekerheid maakt dat men eerst tracht de eigen sociale positie te stabiliseren of te verbeteren. Vandaar dat het ambtenaar-zijn door velen als ideaal wordt beleefd.

De onzekerheid en het gebrek aan aggressief gedrag hangen samen. Wanneer men de criminele statistiek bestudeert valt allereerst het vrij lage aantal der aggressieve delicten op, en wanneer men deze aan een nader onderzoek onderwerpt vindt men in het overgrote deel der gevallen een afweeraggressie. Men is bang dat de ander aggressief zal worden en steekt (schiet, slaat) dan maar eerst. In een samenleving met labiele evenwichten en grote spanningen is aggressie een luxe die men zich niet kan veroorloven.

Hoe tracht men nu deze, haast existentieel te noemen onzekerheid (Freudianen zouden het begrip ik-zwakte gebruiken) te verwerken? Dit hangt van de groep af. Een zeer groot gedeelte van de gekleurde bevolking, naar mijn mening tot meer dan 80% heeft een magische instelling (bruha). Ofschoon deze materie veel te complex is om hier nader op in te gaan, kan gezegd worden dat de bruhaleer (of beter -theoriën) berusten op het geloof aan negatieve magische machten die afgeweerd moeten worden. De onzekerheid van het individu (of de groep) wordt dus metafysisch geprojecteerd en vervolgens bedwongen. Machismo is een andere afweer. Dan geven statussymbolen in de vorm van een grote auto, TV, ijskast een schijnzekerheid.

Het beperken van het sociaal contact met de andere groepen, die allen dus als een bedreiging worden ervaren, is ook een afweer

Al deze barricaderingen en afweren maken dat een bezinning op eigen cultuur – of andermans cultuur – wordt belemmerd. Het is opvallend dat de besturen van de diverse culturele verenigingen voor een relatief te groot gedeelte uit Hollanders en Surinamers bestaan. De oorzaak hiervan is zeker niet dat de niet-gerepresenteerde groepen geen culturele belangstelling zouden hebben maar ligt historisch verankerd. De groepsnormen belemmeren bovendien de coöperatie. De groepssanctie, althans gevoelsmatig, bestaat uit uitstoting uit de groep. Dit wordt aardig uitgedrukt in de woorden van een populaire tumba: B'a subi, (= je bent (sociaal) gestegen).

De groepsbarricades zijn dus het gevolg van: *a.* een vrij krampachtig vasthouden aan de groepspositie; *b.* het zoeken naar eigen groepsidentiteit; *c.* afweer van werkelijke of vermeende bedreigingen door de andere groepen; *d.* de taalproblematiek; *e.* raciale en/of religieuze identificatie; *f.* intrinsieke onzekerheid.

De non-aggressiviteit is zeker geen groepsideaal, zoals dat bijvoorbeeld voor de Zuñi-indianen is beschreven; het is een zuivere afweer. Hoe nu tracht het individu het probleem van de eigen aggressiviteit, die inherent aan het mens-zijn is, op te lossen? Allereerst, zoals over de gehele wereld, in de vorm van aggressie in de derde persoon. Voetbal, baseball en bokswedstrijden zijn belangrijke uitlaatkleppen, hetgeen voor sport in het algemeen geldt. Dan zijn er de aggressieve TV- en filmprogramma's: Western, oorlog, detective. Een zeer belangrijke rol speelt ook de politiek. De politiek op Curaçao is onder meer een getolereerde aggressie en in tegenstelling tot West-Europa en de Verenigde Staten is haast iedereen persoonlijk in de politiek geïnteresseerd.

De politieke scheidslijnen lopen niet langs de groepslijnen, zeker niet bij de grote partijen. Hierin vindt men Kleurlingen, Blanke Protestanten, Surinamers en Hollanders. Men zou denken om pragmatische redenen om de stemmen van alle groepen te verkrijgen. Ik geloof echter dat men bang is voor de groepsidentificatie en wel om het volgende. De politiek is onder meer een getolereerde en geïnstitutionaliseerde orale aggressie-uitlaat. De aggressie wordt op de andere partij(en) geprojecteerd en door de multiformiteit dus ook op *alle* andere groepen, ook de groep waartoe men zelf behoort.

Wie een maand lang de ingezonden stukken in de dagbladen doorneemt zal zien hoezeer de oraal-aggressieve instelling de politiek doordesemd heeft. De regulatie hiervan geeft een zeker

Huizinga's spelelement. "Politiek ta pret" zei eens iemand. De partij wordt patriarchaal beleefd; onder bescherming van de abstractie 'partij' kan overgegaan worden tot orale aggressie in woord of geschrift. Dit patriarchale karakter dat men de partij toeschrijft staat het '*wij* beleven,' in de zin van een extreme solidariteit die men bij bepaalde radicale of socialistische partijen over de gehele wereld aantreft, in de weg. Het is merkwaardig dat op dit kleine eiland, waar iedereen iedereen kent en er een direct persoonlijk contact bestaat tussen de actieve politicus en zijn (haar) kiezers, de partij een – althans gevoelsmatige – sterk hiërarchische structuur heeft.

Het is duidelijk uit het bovenstaande dat het politiek functioneren zoals wij dat op Curaçao kennen, een mogelijkheid tot ventilatie van aggressie geeft, benevens een doorbreken van de groepsbarrières. Deze ontsluiting is toe te juichen. De regulering van het politieke spel behoedt voor extremisme en uitwassen.

Hier hoort een aperçu bij over het gerucht, de roddel, de mondeling doorgegeven mededeling, misschien het beste te vatten in het Engelse woord 'rumor.' Het zal iedereen opgevallen zijn welk een grote rol deze 'rumor' in de Curaçaose samenleving speelt.

Ik meen dat dit weer een verder bewijs is van het bestaan van groepsspanningen. FIRTH [4] gaf aan dat "recurring waves of rumor center in the major cleavages in the society."

Een ander gevolg van de aggressie-afweer is de instelling ten opzichte van de zelfdiscipline. Een straffe zelfdisciplinering wordt namelijk méér als aggressie beleefd dan disciplinering van buiten. Daarom beginnen de bokswedstrijden meestal een uur te laat omdat men niet op tijd komt, daarom loopt een centrale training van sportbeoefenaren op niets uit wegens wegblijven der deelnemers. In de militaire dienst, waar dus de discipline van buiten af wordt opgelegd, door Hollanders als 'aggressor', kan de Curaçaoënaar zich zeer wel handhaven.

Het is natuurlijk onzin om over een Curaçaos karakter te spreken; dit bestaat evenmin als een Engels of Liberiaans karakter. Men komt echter in de diverse groepen psychische structureringen tegen die milieu-bepaald zijn; in dit geval dus gevolgen zijn van de Curaçaose sociale situatie. Een situatie die gecompliceerd is door de snelle overgang in enkele tientallen jaren

---

[4] FIRTH, R.: Rumor in a primitive society. *J. Abnorm. Soc. Psych. 53*, 1956, p. 122–130.

naar een geïndustrialiseerde samenleving, door een overgang van een koloniale naar een autonome status, door de opheffing van een relatieve isolatie als gevolg van de indringende invloed der moderne communicatiemiddelen, door de grote sociale mobiliteit én door het verslechteren van de sociaal-economische situatie. Al deze veranderingen ondermijnen de zekerheid; sterke afweermechanismen, zowel bij groepen als ook bij het individu treden in werking. Vele waarden krijgen ambivalente inhouden, de problematiek van de aggressie en de identificatie wordt groter. Het is daarom niet verwonderlijk dat men statistisch bij de psychiatrische patiënten een vele malen groter – en significant groter – aantal toestanden van paranoïdie vindt dan van depressie, in verhouding tot Westeuropese of Noordamerikaanse cijfers. Paranoïdie is een geprojecteerde aggressie-angst.

Wat nu is de prospectieve tendens? Zijn er bepaalde aanbevelingen te doen?

In het algemeen kan men stellen dat alle streven dat er op gericht is de eigen Curaçaose identiteit, anders dan als groep, te vinden, gesteund moet worden. Ieder streven dat er op gericht is om de eigen cultuur te bevorderen, met nadruk op eigen, is een sanerend streven. De groepsbarrières zullen pas langzaam wegslijten en alleen dan als de angst voor de ándere groepen geen reden van bestaan meer heeft. Dit betekent dat de interne communicatie tussen de groepen verbeterd moet worden. Op dit punt speelt dus zoals aangetoond, de politiek een belangrijke rol; zij scheidt misschien partijen maar zij schept banden tussen leden van verschillende bevolkingsgroepen.

Uit het oogpunt van identiteit – niet uit het oogpunt van onderwijs – zou het papiamento op de lagere school verplicht moeten zijn. Wat de consequenties voor het onderwijs zouden zijn kan ik niet overzien; ik spreek hier alleen in het kader van sociaal-psychologische sanering. Ik heb de indruk dat de interne communicatie tussen de groepen verbeterd maar nog verre van optimaal is. Wanneer deze verbetering doorzet zullen de negatieve krachten van de groepen als zodanig verminderen, zal de onzekerheid afnemen en zal de Curaçaose mens zich volledig kunnen ontplooien.

M. A. P. MEILINK-ROELOFSZ

EEN ARCHIEFREIS IN WEST-INDIË IN 1965 (II)

PARTICULIERE ARCHIEVEN EN VERZAMELINGEN VAN NEDERLANDSE DOCUMENTEN IN DE NEDERLANDSE ANTILLEN EN SURINAME

Nederlandse Antillen

Curaçao

Voor dit onderzoek kwamen in de eerste plaats in aanmerking de kerkelijke archieven van de *Verenigde Protestantse Gemeente van Curaçao*. Deze gemeente bestaat uit een samenvoeging van de Nederduits Hervormde en de Lutherse gemeenten, beide kerken van een elite, van een kleine groep, daar de slavenbevolking katholiek was.

Van het archief van deze Verenigde Protestantse gemeente is door het kerkeraadslid A. de Jong een lijst opgesteld. Uit deze lijst blijkt niet duidelijk of de heer de Jong het gehele archief heeft geordend. In de tijd, dat hij bezig was met de ordening, werd het archief gerestaureerd op het Algemeen Rijksarchief in den Haag, welke restauratie geschiedde door bemiddeling van de STICUSA. Het gerestaureerde archief is thans opgeborgen in een stalen kast in een air-conditioned ruimte van het kerkelijk bureau van de gemeente op het Fortplein. Het oud-archief loopt van 1731 – ca. 1900. Vóór de restauratie en inventarisatie bevond het archief zich in een zeer slechte toestand. Van vele stukken waren de randen, waarop de datum voorkwam verteerd, datering van de stukken is daardoor moeilijk geworden. De lijst van de heer de Jong heeft helaas geen nummering, terwijl de stukken zelf evenmin genummerd zijn. Het archief behoort echter tot de best verzorgde archieven van een protestantse gemeente in het Caraïbische gebied. De verzorging dateert echter pas uit recente tijd, zodat in de reeksen veel hiaten voorkomen. Om slechts enige van de voornaamste en oudste reeksen te noemen: van de Lutherse gemeente is een resolutieboek beginnend in 1755 aanwezig; notulen van de Hervormde gemeenten zijn bewaard vanaf 1769. Bovendien bezit deze gemeente een trouwboek van

1825–1930. Lidmatenlijsten zijn van de Lutherse gemeente aanwezig vanaf 1757, van de Hervormde gemeente vanaf 1785. Tevens zijn er stukken betreffende de armenkassen, van beide gemeenten (Hervormden vanaf 1787, Luthersen vanaf 1790). Voorts correspondentie met de overheid uit de eerste helft van de 19e eeuw, bovendien bevat het archief vele financiële stukken: die voor de Ned. Hervormde kerk gaan zelfs reeds terug tot 1731, voor de Lutherse kerk tot 1761. Van de Verenigde Protestantse gemeente zijn na de samenvoeging stukken bewaard, afkomstig van een fonds voor wezen. Tenslotte bevinden zich een aantal rooibrieven, hypotheekakten, transporten, etc. van kerkelijke eigendommen (1784–1849) in dit archief.

Het *Centraal Archief van de Katholieke Kerk in de Antillen* is het bisschoppelijk archief, het vroegere vicariaatsarchief te Willemstad. Tijdens mijn verblijf aldaar was het echter niet mogelijk inzage in dit archief te krijgen; het wordt in het paleis van de bisschop bewaard en is geheim. Een speciale toestemming van de bisschop zelf is nodig om het te kunnen raadplegen. Wegens diens afwezigheid kon mij deze toestemming niet verleend worden. Volgens de waarnemend bisschop, Mgr. VAN DER LOOY, hebben de paters EUWENS en LATOUR veel in dit archief gewerkt. De collectie aantekeningen van pater EUWENS bevindt zich onder de hoede van de Dominicanen. Een knipselcollectie, door pater LATOUR aangelegd, bevindt zich in het bisschoppelijk archief.

De *St. Annaparochie* bezit nog oude doopboeken. Mgr. VAN DER LOOY toonde mij een register van 1756–1768, verder waren er doden- en huwelijksregisters. Volgens opgave van de Dominicaan pater BRADA moet de St. Annaparochie vanaf 1730 zowel doop-, vorm-, als trouwboeken bezitten, die ik echter niet te zien heb gekregen. Wel werd mij de huiskroniek getoond, die door de pastoors moet worden bijgehouden en welke bij de visitaties wordt gecontroleerd. Hierin kunnen zich historische gegevens bevinden. In ieder geval begint een huiskroniek steeds met een historische inleiding over de betreffende parochie. Ook bezit de St. Annaparochie verslagen van kerkvergaderingen.

De *Dominicaan*-historicus BRADA toonde mij het *archief* van zijn *orde*, dat in stalen kasten in het huis van deze orde in Willemstad wordt bewaard. Zoals de pater mij mededeelde, moeten in deze mappen niet alleen stukken zijn bewaard, die voor de religieuze

geschiedenis van de Antillen van belang zijn, maar die ook gegevens bevatten omtrent de economische geschiedenis van dit gebied. Er was helaas geen inventaris van dit materiaal. Wel hadden zowel pater GYLSWIJK, voormalig pastoor van de St. Annakerk (*Geschiedenis van de Katholieke missie van Curaçao 1912–1921*) als pater BRADA zelf (*Inleiding tot de kerkgeschiedenis van de Nederlandse Antillen*) uit deze bronnen voor hun studies geput.

Pater BRADA verstrekte mij nog enige gegevens over het *Bisschoppelijk Archief*: In dit archief worden de meest belangrijke stukken uit de parochies overgenomen, als de doop- en andere registers. Sinds Mgr. NIEWINDT (1824) worden de copieën van de uitgaande brieven bewaard en zeer recent ook de ingekomen stukken. Door pater DE BARBANSON is op de inhoud van het bisschoppelijk archief een lijst gemaakt volgens het registratuurstelsel. Pater BRADA wees mij op de mogelijkheid, dat historische gegevens over de kerkelijke geschiedenis van Curaçao gevonden kunnen worden in het archief van de Propaganda Fidei te Rome. De Nuntius te Brussel was belast met de verzorging van de missie in het Nederlandse Westindische gebied, waarbij ook Suriname behoorde. Het archief van de nunciatuur bevindt zich in het Vaticaan.

Bovendien kan ook het archief van de aartsbisschop in Caracas, die oorspronkelijk zijn zetel in Coro had (van 1531–1637) in aanmerking komen. In Nederland zelf zou het archief van het klooster der Dominicanen, het Albertinum te Nijmegen (archivaris BASILIUS BRINK) gegevens kunnen bevatten. Behalve het eigenlijke archief van de Dominicanen had pater BRADA de collectie EUWENS onder zijn beheer. Deze collectie, opgeborgen in stalen laden, bevat een uitgebreide documentatie van geschreven en gedrukte stukken, gerangschikt volgens onderwerpen. Er is geen inventaris, maar alleen een soort klapper op deze stukken.

Van de andere katholieke instellingen in Willemstad zou het Katholieke *St. Elisabethsgasthuis* nog over oude papieren beschikken. Helaas kon ik deze door afwezigheid van de moederoverste niet te zien krijgen.

Het archief van de *Portugees-Joodse Gemeente* is niet geordend. Er zijn een aantal huwelijks- en geboorteregisters. De huwelijks-

registers lopen in een gesloten serie vanaf 1781 tot heden. De geboorteregisters gaan iets vroeger terug, maar zijn veel slechter bewaard. Voor de 18e eeuw is slechts een enkele aanwezig vanaf 1769. Een dodenregister dateert pas vanaf 1885. Verder zijn notulen aanwezig van het consistorie-generaal en een aantal ontvangen en uitgegane brieven, alles echter uit de tweede helft van de 19e eeuw. Het archiefje bevindt zich in een stalen kast, maar sommige delen verkeren in een zeer slechte staat, zodat restauratie dringend nodig is. De Portugees-Joodse gemeente kan hiervoor echter geen gelden beschikbaar stellen.

Volgens inlichtingen van dr. SCHILTKAMP moeten de *Vrijmetselaars* in Curaçao over een aantal stukken (een 3 à 4 kisten) beschikken. De heer SCHILTKAMP, zelf vrijmetselaar, had zich belast met de ordening, maar tot nu toe kon hij hiervoor geen tijd vinden. Bij het 175-jarig jubileum van de Loge de Vergenoeging (1785–1960) is een Gedenkboek gepubliceerd onder redactie van L. A. VISSER, G. SLOOT en J. C. DE VRIES. Waarschijnlijk heeft men voor de samenstelling van dit Gedenkboek gebruik gemaakt van deze archivalia, hoewel dit niet in deze publicatie wordt vermeld.

Een onderzoek naar het bestaan van *bedrijfsarchieven* viel bijzonder teleurstellend uit. De Kamer van Koophandel te Willemstad was tot 1964 zeer klein behuisd en heeft geen archief gevormd. De secretaris van de Kamer noemde een aantal firma's die reeds geruime tijd op Curaçao gevestigd zijn, zoals de firma S. E. L. Maduro & Sons en Penha & Sons. Van de laatste firma, die al meer dan 100 jaar oud is, bevindt zich de directeur in Nederland. Verder noemde hij mij nog de firma Prospero Baiz & Co. en Edwards Henriquez & Co. Deze laatste firma is een scheepvaart- en bankbedrijf, ook reeds stammend uit de 19e eeuw. Eveneens kan de Curaçaose Handelsvereniging worden genoemd. De meeste kans gaf hij mij ten aanzien van de firma Maduro, die over een familiearchief schijnt te beschikken. Door uitstedigheid van de heer MADURO konden hierover echter geen nadere gegevens verkregen worden. De tijd ontbrak om ook bij de andere firma's navraag te doen.

Het onderzoek naar *stukken afkomstig van plantages* was eveneens teleurstellend. Alleen de Shell/Curaçao beschikt over een aantal dossiers van oude plantagepapieren. Deze stukken, die zich in

dertien mappen in een stalen ladenkast bevinden, zijn geïnventariseerd. Van deze inventarisatie heeft Mej. Mr. J. FELHOEN KRAAL een overzicht gegeven in 'De West-Indische Gids' jrg. *37* (1957)p. 71–92. De juridisch adviseur van de Shell, die mij deze stukken toonde, verklaarde dat er geen bezwaar was wanneer van deze stukken microfilm-copiën zouden worden vervaardigd.

De heer SCHILTKAMP bezit enige eigendomsbewijzen van de plantage 'De Goede Hoop'. Bovendien heeft hij een aantal stukken, voornamelijk eigendomsbewijzen, van oude huizen in Willemstad. Volgens hem kunnen ook de andere notarissen in Willemstad over dergelijke stukken beschikken, indien zij die althans hebben bewaard.

De Stichting Monumentenzorg Curaçao bezit in enkele gevallen bovendien eigendomspapieren van door haar gerestaureerde huizen.

Bij mijn bezoek aan enige oude landhuizen, vond ik alleen op Jan Kok enkele oude stukken, die echter niet van deze plantage afkomstig waren en mij bovendien van weinig of geen belang leken te zijn. Ik vernam van de bewoner van Jan Kok, dat er op de plantage St. Jan nog oude papieren moeten zijn betreffende slaven uit het eind van de 17e eeuw. Ik vond echter geen tijd meer om de eigenaar van St. Jan te benaderen.

De *Openbare Bibliotheek*, hoewel in het bezit van een aantal gedrukte oudere werken van antiquarische waarde over de geschiedenis van Curaçao, bevat geen manuscriptencollecties, met uitzondering van een aantal stukken afkomstig van de Curaçaose Vereniging van Hoedenvlechtsters 'Arbeid Adelt'. Verder bezit de bibliotheek een aantal gedrukte oude kaarten.

Aruba

De *Openbare Bibliotheek* in Aruba bezit volgens de verklaring van haar directeur, de heer J. HARTOG, geen documenten. Wel zijn er een aantal niet voor het publiek toegankelijke afgesloten kasten met een aantal oude boekwerken over de geschiedenis van het Antilliaanse gebied. Tijdens het schrijven van zijn boeken had de heer HARTOG wel stukken uit particulier bezit in handen gehad, maar hij had geen pogingen gedaan deze stukken in bruikleen of eigendom voor zijn bibliotheek te verkrijgen. Hij had echter evenmin aantekening gehouden van de vindplaatsen van deze particuliere stukken.

De predikant van de *Nederduits Hervormde Kerk*, Ds JAKOBS, heeft slechts een gering aantal stukken onder zijn berusting. De Hervormde Kerk in Aruba vormde een onderdeel van de Nederduits Hervormde Kerk in Curaçao. Het is mogelijk dat zich in het archief van die kerk nog stukken over Aruba bevinden. Van de in Aruba bewaarde stukken is geen inventaris opgemaakt. De doopboeken beginnen pas in 1898. Er is nog wel een ouder doopboek, beginnend in 1843, dat echter niet schijnt aan te sluiten bij de serie vanaf 1898. Ik kon dit oudere doopboek echter niet raadplegen, daar het zich in de kluis van de kerk bevond. Volgens Ds. JAKOBS is het boek in goede staat, hetgeen niet het geval is met het oudste notulenboek 1822–1845. Over restauratie van dit notulenboek moet enige jaren geleden gecorrespondeerd zijn met de toenmalige archivaris van de Nederduits Hervormde kerk in Nederland.

De *Katholieke Kerk* heeft in Aruba twee parochies. De hoofdkerk in Oranjestad, de St. Franciscuskerk, heeft vrijwel geen oude stukken meer, daar de stukken van historisch belang alle zijn overgebracht naar de kerk van pater NOOYEN op de Noord, gezien de grote historische belangstelling van deze pater.

De kerk van Noord is in 1878 van de hoofdkerk in Oranjestad afgesplitst. Onder berusting van pater NOOYEN bevindt zich het z.g. officiële register (de inschrijvingen van de dopen met aantekeningen van huwelijken en doden vanaf 1778). Onvolledig bewaard zijn nog copieën van oudere stukken, teruggaande tot 1750.

Deze doopinschrijvingen zijn ook voor de Protestanten van belang, daar tussen 1800 en 1824 de Katholieke priesters Protestantse kinderen doopten en deze doopinschrijvingen dus in de Katholieke registers zijn te vinden.

De kronieken van de pastoors zijn in 1880 overgeschreven. De authentieke reeks loopt door tot op de huidige dag. Over het algemeen betreffen deze kronieken meer het kerkelijke werk. In de inleiding wordt echter een overzicht gegeven van de geschiedenis van de parochie.

Uit de tweede helft van de 19e eeuw zijn een aantal ledenlijsten van religieuze sociëteiten of broederschappen bewaard. Voor de periode 1880–1920 verkeren de meeste registers, onder berusting van pater NOOYEN, in een bedroevende staat wegens de bijzonder slechte kwaliteit van het papier. Restauratie zal waarschijnlijk zelfs niet mogelijk zijn.

Bonaire

De *Verenigde Protestantse Gemeente* te Bonaire heeft een aantal stukken, die nu onder het beheer berusten van ds Jonkman. Daar deze stukken in een ongeordende staat verkeerden, maakte ik op zijn verzoek een lijstje. Doop-, trouw- en lidmatenregisters bleken aanwezig te zijn, respectievelijk beginnend in 1847, 1861 en 1855, notulenboeken vanaf 1883, brievenboeken van 1858–1924, ingekomen stukken van 1849–1952 (met hiaten). Een vrij aaneengesloten reeks kasboeken is bewaard vanaf 1889, terwijl andere financiële stukken teruggaan tot 1847. Al deze stukken betreffen zowel de gemeente in Kralendijk als die in Rincón. Intussen is het grootste deel van deze stukken naar Nederland gezonden. Na gedesinfecteerd te zijn berusten zij nu voorlopig in het Algemeen Rijksarchief.

Op Bonaire zijn drie *Katholieke parochies*. De oudste te Kralendijk dateert van 1819. Een tweede parochie aldaar is pas opgericht in 1958. De parochie in Rincón is in 1840 ingesteld. De stukken van de oudste parochie zijn volgens opgave van de pastoor naar pater Brada te Willemstad gezonden. Aangezien pater Brada deze stukken niet noemde tijdens mijn bezoek, zijn ze waarschijnlijk gedeponeerd in het bisschoppelijk archief.

De pastoor in Rincón had doopregisters vanaf 1840, het oudste trouwboek begint in 1858. Vóór dat jaar hadden de huwelijkssluitingen in Kralendijk plaats. Het oudste overlijdensregister begint in 1897, waarschijnlijk is er nog een oudere lijst, beginnend in 1885. De kroniek met historische inleiding is vanaf 1903 geregeld bijgehouden.

St. Maarten

Op St. Maarten bestaat al sinds het begin van de 19e eeuw geen *Nederduits Hervormde Kerk* meer. Ruïnes van een hervormd kerkje bevinden zich nog in de burial ground van Cul de Sac. Noch stukken van deze kerk, noch van haar opvolgster te Philipsburg, gebouwd in 1738 en verwoest door een orkaan in 1819, zijn echter op het eiland bewaard. Trouwens, de gemeente is kort na de verwoesting van de kerk opgeheven, nadat zij reeds lang een kwijnend bestaan had geleid. De meeste leden gingen over naar de Engels sprekende *Methodistenkerk*.

De eerste predikanten kwamen van Anguilla. Hun prediking vond aanvankelijk plaats op Cole Bay. Er was toen echter nog geen erkende kerk, deze werd pas in 1819 in Philipsburg gesticht. Reverend A. E. Moffei toonde mij enige doopboeken, waarvan

vooral het oudste heel merkwaardig is. Helaas verkeert het in een zeer slechte staat. Van 1820–1883 zijn hierin niet alleen de doopinschrijvingen opgetekend, maar ook is aangegeven de burgerlijke staat (vrije of slaaf) en het beroep van de vader. Uiteraard houden de aantekeningen van de burgerlijke staat in 1863 op, maar hierdoor is in dit register de ontwikkeling te zien van een kerk, oorspronkelijk alleen voor de slavenbevolking, naar een gemeente waarin langzamerhand ook de elite wordt opgenomen. De verdere resten van doopboeken, huwelijks- en begraafregisters waren in zeer slechte toestand en volkomen losbladig dooreengemengd. De meeste gegevens liepen niet verder dan het begin van de 20ste eeuw, een enkel burial register liep door tot 1936. Bij deze stukken bevond zich tevens een begraafregister van St. Barthélemy van 1886–1903.

Pastoor JANSEN in Philipsburg deelde mij mede, dat de oude *doop- en trouwboeken van de parochie* zich in het Bisschoppelijk Archief van de Nederlandse Antillen bevinden (t.w. de doopboeken van 1836–1886, de trouwregisters van 1840–1909). In de parochie zijn deze registers alleen vanaf die einddata bewaard. Wel is hier eveneens een begraafregister vanaf 1891 aanwezig. Daarvóór werden de doden, volgens de verklaring van de pastoor, op eigen terrein begraven.

Pastoor JANSEN had verder onder zijn beheer de kroniek, beginnende in 1864 met een historische inleiding. Tenslotte moge nog worden vermeld een Liber Confraternitas S. S. Rosarii 1890–1951, afkomstig dus van een religieuze broederschap.

Mijn pogingen om gegevens te verkrijgen over eventueel *bij oude families* in de Bovenwinden *berustende stukken* hadden vrijwel geen resultaat. De leden van de families die mij genoemd waren als bezitters van stukken (WATHEY op St. Maarten, PANDT op St. Eustatius) verklaarden geen stukken te hebben. Een belangrijke collectie, afkomstig van de Bovenwindse plantersfamilie VAN ROMONDT, die zowel in het Nederlandse als in het Franse deel van St. Maarten bezittingen had, is na de dood van de laatste bezitter verspreid en verloren geraakt. Volgens mijn zegslieden op St. Maarten zou ook het museum in Willemstad stukken uit deze collectie hebben gekregen.

Saba

Op dit eiland heeft de *Anglikaanse Kerkelijke Gemeenschap* twee kerken. De geestelijke, Father HASELL, had enkele oude stukken

in een doos, waar de kakkerlakken uitkropen. Met enkele uitzonderingen waren geen stukken ouder dan 1900 bewaard. Slechts een doopboek over 1862/1863, een huwelijksregister beginnend in 1878, en een service register vanaf 1895 gingen terug in de 19e eeuw. Hetgeen uit de 20ste eeuw was bewaard was in een zeer slechte toestand en bestond voornamelijk uit minuten van verslagen van vergaderingen vanaf 1910, verkiezingen van leden van de 'vestry' 1913–1929, stukken betreffende confirmaties (in een rol van geconfirmeerde personen van 1913–1949 bevonden zich resten van een ouder register van 1882–1911), tenslotte enige financiële papieren niet ouder dan 1918. Geen aantekeningen van overlijden waren bewaard.

De *pastoor* op Saba, pater BORADORI, had gelukkig meer besef voor de historische waarde van de onder zijn beheer berustende stukken dan de Anglikaanse geestelijke. Op Saba zijn drie katholieke kerken; in de The Bottom, in Hell's Gate en in Windwardside. In 1850 kwam op Saba de eerste pastoor. Daarvoor werd het eiland vanuit St. Eustatius en St. Maarten bezocht, hoewel het eerste doopsel reeds in 1836 op Saba werd toegediend. De gehele bevolking was oorspronkelijk Anglikaans (Low Church), maar over deze periode zijn, zoals wij reeds zagen, bij de Anglikaanse kerk op Saba geen stukken bewaard.

De originele doopinschrijvingen beginnen in 1870. Van een ouder doopboek, beginnend in 1836, dat zelf niet meer aanwezig is, bestaat een copie. De vroegste trouwinschrijvingen dateren pas vanaf 1854, terwijl de kroniek met historische inleiding in 1836 is begonnen. Overlijdensinschrijvingen zijn pas bewaard vanaf 1953. Volgens pater BORADORI moeten de oudere zijn zoekgeraakt. Het is echter de vraag of zij hebben bestaan, daar op Saba veelal begraving op eigen erf plaatsvond.

St. Eustatius

Van de *Nederduits Hervormde Kerk* zijn op het eiland, behalve de ruïnes van het kerkgebouw, geen documenten aanwezig. Daar de Methodistische geestelijke afwezig was, sprak ik zijn vervanger, die mij mondeling enige gegevens verstrekte, maar die mij geen inzage van de stukken zelf kon geven. De Methodistische missie op dit eiland dateert vanaf 1787, oorspronkelijk alleen in het geheim en blootgesteld aan harde vervolgingen. Openlijk kon de gemeente pas optreden in de twintiger jaren van de 19de eeuw. De oudste doop- en huwelijksregisters dateren vanaf 1826. Er

moet voorts een lijst zijn van plantages, waar slaven woonden die tot de Methodistenkerk waren bekeerd. Belangrijk voor de gemeente is een brief uit 1826 van de Gouverneur VAN SPENGLER, aan de Methodistische missionaris PATRIC FRENCH, waarbij aan de laatste toestemming werd verleend te preken. Bovendien moeten bewaard zijn verordeningen van de kerkeraad en van de districtsvergaderingen over de toelating van slaven. Daar de Methodistische gemeenten in West-Indië onder de Methodistic Society in Londen staan, kunnen voor de geschiedenis van de Methodistische missie in de Antillen zeker ook de verslagen van de Councils te Londen van belang zijn.

Het oudste doopboek van de *Katholieke Kerk* op St. Eustatius begint in 1836, toen de Katholieke missie op het eiland een meer permanent karakter kreeg, hoewel de eerste pastoor pas in 1841 werd benoemd. In dit vroegste doopboek, dat tot 1884 loopt, zijn tevens de confirmanten opgenomen. Een doopboek van 1885–1935 verkeert in een zeer slechte toestand. Pastoor WEYERS toonde mij ook een doopboek van personen, die tot het Katholicisme waren overgegaan (1841–1891). Een huwelijks- en doodenregister beginnen beide in 1841 (huwelijken tot 1887, doden tot 1893). De doopboeken waren in een stalen kast opgeborgen. Bovendien is een parochieboek met bijzonderheden over de parochianen uit de 19de en 20ste eeuw aanwezig.

Ook op St. Eustatius heeft de pastoor een kroniek met historische inleiding bijgehouden. Hieruit blijkt, dat reeds in de 18de eeuw een katholiek kapelletje op het eiland bestond, al was er nog geen blijvende pastoor. In deze kroniek bevindt zich een lijst van pastoors, die reeds begint in 1771. Los bijgevoegd is eveneens een 19de eeuwse copie van een brief d.d. 7 januari 1790 met een opgave door Fray JOSEPH ALVAREZ van de toestand der katholieke kerk op het eiland. De kroniek bevindt zich helaas evenmin in al te beste staat. Er is ook illustratiemateriaal in opgenomen, o.a. een reproductie van een oude prent, voorstellende St. Eustatius in de 18e eeuw, helaas echter zonder vermelding van de vindplaats.

Op het eiland is een kleine bibliotheek, de *Gertrud Judson library*, door een zeer oude dame beheerd. Ik heb pogingen gedaan deze bibliotheek te bezoeken, maar kwam steeds voor een gesloten deur. Volgens ontvangen mededelingen moet deze bibliotheek echter van weinig waarde zijn en zeker niet over documenten beschikken.

Van *plantagebedrijven* is op het eiland niets meer bewaard. Volgens mededelingen mij verstrekt moet slechts één estatewoning nog enigszins in goede staat verkeren, n.l. Schotsenhoek, waar wat veeteelt wordt bedreven.

Een bezoek werd nog gebracht aan de *Protestantse* en *Joodse begraafplaatsen*. Naast vele zeer beschadigde stenen waren er enkele, waarvan de opschriften nog te lezen waren. Op het Joodse kerkhof dateerden de stenen uitsluitend uit de 18de eeuw. Op de Protestantse begraafplaats was onlangs een grafmonument blootgelegd van een commandeur uit de tweede helft van de 17de eeuw (LUCAS JACOBSEN, † 17 september 1686), waarvan de steen zeer goed bewaard is gebleven. Een bezoek aan de oude plantersfamilie PANDT, van wie men mij had verteld, dat zij over oude familiepapieren zouden beschikken had echter geen enkel resultaat. Bij een brand van de plantagewoning zouden alle oude stukken verloren zijn gegaan.

SURINAME

Van de *Kerkelijke Archieven* in Suriname wordt alleen aan die van de *Katholieken* de nodige zorg besteed. De secretaris van de bisschop toonde mij het archief van de Bisschoppelijke Secretarie, documenten, die ordelijk in een houten kast zijn opgeborgen. Van deze stukken bestaat een geschreven inventaris in alfabetische volgorde, opgemaakt in 1923. Het bisdom is in 1958 ingesteld, daarvoor was er sinds 1865 een apostolisch vicariaat. Vóór 1865 bestond slechts een niet-officiële missie onder de negerbevolking. Hoewel de bisschop ook een persoonlijk archief heeft, worden de zakelijke stukken in het archief van de secretarie opgenomen. Ook hier heeft alleen de bisschop zeggenschap over het geheim archief. De doop-, huwelijks-, vorm- en overlijdensregisters berusten in de parochies. De gegevens van de doop-kladregisters worden opgenomen in een centrale kartotheek.

De oudste belangrijkste missie in Suriname is die der Redemptoristen, maar aangezien de apostolisch vicaris tegelijk overste van de Redemptoristen was, zijn de stukken van deze orde gedeeltelijk in het Bisschoppelijk Archief te vinden. De orde in Suriname beschikt volgens telefonische mededeling van één der paters van de orde alleen over stukken van intern belang. De belangrijke stukken zouden naar Nederland worden gezonden.

Vanaf het midden van de vorige eeuw (1853/'56) zijn in Suriname

de Zusters van Rozendaal gevestigd, die zich met het geven van onderwijs bezighouden, terwijl tot de activiteiten van de Zusters van Tilburg, die vanaf 1894 in Suriname zijn gevestigd, voornamelijk de ziekenverzorging behoort. Mij ontbrak de tijd navraag te doen naar hun eventuele archieven.

Het archief van de *Nederduits Hervormde Kerk*, dat bewaard wordt in een kerkelijk administratiekantoor, is in een deplorabele toestand. De stukken lagen los op wat planken – dus niet in een afgesloten kast – tussen onbelangrijk gedrukt modern materiaal. Het is mogelijk, dat hier nog wat van waarde onder schuilt, maar dat zal dan eerst uit deze ongeordende papieren te voorschijn moeten worden gebracht. Ik zag een in zeer slechte staat verkerend geboorteregister van 1883–1916, lidmatenboeken van 1834–1865, kerkeraads-notulen van 1844–1851 en 1860–1896. Maar bij degenen die mij te woord stonden was zo weinig begrip voor de historische waarde van deze stukken – een door houtworm aangevreten kist vol papieren had men weggegooid – dat ik mijn onderzoek daar toen maar heb gestaakt.

De *Lutherse Kerk* heeft de ordening en beschrijving van haar oude stukken kort geleden opgedragen aan één van haar gemeenteleden. Deze had onder zijn berusting een grote blikken trommel vol stukken en bovendien los nog een vrij grote hoeveelheid danig door insecten aangevreten papieren. Voor zover ik kon nagaan waren hierbij een drietal doopboeken van 1829–1844, 1863–1878, 1878–1893 en een huwelijksregister van 1742–1897. Notulen van de kerkeraad waren met niet al te grote hiaten aanwezig vanaf 1744, lidmaten-registers vanaf 1793. Brievenboeken dateerden pas vanaf het eind van de 19de eeuw. Verder waren er reglementen, instructies, financiële stukken etc. alles 19de eeuws.

De *Hernhutter Gemeente* bewaart slechts een zeer klein gedeelte van haar archief in het administratiekantoor. In een paar kasten bevond zich voornamelijk gedrukte literatuur. Maar ook waren een aantal 19de-eeuwse kaarten en architectuurtekeningen aanwezig van terreinen en kerken der gemeente zowel te Paramaribo als in het binnenland. Op mijn vraag of er geen eigenlijk oudarchief was, werd mij een in het Duits geschreven inventaris getoond, die in het begin van deze eeuw was opgesteld, getiteld 'Katalog des Provinzial Archivs der Evangelischen Brudergemeinde in Surinam'. Uit deze catalogus bleek hoe de gemeente

toen nog over een omvangrijk oud-archief beschikte, dat tot in de eerste helft van de 18de eeuw terugging. Behalve de hoofdseries als brievenboeken etc., werden ook hele reeksen 18de-eeuwse dagboeken van Hernhutter zendelingen onder de negers en Indianen in het binnenland vermeld. Enige jaren geleden schijnt een aantal stukken naar de hoofdzetel van de Hernhutters in Nederland te Zeist te zijn gezonden. Het betrof echter slechts een beperkt aantal stukken, die meer tot de algemene series van de brievenboeken behoorden. Het overgebleven archief bleek op de zolder van de kerk te zijn opgeslagen. Het in de catagolus zo keurig geïnventariseerde archief bleek daar als een hoop door insecten aangevreten papier op de grond te liggen. Het had oorspronkelijk op planken gestaan, maar daar men de insecten had willen bestrijden, waren de stukken van de planken op de vloer terecht gekomen. De erg aangevreten stukken had men vernietigd. De gemeente schijnt noch geld, noch deskundigen te hebben om orde in deze chaos van uniek materiaal te brengen. Het is te hopen dat de Hernhutter Gemeente in Nederland hier hulp kan verlenen en bovendien, dat er indertijd meer stukken naar Nederland zijn verzonden dan uit de weinige aantekeningen in de 'Katalog' blijkt.

Van de *Portugees-Israëlitische Gemeente* is het oud-archief gedeeltelijk naar Nederland overgebracht. Het merendeel van de stukken dateert uit de 18de en 19de eeuw. Nog niet zo lang geleden heeft de Portugees-Israëlitische gemeente in Suriname een radicale opruiming gehouden van wat nog restte aan oude archiefstukken aldaar. Het archiefprobleem was daarmede voor deze gemeente de wereld uit. Ondertussen beklaagde men zich wel dat het oud-archief der gemeente in Nederland berustte, hoewel alleen dankzij deze omstandigheid het archief gered is van een zekere ondergang.

De *Nederlands-Israëlitische Gemeente* beschikt gelukkig nog wel over een oud-archief, dat teruggaat tot ca. 1734. Het bevindt zich in een vergadergebouwtje naast de synagoge. De voornaamste series, als verordeningen, huwelijksboeken enz. waren ingebonden. Bovendien was een groot aantal losse stukken, keurig in mappen opgeborgen, aanwezig. Vele van deze stukken kwamen echter wel voor restauratie in aanmerking. Er bestond geen beschrijving van dit archief, hoewel enige tijd geleden alle stukken ten behoeve van een Amerikaanse universiteit, waarvan men mij de naam niet kon noemen, op microfilm waren vastgelegd.

Het *Surinaams Museum* beschikt over een omvangrijke verzameling oude kaarten en een belangrijke collectie papieren van Surinaamse plantages, afkomstig uit de eerste helft van de 19de eeuw. Deze laatste stukken zijn door de stichting WOSUNA in Nederland voor het museum aangekocht. Van een gedeelte hiervan is een inventarisatie gepubliceerd door J. VOORHOEVE in de 'Nieuwe West-Indische Gids' *40*, 1960, p. 28–49; *42*, 1963, p. 259–268, 269–288. Helaas waren deze papieren, die zich in twee grote houten kisten bevonden, nergens in het museum zelf geregistreerd. Het leek mij dan ook dat deze stukken niet aansloten bij de andere collecties. Een verzameling manuscripten leent zich niet voor expositie en wordt door wetenschappelijke onderzoekers ook niet in een museum gezocht. Aangezien de stukken zich nu eenmaal in Suriname bevinden, zijn ze op het ogenblik waarschijnlijk daar nog het beste bewaard, al zal in de toekomst toch naar een minder brandgevaarlijke berging moeten worden uitgezien. Het zou zeker aanbeveling verdienen van deze stukken fotocopieën te laten vervaardigen, gezien de zeldzaamheid van zulke plantageadministraties.

Tussen de boeken van het museum bevinden zich verspreid enkele handschriften. In tegenstelling tot de kaarten en prenten is het bezit aan handschriften maar gering. Doordat deze stukken niet gecatalogiseerd zijn, was het niet mogelijk een overzicht te krijgen. Ik noteerde slechts: een verzameling notificaties en publicaties van de regering van Suriname van 1760–1790; een Surinaams groot plakkaatboek over de jaren 1760–1762, en notificaties van het Hof van Politieke en Criminele Justitie.

NEDERLANDSE ARCHIEVEN EN DOCUMENTEN BUITEN HET GEBIED VAN HET KONINKRIJK DER NEDERLANDEN IN WEST-INDIË

Op mijn rondtocht deed ik onderzoekingen in Jamaica, Saint-Martin (het Franse deel van St. Martin), St. Thomas, Guadeloupe, Trinidad en Guyana (het vroegere British Guiana). Ook in andere Westindische gebieden kunnen zich nog Nederlandse stukken bevinden. Mijn keus werd echter grotendeels bepaald door de waardevolle inlichtingen die enige archivarissen en bibliothecarissen mij op het archiefcongres in Jamaica hadden verstrekt.

Jamaica

In Jamaica zijn in het centraal archief te Spanish Town in de 2800 bundels van de High Court of Justice of the Vice-Admirality talrijke Nederlandse documenten aanwezig, die ongetwijfeld van groot belang zijn voor de geschiedenis van de handelsrelaties van Nederland met het Caraïbische gebied en ook voor de handel van de Nederlandse Westindische eilanden zelf met hun omgeving. Deze stukken behoren grotendeels tot dossiers over in beslag genomen schepen. Talrijke gegevens worden vermeld over de grootte, bewapening en bemanning, de eigenaar en de herkomst van het schip. Ook van de lading wordt een gedetailleerde beschrijving gegeven met vermelding van gedurende de reis ingenomen goederen, die door de schipper in consignatie gegeven waren, notariële contracten tussen de eigenaar en de schipper over de vracht van het schip etc. Talrijke namen zowel van scheepseigenaren als schippers uit de Nederlandse Antillen en Nederland komen in deze stukken voor.

De stukken van het High Court of Vice-Admirality beginnen in 1775 en lopen door tot in de 19de eeuw. Na 1815 verandert het materiaal van karakter en handelen zij voornamelijk over de ontduiking van douanerechten.

Een gedeelte van de stukken is bewerkt in een beschrijvende catalogus. Voor de jaren 1775–1783 is deze 'calendar' vervaardigd door LANGTON ROBINSON en G. S. YATES. Van deze 'calendar' is een drukproef aanwezig, die helaas echter niet verder is afgedrukt. Deze lijst kan door het personeel en de bezoekers van het archief worden geraadpleegd, maar tegen microverfilming bestaat bezwaar, omdat de rechten van de auteur hierdoor zouden worden aangetast. Van 1785–1803 (1784 ontbreekt) zijn de gegevens alleen in handschrift bewerkt. Bij de samenstelling heeft men zich beperkt tot namen en data en zijn geen gegevens over de lading opgenomen. Er mag hier tevens gewezen worden op het feit, dat ook het Institute of Jamaica te Kingston dergelijke stukken bevat, maar daar zij niet gesorteerd, noch gecatalogiseerd waren, kende men hier zelfs niet de herkomst van deze stukken.

Saint-Martin

De Franse archivaris van Guadeloupe, J. P. HERVIEU, was zo vriendelijk persoonlijk naar St. Martin te komen tijdens mijn verblijf in het Nederlandse deel van het eiland. Samen bezochten wij de archieven in het bestuurscentrum Marigot, in de eerste

plaats van het *Hof van Justitie*, waar de notariële acten worden bewaard. Het oudst aanwezige register dateert van 1775. De serie, die tot op de huidige dag doorloopt, is opgeborgen in ca. 17 kisten.

De *hypotheekregisters* van Saint-Martin worden op het ogenblik nog bewaard te Pointe-à-Pitre in Guadeloupe. Zij zijn aanwezig vanaf 1829 en zullen eerlang worden overgebracht naar het centrale archief van het Departement Guadeloupe, waaronder ook Saint-Martin behoort.

In de *mairie* van Marigot bevinden de doop-, huwelijks- en overlijdensregisters zich in een houten kast in een tamelijke wanorde. De 18e eeuwse registers zijn nog onder berusting van de curé, die bezwaar schijnt te maken deze af te staan. Het is de bedoeling dat ook al deze registers naar het centraal archief in Guadeloupe worden overgebracht. De heer HERVIEU beloofde mij, nadat hij al deze archivalia zal hebben geordend en beschreschreven, een exemplaar van de inventarissen te zenden. Tenslotte kreeg ik de eigenlijke *bestuursarchieven* te zien, ook hier in een afschuwelijke toestand, opgeslagen in een soort kelderruimte, zonder enige mogelijkheid tot verlichting. Men liet een knipperlicht enige ogenblikken over de op planken opgetaste bergen papier spelen. Een enorme massa, veel groter dan ik ooit op één van de andere eilanden had aangetroffen. Men gooit hier blijkbaar minder weg. De heer HERVIEU was van plan ook deze archieven naar zijn archief te Basse-Terre over te brengen. Hier zullen zij dan worden gedesinfecteerd, gerestaureerd, geordend en beschreven.

Dat men toch ook hier onoordeelkundig archieven laat verdwijnen, bleek, toen de heer HERVIEU naar stukken vroeg, afkomstig van een oud hospitaal, die hij bij een vorig bezoek nog had aangetroffen, maar die nu niet meer te voorschijn konden worden gebracht. De heer HERVIEU vreesde, dat deze stukken intussen vernietigd waren. Het is dus hoog tijd, dat ook deze Franse archieven veilig worden gesteld. Over de betrekkingen met de bevolking van St. Maarten kunnen zij zeker vele en belangrijke gegevens bevatten.

Door de centralisatie van het Franse bestuurssysteem zijn gelukkig van belangrijke series dubbelen te Parijs aanwezig. In 1776 is n.l. door de Franse regering een decreet uitgevaardigd, inhoudende dat van alle doop-, trouw- en begraafacten, notariële acten etc., een tweede exemplaar naar Frankrijk moest worden gezonden. Hiertoe werd te Versailles een 'depôt des papiers public des colonies' ingesteld. Een zeer wijs besluit, genomen ongetwijfeld omdat men in Frankrijk reeds toen had gemerkt hoe vreemd

er in de koloniën met deze stukken werd omgesprongen, hetgeen de rechtszekerheid in gevaar bracht. Heden bevinden zich deze dubbelen in de Archives d'Outre-Mer (Rue Odinot). Het zou zeker de moeite lonen na te gaan of de series in Marigot en die in Parijs identiek zijn.

Op mijn vraag of er in Saint-Martin ook nog familie-archieven aanwezig waren, noemde de heer HERVIEU de familie FLEMING, een van de belangrijkste plantersfamilies, die ook bezittingen in het Nederlandse gedeelte had. Deze familie moet een belangrijk archief hebben, maar als overal elders in West-Indië is zij zeer geheimzinnig met haar stukken. Het zal heel moeilijk zijn om hiervan inzage te krijgen.

St. Thomas

Op het congres van Jamaica ontmoette ik de bibliothecaresse van de Public Library van St. Thomas, Miss ENID M. BAA die mij mededeelde, dat in haar bibliotheek Nederlandse stukken waren, afkomstig van een aankoop op een auctie in Amsterdam. Miss BAA tracht van haar bibliotheek een historisch documentatie-centrum voor de Virgin Islands te maken. Zij beschikt over een uitgebreide kartotheek en heeft blijkbaar ook fondsen om haar historische collecties aan te vullen.

De bundel Nederlandse documenten in haar bibliotheek bleek afkomstig te zijn van een 18de eeuws Amsterdams handelskantoor, gedreven door ABRAHAM TERBORCH. De stukken betroffen voornamelijk lijfrentebrieven ten laste van enige planters, onder wie Nederlanders, op het eiland St. Croix van 1770–1786. De gehele onderneming droeg een sterk speculatief karakter. Door het kantoor TERBORCH waren malversaties gepleegd ten nadele van de planters, met het gevolg dat de uitbetalingen werden gestaakt. De diplomatie werd zelfs in de zaak gemengd, daar de Deense koning voor de belangen van zijn onderdanen en dus ook van de Nederlandse planters op St. Croix opkwam.

Daar de Public Library over een up-to-date fotografisch atelier met getraind personeel bleek te beschikken, kunnen van deze stukken microfilms worden vervaardigd.

Hoewel een gedeelte van de oude Deense archieven van St. Thomas en St. Croix naar Kopenhagen is overgebracht, schijnen nog tal van Deense en volgens Miss BAA, ook Nederlandse stukken in St. Thomas te zijn achtergebleven.

Gedurende een onderhoud met de Gouvernements-secretaris, de heer CYRIL KING, bleek dat ook hier de archieven niet in beste staat verkeren en in ieder geval niet geordend en beschreven

zijn. Miss BAA stelde een van haar assistenten ter beschikking om deze archieven te inventariseren. De heer KING ging hierop in en keurde ook goed, dat een Deense vertaler assistentie zou verlenen. Het is aan te nemen dat alle stukken die deze vertaler niet kan lezen, in de Nederlandse taal geschreven zijn. Ook van deze stukken zouden microfilmcopieën kunnen worden vervaardigd. Miss BAA beloofde mij op de hoogte te houden wanneer deze werkzaamheden tot een bevredigend resultaat zullen leiden.

Daar de archieven in de hoofdstad van de U.S. Virgin Islands, Charlotte Amalie, op St. Thomas gelegen, zijn geconcentreerd, had het geen zin om ook St. Croix te bezoeken.

Guadeloupe

Het *Centraal Archief* van het Departement Guadeloupe is gevestigd in het bestuurscentrum Basse-Terre en gehuisvest in een oude kazerne aan de rand van de stad. Het is een stevig stenen gebouw en min of meer aangepast aan zijn nieuwe bestemming van archiefdepôt. Er staan hoge stalen kasten, er is echter geen airconditioning, wel is er voldoende opneemruimte.

De heer HERVIEU, die de enige wetenschappelijk geschoolde functionaris is, beschikt slechts over een paar typisten en een tweetal binders. Er is geen fotografisch atelier. Het depôt maakte, ondanks dit geringe personeel, een ordelijke indruk, daar alle stukken in omslagen in kartonnen dozen zijn geborgen. Op het ogenblik bevat het archief nog voornamelijk het *prefectsarchief*, beginnend in het eerste kwart van de 19e eeuw. Bovendien zijn van enige gemeenten op het eiland Guadeloupe de *Burgerlijke Standsregisters* in het centraal archief gedeponeerd, terwijl van een enkele *notaris* de *protocollen* uit de 19de eeuw zijn overgenomen. Al deze verzamelingen zijn slechts gedeeltelijk geinventariseerd. Het is echter de bedoeling, dat door dit Centraal Archief te Basse-Terre zoveel mogelijk de archieven van de administraties op de andere eilanden, ressorterende onder Guadeloupe, worden overgenomen, voorzover zij door de lopende dienst kunnen worden gemist.

Het enige fonds in het centraal archief, dat teruggaat tot in de 18de eeuw, zijn stukken afkomstig van het eiland Saint-Barthélemy (= St. Barts), dat van 1784–1878 in Zweedse handen was. De Zweden hebben goed voor hun stukken gezorgd en na de overgang van deze eilanden in Franse handen is ook het archief aan de Fransen overgedragen. Juist dit Zweedse archief, bestaande uit een 324 dozen met archiefbundels, blijkt zeer be-

langrijk materiaal voor de Nederlandse geschiedenis van West-Indië te bevatten. Zelfs een vluchtig onderzoek van deze Zweedse stukken, die nog niet lang geleden door een Zweeds echtpaar zijn geïnventariseerd, leverde heel wat gegevens over de Nederlandse relaties met Saint-Barthélemy. De inwoners van dit eiland, zo dicht gelegen bij St. Maarten en St. Eustatius, onderhielden met deze eilanden nauwe relaties. Notarissen op St. Barts kenden de Nederlandse taal en voor hen verschenen inwoners van de Nederlandse eilanden om acten te verlijden. Nederlandse contracten, procuraties, transporten van goederen etc., bevinden zich tussen de Zweedse stukken. Ook copieën van acten, verleden voor notarissen in Nederland komen voor, die in St. Barts waarschijnlijk in rechten moesten dienen. Behalve deze notariële acten zag ik scheeps- en passagierslijsten. Belangrijk was ook een serie scheepsmanifesten, waarin vele gegevens over Nederlandse schepen uit het Caraïbische gebied en het moederland voorkwamen. In de 'correspondence étrangères' bevonden zich verscheidene brieven door de bestuurders van de Nederlandse eilanden gericht tot de gouverneurs van St. Barts. Daar de bestuursarchieven van de Nederlandse Bovenwinden òf geheel verloren zijn, òf in bar slechte toestand verkeren, is dit Zweedse fonds zeker ook op dit punt niet van belang ontbloot. Het zou zeker de moeite lonen dit gehele fonds nader te onderzoeken.

Trinidad

Een bezoek aan Trinidad in verband met een onderzoek naar de eventuele aanwezigheid van stukken betreffende Tobago, had geen enkel resultaat.

Het archief in Trinidad, waarin ook stukken, afkomstig van Tobago zijn opgenomen, heeft geen materiaal ouder dan de tweede helft van de 18de eeuw, te laat dus voor de Nederlandse betrekkingen met het eiland. Evenmin bevat de Central Library in Trinidad manuscripten over dit onderwerp. Men was op deze bibliotheek zo welwillend een autoriteit in Tobago, bekend met de geschiedenis van het eiland, Mr. T. CAMBRIDGE, op te bellen, maar ook zijn inlichtingen waren negatief.

Wel beschikt de Central Library over de nalatenschap van de opgeheven Historical Society van Trinidad en Tobago, die veel stukken over deze eilanden in Europese archieven (wegens de taalmoeilijkheid niet uit Nederlandse archieven) heeft gepubliceerd. Helaas zijn haar publicaties, waarin ook verscheidene stukken over het 17de eeuwse Tobago voorkomen, slechts in een zeer beperkte oplage verschenen.

Hetzelfde geldt voor de index op deze publicaties, samengesteld door GERTRUD CARMICHAEL. In de Central Library was de gehele serie aanwezig.

Guyana

In het vroegere British Guiana bevinden de lokale archieven zich op drie verschillende plaatsen in het land.

Sinds kort heeft men in Georgetown een *Centraal Archief* ingesteld en is een archivaris benoemd. De behuizing van dit Centraal Archief voldoet echter allerminst aan redelijke eisen. Het is een klein houten gebouw zonder air-conditioning. Wel zijn er stalen kasten, helaas slechts ten dele met stalen planken. Als technische outillage heeft dit Centraal Archief slechts één binder, die ook restauratiewerk moet verrichten. Er is echter geen fotografische apparatuur voor het vervaardigen van reproducties.

De ligging van het archiefgebouwtje midden in een drukke volkswijk naast de overdekte markt, is bijzonder brandgevaarlijk. Bij de onlusten enige tijd geleden, toen een groot deel van de binnenstad in vlammen opging, is de brand dicht bij dit archief tot staan gekomen.

De archivaris, Mr. DIAL, een Hindustaan, die in Engeland is opgeleid, heeft slechts onder zijn berusting archieven afkomstig uit de z.g. Government Building, waar het Centraal Bestuur zetelt. Maar behalve de stukken van de gouvernementssecretarie, zijn ook stukken afkomstig van *Berbice*, b.v. notariële protocollen, in het Centraal Archief te vinden. Het grootste deel van de archieven van Berbice bevindt zich echter nog in het Colonial House te New Amsterdam, terwijl evenmin reeds archieven van andere administraties zijn overgebracht, waarvoor in de huidige behuizing trouwens ook geen plaats is.

Van een gedeelte van de archieven in het Centraal Archief bestaat een inventaris, opgemaakt toen het archief nog in de Government Building was ondergebracht. Helaas heeft men echter de nummers van deze inventaris niet op de stukken aangebracht, zodat na de verhuizing naar het Centraal Archief deze inventaris weinig bruikbaar meer is. Al heeft men getracht een chronologische orde aan te houden, toch is die orde min of meer verstoord. Om het Nederlandse materiaal te vinden bleek deze inventaris onbruikbaar en alleen door alle kasten systematisch na te gaan kon ik een indruk krijgen van de aanwezige Nederlandse archivalia. Er bleek toen heel wat meer aanwezig te zijn dan in de inventaris wordt vermeld. Ik stelde een lijst op en kwam tot een 300 banden; slechts een klein gedeelte, hoogstens 40 banden zullen in een dubbel exemplaar min of meer gelijkluidend in het Algemeen Rijksarchief in Den Haag of in het Public Record Office in Londen berusten. De meeste stukken zijn echter uniek

en alleen in Guyana aanwezig, zo b.v. de notulen van de Hoven van Justitie en Raden van Politie in *Essequebo* en *Demerary*, waarvan sommige series reeds beginnen in 1735 en 1744. Verder ordonnanties en publicaties, uitgevaardigd door de Nederlandse besturen in de kolonies, instructies voor ambtenaren, die voor Berbice reeds beginnen in 1688. Voorts in- en uitgaande brieven, requesten, justitiële stukken (b.v. getuigenverklaringen, verhoren, dingtalen), registers van in- en uitgaande schepen. Bovendien is in het Centraal Archief bewaard de reeds genoemde aaneengesloten reeks notariële protocollen van Berbice, beginnende in 1762 en die tot 1816 alleen al 95 banden omvat. Voor verfilming zouden in het Centraal archief ca. 260 banden in aanmerking komen.

Reeds de heer F. OUDSCHANS DENTZ heeft in 1920 een overzicht van de archieven in Georgetown opgesteld (gepubliceerd in 'Verslagen omtrent 's Rijks oude archieven' XLIII (1920), p. 111–123). De stukken in het Centraal Archief berustten toen nog in de Government Building. Aan de ene kant vond ik aanmerkelijk meer dan de heer OUDSCHANS DENTZ, aan de andere kant kwam echter niet te voorschijn een reeks van ca. 200 'kasboeken', die door OUDSCHANS DENTZ niet nader zijn aangeduid, maar toen dus nog wel aanwezig waren. Waarschijnlijk zijn deze boekhoudkundige registers het slachtoffer geworden van de verhuizing naar het Centraal Archief. Volgens de verzekering van de archivaris, Mr. DIAL, zijn ze beslist niet achtergebleven in de Government Building.

De historische bronnen in het Centraal Archief staan onder een naar men mag aannemen deskundig beheer. Gezien dit feit, worden deze stukken door de autoriteiten dus beschouwd als te zijn van historische waarde. De archivaris heeft geen zeggenschap over de archieven die nog onder de administraties berusten, en met name ook niet over de archieven in de Law Courts en in het Colonial House te New Amsterdam, die dus een wetenschappelijk beheer ontberen.

In deze *Law Courts* zijn voor de bewaring van de archieven twee zeer hoge stenen vertrekken, de z.g. 'vaults' gereserveerd. Maar door de aanwas van de archieven van de lopende rechterlijke administratie, is er een een nijpend gebrek aan plaatsruimte. Men is nu bezig stukken van de ene naar de andere vault te brengen, hetgeen gepaard gaat met een sterke 'dunning' van het materiaal. Van de inhoud van deze vaults bestaat geen inventaris. Wel zijn ook hier de stukken min of meer chronologisch geplaatst. De jongste stukken bevinden zich onderaan, op bereikbare hoogte. De oudste stukken, de Nederlandse, die niemand meer lezen kan, liggen

grotendeels op 7 à 8 meter hoogte boven op elkaar gestapeld in de nok vlak onder het dak, dat de laatste tijd bij regen doorlekt. Op sommige plekken had men dat bemerkt en de beschadigde stukken naar beneden gehaald en in het gras te drogen gelegd. Het resultaat was bedroevend!

In deze vaults was ik, bij het ontbreken van een inventaris en de onbereikbaarheid van het materiaal afhankelijk van de inlichtingen die een der ambtenaren mij met grote welwillendheid verstrekte. Hierdoor kreeg ik althans een overzicht van de aard van de aanwezige stukken, die uitsluitend Essequebo en Demerary omvatten. Zo zijn hier notulen van het Hof van Justitie bewaard, notulen van commissarissen van Kleine Zaken, requesten aan het Hof van Civiele Justitie, vonnissen van de Civiele en Criminele hoven, protocollen van dingtalen. Een gehele reeks geregistreerde testamenten vanaf 1764 bleek aanwezig te zijn. Verder hypotheken, volmachten, contracten (waarbij huwelijkscontracten – van belang omdat geen kerkelijke registers als doop-, trouw- en begraafboeken in Guyana zijn bewaard), inventarissen van overleden personen, een reeks delen met allerlei soort geregistreerde acten, die niet in de gespecialiseerde series voorkomen.

Alle bovengenoemde archivalia stammen uit de 18de eeuw. Een systematisch onderzoek zou echter nodig zijn om begin- en eindjaar en aantal vast te stellen. Naar ruwe schatting zullen echter waarschijnlijk een 250 banden in de vaults voor microverfilming in aanmerking komen.

In het *Colonial House* te *New Amsterdam* bevinden zich uitsluitend *stukken afkomstig* van Berbice. Dit Colonial House waarin het bestuur van het district is gevestigd, is een zeer brandbaar houten gebouw, dat in het geheel niet meer voldoet aan de eisen van een moderne administratie. Men heeft dan ook plannen voor de bouw van een nieuw administratiekantoor met alle gevaren voor de archieven bij een verhuizing.

Ook van de archieven in het Colonial House bestaat geen inventaris, maar de archieven waren hier overzichtelijker opgesteld dan in de Law Courts in Georgetown. Ik trof weer een bijzonder behulpzame ambtenaar, zodat ik in korte tijd een goed overzicht kon krijgen van de aanwezige stukken, die o.a. bestaan uit notulen van het Hof van Civiele Justitie vanaf 1766, publicaties van Gouverneur en Raad en Hof van Politie, requesten aan de Gouverneur en Raad vanaf 1765, dingtalen, atlassen met kaarten behorend bij de landmeting van gronden vanaf 1755. Een aaneengesloten reeks transporten van onroerend goed is aanwezig vanaf 1737, verder veilingregisters en veilingcondities, geregistreerde testamenten en een reeks delen met allerlei soort van geregistreerde acten vanaf 1765.

Evenwel was een trommel met losse testamenten, die dr. SCHILTKAMP bij zijn bezoek enige jaren geleden aan het Colonial House nog had aangetroffen, nu onvindbaar. Met losse stukken wordt trouwens nogal vreemd omgesprongen. Zo lagen er in een van de vaults in Georgetown op een hoop met 'gedunde' stukken, die dus vernietigd moesten worden een aantal losse gezegelde Nederlandse 18de eeuwse testamenten. Op mijn verzoek heeft men die toen weer in een kast geborgen (voor hoe lang?).

Het aantal van de Nederlandse documenten in het Colonial House was gemakkelijker te schatten dan in de vaults van de Law Courts en bedraagt ca. 60 banden. Wanneer men in de toekomst tot microverfilming zou overgaan, zal het aantal te verfilmen banden in geheel Guyana die op de Nederlandse geschiedenis betrekking hebben de 600 niet te boven gaan. Schat men iedere band op ca. 400 bladzijden dan komt men op een aantal van ca. 240.000 opnamen.

Aangezien van het bovengenoemde materiaal niets in het Algemeen Rijksarchief is bewaard zou microverfilning een prachtige aanvulling betekenen van de bronnen voor dit vergeten gebiedsdeel van de Nederlanse overzeese expansie. Het enige geschiedverhaal over de Nederlandse vestigingen in de voormalige gebieden Essequebo, Demerary en Berbice, afgezien van een 18de eeuws werk door J. J. HARTSINCK, dat alle Guyanas behandelt, is geschreven door P. M. NETSCHER ('s-Gravenhage 1888). Deze baseerde zich uitsluitend op archivalia in het Algemeen Rijksarchief. Dit materiaal, dat de archieven omvat van de opperbesturen van de kolonies in Nederland, vertoont echter zeer grote hiaten, doordat een gedeelte van deze documenten volkomen ten onrechte door de Nederlandse Regering in 1818 en 1819 aan Engeland is afgestaan. Deze stukken, die zowel afkomstig zijn van Essequebo en Demerary als van Berbice bevinden zich in het Public Record Office te Londen (M. A. P. MEILINK-ROELOFSZ, Archivalia betreffende de voormalige Nederlandse koloniën Essequebo, Demerary en Berbice in het Public Record Office te Londen, *Nieuwe West-Indische Gids 41*, 1961, p. 127–140).

Evenmin echter zijn in het Algemeen Rijksarchief aanwezig de archieven van de besturen in de koloniën zelf, die daar zijn gevormd en na het verdwijnen van de Nederlanders zijn achtergebleven. Ook het Britse koloniale bestuur heeft ze daar gelaten.

Een onderzoek naar oude *kerkelijke archieven* in Guyana had alleen een negatief resultaat.

Sinds de vestiging van de Nederlanders op het Forteiland in de eerste helft van de 18de eeuw, werd daar ook een kerkje gebouwd, de voornaamste kerk van de Nederlanders in deze streken. Pas in 1811 begon de Nederlandse Protestantse Gemeenschap in Stabroek, het tegenwoordige Georgetown, met de bouw van een kerk. Het aantal Nederlanders werd echter steeds kleiner en tenslotte reikten de fondsen zelfs niet om de kerk af te bouwen. De gemeente droeg toen de in aanbouw zijnde kerk over aan de Schotse Presbyterianen, op voorwaarde dat de Nederlands Hervormden hun diensten naast die van de Schotten zouden kunnen houden. Een aantal jaren bleef deze regeling gehandhaafd, waarna de kerk geheel in Schotse handen overging. Nu herinnert niets meer in het interieur aan de Nederlandse oorsprong, maar ook geen enkel document blijkt uit de beginperiode bewaard te zijn. De reverend, Mr. HAREWOOD, kon mij slechts stukken van zijn eigen gemeente laten zien. Waarschijnlijk is alles verloren gegaan, ook de kerkelijke archivalia, die nog uit de periode van vóór de vestiging in Stabroek dateren.

J. H. ADHIN

TOEPASSING VAN ROOMS-HOLLANDS RECHT IN SURINAME

Op 1 mei 1969 was het precies een eeuw geleden, dat de oude Surinaamse wetgeving, die 'een waar doolhof van recht' [1] was geworden, werd afgeschaft en er een nieuwe, overzichtelijker wetgeving voor in de plaats kwam – uiteraard een bijzonder belangrijke gebeurtenis voor Suriname. Deze nieuwe wetgeving werd bij Koninklijk Besluit van 4 september 1868 no. 17 ingevoerd – *Publicatie van den 26 November 1868 betreffende de afschaffing van het wettelijk gezag van het oud-Hollandsche en van het Romeinse regt en de invoering van de nieuwe wetgeving* (G.B. 1868 no. 14) – en is 'met middernacht tusschen den 30 April en den 1 Mei 1869' van kracht geworden.

Zoals reeds uit het intitulé van deze publicatie blijkt, werd tegelijk met de invoering van de nieuwe wetgeving het wettelijke gezag van het Rooms-Hollandse recht [2] afgeschaft (art. 3). Hierdoor vervielen alle geschreven en ongeschreven regels en rechten die vroeger bestaan en gegolden hadden, waarvan niet uitdrukkelijk was bepaald, dat ze in stand werden gehouden. Een en ander werd in de uit 60 artikelen bestaande 'Bepalingen op den overgang van de vroegere tot de nieuwe wetgeving' geregeld (geldende tekst G.B. 1919 no. 10).

Ondanks het feit, dat reeds 100 jaar geleden het Rooms-Hollandse recht werd afgeschaft, is het – voor zover ons bekend – zelfs na 1950 nog twee maal voorgekomen, dat het Hof van Justitie geroepen werd, om Rooms-Hollands recht toe te passen.[3]

---

[1] Uitdrukking gebruikt door Mr. B. DE GAAY FORTMAN: „Het Burgerlijk Wetboek in Suriname en Curaçao," in het *Gedenkboek Burgerlijk Wetboek 1838–1938* (Zwolle 1938).

[2] De term „Rooms-Hollands Recht" werd voor het eerst gebruikt door SIMON VAN LEEUWEN in de titel van zijn werk *Het Rooms-Hollands Recht* (1664) en duidt aan de interpretatie van het Romeins Recht zoals gegeven door de 16e en 17e eeuwse juristen van de Universiteiten van Leiden, Groningen en Utrecht.

[3] Intussen heeft zich onlangs weer een geval van toepassing van Rooms-Hollands Recht voorgedaan: beschikking van het Hof van Justitie d.d. 21 maart 1969 inzake HEATH contra HEATH (in *Sur. Juristenblad* 1969 no. *14* te verschijnen).

In het eerste geval werd op het (in 1869 afgeschafte) rechtsprincipe *moeder maakt geen bastaard* een beroep gedaan.[1] En in het tweede geval moest in een kwestie van gemeenschap van goederen krachtens een Brits-Guyanees huwelijk het Rooms-Hollandse recht (*Roman-Dutch law*) worden toegepast. Het lijkt juist nu bij het eeuwfeest van het Surinaams Burgerlijk Wetboek niet van belang ontbloot, deze twee rechtszaken hier summier te bespreken.

Door de Kantonrechter in het Eerste Kanton werd in 1950 vonnis gewezen in een revindicatie-geding, waarbij de eiser MAX VIOLET GRAAUW een declaratoire uitspraak had gevraagd, dat hij eigenaar was van het één-kwart gedeelte onverdeeld in de grond '*Worsteling Jacobs*,' gelegen in het district Suriname, zulks uit hoofde van de door hem gestelde erfopvolging (c.q. door verjaring), met machtiging om tot inschrijving van de eigendom in de daartoe bestemde registers over te gaan; en daarnaast een vordering tot schadevergoeding tegen de gedaagde JOSEPHINA JULIANA KEERDIJK had ingesteld. [2]

Eiser steunde zijn eerste eis op de stelling, dat zijn grootvader ARLEQUIN JACOBUS GRAAUW de enige erfgenaam was van FLORIS GRAAUW (vóór 1 mei 1869 geboren en op 14 augustus 1895 *ab intestato* en ongehuwd overleden), die een natuurlijke zoon was van een natuurlijke dochter van MARGARETHA ELISABETH GRAAUW, van wie eisers grootvader eveneens een natuurlijke zoon was; zodat hij op grond van art. 10 van de overgangsbepalingen eigenaar van een kwart deel van de onverdeelde nalatenschap was.[3]

De Kantonrechter overwoog, dat weliswaar krachtens art. 3 der overgangsregeling het Rooms-Hollandse recht was afgeschaft,

---

[1] Dit Rooms-Hollandsrechtelijk adagium was afgeschaft bij de invoering van het Sur. B.W., waarin werd bepaald dat pas door erkenning van een natuurlijk kind door zijn moeder er burgerrechtelijke betrekkingen tussen hen worden geboren (art. 333). Maar 94 jaar later is dit rechtsprincipe, bij landsverordening van 5 febr. 1963 (G.B. 1963 no. 24), opnieuw ingevoerd (nieuw art. 334). Zie het Gedenkboek *Eén Eeuw Surinaamse Codificatie* (Paramaribo, 1 mei 1969).

[2] Vonnis Kantonrechter Eerste Kanton d.d. 5 juni 1950 (*Sur. Jurisprudentie 30*, 1950, p. 114–116).

[3] In art. 10 wordt bepaald, dat „de erkenning van natuurlijke kinderen door de moeder volgens art. 333 van het Burgerlijk Wetboek vereist om burgerlijke betrekkingen tussen de moeder en het kind te doen ontstaan, niet wordt gevorderd ten aanzien van natuurlijke kinderen vóór de invoering van het Burgerlijk Wetboek geboren."

"doch dat als uitzondering daarop art. 10 dier regeling bepaalde, dat zulks niet geldt ten aanzien van natuurlijke kinderen, die geboren zijn vóór 1 Mei 1869." En in verband met de door gedaagde opgeworpen exceptie, dat die overgangsregeling niet geldt voor na 1 mei 1869 opengevallen nalatenschappen, overwoog hij, "dat de regel 'moeder maakt geen bastaard' juist haar belangrijkste werking op het terrein van het erfrecht had."

Derhalve kon hij niet inzien, waarom natuurlijke niet-erkende kinderen – van wie (voor zover vóór 1 mei 1869 geboren) de wettigheid bleef gehandhaafd – "nu juist ten aanzien van het gebied waar handhaving van de wettigheid welhaast de enige toepassing zou vinden, als onwettig zouden moeten worden beschouwd," nog afgezien van het feit, dat anders "zulk kind voor het ene geval wettig en voor het andere onwettig zou zijn, wat kwalijk de bedoeling van de wetgever geweest kan zijn."

Op grond hiervan verklaarde de Kantonrechter, dat eiser voor één-kwart deel eigenaar van de betrokken grond was. Ook wees hij diens vordering tot schadevergoeding toe, omdat "de rechthebbende het genot van de grond niet gehad heeft en dus schade geleden heeft." Maar de eis van machtiging tot inschrijving van eigendom werd afgewezen, omdat deze niet op de wet was gegrond.

Dit vonnis werd echter in 1951 in hoger beroep vernietigd omdat de eerder aangenomen erfopvolging bij versterf door het Hof van Justitie niet kon worden onderschreven.[1] In tegenstelling tot de Kantonrechter, die in de bepaling van art. 10 een uitzondering op die van art. 3 zag, beschouwde het Hof deze als "een voorziening door de toenmalige wetgever getroffen ten behoeve van de vóór 1 Mei 1869 geboren natuurlijke kinderen, teneinde te voorkomen, dat deze kinderen in het kader van de nieuwe rechtsorde van het gemis van zodanige erkenning schade zouden ondervinden."

In 's Hoven opvatting was voor de beslissing van het geding helemaal niet van belang de vraag, "of destijds onder vigeur van het Rooms-Hollandse recht natuurlijke kinderen ten aanzien van de moeder en hare verwanten als wettig werden beschouwd." De grootvader van MAX VIOLET GRAAUW moest derhalve "ten aanzien van zijn moeder en haar verwanten niet als een wettig, doch als een door haar wettelijk erkend natuurlijk kind" worden beschouwd, "zodat hij (nl. ARLEQUIN GRAAUW) geen aanspraken op de nalatenschap van FLORIS GRAAUW,

---

[1] Vonnis Hof van Justitie d.d. 6 april 1951 (*Sur. Jurispr. 6*, 1951, p. 13–15).

natuurlijke zoon van zijn natuurlijke zuster, als erfgenaam bij versterf kon doen gelden."

In 1953 diende voor de Kantonrechter in het Eerste Kanton de zaak van ANNIE ROSALINE JAGDAI contra JOHANNES PERSAD, waarbij Brits-Guyanees recht moest worden toegepast.[1] Zekere AGNES JUGDEAH, die op 4 februari 1897 te New Amsterdam (Berbice) in Brits-Guyana was gehuwd met JOHN BOODHOO (op 25 november 1930 *ab intestato* overleden), had in 1919 in eigendom verworven een onroerend goed aan de Maagdenstraat te Paramaribo, hetwelk zij in 1946 aan ANNIE ROSALINE JAGDAI had verkocht. Maar deze verkoop werd aangevochten door JOHANNES PERSAD (getrouwd met NANAKIA, dochter van AGNES JUGDEAH en JOHN BOODHOO), en wel als beheerder van de tussen hem en NANAKIA bestaande huwelijksgemeenschap.

De stelling van JOHANNES PERSAD kwam hierop neer, dat AGNES JUGDEAH door de verkoop over de erven met gebouwen geheel had beschikt, ofschoon zij daarin slechts voor de helft was gerechtigd, omdat dit onroerend goed deel uitmaakte van de goederengemeenschap, waarin AGNES JUGDEAH met wijlen JOHN BOODHOO was gehuwd, zodat de andere helft behoorde tot de nalatenschap van JOHN BOODHOO, waarvan NANAKIA als diens enig kind uit diens huwelijk enig en uitsluitend erfgename is geweest.

De geldigheid van de verkoop werd door ANNIE ROSALINE JAGDAI gebaseerd op art. 5 van de in Brits-Guyana vigerende *Married Persons (Property) Ordinance* (van 20 augustus 1904), bepalende, dat het huwelijk wordt aangegaan met volkomen uitsluiting van gemeenschap van goederen.[2] Maar ten tijde van de huwelijkssluiting gold in Brits-Guyana het Rooms-Hollandse recht, "krachtens hetwelk door huwelijk gemeenschap van goederen tussen man en vrouw ontstond, tenzij deze gemeenschap vóór het aangaan van het huwelijk door hen uitdrukkelijk was uitgesloten." [3]

---

[1] Vonnis Kantonrechter Eerste Kanton d.d. 9 juni 1953 (*Sur. Jurispr. 28*, 1954, p. 60–64).

[2] Art. 5 luidt: "There shall be no community of goods between husband and wife married after the commencement of this Ordinance as a consequence of marriage, either in respect of movable or immovable property."

[3] In overeenstemming met Nederland (art. 174 Ned. B.W.) geldt ook in Suriname, dat bij huwelijkssluiting „van rechtswege algehele gemeenschap van goederen tussen de echtgenoten" ontstaat, als voordien „bij huwelijkse voorwaarden geen andere bepalingen gemaakt zijn" (art. 172 Sur

Ofschoon nu het Rooms-Hollandse recht (*Roman-Dutch law*) op dit punt door de 'Marriage Persons (Property) Ordinance' ter zijde was gesteld, is niettemin hierin uitdrukkelijk bepaald, "dat de vermogensrechtelijke gevolgen van reeds tevoren gesloten huwelijken in volle omvang in stand blijven ook met betrekking tot na haar inwerkingtreding alsnog door de echtelieden te verwerven goederen." [1]

Vermits in casu niet was gebleken, dat de gemeenschap van goederen vóór het aangaan van het huwelijk door de echtelieden uitdrukkelijk was uitgesloten, hebben de door AGNES JUGDEAH in eigendom verkregen erven inderdaad "behoord tot de gemeenschap van goederen, waarin zij met JOHN BOODHOO was gehuwd, ook al werden zij door haar pas in 1919 verworven, en dus ook bij het overlijden van JOHN BOODHOO voor de helft in diens nalatenschap."

Op grond hiervan kwam de Kantonrechter tot de conclusie, "dat Agnes Jugdeah onbevoegd mede over die helft heeft beschikt door de verkoop van die erven in hun geheel" aan ANNIE ROSALINE JAGDAI. In hoger beroep werd dit vonnis op 5 november 1954 door het Hof van Justitie bekrachtigd.

B.W.). In dit verband zij opgemerkt, dat de op 1 jan. 1957 in Nederland van kracht geworden *Lex Van Oven* in Suriname niet geldt; maar intussen is bij beschikking van de Minister van Justitie en Politie d.d. 23 dec. 1965 no. 9519 de "Commissie Herziening Huwelijksrecht" ingesteld, welke een grondige bestudering van het gehele huwelijksrecht tot taak heeft, waarbij bijzondere aandacht moet worden besteed aan: „a. de uniformering van rechtsprincipes met betrekking tot huwelijkssluiting en -ontbinding; b. de in acht te nemen formaliteiten met betrekking tot de afkondiging van huwelijken; c. de erkenning van het godsdienstige (kerkelijke) huwelijk in algemene zin en de bekrachtiging ervan als burgerlijk huwelijk; d. het huwelijksvermogensrecht" (G.A.B. 1965 no. 106). „De aan deze commissie gegeven richtlijnen en principiële oplossingen zullen het mogelijk maken, dat aan de onbevredigende situatie met betrekking tot de z.g. Aziatische Huwelijkswetgeving en de positie van de gehuwde vrouw een eind wordt gemaakt." (*Verslag van het Ministerie van Justitie en Politie over de jaren 1965 en 1966*, apr. 1967, p. 8).

[1] Art. 3 van de 'Ordinance' luidt: "The respective matrimonial rights of any husband and wife with regard to property arising under and by virtue of any marriage solemnised before the commencement of this Ordinance, and all rights which any other person has acquired or become entitled to under or by virtue of that marriage (except where hereinafter otherwise expressly provided) shall be governed by the law which would have been applicable thereto if this Ordinance had not passed."

K. H. VOOUS

BIJ HET VERSCHIJNEN VAN HAVERSCHMIDT'S 'BIRDS OF SURINAM'

Birds of Surinam, door F. HAVERSCHMIDT. Oliver & Boyd, Edinburgh/London, 1968, xxix + 445 blz., met vele tekstfiguren, 30 zwartwit- en 40 kleurenplaten, en een uitslaande kaart. (£ 12 12sh).

Eindelijk is thans het lang verwachte, rijk geïllustreerde handboek van de vogels van Suriname beschikbaar, zij het voor een niet geringe prijs. De 40 gekleurde platen (405 soorten) van de hand van de Franse vogelschilder PAUL BARRUEL geven het boek al direct een voornaam aanzien, maar het is uiteraard de tekst die de waarde van het boek bepaalt.

Mr. FRANÇOIS HAVERSCHMIDT heeft zich tijdens zijn verblijf in Suriname (1946–1968), waar hij bij de rechterlijke macht fungeerde, sedert 1958 als president van het Hof van Justitie en als waarnemend gouverneur van het land, met groot enthousiasme met de studie van de avifauna bezig gehouden. De medewerking en toewijding van zijn echtgenote zijn hem daarbij in al die jaren van grote steun geweest. De eerste belangrijke stap in de vooruitgang van de kennis van de Surinaamse avifauna kwam in 1955 in de vorm van zijn *List of the Birds of Surinam*, 13de uitgave van de 'Natuurwetenschappelijke Studiekring voor Suriname en de Nederlandse Antillen.' Hieraan waren reeds 47 kleinere publicaties over de vogels van Suriname voorafgegaan, merendeels in Amerikaanse ornithologische tijdschriften. Deze lijst was meer dan een "droge" check-list; hij bevatte tevens allerlei historische en biografische gegevens, met name over de gebroeders PENARD, FREDERIK PAUL en ARTHUR PHILIP, de door een vreselijke ziekte geplaagde auteurs van het bewonderenswaardige, twee-delige boek *De vogels van Guyana* (1908–1910), evenals over de middelste van de gebroeders, THOMAS EDWARD, die in Noord-Amerika woonde en daar met andere bekende ornithologen over de vogels van Suriname publiceerde. Een aantal vergissingen, misvattingen en misverstanden ten aanzien van de tekst van dit boek en de oorsprong van de daaraan

ten grondslag liggende gegevens kon in de *List* uit de weg worden geruimd.

In zijn nieuwe boek verwijst HAVERSCHMIDT naar niet minder dan 105 eigen publicaties; hij doet dat op bescheiden wijze, maar er blijkt des te duidelijker uit, dat de auteur een zeer wijde ornithologische belangstelling heeft, die ver uit gaat boven het zuiver faunistische; in de titel van 6 publicaties is sprake van een 'life-history,' terwijl die van 21 andere publicaties het gedrag, het nest, of de voortplanting vermelden. Dertig fotoplaten van biotopen, nesten en jonge vogels, grotendeels door de auteur vervaardigd, leggen van deze belangstelling getuigenis af.

Behalve de inleidingen over landschap, klimaat, geschiedenis van het ornithologisch onderzoek, broedvogels, trekvogels, vogelbescherming en een van aantekeningen voorziene bibliografie, die in geen enkel regionaal-faunistisch werk mogen ontbreken, bevat het boek een 424 pagina's omvattend overzicht van 602 in Suriname vastgestelde vogelsoorten. Daaronder zijn 23 overwinterende steltlopers (Limicolen) uit Noord-Amerika, maar ook niet minder dan 26 soorten kolibries, 63 soorten tyranvliegenvangers (*Tyrannidae*) en respectievelijk 14, 14 en 46 soorten van de door hun soortverscheidenheid overal in Zuid-Amerika verwarring veroorzakende zangvogel-families der *Dendrocolaptidae*, *Furnariidae* en *Formicariidae*. Door de gekleurde afbeeldingen en de 148 zwart-wit figuren in de tekst wordt de soortherkenning uitermate vergemakkelijkt en wel op een wijze zoals die nog voor geen enkel ander Zuid-Amerikaans land mogelijk is.

Van elke soort worden voor zover mogelijk de volgende onderdelen besproken: de Engelse, wetenschappelijke, ondersoort- en locale benamingen; herkenning, inclusief kleuren van ogen, snavel en poten, maten en gewichten; biotoop en gedrag; nest, eieren en broeden; voedsel (uitsluitend gebaseerd op onderzochte maaginhouden); geografische verspreiding. Hier en daar is de tekst wat summier en zou men méér van de schat van ervaring van de auteur willen genieten.

Op een faunistisch boek als *Birds of Surinam* rust het noodlot dat het bij zijn verschijning reeds bij de nieuw gevonden feiten achter is. Op zichzelf is dat nu ook weer niet zo erg ontmoedigend, want de natuur is ononderbroken in beweging en geen enkele kennis is volmaakt. Zo wachten wij nu reeds op de aanvullingen die de bewerking van het enkele jaren geleden door Dr. G. F. MEES verzamelde materiaal zal opleveren. Dit materiaal werd grotendeels in het binnenland van Suriname verkregen en wel op andere plaatsen dan waar HAVERSCHMIDT in de regel verzamelde. Het bevindt zich in het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie te Leiden,

alwaar ook een groot deel van de 9118 nummers omvattende Surinaamse collectie van HAVERSCHMIDT is ondergebracht.

Van de waarnemingen die referent samen met J. G. VAN MARLE tijdens een kort verblijf in Suriname in 1961 verrichtte (gewijd aan de studie van tropisch Zuidamerikaanse roofvogels) zijn wellicht de volgende uit faunistische overwegingen van enig belang (van de verzamelde vogels ontving de auteur een opgaaf): *Oxyura dominica*, wijfje, 22 aug. 1961, Tempatikreek; *Charadrius wilsonia wilsonia*, 11 sept. 1961, Coppename Punt; *Touit batavica*, troep, 2 sept. 1961, Peperpot; *Ramphastos toco*, één, 22 aug. 1961, Boven-Commewijne; *Haematoderus militaris*, 17 aug. 1961; Costeri; *Vireo olivaceus* (wschl. subsp. *vividior*), 24 aug. 1961, Tempati; *Tersina viridis*, mannetje, 22 aug. 1961, Boven Commewijne.

In enkele gevallen (o.a. Western Willet, *Catoptrophorus semipalmatus inornatus*) maakt de auteur melding van een oude collectie opgezette vogels uit Suriname van omstreeks het midden van de vorige eeuw, aanwezig in het Zoölogisch Museum van de Universiteit van Amsterdam. Eerst thans is referent er in geslaagd iets omtrent de herkomst van deze vogels te achterhalen.

In een brief van Professor H. SCHLEGEL, directeur van het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie te Leiden d.d. 7 november 1861 aan W. J. BRESSER (vgl. het hier besproken boek, p. xviii) wordt melding gemaakt van een vogelcollectie van een zekere EYKEN SLUYTERS, voor enige jaren bijeengebracht in Suriname, welke in 1860 door diens broer voor een geringe som verkocht werd aan het genootschap "Natura Artis Magistra" te Amsterdam. Deze vogels zijn door J. C. WACKER geprepareerd (C. C. A. JUNGE, *in litt.* 1957). In het archief van Artis konden geen nadere gegevens worden gevonden. Daarentegen kon Mr. H. HARDENBERG, algemeen rijksarchivaris, het volgende over de gebroeders EYKEN SLUYTERS meedelen. Voor de belangwekkende gegevens is referent Mr. HARDENBERG bijzonder erkentelijk.

TJARK JANSEN EYKEN SLUYTERS, geboren in Bodegraven 4 maart 1825, was volgens een schrijven van de gouverneur van Suriname aan de Minister van Koloniën van 26 februari 1852 "eigenaar van plantagiën en aanlegger eener boerderij op de plantage Geyersvlijt op een half uur gaans van Paramaribo." In dit district was T. J. EYKEN SLUYTERS volgens de Surinaamse *Almanak* van 1856 diaken van de Lutherse gemeente, terwijl hij volgens de *Almanak voor de Nederlandsche West-Indische Bezittingen* van 1859 de plantages Geyersvlijt en Johannishoop zelf als directeur beheerde. Volgens de *Almanak* van 1860 was hij in dat jaar administrateur van de koffieplantage Wederzorg van Insinger en Co. in de divisie Beneden-Commewijne. In deze divisie was hij ook heemraad. Bij Koninklijk Besluit van 3 september 1858 nr. 80 werd zijn benoeming tot lid van de Koloniale Raad van Suriname goedgekeurd, uit welke functie hij bij Koninklijk Besluit van 10 februari 1865 nr. 51 op zijn verzoek eervol werd ontslagen. KONING WILLEM III benoemde hem bij besluit van 8 october 1861 nr. 89 tot officier in de orde van de Eikenkroon wegens het met overleg uitvoeren van een missie op verzoek van de gouverneur naar de Boven-Marowijne om de Bonni-negers te ontheffen van de staat van onderworpenheid, waarin zij door de Aucaner bosnegers werden

gehouden. Bij deze tocht had zowel EYKEN SLUYTERS' gezondheid als die van zijn reisgenoot, de inspecteur der domeinen E. J. SLENGARDE, ernstig geleden.

JOHAN CHRISTOPH WACKER wordt in de *Almanak* voor het jaar 1856 vermeld als wonende in het Marowijnegebied. Daar had de Duitser AUGUST KAPPLER, beroemd verzamelaar en kenner van de Surinaamse planten- en dierenwereld, op de post Albina een houthandel. Voor dit bedrijf had hij met steun van het gouvernement in de jaren 1853–1855 enige tientallen Wurtembergers laten overkomen. Na het mislukken van dit kolonisatie-project in 1857 hebben deze immigranten zich over de gehele kolonie verspreid. WACKER is waarschijnlijk zeer spoedig in dienst gekomen van T. J. EYKEN SLUYTERS, want deze nam hem mee bij zijn expeditie naar de Bonni-negers in october-november 1860. In het verslag van die expeditie spreekt hij van de naturalist WAKKER die hem op deze tocht was gevolgd (Archief Koloniën, geheim 2 april 1861, K 1). In 1863 en 1864 werkte WACKER als opzichter op de katoenplantage Anna Catharina van Insinger en Co. in de Mattapicakreek in Beneden-Cottica, waarvan T. J. EYKEN SLUYTERS beheerder was (Archief Koloniën, 26 april 1866 nr. 13/119).

JOHANNES MATTHEUS JANSEN EYKEN SLUYTERS was een jongere broer, geboren Bodegraven 17 augustus 1826. Vanaf 1853 was hij werkzaam als assessor bij het College van Kleine Zaken in Suriname, vervolgens als lid van het gerechtshof van Suriname, uit welke functie hij op zijn verzoek op 23 januari 1871 werd ontslagen. Hij was toen met ziekteverlof in Nederland.

Het is dus zeer waarschijnlijk dat WACKER althans een deel van zijn prepareerkunst van KAPPLER heeft geleerd. De juiste localiteiten van de vogels behorende tot de collectie EYKEN SLUYTERS zullen wel nooit achterhaald kunnen worden. Waarschijnlijk komen zij wel alle uit de kuststreek. De preparaten zijn herkenbaar aan hun wijze van opzetten: veelal in opgerichte houding, met sterk gespreide staart, vaak met één opgeheven poot en met dik (thans verroest) ijzerdraad (in plaats van koperdraad) door de poten.

Blijkens de *Almanak voor de Nederlandsche West-Indische Bezittingen* van 1860 heeft het Koninklijk Zoölogisch Genootschap "Natura Artis Magistra" de heer T. J. EYKEN SLUYTERS voor diens belangstelling voor de fauna van Suriname beloond met het honorair lidmaatschap.

W. I. Gids 47–1 7

FRANÇOIS HAVERSCHMIDT heeft de uitdaging gekend en klaarblijkelijk gewaardeerd om als éénling een zo rijke en gevariëerde avifauna als die van Suriname te onderzoeken; hij heeft ook de keerzijde daarvan ondervonden, nl. om zonder steun en medewerking te moeten werken. Dat laatste is gelukkig maar van beperkte omvang geweest, want in de heer TH. A. RENSSEN (Plantage Peperpot, later Slootwijk en Mariënburg) heeft de auteur een enthousiaste en kundige mede-waarnemer en verzamelaar gehad, terwijl de ornithologen van zowel het American Museum of Natural History (New York) als het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie (Leiden) veelal met raad en daad bij de identificatie

van het verzamelde materiaal hem terzijde stonden. Dr. D. C. GEIJSKES, de algemene en vertrouwde vraagbaak voor alles wat de natuur van Suriname betreft, determineerde de maaginhouden. Bij de Engelse soortnamen, die vooral voor de Midden- en Zuidamerikaanse vogelsoorten een bron van verwarring zijn, heeft EUGENE E. EISENMANN (New York) hulp geboden, terwijl de Stichting Wetenschappelijk Onderzoek Suriname–Nederlandse Antillen (WOSUNA) de vervaardiging van het merendeel der illustraties bekostigde.

Een belangrijk en fraai boek van een terzake kundig auteur over een belangwekkende avifauna.

BOEKBESPREKING

Concomitants of selective emigration on a Caribbean island, door JULIA GORHAM CRANE. Gestencilde dissertatie Columbia University, 1966, 315 blz.

Het hierboven genoemde Caribische eiland is Saba, het kleinste van de Nederlandse Antillen, waar de antropologe JULIA CRANE gedurende een jaar veldwerk verrichtte. Ook bezocht zij enkele Sabaanse kolonies in den vreemde, in San Nicolas op Aruba en in Richmond Hill en Harlem, New York City.

CRANE's dissertatie is een monografie van 315 pagina's waarin de geschiedenis van Saba, de staatsinrichting, het bestuur en het economische en sociale leven in heden en verleden aan de orde komen. In deze recensie zal alleen aandacht worden besteed aan de hoofdstukken welke centraal staan in deze studie; die welke betrekking hebben op de emigratie van Sabanen en de invloed hiervan op het leven op dit eiland.

De eerste kolonisten, een groep Zeeuwen, vestigden zich in 1628. Hun aantal werd al gauw vergroot door uit Brazilië weggetrokken planters, achtergelaten zeelieden en soldaten, en door avonturiers en piraten van naburige Engelse en Franse eilanden.

Saba, een uiterst moeilijke toegankelijke vulkaan, leende zich niet voor het ontstaan van grote plantages en de kolonisten hielden zich bezig met schoenmaken, vissen, veeteelt en eenvoudige landbouw, waarvoor weinig slaven nodig waren. Ten gevolge hiervan had Saba, in tegenstelling tot de naburige eilanden – met uitzondering van Saint-Barthélemy – een overwegend blanke bevolking. Na 1960 waren de twee raciale groeperingen ongeveer gelijk in aantal en begon men te speculeren over de toekomst van het eiland wanneer het gekleurde volksdeel er in de meerderheid zou zijn.

Het eiland is lange tijd zowel geografisch als sociaal en economisch sterk geïsoleerd geweest. Het Saba van 1731 wordt beschreven als "a more or less self-sufficient autarchy, with its 150 local families engaged in shipbuilding, shoemaking, fishing and agriculture." [1]

De allereerste emigranten verlieten het eiland meestal slechts voor korte tijd. Zij trokken naar eilanden in de buurt om er op plantages te werken, maakten zeereizen om te vissen of eieren te zoeken, of monsterden aan op vrachtschepen. Ongeveer een eeuw geleden vertrokken de eerste emigranten naar de Verenigde Staten, terwijl anderen zich vestigden in Demerara, Bermuda, Barbados en St. Kitts.

Naarmate de zeilvaart toenam, trokken steeds meer mannen weg als zeelui en nam de duur van hun afwezigheid toe, terwijl velen zich aan vreemde kusten vestigden. CRANE noemt deze eerste emigratiegolf van Saba de 'seafaring phase'.

[1] JOHN Y. KEUR & DOROTHY L. KEUR: *Windward Children*. Van Gorcum N.V., Assen, 1960, p. 43 (citaat op p. 25 CRANE).

De afwezigheid van zovele mannen leidde tot een sterk vrouwenoverschot, dat in 1937 de top bereikte: 169 vrouwen per 100 mannen. Saba kreeg de naam 'vrouweneiland.' De bevolking bestond voornamelijk uit vrouwen en meisjes, knapen die te jong waren om naar zee te gaan en oude mannen die van zee waren teruggekeerd. Landbouw, visserij en andere economische activiteiten gingen sterk achteruit en de achterblijvers werden meer en meer afhankelijk van de geldzendingen van geëmigreerde verwanten. Door het toegenomen contact met de buitenwereld raakte het leven op het eiland meer en meer gebaseerd op een geldeconomie, terwijl tevens een behoefte aan allerlei voordien op het eiland onbekende goederen ontstond, evenals een verlangen naar meer onderwijs. De behoefte aan geld deed op zijn beurt weer het aantal emigranten toenemen. Saba werd een 'remittance society.' LOWENTHAL & COMITAS zeggen hierover: "Home societies which have received remittances from emigrants are often enabled by those remittances to send more emigrants overseas. These societies may be gradually transformed into 'remittance societies,' in which a large portion of the funds are derived from remittances and emigration is an integral part of the social process and a self-perpetuating mechanism in the satisfaction of personal and familial expectations." [1]

Degenen die in deze periode emigreerden waren in het algemeen blanken zodat de negride groepering numeriek een belangrijker plaats begon in te nemen. Het einde van de 'seafaring phase' kwam met de verscherping van de emigratiewetten in de Verenigde Staten en de opkomst van de haven- en scheepvaartbonden die buitenlanders uitsloten. CRANE stelt 1940 als het begin van een tweede emigratiegolf, ditmaal naar de snel groeiende olieraffinaderijen op Aruba en Curaçao.

Deze emigratie had een ander karakter dan die in de voorgaande fase, daar zij hele families omvatte en zelfs een aantal alleenstaande vrouwen die werk vonden in cantines of als hulp in de huishouding bij aan de oliemaatschappijen verbonden employees. Het vrouwenoverschot begon hierdoor af te nemen. Het einde van deze tweede emigratiebeweging werd teweeg gebracht door de automatisering van de olieraffinaderijen in de jaren vijftig en de daaruit voortvloeiende ontslagen op grote schaal. Verscheidenen van de hierdoor met werkloosheid bedreigde Sabanen konden tijdig een nieuwe werkkring vinden op Aruba of Curaçao, terwijl anderen naar de Verenigde Staten trokken of binnen het Caribisch gebied naar Nevis en de Bahamas. Het aantal gezinnen dat naar Saba terugkeerde was klein.

Na 1945 is ook een andere vorm van emigratie sterk toegenomen en wel die van kinderen die wegtrokken voor het volgen van een opleiding ná de zeven klassen lager onderwijs die Saba hen biedt. Van de succesvollen onder hen keert er uiterst zelden een terug om zich op zijn geboorte-eiland te vestigen. In het algemeen blijft men een geregeld schriftelijk contact onderhouden met familieleden overzee en is men behulpzaam bij het voorbereiden en ten uitvoer brengen van emigratie-

---

[1] DAVID LOWENTHAL & LAMBROS COMITAS: Emigration and depopulation: Some neglected aspects of population geography. *Geogr. Rev. 52*, 1962, p. 105–210 (citaat op p. 272 CRANE).

plannen van de achtergeblevenen. Uit alles blijkt dat de kinderen van Saba "are educated to emigrate." [1]

CRANE concludeert dat de Sabanen zich steeds gemakkelijk hebben kunnen aanpassen in de landen waar zij heen trokken; zoals we zagen voor het merendeel Engels sprekende gebieden. Factoren die hiertoe hebben bijgedragen zijn het feit dat Engels hun moedertaal is en dat zij nergens een economische bedreiging hebben gevormd voor de locale werkkrachten, terwijl bovendien de meeste Sabaanse emigranten het voordeel van een blanke huidskleur genoten. De donker gekleurden onder hen hebben meer moeilijkheden ondervonden.

Het Saba van thans kan men moeilijk een bloeiende toekomst voorspellen. De bevolking telt thans nog ruim 1000 zielen (in 1915 was dit 2488). De categorie mensen van middelbare leeftijd is slecht vertegenwoordigd en de jongeren trekken weg.

In 1965 waren er 117 vrouwen per 100 mannen, zodat de naam 'vrouweneiland' niet meer van toepassing is (zowel St. Maarten als Bonaire hebben een groter vrouwenoverschot). Deze tot de fantasie sprekende bijnaam blijkt Saba echter moeilijk kwijt te kunnen raken. CRANE kwam deze ten tijde van haar onderzoek zelfs nog tegen in publicaties van de Regeringsvoorlichtingsdienst van de Nederlandse Antillen.

Er is wat landbouw, visserij en een aantal mannen is werkzaam bij het laden en lossen van schepen. Voor vrouwen is de werkgelegenheid uiterst beperkt. 156 van hen houden zich enige uren per dag bezig met de vervaardiging van het Sabaanse kantwerk, wat echter een uitermate weinig winstgevend bedrijf is.

Als een andere peiler van het economische leven noemt CRANE de geldzendingen van weggetrokken familieleden en de pensioenen en spaargelden van vroegere emigranten die naar Saba zijn teruggekeerd om er hun oude dag te slijten.

De regering is op Saba de belangrijkste werkgever, onder andere door middel van verschillende welvaartsprojecten. Belangrijk zijn de ouderdomspensioenen waarvan velen leven. CRANE geeft een kleurige beschrijving van die héél belangrijke dag in de maand waarop men de oudere Sabanen in hun Zondagse kleding en in een feestelijke stemming kan zien optrekken naar het gouvernementskantoor waar de pensioenen worden uitbetaald. "Occasionally someone will call out 'Joy bells are ringing,' or some such expression; and one gentleman walking away from the office could be heard singing 'Lord, I'm climbing up Jacob's ladder.' Many go immediately to settle their accounts at the local shops . . ." [2]

Ruim vijftig jaar geleden is de vraag naar voren gekomen of Saba het bewonen nog wel waard was en of het mogelijk zou zijn de Sabanen er toe te bewegen hun ontoegankelijke rots te verlaten en hen over te planten op een ander eiland. Schrijvend over een andere 'remittance society' in het Caribisch gebied, Montserrat, vragen LOWENTHAL & COMITAS zich af: "Should Britain and the West Indies, for instance, try to revitalize Mont-

---

[1] JOHN S. LINDBERG: *The background of Swedish immigration to the United States: An economic and sociological study in the dynamics of migration*. Univ. of Minnesota Press, Minneapolis, 1930, p. 57 (citaat op p. 261 CRANE).

[2] CRANE, p. 131.

serrat's economy ór conserve scarce funds and skills, encourage Montserrations to move to Trinidad, and abandon the island to goats and beachcombers? There is nothing morally sacred about settlements." [1] Met betrekking tot Saba ontwijkt CRANE deze vraagstelling met: 'The Sabians will surely answer the question." [2]

CRANE heeft met enthousiasme, gevoel voor humor en liefde voor Saba een goede beschrijvende studie geleverd. In een tijd waarin de belangstelling vooral gericht is op de geweldige bevolkingsexplosies in verschillende delen van de wereld is het zinvol ook de nodige aandacht te vestigen op problemen veroorzaakt door de ontvolking van een gebied; het begrip 'remittance society,' waarvan een goede uiteenzetting is gegeven door ROBERT MANNERS,[3] verdient zeker de aandacht.

Zeer beknopt geeft CRANE enkele bekende theoretische beschouwingen inzake emigratie weer, zonder echter een eigen standpunt in te nemen. Zij heeft een indrukwekkende hoeveelheid materiaal verzameld maar presenteert dit soms zonder het op enigerlei wijze te analyseren en zonder dat het verband ervan met de rest van haar studie duidelijk wordt. Ik denk bijvoorbeeld aan de gedeelten waarin de opstellen van kinderen en de onvolledige zinnen die zij moesten voltooien worden behandeld, aan de uitgebreide beschrijving van het onderwijssysteem inclusief een tabel van het aantal uren dat elk vak in de zeven klassen van de lagere school wordt gegeven, alsmede een volledige opsomming van de inventaris van een plaatselijke kruidenierswinkel.

De hoofdstukken over staatsinrichting en bestuur van de Nederlandse Antillen bevatten veel informatie die in elk voorlichtend werkje over deze eilanden is te vinden terwijl de emigratiepolitiek welke de regering van de Nederlandse Antillen voerde in de periode waarin CRANE haar onderzoek deed (1964–1965) onvermeld blijft.

Het personeelsbeleid van de olieraffinaderijen op Curaçao en Aruba, waarheen zovele Sabanen emigreerden, en de wijze waarop dit beleid tot het einde van de tweede emigratiegolf voerde, levert prachtig materiaal voor een sociologische analyse. Het is jammer dat dit met een vrij korte beschrijving is afgehandeld.

EVA E. ABRAHAM-VAN DER MARK

Faja Lobbi. Impressies van het binnenland van Suriname, door HERMAN VAN DER HORST. N.V. Drukkerij de Spaarnestad, Haarlem, 1e dr. 1964, 2e dr. 1965, 106 blz., ill. (*f* 19,75).

Dit boek geeft in ruim 100 bladzijden de bijzondere levenservaringen van HERMAN VAN DER HORST en vooral van zijn vrouw, toen zij op film ex-

---

[1] LOWENTHAL & COMITAS *op. cit.*, p. 207 (citaat op p. 311 CRANE).

[2] H. D. BENJAMINS & J. F. SNELLEMAN ed.: *Encyclopaedie van Nederlandsch West-Indië*, 1916, p. 617 (citaat op p. 312 CRANE).

[3] ROBERT MANNERS: Remittances and the unit of analysis in anthrodological research. *Southwestern Journ. Anthr. 21*, 1965, p. 179–195.

peditie waren langs de Marowijne, de mooiste rivier van Suriname. Het is rijk geïllustreerd met prachtige foto's van Bosnegers en Indianen in hun natuurlijk milieu. Helaas vormt de gekleurde plaat van BANTZINGER op de omslag een vloek op dit met liefde voor het land geschreven boek.

Deze belevenissen die een soort surplus op de film Faja Lobbi vormen, zijn op onderhoudende wijze met veel humor en ook wel met wat overdrijving weergegeven. De reis op deze rivier moet voor de ontvankelijke geest van deze artiesten een openbaring zijn geweest, zo zelfs dat ze aan elke tak van de woudreuzen een *Boa constrictor* van zeven meter lengte wisten die daar apen zat te vangen. En de grote plankwortels van deze reuzenbomen hebben in hun verbeelding een dergelijke omvang gekregen dat je er een grote vrachtauto tussen zou kunnen parkeren en hem nooit meer terugvinden. Het wordt ook moeilijk om de werkelijkheid van de fantasie te scheiden, wanneer dit leven voor het eerst over je heen komt stormen.

Dit neemt niet weg dat de sfeer goed is aangevoeld en vaak voortreffelijk is beschreven, misschien nog wel het best tijdens hun verblijf in het Wayana-dorp van Anapaike aan de Boven Lawa. De aangeboden sigaretten raken ze met pakje en al kwijt, in de meegebrachte stoelen kunnen ze zelf niet meer zitten en hun hele doen en laten vormt een doorlopend kijkspel voor de nieuwsgierige dorpsbewoners. De aanpassing neemt tijd, maar de onbegrijpelijke eisen die de panakiri aan de Indianen stelt voor het maken van zijn film worden toch vervuld, omdat de Wayana geduld heeft en wel van een verzetje houdt als hij er niet slechter van wordt.

Ook in de belevenissen met de Bosnegers tijdens de korjaalreis op de rivier, zijn deze krachtpatsers goed getekend. Bedacht op eigen voordeel weten ze op slinkse wijze hun slag te slaan door te profiteren van de onkunde van hun passagiers. Je wordt bedot waar je zelf bij zit. Maar anderzijds ontkomt niemand aan de ontwapenende vrolijkheid, waarmede zij de grootste moeilijkheden op de rivier overwinnen.

De impressies eindigen in een succesvolle filmtijd in het decorrijke dorp Drietabbetje aan de Tapanahoni, dankzij de medewerking van Granman AKONTOE VELANTI, die hun vriend werd. Voor de Bosnegers wordt het maken van een film vergeleken met het maken van een korjaal. Het was maar goed dat het echtpaar VAN DER HORST voor het te water laten van Faja Lobbi gedwongen werd Drietabbetje te verlaten, want anders zaten zij er nog.

D. C. G.

Aruba, door HANS W. HANNAU, Nederlandse vertaling van de Engelse tekst door W. F. LUGTENBURG, 62 blz. met inbegrip van 30 kleurenplaten (DM 11,80).

Curaçao, door HANS W. HANNAU, vertaling door HENRICA M. VAN OOYEN, 61 blz., 30 kleurenplaten (DM 11,80).

Wilhelm Andermann Verlag, München, 1967, Panorama Boeken; verkrijgbaar bij Van Dorp Curaçao-Aruba.

'Juweeltjes van boekjes' is men geneigd te zeggen bij de eerste kennismaking met deze kleine (16½ × 16½ cm), keurig verzorgde werkjes met

hun aantrekkelijke verzameling goed-gereproduceerde kleurenfoto's.

De tekst is echter van een erbarmelijke kwaliteit! Het gaat daarbij niet alleen om de vele hele of halve onwaarheden die worden verkondigd, of om de drukfouten, waarnaar men evenmin lang behoeft te zoeken, maar vooral ook om de vertaling, welke voor *Aruba* onbevredigend, en voor wat betreft *Curaçao* om te huilen is.

Deze charmante boekjes mogen Antillofielen worden aanbevolen om de mooie afbeeldingen, maar tevens om hen te laten zien wat men lezers aan tekst durft voor te zetten in een tijd dat er zóveel kennis van de Nederlandse Antillen bij zóvelen te vinden is.

P. W. H.

Islands of the Caribbean, door HANS W. HANNAU. Wilhelm Andermann Verlag, München, 1962, Panorama-Books; 112 blz., met inbegrip van 48 kleurenplaten (DM 38,—).

Na de hierboven besproken boekjes van HANNAU over *Curaçao* en *Aruba* welke juweeltjes hadden kunnen zijn, is de kennismaking met zijn twee maal zo grote werk (28 × 23 cm) – waarin hij vijf jaar eerder op 59 royaal gedrukte bladzijden niet minder dan 27 grote en kleine Antillen behandelt – een verademing.

"One picture is worth more than 10.000 words." "It was my idea that only a quality collection of full-color photographs could do justice to the spectular beauty and unique atmosphere of these enchanting islands, which would also serve as a valuable supplement to written guidebooks."

HANNAU heeft dit waar gemaakt. Zijn platen zijn soms indrukwekkend mooi, en zijn juichende tekst laat geen plaats voor problemen. Erg storende fouten zijn er niet, al kunnen wij het wat hinderlijk vinden dat St. Maarten en Saba niet onder het hoofd 'Netherlands Antilles' worden behandeld, en dat er steeds Curacao wordt geschreven; en er ons over verwonderen dat Bottom 'on top of the mountain' is gelegen en Hellsgate 'close to the crater' (die overigens op Saba ontbreekt).

Elk eiland heeft een klein kaartje waarop met weinig begrip van zaken namen staan aangegeven. Dat van Curaçao geeft als wooncentra Willemstad en Daniel, Hato en Westpoint, en verder is er een North Pt. en een East Pt. Het kaartje van Aruba geeft zeven woonplaatsaanduidingen, waaronder Fontein en Bushiribana, en vier andere namen. Op Bonaire vinden wij de dorpen Kralendijk, Bacuna, Boven Bolivia en Rincon!

Een kaartje van 7 cm² van het eiland St. Maarten, met zijn City of Filipsburg en nog 10 andere namen kón niet goed anders dan rommelig worden. Duidelijker zijn de 5 cm² van Saba, waaromheen niet minder dan 10 lange namen zijn gegroepeerd – hetgeen, vergeleken met eilanden als Trinidad, en Puerto Rico, die het elk met minder moeten doen, bepaald indruk maakt.

Als wij de ongenummerde platen aanduiden met de nummers welke de bladzijden waarop zij staan behoren te hebben, dan zien wij op 37 het bekende uitzicht van Fort Willem op Philipsburg; 38 is een luchtfoto van

Saba naar het noordwesten gezien; 39 is een uitzicht op The Bottom met de Great Hill op de achtergrond.

Wat Curaçao betreft is er allereerst een luchtfoto van Punda, 59; verder kijken wij naar een zeilwedstrijd op het Spaanse Water, 50; en vervolgens zien wij van Fort Nassau de vele lichtjes van de Isla, 61.

Aruba is vertegenwoordigd door een fraai omlijst stukje blauwe zee, 62, en een diorietlandschap, compleet met waaiboom en Hooiberg, 64.

Van Bonaire zien wij alleen 4 flamingo-foto's van KARL MAIER, 63, maar de geestdriftige regels welke aan dit 'most unique Island-in-the-Sun' worden gewijd, maken alles weer goed. "Here is the promise of simple pleasures to be taken in an atmosphere that is completely enjoyable, altogether peaceful. Bonaire is virgin territory of almost unbelievable loveliness for tourists, honeymooners, skin-divers, bird-fanciers, photographers, and every soul seeking escape from the tensions of the workaday world." enz., enz.

Laten wij hopen dat alle factoren welke nodig zijn om dit eiland als 'fisherman's paradise' en 'an island designed for nature lovers who long for a really different vacation' te behouden, over enkele jaren nog aanwezig zullen zijn.

P. W. H.

J. M. M. VAN AMERSFOORT

KONINKLIJK INSTITUUT VOOR TAAL-, LAND- EN VOLKENKUNDE

HINDOSTAANSE SURINAMERS IN AMSTERDAM

I. Inleiding

a. Aanleiding tot het onderzoek

Het onderzoek werd door mij begonnen om twee met elkaar samenhangende redenen. In de eerste plaats werd mijn gewone nieuwsgierigheid geprikkeld doordat ik de indruk kreeg dat de Hindostaanse Surinamers zich nogal afzijdig hielden van de andere Surinamers in Nederland, wat betreft het verenigingsleven en andere georganiseerde samenkomsten. Daar mijn vrouw Creoolse is, had ik een vrij goed overzicht van wat zich onder de Surinamers in Amsterdam, althans zover het het milieu van studenten en in witte-boorden beroepen werkzamen betrof, afspeelde. Ik mocht aan mijn indrukken dus wel enige waarde toekennen. Bovendien was mij bekend dat in Den Haag de Hindostaanse Jongeren Vereniging '*Manan*' niet alleen vanuit Den Haag zelf, maar vanuit heel Nederland, veel leden trok en een bloeiend bestaan leidde [1].

De tweede reden was van meer academische aard. Al een aantal jaren volgde ik de Surinaamse migratie naar Nederland met het plan, nog eens een onderzoek in te stellen naar de factoren die de aanpassing van deze rijksgenoten beïnvloeden. Ik zou daartoe niet alleen de beschikking moeten hebben over een doordacht geheel van problemen en hypothesen, maar ook over een aanzet tot indicering. Om hierin enig inzicht te krijgen, moest ik mij wel oriënteren op een kategorie Surinamers die in bepaalde opzichten wel eens een aparte plaatst zou kunnen innemen.

b. Materiaalverzameling

De enige techniek die hiervoor geschikt leek was de observatie en dan vooral de observatie welke vanaf een geringe sociale afstand kon worden verricht. Te spreken van participerende observatie

ging mij aanvankelijk te ver, daar ik niet wist of er een daartoe passende rol beschikbaar was [2]. Maar de mogelijkheden daartoe bleken al gauw in voldoende mate aanwezig. Ik besloot toen ook mij als onderzoeker niet bekend te maken. Het was voor mij betrekkelijk eenvoudig contact op te nemen met dat deel der H.S. * dat aan georganiseerde bijeenkomsten deelnam. Van daaruit ontstonden langzamerhand ook contacten in de informele sfeer van feestjes, visites e.d. Naarmate de contacten zich uitbreidden tekende zich ook vanzelf een rol voor de onderzoeker af. Zo werd ik al spoedig tot secretaris van de discussie-vereniging gekozen; formele rollen hebben overigens weinig betekenis zoals later nog zal blijken. Ook genoten – om een informeler voorbeeld te noemen – door de onderzoeker opgestelde sollicitatie-brieven een, naar ik vrees ongegrond, vertrouwen.

Wellicht is het wel ter zake hier te vermelden dat de psychische druk, die bij een dergelijk dubbelspel nu eenmaal ontstaat, mij persoonlijk zwaar is gevallen. Bovendien stelt deze techniek de onderzoeker weliswaar in staat zich op een unieke manier te verdiepen in de groepering die hij bestudeert, maar veel van het verkregen materiaal kan hij zonder vertrouwen te schenden niet aan derden mededelen. Hoe hier de grens getrokken moet worden is opnieuw een onoplosbaar probleem. In het bijzonder daar het een relatief klein aantal gemakkelijk te traceren personen betreft. Persoonlijk zal ik een dergelijk onderzoek, althans met verhulling van de onderzoekersrol ook niet meer ondernemen [3].

Ik begon het onderzoek in februari 1966 en beëindigde mijn waarnemingen in het voorjaar 1968. Al spreekt het vanzelf dat daarmede niet in één slag alle contacten met de groepering verbroken waren. In juli–augustus 1968 werd het onderzoek afgesloten met het schrijven van dit artikel dat ik in het voorjaar van 1969 nog eens critisch heb herzien.

c. Enkele termen en concepten

Ondanks alle bezwaren die daar altijd tegenin gebracht worden, lijkt het mij ook dit keer weer niet mogelijk het geheel zonder vakjargon te stellen.

Ik beoog in dit artikel niet alleen een beschrijving van een aantal aspecten van het leven van H.S. in Amsterdam, maar heb

---

* In dit artikel wordt de term HINDOSTAANSE SURINAMERS meestal afgekort tot H.S.; CREOOLSE SURINAMERS tot C.S.

tevens voortdurend het doel voor ogen gehad, inzicht te krijgen in de migratie-situatie. Het perspectief van waaruit is waargenomen is dat van de aanpassing van deze migranten-groepering aan de Nederlandse omgeving. Het is daarom noodzakelijk dit perspectief iets nader aan te duiden en in te gaan op het begrip aanpassing.

In de Engelse literatuur over de Westindische migranten en bij ons in GUNAWANs studie over de Indonesische studenten, worden nogal eens vormen van aanpassing onderscheiden zoals adaptatie, accomodatie e.d., waarbij het indelingscriterium 'het streven' van de groep is [4]. Zowel GUNAWAN als PATTERSON wijzen erop dat zij deze vormen van aanpassing niet stationair zien, maar opvatten als stadia van een proces. Naar mijn mening wordt een analyse van het procesmatig-karakter van het aanpassingsverschijnsel echter juist belemmerd, door de sterke klemtoon die deze 'stadia' krijgen, waarbij voortdurend het gevaar ontstaat dat ze toch het karakter krijgen van (elkaar uitsluitende) vormen van aanpassing. Mijn bezwaren tegen deze terminologie gaan echter verder. In de eerste plaats vormen de Surinamers – ook de H.S. in Nederland – geen groep in de sociologische betekenis van het woord. Of men hen als sociale categorie of als collectiviteit wil opvatten, zal afhangen van de problemen waarvoor men zich gesteld ziet. In deze studie zijn in ieder geval de H.S. in Amsterdam als collectiviteit opgevat [5]. Zelfs binnen een bepaalde laag als bijv. de studenten, is het aantal personen met wie men regelmatig interactie heeft over het algemeen gering. Natuurlijk hebben zich binnen deze collectiviteit groepen gevormd, waarvan de leden wel interactie hebben. Maar over het algemeen vindt de communicatie onder de Surinamers in Nederland plaats via netwerken. Hieronder versta ik reeksen personen die met elkaar in communicatie staan maar geen directe onderlinge interactie onderhouden. In deze situatie lijkt het mij niet dienstig van groepseigenschappen uit te gaan. Maar ook voor individuen is de gebezigde terminologie m.i. minder geschikt en wel door de klemtoon die op 'strevingen' gelegd wordt. In de eerste plaats is het zeer moeilijk vast te stellen waar iemand naar streeft. Verbale uitingen zijn nogal eens sterk wisselend in de emotioneel nu eenmaal dikwijls gespannen migratie-situatie en niet zelden in opmerkelijke tegenstelling met het waarneembare gedrag. Een nog ernstiger bezwaar is m.i. dat het streven van het individu (ook bij de betrokken auteurs!) tevens in hoge mate als resultante van het aanpassingsproces wordt gezien [6]. Ik zou daarom aanpassing zoveel

mogelijk als een proces willen zien. Om de gecompliceerdheid van dit proces te benadrukken en vooral te voorkomen dat het al te simplistisch wordt opgevat als een recht toe recht aan gebeuren, maak ik onderscheid naar 3 niveau's [7]:

1. Het cognitieve niveau
2. Het evaluatieve niveau
3. Het niveau van de smaak/esthetica.

Ad 1. – Onder het cognitieve vallen alle aspecten die te maken hebben met kennis-elementen, zowel van de Nederlandse samenleving als van de migranten-groepering 'waar men de weg moet leren vinden'. Dit heeft met name betrekking op doeleinden, middelen en verwachtingen.

Ad 2. – Onder het evaluatieve niveau versta ik opvattingen over hetgeen behoorlijk is: normen en waarden. Ik zal de term normen daarbij gebruiken voor opvattingen over het gedrag in concrete situaties (gedragsregels) terwijl waarden in meer algemene, abstracte zin worden opgevat. De term norm wordt hier alleen in evaluatieve zin gebruikt, norm in de zin van verwachting (expectation-norm) duid ik aan als verwachting.

Ad 3. – Met het laatste niveau, dat van de smaak, worden de voorkeuren voor bijv. muziek, voedsel e.d. aangeduid, die geen betrekking hebben op een moreel oordeel.

Vanuit dit schema is het niet nodig het aanpassingsproces als een ongedifferentieerd geheel te zien, waarbij de migranten zich unilineair van onaangepast naar aangepast zouden bewegen. Al vrij gauw ben ik er bij mijn onderzoek van uitgegaan, dat *de aanpassing op deze drie niveau's niet synchroon behoeft te verlopen*. Hoewel de aanpassing op de beide laatste niveau's een cognitieve aanpassing vóóronderstellen, is dit andersom zeker niet het geval. Veel gedrag van migranten kan m.i. juist verklaard worden door het ongelijkmatig verlopen van de aanpassing op de verschillende niveau's.

Behalve een onderscheid naar niveau's van aanpassing moeten wij ook nog een onderscheid maken 'naar de verschillende terreinen des levens'. Op lang niet alle terreinen is de druk van de omringende maatschappij om zijn gedrag en daarmede de verwachtingen, normen en waarden, waarop dat gedrag gebaseerd is, te herzien even groot. In de werksfeer zal de tolerantie ten opzichte van wat afwijkend gedrag in de Westeuropese maatschappij

bijv. duidelijker geringer zijn, dan bij de vrijetijdsbesteding.

Een enigszins volledige bestudering van de Surinaamse migranten zou behalve aan arbeid en vrijetijdsbesteding ook aandacht aan de gezins- en opvoedingssituatie moeten besteden. De waarnemingen waarop dit artikel berust, dat uiteraard geen enkele pretentie ten aanzien van volledigheid heeft, zijn vrijwel alle in de vrijetijdssfeer tot stand gekomen. Al heb ik getracht van daaruit zoveel mogelijk inzicht te verwerven, meer dan betrekkelijk willekeurig gekozen aspecten van het leven van H.S. in Amsterdam moet de lezer niet verwachten aan te treffen.

Een studie als deze biedt uiteraard geen enkele garantie voor de representativiteit. Met opzet vermeed ik dan ook in de titel van het artikel het lidwoord.

d. De Hindostaanse Surinamers in Nederland

De migratie van Hindostaanse Surinamers naar Nederland is een recent verschijnsel, dat pas de laatste jaren enige kwantitatieve betekenis heeft. Het is niet mogelijk exacte cijfers over de Surinaamse migratie te verkrijgen. Maar eind 1968 kan het aantal Surinamers in Nederland op ongeveer 18.000 worden gesteld [8]. Ongeveer 10% van hen is H.S.

Vergeleken met de Creoolse Surinamers, die een migratie-traditie hebben die tot in de 19e eeuw teruggaat, doen zich enkele verschillen voor. Zo richten de H.S. zich bij voorkeur op Den Haag, terwijl de C.S. zich duidelijk concentreren in Amsterdam. Daardoor komt dat van de ca 9.000 Surinamers in Amsterdam er slechts ongeveer 450 H.S. zijn. Voor belangrijke manifestaties van H.S. karakter gaat men dan ook naar Den Haag. Dit wordt voor de Islamieten onder de H.S. nog versterkt, doordat in Den Haag wel (twee) moskeeën zijn maar in Amsterdam niet.

De bemoeienis met en de sociale controle op de H.S. vanuit Suriname is aanzienlijk sterker dan bij de C.S. gebruikelijk is. Hiervoor zijn verschillende redenen aan te wijzen. In de eerste plaats is de sociale controle bij de H.S. ook in Suriname sterker. Men denke maar aan het sterke ouderlijke gezag en de hechte familiebanden. In de tweede plaats is de H.S. migratie naar Nederland een vrij recent verschijnsel waardoor de verblijfsduur gemiddeld korter is dan bij de C.S. en de omvang van de groepering kleiner. Twee factoren die de sociale controle vergemakkelijken. Tenslotte, we zullen het later in dit artikel nog ter sprake brengen, is de drang tot terugkeer groter dan onder de C.S.

Een ander gevolg van de beperkte omvang van de groepering is, dat de sociale differentiatie (nog?) niet geleid heeft tot interne differentiëring binnen de groepering en b.v. tot afzonderlijke verenigingen. De sociale differentiëring is er al wel, al is de samenstelling der H.S. in Nederland wel veel homogener dan van de C.S. Het is vooral in Amsterdam moeilijk hierop een goed zicht te krijgen. Het aantal arbeiders is echter duidelijk gering. Het aantal employé's, onderwijzers e.d. is opvallend groot. Het betreft hier nogal wat jonge employé's (niveau Mulo opleiding) die nog uitzicht hebben op stijging via het volgen van cursussen e.d. De grens naar de zijde der studenten is dan ook niet scherp te trekken, temeer niet daar ze zich zelf nogal eens als student beschouwen. Ook omvat de groepering enkele middelbare scholieren en volgers van een beperkte cursus of opleiding, die naar het Nederlandse gebruik eerder scholier dan student genoemd zouden worden. Tenslotte de studenten, waartoe ik ook de H.T.S-ers, studerenden voor M.O.-acten e.d. reken. Naar mijn schatting moet de helft van de H.S. tot de employé's gerekend worden. De studenten en arbeiders schat ik gelijkelijk op ongeveer 25%.

II. Vrijetijdsbesteding

a. Algemeen

Een stad als Amsterdam biedt een grote verscheidenheid aan mogelijkheden om de vrije tijd door te brengen. Dit geldt zowel voor de aard der activiteiten die men kan ondernemen, als voor de personen met wie men de vrije tijd kan doorbrengen. Vooral op de personen bij wie men zich in de vrije tijd aansluit heb ik het oog gericht.

Als wij een indeling maken naar personen met wie men (overwegend) zijn vrije tijd doorbrengt, krijgen we in ieder geval de volgende categorieën:

A. Zij die overwegend contact hebben met Surinamers.
1. Zij die hun contacten overwegend met H.S. hebben.
2. Zij die hun contacten overwegend met C.S. hebben.

B. Zij die (overwegend) contact hebben met Nederlanders.

Dit schema is logisch niet volledig, maar het is met opzet beperkt tot de categorieën die bij mijn onderzoek een rol hebben gespeeld. De mengcategorieën, die men zou verwachten en waarnaar ik

ook heb gespeurd, heb ik eigenlijk niet aangetroffen, zelfs niet bij de enkele gemengde gehuwden. Nu zijn de aantallen niet zo groot en het gaat wat ver te beweren, dat zulke personen in het geheel niet voorkomen. Een opvallend gering aantal zal dit m.i. echter wel zijn. Bijzonder opvallend is dat in Amsterdam gedurende de bestreken twee jaar (1966–'68) ook de kategorie 'overwegend met C.S.' (vrijwel) niet voorkwam. Dit laatste in tegenstelling tot mijn verwachtingen. Ik ging nl. aanvankelijk uit van de veronderstelling dat de contacten van de H.S.-migrant zich zouden verwijden tijdens het aanpassingsproces. De vriendenkring zou zich dan van A1 via A2 naar B ontwikkelen.

Een interessante observatie was het plotseling op te merken dat ook ik zelf, en tot op zekere hoogte zelfs mijn vrouw, er niet in slaagden gedurende dezelfde tijdsperioden onze vrije tijd (regelmatig) door te brengen met onze H.S.-kennissenkring zonder onze andere Surinaamse en Nederlandse kennissen te verwaarlozen. We hebben hier dus met relatief gesloten kennissen- en vriendenkringen te maken.

Een verklaring hiervoor is te vinden in de functies, die vrienden en kennissen voor de H.S. vervullen. Voor de pas aangekomene is het zaak zo snel mogelijk enkele mensen te vinden die voor huisvesting, werk, e.d. zorgen. De eerst aangewezenen daartoe zijn familieleden. Vanuit dit contact met familieleden en (of) vrienden, die hij al in Suriname kende, groeit zijn netwerk. Daar de kern daarvan bijna altijd familiaal – in de ruime Surinaamse zin [9] – bepaald is, leidt dit automatisch tot een concentratie binnen de H.S. groepering. De sociale controle vanuit Suriname door ouders en andere verwanten uitgeoefend, versterkt dit. Vooral kinderen uit één gezin ontbreekt het niet aan vermaningen, voor elkaar zorg te dragen. Deze controle wordt – naar Nederlandse maatstaven – in hoge mate aanvaard. Uit onwetendheid met de Nederlandse situatie, bijv. wat betreft huisvesting, worden vanuit Suriname dikwijls eisen gesteld, die in feite niet vervuld kunnen worden. Maar men tracht er bijna altijd zo goed mogelijk aan te voldoen. Zelfs mensen die tegenover mij verklaarden dit absurd, ouderwets of zoals de aanduiding in het idioom van deze subcultuur luidt 'orthodox' te vinden, hielden er wel degelijk rekening mee.

Een tweede reden is gelegen in de sterke behoefte aan een vertrouwde schuilplaats, waar men kan bijkomen van de dagelijkse druk die vooral in het begin groot is. Hoe vertrouwder deze omgeving is, des te beter kan men zich zelf zijn. Hoe sterker het

gevoel van onder ons zijn, met de eigen Hindostaanse muziek, eigen voedingsgewoonten, vertrouwde opvattingen over de omgang tussen mannen en vrouwen etc., hoe veiliger men zich voelt. Ook dit leidt tot een voorkeur voor contacten binnen de eigen ethnisch-culturele groepering.

Het is niet zo, dat men zich moet voorstellen dat dit voor alle H.S. opgaat. Er zijn ook mensen die zich vrij nadrukkelijk en bruusk, al bij aankomst in Nederland, distanciëren. Zoals één van hen mij zei: "Ik ben niet naar Nederland gekomen om zoveel mogelijk te blijven verkeren in de familie-ruzie's, burenveten en eindeloze visites van verre neven en nichten, waar ik m'n hele leven al ingezeten heb". Ik zou niet kunnen aangeven met behulp van welke aanwijzingen men een dergelijke houding kan voorspellen. Een drietal indicatoren die ik hanteerde om afstand tot het H.S. milieu in Suriname aan te geven, te weten: het niet (kunnen) spreken van Hindi; het niet Hindostaans gehuwd zijn en het (bij gelegenheid) eten van rundvlees (voor Islamieten varkensvlees), geven wellicht bij ruimer statistisch gebruik uitsluitsel. Maar niet in zo strikte zin als ik had gehoopt, daar ik deze eigenschappen ook heb aangetroffen bij mensen, die wel een duidelijke oriëntering op H.S. contacten hadden. De overgang tussen de categorieën A en B zoals ik die heb aangetroffen toont een relatief abrupt en absoluut karakter.

Categorie A2 kwam – het werd al opgemerkt – zo goed als niet voor. Een verklaring voor dit verschijnsel, dat mogelijk een specifiek Amsterdamse situatie weerspiegelt, hoop ik in het laatste hoofdstuk te geven. Dat de overgang tussen A en B mij min of meer ontsnapt is, ligt aan de beperkingen die het onderzoek met zich meebracht. Het is in een stedelijke samenleving nu eenmaal onmogelijk een wat groter aantal mensen met de techniek der participerende observatie in hun vrijetijdsbesteding te volgen, tenzij ze regelmatig een gemeenschappelijke vorm van vrijetijdsbesteding hebben. Dat houdt in dat het blikveld van de onderzoeker in sterke mate beperkt wordt.

Het was voor mij noodzakelijk me vooral te richten op die personen, die aan georganiseerde activiteiten deelnemen of hebben deelgenomen. Dit leidt er uiteraard toe, dat bepaalde aspecten onderbelicht worden. Ten dele heb ik getracht deze onderbelichting te compenseren door aan de categorieën die wat minder nadrukkelijk aan de georganisserde activiteiten deelnemen – arbeiders, vrouwen – extra aandacht te geven. Ik heb ook enkele

mensen opgespoord, die in het geheel niet deelnamen en dit ook nooit hadden gedaan. Ook met hen werd een aantal gesprekken gevoerd, maar daarmede wordt het onderzoek natuurlijk niet representatief. De lezer zij op dit punt dus nogmaals gewaarschuwd. Het meest hindert mij hierbij, dat ik juist op de overgang van het wel deelnemen naar het niet-deelnemen waarvoor ik mij bijzonder interesseerde, niet veel zicht heb gekregen.

b. De vereniging

In Amsterdam functioneerde toen ik mijn waarnemingen deed één echte H.S.-Vereniging; het oorspronkelijk als zuivere discussiegroep opgerichte '*Retorica*'. Het is één van de vele groepjes, clubs en verenigingen die door Surinamers in Nederland opgericht worden. Meestal hebben deze verenigingen slechts een kort leven. Zelfs de verenigingen die tot bloei komen verlopen plotseling na enige jaren weer. Een karakteristieke trek van H.S.-verenigingen in Nederland is hun poging om zich als Hindostaanse Vereniging toch algemeen op te stellen en te presenteren. Zo tooit de filmliga, die zich tot de H.S. richt en regelmatig Indiase films vertoont, zich met de naam 'West Indian Film Society'. Ook de grote Haagse vereniging '*Manan*', van onweerlegbaar Hindostaans karakter, noemde zich officieel 'Surinaamse Jongeren Vereniging Manan'. Het is m.i. een typerende trek, die duidelijk maakt hoe zeer de H.S. gekenmerkt worden door enerzijds een sterke behoefte aan 'eigenheid' en 'beslotenheid' en zich anderszijds als Surinamers wensen te zien. Ook '*Retorica*' heeft zich van begin af aan nadrukkelijk open gesteld voor allen, ongeacht religie of ras. Van deze vereniging zijn ook altijd wel enkele niet H.S. lid geweest, wat mijn entree, als eerste Nederlander, zeker gemakkelijk maakte. Aan de leden van deze vereniging heb ik veel te danken. Als hun bereidheid tot contact niet zo groot was geweest, had dit artikel niet geschreven kunnen worden.

Gezien het grote aantal Surinaamse verenigingen en clubs welke in Nederland met over het algemeen weinig succes worden opgericht, is het de moeite waard na te gaan, waarom de oprichting van '*Retorica*' wel succesvol is verlopen. Daarvoor zijn drie redenen aan te voeren:

1. Het teruglopen van de Haagse vereniging '*Manan*', waardoor enkele actieve Amsterdamse leden naar mogelijkheden om gingen zien om in Amsterdam een vereniging te stichten.

2. Het toenemend aantal H.S. in Amsterdam waardoor er voortdurend (meest jonge) mensen waren, die behoefte hadden aan een ontmoetingspunt.

3. Er was al eerder in Amsterdam een H.S. vereniging opgericht maar deze was niet van de grond gekomen. Deze vereniging had volgens de meeste informanten vooral het karakter gehad van een tegenwicht te scheppen tegen het aan de VHP [10]. gelieerde '*Manan*' door leden van de Actie-groep [11]. Hiervan kwam een deel en bloc over naar de zich nadrukkelijk neutraal opstellende nieuwe vereniging, die daardoor onmiddellijk een zekere omvang kreeg.

Met dit laatste punt zijn we bij een van de opmerkelijkste kenmerken van de Surinaamse verenigingen in Nederland beland. Al deze verenigingen zijn nl. meer of minder nauw gelieerd aan een Surinaamse politieke partij. Zelfs een vereniging waar een sterke ideologie van neutraliteit onder de leden heerst, krijgt toch het gezicht van meer of minder tot deze of gene politieke partij te behoren. Ten dele omdat de leidende figuren inderdaad altijd toch met een politieke kleur rekening houden en de vereniging zo langs politieke lijn trachten te domineren. Zo is '*Retorica*' tijdens de onderzoeksperiode duidelijk onder invloed van de Actie-groep gekomen. Ten dele krijgt men ook van buitenaf een gezicht opgeplakt omdat men anders niet weet hoe er tegenaan te kijken. Zo is mijzelf meermalen door VHP-ers gevraagd waarom ik sympathie had voor de Actie-groep, lang voor ik besefte hoe zij ertoe konden komen mij met een Surinaamse Politieke Partij te associëren. En dus ook voordat ik voldoende in de groepering was ingevoerd om dergelijke associaties te kunnen voorkomen.

De inhoudelijke verschillen tussen VHP en Actie-groep zijn zeer gering. Het zijn meer combinaties van personen dan politieke partijen in de Europese zin van het woord. Het voornaamste geschilpunt tijdens mijn onderzoek was het wel of niet aangaan van een coalitie met PENGEL's NPS. De Actie-groepers keerden zich hevig tegen deze coalitie en verweten de VHP dat haar verbroederingspolitiek PENGEL de gelegenheid gaf het Hindostaanse bevolkingsdeel ongestraft achter te stellen bij de Creolen. Hoe weinig hierbij concrete politieke bezwaren in het geding waren bleek wel uit de coalitie welke na de verkiezingen van 1968 tot stand kwam: een coalitie van NPS en Actie-groep.[12] Het ontstaan van afsplitsingen zoals de Actie-groep van de VHP komt dan ook meer voort uit het bestaan van persoonlijke conflicten tussen de leidende figuren binnen één partij dan uit verschillen van politiek inzicht. Daarbij ontstaan wel kettingreacties; met name kiezen families en bloc voor de ene of de andere partij. Het horen

van iemands familienaam is dan ook dikwijls voldoende om zijn politieke kleur te kennen.

Interessant daarbij is een andere correlatie n.l. tussen richtingen in het Hinduïsme. In Suriname bestaat een meer rechtzinnige richting '*Senatam Dharm*' en een hervormingsgezinde richting '*Arya Samaj*'. De VHP is met de eerste, de Actie-groep met de tweede geassocieerd.[13] Enkele dynamische studenten in Amsterdam behoorden tot de *Arya Samaj* en waren bovendien familiaal met de Actie-groep verbonden. Zij vormde een actieve kern van Actie-groepers in Amsterdam, die '*Retorica*' gedurende het laatste jaar van mijn onderzoek domineerden. Hun verzet betrof echter weinig concrete politieke punten. Een links-radicale richting moet men er ook zeker niet in zien. De figuur van JAGAN bijv. sprak de Actie-groepers net zomin aan als de VHP-ers. Beide partijen streven naar een democratische, maar – om de Nederlandse term te gebruiken – verzuilde opbouw van Suriname. Tussen het besloten houden van de eigen groep en het bevorderen van het meer algemene Surinaamse belang ziet men geen tegenstelling. Integendeel, vanuit de eigen groep wil men in samenwerking met anderen het land opbouwen. Hoe beter men zichzelf is, des te groter kan de bijdrage zijn aan de Surinaamse samenleving, is daarbij de redenering.

Het spreekt wel haast vanzelf dat de politieke rivaliteit ook de waarnemingen en dus de informaties beïnvloedt. Zo vertelde mij één van mijn vrienden, die over het geheel genomen een goed informant was, mij eens van een bepaald vriendenclubje dat zij zeer 'orthodox' en 'racistisch' waren en dan ook nooit Surinaams zouden spreken maar altijd Hindi. Toevallig was ik enige malen in de gelegenheid dit clubje op kaartmiddagen te observeren en een redelijk nauwkeurige schatting te maken van de frequentie van de gesproken talen. Dit bleek voor 50% Surinaams te zijn en de overige tijd ongeveer gelijk op Nederlands en Hindi. Pas later toen ik wist dat enkelen uit dit clubje sterke familiale banden hadden met de Actie-groep kon ik de opmerking van mijn informant – een vurig VHP-er – in het juiste perspectief zien.

De formele activiteiten van de H.S.-verenigingen, dus ook van '*Retorica*' zijn op zichzelf weinig verrassend en opwindend. Primair is dat men een vaste gelegenheid biedt tot gezellig verkeer, daarbij organiseert men van tijd tot tijd een lezing. Het karakter van deze verenigingen kan echter het beste begrepen worden vanuit de positie die de leiders innemen. Van die gezichtshoek uit zal ik het dan ook trachten duidelijk te maken.

c. Leiderschap

Bij een collectiviteit als de H.S. zijn geen algemeen aanvaarde leiders aan te wijzen. Toch is het voor ieder die zich maar even met H.S. bezig houdt duidelijk, dat er bepaalde personen zijn met een grote invloed. Bepaalde namen hoort men geregeld, naar bepaalde personen worden mensen die iets te vragen hebben, zoals ik, verwezen. Als gewone groepsleden iets willen organiseren bijv.

een Sinterklaasavond, dan moeten zij dat via een dergelijk invloedrijk persoon doen. Alleen als hij het initiatief overneemt, komt er voldoende publiek, verschijnt de muziekgroep op de afgesproken tijd e.d. In hoeverre zijn dergelijke figuren nu als leiders te zien? Om dit vast te stellen lette ik allereerst op hun positie bij georganiseerde activiteiten, met name in het verenigingsleven. Daarbij bleken zij inderdaad een belangrijke rol te spelen. Voortdurend vindt men dezelfde namen in besturen, bij ondertekenaars van manifesten etc. Een complicerende factor daarbij was echter dat ik in formele rollen, bijv. als bestuurslid, ook personen aantrof zonder persoonlijke invloed. Zij vervullen een dergelijke positie een tijdlang en verdwijnen dan weer naar de achtergrond. Tijdens vergaderingen kwam het verschil tussen de leidersfiguren en degenen, die min of meer toevallig in het bestuur zaten duidelijk naar voren. De leiders spraken langer en vaker en wisten (meestal) hun inzichten geaccepteerd te krijgen. Lukte het een leider niet op een bepaald punt zijn zienswijze ingang te doen vinden, dan leidde dit tot langdurige tumultueuze vergaderingen, die meestal zonder beslissing eindigden . . . de zaak werd aangehouden. Van gewone groepsleden, ook al zaten zij in het bestuur, werden heel vaak voorstellen verworpen of zelfs met een grapje afgedaan. Juist omdat het leiderschap weinig geformaliseerd is, is het niet eenvoudig aan te geven hoe het functioneert. Ik zal het daarom vanuit verschillende aspecten benaderen door achtereenvolgens na te gaan: welke eigenschappen de prominenten van de gewone groepsleden onderscheiden, in hoeverre de volgelingen afhankelijk zijn van de leiders, en tenslotte welke functies de groepering voor de leiders vervult.

Een kenmerkend verschil tussen een leidersfiguur en een gewoon groepslid is dat de eerste een veel uitgebreider en ook veel gevarieerder vrienden- en kennissenkring heeft. De grotere reikwijdte van zijn contacten is min of meer vanzelfsprekend [14]; de veel gevarieerder kennissenkring eist enige toelichting.

De directe vriendenkring van een persoon wordt gekarakteriseerd door in Nederland aanwezige familieleden, de leeftijd en het opleidings- of beroepsniveau. Bij leiders is dat veel minder het geval. Zij hebben hun contacten verspreid door de gehele groepering. Deze uitgebreide en gevarieerde kennissenkring is soms reeds in Suriname opgebouwd. De overeenkomst met wat GUNAWAN over het leiderschap onder de Indonesische studenten zegt is opvallend groot. Zo is het ook hier zo dat: "gewone groepsleden

geen toegang hadden tot dit leiderschap. Nieuw aangekomenen daarentegen maakten wel kans onmiddellijk in het leiderscorps te worden opgenomen, mits zij een aanhang achter zich hadden, die zij . . . reeds voor hun vertrek hadden verworven" [15]. Het belang van een grote kennissenkring voor hun positie wordt door de leiders scherp ingezien. Ze besteden aan deze persoonlijke contacten dan ook veel tijd en energie. Ook leggen zij lijsten aan van zoveel mogelijk adressen waarop nieuw aankomenden c.q. verhuizenden worden bijgeschreven. Bij een druppelsgewijs verlopende migratie als de Surinaamse, die bovendien veel dikwijls verhuizende inwonenden telt, is het beschikken over zoveel mogelijk adressen voor ieder die iets wil organiseren van groot gewicht. Een grote kennissenkring werkt hierbij cumulatief.

Wat bindt de volgelingen nu aan de leiders? Deze binding berust op het vermogen van deze leiders om groepsactiviteiten te organiseren. Nu zou men daarbij kunnen denken dat vooral diegenen van hen afhankelijk zijn voor wie groepsactiviteiten erg belangrijk zijn. De wonderlijke situatie doet zich echter voor, dat dit er slechts weinigen zijn. Onder hen die pas zijn aangekomen en hier geen of weinig familiale banden hebben doet zich veelal een sterke behoefte gevoelen aan een vorm van georganiseerd groepsleven. De formele rollen worden dan ook niet zelden door betrekkelijke nieuwkomers vervuld, die overigens geen enkele invloed hebben. Al spoedig echter kunnen de meesten zich ook wel zonder de georganiseerde activiteiten redden en al nemen zij er van tijd tot tijd aan deel, erg belangrijk zijn ze niet voor hen [16]. Het is dan ook onmogelijk een goede organisatie op te bouwen die ook werkelijk functioneert langs formele lijnen, met jaarvergaderingen en contributies. Daarom juist blijven ook de formele organisaties sterk afhankelijk van het op persoonlijke eigenschappen berustende leiderschap. Voor feestavonden, en bijv. een spreekbeurt van een bijzondere gast uit Suriname kan men een volle zaal bijeenbrengen. Er wordt dan ook zeer bewust weinig klemtoon gelegd op het formele lidmaatschap. Iedereen is welkom, hoe meer mensen hoe beter. De financiering van wat officieel een vereniging met contributies en een kas is, is dan ook in feite gebonden aan een verloting op een feestavond, de verkoop van roti's in de pauze e.d., waarop winst wordt gemaakt. In deze situatie is men derhalve van de leiders afhankelijk juist omdat de ondernomen activiteiten niet zovéél waarde voor de leden hebben dat zij er zich ook actief voor inzetten. Dit betekent overigens ook,

dat de meeste leden slechts in beperkte mate van de leiders afhankelijk zijn. Zouden de groepsactiviteiten voor de leden van groter belang zijn, dan zou het groepsleven ook hechter worden en het leiderschap een sterker en waarschijnlijk meer geformaliseerd karakter krijgen.

Een tweede factor die althans een aantal leden van de collectiviteit aan de leider bindt, is zijn kennis van de migratie-situatie. Deze kennis van de migratie-situatie berust enerzijds op het beschikken over contacten met en informatie over Suriname, anderzijds op een – zeker op cognitief niveau (instrumentele relaties) – goede zo niet uitstekende aanpassing aan de Nederlandse samenleving. Deze aanpassing moet men zich bepaald niet alleen passief maar ook actief voorstellen. Zo zijn er leiders die een goed oog hebben voor de mogelijkheden welke er in de verzuilde opbouw van onze welzijnszorg zitten voor personen of organisaties die zich levensbeschouwelijk onderscheiden. Men weet zich dan tactisch op zijn 'religieuze plichten' te beroepen, waarvan de brave ambtenaar slechts een vage voorstelling heeft en ten minste in enkele mij bekende gevallen met opmerkelijk succes. Een dergelijk goed ingevoerde leider is voor velen een geschikte raadsman bij vele problemen.

Nu vergt deze functie een aantal eigenschappen van de leider, die moeilijk met elkaar te verenigen zijn. Hij moet cognitief goed aangepast zijn, zonder dat hij op het evaluatieve en esthethica-vlak al te zeer vernederlandst is. Als dit laatste eenmaal gebeurt, als de leider te lang in Nederland verblijft en zo langzamerhand dezelfde frustraties in het contact met zijn pas aangekomen landgenoten gaat ondervinden als de Nederlanders, dan is zijn tijd voorbij en verdwijnt hij langzaam aan naar de achtergrond. Vooral in deze fase van leiderschap zijn agressieve uitingen op het verbale vlak tegen de Nederlandse samenleving moeilijk te vangen in de gebruikelijke verklaringen, dat dit soort uitingen het resultaat is van ondervonden frustraties. Het is in deze gevallen veeleer een uiting van schuldgevoel over een vlot verlopend aanpassingsproces en een poging om zijn solidariteitsverplichtingen ten opzichte van de collectiviteit na te komen. Men zou het zo kunnen omschrijven, dat een leider niet zo goed aangepast moet zijn dat hij de dagelijkse frustraties en onzekerheid van zijn mede-migranten niet meer zelf aan den lijve ervaart, maar weer wel zo goed dat hij een goed overzicht heeft van de mogelijkheden om ze te boven te komen.

De derde benadering van het leiderschap onder de H.S. is ons

af te vragen wat voor functies de groepering vervult voor de leider. Wat voor vruchten plukt hij van zijn inspanningen, of is hij iemand met sterk altruïstische karaktertrekken? Dit laatste is niet het geval. Hoewel hij zeker bereid moet zijn om iemand te helpen, is het ook weer geen man die zijn eigen belang uit het oog verliest. In persoonlijke gesprekken hebben deze leiders ook niet de pretentie voor altruïstisch door te gaan. De activiteiten worden direct of indirect ondernomen met het oog op de politiek in Suriname. Aan de ene kant verricht men zijn activiteiten min of meer officieus om de H.S. in Nederland zo sterk mogelijk te binden aan een politieke partij in Suriname; in dit geval dus VHP of Actie-groep. Enkele leiders die dezelfde oriëntatie hebben, vormen daarbij een clique. Aan de andere kant moet de formele organisatie hier in Nederland hem de gelegenheid geven de aandacht van de hogere leiders op zich te vestigen. Hij moet kunnen spreken namens: "De H.S. verenigd in . . .". Goede pers-contacten zowel in Nederland als in Suriname moeten er dan verder voor zorgen dat zijn naam een zekere bekendheid krijgt. De Nederlandse pers, die door de Surinaamse pers weer gretig geciteerd wordt, beseft niet half welke rol haar daarbij is toegedacht! Men moet daarbij niet vergeten dat men in Suriname moeilijk of niet kan weten hoe groot en effectief een bepaalde organisatie in Nederland eigenlijk is. Er heerst dan ook van tijd tot tijd een ware proliferatie van z.g. formele organisaties allemaal drijvend op een klein aantal steeds dezelfde personen, die hierin voortdurend een platform vinden of althans zoeken. De climax wordt bereikt in die 'verenigingen' waar alleen een zichzelf coöpterend bestuur aanwezig is!

De werkelijke betekenis van de door de besturen uitgegeven verklaringen, de effectiviteit van hun leiderschap, is moeilijk vast te stellen. Er zit een binnenwaarts aspect in – hoe sterk is de positie ten opzichte van de eigen collectiviteit – en een buitenwaarts – hoe sterk weet een bepaalde leider de buitenwereld de indruk te geven dat er een brede aanhang achter hem staat. Deze beide aspecten kunnen, maar behoeven niet parallel te lopen. Een sterke band met bepaalde personen in het perswezen of politici kan buitenwaarts een grote invloed geven, zonder dat er sprake is van een grote invloed in de gewone contacten van alle dag. In dit verband is het begrijpelijk dat de leiders altijd een zeer sterke klemtoon leggen op de solidariteit naar buiten toe. In een bepaald geval had een leider een verklaring afgelegd, die achteraf binnenwaarts grote tegenstand ontmoette; er was echter niemand die eraan dacht deze oppositie ook bijv. via een ingezon-

den brief of iets dergelijks, aan de buitenwereld waar deze verklaring was afgelegd, kenbaar te maken.

In het algemeen zijn de leiders in hoge mate vrij van controle van de collectiviteit wanneer zij naar buiten optreden. De meeste van de leden hebben voor dit optreden slechts een geringe belangstelling. Voor hen zijn de steun en de contactmogelijkheden in het alledaagse leven van veel groter belang. Daar de buitenwereld over het algemeen weinig of geen contact heeft met de collectiviteit omdat ze òf ver weg zit, òf uit Nederlanders bestaat, zijn de mogelijkheden voor de leiders groot om die mededelingen te doen, die hen op een gegeven moment juist voorkomen.

Dit kan tot een merkwaardige tegenstelling leiden tussen de mededelingen over eenzelfde gebeurtenis zoals die intern en aan buitenstaanders gedaan worden. Een aardig voorbeeld hiervan is te geven via de dissertatie van GUNAWAN. Hij vermeldt [17], op zijn beurt refererend aan een persbericht, dat blijkens een enquête onder Surinaamse studenten gehouden door de VSSA [18] 75% bedekt of openlijk gediscrimineerd was bij het zoeken naar kamers. Nu was ik zijdelings bij deze enquête betrokken omdat ik ook een formulier had gehad. Na enige tijd had ik de organisatoren dan ook gevraagd hoe het ermee stond. Mij werd toen verteld, dat de enquête een volkomen mislukking was geworden door de geringe medewerking van de Surinaamse studenten. De enige conclusie die men intern meende te kunnen trekken, was dat er een volslagen gebrek aan solidariteit en samenwerking bestond. Dit was geen belemmering om tegenover de buitenwereld een verklaring af te leggen, waarin men een geheel andere indruk wekte!

III. TEGENSTELLINGEN ONDER DE HINDOSTAANSE SURINAMERS

Er zal wel geen groepering bestaan zonder tegenstellingen en conflicten. Dat zich ook onder de H.S. conflicten voordoen is opzichzelf dus niet zo interessant. Wel interessant is te zien welke punten aanleiding geven tot conflicten, omdat hierdoor duidelijker wordt waar voor de H.S. zelf de belangrijkste verschillen en overeenkomsten liggen. Nu is in de Surinaamse cultuur (in alle varianten) een veel grotere expressiviteit geoorloofd dan in de Nederlandse. Met name bestaat er een veel geringere rem op het in krachtige bewoordingen uiten van agressieve gevoelens. Het is dus niet zo moeilijk conflicten te signaleren. Veel moeilijker is het enig inzicht te krijgen in de achtergronden en de oorzaken. Zelfs daar waar van bepaalde personen alom bekend was, dat ze een

diepgeworteld conflict hadden dat telkenmale tot uitbarsting kwam, kon niemand mij uitleggen waar het nu eigenlijk om ging. Bovendien was ik aanvankelijk erg voorzichtig met het stellen van vragen over conflicten. Later toen ik de ernstige van de minder ernstige had leren onderscheiden en gewend was aan de soms uiterst venijnige roddel binnen de groepering, die mij in het begin nogal onthutste, werd ik daar aanzienlijk vrijer in.

Een kenmerkende verklaring mij voor persoonlijke conflicten gegeven was wel 'dat het nog uit Suriname stamde'. Daar er slechts een beperkt aantal personen is dat inderdaad erg actief is in deze conflicten, zijn het bijna bij iedere ruzie dezelfde personen die de hoofdrollen spelen. Wat deze conflicten groot, langdurig en gecompliceerd maakt is het proces van clustervorming van bepaalde personen, die elkaar meestal gaan steunen bij een conflict maar dat niet per sé behoeven te doen. Zo werd de discussie-vereniging een tijd lang gekenmerkt door hevige conflicten tussen twee partijen waarbij de ene gekarakteriseerd werd door: VHP-gezindheid, iets oudere leeftijdsamenstelling, en een beroep uitoefenend; de ander door Actie-groep-gezindheid, wat jongere leeftijdsamenstelling en student zijn. Bepaalde personen zijn door familiebanden met de VHP verbonden, dat bleek bij dit conflict meer relevant dan de maatschappelijke positie: werkend of studerend. Hoewel er tussen familieleden vaak onenigheid heerst, is de familieband toch meestal doorslaggevend als er bij een conflict in wijder verband partij gekozen moet worden. Dit is echter geen strikte wet; bij een ander conflict weet ik dat bepaalde familieleden eenvoudig het terrein van de strijd meden om geen keuze te hoeven doen. Deze mogelijkheden om conflicten te vermijden zijn in Amsterdam groot. De collectiviteit is diffuus en vooral onder hen die al wat langer in Nederland zijn, zijn er slechts weinigen die echt op de H.S. groepering zijn aangewezen.

Over het algemeen zijn het vooral diegenen die door een korte verblijfsduur of door contact-stoornissen met de Nederlandse omgeving weinig contact hebben buiten de collectiviteit en zij die naar een zeker leiderschap streven, voor wie de gezamenlijke activiteiten belangrijk zijn. Veel interne spanningen houden dan ook zichtbaar verband met het streven naar dominantie. Zulke botsingen van elkaar tegenstrevende leiders of cliques van leiders zijn er o.m. de oorzaak van dat de verenigingen nogal eens splitsen en verdwijnen. Een lid met duidelijke leiders-aspiraties zal, als hij of z'n medestanders er niet in slagen de dominantie te verkrijgen,

zijn belangstelling verliezen en zich afzijdig houden. Als er zich een kans voordoet zal hij via een ander initiatief op de voorgrond trachten te treden. Daar niet alle adspirant-leiders even capabel zijn, leiden deze wrijvingen dikwijls meer tot afbraak dan tot opbouw van gezamenlijke activiteiten. De roddel als middel tot sociale controle wordt in deze conflicten veelvuldig als wapen gehanteerd. Ten dele loopt dit via Suriname: er vindt een soms uiterst levendige briefwisseling plaats waarbij niet zelden aan bijv. ouders of hoge partijgenoten al dan niet ware mededelingen over deze of gene worden gedaan. Daar leiderschap niet alleen volgelingen en een zekere achting impliceert maar ook tegenstanders en een zekere afkeer, richt zich de roddel dikwijls juist tegen leiders en adspirant-leiders.

Een andere tegenstelling, al moet die meer gezien worden als distantie dan als conflict, heb ik aangetroffen tussen Islamieten en Hindoes. Oorspronkelijk voerde ik deze distantie geheel terug op familiebanden. Waar familiebanden erg belangrijk zijn en de partnerkeuze bij huwelijken sterk door religie beïnvloedt wordt, vindt men bijv. in de bezoekcontacten uiteraard ook een configuratie naar religie [19]. Een andere gewichtige factor is echter het duidelijke Hindoe-karakter van beide politieke partijen, die hier zo'n belangrijke rol spelen. De partijgenoten ontkennen dit zeker als er rechtstreeks naar gevraagd wordt. Maar in vrijwel iedere toespraak treft men een verwijzing aan naar het Hindoe-karakter. Wellicht nog duidelijker is dat ik geen enkele toespraak gehoord heb, waarin een poging werd gedaan om naar symbolen te verwijzen waarmede ook de Moslims zich zouden kunnen identificeren. Deze identificatie is er dan ook niet en daarmede staan de Moslims wat terzijde. Echte conflicten op dit punt heb ik in Amsterdam overigens niet aangetroffen, al liet men zich in individuele gesprekken over en weer niet altijd even vleiend uit.

IV. Invloed van de Nederlandse samenleving

a. Algemeen

De Nederlandse samenleving oefent op het gedrag der H.S. in Nederland uiteraard een grote invloed uit. Zij dwingt eenvoudig een aantal gedragsveranderingen af. Maar dat wil nog niet zeggen dat deze veranderingen ook innerlijk aanvaard worden. De cognitieve aanpassing impliceert nog geen evaluatieve; weten welk gedrag in bepaalde situaties vereist wordt wil nog niet zeggen, dat men dit gedrag ook voor juist houdt. Dit fase-verschil in beïn-

vloeding door en aanpassing aan de cultuur van het omringende land is niet zo verrassend. Maar bij de H.S. heb ik ook veelvuldig een fase-verschil tussen normatief en feitelijk gedrag aangetroffen, waarbij het gedrag verder (duidelijker) afweek van het Nederlandse gedrag dan de verbaal geuite norm. Soms is het blijkbaar gemakkelijker de waarden van een samenleving over te nemen dan het daarbij passende gedrag. Een voorbeeld kan dit verduidelijken. De Surinamers, ook de H.S., zijn in het algemeen geen mensen van de klok. Zoals een van hen het met zelfspot uitdrukte: "Wij, wij komen altijd te laat, maar we gaan ook weer te laat weg". Bij iedere bijeenkomst wordt iedereen weer opgeroepen op tijd te zijn; de leden zelf klagen hartgrondig over het te laat beginnen, maar niemand komt op tijd. De Nederlandse precisie en stiptheid worden wel hogelijk gewaardeerd, maar daarom nog niet nagekomen. De aanleiding tot de misverstanden die hieruit bij contact tussen Nederlanders en H.S. (kunnen) voortvloeien, kan als volgt worden omschreven: Het op tijd komen figureert bij de H.S. als waarde, bij de Nederlanders echter als norm.

In wijder verband kan gesteld worden dat de invloed van het Nederlandse normen- en waardenstelsel groot is, zonder dat het H.S. normen- en waardenstelsel daardoor zonder meer verdrongen wordt. In PARSONS' termen [20] zijn beide stelsels als resp. universalistisch-specifiek en als particularistisch-diffuus te karakteriseren. Beide stelsels zijn aanwezig; niet alleen bij verschillende personen maar ook bij dezelfde personen. Het hangt min of meer van de situatie af aan welk stelsel men z'n argumenten ontleent. Een sterke universalistische ideologie b.v. bij de leden van '*Retorica*', waardoor ik zelf gemakkelijk binnen kwam, nam niet weg dat de meerderheid van de leden zijn contacten particularistisch koos en daar ook wel argumenten voor kon aanvoeren. Bij conflicten gebeurt het niet zelden dat de beide partijen zich op andere waardenstelsels gaan beroepen. Zo worden de georganiseerde activiteiten door de informele leiders met behulp van bijdragen e.d. min of meer op privé-basis gefinancieerd, waarbij het nooit helemaal duidelijk is, hoeveel zij daar nu op verdienen dan wel toeleggen. Dit past typisch bij een diffuse rolverwachting. Tegenstanders beriepen zich bij een conflict, waarbij de financiële aspecten een rol speelden, echter op de Nederlandse, specifieke rolverwachting, waarin dit gedrag als corrupt bestempeld wordt [21]. Welke conceptie op een gegeven ogenblik door een bepaald persoon aanvaard wordt, is sterk afhankelijk van zijn positie ten opzichte van de personen die in het geding zijn. Ook in individuele gesprekken

kwam men soms tot uitspraken, die in een opmerkelijke tegenstelling stonden tot wat vroeger beweerd was.

Slechts enkele keren heb ik het experiment beproefd om goede bekenden te confronteren met hun eigen tegenstrijdige uitspraken of inconsequent gedrag. Van twee personen kreeg ik daarbij de stellige indruk, dat zij zich het meten met twee maten wel bewust waren. Maar in het derde geval ontstond een uitermate pijnlijke verwarring.

In enkele gevallen bleken de klachten waarmede men zich tot mij richtte over ondervonden discriminatie te berusten op de verwarring tussen de twee normenstelsels. Zo had één van mijn kennissen een bijzonder goede verhouding met zijn werkgever. Op een avond kwam hij emotioneel geladen bij me omdat hij gediscrimineerd werd. Het bleek dat hij een bepaald voorrecht gevraagd had, dat door zijn baas geweigerd was. In dit geval had de goede arbeidsverhouding geleid tot een diffuse rolverwachting waaraan waarschijnlijk geen enkele Nederlandse werkgever zou hebben beantwoord.

b. De terugkeer

Een punt waar de voortdurende invloed van de Nederlandse omgeving zich nog het duidelijkst laat aflezen is de houding ten opzichte van de terugkeer naar Suriname. Hoewel er onder de H.S. geen migratie-traditie bestaat die vergelijkbaar is met die van de C.S., begint het probleem zich ook bij de H.S. voor te doen. Zolang er weinig H.S. in Amsterdam waren, die (vrijwel) allen nog slechts enkele jaren in Nederland verbleven, kon men het ideaal van de terugkeer levendig houden. Hoe groter de aantallen worden, hoe moeilijker de sociale controle wordt. Een sterke band met de eigen landgenoten, het levendig houden van traditie's e.d. heeft bij een langere verblijfsduur alleen zin voor hen, die inderdaad terugkeren. Zij die – om welke reden dan ook – liever in Nederland verblijven dan in Suriname, raken minder geïnteresseerd. Zelfs wel eens geïrriteerd door de voortdurende confrontatie met de eis tot terugkeer, en zij vermijden al te veel contact. De leiders staan tegenover dit verschijnsel in feite machteloos. Veelal richten deze mensen zich in persoonlijke gesprekken juist uitermate fel tegen deze leiders, die men beschuldigt van corruptie, geïntrigeer en Streberei. Men is dan zover overgegaan van de particularistisch-diffuse naar de universalistisch-specifieke opvatting van de leidersrol, dat men zich bewust afkeert. De meesten blijven de terugkeer wel als vaag ideaal koesteren. Maar dikwijls

stuit men op zulke hoge eisen ten aanzien van het beroep dat men in Suriname wenst uit te oefenen, dat de gedachte opkomt dat hier al bij voorbaat een excuus geschapen wordt om niet terug te keren.

Er wordt door de H.S. onderling veel gesproken over het gevaar van assimilatie. Men vreest daarvan in religieus-culturele zin vooral het loslaten van de traditie zoals die ten aanzien van het gezinsleven bestaat. In politieke zin vreest men (vooral de leiders uiteraard) het verlies van (potentiële) aanhang. Dit leidt ertoe dat grote en kleine leiders op de noodzaak tot terugkeer voortdurend de nadruk leggen [22]. Het is voor de leiders ook zelf een voortdurend dilemma. Zolang men nog een welomschreven studie of opleiding volgt, vormt het geen probleem. Maar de positie van hen die werken of niet (meer) studeren wordt bij een langere verblijfsduur hoe langer hoe zwakker. Het wordt dan vrijwel onmogelijk tegenover de jongeren c.q. pas aangekomenen, die over het algemeen de terugkeer sterk beklemtonen, een legitieme basis voor leiderschap te vinden. Na enige tijd staan een dergelijke leider nog maar twee wegen open: òf z'n leidersrol opgeven en in Nederland blijven, òf terugkeer naar Suriname om daar te pogen tot een zekere prominentie te geraken. Van beide mogelijkheden wordt gebruik gemaakt.

De drang tot terugkeer onder de H.S. is (op het ogenblik) groter dan onder de C.S. In de eerste plaats is de groepering kleiner en de traditie korter zodat er meer onderling contact is. In de tweede plaats zijn de stijgingskansen van H.S. die in Nederland een studie hebben gevolgd, groter in Suriname dan voor de C.S. Dit komt door de zuilenachtige ontwikkeling van de Surinaamse maatschappij en de achterstand, die de H.S. nog hebben in aantal geschoolden van allerlei aard.

In de derde plaats is de binding aan de familie, met name aan de ouders, bij de H.S. groter dan bij de C.S. In deze context is het weinig verwonderlijk dat de terugkeer als een waarde geldt, die slechts door weinigen wordt aangevochten. Maar de beklemtoning van deze waarde is niet los te zien van de constatering, dat deze terugkeer niet langer een vanzelfsprekende verwachting is en mede juist daarom als norm moet worden gehandhaafd.

c. Godsdienst

De invloed van de Nederlandse samenleving in de richting van rationalisatie en secularisatie is groot. Zo groot, dat ook de ver-

dedigingswijze erdoor beïnvloed wordt. Waar men enerzijds de nadruk legt op eigen traditie en godsdienst, tracht men anderzijds uit deze traditie juist die aspecten naar voren te brengen, welke zich het beste laten verenigen met het moderne Westerse leven. Men beklemtoont waarden als geweldloosheid, tolerantie, schetst kortom een beeld van het Hinduïsme, zoals dat in bepaalde kringen in het Westen altijd veel waardering heeft gevonden. Ook op het practische nut van bepaalde al dan niet religieuze voorschriften en gebruiken wordt graag gewezen. Niemand wil 'orthodox', dat zo ongeveer synoniem is met 'ouderwets', zijn. Maar het grote probleem daarbij is, dat het Hinduïsme zich niet zo gemakkelijk voor een modernistische benadering leent. De reden hiervoor is m.i. de verwevenheid van de religie met de vormgeving van het dagelijkse leven, waarbij veel minder dan bij het Christendom en de Islam ook een rationeel opgebouwde theologie voorhanden is. Het was voor mijn informanten dan ook vrijwel onmogelijk om met mij over religieuze voorstellingen en ideeën te spreken. Zelfs zij die zich zelf als vurige en oprechte Hindu's beschouwen en door opleiding en intelligentie zeer wel in staat waren hun houdingen, gevoelens etc. onder woorden te brengen, konden zich op dit punt maar uiterst moeilijk uitdrukken. Men vlucht terug in "Ik ben nu eenmaal zo groot gebracht" of "Dat is onze gewoonte". Dit leidt tot een zekere ambivalentie ten opzichte van de eigen religiositeit.

Enerzijds dwingt de confrontatie met de Nederlandse omgeving ertoe om de waarde van de eigen culturele traditie belangrijk te achten. Anderzijds dwingt de invloed van de Nederlandse omgeving er ook toe, dat godsdienstige voorstellingen en ideeën in hoge mate rationeel benaderd worden. Met name wordt verwacht, dat men onderscheid weet te maken tussen hoofd- en bijzaken; tussen religieuze verplichtingen en cultureel bepaalde gewoonten. Dit onderscheid nu maken de H.S. niet. Het duidelijkst sprak dit bij de discussies over voedingsgewoonten. Als bij ons thuis gegeten werd, hield mijn vrouw uiteraard rekening met de gebruiken van de gasten. Het niet eten van rundvlees werd door ons aanvankelijk als een zuiver religieuze verplichting gezien. Al onze H.S. vrienden verwierpen echter deze religieuze betekenis *wat henzelf* betrof. "Je denkt toch niet, dat *ik* geloof dat een koe heilig is" riep één van hen verontwaardigd uit. Ook bij de onlusten in India naar aanleiding van het slachten van koeien, keerden mijn H.S. vrienden zich unaniem tegen de 'orthodoxe fanatici'. Toch handhaafden bijna al deze mensen hun gewoonten,

wat voor velen in Nederland echt wel last en moeite met zich mee bracht. Het aanpassingsprobleem op dit punt lag echter niet zozeer op het tweede niveau (normen en waarden) als wel op het derde niveau (smaak/esthetica). Nog beter is het waarschijnlijk het anders te formuleren: het onderscheid tussen deze niveau's was voor de H.S. op deze punten niet relevant.

Verschillende H.S. interpreteren de trouw aan de religieuze sociale gebruiken ook alleen maar als sociale conformiteit. In vertrouwen vertelden zij dat het alleen maar was omdat men tegenover elkaar niet durfde, daar er altijd wel iemand was die het rondvertelde, etc. "Laat mij je zeggen" aldus een informant "dat iedere Hindu best een stukje worst lust, als hij maar zeker weet, dat hij alleen is". Hoewel de hypocrisie in deze uitlating bepaald overschat wordt, is er inderdaad ook wel sprake van een zekere sociale dwang, waar verschillende individuen zich niet dan ongaarne onder schikken! Daarbij heeft het handhaven van bepaalde gewoonten en tradities – los van hun religieuze oorsprong – op zichzelf een zekere waarde verkregen als symbool van de interne integratie van de H.S. tegenover de omgeving. Het grote ongenoegen dat er echter ook heerste, de uiterst felle veroordelingen van bepaalde praktijken waartoe men plotseling kon overgaan, wijzen er m.i. op, dat het Hinduïsme van de H.S. de invloed van het moderne levenspatroon niet werkelijk heeft kunnen verwerken. Het is dan ook bij vele H.S. in Nederland niet meer dan een betrekkelijk willekeurig aantal gewoonten en gebruiken, waar men om emotionele redenen aan vasthoudt, maar die geen religieuze betekenis hebben.

De Islamitische H.S. hadden het in dit opzicht gemakkelijker. Voor hen waren de lijnen scherper getrokken. De Islam als rationeler opgebouwde godsdienst laat zich m.i. ook gemakkelijker inpassen in het moderne westerse leven. Toen men merkte dat ik wel eens vroeg naar religieuze opvattingen en gebruiken, kwamen er ook al snel uitnodigingen om op bepaalde feestdagen mee te gaan naar de Moskee in Den Haag. Een van mijn vrienden beschikte zelfs over een boekje waarin aan Christenen de Islam werd uitgelegd. Hij dreigde daar een welhaast al te overvloedig gebruik van te maken. Nu wil ik niet de indruk wekken dat er absolute verschillen tussen beide godsdiensten bestaan in de aanpassing aan de Nederlandse omgeving. Ook onder de Moslems zijn er, die in hoge mate van hun eigen opvoeding vervreemd zijn, zonder dat ze daar een duidelijk (nieuw) alternatief tegenover kunnen stellen. Maar de graduele verschillen zijn onmiskenbaar.

d. Gezin/familie

Het huwelijks- en gezinsleven wordt door de H.S. zelf beschouwd als de hoeksteen van de H.S. traditie [23]. Hoe deze hoeksteen zich zou houden in de migratie-situatie had derhalve mijn belangstelling. Materiaal erover heb ik echter slechts schaars kunnen verzamelen. Het aantal H.S. is al niet groot in Amsterdam en van hen, die deel namen aan de georganiseerde activiteiten, waren de meesten ongehuwd.

Eén observatie kan echter moeilijk niet gemaakt worden: de naar Nederlandse maatstaven hoge mate van separatie tussen mannen en vrouwen. Dit komt tot uitdrukking bij de gescheiden vrijetijdsbesteding en de strikte, hiërarchische rol-separatie tussen echtgenoot en echtgenote. Men is zich van het 'gezamenlijk uitgaan'-patroon wel bewust, beschouwt het ook als modern en ontwikkeld, maar de meesten komen er zelf niet toe. In gesprekken met mannen zeiden dezen dat hun vrouw dat zelf ook niet wilde, dat zij nu eenmaal niet gewend was zich in het openbaar te bewegen, dat ik dat niet moest vergelijken met mijn vrouw die ontwikkeld was e.d. Wat hiervan precies waar was weet ik niet, een stuk rationalisatie zit er zeker in.

Ik heb op dit punt ook enkele vrouwen ondervraagd. Eén van hen aanvaardde (althans verbaal) het mannen bij mannen-principe tot op grote hoogte. De anderen waren duidelijk ontevredener. Opvallend was, dat zij daarbij uitdrukkingen gebruikten als: "Nederland heeft mijn ogen geopend". Zij meenden dat zij in vergelijking met de man te hard moesten werken, dat hij tijdens zijn vrije uren te veel geld uitgaf en haar te veel thuis liet zitten. In de Nederlandse samenleving, waar anders dan in Suriname de H.S.-vrouw of meisje nu niet zo zeer een eigen 'ambience' heeft, is het voor de vrouwen ook wel heel moeilijk zich niet aan het Nederlandse patroon van gezamenlijke vrijetijdsbesteding te refereren. (Er zijn trouwens ook mannen, die dit doen en hun vrouw meenemen. Ze behoren nu niet tot de actiefste deelnemers aan H.S. activiteiten!).

Het zelfde geldt voor de grotere vrijheden, die de man in het verkeer tussen de sexen in de H.S.-traditie van oudsher toekomen. Ook daar kan het moeilijk anders dan dat de vrouwen zich positief op de Nederlandse omgeving richten.

Op één punt heb ik wat meer gegevens namelijk daar waar het gemengde huwelijken of voornemens daartoe bestaan. De invloed van de mede uit vrouwen bestaande Nederlandse samenleving op de ongehuwde mannen die van de H.S. een belangrijk deel uit maken, zal op dit punt nauwelijks adstructie behoeven. Maar men moet daarbij niet alleen denken aan de contacten met Nederlandse meisjes en daaruit eventueel voortvloeiende huwelijken. Het raakt ook degene die niet trouwt of al getrouwd is, omdat het gemengde huwen met grote emotionaliteit beladen is. Vandaar dat men tegenover mij – zelf gemengd gehuwd – dit onderwerp nogal eens ter sprake bracht. De oppositie van de zijde der ouders is groot en niet zelden van een directheid tegen de betrokken

partner, die naar het Nederlandse gevoel ongehoord is. Deze oppositie houdt niet op als het huwelijk eenmaal gesloten is, zoals in Nederland nogal eens gebeurt als de ouders er zich niet mee verenigen kunnen. Ook na de huwelijkssluiting wordt er wel onverbloemd op aangedrongen te scheiden en 'beter' te trouwen. Tegelijkertijd dringt vanuit de Nederlandse omgeving de geheel andere opvatting door, waarbij de verantwoordelijkheid voor de keus (volledig) bij de partners ligt. Dit tezamen met de algemene verschuiving van het waardenpatroon in de richting van universalisme maakt het velen uiterst moeilijk te beslissen en als eenmaal een beslissing genomen is zich er dan ook aan te houden.

Het komt voor dat jongeren, die jarenlang een vaste, intieme relatie met een Nederlands meisje onderhouden, plotseling tijdens een vakantie in Suriname trouwen. Bij terugkomst ontvangen vrienden en kennissen hem dan uiterst koel. Zij hebben de plotselinge verschuiving in kracht van milieu-invloed uiteraard niet meegemaakt en beoordelen de situatie niet vanuit de strikt particularistisch-diffuse waardenoriëntatie ten opzichte van het ouderlijk gezag, op grond waarvan de plotselinge beslissing genomen is. Dit soort voor beide betrokken vrouwen en de man uiterst dramatische gebeurtenissen, zijn gemakkelijk in morele termen als kwade trouw e.d. te interpreteren, vooral als de beslissing totaal onverwacht komt. Maar sociologisch kan de plotselinge besluitvorming beter als een noodsprong worden gezien; als een soort 'vlucht' uit een cultuurconflict, dat de betrokkene niet heeft kunnen oplossen. Dit cultuur-conflict is kenmerkend voor de H.S. in Nederland, die zowel hun tradities willen behouden en zichzelf willen blijven, als willen moderniseren en aanpassen bij de moderne eisen, zonder dat men daarbij (op het ogenblik al) tot een goede synthese weet te komen.

V. Positiebepaling t.o.v. de andere Surinamers in Nederland

Of men eenheid of verscheidenheid waarneemt, hangt in hoge mate af van de positie welke de waarnemer inneemt. Tegenover de Nederlandse omgeving zijn de overeenkomsten tussen de verschillende categorieën Surinamers in Nederland groter, véél groter dan de verschillen. Het is voor de Nederlandse waarnemer dan ook des te opmerkelijker als hij onder de H.S. zelf een perceptie van duidelijke sociale afstand tot de Creoolse Surinamers bespeurt [24]. In enkele gevallen zelfs zo zeer dat H.S. zelf zeiden dat

de afstand tot Nederlanders kleiner was dan tot C.S. Algemeen is echter dat men bij een duidelijk gevoel van distantie toch ook een grote behoefte heeft aan contact. Een contact dat in de informele sfeer dan ook plaatsvindt, al is het relatief weinig. Veel opvallender is het gebrek aan gezamenlijke deelneming aan al dan niet gezamenlijk georganiseerde activiteiten. Het onderwerp wekt diepe hartstochten en gezien de grote toegeeflijkheid wat betreft het verbaal uiten van agressie in het gemeenschappelijke Surinaamse cultuurpatroon, kan menige krachtige uitspraak worden vernomen. Men vergat daarbij blijkbaar gemakkelijk dat de onderzoeker door affectieve banden aan de C.S.-groepering verbonden was en daarmede toch ook een zekere ervaring had opgedaan. Overigens biedt het bestaan van een zekere stereotype voorstelling over en weer weinig reden tot verklaring waarom men elkaar ook in den vreemde kennelijk zo moeilijk kan vinden. Voor Amsterdam zijn daarvoor een aantal factoren aan te wijzen, factoren overigens, die zeker niet zonder meer op andere plaatsen kunnen worden betrokken.

Amsterdam is groot, de mogelijkheden om zich aan contacten te onttrekken zijn voor degenen die dat willen duidelijk aanwezig. Wil men iets organiseren, dan moet men beschikken over adressen. De Surinamers zijn veelal inwonend en alle inwonenden verhuizen veel. Zo is het bijzonder moeilijk onder deze sterk fluctuerende bevolking een organisatie op te bouwen. Dit geldt voor alle Surinamers; het geldt ook voor de H.S. We hebben dan ook gezien dat een bepaald type leider nodig is om nog een zekere organisatie-graad te kunnen bereiken. Juist deze leiders hebben een zeker belang bij het handhaven van de sociale afstand tot de andere Surinamers, omdat hun leiderschap een specifiek H.S.-karakter heeft. Nu moet men ook weer niet te veel aan de boze wil van de leiders toeschrijven, want zij zijn weer afhankelijk van een aantal specifieke factoren, die juist hen als leiders naar voren doen treden.

Ten eerste is dat de grote rol die de verwantschap speelt bij de contactlegging.

Ten tweede de zeer sterke behoefte (bij een korte verblijfsduur) aan een eigen omgeving, waarbij het derde niveau van aanpassing (esthica/smaak) een grote rol speelt.

Ten derde een specifiek mannelijk patroon van vrijetijdsbesteding waarbij met name het dansen, dat van de Creoolse feesten zo'n belangrijk bestanddeel vormt, niet of weinig gewaardeerd wordt.

Ten vierde, het sterke gevoel in Suriname tot een nog niet (volledig) geëmancipeerde minderheid te behoren, die de rijen gesloten moet houden om de volledige emancipatie te bereiken.

Op al deze punten is de acculturatie in Suriname zelf nog te weinig voortgeschreden dan dat er in Nederland voldoende gemeenschappelijke achtergrond is om op terug te vallen. Een ander deel van de verklaring moet gezocht worden in de eigenschappen van de C.S. in Amsterdam.

In de eerste plaats moet dan het karakter van de Surinaamse verenigingen in Amsterdam genoemd worden. Op het ogenblik functioneren deze verenigingen niet, maar in het recente verleden hebben bijv. '*Ons Suriname*' en de daarmee nauw gelieerde verenigingen als de VSSA een bloeiend bestaan geleid. Al deze georganiseerde activiteiten waren, net als die van de H.S. op een bepaalde manier met de Surinaamse politiek verbonden. De leiders manifesteerden zich derhalve in de eerste plaats als politieke tegenstanders. Bovendien streefden de uit het studentenmilieu afkomstige leiders van deze verenigingen er met nadruk naar om zich ook in het arbeiders-milieu een zeker leiderschap te verwerven. Maar het revolutionaire, in ieder geval radicale karakter was nu juist bij uitstek ongeschikt om ook de H.S. te integreren. "Zij verwijten ons onze partijen, maar zij mogen hun partijen houden", is een stereotype klacht [25]. De sterk symbolische waarde die een man als NKRUMA een tijdlang voor deze Creoolse jongeren had, versterkte het idee, dat 'ze van Suriname een negerland willen maken'. Nu de identificatie is verschoven van NKRUMA naar CASTRO is het niet bij voorbaat uitgesloten dat men tot een gemeenschappelijk symbool kan komen. De romantische figuur van CASTRO zal wel niemand uit het Caraïbisch gebied geheel onberoerd laten. Een typische identificatie-figuur is hij voor de H.S. echter zeker niet.

Hoewel ik er persoonlijk van overtuigd ben dat de radicale Creoolse leiders in Amsterdam oprecht streefden naar multiraciale partijvorming, heb ik onder de H.S. op dit punt weinig anders dan wantrouwen gevonden. Het leiderschap heeft ten aanzien van de H.S. dan ook duidelijk gefaald.

De voornaamste reden hiervoor is wellicht eenvoudig gebrek aan kennis. Een van de H.S. zei mij eens: "Kijk, wij kennen de Creolen wel, want de kleinen kennen de bazen wel; maar de baas kent de kleinen niet". Deze uitspraak leek mij sterk overdreven. Maar om de proef op de som te nemen begon ik een aantal C.S. studenten betrekkelijk eenvoudige feitelijkheden te vragen over

de H.S. in Suriname. Ik moest daarna wel toegeven dat deze kennis inderdaad miniem was. Geringer dan de kennis der H.S. over de C.S., hoewel ook hier stereotypen en vertekeningen niet ontbreken. Met name op school heeft de H.S. zich via medeleerlingen en onderwijzend personeel een beeld der C.S. gevormd. Wat de oorzaken daarvan ook mogen zijn (wellicht separatie stad – platteland) kan thans verder terzijde blijven. Het gaat er hier slechts om aan te geven wat een oorzaak van het falen op dit punt van bepaalde leiders geweest kan zijn.

Een andere reden is het minderheidsgevoel der H.S., waardoor men in vergaderingen altijd het gevoel had en heeft – en uit eigen ervaring moet ik zeggen niet zonder grond – dat men toch altijd overstemd wordt. Dus komt men maar helemaal niet meer. Uiterst belangrijk is waarschijnlijk ook het onvermogen van wat ik nu maar als 'linkse leiders' zal aanduiden om verstandig te reageren op sociale afstand. Agressieve veroordelingen en beschuldigingen van 'racisme' lossen uiteraard weinig op. Voor de H.S. voor wie, ook zonder racist te zijn, in bijna alle gevallen de ervaring van een zekere sociale afstand een levenservaring is, is dat voldoende om zich verder afzijdig te houden. Deze afzijdigheid – in zeker opzicht zelfs vijandigheid – neemt niet weg, dat men ook duidelijke behoefte aan contact heeft. Men ziet heel goed in dat alle Surinamers in hoge mate lotsverbonden zijn. Bovendien, zoals al eerder gezegd, staat men ambivalent ten opzichte van de eigen traditie. Enerzijds wil men haar behouden om geen 'niemand' te worden, anderzijds wijst men intern 'orthodoxie' in hoge mate af. Wel hebben de H.S., zoals zoveel zich geëmancipeerd hebbende minderheidsgroepen, een zekere overgevoeligheid voor alles wat zij zien als aantasting van hun rechten en waardigheid.

Een grotere participatie in Surinaamse activiteiten in Amsterdam wordt belemmerd door inderdaad niet geringe moeilijkheden, die echter m.i. primair van tactische aard zijn. Het opkomen van een nieuwe vereniging of een nieuwe leidersfiguur, die deze moeilijkheden de baas kan, zou in de toekomst zeker tot een sterkere participatie der H.S. kunnen leiden.

AANTEKENINGEN

1. Deze bloei was tijdens mijn onderzoek overigens al aan het tanen.
2. Omtrent de rol van de participerende waarnemer zie:
   LAMMERS, C. J.: De participerende waarneming. *Sociol. Gids* 7, 1960, p. 204 e.v.

In hoeverre de onderzoeker groepslid moet zijn om te kunnen spreken van participerende waarneming is niet helemaal vast te stellen. Zo spreekt Corrie H. RIEDEMAN van een participerend waarnemen bij de Lougroep (*Sociol. Gids* 7, 1960, p. 225) waarbij zeer expliciet geen rol binnen de groep werd aangenomen.

3. Deze problematiek is niet onbekend. Men zie bijv. LAMMERS op. cit. Men vergelijke ook:
WHYTE, WILLIAM F.: *Street Corner Society*, Univ. of Chicago Press Paperback, 1966, in het bijzonder p. 342 e.v. (1e dr. 1943).
4. GUNAWAN, B.: *Indonesische Studenten in Nederland*. Den Haag 1966, p. 4.
PATTERSON, SHEILA: *Dark Strangers*, Pelican Book A 716, Hfd. I.
5. DOORN, J. A. A. VAN & LAMMERS, C. J.: *Moderne Sociologie*. Aula boek 29, p. 150–152. Collectiviteit: een groepering waarvan de leden t.a.v. relevante punten solidair zijn, t.o.v. elkaar op grond van gemeenschappelijke waarden.
6. GUNAWAN op. cit. Hfd. III. Men vergelijke ook zijn weergave van de onderzoekingen van GARIGUE & WEBSTER en van CAREY p. 5, en PATTERSON op. cit. bijv. p. 28–34.
7. Ik steun hierbij in belangrijke mate op:
ELLEMERS, J. E.: Immigratieproblemen. *Sociaal wetenschappelijke Verkenningen*. Assen, 1957.
8. Een globaal overzicht van deze migratie biedt:
AMERSFOORT, J. M. M. VAN: *Surinamers in de lage landen*. Den Haag 1968.
9. Alle Surinamers rekenen niet alleen een veel groter aantal mensen tot hun verwanten dan bijv. Nederlanders, zij ontlenen daaraan ook zekere rechten en verplichtingen. Bij de C.S. zijn noch het toerekenen van de verwantschap, noch de daaruit voortvloeiende verplichtingen gemakkelijk weer te geven. Buiten de directe verwanten heeft men vele 'neven': een niet te omlijnen categorie met wie men zich in relatie acht. De kennis van de verwantschapsrelaties bij de H.S. is veel groter. Men kan meestal precies aangeven via welke personen men met een bepaalde persoon verwant is. Ook tussen naar Nederlandse maatstaven verre verwanten trof ik in Amsterdam duidelijke betrekkingen aan, zich uitend bijv. in bezoek-contacten, hulp bij het zoeken van een kamer etc. Overigens trof ik bij de H.S. ook enkele malen het vagere C.S.-gebruik van het woord 'neef' aan.
10. De vroegere Verenigde Hindostaanse Partij. De grootste van de Hindostaanse politieke partijen in Suriname. De tegenwoordige naam luidt: '*Vatan Hitkari Partij*' (Partij ter bevordering van het National Welzijn).
11. Kleine Hindostaanse Partij in Suriname, die in sterke rivaliteit leeft met de VHP, waarvan hij een afsplitsing is.
12. Na de ontwikkelingen van februari 1969 is in de verhouding tussen Actie-groep en VHP een wijziging gekomen. Beide steunen het huidige kabinet MAY tegen de oppositie van de NPS.
13. Deze verbinding tussen politieke partij en religieuze richting is bij nader inzien een betrekkelijk toevallig locaal Amsterdams gegeven. Ik ging er vanuit dat de H.S. dit onderscheid vanuit Suriname, dat ik slechts uit de literatuur ken, hadden meegebracht. Dr. J. H. ADHIN

heeft mij er echter in een gedocumenteerde schriftelijke mededeling op gewezen, dat dit niet het geval is. Ik vermoed dat in de kleine Amsterdamse groep de familie-relaties als nevenverschijnsel dit verband tussen politieke voorkeur en religieuze richting bewerkten.

14. Wellicht alleen voor hen die vertrouwd zijn met twee boeken, die mij hier zeer te stade zijn gekomen; nl.: WHYTE, op. cit., en HOMANS, G. C.: *The Human Group*. London 1951.
15. GUNAWAN, op. cit. p. 79.
16. Ook hier is de parallel met GUNAWAN opvallend. Men vergelijke p. 73.
17. GUNAWAN, op. cit. p. 113–114.
18. Vereniging voor Surinaamse Studenten Amsterdam.
19. Voor de sterke voorkeur voor een huwelijkspartner uit de eigen religieuze kring onder de H.S. zie:
SPECKMANN, J. D.: *Marriage and Kinship among the Indians in Surinam*. Assen 1965, p. 119–120.
20. PARSONS, TALCOTT: *The Social System*. Glencoe, (Ill) 1951, in het bijzonder p. 58–67 en 101–112.
21. De basis voor het conflict is in feite dezelfde als bij het conflict tussen KRANTZ en VERCRUYSSE en de leiding van de door hen gechaperonneerde Rock en Roll-club; bij de H.S. speelt het zich echter af bij de leden onderling. Men zie:
VERCRUYSSE, E. V. W.: *Het ontwerpen van een sociologisch onderzoek*. Assen 2e herziene druk 1966, p. 37.
De (officiële) Nederlandse rolverwachting is dat een leider van een ontspanningsvereniging dit uit liefhebberij en altruïsme doet en er zeker financieel niet beter op wordt. Zowel de Rock en Rollers als de H.S. daarentegen vinden het min of meer vanzelfsprekend, dat men 'er iets aan over houdt'.
22. "Want als gij hier zijt, en ge zijt niet van plan terug te keren naar uw land, dan zijt gij geen goede vaderlander."
LACHMON, J. H., voorzitter van de VHP. Toespraak te Amsterdam, 5 mei 1968.
23. Zij zijn het in dit opzicht eens met de sociologen; zie ook:
SPECKMANN, op. cit., bijv. p. 130–131.
24. Men vergelijke:
OEDAYRAJSINGH VARMA, C. C. S.: Een sociometrisch onderzoek naar de ethnische factor bij de keuze van klasgenoten op enkele scholen in Suriname. *Sociol. Gids 15*, no. 6, 1968.
In dit artikel, dat ik pas na het schrijven van dit verslag onder ogen kreeg, lijkt mij vooral hetgeen vermeld wordt over de resultaten op de Mulo-school (p. 275) in dit verband van belang.
25. Bedoeld zijn respectievelijk VHP/Actie-groep en NPS/PNR.

JAN DE VRIES

HET MEDISCH WERK IN SURINAME'S BOSLAND

EEN SOCIO-PEDAGOGISCHE BESCHOUWING

I. Algemene Opmerkingen

Het medisch werk in Suriname's Binnenland, dat bijna geheel binnen het kader van het zendingswerk van de Evangelische Broeder Gemeente wordt verricht, is terecht een paradepaard. Een goede organisatie, eigen vliegtuigen, prachtige gebouwen en poliklinieken – iets dat met trots naar buiten kan worden getoond.

Duidelijk komt de speciale plaats van het medisch zendingswerk naar voren als men de uitlatingen van kerkelijke- en zendings-autoriteiten beluistert: Vaak wordt naast het 'zendingswerk' in het algemeen het 'medisch' zendingswerk apart genoemd.

Ook in de functionele organisatie van de zending der EBGS heeft dat medisch werk in de laatste jaren een extra klemtoon gekregen. De in 1967 uit Suriname vertrokken zendingsadministrateur, D. Vos, had als speciale opdracht het financieel gezond maken en soepel laten draaien van het gehele medische werk. In belangrijke mate is men daarin geslaagd, geholpen door een steeds groeiend budget. De afgelopen jaren, eigenlijk vanaf 1946, is het medisch werk in het Bosland een goed functionerend apparaat geworden. Thans is de tijd gekomen om zich te bezinnen op de verdere ontwikkeling van dit werk. Om dat te doen, moet men eerst weer de vraag stellen: Wat is het doel van de medische zending?

De kerken en zendingsinstellingen leggen er steeds de nadruk op dat medische verzorging zonder meer niet kan bestaan. De Wijn (1958, p. 141) zegt, dat het moet gaan om "de gehele benadering van deze hulpvragende mens". Aan het eind van zijn artikel zegt hij dit nog eens op een iets andere wijze: "Inplaats van een primair religieuze heeft dit werk van de zendingsarts ... wellicht een primair sociaal-culturele strekking" (p. 152). Deze doelstelling verwijst direct naar de sociale en culturele achter-

grond van de patiënt, of van – om met een sociaal-pedagogische term te spreken – de 'cliënt'. In dit artikel willen wij deze ontmoeting tussen medisch werk ('acculturator' of 'change agent') enerzijds, en de Bosneger ('cliënt') anderzijds, aan een onderzoek onderwerpen (IV). Wij zullen daartoe eerst een korte schets geven van de Bosneger en zijn achtergronden (II) en vervolgens zo beknopt mogelijk iets zeggen over de organisatie en doelstellingen van de medische zending (III).

Wij willen dit werk van de medische zending beschouwen als een proces van 'geleide of programmatische acculturatie'. Naar onze opvatting is dat een socio-pedagogisch vraagstuk. Wij hebben niet de pretentie in dit artikel bestaande theorieën over acculturatie te toetsen. Wij willen niet meer dan beschrijven. Alleen door aan die beschrijving een korte paragraaf over de gehanteerde begrippen en een verantwoording daarvan te laten voorafgaan, willen wij de aandacht voor bepaalde accenten vragen.

Gedurende anderhalf jaar woonden wij op het terrein van één van de hospitalen, en wel te Djoemoe aan de Suriname rivier. Belast met een taak op het gebied van de socio-pedagogische (onderwijs) research, dienden wij de functie van het medisch werk tenminste zijdelings in dat onderzoek te betrekken. Ook brachten wij bezoeken aan de andere medische posten, hoewel wij uiteraard onze meeste gegevens ontleenden aan de situatie aan de Boven-Suriname.

Enkele Begrippen

De term 'socio-pedagogiek' ontlenen wij aan GIELEN (1965). Het doel van het medisch zendingswerk is de beïnvloeding van de mens en daardoor van de gemeenschap (inter-individuele verhoudingen); niet alleen om te komen tot een betere gezondheid voor deze mens, maar ook om een wezenlijke verandering van sociaal-culturele en religieuze strekking te bewerkstelligen. Deze werkzaamheid acht GIELEN onderwerp van een socio-pedagogiek. Hiermede willen wij accoord gaan, met één beperking. Immers, in het Nederlands pedagogisch taalgebruik wenst men de term pedagogie te reserveren voor het opvoedend handelen ten aanzien van onvolwassenen. Hoewel wij daarmee op zich gaarne instemmen, wensen wij de term pedagogie – bij gebrek aan een meer omvattende term – hier tevens te gebruiken waar het de vorming van volwassenen betreft. Terminologische kwesties staan sinds 1960 door publicaties van o.a. TEN HAVE in de volle belangstelling

van de pedagogen. In dit verband willen wij één en ander laten rusten.

De term 'geleide of programmatische acculturatie' ontlenen wij aan KAMMA (1962, p. 5). Hij zegt daarover: "Bij programmatische acculturatie is het woord 'groei' nauwelijks op zijn plaats en de uitdrukking 'ergens rijp voor zijn' dus nog veel minder". Hoewel wij deze uitspraak té definitief achten, toont deze toch aan, dat programmatische acculturatie zeer bijzondere eisen zal stellen aan de 'acculturators', de 'aanbieders', i.c. de medische zending. Om hier de terminologie van KÖBBEN (1964, hfd. 4) te gebruiken: naast een beschrijving zonder meer van een aantal interne factoren bij het acculturatieproces (zonder ons aan een oordeel te wagen aangaande de 'acculturatiegeschiktheid' hiervan), willen wij een aantal externe factoren wat critischer beschouwen. Wij zullen dat doen door van criteria, vanuit de Medische Zending zelf gesteld, uit te gaan.

Als interne factoren noemt KÖBBEN onder andere: middelen van bestaan, demografische situatie, verwantschapsstructuur, mate van sociale controle, mate van stratificatie. Als externe factoren komen aan de orde, zij het niet expliciet: aard van het aanbod, omstandigheden waaronder aangeboden, wijze van aanbieding en tijdsduur van aanbod (p. 58). Een diepgaander en systematischer bespreking van bovengenoemde, en wellicht ook andere factoren, zal later moeten volgen. Hier zou het ons echter te ver voeren.

Tenslotte: onder acculturatie willen wij hier verstaan: iedere kwalitatieve wijziging in de realiteit van de leden van een groep onder invloed van een niet-eigen cultuur. Wat wij onder de realiteit verstaan hopen wij hierna uiteen te zetten.

II. DE WERELD VAN DE BOSNEGERS

De Bosnegers in Suriname's Binnenland wonen langs de grote rivieren. Zij zijn onder te verdelen in een vijftal stammen. De grootste van deze stammen is die van de Saramaccaners, levend langs de Suriname Rivier. Het medisch zendingswerk heeft zich vooral gericht op deze Saramaccaners, waaraan wij hier dan ook de meeste aandacht zullen geven.

De Bosnegers zijn de afstammelingen van de indertijd van de plantages gevluchte slaven, die zich verborgen in het diepste en moeilijk doordringbare oerwoud. Aanvankelijk vormden zich dorpseenheden. Later ontstond er tussen deze groepen meer

samenhang, iets wat duidelijk afhankelijk was van de geografische situatie. Men groepeerde zich, waarschijnlijk ook onder invloed van het Gouvernement van Suriname, tot een aantal stammen die ieder onder het gezag van een grootopperhoofd (Granman) stonden.

Vooral in de laatste jaren heeft de praktische functie van deze politieke structuur – in het bijzonder waar het de stam van de Saramaccaners betreft – wel het nodige aan waarde ingeboet. Dat is gebeurd onder invloed van missie en zending, maar ook – en niet in de laatste plaats – door ingrijpende structuurveranderingen aangebracht door de Surinaamse overheid (o.a. het transmigratie-project in verband met het stuwmeer in de Suriname rivier).

De Bosnegers wonen samen in kleine dorpen met vaak niet meer dan 150 tot 200 inwoners. Deze dorpen vormen in de meeste gevallen matrilineaire verwantengroepen. Vorming van nieuwe dorpen komt nog steeds voor. Het hoofdmiddel van bestaan is de landbouw, die voornamelijk is gericht op de voorziening in de dagelijkse behoeften. Planning hiervoor over een groter aantal jaren en ook handel komen hoegenaamd niet voor.

De meeste mannen trekken vaak voor een langere tijd weg, naar Paramaribo, naar de mijnen en vaak naar Frans-Guiana. De duur van hun verblijf, meestal zonder hun vrouw, kan variëren van enige maanden tot enige tientallen jaren. Wij hebben echter de indruk, dat slechts zelden de banden met het stamgebied worden verbroken. Mocht een man ver van huis overlijden, dan zal alles in het werk gesteld worden om tenminste de haren van de overledene met alle ritueel op de begraafplaats van zijn dorp te begraven.

Uiteraard zijn er voor de verschillende dorpen, afhankelijk van de afstand die hen scheidt van de kustsamenleving, soms vergaande variaties op dit patroon waar te nemen. Zo geeft een dorp aan de moeilijk bereikbare Gran Rio (één van de twee bronrivieren van de Suriname Rivier) gelegen, een wat ander beeld dan een dorp beneden het Stuwmeer. Maar in de grond blijven alle dorpssamenlevingen duidelijk herkenbaar als tot één en dezelfde cultuur behorend.

Nu wij enigszins de Bosnegers gelocaliseerd hebben, moeten wij proberen wat dieper in de realiteit van de Bosneger door te dringen. Alvorens dat te doen willen wij eerst ons uitgangspunt bij deze analyse proberen te verduidelijken.

De realiteit, zoals die gestalte vindt in de gedachten- en leefwereld van de mens, de persoon, wordt door een hoeveelheid van

gegevens bepaald. In de eerste plaats en vooral door het individu dat iedere mens is, ook de mens in een zogenaamd primitieve cultuur als die van de Bosnegers. Maar daarnaast wordt de persoon bepaald door gegevens als o.a.: natuurlijke omgeving, sociale en politieke structuur, historie, economische mogelijkheden en perspectieven.

Het religieuze als bepalend gegeven noemen we bewust niet. Niet omdat dat zo intens met de andere verweven zou zijn – dat geldt voor alle gegevens ten opzichte van elkaar – maar omdat religie eerder gezien moet worden als een, via de persoon, door alle andere gegevens bepaalde factor. Religie is mogelijk te zien als antwoord op niet zakelijk te beantwoorden vragen, die in de persoon blijven bestaan als resultante van al de haar bepalende gegevens. Daarom zou ook zo vaak een antwoord op de vraag, die ziekte steeds weer is, in de religie gevonden moeten worden.

Schenkt het individuele bij uitstek de mens de mogelijkheid tot variatie, de andere gegevens zullen van veel invloed zijn op het gemeenschappelijke van een groep personen, bijvoorbeeld een stam, wat geïllustreerd kan worden aan de taal. Dat gemeenschappelijke heeft ook menigeen er toe verleid te spreken van een 'volkskarakter'. De fout, die op dat moment vaak gemaakt wordt is de impliciete idee, waarbij dat volk, die stam als het ware als één grote, totale persoon wordt opgevat, met verwaarlozing echter van het individuele, dat de enkele persoon in zo belangrijke mate mede bepaalt. Wanneer wij over een stam als geheel spreken, zouden we op onvergeeflijke wijze tè generaliserend zijn, als we niet eerst de stam in al haar geledingen afzoeken tot we bij die enkele persoon komen en daarin de rol van het individu herkennen.

Poging tot Analyse

Het is ons dus nodig gebleken, voor een goed verstaan van de Bosneger-realiteit, deze samenleving eerst te ontleden. In het Bosland van Suriname woont een viertal stammen (de vijfde is erg klein en heeft geen eigen Granman). Ogenschijnlijk lijken zij één in cultuur: Zij wonen in hutten in kleine dorpen. De centrale offerplaats is in ieder dorp een 'faáka-pau', iedere stam heeft een eigen grootopperhoofd, ieder dorp zijn kapiteins en bastiaans. (Bastiaans of basia's zijn in bestuurlijk opzicht de assistenten van de kapiteins of dorpshoofden). Wat de taal betreft: het zijn alle creolentalen. En alle stammen hebben een ongeveer gelijke histo-

rie: de leden zijn immers allen afstammelingen van gevluchte plantage-slaven.

Een nauwkeuriger onderzoek leert ons echter, dat er tamelijk diepgaande verschillen tussen de stammen bestaan. Het zou ons te ver voeren deze verschillen in dit bestek aan te geven. Bij nadere beschouwing blijkt dat de stam – ook KÖBBEN en THODEN VAN VELZEN wijzen daarop – zeker geen glad functionerende eenheid is. Dàt is ze op zijn hoogst naar buiten toe, en zelfs dan niet eens altijd, zoals bij de in maart 1967 gehouden verkiezingen bleek.

Een stam is verdeeld in clans, hier 'lŏ' geheten. In de meeste gevallen wijst men voor een clan een matrilineaire verwant als oorsprong aan, maar het is sterk te betwijfelen of dit met de historische werkelijkheid overeenkomt. De clan is in vele gevallen geen werkelijk functionele eenheid meer. Meestal wonen haar leden over verschillende dorpen verdeeld, en in verscheidene gevallen liggen deze dorpen ver van elkaar verwijderd. Daarom zien we nogal eens dat een dorp van een bepaalde clan nauwere contacten heeft met een buurdorp dan met het verwante dorp. In feite echter vormen de dorpen, ook al omdat ze een officieel erkende 'overheid' hebben, eenheden op zich. Binnen deze dorpen komen weer, ten opzichte van de dorpsgemeenschap als geheel, tamelijk autochtone groepen voor, de matri-segmenten. Huwelijk tussen de verschillende matri-segmenten van één dorp is (tegenwoordig) toegestaan. KÖBBEN (1967, p. 22) zegt hiervan: "One result of intra-lineage marriage is increased disunity between the various matri-segments within the village. The solidarity of the segments is stressed at the expense of that village as a whole".

Uiteraard blijft het dorp een belangrijke rol vervullen in het functioneren van de segmenten, vooral naar buiten, maar ook naar binnen. De feitelijke autochtonie van het segment ten opzichte van de dorpssamenleving wordt echter niet aangetast en neemt volgens KÖBBEN (zie citaat hiervoor) zelfs toe. Dat wordt versterkt door het feit dat een matri-segment op zijn beurt ook weer kan uiteenvallen, wat dan ook regelmatig is gebeurd of nog plaats vindt.

De gezinnen, de bouwstenen van het segment, vormen op zich nauwelijks een eenheid. Al vroeg moet het kind zijn eigen weg zoeken; de mannen eten gescheiden van de vrouwen; de moeders, noch de vaders zijn altijd op het dorp aanwezig. En zo komen wij tenslotte bij de enkele mens, de persoon. In feite – hoewel nooit zijn banden met de steeds groter wordende groepen geloochend

kunnen worden – is de persoon de meest autochtone eenheid in deze samenleving. Dat wil zeggen dat het individuele in deze persoon een sterk accent krijgt. Vaak sterker dan alle andere bepalende gegevens, waarover wij eerder spraken. Daardoor is de Bosneger in staat persoonlijke variaties op een ogenschijnlijk algemeen patroon aan te brengen.

Dat uit zich in velerlei opzichten. Zo is de bemoeienis van de grotere gemeenschap zelden absoluut, zoals onder andere blijkt uit de houding van de persoon tegenover de religie. Hij staat vaak sceptisch tegenover georganiseerde en massale uitingen van die religie. THODEN VAN VELZEN geeft hiervan meerdere voorbeelden. Uiteraard kent de samenleving – hoe kleiner hoe meer – sancties op al te veel variatie van de enkele persoon. Maar dat dat hier sterker zou zijn dan bijvoorbeeld in een Westerse gemeenschap met een wat patriarchaal karakter, menen wij te moeten ontkennen. Als overal reguleert het sociale krachtenveld met zijn sancties in meerdere of mindere mate de individuele uitingen van de persoon. Maar in déze samenleving geldt, in ieder geval in belangrijke mate, dat de persoon vele individuele variaties zijn toegestaan. En er wordt veelvuldig gebruik van gemaakt.

Deze vrijheid voor het individuele heeft zeer beslist ook negatieve kanten. Een werkelijk doorleefd gemeenschapsbesef wordt nauwelijks gevonden.

Op een nogal afgelegen dorp aan de Gran Rio was ik toeschouwer bij zo'n gemeenschappelijke inspanning als het bouwen van een huis. Op mijn vraag aan één van de wat oudere mannen, waarom hij hielp (er was geen directe verwantschap tussen deze man en de toekomstige eigenaar van het huis), antwoordde hij: "Wij helpen, want als wij zelf een huis bouwen, gaan ze ons ook helpen. In de stad betaalt men geld, als je voor iemand werkt. Dat doen wij niet. Wij betalen terug met onze hulp". Het was overigens opvallend hoeveel mensen maar even kwamen aanlopen, een half uurtje wat gingen zitten, een handje uitstaken en dan weer verder gingen.

Ook HURAULT (1961, p. 63) wijst op dit overheersen van het individuele in de persoon. (Bij hem betreft het de stam van de Boni, die voor het grootste deel in Frans-Guiana woont): "L'individu demeure parfaitement libre, et il n'y adhere que dans la mesure òu il a le sentiment de ces périls."

Er zullen ongetwijfeld meerdere oorzaken aan te wijzen zijn voor dit ontbreken van een soort 'ideaal gemeenschapsgevoel', dat nog steeds vaak – ook in Suriname – aan een zogenaamde primitieve maatschappij wordt toegedacht. Een belangrijke oor-

zaak kunnen we zonder twijfel vinden in de geschiedenis van de Bosneger. Bij zijn gevangenname in Afrika werd de enkeling, aan zichzelf overgelaten, 'gemengd' met volkomen onbekenden vaak. Tijdens zijn vlucht en jarenlange achtervolging was hij veelal aangewezen op slechts enkele lotgenoten en werd alles geëist van zijn individuele inventiviteit. Het leven daarna in kleine gemeenschappen vraagt ook een grote mate van zelfstandigheid van de enkele persoon.

Het is niet zonder reden, dat wij mogelijke factoren die bepalend werkten op het feit dat het individuele zo geaccentueerd wordt in de persoon, zoeken in de historie. Wie iets langer met de Bosneger en zijn gemeenschap omgaat, staat verbaasd over de rol welke die historie nog steeds speelt. Niet alleen in de liederen, de verhalen, de namen van de clans. Maar ook in het alledaagse leven. De dorpen zijn voor de oppervlakkige bezoeker vanaf de rivier nauwelijks zichtbaar: slechts een smal pad voert naar het dorp dat verborgen ligt achter een bosrand. Ook liggen de dorpen even stroomopwaarts van een val of stroomversnelling . . . zodat bij een mogelijke aanval op het laatste moment nog gevlucht kan worden. Dit is niet alleen maar een toevallig overblijfsel uit een verleden tijd, waarvan men zich nu nauwelijks meer bewust is.

Het volgende verhaal, dat ik onlangs noteerde, kan aanwijzing van het tegendeel zijn.

Een man was teruggekomen uit Frans-Guiana waar hij enige tijd had gewerkt. Thuisgekomen vertelde hij zijn dorpsgenoten het volgende: de Amerikanen vechten tegen de negers die aan het Panama-kanaal wonen. Ze gaan met grote vliegtuigen boven de dorpen vliegen en gooien dan brandende olie uit zodat alle huizen verbranden.

Dit verhaal wordt kennelijk zonder meer geloofd. In de reactie op dit verhaal kan men o.a. beluisteren, dat de Amerikanen alleen maar geweren maken om mensen dood te maken. Niet om – zoals iedere Bosneger – eerlijk voor zijn kostje te jagen.

Dit wantrouwen tegen alles wat van buiten komt, uit zich ook in een andere houding van de Bosneger, n.l. één van machteloosheid (: "we zijn wel superieur, maar ze hebben zoveel"), waarmee dan weer, volgens THODEN VAN VELZEN (1966, p. 28), een sterk afhankelijkheidsgevoel samen gaat. "Men vindt het de plicht van de sterkere vreemdeling de zwakke Bosneger te steunen. Daarom ook de grote vrijmoedigheid die de Bosnegers van hoog tot laag tonen in het verzoeken om gunsten". Dat is inderdaad een opvallende eigenschap van vele Bosnegers. En ook een veel gecritiseerde. Naar onze mening is niet alleen een gevoel van afhanke-

lijkheid hier debet aan. Ook dat superioriteitsgevoel speelt een rol. Men voelt zich (zeker in historisch perspectief gezien) de meerdere van alle niet-Bosnegers, of dat nu Creolen of Hollanders of anderen zijn, omdat men nog niet vergeten is, dat zij het waren die indertijd de moed hadden te vluchten en de plantage-eigenaars te weerstaan, zelfs te verslaan en te dwingen tot een vrede.

De Bosneger staat dus behalve wantrouwend ook vragend en in zeker opzicht bewonderend tegenover de wereld van de niet-Bosneger. Dit echter impliceert niet een ten volle openstaan ten aanzien van alles wat die niet-Bosnegermaatschappij te bieden heeft. Men accepteert graag allerlei materiële zaken, zelfs worden persoonlijke relaties met niet-Bosnegers op prijs gesteld. In de politieke structuur en in de religie zijn duidelijk aanwijsbare innovaties (zie THODEN VAN VELZEN). De individuele persoon, vooral de man, heeft vaak vele gebruiksvoorwerpen uit de stad meegenomen: transistorradio's, horloges, paraplu's e.d. Ook ziet men hier en daar in de dorpen van het normale patroon afwijkende huizenbouw. Deze beïnvloeding en acceptatie is er al vanaf het begin, toen door middel van overeenkomsten het Gouvernement zich verplichtte jaarlijks een aantal gebruiksgoederen aan de Bosnegers af te staan, en zeker na 1863, toen een vrij contact met de kustsamenleving mogelijk werd. Ondanks dit alles heeft dit niet de wezenlijke structuur van de gemeenschappen en van de persoon grondig gewijzigd. In een artikeltje wijst NIDA (1966) op het grote incasseringsvermogen van de Afrikaan in Zuid-Amerika. Wat hij zegt, geldt wel in bijzondere mate voor de Surinaamse Bosneger.

III. HET MEDISCHE ZENDINGSWERK

Hoewel het medisch werk in het Binnenland van Suriname pas na de Tweede Wereldoorlog goed op gang kwam, was men al sinds lang vertrouwd met de nieuwe geneeskunst. THODEN VAN VELZEN (1966, p. 24) zegt hiervan: "Expedities op doortocht en onderwijzers verstrekten medicijnen, terwijl men ook gedurende het werk in de kustvlakte er mee kennis maakte". En al vóór de Tweede Wereldoorlog was er binnen het kader van het zendingswerk van de EBGS enige malen geprobeerd voor het medisch werk voet de aan grond te krijgen. Na 1946 echter werd een aanvang gemaakt met een meer systematische hulpverlening aan de Bosnegers. Voorlopig was nog alleen de Evangelische Broedergemeente geïnteresseerd in die taak van medische hulpverlening.

Het medisch zendingswerk wordt geheel geleid door het Zendingsbestuur van de EBGS. Dit bestuur heeft een Medisch Moderamen in het leven geroepen, waarin naast de vier nu aanwezige artsen en een tweetal vertegenwoordigers van overkoepelende besturen, ook enkele andere deskundigen zitting hebben. Hoewel dit Moderamen officieel geen bestuurlijke bevoegdheid heeft, ligt het voor de hand dat in de praktijk bijna alle voorstellen van een in hoofdzaak uit deskundigen bestaand Moderamen worden overgenomen. Deze in feite uitvoerende macht van het Medisch Moderamen wordt versterkt door een tamelijk grote mate van 'zelfbeschikking' van de enkele arts in zijn medisch centrum en door een bij artsen sterk levend gevoel van groepssolidariteit. Verder wordt ze versterkt door de bijzondere financiële positie die de medische organisatie heeft: haar exploitatierekening wordt sinds enige jaren volledig door de Overheid gesubsidieerd. Daarnaast kan ze rekenen op ruime steun, vooral van SIMAVI. Die extra steun bedroeg voor de gezamenlijke posten over het verslagjaar 1966 meer dan N*f*. 100.000,—.

De vier artsen staan ieder aan het hoofd van een centrum waaromheen in de meeste gevallen een aantal poliklinieken liggen. Het eerste centrum is een 60 bedden omvattend hospitaal, gevestigd te Stoelmanseiland in het gebied van de Djuka-Bosnegers. Twee poliklinieken vallen onder dit centrum. Het tweede hospitaal is gevestigd aan de Boven-Suriname rivier, te Djoemoe. Behalve uiteraard op de post zelf zijn er vooralsnog geen poliklinieken (Wel zijn er plannen om aan de Gran Rio een polikliniek te openen). Het derde centrum van waaruit een arts werkt is ook aan de Suriname rivier, n.l. te Ladoani, waar een polikliniek is. Behalve verantwoordelijkheid voor twee andere poliklinieken (Débikè en Pokigron) worden door de arts maandelijkse polikliniek reizen gehouden naar afgelegen dorpen. Tenslotte is er het medisch centrum te Brownsweg, een dorp van getransmigreerde Saramaccaners. De arts hiervan houdt tweemaal per maand polikliniekreizen naar de Saramacca rivier (waar de stam van de Matuai woont).

In het medisch werk worden de artsen bijgestaan door een twaalftal uit Nederland afkomstige gediplomeerde verpleegsters. Wij kunnen momenteel spreken van een gevestigd instituut van medische verzorging in bijna het gehele Binnenland, dat aanvankelijk tot stand is gekomen met vele financiële offers en grote inspanning. Dank zij een grondige organisatie is het medisch werk in het Bosland van Suriname nu ondergebracht in een aantal

soepel draaiende instituten. Deze instituten (de hospitalen en poliklinieken) zijn voorbeelden van wat medische doeltreffendheid, klinische hygiëne en westerse wetenschap, ook in de moeilijk begaanbare oerwouden van Suriname, vermogen.

Iedere zendingsorganisatie stelt steeds met klem, dat het doel van het medisch werk meer is dan alleen maar het lenigen van nood op medisch gebied. Zij weet ook dat medische verzorging vaak veel verder gaat. Reeds eerder citeerden wij DE WIJN, die het accent, ook voor de zendingsarts, primair legt op de sociaal-culturele strekking van het werk. Plaatsen wij deze gedachte binnen het kader van het hierboven gegeven 'uitgangspunt voor de analyse' (zie p. 143) dan kunnen we het volgende stellen: Het medisch zendingswerk zou – wil het effectief functioneren – in het sociale veld (één van de persoon bepalende gegevens) moeten worden opgenomen, volkomen geïntegreerd, en zou dan zijn invloed hebben op de mens en zijn religie. Deze beïnvloeding is het logisch gevolg van een effectief functionerend medisch werk. De kerkelijke- en zendingsinstellingen willen daar oog voor hebben en zien dáár hun roeping en taak.

Hoe functioneert nu het medisch zendingswerk in de realiteit van de Bosnegers? De situatie is te complex om aan alle aspecten van deze ontmoeting aandacht te kunnen geven. De keuze die hier noodzakelijkerwijze gemaakt moet worden, zullen wij mede laten bepalen door dat, waarop door schrijvers over het medisch zendingswerk de nadruk wordt gelegd.

IV. DE ONTMOETING

Dat het medisch zendingswerk, juist waar het de gehele persoon wenst te beïnvloeden, onder de Bosnegers bijzonder moeilijk is, moge blijken uit wat THODEN VAN VELZEN (1966, p. 24) hierover zegt: "De aanvaarding van nieuwe geneesmethoden is daarom zo belangrijk voor de contact-situatie, omdat in de traditionele maatschappij het gezag van de leiders voor een belangrijk deel berust op hun vermogen remedies te verschaffen tegen ziekten. Op grond van dit punt zou men, gezien de grote schaal waarop men vreemde geneesmiddelen geaccepteerd heeft, kunnen afleiden dat het traditionele gezag ernstige schade moet hebben geleden. Dat is echter maar zeer ten dele het geval; in de traditionele maatschappij is het mogelijk, en soms zelfs noodzakelijk, twee of meer specialisten te hulp te roepen. De flexibiliteit die de Djuka maatschappij in dit opzicht kent, maakt het mogelijk 'westerse' geneeswijzen te gebruiken naast de meer traditionele".

Datzelfde kan gezegd worden van de Saramaccaanse gemeenschap. Wij hebben zelfs de indruk, dat men de nieuwe geneeswijzen wel heeft opgenomen, maar geïsoleerd – d.w.z. niet functioneel geïntegreerd – in de eigen realiteit.

In 1966 verbleef ik na een polireis van de dokter enige tijd in een dorp aan de Gran Rio. Op de dag van vertrek van de arts kreeg een vrouw een ernstige hersenbloeding. De vrouw was buiten bewustzijn. De dokter voelde er al evenmin als de familieleden voor, de vrouw de lange en zeker voor de patiënt moeilijke reis naar het hospitaal te laten ondernemen, zonder dat er speciale voorzieningen waren voor het vervoer. De arts had de vrouw in een toestand bevonden, waarbij iedere ingreep noodlottige gevolgen kon hebben. De dag na het vertrek kwam de vrouw echter bij, maar was verlamd. In ieder geval kon ze noch spreken, noch slikken. Intussen was ze toch verhuisd naar een kookhut waar ze onder miserabele omstandigheden lag. En men begon trouw haar voedsel in te gieten. Ik raadde toen aan de vrouw alsnog naar het hospitaal te vervoeren, wat overeenstemde met een advies dat de dokter had gegeven voor het geval de vrouw weer bij bewustzijn mocht komen. Men had zeker oor voor mijn argumenten, maar desondanks verdween een boot naar het dorp van de Granman (dat n.b. voorbij het hospitaal ligt) om die aan de Grote Godheid te laten vragen, of de patiënt nog een kans had als ze naar het hospitaal gebracht werd. Volgens mededeling bij terugkeer had de Godheid deze beslissing min of meer aan de dokter overgelaten.

De medische zending werkt dus actief vanuit een aantal instituten aan een ontmoeting met een zeer flexibele maatschappij die, zoals wij eerder zagen, wantrouwend staat tegenover de mogelijke gevolgen van deze ontmoeting, zonder deze evenwel te ontlopen.

Hoe functioneren nu deze instituten, na een periode van vestiging en eerste kennismaking, in het sociale veld van de realiteit van de Bosneger? Wij kunnen hier de vraag overnemen van NILES, zoals die geciteerd wordt door VAN SOEST (1965, p. 6): "... zou het ook zo kunnen zijn, dat de zendingsziekenhuizen ... kortom de instituten van de kerken overzee, tot burchten geworden zouden kunnen zijn, waar gedachten, houdingen, onderricht, gangbaar in voorbije koloniale periode, nog machtig zijn? Of niet schier overal de 'zendeling', òf verdwenen òf tot 'medewerker in verantwoordelijkheid' is geworden, behalve juist daar: in het grote, belangrijke, ingewikkelde, centrale Instituut. O, zeker, een Instituut ván de kerk, maar dat 'nog' geleid, bestuurd, ingericht moet worden door vertegenwoordigers van een ándere cultuur".

Op zeer voorzichtige wijze stelt NILES hier de meest scherpe vragen. Hoe moet het antwoord luiden ten aanzien van de medische instituten in Suriname's Binnenland? Feit is, dat het ook

zichtbare instituten zijn, zoals wij al beschreven. Deze 'bolwerken van klinische wetenschap' liggen in bijna alle gevallen sterk geisoleerd van de omgeving, als dorp op zich. Met mooie velden, grote tuinen soms, met prachtige gebouwen. De voornaamste medewerkers zijn allen afkomstig uit Holland. Als reden daarvoor wordt opgegeven, dat Surinaamse artsen liever in Holland of in Paramaribo werken. Autochtone krachten – en dan bedoel ik: gerecruteerd onder de plaatselijke bevolking, de Bosnegers – zijn er bijna niet. Hoewel ze, in die enkele gevallen dat zij wel voorkomen, uitstekende diensten verrichten. In bijna alle gevallen is het zo, dat de bevolking steeds naar het medisch centrum moet komen. Van een wederzijds verkeer is vooralsnog hoegenaamd geen sprake.

Dit brengt ons op een volgend belangrijk punt voor de contactsituatie. DE WIJN (1958, p. 145 e.v.) beschrijft drie perioden in de ontwikkeling van de medische zending, die volgens zijn opvatting voor alle zendingsinstellingen dezelfde zouden zijn. Hij noemt achtereenvolgens de periode van de 'chirurgische zending', die van de 'verplegende zending' en tenslotte die van 'opleiding en medische zending'. Zonder op de nadere beschrijving van deze perioden in te gaan, moeten wij voor Suriname wel concluderen, dat die derde stap nog maar zeer ten dele is gedaan. Aan opleiding van Bosnegers wordt nog steeds niets gedaan, enkele incidentele gevallen uitgezonderd.

Dit feit brengt ook een ander aan het licht, n.l. dat tot nu toe hoegenaamd geen aandacht is besteed aan het preventieve werk. Wel gaan sinds kort af en toe verpleegsters uit naar de dorpen. Zij moeten dit echter nog doen naast een normale en drukke werkkring en ook zonder een duidelijke leidraad. Planning ontbreekt vooralsnog op dit terrein. Zou men hier werkelijk georganiseerd mee beginnen – en dat dit een eis is wordt ook door alle schrijvers over medische zending beklemtoond – dan zal men er toch niet onder uit kunnen plaatselijke krachten op te leiden. Voor wat het belang van het preventieve werk betreft, schrijft DE WIJN (p. 154): "Het preventieve werk komt de zendeling-arts overal tegen en hij moet het ter hand nemen, omdat hij hierdoor in de dorpen niet alleen de werkelijke oorzaak van ziekten aantreft – die door zijn activiteit kunnen worden voorkomen – maar omdat hij hierdoor ook de mogelijkheid heeft om op het gebied van lichamelijk en geestelijk leven de mensen te brengen tot nieuw leven, los van bijgeloof, apathie en heidendom, naar een staat van beter lichamelijk èn geestelijk èn sociaal welzijn". Door overigens de Bosnegers

– binnen het instituut opgeleid – zelf in te schakelen vooral bij het preventieve werk, zal de afstand die er tussen de vreemdeling van dat instituut en de Bosneger in zijn wereld is, mogelijk kleiner worden.

Uit de woorden van DE WIJN komt – nu van een andere kant benaderd – weer het onmisbare belang van kennis van de totale persoon die patiënt is, naar voren. Dat wordt ook sterk benadrukt in enkele voorbereidende rapporten van het Tübingse Beraad (*World Council Studies*, 1965). Vooral de bijdrage van MARTIN SCHEEL is voor dit aspect van het grootste belang. Ontbreken van kennis van de bevolking waaronder men werkt kan tot vreemde en zelfs foutieve conclusies leiden. Dàt zal wel overal gebeuren, ook waar kennis wel aanwezig is en waar wèl samenwerking met anthropologen, sociologen en pedagogen gevonden wordt. Maar dan zal een foutieve beoordeling van een situatie toch sneller vergeven zijn en minder lang doorwerken dan in het eerste geval.

In de Jaarverslagen van de Medische Centra (over het jaar 1966) vindt men bij drie van de vier schrijvers de klacht, dat de bevolking te weinig waardering opbrengt voor de inspanning van de medische werkers. Verschillende verklaringen worden ervoor gezocht. Een in het oog lopende is wel het wijten van de oorzaak aan het feit, dat de medische behandeling in die drie gevallen gratis gegeven wordt. De bevolking is daarom van mening – aldus de schrijvers – dat men er recht op heeft. Men neemt maar aan dat de arts altijd klaar moet staan. Op de achtergrond van dit verwijt klinkt een populaire opvatting ten aanzien van de Bosnegers door, n.l. "dat dit wel een heel typische en nare karaktertrek van hen is".

Denken wij nu aan het eerder beschreven sociale veld, waarbinnen het medisch zendingswerk moet functioneren dan kunnen we de oplossing van dit probleem zien. Afgezien van het feit, dat het probleem van te grote toeloop en al te gemakkelijke acceptatie een bijna universeel probleem is voor de arts, is het voor de Bosneger ook te verklaren uit zijn houding tegenover de niet-Bosnegerwereld. Het hangt samen met dat – historisch o.a. wel verklaarbare – gevoel van wantrouwen, superioriteit en afhankelijkheid. THODEN VAN VELZEN (p. 28) schrijft: "Om diezelfde reden ook accepteert men de Westerse medische verzorging vaak als iets vanzelfsprekends en niet als iets om dankbaar voor te zijn." Dat niet voelen van de noodzaak om zich dankbaar te tonen (door bijv. geschenken mee te brengen, 'tegendiensten' te bewijzen, ten allen tijde rekening houden met wil en wensen van de arts), dat gevoelen van een recht hebben op hulp van de

'sterke', wordt nog versterkt door het zo duidelijk en overdadig gedemonstreerde institutionele karakter van de medische zendingspost, zeker in de ogen van de Bosneger.

Kennis van de bevolking impliceert niet alleen een beter begrip voor de houding van de Bosneger ten aanzien van het medische zendingswerk; een haast logisch gevolg daarvan is ook een rekening houden met de bevolking. Het moet er de medische werker niet om gaan door een agressieve introductie van zijn westerse wetenschap de persoon van de patiënt in disharmonie te brengen en zijn traditioneel geloof te verwoesten. Want dat kan gebeuren als er geen rekening wordt gehouden met de eigen realiteit van de patiënt. Via het sociale gegeven grijpt – in meerdere of mindere mate, afhankelijk van de aard van de persoon – de brute demonstratie van westerse geneeskunst in de persoon in en werkt daardoor destructief op het geloof van de persoon. En destructie zonder meer kan niet de bedoeling zijn, zeker niet van de medische zending: het is de oorzaak van ernstiger ziekten in de toekomst.

SCHEEL ziet dit probleem duidelijker dan KAYSER (beiden inleiders bij het Tübingse Beraad). Waar de laatste uitgaat van een veronderstelde antithese in het leven van de mens, toegespitst in de antithese leven-dood, heeft de eerste meer oog voor het feit, dat er – zeker gevoeld door de Bosneger – geen werkelijke antithese is tussen beide. Er is op zijn hoogst sprake van een antinomie. Leven en dood zijn net zo min tegenstellingen in de pure zin van het woord als het natuurlijke en het bovennatuurlijke: "No distinction can be made between natural and supranatural, for fundamentally all things share the same nature and interaction". (*The Healing Church*, p. 25–26).

Er dient dus rekening gehouden te worden met het totale leven, met de totale realiteit van de Bosneger. VAN SOEST (1965, p. 4) noteert een uitspraak van Dr. H. K. BANDA, die verwijt: "Bij niets wat de zending ondernam is gerekend met wat wij Afrikanen over gezondheid en ziekte denken. Zuiver westerse geneeskundige gedachten zijn naar dit land overgebracht en met onze inzichten wordt nergens gerekend, ja, onze vragen worden ternauwernood aangehoord, laat staan beantwoord".

Het is begrijpelijk dat op deze punten juist het medisch werk gemakkelijk vatbaar is voor critiek. Er is nauwelijks een praktische wetenschap denkbaar die kwetsbaarder is ten aanzien van de gevolgen van een bepaalde, meestal in westerse klinieken ontwikkelde, handelwijze dan de medische. Toch mag het medisch

zendingswerk, ook niet in Suriname, aan een opmerking als die van BANDA voorbijgaan. Het is van groot belang dat men althans weet, welke vragen bij de mensen leven. En dat er tenminste gepoogd wordt, zeker in de benadering van de enkele persoon, een antwoord te geven op die vragen. Ook in de totale benadering van een gemeenschap rond een medisch instituut dient men rekening te houden met de gewoonten, de inzichten, de vragen, tenminste zoveel als mogelijk is. Bij de aanpak van het preventieve werk is dat een eerste eis. Dat de medische zending zich dat ook (wel iets) realiseert, zien we bijv. te Djoemoe, waar de verpleegster die sinds kort (begin 1967) begonnen is met het preventieve werk, eerst poogt alleen maar te inventariseren: wat eten de mensen, hoeveel, waarvoor hebben ze een 'kina' (in dit geval: voedsel-taboe).

Soms – zo is onze indruk – gebeurt dat nog niet. Omdat dan nog onvoldoende kennis van de bevolking aanwezig is. Hieronder willen wij een plan (dat ondertussen naar de 'ijskast' is verhuisd) bespreken, dat naar ons gevoel verschillende van de hierboven genoemde punten verduidelijkt. In al zijn éénzijdigheid – het is maar één enkel voorbeeld – laat het iets zien van de pogingen die ondernomen worden door de medische zending om werkelijk functioneel te kunnen zijn.

Het plan betreft een landbouwproject rond de medische post aan de Boven-Suriname Rivier, Djoemoe. Afgezien van de vraag of een dergelijk project zinvol is zonder grondige voorafgaande voorlichting (preventieve zorg), en ook afgezien van de vraag of, in deze tijd, zo'n taak niet aan de overheid gelaten moet worden in plaats van aan een zendingsinstelling, moeten wij ons afvragen wat het nut is voor de bevolking en of het aansluit bij de instelling, bij de realiteit ook van de Bosneger.

De Bosneger heeft een landbouwsysteem, gebaseerd op roofbouw. Overeenkomstig het accent dat het individuele in de persoon krijgt, heeft iedere vrouw haar eigen grondje, tenminste zolang er maar een man – òf als echtgenoot òf als verwant – aanwezig is om jaarlijks dat grondje in het bos te kappen. Samenwerking komt niet of nauwelijks voor. Het is interessant deze uitspraak over de Saramaccaners te vergelijken met wat THODEN VAN VELZEN (p. 16) over de 'inter-persoonlijke relaties' bij de Djuka, onder andere zegt: "De Djuka maatschappij wordt niet gekenmerkt door die idyllische kwaliteiten van het sociale leven waarvan ontwerpers van begrippen als 'folk society' en 'Gemeinschaft' veronderstellen dat zij in de niet-geürbaniseerde wereld te vinden zouden zijn". Daar komt bij dat de man in principe een

afkeer heeft van de landbouw: afgezien van het schoon kappen van het stukje grond, laat hij de bewerkingsprocedures aan de vrouwen over. Deze attitude zal moeilijk te overwinnen zijn. Dat geldt in nog versterkte mate als het zal gaan om georganiseerde en collectieve landbouw. Vooral ook omdat dan zijn individualiteit verloren gaat. Zeker in zijn eigen gebied – in de stad, aan de kust, is de situatie nu eenmaal anders en daarom blijft men er ook niet tè lang – zal men daarom niet gauw tot collectieve landbouw komen. Tenzij misschien het nut erg groot en duidelijk zichtbaar is. Is dat het geval? Voor een eventueel betere voeding kan ook voorlichting gegeven worden voor betere bebouwing der grondjes, die doorgaans voldoende opbrengen voor het noodzakelijke onderhoud. En al zou dat het geval niet zijn, dan blijft nog de kwestie van de duidelijkheid van het nut.

De Bosneger is zeer gevoelig voor zakelijk nut, zoals ook THODEN VAN VELZEN beschrijft. Dat nut zou hij zien, als er verdienste mogelijk is. Maar dan moet dat landbouwproject òf winstgevend zijn òf tenminste onderdeel zijn van een regeringspolitiek die bereid is zo'n project jarenlang te financieren. Dat laatste lijkt mij niet het geval, lettend op de tot nu toe gevolgde politieke gedragslijn ten aanzien van de ontwikkeling van het Binnenland. En winstgevend zal een landbouwproject in deze situatie waarschijnlijk ook nooit zijn. Door de lange afstand en de moeilijke route kunnen alleen duurzame stapelvruchten verbouwd worden. Maar daarvoor schijnt noch binnenlands noch internationaal een afzetgebied te zijn. Nog afgezien van de hoge prijzen in verband met het dure vervoer.

Het ware te wensen dat dit aantrekkelijke, doch wellicht moeilijk haalbare plan, kan inspireren tot nieuwe plannen, op reëler basis.

V. SLOT

Na een periode van opbouw is het medisch zendingswerk in Suriname's Binnenland nu op het punt gekomen waar ze zich critisch bewust dient te worden van haar plaats in de ontmoeting met de Bosneger. Dat zij geen gemakkelijke taak heeft, hopen wij te hebben aangetoond. Datzelfde geldt echter ook voor de Bosneger, die veel te overwinnen zal hebben. Het is van het uiterste belang, zowel voor het moment als wat betreft de gevolgen op langere termijn van het huidige gedrag, dat het medisch zendingswerk een geïntegreerde plaats in de realiteit van de Bosneger krijgt. Op

de weg die haar daarvoor openstaat zal zij zich moeten bezinnen. Dat moment, geloven wij, is nu gekomen.

Met dit onderzoek menen wij te hebben aangetoond, dat het medisch zendingswerk op een splitsing van wegen staat: verfraaiing of verdieping. Tevens hopen wij enigszins te hebben aangetoond in welke richting – uitgaande van de samenleving van de Bosneger – die te kiezen weg kan liggen en op welke problemen men daar, onder vele andere, bedacht moet zijn. Eén uitgangspunt hebben wij vóór alle andere belangrijk geacht: het belang van de Bosnegers, die – ondanks de groeiende aandacht van buitenaf – nog steeds in een wat onbegrepen hoek wonen.

Paramaribo, september 1967.

LITERATUUR

Algemeen

GIELEN, J. J.: *Het sociale in opvoeding en opvoedkunde*. L. C. G. Malmberg, 's-Hertogenbosch, 1965, 265 pp.

HAVE, T. T. TEN: *De wetenschap der sociale agogie*. Wolters, Groningen, 1962, 47 pp.

KAMMA, F. C.: Spontane acculturatie op Nieuw-Guinea. *Heerbaan*, 1962, p. 4–30.

KÖBBEN, A. J. F.: *Van primitieven tot medeburgers*. Van Gorcum & Comp., Assen, 1964, 281 pp.

Over de Bosnegers

HURAULT, J.: *Les Noirs Réfugiés Boni de la Guyane Française*. Mém. IFAN, Dakar, 1961, 363 pp., ill.

KÖBBEN, A. J. F.: Unity and Disunity. *Bijdr. Taal Land Volkenk. 123*, 1967, p. 10–52.

NIDA, E. A.: African influence in the religious life of Latin America. *Practical Anthropologist 13*, nr. 4, 1966, p. 133–138.

THODEN VAN VELZEN, H. U. E.: *Politieke beheersing in de Djuka maatschappij*. Diss. Amsterdam, 1966, 334 pp. gestencild, 7 afb.

Over het medisch zendingswerk

DAKE, W. J. E.: De huidige situatie van de medische zending. *Soteria 2*, 1958, p. 9–13.

Jaarverslagen van de Medische Zending der Evangelische Broedergemeente in Suriname, o.a. *1966*.

SOEST, A. H. VAN: Vragen aan de Medische Zending; stilstaan en luisteren. *Verre Naasten 10*, nr. 4, 1965, p. 3–15.

World Council Studies, nr. *3*: *The Healing Church*. World Council of Churches, Genève, 1965. [Het Tübingse Beraad].

WIJN, J. F. DE: De ontwikkeling van de medische zending in steeds veranderende situaties. *Heerbaan* 1958, p. 141–155.

H. E. COOMANS

VOLKSNAMEN VOOR WEEKDIEREN OP DE NEDERLANDSE ANTILLEN

Uit de aanwezigheid van veel Indiaanse schelpenhopen die op alle eilanden van de Nederlandse Antillen voorkomen, kunnen wij afleiden dat de weekdieren een belangrijke rol speelden in het leven van de oorspronkelijke bewoners dezer eilanden. Veel soorten worden erin aangetroffen (VAN HEEKEREN, 1963, p. 6, 11), en het is gebleken dat de dieren niet alleen van belang waren als voedsel, de schelpen werden bovendien gebruikt ter vervaardiging van werktuigen en sieraden.

De huidige bewoners van de Nederlandse Antillen hebben slechts weinig belangstelling voor de weekdieren, ook mollusken of schelpdieren genoemd. Van de vele honderden soorten mollusken die op en om deze eilanden gevonden worden, heeft slechts een gering aantal een volksnaam gekregen: op de Benedenwindse eilanden (Aruba, Curaçao en Bonaire) in het Papiamento, op de Bovenwindse eilanden (St. Maarten, Saba en St. Eustatius) in het Engels.

De auteurs die de weekdierfauna van deze eilanden behandelen, vermelden in de regel niet de volksnamen. Ten dele wordt dit veroorzaakt door het feit dat deze auteurs de namen niet kennen, omdat zij niet op de Antillen geweest zijn of waren (VERNHOUT, 1914; SCHEPMAN, 1915; VAN BENTHEM JUTTING, 1925, 1927; ADAM, 1937; COOMANS, 1958), of men was wel op de eilanden geweest, maar aan de volksnamen werd geen aandacht besteed (BAKER, 1924; COOMANS, 1963b, 1967).

Aangezien van de Antilliaanse planten (ARNOLDO, 1954) en van enkele diergroepen, zoals de zoogdieren (HUSSON, 1960), vogels (VOOUS, 1955), reptielen (WAGENAAR HUMMELINCK, 1940), vissen (BOEKE, 1907, p. 47–53; METZELAAR, 1919, p. 175–179; ZANEVELD, 1959) wel bekend is welke locale namen aan de diverse soorten gegeven zijn, leek het de schrijver nuttig een onderzoek te wijden aan de locale weekdiernamen. Deze publicatie is daarvan het resultaat.

De schrijver is dank verschuldigd aan frater M. ARNOLDO BROEDERS, pater P. BRENNEKER O.P., drs. I. J. HERMANS en dr. P. WAGENAAR HUMMELINCK. Hij houdt zich aanbevolen voor alle nadere inlichtingen met betrekking tot het in dit artikel behandelde onderwerp. De foto's werden gemaakt door L. R. HAFKAMP op het Zoölogisch Museum te Amsterdam.

LOCALE NAMEN OP CURAÇAO, ARUBA EN BONAIRE

Voor de A.B.C.-eilanden is PADDENBERG (1819, p. 41–45) de eerste auteur die aandacht heeft besteed aan de locale schelpen. Hij spreekt van porceleintjes en venus-schelpen, en noemt als eetbare soorten de *oester*, *cocqueluizen*, *alikruik*, en de *Spaansche zeekat* of *sepia*.

TEENSTRA (1836, p. 288–289) vermeldt de *ammonshoren*, *Spaansche zeekat* of *zeepia*, *paloulie*, *alikruik*, *coqueluis* en *oester*. Verder nog de zonne-, muzijk-, kakkerlak- en porcelein-schulpen. Laatstgenoemden kunnen echter niet tot de volksnamen van de Nederlandse Antillen gerekend worden. Het zijn algemene benamingen die destijds in Nederland gebruikt werden voor bepaalde schelpenfamilies. TEENSTRA besluit dat er nog "eene legio van andere" schelpdieren is, "voor welke ik geen' naam weet; vooral Bonaire munt in veelheid en schoonheid van schulpen uit".

Minder prozaïsch is SIMONS (1868, p. 150–151) die alle aan hem bekende planten- en diersoorten van Curaçao opsomt, zowel met wetenschappelijke als met locale namen, voor zover bestaand tenminste. Weekdieren met een volksnaam die SIMONS noemt zijn: *oester*, *paloeli*, *patoeti di vera*, *tapa conchi*, *kokolisji di kalkoena koorkoor*, en *zeekat*. Over de mollusken van SIMONS' faunalijst werd reeds eerder door ons gepubliceerd (COOMANS, 1964).

BOEKE (1907, p. 143) geeft in zijn visserijrapport als locale schelpennamen: *mangrove-oester*, *paloeli*, *tapacontsjie*, en *kokoliesjie di kalakoena*. WAGENAAR HUMMELINCK (1940, p. 89, 102) noemt *cocolishi cabritu*, of *kokoliesjie kabritoe*, *cocolishi di carné* en *kokoliesjie die kalakoena*. COOMANS (1959) vermeldt *tapa conchi* (p. 6), *kokoliesjie di kalakoena* en *karko* (p. 11), *karko duru* (p. 13) en *kiwa* (p. 14). Bij DE JONG & KRISTENSEN (1965) tenslotte zijn *kiwa* (p. 14) en *carco* (p. 25) genoemd.

Al deze auteurs geven slechts enkele namen, maar zij vermelden steeds welke diersoorten met deze namen bedoeld worden. Juist andersom is het bij BRENNEKER, die meestal publiceert onder het pseudoniem PAUL (of FRANS) VAN VENLO. Hij noemt veel Papia-

mentse weekdiernamen, maar ze zijn soms verscholen tussen allerlei visnamen, en dus moeilijk te vinden, terwijl hij slechts in enkele gevallen aangeeft welke soort aan de locale naam beantwoordt. In BRENNEKER's publicaties (1946, 1947, 1950, 1953, 1954, 1959, 1961) treffen wij aan: *carco, carco duru, carco indjan, cocolishi, cocolishi carne, cocolishi hustu, cocolishi indjan, cocolishi masbangu, cocolishi rondo, djacarao, hustu* en *hoestoe, kincon* en *kinkon, kiwa, tapa conchi, zeekat, zeekat bulado(r), zeekat cora, zeekat di piedra, zeekat pia largu, zeekat tumado, zilverschelp*. Ons contact met pater BRENNEKER heeft ertoe bijgedragen dat de meeste van deze locale namen in wetenschappelijke namen konden worden vertaald.

In drie Papiamentse woordenboeken vonden wij slechts enkele schelpennamen: *cokelisje, kokelisji, oester* (Anoniem, 1875); *cleconchi, cocolishi, oester, paluli, soldachi, tapa concha, zeekat* (JANSEN, 1945, 1947).

LIJST VAN SCHELPENNAMEN VAN DE BENEDENWINDEN

De ons bekende molluskennamen die op Curaçao, Aruba en Bonaire gebruikt worden of werden zijn hieronder in alfabetische volgorde behandeld. De diverse spellingswijzen alsmede de oorsprong en afleiding van de namen worden aan het eind van de naamlijst besproken. Op de Papiamentse namen zijn klemtoontekens gezet, ook in gevallen waar deze in de regel niet worden aangebracht.

Alikruik [Fig. 7] *Cittarium pica* (Linnaeus)

Dit is de Nederlandse naam voor *Littorina littorea* (Linnaeus), een soort die niet op de Antillen voorkomt. PADDENBERG (1819, p. 44) noemt de alikruik van Curaçao, en hij zegt erbij dat ze gegeten wordt. TEENSTRA (1836, p. 289) herhaalt deze uitspraak en vult nog aan dat de alikruik op Curaçao 'coqueluizen' (zie aldaar) genoemd wordt. Wij menen (COOMANS, 1959, p. 14) dat deze Curaçaose alikruik de soort *Cittarium* (= *Livona*) *pica* is, die tegenwoordig 'kiwa' (zie aldaar) heet. Het is namelijk een algemeen voorkomende soort, die ook nu nog wordt gegeten, en die in dezelfde omstandigheden leeft als de Nederlandse (eveneens eetbare) alikruiken en de Curaçaose (niet-eetbare) krékchi's: op een rotsachtige ondergrond.

Ammonshoren [Fig. 6] *Spirula spirula* (Linnaeus)

Deze naam komt alleen voor bij TEENSTRA (1836, p. 288) die haar als volgt beschrijft: "Onder de schulpen is de fraaije witte Ammonshoren zeer schoon, zijnde wit en geringd met een' parel d'amourglans". Zeer duidelijk herkennen we hieruit het kleine inktvisje *Spirula*, waarvan de schelpjes veel aanspoelen op de noordkust van de Benedenwindse Eilanden. Indien de naam ammonshoren gebruikelijk was op Curaçao, dan kunnen we haar tot de verdwenen volksnamen rekenen, want tegenwoordig wordt deze naam niet meer vernomen.

Cacaláca di áwa [Fig. 15] *Acanthopleura granulata* (Gmelin)
Chiton soorten

Kakkerlakken komen veel voor op de Nederlandse Antillen, en naar analogie van deze landinsecten heeft men een 'gelijkend' dier de waterkakkerlak genoemd. Deze naam, die nergens in de literatuur voorkomt, werd ons meegedeeld door de Curaçaose bioloog dr. I. J. HERMANS, die er een dubbele betekenis voor wist. Tijdens excursies in zijn schooljaren werd de naam cacalaca di awa gegeven aan de keverslakken, waarvan er diverse soorten voorkomen op Curaçao. (Vergelijk *cacalaca* di awa en *kever*slak, kakkerlak en kever zijn beide insecten!). Tapa conchi is een meer gebruikelijke volksnaam voor de keverslakken. Tegenwoordig noemen de vissers op Curaçao bepaalde zeekreeftjes ook cacalaca di awa.

Carcó [Fig. 3] *Strombus gigas* Linnaeus

De carco of karko is ongetwijfeld de meest bekende zeeslak van West-Indië, opvallend door zijn grootte en zijn fraaie kleuren, en algemeen voorkomend rondom de Nederlandse Antillen. Het dier wordt commercieel gevist in Lac op Bonaire. BOEKE (1907) vermeldt deze soort niet in zijn visserijrapport, waaruit we mogen afleiden dat de vangst op deze weekdieren eerst later in deze eeuw begonnen is. Opmerkelijk is ook dat de naam carco ons niet bekend is uit de Antilliaanse literatuur van de vorige eeuw, tenzij het 'koorkoor' bij SIMONS (1868, p. 151) een drukfout is voor karko. Te oordelen naar de grote hopen van lege schelpen aan de Cai-zijde van Lac is er jaren intensief naar dit schelpdier gevist.

Wellicht te intensief omdat het aantal volwassen dieren aanzienlijk verminderd is in de laatste jaren (KRISTENSEN, 1963, p. 3; DE JONG & KRISTENSEN, 1965, p. 26). Over de economische waarde van dit dier werd reeds eerder door ons gerapporteerd (COOMANS, 1959, p. 11–12, 43–44, 46, 50). Het is de enige slak die ook de belangstelling heeft van de sportvissers (BRENNEKER, 1946, p. 41–43; 1950, p. 57; 1953, p. 39–41; HAKKENBERG VAN GAASBEEK, 1955, p. 104–116), meestal met de bedoeling om van de schelp een schemerlamp te maken. WAGENAAR HUMMELINCK & ROOS (1969, p. 1, 9; fig. 14, 28, 35, 36, 42) hebben bij hun onderzoek van het Lac aan het voorkomen van *Strombus gigas* bijzondere aandacht geschonken. Zij nemen aan dat het merendeel van de tien, tot $3\frac{1}{2}$ meter hoge schelphopen welke *de* toeristische attractie vormen van Cai, reeds dateren uit de eerste helft van de ca. zestig jaren dat de carco-visserij hier 'in het groot' werd uitgeoefend door leden van de families ENGELHARDT en SOLEANO. Ook voor de Caquetíos, de Indianenstam die onze Benedenwindse eilanden eens bewoonde, was de carco een belangrijke schelp. In bijna elke indianenschelphoop treffen we de schelpresten van deze soort aan. J. E. RANDALL (1964) wijdde een uitvoerige studie aan de biologie van dit weekdier. Er is zelfs sprake van deze soort in de medische literatuur (ANONIEM, 1961, p. 7) in verband met de kinderverlamming.

Beperkt het eten van de carco op de Nederlandse Antillen zich tot de gespierde voet, de vissers op de Bahamas hebben meer belangstelling voor de penis van deze dieren, het eten hiervan zou hen sexuele potentie geven (COOMANS, 1962, p. 1028). Een soortgelijke mening waren onze voorouders toegedaan, het eten van schelpdieren veroorzaakte "lust om by te slapen, 't welck de lustige en delicate luyden wel aenstaet" (DE WAAL, z.j., p. 101–102). Behalve als voedsel en voor schemerlamp dient de carco ook als versiering van tuinen, als deurklem, en als hoorn om mededelingen te doen, bij voorbeeld het overlijden van iemand. Een Curaçoase legende waarin de carco de hoofdrol speelt, wordt verteld door BRENNEKER (1961, p. 31–32, no. 114). 'Kincon' (zie aldaar) is een andere volksnaam voor de carco.

Carcó dúru [Fig. 4] *Strombus costatus* Gmelin

Dit is een naaste verwant van de voorgaande soort, maar veel minder algemeen dan de carco, vrij zeldzaam zelfs, zodat het ons verbaast dat deze soort een volksnaam gekregen heeft. De schelp

is kleiner (15 cm) dan die van de carco (25 cm), niet rose gekleurd en met een verdikte buitenlip. Het is een stevige schelp, zodat het achtervoegsel 'duru' (= hard) wèl gekozen is. BRENNEKER (1953, p. 40, 97) noemt deze soort 'zilverschelp', naar de zilverkleurige buitenlip, maar de Latijnse naam (*Strombus raninus*) is fout. Zijn figuur (BRENNEKER, 1950, p. 57) toont ons duidelijk welke soort bedoeld wordt met carco duru. Dezelfde auteur (BRENNEKER, 1946, p. 42) deelt mede dat deze soort door de vissers voor giftig wordt gehouden. Het is mogelijk dat de carco duru vroeger algemener voorkwam op de Benedenwinden, want ze wordt méér aangetroffen in de Indiaanse schelphopen. Op veel Westindische eilanden werd de stevige buitenlip door de Indianen benut als bijl (VAN HEEKEREN, 1963, pl. 8; COOMANS, 1965, p. 20, fig. 5).

Carcó indján [Fig. 1] *Cassis tuberosa* (Linnaeus)
Melongena melongena (Linnaeus)

Pater BRENNEKER beschreef ons deze schelp als "groot en driehoekig, bruin gevlekt, hier zeldzaam". De soort is ook genoemd in een van zijn publicaties (BRENNEKER, 1946, p. 43). Uit zijn beschrijving kunnen we afleiden dat het *Cassis tuberosa* is. Het is merkwaardig dat deze zeldzame soort een Papiamentse naam heeft, terwijl veel algemene soorten naamloos bleven. Het is niet duidelijk waarom deze schelp het achtervoegsel 'indjan' (Indiaan) gekregen heeft. Ook in indiaanse schelphopen is ze zeldzaam. – WAGENAAR HUMMELINCK alsmede de auteur zijn van mening dat met carco indjan een andere weekdiersoort wordt bedoeld: *Melongena melongena* (Linnaeus), waarvan de grote, opvallende schelp wèl in vele indiaanse afvalhopen wordt gevonden.

Clecónchi [Fig. 5]

Volgens JANSEN (1945, p. 40) is dit woord alleen op Aruba in gebruik, het heeft dezelfde betekenis als 'tapa concha' (zie aldaar), voor welk woord hij de vertaling zeepokken geeft. Waarschijnlijk vallen onder deze 'zeepokken' eveneens de hoedjesslakken, die in hetzelfde gebied als de echte zeepokken (*Balanus*) leven, er een uitwendige gelijkenis mee vertonen, en dezelfde leefwijze hebben, vastgehecht aan de rotsen. Danken zij aan deze leefwijze misschien de naam cle(= kleef?)-conchi?

Cocolíshi

Dit is een verzamelnaam, waarmee men de schelpen of schelpdieren in het algemeen aanduidt. Het wordt ook gespeld als kokoli(e)sji(e). Het woord cocolishi is een verbastering van co(c)queluizen (zie aldaar). Wij lezen dit woord voor het eerst bij SIMONS (1868, p. 150) 'Kokolisji di kalkoena'. In het anonieme *Nederlandsch-Papiamentsch-Spaansch woordenboekje*, verschenen te Curaçao in 1875, vinden we de volgende vertalingen: schelp – cokelisje – concha (p. 89), en zeehoorn – kokelisji – caracol, concha (p. 130). Men lette op de beide spelwijzen van hetzelfde Papiamentse woord.

Aangezien cocolishi 'schelpen' betekent, worden de diverse soorten van schelpen aangeduid door een tweede naam. Deze worden hierna besproken.

In de volksgeneeskunst spelen cocolishi een rol, het eten ervan is een oud huismiddel tegen asthma (BRENNEKER, 1961, p. 12, no. 31).

Cocolíshi (di) cabrítu [Fig. 14] *Tudora megacheilos* (Potiez & Michaud)

Dit is een van de beide landslakken met een volksnaam. Deze soort wordt alleen op Curaçao en Aruba gevonden, maar de naam cocolishi cabritu schijnt beperkt tot Curaçao (WAGENAAR HUMMELINCK, 1940, p. 89). Deze soort is zeer algemeen maar komt in minder groot aantal voor dan de cocolishi di kalakoena (zie aldaar). 'Cabritu' betekent geit, maar waarom deze soort genoemd is naar de geit, overigens het meest opvallende zoogdier van Curaçao, is ons niet bekend. Wellicht om de kleur van het slakkenhuis (cf. cocolishi carne).

BAKER (1924, p. 61) die de landslakken van Curaçao, Aruba en Bonaire uitvoerig bestudeerde, onderscheidde verschillende ondersoorten van *Tudora megacheilos*, een daarvan is genoemd '*kabrietensis*'. Deze wetenschappelijke naam werd echter niet gegeven om de volksnaam, maar naar de plaats waar deze ondersoort gevonden wordt, de Kabrietenberg op Curaçao.

Cocolíshi (di) carné [Fig. 13] *Cerion uva* (Linnaeus)

Dit is een andere naam voor het landslakje dat ook cocolishi di

kalakoena (zie aldaar) wordt genoemd. Carne = schaap, wellicht duidt dit op de witte kleur van de schelp.

Cocolíshi hústu [Fig. 16] *Pinna carnea* Gmelin

Hustu is een verbastering van oester, maar in verbinding met cocolishi wordt een geheel andere schelp bedoeld, de steekmossel, zo werd ons meegedeeld door pater P. BRENNEKER. *Pinna carnea* is een soort die algemeen voorkomt rondom de Benedenwindse eilanden, de punt van de schelp steekt in het zand, het brede gedeelte komt erboven uit (KRISTENSEN, 1963, fig. op p. 4). De steekmossel is het grootste tweekleppige weekdier van West-Indië, zij kan een lengte bereiken van 25 cm. In de soorten van het geslacht *Pinna* kunnen parels ontstaan (COOMANS, 1959, p. 44a).

Cocolíshi indján [Fig. 8] *Conus* soort(en)

Er worden een tiental soorten van kegelslakken (*Conus*) op de Nederlandse Antillen gevonden (COOMANS, 1958, p. 99–100, pl. 14–15; 1963a, p. 9–10; DE JONG & KRISTENSEN, 1965, p. 44–46). Het is ons niet bekend of een dan wel meer soorten als cocolishi indjan worden aangeduid. Twee vrij grote en algemene soorten komen het meest in aanmerking: *Conus regius* Gmelin en *Conus ranunculus* Hwass. Aangezien de kegelslakken zeer fraai gekleurd zijn, werden ze door de vroegere Indianen van de Nederlandse Antillen wel gebruikt als versiering. Zo vond de schrijver op Curaçao een exemplaar van de rood gekleurde *Conus granulatus* L. die als hanger gediend had. Overigens is niet duidelijk waarom *Conus* naar de Indianen genoemd is.

Cocolíshi di kalakóena [Fig. 13] *Cerion uva* (Linnaeus)

Een andere naam voor deze soort is cocolishi carne. Dit is het meest opvallende landslakje van de ABC-eilanden, en het wordt alleen hier en nergens anders ter wereld gevonden. Eens werden de slakkenhuisjes gebruikt als kalkhoudend voedsel voor kalkoenen, waardoor de naam verklaard is. BOEKE (1907, p. 143) vermeldt zelfs de uitvoer van deze slakken naar Duitsland, per kilo slakjes werd één cent betaald. BRENNEKER (1961, p. 103, no. 423) noemt een medisch gebruik van deze soort: fijngestampt en met azijn vermengd bij zieken op de voetzool gesmeerd, verdrijft

het de koorts! De volksnaam is volgens WAGENAAR HUMMELINCK (1940, p. 102) alleen op Curaçao in gebruik.

Dat dit opvallende landslakje reeds veel eerder in de belangstelling van de bewoners van deze eilanden stond bewijst het aanwezig zijn van *Cerion uva* in praehistorische afvalhopen bij het Meer van Valencia, in Venezuela. Verrassend was ook het voorkomen van talrijke exemplaren in een aardlaagje met vuurresten op een plaats waar bij Hato skeletten van Indianen werden gevonden (WAGENAAR HUMMELINCK, 1940, p. 102; 1959, p. 85). HUMMELINCK vond op enkele plaatsen hopen Cerions waarvan bij alle exemplaren het topje van de schelp ontbrak; hij meent hieruit te mogen afleiden dat ook *Cerion* deel uitmaakte van het menu van de Indiaanse bewoners van Curaçao.

Cocolíshi masbángu ?

Het is ons niet bekend welke soort met deze naam wordt aangeduid, ook pater BRENNEKER (1947), aan wie deze naam is ontleend, kon ons hierover niet nader inlichten. Ongetwijfeld is het een zeeschelp, want de naam vernam hij van de vissers van St. Michiels Baai. De masbangu, een verbastering van marsbanker, is een zeevis, *Selar crumenophthalmus* (Bloch).

Cocolíshi rondó ?

Ook voor deze naam is niet bekend welke schelpensoort ermee bedoeld wordt, en het achtervoegsel 'rondo' (= rond) is weinig verhelderend. Om dezelfde reden als bij de cocolishi masbangu nemen we aan dat het een mariene soort is.

Co(c)queluis

Bij PADDENBERG (1819, p. 44) kunnen wij lezen, in zijn beschrijving van Curaçao: "Van de schulpdieren, hoe menigvuldig in getal, eet men slechts de oesters en een kleine mossel, hier *Cocqueluizen* genaamd, en ook de Alikruik".

TEENSTRA (1836, p. 289) heeft een iets andere mening: "de weinige hier gevondene mosselen, *Paloulie* en de *Alikruik* (welke laatste mede een schulpdier is) zijn van weinig waarde; echter worden laatstgemelde schulpdieren (die op Curaçao *Coqueluizen* genoemd worden) door velen met smaak gegeten". Is bij de eerste een mossel = cocqueluis, bij de laatste is mossel = paloulie, en

alikruik = coqueluis. Het is hieruit dus moeilijk af te leiden welke soort in het begin der vorige eeuw werd bedoeld met co(c)queluis. Dit woord wordt momenteel niet meer op Curaçao vernomen. Echter lezen we nog in JANSEN's Nederlands-Papiaments woordenboek (1947, p. 95) kokkeluis = cocolishi, maar JANSEN (1945, p. 40; 1947, p. 156) geeft ook de moderne betekenis voor cocolishi: schelp.

Het woord coqueluis of kokkeluis is echter ook niet (meer) in gebruik in het Nederlands, mevr. dr. W. S. S. VAN DER FEEN-VAN BENTHEM JUTTING noch de schrijver kennen enige schelpensoort die zo genoemd wordt of werd. (Wel kent het Nederlands de kokkel, dit is de hartschelp *Cardium edule* L.).

Het 'Papiamentse' co(c)queluis is verbasterd tot cocolishi, en kreeg tevens een uitbreiding van zijn betekenis, van een bepaalde schelpensoort tot schelpen in het algemeen. Ook BRENNEKER (1954, p. 10) bevestigt dat cocolishi afkomstig is van het oudnederlandse cocqueluis.

Het woord coqueluis duidt op een Franse herkomst: 'coqueluche' is een kap, en ook kinkhoest. 'Coqueluchon' is eveneens muts, ook een monnikskap (plant), en in de vorige eeuw tevens de naam van een bepaalde arkschelp, *Cucullaea auriculifera*, of oorkapschelp (KRAMERS, 1859, p. 424; KRAMERS & BONTE, 1881, p. 449).

Of de kinkhoest (in het Frans en Spaans 'coqueluche') nog iets met de schelpdieren te maken heeft, blijft de vraag. Het is bekend dat het slijm van naakte landslakken, dat zijn slakken zonder slakkenhuis, destijds als geneesmiddel tegen de kinkhoest werd aangewend, zogenaamde slakkenstroop (VAN BENTHEM JUTTING, 1952, p. 128; DE WAAL, z.j., p. 100). Vergelijk hiermee het Curaçaose gebruik van cocolishi (zie aldaar) tegen asthma.

Het 'kink' in kinkhoest en in kinkhoren is echter van verschillende betekenis: kinken = zwaar ademen, en kink = draai, cf. kink in de kabel (DE VRIES, 1958, p. 127).

Djacaráo [Fig. 12] *Nerita peloronta*, Linnaeus

Deze naam is alleen op Bonaire bekend. BRENNEKER (1959, p. 4) vermeldt dat het een eetbare soort is, en hij deelde ons mede dat met deze naam *Nerita peloronta* bedoeld wordt. Frater ARNOLDO informeerde voor ons op Bonaire, maar aanvankelijk bleek niemand ooit van djacarao gehoord te hebben. Op school had hij meer succes; in een collectie schelpen wezen zijn leerlingen *Nerita*

peloronta aan, soms ook *Nerita versicolor* Gmelin, een verwante soort. Maar deze Bonairiaanse jongens beweerden, in tegenstelling tot BRENNEKER, dat de schelpdieren niet gegeten worden.

De oorsprong van het woord djacarao is niet duidelijk, taalkundigen konden ons geen verklarende oplossing geven. Het Papiamentse 'djaca' (= rat), en de Portugese uitgang -rao kan een vergroting aanduiden, maar het is onwaarschijnlijk dat djacarao als zodanig moet worden uitgelegd. Het lijkt veiliger om aan te nemen dat dit woord van Indiaanse oorsprong is.

Volgens MADURO wordt dezelfde soort, *Nerita peloronta*, op Curaçao krekchi genoemd.

Hústu [Fig. 20] *Crassostrea rhizophorae* (Guilding)

Hustu of hoestoe is een verbastering van oester (zie aldaar). Beide namen, hustu en oester, worden door elkaar gebruikt op de ABC-eilanden. (Zie ook cocolishi hustu).

Kakaláka di áwa [Fig. 15]

Zie cacalaca di awa.

Karkó [Fig. 3]

Zie carco.

Kincón [Fig. 3] *Strombus gigas* Linnaeus

Kincon of kinkon is een andere naam voor de carco (zie aldaar). Volgens BRENNEKER (1961, p. 31, no. 113) is dit woord een verbastering van het Nederlandse 'kinkhoorn', omdat de schelp vroeger als zodanig in gebruik was. Deze verklaring is voor ons niet geheel bevredigend, te meer omdat de naam kinkhoorn geen gebruik aanduidt (kink = draai, dus letterlijk een gedraaide hoorn).

Het is wellicht mogelijk dat kincon een verbastering is van 'king conch', hetwelk de locale naam van *Strombus gigas* op de Bovenwinden is. (Het Spaans voor kinkhoorn is bocina.) Overigens wordt de naam kincon zeer weinig gebruikt op de Benedenwinden, iedereen spreekt van carco.

Kíwa [Fig. 7] *Cittarium pica* (Linnaeus)

De kiwa is een algemeen voorkomende zeeschelp in West-Indië welke op rotskusten leeft. Het dier wordt gegeten (COOMANS, 1959, p. 14). Een moderne studie over dit weekdier werd geschreven door HELEN A. RANDALL (1964).

Volgens mededeling van ANTOINE J. MADURO is het woord kiwa van Indiaanse oorsprong: in Venezuela heet het dier quigua, in Cuba sigua. Voor 10 stuks werd in november 1969 NAf. 2,— betaald.

Kokkeluis

Zie onder co(c)queluis.

Kokolí(e)sji(e)

Zie onder cocolishi.

Koorkóor [Fig. 3] *Strombus gigas* Linnaeus

Bij SIMONS (1868, p. 151) vinden we dit woord als inlandse benaming van *Strombus gigas*. Waarschijnlijk is hier bedoeld 'karko' (zie aldaar), dat door SIMONS verkeerd verstaan werd, of het is een drukfout (COOMANS, 1964, p. 205).

SIMONS (p. 152) vermeldt ook een vis met de naam 'koor-koor', volgens hem de inlandse benaming van *Chaetodon fromitus*. BRENNEKER (1947; 1953, p. 101), die veel volksnamen van Curaçaose vissen noemt, geeft de spelling 'corco(u)'. Volgens ZANEVELD (1959, p. 11, no. 119) is de 'corco, corcor of koorkoor' de vissoort *Haemulon sciurus* (Shaw), een knorbaars. Koorkoor moet zijn afgeleid van knorknor, hetgeen we reeds bij TEENSTRA (1836, p. 268) kunnen vinden in 'koor-koorbaars (Knorrebaars)'.

Krékchi, krewchi of **kreuchi** [Fig. 12] *Nerita peloronta* Linnaeus

Deze naam komt voor bij MADURO (1966, p. 39), die zegt dat het een soort zeeslakje is, en terecht meent dat het woord is afgeleid van het Nederlandse kreukel. In Nederland, inz. Zeeland, is kreukel of alikruik (zie aldaar) de naam voor *Littorina littorea* (L.). Het dier dat ANTOINE J. MADURO ter determinatie zond bleek een *Nerita peloronta* te zijn, zodat mag worden aangenomen

dat op Curaçao met het woord krewchi inderdaad de op alikruiken gelijkende, op de rotskust voorkomende, zeeslakjes worden aangeduid. De krekchi's worden niet gegeten, de alikruiken wèl.

Mangrove oester [Fig. 20]

Zie onder oester.

Oester [Fig. 20] *Crassostrea rhizophorae* (Guilding)

Uit de literatuur is bekend dat in de vorige eeuw locale oesters gegeten werden (PADDENBERG, 1819, p. 44–45; BOSCH, 1829, p. 170; 1836, p. 59; VAN DISSEL, 1868, p. 443, 462), maar het gebruik werd allengs minder en is momenteel nihil (COOMANS, 1959, p. 21). In ieder geval dankt dit weekdier aan het consumptiegebruik zijn volksnaam, letterlijk overgenomen van het Nederlands, maar dikwijls verbasterd tot hustu of hoestoe.

Crassostrea rhizophorae is de mangrove oester. Deze soort leeft vastgehecht aan de steltwortels van de mangrove *Rhizophora mangle* L., in het Papiament de manguel tan, die op alle drie Benedenwindse eilanden langs de oevers van binnenbaaien voorkomt.

Palúli [Fig. 21] *Brachidontes exustus* (Linnaeus)

Paluli, paloeli of paloli, is de Papiamentse naam voor mossel. De locale mosselen worden niet meer gegeten op de Nederlandse Antillen, in de vorige eeuw echter wel en het is dus verklaarbaar dat de mossel een volksnaam heeft.

Drie mosselsoorten leven op de Benedenwinden (COOMANS, 1959, p. 15–16, 17a). Behalve de reeds genoemde die algemeen voorkomt, vinden we *Brachidontes citrinus* (Röding) en *B. recurvus* (Rafinesque), beide zijn veel minder algemeen. De mosselsoorten van de Antillen zijn veel kleiner dan de eetbare Europese mossel, *Mytilus edulis* L.

Paluli is de oudste niet-Nederlandse schelpennaam ons bekend uit de Antilliaanse literatuur (TEENSTRA, 1836, p. 289: "terwijl de weinige hier gevondene mosselen, *Paloulie* ... van weinig waarde zijn"). Ook bij SIMONS (1868, p. 150: "Paloeli, mosselen") komen we deze naam tegen, en nog later bij BOEKE (1907, p. 143: "mosselen, paloelie"). Merkwaardig daarom is het dat BRENNE-

KER deze naam niet noemt in zijn publicaties, en hij deelde ons ook mee dit woord nooit te hebben vernomen, terwijl hij toch een kenner van Papiamentse vis- en schelpennamen bij uitstek is. Zou het woord paluli gaan verdwijnen uit het Papiamento? We vinden het nog wel genoemd bij JANSEN (1947, p. 113: "mossel = paluli").

De herkomst van het woord paluli is niet duidelijk; wellicht is het van Indiaanse oorsprong.

Palúli di téra [Fig. 11]

Zie patoeti di vera.

Patóeti di véra [Fig. 11] ?*Asaphis deflorata* (Linnaeus)

Deze naam wordt als volksnaam genoemd in SIMONS (1868, p. 150), maar zij bevat zonder twijfel twee fouten. Zoals wij (COOMANS, 1964, p. 199–200) reeds hebben aangetoond zal de naam moeten luiden 'paloeli di tera'. Deze naam is heden niet meer bekend op Curaçao.

Het is niet geheel zeker of *Asaphis deflorata* met deze volksnaam wordt bedoeld, in ieder geval is het niet de soort die SIMONS opgeeft, *Unio pictorum* (L.), een Europese zoetwatermossel.

Sepia [Fig. 17]

Ook aangeduid als zeepia, zie hiervoor onder Spaansche zeekat.

Soldáchi

Deze naam, afgeleid van soldaatje, wordt gegeven aan de heremietkreeften, dieren met een week achterlichaam waarvoor zij bescherming zoeken in een leeg slakkenhuis. In feite zijn het dus geen weekdieren en vallen derhalve buiten ons onderwerp. Maar een kreeft in een slakkenhuis zou een niet-bioloog in verwarring kunnen brengen. Zo geeft JANSEN (1947, p. 161) in zijn Nederlands-Papiaments woordenboek als vertaling van slak: soldachi, echter noemt hij (p. 78) een heremiet 'krab' eveneens soldachi. Op de Nederlandse Antillen leven soldachis zowel op het land als in zee.

Spaansche zeekát [Fig. 17] Decapode inktvis

Bij PADDENBERG (1819, p. 45) lezen we: "de Spaansche zeekat of *sepia* zijn er ook in menigte; de laatste wordt door sommigen gegeten, hoe afschuwelijk dit slijmerig dier ook zijn moge". TEENSTRA (1836, p. 288) heeft dit bijna letterlijk overgenomen: "Spaansche zeekatten of *zeepia's* (een negervoedsel, ofschoon een slijmerig en afschuwelijk dier zijnde)".

Uit het voorvoegsel 'Spaansche' leiden we af dat Spaansche zeekat een locale naam was, tegenwoordig spreekt men zonder meer van zeekat (zie aldaar). Omdat de schrijvers erop wijzen dat de Spaansche zeekat een *Sepia* is, wordt hiermee kennelijk een tien-armige inktvis (Decapoda) bedoeld, en niet de acht-armige *Octopus*. Of de naam sepia destijds ook in gebruik was op Curaçao, is uit de tekst bij PADDENBERG en TEENSTRA niet met zekerheid te zeggen.

Tápa cónchi [Fig. 5 & 15] *Acanthopleura granulata* (Gmelin), Chitonen, hoedjesslakken, zeepokken (*Balanus*) en een vis (*Batrachus*)

Volgens diverse auteurs (SIMONS, 1868, p. 150; BOEKE, 1907, p. 143) worden hieronder de chitons of keverslakken van de Benedenwinden begrepen. De eerstgenoemde soort, *Acanthopleura granulata,* is zeer algemeen en wordt gegeten door de locale bevolking (COOMANS, 1959, p. 30). Vooral voor deze soort zal de naam tapa conchi (het wordt ook als één woord geschreven) dus wel bedoeld zijn. De keverslakken leven en kruipen op de rotsen in de brandingszone.

In hetzelfde gebied komen ook bepaalde slakken voor met dezelfde levenswijze en een napvormige schelp. Zij behoren tot verschillende families waarvoor de Engelse taal het verzamelwoord 'limpets' kent, in het Nederlands hoedjesslakken genoemd. Volgens dr. I. J. HERMANS worden deze 'limpets' ook met tapa conchi aangeduid, en de keverslakken onderscheidt men dan als cacalaca di awa (zie aldaar). Een nog grotere uitbreiding van de betekenis van tapa conchi vinden we in de beide woordenboeken van JANSEN (1945, p. 153; 1947, p. 223). Hij spreekt van tapa concha, en geeft als vertaling zeepok(ken), en bovendien leert hij ons dat deze dieren op Aruba cleconchi worden genoemd. On-

danks dat de zeepokken (*Balanus*) een schelp hebben, behoren zij in zoölogische zin niet tot de groep welke wij de schelp- of weekdieren (Mollusca) noemen. Maar om hun gelijkenis met de hoedjesslakken, terwijl ze in hetzelfde gebied voorkomen, vastgehecht op de rotsen in de branding, zal de locale bevolking er geen bezwaren in zien om de zeepokken eveneens tapa conchi te noemen.

METZELAAR (1919, p. 179) vermeldt tapa-conchie als naam van een vis (*Batrachus*), bij ZANEVELD (1959) komt deze naam niet voor.

Zeekát [Fig. 18–19]

Dit woord is onveranderd overgenomen uit het Nederlands, al ligt in het Papiamento de klemtoon op de laatste lettergreep. In het algemeen verstaat men onder een zeekat een inktvis, en in het bijzonder de achtarmige *Octopus*. Dit in tegenstelling tot het Nederlands, waar de zeekat een *Sepia* (tienarmige inktvis) is. Omdat inktvissen algemeen voorkomen rondom de ABC-eilanden en door de vissers geregeld worden gevangen, zijn ze dus goed bekend. Bovendien worden inktvissen gegeten, en als aas gebruikt door de vissers; het is dus logisch dat de inktvis een Papiamentse naam gekregen heeft. Reeds in de vorige eeuw lezen we bij PADDENBERG (1819, p. 45) en TEENSTRA (1836, p. 288) dat Spaanse zeekatten of sepia's door de locale bevolking worden gegeten.

De Westindische inktvissen worden in twee groepen onderscheiden: de acht-armigen (Octopoda), dit zijn bodemdieren met acht even lange tentakels, en de tien-armigen (Decapoda) die een zwemmend leven leiden en waarvan het lichaam acht korte en twee lange tentakels heeft. In het Papiamento zijn beide groepen te herkennen, want men kent diverse soorten van zeekatten, die hierna besproken worden.

Zeekát buladó(r) [Fig. 17] *Sepioteuthis sepioidea* Blainville

Onder 'bulado' verstaat men een vlieger, en ook een vliegende vis. Een vliegende inktvis is derhalve een inktvis met een zwemmende levenswijze, dus een tienarmige, zoals ook frater ARNOLDO (1961, p. 57, fig. 73) meedeelt, die de Nederlandse naam pijlinktvis noemt. *Sepioteuthis sepioidea* is algemeen rondom de eilanden, en zal dus wel speciaal bedoeld zijn als de zeekat bulado.

Zeekát corá [Fig. 18–19] *Octopus* soorten

Inktvissen bezitten de eigenschap om van kleur te kunnen veranderen, aan deze eigenschap is ongetwijfeld de naam cora (= rood) te danken. Biologisch is een rode inktvis dus geen aparte soort, slechts een inktvis in een bepaalde kleurtoestand. De schrijver heeft de bruinrode verkleuring bij de Curaçaose Octopus zelf waargenomen, en wij nemen aan dat de vissers naar dezelfde ervaring met een zeekat cora een Octopus bedoelen.

Zeekát di piédra [Fig. 18–19] *Octopus* soorten

De Octopus woont in een hol of nest dat hij dikwijls zelf maakt van stenen. Het is derhalve duidelijk dat met zeekat di 'piedra' (= steen) de Octopus bedoeld wordt.

Zeekát pía lárgu [Fig. 17] Decapode inktvis

De zeekat 'met lange voeten' is een tienarmige inktvis, die acht korte en twee lange tentakels heeft. Verschillende soorten komen rondom de Benedenwinden voor (ADAM, 1937).

Zeekát tumadó

Voor de betekenis van 'tumado' werden ons twee verklaringen gegeven: a) afgeleid van tumba (Spaans tumbar) = omvergooien; b) afgeleid van tuma (Spaans tomar) = nemen, grijpen. Wij geven de voorkeur aan de laatste verklaring, immers een inktvis gebruikt de tentakels met zuignappen om zijn prooi vast te grijpen, en wat kan er door een inktvis worden omgegooid? Bovendien is de naam 'tumado', en niet 'tumbado'. Omdat alle inktvissen hun prooi beetpakken is uit de naam zeekat tumado niet duidelijk welke soort inktvis bedoeld wordt.

Zilverschelp [Fig. 4] *Strombus costatus* Gmelin

Deze naam werd door BRENNEKER (1953, p. 40, 97) gegeven aan de carco duru (zie aldaar). De naam is niet ingeburgerd.

Spellingswijze en Afleiding van de Papiamentse Namen

Aangezien er geen definitieve spelling is van het Papiamento zijn er voor veel woorden diverse schrijfwijzen mogelijk, zoals: carco en karko, cocolishi of kokoli(e)sji(e) en kokelisje, hustu en hoestoe, paloelie en paluli, kalakoena of kalkoena en calacuna. Wel zijn er enkele, overigens niet-bindende, spellingsregels.

De Nederlandse oe-klank wordt in het Papiaments als 'u' geschreven, behalve in woorden die niet of nauwelijks van het Nederlands verschillen, dus 'oester' blijft oester, en wordt geen 'uster'. Paluli, dat niet van Nederlandse herkomst is, heeft dus de voorkeur boven paloeli.

De klinker i wordt uitgesproken als ie, derhalve is paluli en kokolisji voldoende.

De Nederlandse k kan voor de klinkers a, o en u als een c geschreven worden, dus carco en cocolishi in plaats van karko en kokolishi. Dit is zelfs aan te bevelen als de woorden van een latijnse taal afkomstig zijn, zoals de beide voorbeelden carco (van caracol) en cocolishi (van coqueluis = coqueluche). In de woorden die nog te weinig of in het geheel niet van het Nederlands verschillen blijft de k gehandhaafd, zoals in zeekat.

Bij sterk verbasterde woorden prefereren wij een Papiamentse (i.c. latijnse) schrijfwijze boven de Nederlandse, dus hustu i.p.v. hoestoe, cacalaca i.p.v. kakalaka.

Het Papiamento is een mengtaal met vooral Spaanse, en verder Portugese, Nederlandse, Engelse, Indiaanse en Afrikaanse invloeden. De door ons vermelde schelpennamen of delen van namen worden hieronder behandeld volgens de taal van oorsprong. Ten einde de uitspraak van de niet met het Papiaments vertrouwde lezer te vergemakkelijken, zijn klemtoontekens aangebracht.

1) ongewijzigd overgenomen uit het Nederlands:
   alikruik
   ammonshoren
   cocqueluis
   oester
   sepia
   zeekát

2) verbasterd naar het Nederlands:
   cacaláca (kakkerlak)
   clecónchi (? kleef-conchi)
   cocolíshi (cocqueluis, kokkeluis)
   hústu of hóestoe (oester)
   indján (indiaan)
   kalakóena (kalkoen)
   ? kinkón (kinkhoorn)
   krékchi, kréwchi of kréuchi (kreukel)
   masbángu (marsbanker)
   rondó (rond)
   soldáchi (soldaatje)

3) overgenomen of verbasterd uit het Spaans (dan wel Portugees):
   áwa (agua = water)
   buladó(r) (pez volador = vliegende vis)
   cabrítu (cabra = geit)
   corá (Papiaments voor rood, Spaans is rojo; waarschijnlijk afgeleid van colorado = gekleurd, rood)
   dúru (duro = hard)
   lárgu (largo = lang)
   carcó (caracol = slak)
   carné (carnero = schaap)
   cónchi (concha = schelp)
   tápa (tapar = bedekken)
   téra (terra = aarde)

pía (pie = voet) tumadó (tomar = nemen)
piédra (piedra = steen)

4) verbasterd van het Engels:
? kincón (king conch)

5) van onbekende oorsprong. Wellicht van Indiaanse of van Afrikaanse herkomst, tenzij het een nieuwvorming is:
djacaráo kíwa palúli

LOCALE NAMEN OP DE BOVENWINDSE EILANDEN

Op St. Maarten, Saba en St. Eustatius wordt het Engels als voertaal gebruikt. Derhalve zullen ook de volksnamen voor schelpen Engelse namen zijn. Tijdens ons verblijf op de Bovenwinden van 4 tot 22 juni 1959 hebben we getracht om locale namen van schelpen te vernemen, maar nagenoeg niemand kon ons iets meedelen. Slechts twee personen ontmoetten wij die ons een en ander wisten te vertellen. Op St. Maarten was het een jongen van Simpsonbay met de achternaam HALEY, destijds ongeveer 15 jaar oud. Terwijl we schelpen verzamelden aan de Simpsonbaai, kwam de jonge HALEY naar ons toe en bood schelpen te koop aan (o.a. *Strombus gigas* voor U.S.A. $ 1,50, en poppetjes gemaakt van schelpen, geverfd en gevernist voor Ant.fl. 4,—). Gezien het voor ons zinloos is om schelpen te kopen die gratis te verkrijgen zijn door zelf te verzamelen, boden wij hem geld aan als hij de namen van zijn schelpen kon zeggen. Hij kwam niet verder dan vier namen: *chinese, king conch, queen conch* en *rose words*.

Op Saba was de Administrateur, de heer E. C. LABEGA, zo vriendelijk om ons een gids mee te geven tijdens enkele van onze excursies. Het was een visser, JAMES CARLTON RILEY, 30 jaar oud. Ook hij wist vier locale namen voor schelpen, alle eetbare soorten: *conch, frenchman, long back* en *whelk*. Volgens zijn zeggen zijn er meer schelpen die een Engelse naam hebben, maar hij kende ze niet. Wel vernamen wij nog van RILEY dat de weekdieren meestal gekookt gegeten worden, soms ook rauw (behalve de conch *Strombus gigas*). Men kookt ze met de schelp, behalve weer *Strombus gigas* die daarvoor te groot is zodat men het dier eerst uit de schelp haalt. Ook worden de dieren wel gestoofd, men eet ze tenslotte met peper en andere specerijen.

Literatuuronderzoek leverde ook niet veel volksnamen op. TEENSTRA (1837, p. 259) noemt de *long-back*. In zijn beschrijving van St. Maarten vertelt hij (p. 261) van een verzameltocht naar

schelpen, die hij thuisgekomen in een doos met vakjes sorteerde. Maar helaas worden geen namen genoemd. Nogmaals komt TEENSTRA (p. 313) even terug op St. Maarten's mollusken: "niets overtreft de pracht en de verscheidenheid van de menigvuldige soorten schelpen van schelpdieren, die aan de kusten worden gevonden". KRUYTHOFF (1939, p. 61–63) vermeldt van de Bovenwinden: *oyster*, *whelk*, *rose conch* en *helmet conch*; later (KRUYTHOFF, 1964, p. 53) alleen de *mangrove oyster*. COLLINS (1956) noemt de *conch* van St. Maarten.

Wij beschikken over de aantekeningen betreffende Mollusken die werden gemaakt door H. E. VAN RIJGERSMA (1835–1877), gouvernementsarts te St. Maarten van 1863 tot 1877. Maar deze amateur malacoloog gebruikt bijna uitsluitend de wetenschappelijke namen, van de locale schelpennamen vonden wij in zijn manuscript de *queen conch* en *white long back*.

Men zou kunnen verwachten dat de locale schelpennamen op de Bovenwinden dezelfde zijn als die van de Engels-sprekende landen waar dezelfde soorten voorkomen (i.c. de zuidoostelijke U.S.A. en Puerto Rico). Merkwaardigerwijs echter zijn alle namen verschillend (cf. ABBOTT, 1954; WARMKE & ABBOTT, 1961).

LIJST VAN SCHELPENNAMEN VAN DE BOVENWINDEN

De namen worden hieronder in alfabetische volgorde behandeld.

Chinese [Fig. 10] *Tellina radiata* Linnaeus

Dit is een tweekleppige schelp met fraaie kleuren, levend in zand, maar waarom deze soort chinese moet heten is niet duidelijk. De Amerikanen noemen haar 'sunrise tellin', het sunrise duidt op de stralentekening die op de schelp aanwezig is.

Chipi-chipi *Donax denticulatus* Linnaeus

Een klein tweekleppig schelpdier dat – volgens mededeling van WAGENAAR HUMMELINCK – in het zand van Great Bay in grote getale voorkomt en op St. Maarten (evenals op verscheidene andere Bovenwindse Eilanden) soms wordt gegeten. Op dit eiland zouden zij bekend zijn als chipi-chipi, dezelfde naam waaronder zij ook in Venezuela bekend zijn.

Conch [Fig. 3] *Strombus gigas* Linnaeus

In de Engels-sprekende landen is een 'conch' (cf. Spaans concha = schelp) een grote slak, en de diverse soorten worden dan door een 'voornaam' onderscheiden, zoals crown conch, queen conch, enz. Op de Nederlandse Bovenwindse Eilanden wordt conch zonder meer gebruikt voor de meest algemene soort, *Strombus gigas*, die ook king conch of rose conch wordt genoemd.

Frenchman [Fig. 2] *Purpura patula* (Linnaeus)

Deze purperslak is algemeen in West-Indië, ze leeft op de rotsen in de branding. In de U.S.A. wordt deze soort de 'wide mouthed purpura' genoemd, een naam die voor zichzelf spreekt omdat de schelp een grote mondopening heeft. Maar de naam frenchman kunnen wij niet verklaren.

Helmet conch [Fig. 1] *Cassis tuberosa* (Linnaeus)

Deze naam lezen we bij KRUYTHOFF (1939, p. 63): "Helmet Conchs may be obtained at low prices at Simpsons Bay", maar hij zegt niet welke soort hieronder verstaan wordt. Als zodanig duidt men aan *Cassis tuberosa*, die in de Verenigde Staten 'king helmet' genoemd wordt. Het is een van de grootste slakkesoorten van West-Indië, en derhalve opvallend. Op St. Maarten wordt ze ook 'queen conch' (zie aldaar) genoemd.

King conch [Fig. 3] *Strombus gigas* Linnaeus

Ook wel zonder meer 'conch' genoemd, en door KRUYTHOFF (1939, p. 63) als rose conch beschreven. De Amerikanen noemen deze soort queen conch, maar met die naam bedoelt men op onze Bovenwinden weer een andere soort, hetgeen dus nogal verwarrend is. De Amerikaanse literatuur kent geen king conch, wel een 'king's crown conch', *Melongena corona* (Gmelin), ook common crown conch geheten.

De king conch is een algemene soort op de Bovenwinden, ze wordt er gegeten, en op het Kerkhof te Little Bay op St. Maarten zagen wij de schelpen als grafversiering. Het gebruik van deze soort als hoorn bij de vissers van St. Maarten is beschreven en afgebeeld door COLLINS (1956), ze is aldaar vermeld als conch (cf.

hetzelfde gebruik als hoorn op de Benedenwinden, onder carco).

In het manuscript van VAN RIJGERSMA, gedateerd 1875, wordt de naam king conch niet genoemd, maar van *Strombus gigas* wordt door deze schrijver o.a. gezegd: "langwerpige ronde rooskleurige parels vindt men, maar zeer zeldzaam, in de schelp. Het dier wordt door de armen gegeten, en dient ook voor aas. De schelp bij de visschers om er op te blazen nadat men er de top heeft afgeslagen".

Long back [Fig. 15] *Acanthopleura granulata* (Gmelin)

Een zeer toepasselijke naam voor de keverslakken met hun langwerpige platte lichamen, die op de rotsen in de branding leven. Ook de naam long back wordt niet gebruikt in de U.S.A., men spreekt daar van 'chiton'.

We vinden deze naam reeds vermeld bij TEENSTRA (1837, p. 259) in zijn hoofdstuk over St. Maarten. Hij beschrijft dit dier als "lelijke graauwe long-back's", zijnde "ongeveer een vinger lang en ongeveer twee vingeren breed". Zij hebben "geene voelhoorns of sprieten en geen pooten, maar houden zich, even als de hoornslak, aan rotsen vast. De rug van dit dier, die eene grauwe moskleur heeft, bestaat uit smalle ruwe ringschalen". Van de rots afgenomen "kan men er kop nog staart aan ontdekken. Hun vleesch wordt door sommigen voor een lekkernij gehouden". Deze uitvoerige beschrijving is zonder meer van toepassing op de soort *Acanthopleura granulata*.

Wij vonden op St. Maarten nog een tweede soort grote keverslak (COOMANS, 1963b, p. 175), *Chiton squamosus* Linnaeus, die volgens mijn zegsman aldaar ook een long back is.

In de nagelaten aantekeningen van VAN RIJGERSMA bevindt zich een lijst met Westindische schelpen. Daarin zijn nog meer *Chiton* soorten van St. Maarten genoemd, één soort is aangeduid als 'Chiton (white long back)'.

Mangrove oyster [Fig. 20] *Crassostrea rhizophorae* (Guilding)

Hiervan vertelt KRUYTHOFF (1964, p. 53) "Mangrove oysters (Ostrea rhizophora) can be collected by bagfulls in the Simpsonbay Lagoon". Dit is ongetwijfeld waar geweest in de tijd dat de lagune nog in verbinding stond met de open zee, maar sinds de opening is verzand zijn alle oesters gedood; in 1959 vond de schrijver geen levende oesters aan de mangroves.

Destijds werden mangrove oesters verkocht in Marigot, Frans St. Maarten, "a hat full for one franc (about 3 cents American money)" volgens KRUYTHOFF (1939, p. 77).

WARMKE & ABBOTT (1961, p. 173) noemen deze soort Caribbean oyster.

Oyster [Fig. 20] *Crassostrea rhizophorae* (Guilding)

Ondanks dat er enkele soorten oesters op St. Maarten voorkomen (COOMANS, 1963b, p. 167) wordt er met oyster altijd de mangrove oyster bedoeld. Een van de binnenbaaien van St. Maarten is bekend als Oyster Pond. Wij troffen daar wel mangroves aan, maar de oesters ontbraken aan de bomen.

Queen conch [Fig. 1] *Cassis tuberosa* (Linnaeus)

Met de naam queen conch duidt men in de U.S.A. de soort *Strombus gigas* aan, die echter op de Bovenwinden 'king conch' of 'rose conch' wordt genoemd. De queen conch van de Bovenwinden is *Cassis tuberosa*, een grote helmslak, die de Amerikanen 'king helmet' noemen, en op onze eilanden ook als helmet conch (zie aldaar) bekend is.

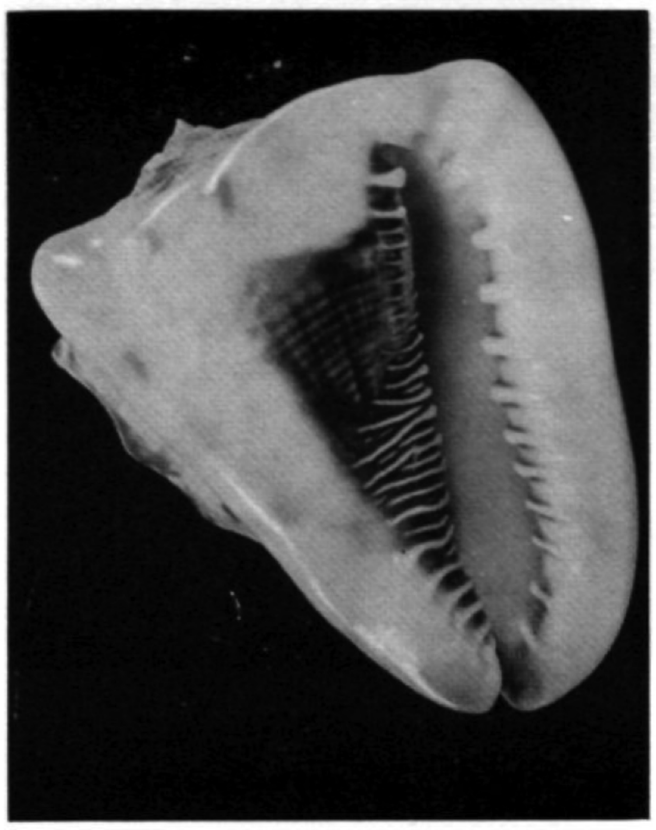
In het manuscript van VAN RIJGERSMA (de pagina met *Cassis tuberosa* is gedateerd 'St. Martin June 1875') is o.a. te lezen: "Sometimes used to cut out cameos. Sold plentifully at the rate of 25 cents a pair as ornaments and is called the Queen Conch".

Rose conch [Fig. 3] *Strombus gigas* Linnaeus

KRUYTHOFF (1939, p. 63) vermeldt dat de locale naam van de queen conch (in de Amerikaanse betekenis, dus *Strombus gigas*) 'rose conch' is, en goedkoop verhandeld wordt te Simpson Bay. Deze naam is zeer toepasselijk, omdat de porceleinachtige binnenzijde van het slakkenhuis prachtig rose gekleurd is.

Rose words [Fig. 9] *Tellina lineata* Turton
Strigilla carnaria (L.)

De diverse rose gekleurde soorten van de familie der platschelpen (Tellinidae), behorende tot verschillende genera, werden door mijn zegsman op St. Maarten als 'rose words' aangeduid. De op-

1

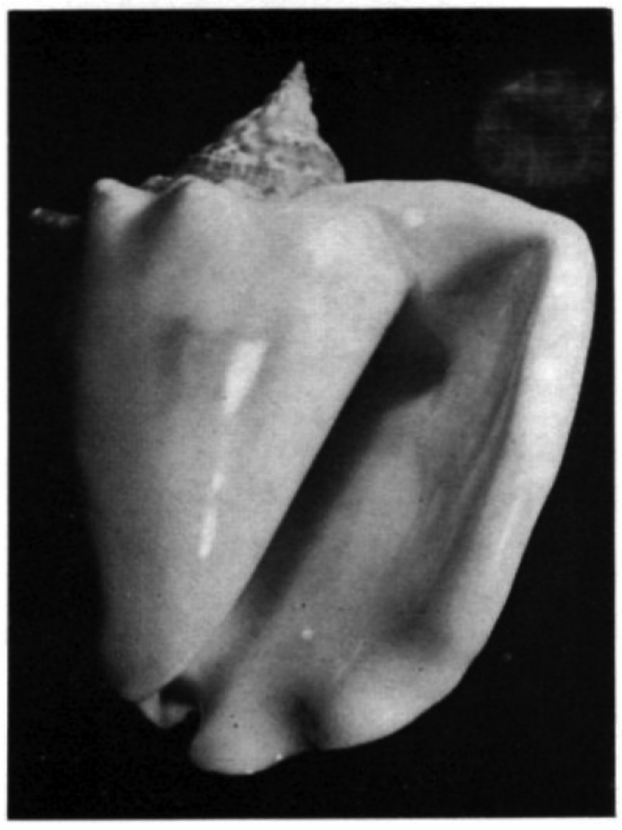

2

Fig. 1. *Cassis tuberosa* (L.), ?carcó indján, queen conch, helmet conch, hoogte 12 cm.
Fig. 2. *Purpura patula* (L.), frenchman, hoogte 48 mm.

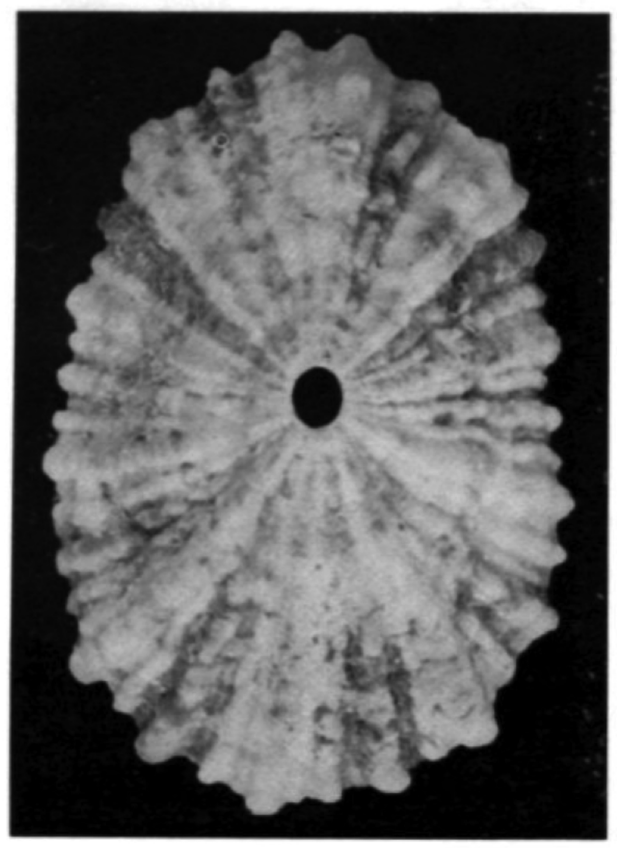

3

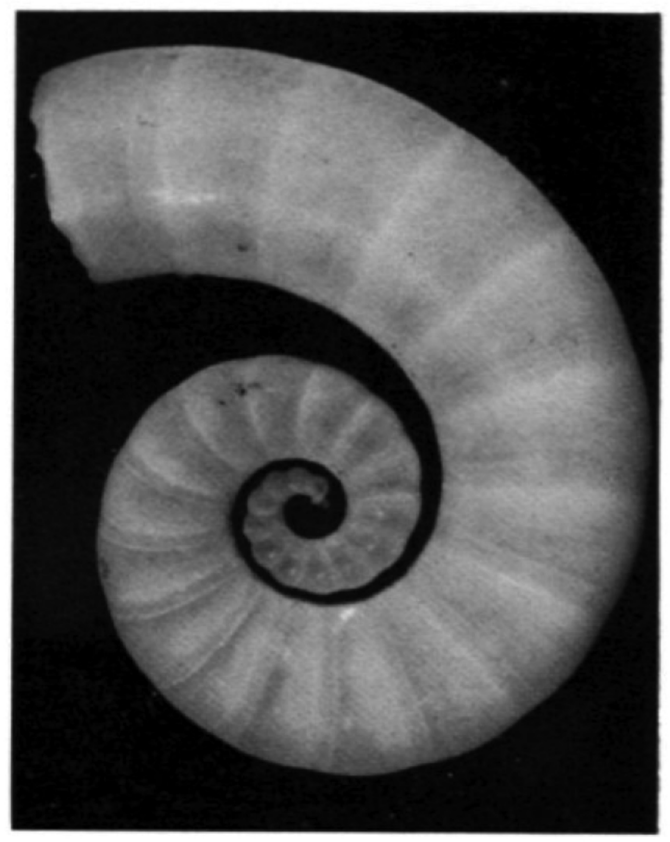

4

Fig. 3. *Strombus gigas* L., carcó, king conch, rose conch, hoogte 21 cm.
Fig. 4. *Strombus costatus* Gm., carcó dúru, hoogte 12 cm.

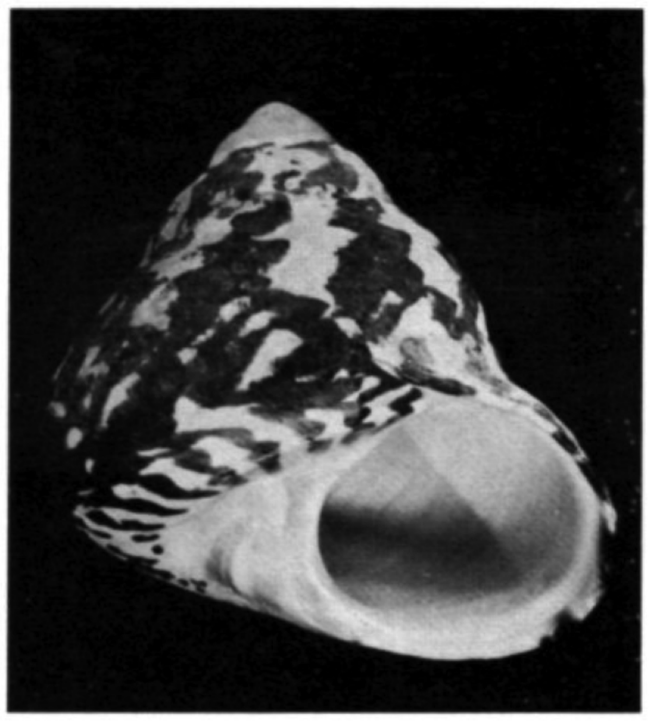

5

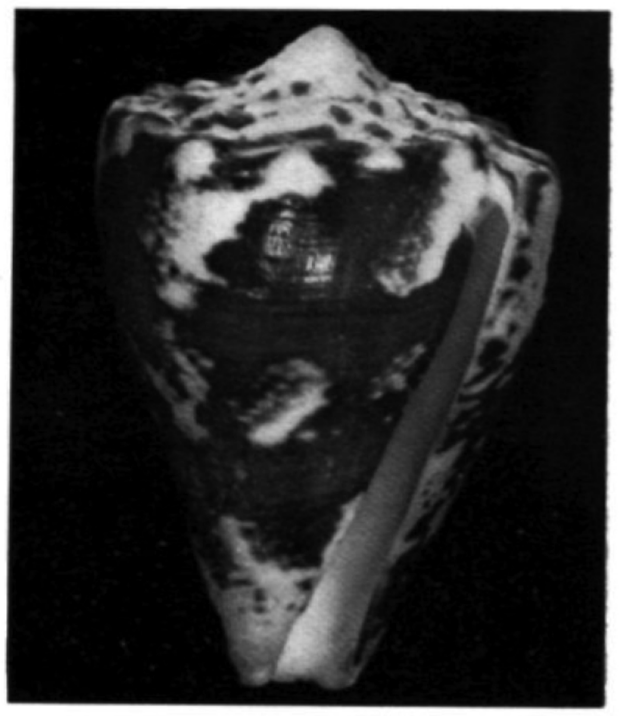

6

Fig. 5. *Fissurella barbadensis* (Gm.), clecónchi, tápa cónchi, lengte 29 mm.
Fig. 6. *Spirula spirula* (L.), ammonshoren, 20 mm.

7

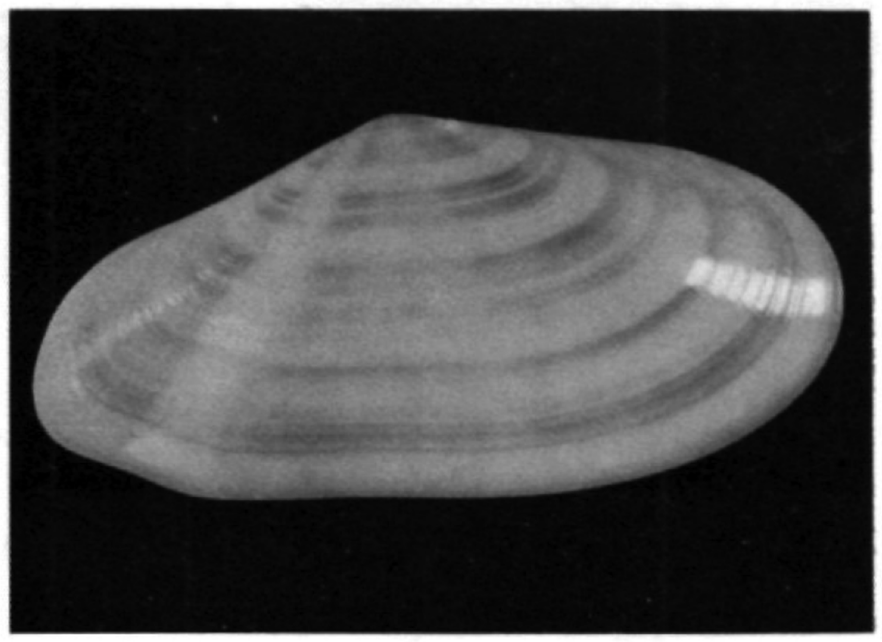

8

Fig. 7. *Cittarium pica* (L.), kíwa, whelk, hoogte 67 mm.
Fig. 8. *Conus regius* Gm., cocolíshi indján, hoogte 49 mm.

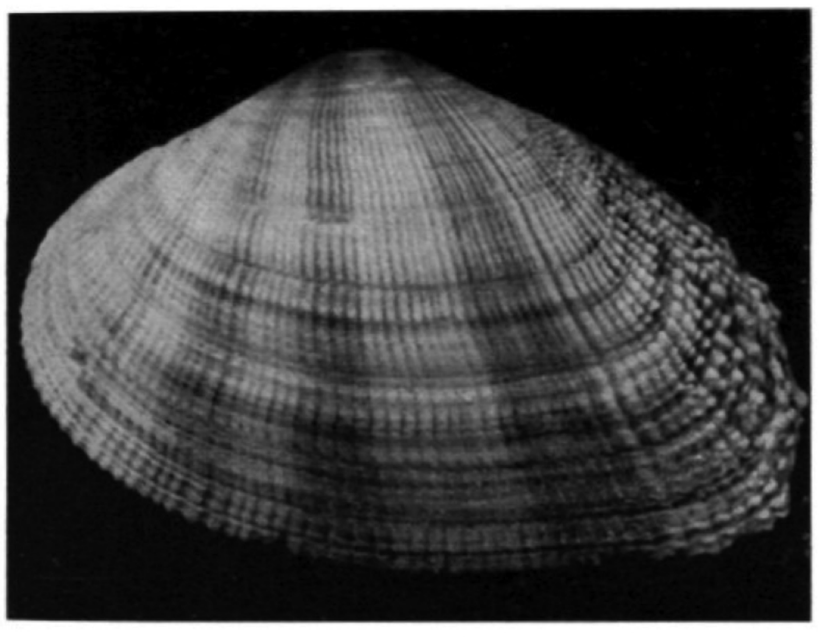

9

10

Fig. 9. *Strigilla carnaria* (L.), rose words, hoogte 16 mm, breedte 18 mm.
Fig. 10. *Tellina radiata* L., chinese, hoogte 35 mm, breedte 75 mm.

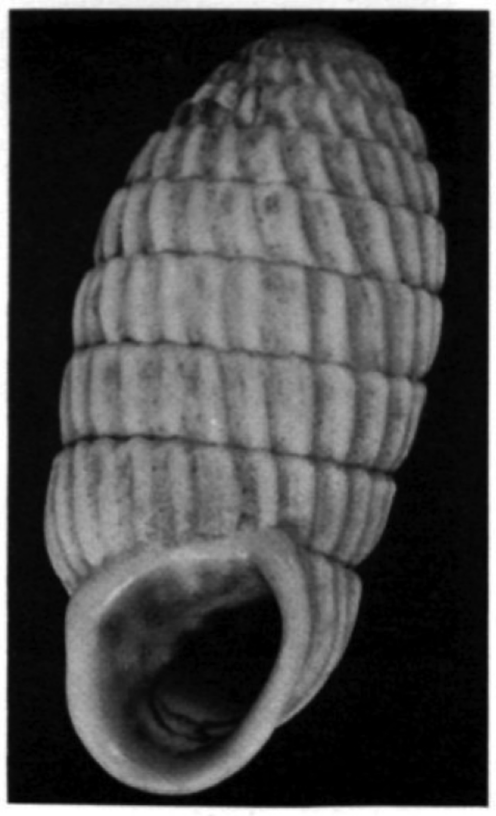

11

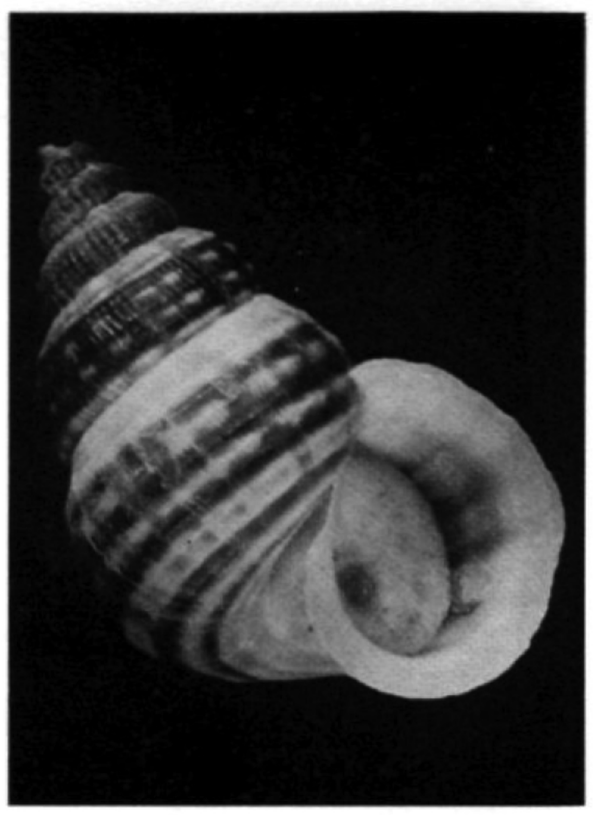

12

Fig. 11. *Asaphis deflorata* (L.), ?palúli di téra, hoogte 31 mm, breedte 48 mm.
Fig. 12. *Nerita peloronta* L., djacaráo, krékchi, hoogte 26 mm, breedte 29 mm.

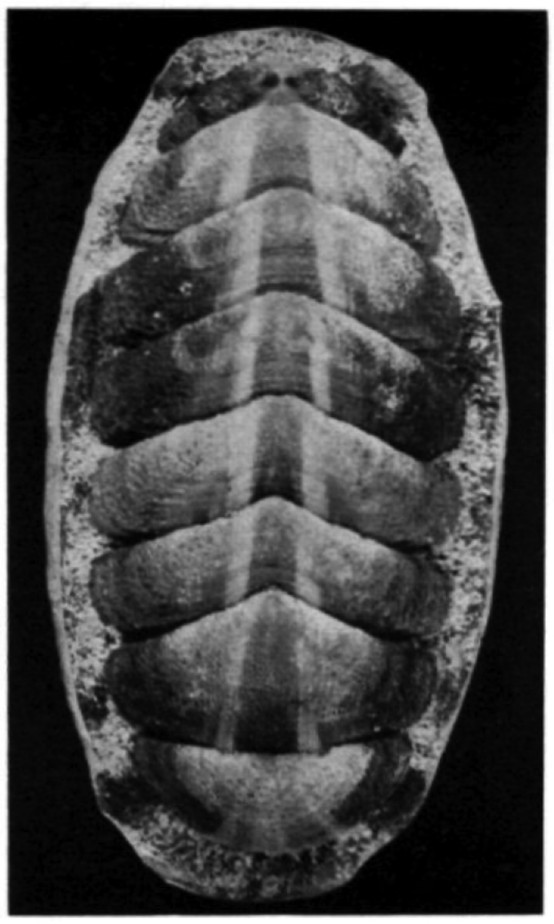

13

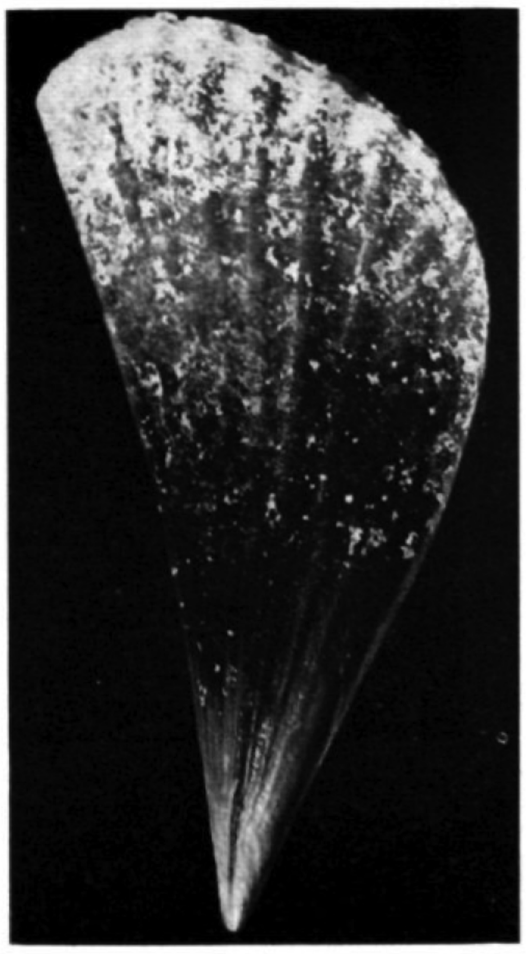

14

Fig. 13. *Cerion uva* (L.), cocolíshi di kalakóena, cocolíshi di carné, hoogte 23 mm.
Fig. 14. *Tudora megacheilos* (Pot. & Mich.), cocolíshi di cabrítu, hoogte 16 mm.

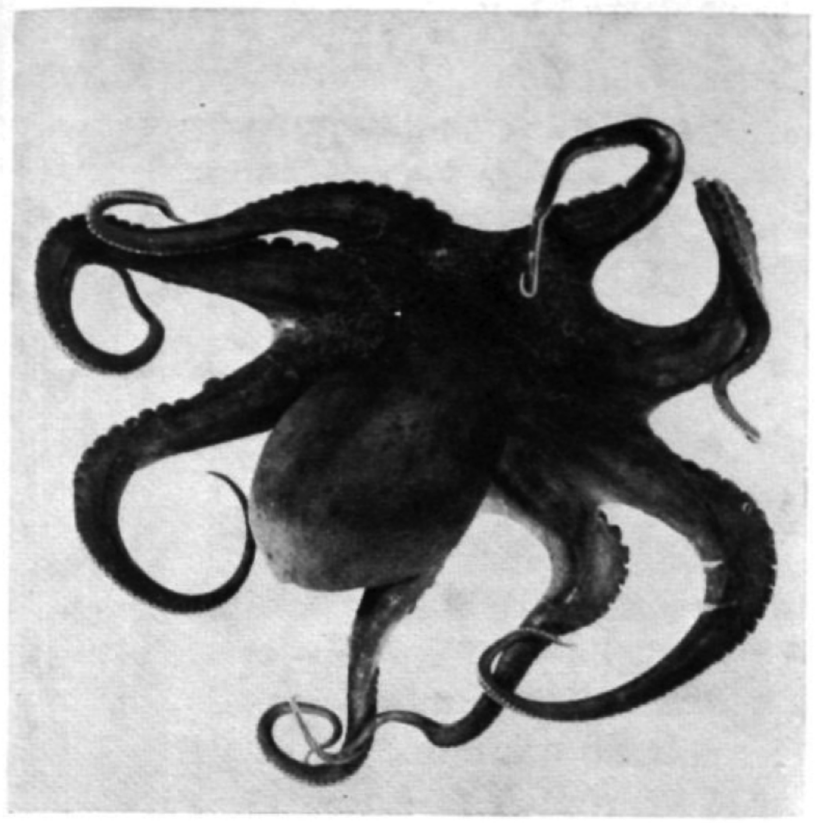

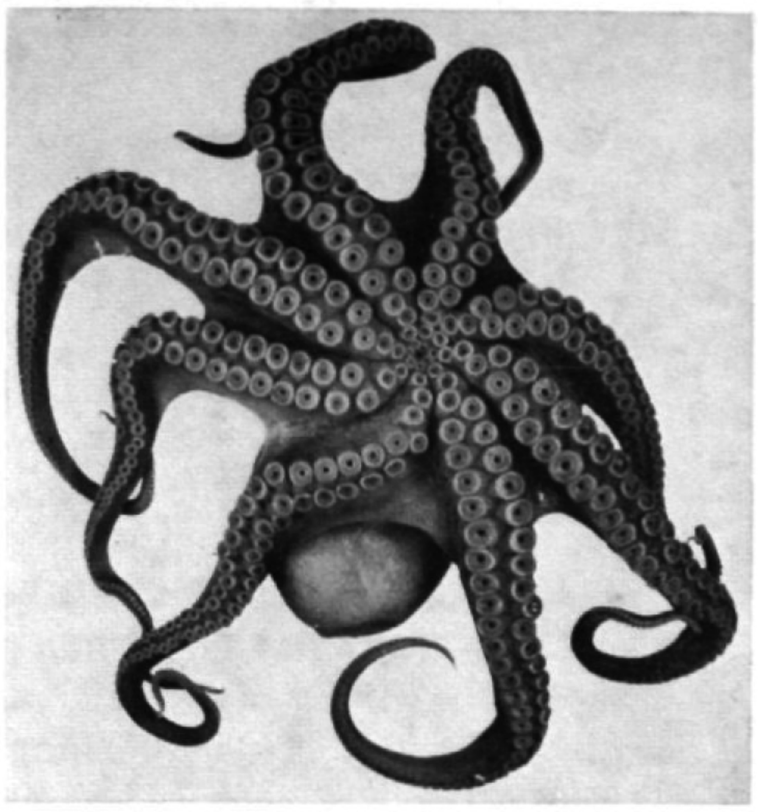
15

16

Fig. 15. *Acanthopleura granulata* (Gm.), tápa cónchi, cacaláca di áwa, long back, lengte 43 mm.
Fig. 16. *Pinna carnea* Gm., cocolíshi hústu, hoogte 56 mm, breedte 125 mm.

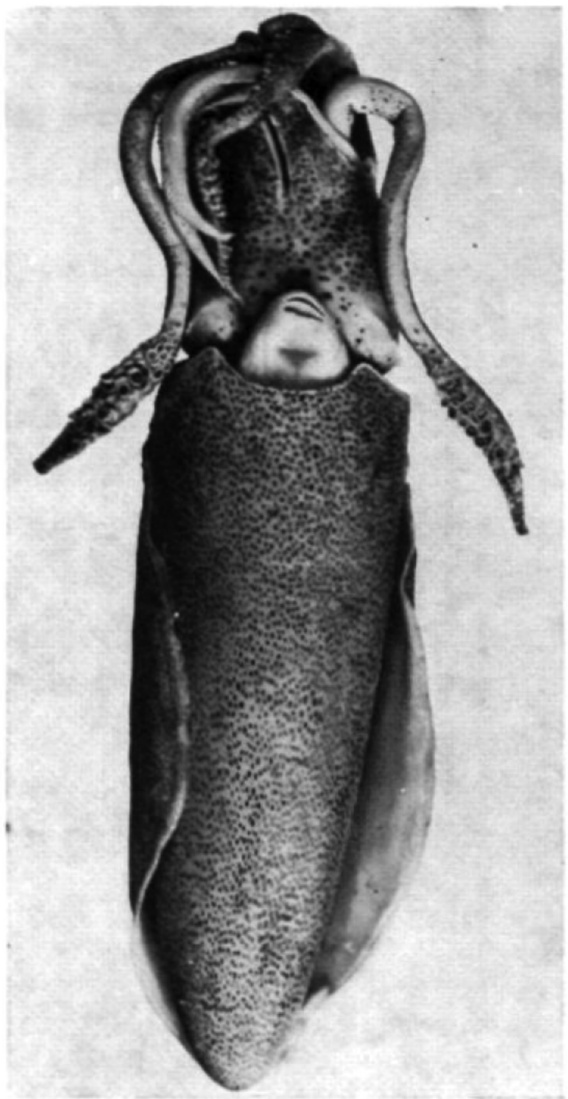

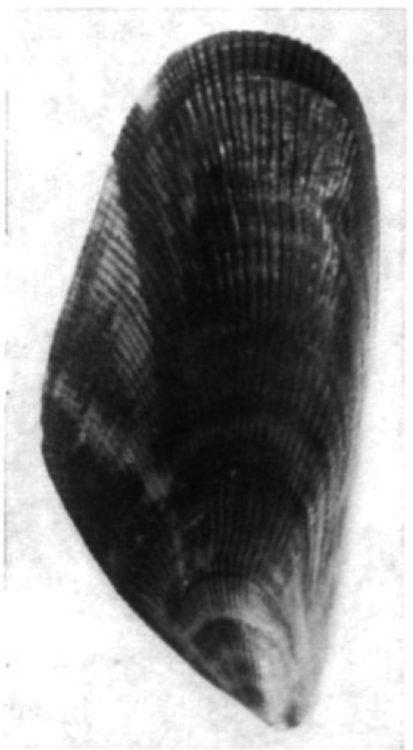

18 19

Fig. 18. *Octopus vulgaris* Lam., (bovenzijde), zeekát corá, zeekat di piédra omstreeks 2/5 ware grootte (geconserveerd dier).
Fig. 19. *Octopus vulgaris* (onderzijde van hetzelfde dier).

20 17 21

Fig. 20. *Crassostrea rhizophorae* (Guild.), hústu, mangrove oyster, op stuk mangrovewortel van omstreeks 12 cm lengte.
Fig. 17. *Sepioteuthis sepioidea* Blainv., zeekát buladó, zeekát pía lárgu, 14 cm lang (geconserveerd dier).
Fig. 21. *Brachidontes exustus* (L.), palúli, hoogte 10 mm, breedte 22 mm.

vallende rose kleur heeft er ongetwijfeld toe bijgedragen dat deze soorten van een locale naam werden voorzien, alhoewel er om die reden zo veel andere fraai gekleurde soorten een naam verdiend zouden hebben. In de U.S.A. noemt men ze 'tellin' en 'strigilla', dus een nagenoeg letterlijke overname van de Latijnse namen.

Whelk [Fig. 7] *Cittarium pica* (Linnaeus)

In de diverse Engels-sprekende landen verstaat men onder 'whelk' verschillende soorten:
Engeland: *Buccinum undatum* Linné, die in Nederland wulk heet.
U.S.A.: *Busycon* soorten, die alleen aan de oostkust van de Verenigde Staten worden aangetroffen; *Buccinum undatum* noemt men hier 'common northern Buccinum'.
Bovenwinden: *Cittarium pica*, die in de U.S.A. als 'West Indian top-shell' wordt aangeduid.

Deze algemene soort dient op de Bovenwinden behalve als voedsel (KRUYTHOFF, 1939, p. 62) ook als aas. In het laatste geval wordt de schelp stukgeslagen om het weekdierlichaam te verkrijgen.

SYSTEMATISCH OVERZICHT VAN DE BEHANDELDE SOORTEN

Zoals reeds gezegd komen er honderden soorten schelpdieren voor op en rondom de Nederlandse Antillen, maar slechts een gering aantal heeft een locale naam gekregen. Echter onder de soorten met een volksnaam treffen we vertegenwoordigers aan van bijna alle klassen der Weekdieren. De volgende lijst geeft een overzicht van de Mollusca volgens de zoölogische systematiek, waarin de hiervoor besproken weekdieren zijn ondergebracht.

De locale namen die momenteel niet meer gebruikt worden, zijn tussen haakjes geplaatst. Sommige namen zijn beperkt tot een bepaald eiland; deze zijn met de naam van het eiland genoemd. Een vraagteken voor de volksnaam betekent dat niet zeker is of deze soort aan de bepaalde naam beantwoordt.

	Benedenwinden Curaçao, Aruba, Bonaire	Bovenwinden St. Maarten, Saba, St. Eustatius
Mollusca (Weekdieren)	cocolíshi	
Klasse Gastropoda (Slakken)	cocolíshi	
Zeeslakken	soldáchi	
families Fissurellidae & Acmaeidae	tápa cónchi clecónchi (Ar.)	
fam. Trochidae		
Cittarium pica (L.)	kíwa (alikruik) (Cur.) ? (coqueluis) (Cur.)	whelk
fam. Neritidae		
Nerita peloronta L.	djacaráo (Bon.) krékchi, kréwchi, kréuchi (Cur.)	
fam. Strombidae		
Strombus gigas L.	carcó (kincón) (koorkóor)	conch king conch rose conch
Strombus costatus Gmel.	carcó dúru (zilverschelp)	
fam. Cassidae		
Cassis tuberosa (L.)	? carcó indján	helmet conch queen conch
fam. Muricidae		
Purpura patula (L.)		frenchman (Saba)
fam. Melongenidae		
Melongena melongena (L.)	? carcó indján	
fam. Conidae		
Conus spec.	cocolíshi indján	
Landslakken		
fam. Chondropomidae		
Tudora megacheilos (Pot. & Mich.)	cocolíshi di cabrítu (Cur.)	
fam. Cerionidae		
Cerion uva (L.)	cocolíshi di kalakóena (Cur.) cocolishi di carné	
Klasse Pelecypoda (Tweekleppigen)		
fam. Mytilidae		
Brachidontes exustus (L.)	palúli ? (cocqueluis)	
fam. Pinnidae		
Pinna carnea Gmel.	cocolíshi hústu	

	Benedenwinden	Bovenwinden
fam. Ostreidae		
Crassostrea rhizophorae (Guilding)	oester hústu	mangrove oyster (St. M.) oyster (St. M.)
fam. Tellinidae		
Tellina radiata L.		chinese (St. M.)
Tellina lineata Turton,		
Strigilla carnaria (L.)		rose words
fam. Donacidae		
Donax denticulalus L.		chipi-chipi (St. M.)
fam. Sanguinolariidae		
Asaphis deflorata (L.)	? (palúli di téra)	
Klasse Amphineura (Keverslakken)		
fam. Chitonidae		
Acanthopleura granulata (Gm.),	tápa cónchi (cacaláca di áwa)	long back
Chiton marmoratus Gm.,		
Ch. squamosus L.,		
Ch. tuberculatus L.		
Klasse Cephalopoda (Inktvissen)		
Octopoda (acht-armigen)		
Octopus vulgaris Lam.,	zeekát	
O. hummelincki Adam,	zeekát corá	
O. rugosus Bosc,	zeekát di piédra	
O. briareus Robson		
Decapoda (tien-armigen)		
Sepioteuthis sepioidea Blainv.,	zeekát buladó	
Sthenoteuthis pteropus (Steen.),	zeekát pía lárgu	
Lolliguncula brevis (Blainv.),	(Spaansche zeekát)	
Loligo vulgaris Lam.	(sepia)	
Spirula spirula (L.) onbekende inktvis	zeekát tumadó	
onbekende weekdieren	cocolíshi masbángu cocolíshi rondó	

LITERATUUR

ABBOTT, R. T., 1954. *American seashells*. Princeton.

ADAM, W., 1937. Céphalopodes des îles Bonaire et Curaçao. *Capita Zoologica 8*, pt. 3, p. 1–29.

ANONIEM, 1875. Zie: *Nederlandsch-Papiamentsch-Spaansch woordenboekje*.

ANONIEM, 1961. Conch diet bolster body's defenses against polio. *Medical world news*, 15 Sept. 1961, p. 7.

ARNOLDO, FR. M., 1961. *Buniteza den secura*. Curaçao.

ARNOLDO, FR. M., 1954. *Zakflora. Wat in het wild groeit en bloeit op Curaçao, Aruba en Bonaire*. Curaçao. – 1964: 2de herziene druk.

BAKER, H. B., 1924. Land and freshwater Molluscs of the Dutch Leeward Islands. *Occ. Pap. Mus. Zool. Michigan 152*.

BENTHEM JUTTING, W. S. S. VAN, 1925. On a collection of non-marine Mollusca from Curaçao. *Bijdr. Dierk. 24*, p. 25–32.

BENTHEM JUTTING, W. S. S. VAN, 1927. Marine Molluscs of the island of Curaçao. *Bijdr. Dierk. 25*, p. 1–36.

BENTHEM JUTTING, W. S. S. VAN, 1952. *Weekdieren 2e deel*. Wat leeft en groeit 36. Utrecht.

BOEKE, J., 1907. *Rapport betreffende een voorlopig onderzoek naar den toestand van de visscherij en de industrie van zeeproducten in de kolonie Curaçao, vol. I*. 's-Gravenhage.

BOSCH, G. B., 1829, 1836. *Reizen in West-Indië, en door een gedeelte van Zuid- en Noord-Amerika. 2 dln*. Utrecht.

[BRENNEKER, P.] 1946. Frans van Venlo. *Vis met de vissen*. z. pl.

[BRENNEKER, P.] 1947. Paul van Venlo. *Vissen van Curaçao*. z. pl.

[BRENNEKER, P.] 1950. Paul van Venlo. *Met de camera op de zeebodem van Curaçao*. z. pl.

[BRENNEKER, P.] 1953. Paul van Venlo. *Vis met de vissen*. Boeki chiki 9. Curaçao.

[BRENNEKER, P.] 1954. Paul van Venlo. *Papiamentse visnamen afgeleid van het Nederlands*. Boeki chiki 13. Curaçao.

BRENNEKER, P., 1959. In: *Amigoe di Curaçao*. 4 juli 1959, p. 4.

BRENNEKER, P., 1961. *Curaçaoensia. Folkloristische aantekeningen over Curaçao door pater –*. Curaçao.

COLLINS, H. H., 1956. *Birds and fish of the Netherlands Antilles*. Bronxville.

COOMANS, H. E., 1958. A survey of the littoral Gastropoda of the Netherlands Antilles and other Caribbean islands. *Stud. Fauna Curaçao 8*, p. 42–111.

COOMANS, H. E., 1959. *Rapport betreffende het economisch gebruik van Weekdieren van de Nederlandse Antillen*. Curaçao.

COOMANS, H. E., 1962. Voordelige effecten door het eten van slakken. *Corr. blad Ned. Malacol. Veren. 100*, p. 1027–1028.

COOMANS, H. E., 1963a. The genus Conus in the southern Caribbean. *Annual Rep. 1963 Amer. Malacol. Un.*, p. 9–10.

COOMANS, H. E., 1963b. The marine Mollusca of Sint Martin, Lesser Antilles, especially from the French part. *J. Conchyl. 103*, p. 113–186.

COOMANS, H. E., 1964. De eerste schelpenfauna van Curaçao, in Simon's beschrijving van dit eiland, 1868. *Nwe West-Ind. Gids 43*, p. 195–210.

COOMANS, H. E., 1965. Shells and shell objects from an Indian site on Magueyes island, Puerto Rico. *Carib. J. Sci. 5*, p. 15–23.
COOMANS, H. E., 1967. The non-marine Mollusca of St. Martin (Lesser Antilles). *Stud. Fauna Curaçao 24*, p. 118–145.
DISSEL, S. VAN, 1868. Eenige opmerkingen omtrent den stoffelijken toestand van het eiland Curaçao. *Bijdr. Taal- Land- en Volkenk. Ned. Ind.* (3) *3*, p. 436–469.
HAKKENBERG VAN GAASBEEK, H. C. M., 1955. *Caraïbisch steekspel*. Assen.
HEEKEREN, H. R. VAN, 1963. Studies on the archaeology of the Netherlands Antilles: III. Prehistorical research on the islands of Curaçao, Aruba and Bonaire in 1960. *Nwe West-Ind. Gids 43*, p. 1–24.
HUSSON, A. M., 1960. *De zoogdieren van de Nederlandse Antillen*. Curaçao.
JANSEN, G. P., 1945. *Diccionario Papiamentu Holandes*. Curaçao.
JANSEN, G. P., 1947. *Nederlands Papiaments handwoordenboek*. Curaçao.
JONG, K. M. DE & KRISTENSEN, I., 1965. Gegevens over mariene Gastropoden van Curaçao. *Corr. blad Ned. Malacol. Veren. Suppl. 1965*.
KRAMERS, J., 1859. *Nouveau dictionnaire Français-Hollandais*.
KRAMERS, J. & BONTE, H. W. F., 1881. *Nouveau dictionnaire Français-Néerlandais*, 2de édit.
KRISTENSEN, I., 1963. Levende schelpen. *De Passaat 20*, no. 2, p. 2–5.
KRUYTHOFF, S. J., 1939. *The Netherlands Windward Islands and a few interesting items on French St. Martin*. 2nd ed. Antigua.
KRUYTHOFF, S. J., 1964. *The Netherlands Windward Islands*. 3rd ed. Aruba.
MADURO, A. J., 1966. *Procedencia di palabran papiamentu i otro anotacionnan*. Curaçao.
METZELAAR, J., 1919. *Report on the fishes, collected by Dr. J. Boeke, in the Dutch West Indies, 1904–1905, with comparative notes on marine fishes of tropical West Africa*. Den Haag.
Nederlandsch-Papiamentsch-Spaansch woordenboekje. 1875. Curaçao.
[PADDENBERG, G. G. VAN,] 1819. *Beschrijving van het eiland Curaçao en onderhoorige eilanden. Uit onderscheidene stukken, bijdragen, en opmerkingen opgemaakt door een bewoner van dat eiland*. Haarlem.
RANDALL, HELEN A., 1964. A study of the growth and other aspects of the biology of the West Indian topshell, Cittarium pica (Linnaeus). *Bull. Mar. Sci. Gulf Carib. 14*, p. 424–443.
RANDALL, J. E., 1964. Contributions to the biology of the queen conch, Strombus gigas. *Bull. Mar. Sci. Gulf Carib. 14*, p. 246–295.
SCHEPMAN, M. M., 1915. Mollusca. In: *Encyclopaedie van Nederlandsch West-Indië*, 1914–1917. 's-Gravenhage, p. 477–482.
SIMONS, G. J., 1868. *Beschrijving van het eiland Curaçou uit verschillende bronnen bijeenverzameld*. Oosterwolde.
TEENSTRA, M. D., 1836–1837. *De Nederlandsche West-Indische eilanden in derzelver tegenwoordigen toestand. 2 dln*. Amsterdam.
VENLO, FRANS VAN; PAUL VAN. Zie: BRENNEKER, P.
VERNHOUT, J. H., 1914. The land- and freshwater-Molluscs of the Dutch West-Indian islands. *Notes Leyden Museum 36*, p. 177–189.
VOOUS, K. H., 1955. *De vogels van de Nederlandse Antillen*. Curaçao.
VRIES, J. DE, 1958. *Etymologisch woordenboek*. Utrecht.
WAAL, M. DE, z.j. *Dieren in de volksgeneeskunst*. Antwerpen.
WAGENAAR HUMMELINCK, P., 1940. A survey of the mammals, lizards and mollusks. *Stud. Fauna Curaçao 1*, no. 2, p. 59–108.

WAGENAAR HUMMELINCK, P., 1959. Indiaanse skeletvondsten op Aruba en Curaçao. *West-Ind. Gids 39*, p. 77–94.

WAGENAAR HUMMELINCK, P. & ROOS, P. J., 1969. Een natuurwetenschappelijk onderzoek gericht op het behoud van het Lac op Bonaire. *Nwe West-Ind. Gids 47*, p. 1–28.

WARMKE, G. L. & ABBOTT, R. T., 1961. *Caribbean seashells*. Narberth.

ZANEVELD, J. S., 1959. *Index to the vernacular names of the fishes of the Netherlands Antilles*. Trinidad.

SUMMARY

VERNACULAR NAMES OF MOLLUSCS IN THE NETHERLANDS ANTILLES

Many hundreds of species of shells are found on and around the six islands of the Netherlands Antilles. However, only a small number of these have received local names. Three languages are spoken on the islands: Dutch, Papiamento and English. – Papiamento is used in Curaçao, Aruba and Bonaire. It is a creole language with Spanish, Portuguese, Dutch, English, Indian and African elements. The molluscan names in Papiamento, whose origin is explained in the text, clearly show their mixed linguistic character. – On the Netherlands Antilles' Windward Islands, St. Martin, Saba and St. Eustatius, the English language is used. However, the local names for shells are different from those used for identical species in the U.S.A. and Puerto Rico.

Two alphabetical lists are given of local molluscan names in use now or no longer in use. In another list the species are placed in their proper systematical order.

BOEKBESPREKING

Time is short and the water rises, door JOHN WALSH, met ROBERT GANNON. Thomas Nelson and Sons Ltd., London, 1967, 224 blz., 19 kleurenfoto's, 22 zwart-wit foto's, 2 schetskaartjes, appendix, index. (42 sh.).

De ondertitel van dit boek luidt *Operation Gwamba: the story of the rescue of 10,000 animals from certain death in a South American rain forest*, en het beschrijft de dierenreddingsactie in het Brokopondo-stuwmeer van Suriname, door en onder directe leiding van JOHN WALSH, de assistant chief administrator van de International Society for the Protection of Animals (ISPA), Boston.

De actie werd in het leven geroepen door Drs. JAN MICHELS, secretaris van de Surinaamse Vereniging voor Dierenbescherming en later ook van de Stichting Tjali Oede Gwamba (Hebt medelijden met het bosdier). Op 28 februari 1964, vier weken na de sluiting van de Afobaka-dam in de Suriname-rivier, toen het stuwmeer nog in het beginstadium was, deed hij een dringend beroep op onder meer de bovengenoemde internationale vereniging. Het antwoord was positief en in april van dat jaar werd door J. ROBERT SMITH, ISPA's hoofdadministrateur, en JOHN WALSH de plaatselijke situatie verkend. Midden 1964 kwam WALSH voor de tweede maal naar Suriname, thans met een arsenaal van verdovings-, vang- en dierentransportmiddelen. In de periode van augustus 1964 tot en met december 1965 werden door hem en zijn Surinaamse helpers 9.737 (getelde) dieren van de verdrinkings- en hongerdood gered en vrijgelaten op veiliger plaatsen rondom het meer – dat met zijn omgeving ter breedte van 10 kilometer langs de oever bij Landsbesluit van 2 oktober 1964 tot gebied waarvoor de Jachtverordening 1954 van toepassing is werd verklaard. De opsomming aan het eind van het boek geeft de cijfers voor vele soorten zoogdieren, niet-vliegvlugge vogels en reptielen, waaronder apen, opossum, luiaards, armadillo's, miereneters, herten, tapir, peccary, jaguar, ocelot en slangen.

Het is een zeer prettig leesbaar en toch waarheidsgetrouw geschreven boek met vele typerende achtergrondgegevens over Suriname en de Surinamers. Bijzonder aardig zijn de sympathieke kenschets van JAN MICHELS (mede aan wie het boek is opgedragen voor diens 'compassion and foresight'), de beschrijving van de kennismaking met de eerste Bosnegerhelper WIMPY, en het verhaal van het bezoek van KONINGIN JULIANA en PRINS BERNHARD in september 1965 aan het expeditiekamp. Al lezende groeit de

bewondering voor WALSH en zijn mensen, die de reddingsactie aandurfden en met veel moed, opoffering en inventiviteit uitvoerden.

Van faunabeschermingszijde is aangevoerd dat de te redden dieren niet tot bedreigde soorten behoren en dat het vrijlaten van de gevangen dieren rondom het meer plaatselijk tot overpopulatie zou leiden, althans daar waar de fauna niet gedecimeerd was door jacht. Aan de andere kant werd de propagandistische waarde erkend; dit experiment met zijn suggestieve naam 'Tjali Oede Gwamba' heeft stellig iets bijgedragen tot de natuurbeschermingsbewustheid van de Surinaamse bevolking, waaronder de erbij betrokken Bosnegers van de Suriname-rivier. Tekenend is in dit opzicht de samenspraak, verteld op blz. 215, tussen WALSH's helper TONY AKONDA en de ouderen van een Bosnegerdorp ver stroomopwaarts van het meer. Die dorpsouderen begrepen niets van de drijfveren van de actie en vroegen waarom TONY die gevangen dieren niet opat in plaats van hen vrij te laten. TONY's simpele antwoord was (vertaald): "Because it's just not time for gwamba to die yet – it's not right to kill now". WALSH voegt er aan toe: "Those Bushnegroes didn't understand Tony; they thought he was just as crazy as I was. It had taken Tony a year to begin to understand this feeling himself. But maybe the sons of Tony, and Wimpy, and Sime, and the other couple of hundred men will have the compassion passed on to them."

In Suriname heeft zich aldus herhaald de Operation Noah, in 1963 uitgevoerd tot redding van Afrikaanse dieren uit het Rhodesische Kariba stuwmeer (Zambesi-rivier). Daar ging het om een actie in tamelijk open, niet-dichtbegroeid terrein. WALSH en zijn helpers hebben getoond dat zulk reddingswerk ook met succes kan worden uitgevoerd in hoog en dicht regenbos. We zijn hen daarvoor dankbaar.

J. H. WESTERMANN

Geologie der Antillen, door RICHARD WEYL. Beiträge zur regionalen Geologie der Erde, Band 4, Gebrüder Borntraeger, Berlin, 1966, 410 blz., 139 tekstillustraties, waaronder 12 uitslaanbare, 47 fotoafbeeldingen op 24 platen buiten de tekst, zaken-, plaats- en persoonsregisters. (DM 178,—)

Reeds eerder werd in de *N.W.I.G.* (jaargang *45*, 1966, blz. 173) een werk van RICHARD WEYL besproken: *Erdgeschichte und Landschaftsbild in Mittelamerika* 1965. Deze professor in de geologie en paleontologie aan de Universiteit van Giessen houdt zich sedert jaren bezig met de geologie van Centraal-Amerika en de Antillen en heeft reeds verscheidene publikaties daarover op zijn naam staan. Als eerste band van de "Beiträge zur regionalen Geologie" verscheen van zijn hand *Die Geologie Mittelamerikas* 1961, en als vierde werk in die serie is zijn *Geologie der Antillen* verschenen: een kloek, buitengewoon goed verzorgd verzamelwerk, onmisbaar voor hen die zich verdiepen in de geologie van dit deel van de wereld.

WEYL heeft zeer consciëntieus de bestaande literatuur doorgenomen en eilandsgewijs verwerkt, toegelicht met tabellen en kaartjes. Zodoende zijn in kort bestek de belangrijkste geologische gegevens gepresenteerd; hoofdstuksgewijs zijn literatuurlijsten ingevoegd.

Totaal 295 bladzijden zijn aan de eilanden gewijd. Vanzelfsprekend zijn daaronder beschrijvingen van alle zes Nederlandse Antillen, geïllustreerd met geologische schetskaartjes, ontleend aan de publikaties van de Nederlandse en Amerikaanse geologen, die hier in de loop der jaren hebben gewerkt. WEYL betreurt het dat hij geen inzage had in de nieuwste gegevens verzameld door D. J. BEETS over Curaçao en van P. H. DE BUISONJÉ over de drie Benedenwindse eilanden, en zich zodoende moest beperken tot de hoofdlijnen. Intussen is door de studies van deze twee onderzoekers gebleken dat zelfs de hoofdlijnen van de Curaçaose stratigrafie en tektoniek ingrijpende wijzigingen hebben ondergaan, zodat dit hoofdstuk (blz. 279–281) voor een tweede druk geheel herschreven zal moeten worden; ook de jonge kalkformaties van Aruba en Bonaire dienen tendele anders geïnterpreteerd te worden.

De overige bladzijden zijn, met uitzondering van de samenvatting (in het Engels) en de registers, verdeeld over vijf hoofdstukken, te weten Meeresräume und die Innerkaribischen Inseln, Lagerstätten, Die paläogeografische Entwicklung Westindiens und Mittelamerikas, Die Antillen als magmatische Provinz, Die Tektonik der Antillen.

Er is geen boek dat, bij kritische lezing, niet een aantal onnauwkeurigheden en zelfs fouten blijkt te bevatten. Ook WEYL's publikatie, hoe voortreffelijk overigens, ontkomt daaraan niet. Recensent biedt hierbij een serie verbeteringen aan, vooral met betrekking tot de Nederlandse Antillen, waarmee bij een tweede druk rekening zou kunnen worden gehouden.

Op het titelblad worden 16 Ausklaptafeln en 124 Textabbildungen (totaal dus 140) genoemd, alsmede 48 Abbildungen auf Tafeln. De laatste Abbildung in de tekst heeft echter nummer 139, terwijl er 12 uitslaanbare illustraties en 47 foto's op platen zijn. – In de voetnoot van blz. 63 gaat het om de Abb. 22 en 23. – Op blz. 183 is ten onrechte geschreven dat tussen de vulkanische Kleine Antillen "bis über 1000 m tiefe Meeresstrassen" zijn; het kaartje Abb. 63 geeft als diepste zeestraten die tussen 500 en 1000 meter. – In de tabel op blz. 187 moet het St. Eustatius zijn. – Op blz. 191 bovenaan is een drukfout in het woord lamprobolite. – Bij het schetskaartje van St. Eustatius op blz. 192 ontbreekt een schaalaanduiding. – De naam Witte Hoek op St. Eustatius, blz. 193, is een Nederlandse naam, geen 'niederdeutsche'. – In de beschrijving van St. Kitts, blz. 194–195, is niet vermeld dat WESTERMANN & KIEL (1961) enkele studies op dat eiland hebben verricht en dat de genoemde C 14-datering van de Brimstonekalk ontleend is aan hun boek. – Op blz. 207 is een verschil in schrijfwijze tussen Colihaut in de tekst en Calihaut in het kaartje. – Het zuidelijk gedeelte van St. Martin, op blz. 244 aangeduid met 'niederländisches Staatsgebiet', is in feite Nederlands-Antilliaans. In de beschrijving van St. Martin wordt niet verwezen naar STAARGAARD's publikatie, die echter wel in de bibliografie is vermeld. – Op blz. 247 en elders dient de naam van St. Barthélemy slechts met één accent te worden geschreven; een schaal ontbreekt bij het kaartje, terwijl in de legenda ervan ten rechte St. Barthélemy-Formation dient te staan. – Abb. 79, genoemd in het midden van blz. 248, moet zijn 84.

Ook in het hoofdstuk "Die Inseln unter dem Winde" is, behalve in de bovengenoemde tekst van Curaçao, Aruba en Bonaire, een en ander te verbeteren. Zo is, op blz. 273, het beter om te schrijven over de Nederlands-Antilliaanse eilanden in plaats van de Nederlandse (dat geldt ook voor blz. 276, en voor blz. 279 waar Curaçao als het *voormalige* "Zentrum der

niederländischen Kolonie in Westindien'' moet worden beschreven). G. J. H. MOLENGRAAFF was geen leerling van L. RUTTEN. – Op blz. 277 ontbreekt de noordpijl bij Bonaire's kaartje. – WAGENAAR HUMMELINCK wees er reeds in 1938 op dat de holten in de Arubaanse dioriet blokken een vorm van fysische verwering zijn; blz. 282. – Het eilandje Blanquilla (blz. 284) heeft naast de genoemde magmatische gesteenten een goed ontwikkelde kalkkap. – Niet alleen MITCHELL maar ook, en al eerder, WAGENAAR HUMMELINCK heeft de sterke veranderingen in historische tijd van het noordelijke Aves eiland beschreven; blz. 308. – Saba bezit geen Salinensalz, blz. 327.

J. H. WESTERMANN

Handleiding tot het gebruik van inheemse en ingevoerde planten op Aruba, Bonaire en Curaçao, door Frater M. ARNOLDO BROEDERS. Uitgave Boekhandel 'St. Augustinus'. Curaçao, 1967, 257 blz., 230 foto-illustraties, literatuurlijst, index. (*f* 19,50).

Frater M. ARNOLDO BROEDERS kennen wij als de zeer kundige en enthousiaste botanicus van de Nederlandse Antillen, die – geheel door zelfstudie – in de loop der jaren een fenomenale plantenexpert is geworden. Hij heeft al eerder zijn kennis voor anderen toegankelijk gemaakt in onder meer de *Zakflora. Wat in het wild groeit en bloeit op Curaçao, Aruba en Bonaire* 1954 (tweede druk 1964) en *Gekweekte en nuttige planten van de Nederlandse Antillen* 1954.

De Technisch Economische Raad van de Nederlandse Antillen (TERNA), er van overtuigd zijnde dat iets zou moeten worden gedaan aan de huidige verarmde begroeiing van de eilanden, gaf in 1962 aan Frater ARNOLDO opdracht een onderzoek in te stellen naar de mogelijkheden van herbebossing, zowel natuurlijke als kunstmatige. Laatstgenoemde heeft zich met betrekkelijk weinig middelen van deze taak gekweten, door bestudering en rangschikking van in dit opzicht belangrijke planten; uiteraard bleek het niet doenlijk in het beschikbare tijdsbestek proeven te nemen ten aanzien van bijvoorbeeld bestand zijn tegen geitenvraat of tegen onkruid gedurende de jeugdfase.

Het resultaat van deze studie is een hoogst aantrekkelijk boek met zeer vele buitengewoon fraaie foto's, de allermeeste door de schrijver zelf vervaardigd. Verschillende foto's illustreren heel duidelijk de deplorabele vegetatie, resultaten van overbeweiding en ontbossing; andere tonen daarentegen pogingen tot herstel door de aanleg van contourdammen langs de heuvelhellingen.

In de beginhoofdstukken zijn de verschillende aspecten van ontbossing, herbebossing en herbeplanting, veeweide, bodemerosie, bodemconservering en waterconservering op ook voor de gewone lezer begrijpelijke wijze beschreven. In de verdere tekst is uitvoerige aandacht gegeven aan de vele wilde en gekweekte planten die van nut kunnen zijn voor de bovengenoemde bebossings- en conserveringsdoeleinden.

Bij zorgvuldige doorlezing vindt men in dit zo fraaie boek ook wel schoonheidsfouten. Hier en daar zouden de presentatie van de tekst en de zinstijl wat verbeterd kunnen worden; het heeft geen zin in deze recensie

specifieke voorbeelden te noemen, maar als er eens sprake zou zijn van een tweede druk is recensent gaarne bereid zulke verbeteringen voor te stellen. Niettemin lijkt het zinvol bij enkele tekstgedeelten nu al een kanttekening te maken.

Op blz. 17 bovenaan zijn de door WESTERMANN & ZONNEVELD (1956) voor Bonaire voorgestelde landgeschiktheidsklassen vermeld; hoewel door deze auteurs de klassen I en V buiten beschouwing zijn gelaten, heeft frater ARNOLDO deze wel genoemd.

Een vraagteken is gezet bij het hoofdstuk Schadelijke planten (blz. 188–190). Het gaat er hier om wat verstaan moet worden onder 'schadelijk': schadelijk voor de mens, het vee of andere plantensoorten. Voor de ingevoerde *Cryptostegia* is de schadelijkheid wel duidelijk, maar dat kan van *Casearia tremula* niet gezegd worden: er is slechts een onbewezen bewering van de giftigheid van de vruchten. Het gaat bepaald te ver de manzaliña schadelijk te noemen, terwijl de auteur, terecht, de boom een heerlijke groene schaduwboom noemt ('geschikt voor beplanting'), waaronder het goed en ongevaarlijk toeven is. De bringamosa is, net als de Nederlandse brandnetel, een plant waarvoor men moet oppassen, maar het woord schadelijk is voor geen van beide op zijn plaats. Dan zou de stekelige *Opuntia* eerder schadelijk genoemd moeten worden door zijn grote uitbreiding op plaatsen waar andere soorten door het 'schadelijke' ingrijpen van de mens verdwenen zijn; maar de *Opuntia* wordt door vee gegeten. Voorzichtigheid bij het vaststellen van schadelijkheid van planten is dus geboden, evenzeer als ten aanzien van diersoorten.

De opdracht van TERNA luidde onder meer het samenstellen van een 'handleiding tot het gebruik van inheemse planten' met gegevens omtrent de habitus van de plant. Het komt recensent echter voor dat het van het goede teveel is om in dit boek, niet als 'flora' bedoeld, de op blz. 38–45 voorkomende determinatietabel op te nemen. Evenmin was het zijns inziens nodig geweest bij de verschillende soorten de zo minutieuze beschrijving van bladeren, bloeiwijzen en vruchten op te nemen. Was het ook niet voor de hand liggend om de vele Engelse tekstgedeelten in het Nederlands in de tekst te verwerken?

Door rangschikking van de planten in verschillende categorieën van bruikbaarheid zijn er wel eens herhalingen in de beschrijvingen. Om enkele voorbeelden te noemen: *Calotropis procera* is beschreven op blz. 172 en blz. 198; *Coccoloba uvifera* op blz. 140 en blz. 197.

De bovenstaande opmerkingen doen echter niet af aan de vreugde dat over de boeiende plantenwereld van de Benedenwindse Eilanden weer een zo waardevolle, voor velen bruikbare verhandeling is verschenen. Mét de schrijver hopen we dat zijn werk moge bijdragen tot meer begrip voor de betekenis van de vegetatie voor de samenleving.

J. H. WESTERMANN

'*De Vlucht*', door THEA DOELWIJT, B. CH. OOFT e.a. Paramaribo, Drukkerij H. v. d. Boomen, 1968, 44 blz.

Het aantal Surinamers in Nederland is de afgelopen zes jaar waarschijnlijk verdubbeld en wordt thans op 20.000 geschat, mogelijk nog een te laag

cijfer omdat de (op zich niet bekende) reproductie van de in Nederland wonende Surinamers veelal niet in de schattingen wordt verdisconteerd. Deze groei van de trek naar Nederland houdt in, om de betekenis van dit cijfer aan te geven, dat meer dan 5% van de Surinaamse bevolking thans in Nederland woont.

Realiseert men zich dat bepaalde bevolkingsgroepen, zoals de bosnegers en de javanen, (nog) minder sterk aan deze trek deelnemen, en dat de trek zich met name voordoet in de leeftijdsklasse van 20–30 jaar (in 1968 behoorden van de 2600 voor het eerst naar Nederland vertrokkenen bijna 50% tot deze groep), dan kan men indicatief aangeven dat het jaarlijks vertrekspercentage van b.v. de creolen in deze leeftijdsgroep tot boven 3% moet zijn opgelopen; d.w.z. dat de creoolse leeftijdsgroep tussen 20 en 30 jaar in Suriname zelf nauwelijks meer in omvang toeneemt.

Een dergelijke trek is tot op zekere hoogte te verklaren, en ook is aan te geven waarom zij zeer waarschijnlijk niet zal afnemen, maar onverdeeld gunstig is zij stellig niet voor Suriname. Dit laatste is althans de (door mij gedeelde) mening van een vijftal Surinaamse publicisten die zelf kortere of langere tijd in Nederland hebben gewoond, en tezamen een kleine bundel opstellen over de trek naar Nederland hebben uitgegeven. De titel van dit boekje, *De Vlucht* zegt al genoeg over hun stellingname.

Wetenschappelijke analyse van de migratie van Surinamers naar Nederland is nog weinig voorhanden, zeker als men een vergelijking maakt met de studies van de Westindische migratie naar Groot-Brittannië, welke echter mogelijk als problematischer wordt ervaren. Daarom moeten wij blij zijn met een boekje als dit, zowel om de pogingen tot beschrijving en verklaring van de migratie, als vanwege de hier gegeven reflexie op deze trek, welke wordt beschouwd in het licht van de ontwikkeling van een zelfstandig Suriname.

De belangrijkste bijdragen in dit boekje zijn ongetwijfeld van B. Ch. Ooft. Eerst geeft hij een kort verslag van een onderzoek naar het aantal Surinamers in Nederland. In Nederland worden, zoals bekend, Surinamers in de vreemdelingenregisters niet apart opgenomen gegeven hun vrije toegang tot het Koninkrijk. In dit verband kan worden aangetekend dat ook de volkstelling van 1970, naar het zich laat aanzien, in direkte zin de vraag naar het aantal niet zal beantwoorden. Wel zal echter met behulp van een analyse van geboorteplaatsen, hoe voorzichtig men daarmee ook moet zijn, enig inzicht in de migratie kunnen worden verkregen.

In Suriname telt men thans wel sinds enkele jaren de migratie naar Nederland, maar van de kleine en op zich belangwekkende groep terugkomers worden geen gegevens verzameld. Ooft schat, een aantal cijfers vergelijkend en waarderend, het aantal Surinamers in Nederland tegen het einde van 1968 op 20.000.

In een andere beschouwing gaat hij in op de motieven voor de trek, en analyseert kritisch de gangbare verklaringen. Hij stelt dat de betekenis van de werkloosheid als migratie-bevorderende factor wordt overdreven. Het zijn inderdaad niet de werklozen die vertrekken, maar juist zij die het geld hebben verdiend om te gaan. Het geheel aan opleidingsmogelijkheden in Suriname is wel een motief maar mag z.i. niet worden geïnterpreteerd alsof de Surinamer primair voor studie naar Nederland gaat. Een derde vaak gehoorde verklaring, de uitzichtloosheid in de economische en politieke ontwikkeling, snijdt z.i. iets meer hout. Of de concrete politieke

situatie in Suriname op de trek naar Nederland inderdaad aantalsmatig van grote invloed is, zoals zo vaak wordt gesteld, waag ik echter te betwijfelen. Dat is te veel een ad-hoc verklaring. De val van PENGEL heeft op de trek naar Nederland geen invloed gehad.

Holland is, zo stelt OOFT, "een mythe geworden voor de Surinamers en daarmee hebben we de kern van de zaak te pakken". Dat heeft hij dan inderdaad. De migratie naar Nederland is meer dan een politieke of economische migratie. OOFT komt na een goede korte kenschets van de ontwikkeling van deze mythe, tot de conclusie dat de vertrekkers meer naar Holland worden toegelokt dan dat ze uit Suriname worden verdreven. Een op deze wijze concluderen tot een domineren van de pull-factor komt mij niet juist voor. Beter is het, dacht ik (ook in de lijn van OOFT's betoog) te stellen dat men zich naar Nederland toe laat lokken, scherper nog, zichzelf door de mythe uit Suriname verdrijft.

Geldt de theorie ontwikkeld voor de trek van platteland naar stad ook voor die van een deel van het wereldplatteland naar een stuk wereldstad? De trek van platteland naar stad wordt, heel algemeen omschreven, bepaald door betere mogelijkheden en verwachtingen elders. Men accepteert zijn situatie niet meer als definitief, als einde, maar probeert daar verandering in te brengen. Zulk een migratie is alleen mogelijk als voldaan is aan twee voorwaarden: men heeft (vaak verbrokkelde) kennis van de mogelijkheden elders en deze mogelijkheden zijn in de perceptie van de migrant ook inderdaad beter. Is dit laatste niet het geval, dan zal via informatie nieuwe migratie worden afgeschrikt. Uiteraard is het begrip 'beter' voor de migranten zelf poly-interpretabel. Het kan aanwezig zijn in de vorm van werkgelegenheid, van onderwijsmogelijkheden, van meer politieke vrijheid, of gewoon van een als plezieriger ervaren leven.

Een dergelijke theorie kan ook opgaan voor migratie tussen twee qua culturele achtergrond sterk verschillende gebieden, met waarschijnlijk een groot verschil in pro's en contra's bij de migrant in de perceptie van zijn situatie. Maar door het in de koloniale dominantie ontwikkelde mythekarakter van het leven in Nederland, is de perceptie van de mogelijkheden in Nederland geheel misvormd. De informatie van de reeds vertrokken Surinamers werkt hier niet als correctief. Deze wijkt, zo blijkt telkens weer, zozeer af van de (ook van hun) werkelijkheid dat in Suriname het zicht op Nederland verder wordt misvormd. Een systematische studie van deze informatieverschaffers zou waardevol zijn.

Het zichzelf uit Suriname verdrijven, wordt ook zichtbaar in het escapisme – de trek naar Nederland als uitlaatklep voor alle moeilijkheden. De verhalen van personen die zo op een probleem reageren zijn bekend – zoals de onderwijzer in Paramaribo die in een schriftelijke enquête mij op een vraag wat hij van een eventuele detachering naar het distrikt Saramacca dacht, antwoordde, dat, als dat zou gebeuren, hij direkt naar Holland zou gaan. Maar ook sociaal-structureel heeft dit escapisme gevolgen. Tal van latente Surinaamse problemen zouden waarschijnlijker veel evidenter zichtbaar zijn, wanneer er niet constant deze uitwijkmogelijkheid was.

De schrijvers zijn er tegelijkertijd van overtuigd dat veel Surinamers in Nederland "een kommervol bestaan lijden: niet in economische maar in geestelijke zin" (DE ZIEL, p. 31). "Ze blijven echter enthousiaste brieven schrijven om nog meer Surinamers warm te maken voor Holland. Dat is

de mythe en het beroerde is dat niemand er iets tegen onderneemt'' (OOFT, p.16).

De andere korte opstellen in dit boekje – van DE ZIEL, THEA DOELWIJT, HENK HERRENBERG en ROBIN RAVALES – houden zich in feite alle bezig met vragen rondom het Surinamer zijn èn worden in Nederland. De Surinaamse natievorming voltrekt zich voor een deel in Nederland. De vraag die zou moeten worden onderzocht is, of juist nu door de toenemende trek van de hindoestanen de aantalsmatige mogelijkheden voor eigen groepsbepaalde verenigingen groter is geworden, deze integrerende werking van Nederland niet enigszins afneemt.

De bezinning die dit boekje geeft en waar het om vraagt is broodnodig. Het laat Suriname zijn eigen gezicht zien, waarvoor men niet behoeft te vluchten.

G. A. DE BRUIJNE

Los peces marinos de Venezuela, I & II, door FERNANDO CERVIGÓN. Monografía 11 & 12, Fundación La Salle de Ciencias Naturales, Caracas, 1966, 951 blz., 385 fig., 1 kaart (*f* 70,—).

Caribbean Reef Fishes, door JOHN E. RANDALL. Tropical Fish Hobbyist Publications Inc., Jersey City, N.J., 1968, 318 pp., 324 fig. waarvan 138 in kleur ($ 12.50).

Als er op het gebied van de zeefauna der Antillen ergens behoefte aan bestond, was het wel een voor iedereen bruikbaar boek over de vissen. Het meest bruikbare boekje was nog steeds de reeds lang uitverkochte Putnam-pocket van W. BEEBE & J. TEE-VAN: *Shore Fishes of Bermuda*. Daarnaast bestond *Marine Fishes of the Atlantic Coast* van CH. M. BREDER, uit dezelfde pocketserie.

In 1966 verscheen een goed gedocumenteerd boek van CERVIGÓN, *Los peces marinos de Venezuela*, waarin alle van Venezuela bekende zeevissen staan opgesomd. Een sleutel voor het onderscheiden van verwante soorten is doorgaans, maar niet altijd aanwezig. Als determinatie kenmerken worden vooral aantallen schubben en vinstralen en andere uitwendige kenmerken gebruikt. In totaal worden ongeveer 550 soorten beschreven, waarvan 385 staan afgebeeld. De meeste figuren zijn tekeningen, die niet alleen de contouren aangeven, maar ook het kleurpatroon (in zwart/wit). Ook zijn een aantal foto's opgenomen, die echter van matige kwaliteit zijn. Bij de beschrijving van elke soort wordt vermeld de lengte der in musea bewaarde exemplaren en waar deze gevangen zijn, alsmede de kleur en andere kenmerken, voortplanting, habitat, verspreiding, eventuele bevissing en andere bijzonderheden. De indeling van de tekst is consequent bij elke soort doorgevoerd, wat uiteraard grote voordelen heeft, maar wat de stof wel erg droog maakt. Het boek maakt een nette indruk en het papier is uitstekend.

Caribbean Reef Fishes, van RANDALL, verschenen in 1968, omvat ruim 300 vissoorten en pretendeert geen volledigheid. Vooral de 'moeilijke' groepen (zoals de Gobiidae) zijn slechts door enkele soorten gerepresenteerd, en ook verschillende zeldzame soorten zijn niet vermeld. Verder zijn

echte pelagische vissen, zoals de dradu, de vliegende vissen e.d. buiten bespreking gelaten, hoewel het begrip 'reef fishes' toch zeer ruim gehanteerd is, zoals blijkt uit een aantal haaien, roggen, tarpons en tonijnachtigen, die wèl staan opgenomen. Bijna alle vissen worden afgebeeld en de bedoeling is dat men al bladerend de gezochte vis kan vinden. Er zijn dus geen determinatietabellen.

Een groot aantal vissen is in kleuren afgebeeld, hetgeen een uitkomst is bij verschillende groepen, zoals de Damselfishes (Pomacentridae), de Lipvissen (Labridae) en Papegaaivissen (Scaridae). De afgebeelde dieren maken wel een echt dode indruk, wat geen wonder is, omdat RANDALL zijn vissen meestal op formaline zette voordat hij ze fotografeerde. De achtergronden welke hij koos zijn soms erg onnatuurlijk geel, groen of paars. Ook de kleurendruk is niet overal even geslaagd, maar dat neemt niet weg, dat vrijwel alle in kleur afgebeelde soorten zonder meer herkenbaar zijn. De zwart-wit foto's zijn over het algemeen van minder goede kwaliteit, wat voornamelijk te wijten is aan het feit dat ze naar kleur endia's gereproduceerd zijn. De tekst is zeer beknopt en bevat naast soortkenmerken ook informatie over voorkeur van de vis voor bepaalde gebieden (wrakken, holtes, enz), het voedsel van de vis, bijzonderheden over gedrag, paring, enz. RANDALL kent zijn vissen uitmuntend, omdat hij door zijn jarenlange duikervaring bij de Virgin Islands, Puerto Rico, Tobago, Curaçao en waar niet al, een uitnemend inzicht in de levensgewoonten der vissen kon krijgen. Helaas bood het boek slechts een plaats aan een deel van zijn unieke kennis, maar deze fractie is desalniettemin zeer waardevol.

Met RANDALL's boek kan men zonder veel moeite alle meest voorkomende rifvissen determineren. De typografische verzorging van het boek is heel behoorlijk en het papier is goed. Beide werken vormen dus een grote aanwinst voor wie belangstelt in de rijke visfauna van het Caraïbische gebied.

INGVAR KRISTENSEN

'Wan Monki Fri', bevrijding en strijd, door R. DOBRU. Paramaribo, 1969, 76 blz.

Het verschijnen van DOBRU's kleine autobiografie moet hier worden gesignaleerd omdat het een 'petit document' vormt in de geschiedenis van de bewustwording in Suriname. Het heeft authentieke waarde want het is geschreven door iemand die zelf dit proces van bewustwording, van het zoeken naar eigen identiteit heeft doorgemaakt en nog voortzet, en van daaruit een actieve rol is gaan spelen in de nationalistische beweging in Suriname. "Deze bevrijding van een jongen in een maatschappij als de onze te volgen", is inderdaad verhelderend. Terwijl vele Surinamers zeggen hun Surinamer-zijn juist pas in Holland te hebben gevonden (cf. ook VOORHOEVE & VAN RENSELAAR's 'Messianism and Nationalism in Surinam' in *Bijdr. Taal-, Land- en Volkenkunde*, 1962) heeft DOBRU (ps. voor R. RAVALES) het kolonialisme – naar zijn woorden in zijn effect 'een levenshouding, een wijze van denken en doen bij het gekoloniseerde volk zelf' – in Suriname zelf ont-dekt. Centraal staat bij hem (en daar vloeit alle andere aktie uit voort) de culturele bewustwording, in zijn situatie eerst als neger,

maar later stellig ook als Surinamer versus het dwingende en te sterke Europese cultuuraanbod. Revolutie is voor hem: "in hoogste instantie iets van verandering van denken bij het volk". Dan zal het volk vanzelf de maatschappij, haar maatschappij, veranderen. In de Nederlandse geschiedenis lijken parallellen met gedachten achter emancipatiebewegingen uit de vorige eeuw aanwezig.

De invloed van dit kolonialisme op het kleine leven van alledag beschrijft RAVALES uit eigen herinnering. Hij doet dat met vaart, en wie nog mocht menen dat het Surinaams-Nederlands geen variant is van onze taal met een rijke uitdrukkingsmogelijkheid kan hier kostelijke zinnen vinden voor het bewijs van het tegendeel. Men kan er zich daarbij alleen over verwonderen (alleen?) dat een jongere als RAVALES nog is, zoveel concrete illustraties van deze, al of niet bewuste denk-omvorming kan aangeven. "Ik heb duizenden strafregels moeten schrijven op de lagere school: Ik mag geen negerengels spreken", of "het is een zwart meisje, maar ze is mooi"; de voorbeelden zijn vele. Het is niet te onderschatten, zegt hij elders, wat met je denken gebeurde door een eenvoudige zin in het aardrijkskundeboek: "De Rijn komt bij Lobith ons land binnen".

Bij dit alles voegt zich een mede-leven (ook in concrete zin, hij woont op een erf in de oude stad) met het 'pinarend' deel van de Surinaamse bevolking. Deze armoede wordt voor hem, die trots is op een erf te zijn grootgebracht, het meest gekarakteriseerd door de situatie van de woonerven. In die zin is zijn nationalisme in sterke mate ook sociaal bepaald, en wordt het 'pinaren' van de volksklasse niet misbruikt in politieke dogmatiek. Dit laatste blijkt ook uit het ontbreken van elk gezwollen taalgebruik.

RAVALES heeft in Suriname mede vorm gegeven aan de P.N.R. – de begingeschiedenis van deze partij schetst hij, m.i. van belang door het aangeven van de verschillende groepen die in deze beweging samenkwamen.

Direkte aanleiding – daar duidt de titel ook op – voor deze aantekeningen waren de gebeurtenissen rondom het aftreden van PENGEL. Hoewel hij de betekenis erkent van deze politicus voor het doorbreken van de geldende sociale stratificatie, is zijn verder oordeel zeer kritisch – zoals trouwens ook over diens belangrijkste opponenten.

Concrete voorstellen voor politieke aktie of een analyse van de Surinaamse politiek, moet men in dit boekje niet verwachten, maar, zoals gezegd, als 'petit document' heeft het m.i. veel waarde.

G. A. DE BRUIJNE

BIBLIOGRAFIE

ARTICLES

(36)
Continued from *N.W.I.G. 45*, 1966, p. 175–234, and previous lists since 1947 (cf. *Register W.I.G. 26–39*, p. 88, and *N.W.I.G. 40*, p. 171 and *41*, 1961, p. 177. – Publications not seen by the compiler of this incomplete bibliography are not included. – The existence of a summary is indicated by a translation of the title.

Amigoe = Amigoe di Curaçao
Beurs = Beurs- en Nieuwsberichten
NWIG = Nieuwe West-Indische Gids
SL = De Surinaamse Landbouw
Stud. Cur. = Studies on the fauna of Curaçao and other Caribbean islands
Stud. Sur. = Studies on the fauna of Suriname and other Guyanas

AAPA, America Association of Port Authorities. Conventie Havenautoriteiten aangevangen. *Beurs* 11–12.XI.1968, p. 2.

ADHIN, J. H.: Het misdrijf van schaking en de z.g. Aziatische Huwelijkswetgeving. *Sur. Juristenblad 11*, Dec. 1968 (publ. Jan. '69), p. 1–5.

ADHIN, J. H.: Ontstaan en ontwikkeling van de z.g. Aziatische huwelijkswetgeving. *Een eeuw Sur. codificatie*, 1969, p. 93–142.
Algemeen-historische achtergronden; Huwelijksverordening Aziaten, 1907 (p. 97); Huwelijksontwerpen Hindoes en Mohammedanen, 1937 en 1938 (p. 104); Huwelijksbesluiten Hindoes en Mohammedanen, 1940 (p. 122–142).

ADHIN, J. H.: Juridische organisatie-vormen van godsdienstige groeperingen in Suriname. *Een eeuw Sur. codificatie*, 1969, p. 152–159.

(Adviesraad voor Culturele Samenwerking). Plechtige opening achtste vergadering. *Beurs* 23.IV.1968, p. 2 & 4; 8.V, p. 2.

Afdoende bestrijding euvel loslopend vee niet mogelijk. *Amigoe* 13.III. 1969, p. 6.

Afobaka Lake at level 241.08. *Bauxco Nieuws 17*, 1967, 9, p. 2 & 18, 2 figs.
August 21, 1967 the level of the Afobaka lake reached 43 meters (241.08 feet); that is the elevation at which the Brokopondo agree-

ment (art. Ic) specifies the hydroelectric works as 'ready for full, normal operation'.

Ahlbrinck 1885–1966, see: HOFF.

Albert Helman schreef gedenkboek. In opdracht van C. Kersten & Co. N.V. De ingenieur De Kraker passage op Colon. *Beurs* 1.IV.1968, p. 2.

A.L.M. feest bij verwerven volledige zelfstandigheid. *Amigoe* 3.III.1969, p. 3, 5 & 11. – ALM overdracht aan de rechtspersoon N.A. *Beurs* 3.III. – A.L.M. a keda definitivamente traspasa na Gobierno di Antillas Neerlandes. *Voorlichting. Informacion 13*, April 1969, *6*, p. 1–2, 7 figs.

(AMERSFOORT, J. J. M. VAN): Surinamers in Nederland. *Utr. Nwsbl.* 4.X.1969, Bijl. p. 1, 2 figs.

AMSON, F. W. VAN: Bodemvruchtbaarheidsonderzoek (Soil fertility). *SL 17*, 1969, p. 57–61, 112–113.

AMSON, F. W. VAN: Stimulering van de landbouw in de kustvlakte of in het binnenland? (More agricultural activities in the coastal plain than in the interior?). *SL 15*, 1967, p. 69–73.

ANDIC, FUAT & GUTIÉRREZ, ELÍAS: Caribbean trade patterns. *Caribbean Studies 6*, 1966, *2*, p. 46–58, 2 folding tables incl.

Anguilla-crisis, see: St. Maarten.

ANKUM, J. A. [illegible]: De plaats van de rechtsgeschiedenis in het juridisch wetenschappelijk onderwijs. *Sur. Juristenblad 10*, 1968, p. 7–18.

Antiek in Suriname. *Bauxco Nieuws 1967 Kerstmis*, p. 8–12, 7 figs.

Antillen onthullen Juancho Irausquin. *Amigoe* 21.VI.1968, p. 5, 8 & 1, ill.; cf. 20.V.

Antillenhuis gaat aan het werk. Opvang van Antillianen in Nederland omstreden zaak [ANTON J. VAN HESTEREN]. *Amigoe* 28.XII.1967, p. 3, portr.

Antilliaanse regering treedt af. *Amigoe* 6.VI.1969, p. 1, ill. – See: Oproer in Willemstad, and: Zwarte dag.

Apertura di Relay-Station di Radio Nederland Wereldomroep na Bonaire. *Voorlichting. Informacion 13*, Apr. 1969, *6*, p. 3, 2 figs. – See: Wereldomroep.

ARENDS, H.: Democratie op de Antillen. *Amigoe* 5.V.1969, p. 7 & 9, portr.

ARENDS, TULIO: Haemoglobinopathies, thalassaemia and glucose-6-phosphate deficiency in Latin America and the West Indies. *New Zealand Medical J. Suppl.*, Dec. 1966, *65*, p. 831–844.
Also dealing with Curaçao and Suriname.

ARENDS, TULIO: Los grupos séricos humanos determinables por métodos electroforéticos: su distribución en Sur América. *Acta Cient. Venez. Supl. 3*, 1967, p. 162–178, 1 fig.

ARENDS, TULIO & GALLANGO, M. L.: Haemoglobin types and blood serum factors in British Guiana Indians. *Brit. J. Haemat 11*, 1965, p. 350–359, 1 fig., 2 pls. excl.

Arikok herbergt mogelijkheid voor een ideaal natuurpark. *Amigoe* 8.II. 1969, p. 5, 2 figs.

Aruba Nostra. – Hooiberg een symbool, *Amigoe* 20.VIII.1966, p. 5, fig. – Preceramiek in Canashito, 26.VIII, p. 5, fig. – Indianendorp Tanki Flip, 1.IX., p. 5, fig. – Hoe Santa Cruz zijn naam kreeg, 9.IX, p. 5, fig. – De Indianen van Tanki Leendert, 16.IX, p. 5, fig. – Naamgeving van Spaans Lagoen, 23.IX, p. 5, fig. – Geschiedenis van Alto Vista, 4.X, p. 5. fig. – Indian Bieuw te Cero Cristal, 11.X, p. 5., fig. – Piedra di Bandera van Alto Vista, 14.X, p. 5, fig. – See also: 2 & 30.XI, 27.XII. – 6, 13 & 19.I, 8 & 13.II. . . . 8.V.1967; 3.I.1969.
Short articles on history and landscape of Aruba by father H. NOOYEN. photographs by W. HUISMANS.

Aruba pal voor behoud ongerepte autonomie. *Amigoe* 17.I.1968, p. 1 & 8.

Aruba's strand wordt aantrekkelijk gemaakt . . . afvoer afvalwater. *Amigoe* 1.VII.1969, p. 9.

Avila Beach Hotel . . . *Beurs* 1.X.1966, p. 3, 4 figs.

AUGUSTINUS, P. G. E. F.: Het gebruik van luchtfoto's bij kustmorfologische studies. *Geogr. Tijdschr. K.N.A.G. 3*, 4, 1969, p. 352–356, 4 figs.
On the genesis of Eilanti and Dap Eiland, Surinam.

BASKIN, JONATHAN N. & WILLIAMS, ERNEST E.: The Lesser Antillean Ameiva (Sauria, Teiidae). Re-evaluation, zoogeography and the effects of predation. *Stud. Cur. 23*, 1966, p. 144–176, fig. 42–43, pl. 1–2 excl.

BEAUJON, O. R. A.: Acte van bevestiging Statuut herdacht. Dertien jaar terug . . . *Beurs* 16.XII.1967, p. 1 & 3.

(BEAUJON, O. R. A.). *Amigoe* 15.VI.1968, p. 3, 6 figs.; 17.VI. *Beurs* 15.VI. – See: Gezaghebber.

Bea Vianen, schrijfster van het zich een weg zoeken uit het 'oerwoud'. *Sur. Nieuws 19*, 1969, *38*, p. 4–6, portr. – See also: *Amigoe* 22.IX.1969, p. 3. – H. BONSET, Sarnami, hai. De vrouw in Suriname. *Utr. Nwsbl.* 4.XI, p. 11.

BECKERING VINCKERS, H.: Een oriënterend onderzoek naar de aanwezigheid van nikkelerts in het gebied van de Benaukreek (stroomgebied van de Saramaccarivier). (Reconnaissance exploration for nickel in the Saramacca River basin). *Jaarboek 1956–1958 Geol. Mijnb. Dienst Sur.*, 1961, p. 95–100, app. 19–22 (loose maps) excl.

BECKERING VINCKERS, H.: New data on the Table Mountain area. *Jaarboek 1956–1958 Geol. Mijnb. Dienst Sur.*, 1961, p. 73–78, photo 7–8 & app. 15 (map) excl.

BEETS, D. J.: Stratigraphy and sedimentary petrography of Cretaceous and Lower Tertiary strata of Curaçao. *Fifth Caribb. Geol. Conf.* St. Thomas 1–5 July 1968, *Abstracts* of Papers, p. (6)–(8).

BEETS, D. J.: Stratigraphic position and age of a Cretaceous Ammonite from Curaçao, Netherlands Antilles. (Appendix to MATSUMOTO: A Cretaceous Ammonite . . .). *Memoirs Fac. Sci. Kyushu Univ.* (*D, Geol.*) *17*, Sep. 1966, 3 (Appendix), p. 287–294, fig. 7, figs. 5–6 folding maps excl.

BEETS, D. J. & LODDER, W.: Indications for the presence of ignimbrites in the Cretaceous Washikemba formation of the isle of Bonaire, Netherlands Antilles. *Proc. Kon. Nederl. Akad. Wet.* (*B*) *70*, 1967, 1, p. 63–67, map, 3 phot. on 2 pls. excl.

Belangwekkende brief (1882) uit de historie van het Curaçaose onderwijs. [A. C. J. HENRIQUEZ & B. TH. FREDERIK]. *Beurs* 25.VII.1967, p. 11.

BEMMEL, A. C. V. VAN: Een dierentuin op bestelling. Suriname en de Surinaamse natuur. *Blijdorp-Geluiden 15*, 1967, *11*, p. 2–8, 7 figs.

(BENDIX): Positie Papiamento is zeker niet uniek. *Amigoe* 9.V.1969, p. 5.

BENOIST, J.: Répartition des groupes sanguins ABO à Saint-Barthélémy. *Archives Inst. Pasteur Guadeloupe*, Rapport Technique, *1965*, 1966, p. 113–118.

BERG-DE FREITAS, C. VAN DE & CELAIRE, F.: De sociale achtergronden van het Arubaanse kind. *Pedag. Didact. Bull. 3*, 1968, p. 28–31.

BERGH, E. VAN DEN & RONDEEL, A. J.: Overzicht van de in het Surinaams Burgerlijk Wetboek aangebrachte veranderingen gedurende de periode van 1869 tot heden, benevens van enkele belangrijke verschillen met het Nederlands Burgerlijk Wetboek. *Een eeuw Sur. codificatie*, 1969, p. 29–38.

BERGMANS, WILKO A. G. M.: Huwelijksfeest op Curaçao. *Schakels NA 53*, 1968, p. 9–12, fig.

BERTRAM, G. C. L. & BERTRAM, C. K. RICARDO: The status of manatees in the Guianas. *Oryx 7*, 1963, p. 90–93.

Bestrijding waterhyacinth. *Bauxco Nieuws 18*, 1968, *5*, p. 4–5, 2 figs.

Bijenteelt in Suriname [STANDLEY JESSURUN]. *Bauxco Nieuws 18*, 1968, *11*, p. 35, 7 figs.

BIKKER, J. A. O.: (De geschiedenis van het Departement van Welvaartszorg). *Staten van de Nederlandse Antillen. Notulen 6de juli 1967*, p. 122–131.

BLAKE, EMMET R.: New bird records from Surinam. *Ardea 49*, dec. 1961, p. 178–183.
Based on a collection of 645 birdskins (200 sp.) made by HARRY A. BEATTY Oct. 1, 1960–Feb. 13, 1961 in the vicinity of the Brazilian boundary.

BLAKE, EMMET R.: The birds of southern Surinam. *Ardea 51*, 1963, p. 53–72.
List of 282 birds based on HARRY A. BEATTY's collections (more than 1100 skins), 1960–1962, and the collection of Mr. and Mrs. RUDOLF FREUND, 1961 (117 specimens).

BLEIKER, M. A. & ERPECUM, C. P. VAN: Tuberculin sensivity in Surinam. An investigation with sensitins prepared from atypical mycobacteria. *Selected papers R. Neth. Tuberculosis Ass. 9*, 1965, p. 45–63.

Blindenzorgprojekt in Suriname dit jaar klaar. Dr. Heslinga voert grootste actie. *Utr. Nwsbl.* 21.II.1969, p. 3, portr.

Bloedtransfusie in Suriname. *Bauxco Nieuws 18*, 1968, *6*, p. 12–17, 7 figs.

Bloeiend cruisetoerisme breekt baan op Bonaire. *Amigoe* 12.VI.1968, p. 1.

Boel-i-shit. *Kambio 3*, 1967, *4*, p. 1–3.
Critisizing the picture 'Corsow' of Peter Creutzberg & Boeli van Leeuwen.

BOESEMAN, M.: Additional new species of Hypostomus Lacépède, 1803, from Surinam; with remarks on the apparent "gymnorhynchus-complex" (Siluriformes, Loricariidae). *Beaufortia 16*, 1969, 215, p. 119–136, 5 + 19 figs.

BOESEMAN, M.: The genus Hypostomus Lacépède, 1803, and its Surinam representatives (Siluriformes, Loricariidae). *Zool. Meded. Leiden 99*, Dec. 1968, 89 pp. 24 figs., 18 pls. + 8 folding pages excl.

BÖHLKE, JAMES E. & RANDALL, JOHN E.: A key to the shallow-water West Atlantic cardinalfishes (Apogonidae), with descriptions of five new species. *Proc. Acad. Nat. Sci. Philadelphia 120*, 1968, 4, p. 175–206, 7 + 4 figs.
Including fishes from the Neth. Antilles.

BOIS-REYMOND MARCUS, EVELINE DU & MARCUS, ERNST: Polycladida from Curaçao and faunistically related regions. *Stud. Cur. 26*, 1968, p. 1–133, fig. 1–100.

Bolivar-museum; see: Octagoon.

Bonaire neemt oude draad van drie eeuwen geleden op. Miljoeneninvestering in uitvoer van zout. *Amigoe* 9.XII. 1967, p. 6. – Het zoutproject vordert uitstekend. *Beurs* 27.III.1968, p. 5.

Bonefaas, J.: Cactussen en vetplanten op Curaçao. *Schakels NA 51*, 1968, p. 10–17, ill.

Booi, Hubert: Golgotha, un drama religioso. *Ant. Cahiers 5*, 1967, *4*, p. 5–21.

(Booi, Hubert): Miskenning van Papiamento is onze eigen schuld. *Amigoe* 18.IX.1968, p. 9.

Borgdorff, P.: Onze troepenmacht in Suriname. Jan Soldaat contra slangen, schorpioenen en kaaimannen. *Telekleur 4*, 27.IX.1969, *20*, p. 16–20 & 31, 5 figs. (1 col. incl., by Ferry Knemeyer).

Bosontsluiting in Suriname. *Kampioen 81*, 1966, 8, p. 490, 5 col. figs.

Boukema, H. J.: De simpele boerengeest van hoofdredacteur Kion. Rumoer rond Peter Stuyvesant College op Curaçao. *Vrij Nederland* 9.XII. 1967, p. 3, portr.

Boukema, H. J.: Fidel gecastreerd. *Pika 4*, 1965, p. 6–8. – See also: E. Nielen: Hermans beklad! *5*, p. 7–8; Boukema, p. 9–10.
With reference to Hans Hermans: *Fidel Castro, de ontembare rebel.*

Boukema, H. J.: Is Curaçao op weg naar de dictatuur? De Democratische Partij won, maar 'de winst' viel tegen. *Vrij Nederland* 10.VI.1967, p. 10–11, 2 figs.

Boukema, H. J.: Jan Wolkers. *Pika 3*, Jan. 1965, p. 9–11, 14–15. – See also: J. J. Bade: Was die tong wel echt blauw?, *4* p. 9–11; Boukema: Wat is 'echt blauw', p. 14–16.

Boukema, H. J.: Latijns Amerika: het meisje van professor [Frans] Rosier. "Ze hebben nog 10 tot 15 jaar om een revolutie te voorkomen". *Vrij Nederland* 3.II.1968, p. 7, portr.

Boukema, H. J.: Oud en Nieuw. *Amigoe* 31.XII.1966; see also: 3.I.1967.
Dealing with the picture 'Corsouw' by P. Creutzberg & Boeli van Leeuwen.

Boukema, H. J.: Rumoer rond Peter Stuyvesant College op Curaçao. *Vrij Nederland* 9.XII.1967, p. 3.

Bouw mammoetdok op Curaçao begonnen. *Amigoe* 8.XI.1968, p. 1 & 3. – Premier stak eerste spade in de grond . . . *Beurs* 8.XI, p. 1–2, ill.

Brada, Pater: Missie-actie in de achttiende eeuw. Pater Polman schreef drie delen kerkgeschiedenis. *Amigoe* 31.XII.1968, p. 3.

Brada, p.: Theodorus Brion. *De Klok 249*, juni 1969, p. 5, 7, 9, 11 & 13–14. – Brionstudie. *La Union 45*, 1.XII.1966, *2298*, p. 3–5. – See: Theo Brion.

Brenkman, J.: Het E.E.G.-verdrag bezien in het licht van de ontwikkeling van de mededinging. *Sur. Juristenblad 9*, 1967, p. 27–32.

BRENNAN, JAMES M.: New records of chiggers from the West Indies. *Stud. Cur. 24*, 1967, p. 146–156, fig. 42–44.

BRINDLE, A.: The Dermaptera of Surinam and other Guyanas. *Stud. Sur. 10*, 1968, p. 1–60, fig. 1–74.

BRINKMAN, R.: A rapid reconnaissance of the main clay mineral provinces in the Guyanas. *Geol. Mijnbouw 46*, 1967, p. 446–452.

BRONGERSMA, L. D.: Note on Leptomicrurus collaris (Schlegel) (Reptilia, Serpentes). *Zool. Meded. Leiden 41*, dec. 1966, 17, p. 243–254.

BROUWER, A.: Geologisch onderzoek van Suriname: 1945–1965. *NWIG 46*, 1967, 1, p. 27–41, fig. 1–2. – Also in: *Twintig jaren Studiekring*, 1968.

(Brugramp). Nieuwe brug vanmorgen omstreeks acht uur ingestort. Rouw over Curaçao. *Beurs* 6.XI.1967, p. 1–3 & 5, 10 figs. See also: 7–11.XI, 19–20.XII. Vaste brug over Annabaai ingestort. *Amigoe* 6.XI.1967, p. 1 & 3, 5 figs. See also: 25.XI, 20.XII; 26–27.VI.1969. – Cf. Vlag in top bij bruggenhoofd, *Amigoe* 9.IX.1966. – Rapport Commissie van onderzoek. *Beurs* 20.XII.1967. – Hechtlassen oorzaak van de brugramp. *Beurs* 7.X.1969, p. 1; *Amigoe* 7 & 8.X, p. 1.

(BRUIJNE, G. A. DE): Elf partijen vechten om 39 zetels. *Trouw* 13.III.1967. – Komt Pengel als premier terug? *Trouw* 14.III.1967.

(BRUIJNE, G. A. DE): Nieuw Surinaams kabinet heeft heel wat plannen. *Trouw* 6.III.1969.

(BRUIJNE, G. A. DE): Onderwijs-stakingen in Suriname worden tot politieke demonstratie. *Trouw* 6.II.1969.

BRUIJNE, G. A. DE: Paramaribo, capital of Suriname. Air photographs... *Geogr. Tijdschr. K.N.A.G. 2*, Dec. 1968, 5, p. 522–525, 2 figs.

BRUIJNE, G. A. DE: Perspectief op Suriname. In: *Enig zicht op Suriname*, Geogr. Inst. Amsterdam, 1969, 14 pp.

(BRUIJNE, G. A. DE): Suriname overweegt nieuw gesprek over herziening Statuut. *Trouw* 11.III.1967.

BRUIJNE, G. A. DE: Surinamers naar Nederland – een nieuwe vorm van urbanisatie. In: *Enig zicht op Suriname*, 1969, 5 pp.

BRUSSEL, E. W. VAN: Entomologie. *Meded. Landbouwproefst. 43*, (Jaarverslag 1967), Dec. 1968, p. 97–111, fig. 16–19, phot. 15–16.
Citrus rust mite studies, coccus in citrus, banana beetle, fruit scarring beetle, coccus in oilpalm.

BRUSSEL, E. W. VAN: Entomologisch onderzoek (Entomology). *SL 17*, 1969, p. 76–85, 113–114.

Brussel, E. W. van & Vreden, G. van: Nieuwe methoden ter bestrijding van draagmieren (Atta spp.) in Suriname (New methods for the control of leaf-cutting ants in Surinam). *SL 15*, 1967, 2, p. 74–81, fig.

Brussel, E. W. van & Vreden, G. van: Studies over de biologie, de schade en de bestrijding van de Guavefruitvlieg, Anastrepha striata Schiner, in Suriname (Studies on the biology, damage and control of the guava fruitfly in Surinam). *SL 16*, 1968, 3, p. 110–122, 4 figs.

Bruynzeel parketvloeren op Curaçao [Hiltonhotel]. *Kontakt, April 1968*, p. 3–4, 3 figs.

Bubberman, F. C.: Bosbouwwetenschap en bosbouwontwikkeling in Suriname. *SL 16*, 1968, 2, p. 66–70, 3 figs.

Bubberman, F. C. & Vink, A. T.: Ditch-blasting as a method of opening-up tropical swamp forest in Surinam. *Neth. J. Agr. Sci. 14*, 1966, p. 103–126, ill.

Buitengewoon onderwijs in de Antillen. *Pedag. Didact. Bull. 4*, 1969, p. 22–39, 4 figs.
Contributions by: J. H. Sprockel (from Bull. R.K. Onderwijsbureau N.A. *71*, 1968); H. C. van Loon-Verhoeven; G. Kroon-v. d. Touw; Mrs. S. Sep, Mrs. H. Monsanto & Mrs. J. Kopjansen; Miss C. J. Pattje & Mrs. Y. N. Goethem; B. Druyf; Miss Y. Esser; Mrs. H. M. de Jong-Wever; Mrs. T. Fricke-Werkhoven.

Bullen, Ripley P. & Bullen, Adelaide K.: Three Indian sites on St. Martin. *NWIG 45*, 1966, p. 137–144, 2 figs., 3 pls. excl.

Buschkens, W. F. L. & Marks, A. F.: Sociology of the lower-class Creole family in Surinam and Curaçao. *WOTRO-report 1966*, p. 32–36; also in: *Enig zicht op Suriname*, 1969, 5 pp.

Butt, Audrey J.: The present state of ethnology in Latin America: The Guianas. *XXXVI Congreso Internacional de Americanistas*, vol. *3*, Sevilla 1966, p. 19–37, 4 maps.

Buttner, W. J. A.: De Portugese oorsprong en ontwikkeling van het Papiamento. *Beurs* 7.IX.1968, p. 5.

Buve, R.: Gouverneur Johannes Heinsius. De rol van Van Aerssen's voorganger in de Surinaamse Indianenoorlog, 1678–1680. *NWIG 45*, 1966, p. 14–26.

Cable, R. M.: Marine cercariae from Curaçao and Jamaica. *Ztschr. Parasitenk. 23*, 1963, p. 429–469, 57 figs.

Cable, R. M. & Linderoth, Janet: Taxonomy of some Acanthocephala from marine fishes with reference to species from Curaçao, N.A., and Jamaica, W.I. *J. Parasit. 49*, 1963, p. 706–716, 19 figs.

CABLE, R. M. & NAHHAS, FUAD M.: The cercariae of Dichadena acuta Linton, 1910 (Trematoda: Hemiuridae). *Proc. Helminth. Soc. Washington 30*, 1963, p. 206–210, 9 figs. [Curaçao].

CALDWELL, DAVID K. & RATHJEN, WARREN F. & HSU, BENNY C. C.: Surinam Ridleys at sea. *Intern. Turtle & Tortoise Soc. Journal 3*, 1969, no. 1, p. 21–23, 3 figs.
On the occurrence of *Lepidochelys olivacea* off Surinam.

Caribbean Festival. Joop Geesink ... De man die Caribbean Festival ontwierp. *Beurs* 8.XII.1967, p. 7, 4 figs. – *Amigoe* 12.XII., p. 3, 2 figs.; 19.IX.1968, 3 figs. – Caribbean Festival op Curaçao begin 1971 open. *Antillen Nu 2*, Sep. 1969, p. 1, 2 figs. – Cf. *Beurs* 15.X. p. 2.

Carmabi, see: DENNERT and WAGENAAR HUMMELINCK.

CARPENTIER ALTING, Z. H.: Fiduciaire rechtsverhoudingen. *Sur. Juristenblad 9*, 1967, p. 15–21.

CARPENTIER ALTING, Z. H.: Schetsmatig overzicht van de wijzigingen in het Surinaams Wetboek van Koophandel sinds 1 mei 1869. *Een eeuw Sur. codificatie*, 1969, p. 39–43.

CASSERES, CHARLES GOMEZ: Terugblik voorzitter [Curaçaose] K[amer] [van] K[oophandel]. Curaçao ziet terug op een voorspoedig jaar. *Amigoe* 2.I.1969, p. 9, portr.

Centro pro Arte. Gouverneur Mr. N. Debrot opent 6 september. *Beurs* 12.VIII.1968, p. 6–7, 6 figs. – See also: Gouverneur opende schouwburg, 7.IX, p. 13.

CERVIGÓN, FERNANDO: Los Peces. In: *Ecología marina*, Fundación La Salle de Ciencias Naturales, Caracas, 1967, p. 308–355, fig. 131–156, col. pl. 2–3.

CHILDS, J. F. L.: Observations on citrus culture and problems in Surinam (Dutch Guiana) II. *SL 14*, 1966, p. 136–142.

CHIN, H.: Economische ontwikkeling in Suriname. *De Vrije Stem*, Dec. 1966; also in *Enig zicht op Suriname*, Amsterdam, 1969, 3 pp.

Christoffelgebied wordt reservaat. *Amigoe* 29.III.1969, p. 4.

COOMANS, H. E.: The classification of Columbella dormitor with description of a new genus Minipyrene (Mollusca, Gastropoda). *Beaufortia 14*, 1967, 168, p. 71–80, 9 figs. [Netherlands Antilles].

COOMANS, H. E.: The non-marine Mollusca of St. Martin (Lesser Antilles). *Stud. Cur. 24*, 1967, p. 118–145, fig. 38–41.

Corexit. Nieuw bestrijdingsmiddel tegen waterverontreiniging door olie. *De Essobron 18*, Nov. 1968, p. 2–6, 9 figs. – Corexit nieuw wapen tegen olie-vervuiling. *Amigoe* 12.XI.1968, p. 5, 2 figs.
Experiments concerning water pollution with oil in Aruba.

CRAMER, N.: Aftredend premier dr. Jonckheer: 'Antillen te klein voor volledige zelfstandigheid'. *Het Parool* 1.II.1968; *Beurs* 13.II, p. 5.

CREUTZBERG, F.: Resten van een balein-walvis aangespoeld op de Noordkust. *Beurs* 30.X.1969, p. 2, 2 fig. – Also in *Amigoe* 30.X.

CREUTZBERG, F.: Zijn er nog kansen voor de visserij? *School en Wereld-Orwac*, 1967, p. 18.

Culturele Adviesraad voldaan over achtste zitting op Antillen. *Amigoe* 8.V.1968, p. 3.

Curaçao gekozen als operatie-centrum voor onderzoek van Caribische Zee. *Beurs* 30.XII.1968, p. 2. – Cf. Symposium CICAR.

Curaçaosch Museum viert twintigjarig bestaan. Prof. John Rawlings richtte tentoonstelling Lucille Engels in. *Beurs* 6.V.1968, p. 2, fig.

Curaçaos nieuwe schouwburg groeit naar voltooiing. *Amigoe* 6.III.1967, p. 4, 2 figs.

Curaçao Waterfestival ... *Amigoe* 18.IV.1968, p. 3.

Curaçao wil afrekenen met establishment. Reportage uit Elseviers Weekblad van 6 sept. *Beurs* 19.IX.1969, p. 6.

CUROM 35 jaar. *Amigoe* 24.II.1968, p. 7. – Cf. *Beurs* 24.II, p. 12.

DAANDELS, O.P., W.: Geschiedenis van het godsdienstonderwijs op Aruba. Indianenopperhoofd Goumir zou eerste katecheet zijn geweest. *Amigoe* 22.X.1966, p. 4.

Dag Gouverneur De Vries. *Bauxco Nieuws 18*, 1968, *2*, p. 2–3, 3 figs.

De aanleg van Pinus-cultures bij Joden Savanne. *Kontakt, Juni 1966*, p. 3–5, 4 figs.

De aluminium-gieterij te Paranam. *Bauxco Nieuws 17*, 1966, *5*, p. 7–11, 9 figs.

De betekenis van de agrarische ontwikkeling voor de Surinaamse samenleving. *Volkskrant 1*, 1969, *1* (17.II.) p. 4–5; *2*, p. 3; *3*, p. 4; *4*, p. 5; *5*, p. 13.

DEBROT, N.: De polylinguale literatuur van de Nederlandse ... Antillen. *Neerlandia 70*, 1966, p. 169–170, portr. – Gouverneur Mr. N. Debrot over: De polylinguale literatuur van de Nederlandse Antillen. *Amigoe* 12, 17 & 19.VIII, p. 3. – *Beurs* 21.VI.1966, p. 7.

DEBROT, R.: Curaçao rond het jaar 1900. Ritueel na het overlijden. Feest van de maisoogst. *Schakels NA 53*, 1968, p. 6–8, 13–14 & 21–26, 4 figs.

DEBROT, RAYMUNDO: Antilliaanse kanttekeningen bij studentenrevoltes aan Nederlandse Universiteiten. *Beurs* 13.V.1969, p. 2.

DECAMP, DAVID: The field of creole language studies. *Latin Amer. Res. Review 3*, 1968, no. 3, p. 25–46. Offprint Series Inst. Latin American Studies Texas *66*.

D(EDDENS), K.: Karakteristieke muziekinstrumenten op de Nederlandse Antillen. *Beurs* 28.V.1969, p. 2, fig.; 5.VI, p. 2, fig. See also: 9.IV, p. 2 & 5.

De economie van Suriname 'drijft' op bauxiet. *N. Rott. Crt.* 20.IV.1968, p. 6.

De ekonomische ontwikkeling in 1967. *Econ. Voorl. Suriname 15*, Nov. 1968, p. 183–192; also in: *Enig zicht op Suriname*, 1969, 10 pp.

DEFFEYES, K. S. & LUCIA, F. J. & WEYL, P. K.: Dolomitization of Recent and Plio-Pleistocene sediments by marine evaporation waters on Bonaire, Netherlands Antilles. *Soc. Econ. Pal. Min., Spec. Publ. 13*, 1965, p. 71–88.

De geschiedenis van de suikeronderneming 'Mariënburg'. *RCMA* [Rubber Cultuur Maatschappij 'Amsterdam'] *Koerier 23*, 1967, p. 3–4. – See also: Mariënburg.

De geschiedenis van landhuis Groot Kwartier. *Beurs* 18.II.1969, p. 2, fig.

De gewelddadigheden op Curaçao. *Ant. Nwsbr. 10*, 18 juni 1969, *43*, p. 1–2, 2 figs. – Cf. Oproer.

De havens van de Nederlandse Antillen. *Econ. Bull. Ned. Ant. 1*, 1968, *9*, p. 1, 3 & 5.

De heer E. J. Morkos benoemd tot opvolger gezaghebber Beaujon. *Beurs* 23.IV.1969, p. 1, portr.

DEINUM, B. & DIRVEN, J. G. P.: Een oriënterende proef omtrent de invloed van licht en temperatuur op opbrengst en chemische samenstelling van Brachiaria ruziensis Germain et Everard (Informative experiment on the influence of light intensity and temperature on dry-matter production and chemical composition of *Bracharia ruziziensis*). *SL 15*, 1967, p. 5–10.

DEKKER, D.: Zeekoeien [Suriname]. *Schakels S 64*, 1967, p. 21–24, 4 figs.

DEKKER, D.: Zeekoeien uit Suriname. *Artis 12*, 1967, 5, p. 148–152; 6, p. 184–191; *13*, 1, p. 28–35; 2, p. 58–65; 12 + 7 + 8 + 12 figs.

DELFT, A. M. L. VAN: The daily colour rhythm of the fiddler crab Uca rapax on Curaçao. *Stud. Cur. 25*, 1968, p. 58–72, fig. 55–70, pl. 7–8 excl.

DEMOULIN, GEORGES: Contribution à l'étude des Ephéméroptères du Surinam. *Bull. Inst. r. Sci. nat. Belg. 42*, 31.XII.1966, *37*, 21 pp., 12 figs.

De Nederlandse Antillen. *N. Rott. Crt.* 21.III.1968.

DENNERT, H.: Evolutie van het toerisme. Hedendaags toerisme. Vormen van toerisme. Folklore en toerisme. Toerisme uit West-Europa. *Schakels NA 55*, 1969, p. 13–35, 27 figs.

DENNERT, H.: Het Caribisch Marien Biologisch Instituut. *Schakels NA 51*, 1968, p. 18–21, ill.

DENNERT, H.: Het oude woonhuis op Aruba. Oude woningen op Bonaire. Oude woningen op de Bovenwindse Eilanden. *Schakels NA 54*, 1968, p. 28–47, ill.

DENNERT, H.: Muzikaal verleden. Hedendaagse muziek. Ernstige muziek. Steelbands in opkomst. *Schakels NA 52*, 1968, p. 2–23, 22 figs.

DENNERT, H.: Van geboorte tot de dood. De oude Curaçaose klederdracht. Het oude Curaçaose Luango-verhaal. De Nanzie-verhalen. *Schakels NA 53*, 1968, p. 2–5, 15–17, 27–31, 4 figs.

De olie-situatie in Suriname. *Suriname feiten en cijfers 1969*, 7, p. 3, 3 figs.

De overeenkomst tot oprichting van een Caribische Vrijhandelsassociatie. *Justicia 5*, 1969, 1, p. 5–29.

(Dertiende lustrum van het Landbouwproefstation). *SL 17*, 1969, 1, p. 1–116.

Dertien jaar . . . Statuut herdacht. *Beurs* 16.I.1967., p. 1 & 3.

De tijd dringt, het water wast. *Het Beste* uit Reader's Digest, Nov. 1967, p. 173–183, 186–187, 190, 193–196, 202–207, 210–212, 215–216; 13 in part col. figs. From JOHN WALSH, *Time is short and the water rises*, 1967.

De vakbonden op Curaçao. *Ant. Nwsbr. 10*, 18 juni 1969, *43*, p. 4–5.

DÍAZ-PIFERRER, MANUEL: Las algas superiores y fanerógamas marinas. In: *Ecología marina*, Fundación La Salle de Ciencias Naturales, Caracas, 1967, p. 273–307, fig. 119–130, col. pl. 1.

DIEKMAN, MIEP & STOLWIJK, DICK: Netherlands Antilles. *The Bridge*, Nationale-Nederlanden N.V., 9, 1967, p. 4–13, col. figs.

Dierentuin Bringamosa . . . op Aruba. *Amigoe* 12.IV.1966, p. 6; 2.XI.1967, p. 6, fig.; 23.XII.1968; 26.VIII.1969, p. 5. See also: Dierentuin en dierenleed. 13.IX.1969, p. 7.

DIJCK, J. I. VAN: De proeftuin Brokobaka in het binnenland (The experimental farm in the interior: 'Brokobaka'). *SL 17*, 1969, p. 96–99 & 115.

DIP, C. E.: Kent de Staatsregeling het codificatie-beginsel? *100 jaar codificatie N.A.*, 1969, p. 1–6.

DIRVEN, J. G. P.: De onkruidvegetatie in akkerbouwgewassen op lemige zandgronden van de oude kustvlakte (Weed flora in field crops on loamy sands of the old coastal plain). *SL 16*, 1968, 3, p. 123–130.

DIRVEN, J. G. P.: Zaden in de 0–5 cm zodelaag van beschuitgrasland (Seeds in the 0–5 cm topsoil of carpet grass (Axonopus compressus) pastures). *SL 14*, 1966, p. 90–94, fig.

DOESBURG JR., P. H. VAN: Heteroptera of Suriname I. Largidae and Pyrrhocoridae. *Stud. Sur. 9*, 1966, p. 1–60, p. 1–55.

DOESBURG SR., P. H. VAN: Syrphidae from Suriname. Additional records and descriptions. *Stud. Sur. 9*, 1966, p. 61–107, fig. 56–68.

DOEVE, G.: Problems in rock correlation in Surinam. *Jaarboek 1956-1958 Geol. Mijnb. Dienst Sur.*, 1961, p. 59–70.

DOEVE, G.: Some preliminary suggestions concerning the economic possibilities of the low-grade lateritic iron ore deposits surrounding the Brokopondo Lake, Surinam. *Jaarboek 1956–1958 Geol. Mijnb. Dienst Sur.*, 1961, p. 101–103, app. 23 (map) excl.

DONNER, WALTHER R. W.: El efecto económico de la asociación de Surinam con el Mercado Común Europeo. *Caribbean Studies 6*, 1966, *2*, p. 3–16.

DONSELAAR, J. VAN: Observations on savanna vegetation-types in the Guianas. *Vegetatio Acta geobot. 17*, 1969, 5 + 2 figs.

DONSELAAR, J. VAN: On the distribution and ecology of Ceratopteris in Surinam. *Amer. Fern Journal 59*, 1969, 1, p. 3–8.

DONSELAAR, J. VAN: Phytogeographic notes on the savanna flora of southern Surinam (South America). *Acta bot. neerl. 17*, 1968, 5, p. 393–404, fig.

DONSELAAR, J. VAN: Savannen in het binnenland. *Schakels S 64*, 1967, p. 6–11, 7 figs.

DONSELAAR, J. VAN: Water and marsh plants in the artificial Brokopondo Lake (Surinam, S. America) during the first three years of its existence. *Acta bot. neerl. 17*, 1968, 3, p. 183–196, 2 figs.

DONSELAAR, J. VAN & WESTRA, L. Y. TH.: De epiphytentuintjes van het Brokopondo-stuwmeer. *Orchideeën 30*, 1968, 2, p. 36–41, 4 figs.

DOORNINCK JR., A. VAN: De onrust onder de blanken van Suriname in de achttiende eeuw. *Oost & West 61*, 1968, *3*, p. 9–11, 16.

DOUGLAS, J.: Tweegevecht. *Sur. Juristenblad 8*, 1967, p. 35–37.
Tomb-stones of G. P. BENNELLE (1787 †) and his brother CH. P. BENNELLE, duellists.

DUBELAAR, C. N. & GONGGRYP, J. W.: Het Afaka-schrift. Een nadere beschouwing (Further considerations on the indigenous syllabic Afaka-script of the Djuka in Surinam). *NWIG 46*, 1968, p. 232–260, (9) figs.

DUINDAM, J. C. J.: Suriname op school. *Geogr. Tijdschr. K.N.A.G. 1*, 1967, 4, p. 315–319.

DUMAS, R. E.: Rijst onderzoek (Rice). *SL 17*, 1969, p. 41–50 & 110.

DUSSELDORP, D. B. W. M. VAN: De Tweede Algemene Volkstelling Suriname 1950. *NWIG 45*, 1966, p. 38–44.

DUTRY VAN HAEFTEN, G.: De commandeursgraven op Aruba. *Stinapa 3*, p. 13–14, fig.

DUTRY VAN HAEFTEN, G.: Wetgeving ter bescherming van flora en fauna op de Nederlandse Antillen. *Stinapa* 2, Dec. 1968, p. 5–32.

Een eeuwfeest bij de Dominicanen. *Union 2201*, 22.XII.1966, p. 7 & 10.

Een halve eeuw bauxietindustrie in Suriname. *Bauxco Nieuws 17*, 1966, *12*, p. 4–29, ill.

Een nieuw distrikt [Para]. *Bauxco Nieuws 18*, 1968, *2*, p. 4–5, 2 figs.

Eén Protestantse kerk Antillen geïnstitueerd. Voor Unievergadering komt nu Synode. *Amigoe* 25.X.1968, p. 1 & 3.

Een verbintenis van een halve eeuw: Shell en Curaçao. *Nos Isla 5*, Mei 1965, *110*, p. 1–24, 42 figs. + 8 col. ill.

EERSEL, CH. H.: Het middelbaar onderwijs in Suriname. *Neerlandia 71*, 1967, 2, p. 23–25, 4 figs.

Eerste steen gelegd voor rechtshogeschool der N.A. *Amigoe* 2.V.1969, p. 1 & 3, 2 figs.

EHRENCORN, V. K. R.: Inleiding tot de voordrachtencyclus gehouden ter gelegenheid van de viering in Suriname van het vijftigjarig bestaan van de Landbouwhogeschool in Wageningen. *SL 16*, 1968, 2, p. 54–56.
See: BUBBERMAN, ESSED, DEL PRADO and RUINARD.

EHRENCRON, V. K. R.: Taak, plaats en organisatie van het landbouwonderzoek in Suriname (Agricultural research in Surinam: Its objective, position and organization). *SL 17*, 1969, p. 3–10, 107.

EIJK, H. T. L. VAN: Preliminary abstract concerning pegmatite investigations in northeastern Surinam. *Jaarboek 1956–1958 Geol. Mijnb. Dienst Sur.*, 1961, p. 87–90.

EIJK, H. T. L. VAN: Some remarks about the distribution of gold in the Upper Lawa region, southeast Surinam. *Jaarboek 1956–1958 Geol. Mijnb. Dienst Sur.*, 1961, p. 91–94, app. 18 (map) excl.

Eilandsraad wordt als partij politiek podium gebruikt. *Beurs* 13.VI.1969, p. 1–2; 14.VI, p. 7.

EISMA, D.: Oceanographic observations on the Surinam shelf. *Sci. invest. shelf Surinam 1966*, 1967 (1968), p. 21–53, fig. 7–23.

EKKER, I.: Voeding en voedingstoestand van Curaçaose schoolkinderen. *Pedag. Didact. Bull. 3*, 1968, p. 61–67. From *Voeding 27*, 7, 1966.

EMANUELS, D. H.: Afwijkend recht voor afzonderlijke bevolkingsgroepen in de geschiedenis van Suriname. *Een eeuw Sur. codificatie*, 1969, p. 161–168.

EMERSON, E. C.: Transportation and economic development in the Caribbean. *W.I. Chronicle 84*, July 1969, p. 329–331, fig.

Encyclopaedie van de Nederlandse Antillen feestelijk geïntroduceerd [on 28.IV.1969]. *Ant. Nwsbr. 10*, 7.V.1969, *39*, p. 1–2, 2 figs.

ENGELS, CHRIS: Curaçao is oudste, sinds 4000 jaar, bewoonde eiland in Caribisch bekken. *Beurs* 15.VII.1969, p. 2 & 5; 17.VII, p. 5.

ENGELS, C. J. H.: Emancipatie-dag. *Amigoe* 9.VII.1968, p. 8.

Enorme belangstelling voor de openbare vergadering 'Frente'. *Amigoe* 31.VII.1969, p. 3.

ERNSTE, TH.: De politiek-economische en strategische betekenis van de Nederlandse Antillen. *Marineblad 1967*, p. 215–239, 12 figs.

ERNSTE, TH.: De politieke, economische en strategische positie van Suriname. *Marineblad 1966*, p. 897–929, 12 figs.

ESSED, F. E.: Universiteit en landbouwwetenschap in Suriname. *SL 16*, 1968, 2, p. 78–88.

Felle brand in Crude Distiller 18. *Nos Isla* 9, 11.VII.1969, *213*, p. 2, 3 figs.

Fifty years of bauxite in Suriname. *Bauxco Nieuws 17*, 1967, *2*, p. 16–19, 8 figs.; *3*, p. 22–23, 4 figs; etc.

Flamingos on Bonaire, Netherlands Antilles. *The President's Letter, Inter. Council Bird Preserv. 9*, Sep. 1966, p. (3). – See also: *Treffpunt*, Minist. Cultuur, Feb. 1967, and *Tussen de Rails*, Nov. 1967.

FLIEK, F. C.: Het reglement op de inrichting en de samenstelling van de rechterlijke macht. De geboorte en het bewogen leven van een honderdjarige. *100 jaar codificatie N.A.*, 1969, p. 7–51.

FLORSCHÜTZ, P. A.: Mosses from the Netherlands Antilles. *Acta bot. neerl. 15*, 1967, p. 524–529, 1 pl. excl.

Fosfaat op Curaçao ... *Beurs* 8.III.1968, p. 2 & 6, 2 figs. – See also: Mijnmaatschappij.

FONG POEN, I. E.: Citrus onderzoek (Citrus). *SL 17*, 1969, p. 11–21, p. 107–108.

FONG POEN, I. E.: Vruchtbomen onderzoek (Fruit trees). *SL 17*, 1969, p. 28–32, 108–109.

Fosie Sranan' Korantie [Surinaamsche Courant 28.IV.1804], *Bauxco Nieuws 17*, 1966, *10/11*, p. 20–21, fig.

Fraters van Tilburg 125 jaar. RUUD GROEN. *Amigoe* 30.VIII.1969, p. 15, 2 figs.

Frères morgen 30 jaar op Aruba. *Amigoe* 13.XII.1967, p. 5, fig. – Frères gaan Aruba verlaten. 13.XII.1968, p. 1.

GAAY FORTMAN, W. F. DE: Maatschappelijke verhoudingen en codificatie. *100 jaar codificatie N.A.*, 1969, p. 53–62.

GARCÍA, PABLO COVA & SUÁREZ, OCTAVIO M. Especies del género Drosophila encontrada hasta ahora en Venezuela. *Revista Venez. Sanidad y Asistencia Social 27*, 1962, 2, p. 317–351, 30 figs.

GASTEL, P. VAN: J. A. Pengel, een premier die méér was. *N. Rott. Crt.* 14.II.1969, p. 3, portr.

Geen grote onthullingen in rapport van regering. *Amigoe* 18.VI.1969, ill.

GEESINK, JOOP; see: Caribbean Festival.

Geitenprobleem Aruba op drift in politiek kielwater. *Amigoe* 4.III.1969, p. 5.

GEIJSKES, D. C.: Anax longipes versus Anax concolor. Notes on Odonata of Suriname X. *Stud. Sur. 10*, 1968, p. 67–100, fig. 88–101, pl. 1 excl.

GEIJSKES, D. C.: De insektenfauna van Suriname, ook vergeleken met die van de Antillen, speciaal wat betreft de Odonata. *Entom. Berichten 27*, 1967, p. 69–72.

GEIJSKES, D. C.: Het Surinaamse binnenland en de techniek. *Techniek in Praktijk, Suriname-nummer*, Jan. 1955, 4 pp., 8 figs.

GEIJSKES, D. C.: Insect collecting in Suriname with the help of "malaise" traps. *Stud. Sur. 10*, 1968, p. 101–109, fig. 102–103, pl. 2 excl.

GEIJSKES, D. C.: Libellen gevonden op zee in het Caribisch gebied. *Entom. Ber. 27*, 1967, p. 221–223.

GEIJSKES, D. C.: Natuurwetenschappelijk onderzoek van Suriname 1945–1965. *NWIG 46*, 1967, 1, p. 12–26. – Also in *Twintig jaren Studiekring*, 1968.

GEIJSKES, D. C.: Review of marine biological studies on the Guyana shelf. *Stud. Sur. 10*, 1968, p. 137–152.

GEIJSKES, D. C.: Zoölogisch onderzoek van Suriname 1955–1965. *NWIG 46*, 1967, 1, p. 49–58. – Also in *Twintig jaren Studiekring*, 1968.

GERLINGS, H. J. MARIUS: De Kronen onzer Vorsten. *Rechtsgel. Magazijn Themis 1963*, 3, p. 201–234.

GERLINGS, H. J. MARIUS: Structuur van ons Koninkrijk, I–III. *Alg. Dagblad* 1966: I, De 'twee' Koninkrijken der Nederlanden; 8.III., p. 5. – II, "Nieuwe Stijl" op de oude grondslag . . .; 10.III., p. 5. – III, Gecompliceerde grondwet erfenis uit het verleden; 9.III., p. 5. [Sic].

GERRITSEN, J. A. J.: Bonaire wint zout uit zee.. *Gooi Eemlander* 24.II. 1968, p. 16, 3 figs.

GERRITSEN, J. A. J.: Het eerste nationale park; op Bonaire. *Stinapa 3*, 1969, p. 5–7, 2 figs. – See also: Plantage Washington.

GERRITSEN, J. A. J.: Shonpa [Evertsz] op Bonaire kiest eieren voor zijn geld. *Amigoe* 7.III.1967, p. 5; from *Leidsch Dagblad*.

Gezaghebber O. R. A. Beaujon hield maiden-speech. *Beurs* 20.VI.1968, p. 3. – Gezaghebber Beaujon treedt per 16 april af. *Amigoe* 27.III.1969, p. 1, fig.

Gevolmachtigde Minister W. F. M. Lampe. *Ant. Nwsbr. 8*, 12.X.1966, *15*, p. 1–2, portr.

GILMOUR, E. FORREST: The Coleoptera Cerambycidae of Curaçao, Bonaire and Aruba. *Stud. Cur. 25*, 1968, p. 83–179, fig. 104, pl. 9–18 excl.

GLAZEMA, P.: Indianentekeningen in grotten van Aruba. *Amigoe* 9.V.1969, p. 11, 3 figs.

(GODETT). Zaak W. Godett. *Beurs* 29.IX–2, 15–17.X.1969, etc.; *Amigoe* 1–2.X. etc.

GOIN, COLEMAN J.: A new centrolenid frog from Guyana. *Quart. J. Fla. Ac. Sci. 30*, 1967, 2 (1968), p. 115–118, fig.

GOIN, COLEMAN J.: Behavior of Iguana during rain storms [in Paramaribo]. *Quart. J. Fla. Ac. Sci. 30*, 1967, 2 (1968), p. 119–120.

GOIN, COLEMAN J. & GOIN, OLIVE B.: A new green tree frog from Suriname. *Copeia 1968*, 3, p. 581–583, fig.

Gorsira leidt laatste vergadering eilandsraad. *Amigoe* 1.III.1967, p. 3; see also: M. P. Gorsira, vijftien jaar gezaghebber. 15.IV.1966, 7 figs.

GORMAN, GEORGE C. & ATKINS, LEONARD: The zoogeography of Lesser Antillean Anolis lizards – An analysis based upon chromosomes and lactic dehydrogenases. *Bull. Mus. Comp. Zool. Harvard 138*, 3, 1969, p. 53–80, 15 figs.

GOSLINGA, CORNELIS CH.: Papachi Sassen, drie onrustige jaren op Curaçao: 1870–1873. *NWIG 46*, 1968, p. 105–149.

Gouverneur opende medische cursussen. *Amigoe* 6.III.1967, p. 3, fig.

Gouverneur opent bureau Verantwoord Ouderschap. *Amigoe* 1.X.1966, p. 1. – See also: 30.IX, p. 4.

Gouverneur Debrot opende nieuwe zittingsjaar Staten. *Beurs* 14.V.1968. – *Amigoe* 13.V.1969.

GOVAERTS, C. H.: Beschouwing over het domiciliebeginsel in het Antilliaans internationaal privaatrecht en in het interregionaal privaatrecht van het koninkrijk. *100 jaar codificatie N.A.*, 1969, p. 63–80.

(Grensconflict). *Sur. Nieuws 19*, 1969, *34*, p. 1–4. – *Amigoe* 31.V.1966; 16 & 19.XII.1967; 15 & 23–24.I. and 7.II.1968; 20–21.VIII.1969. – *Beurs* 4 & 26.I.1968. – *N. Rott. Crt.* 4–5 & 19.I.1968. – Cf. SLUISDOM and TALSMA.

GROOT, SILVIA W. DE: Naar aanleiding van het herdrukken van Benoit's Voyage à Surinam. *NWIG 46*, 1968, p. 292–296.

GUICHERIT, H.: Plantenbescherming (Plant protection). *SL 17*, 1969, p. 93–95, 114.

HABIBE, H.: Taal en kultuur van de Nederlandse Antillen (II). *Watapana 1*, 1969, *4*, p. 6–7.

HACK, H.: Waarom de negers naar Midden-Amerika werden gebracht. *Geogr. Tijdschr. K.N.A.G. 1*, 1967, 3, p. 194–200.

HALL JR., ROBERT A.: Creole linguistics. In: *Current trends in linguistics. 4. Ibero-American and Caribbean linguistics*, 1968, p. 361–371.

HARTMAN, P.: The clay minerals from the boring Alliance-28, Surinam. *Geol. Mijnb. 48*, 1969, p. 121–123, fig.

HARTOG, J.: Anguilla roept herinnering op aan Saba in 1687. Toen wilden 580 Sabanen los van Sint Eustatius. *Beurs* 24.III.1969, p. 2.

HARTOG, J.: Bonaire 'ten Raadhuize' op Curaçao publiekelijk verkocht [1.IX.1869]. Welvaartsplan voor Aruba en Bonaire in ... 1639. *Beurs* 31.VIII.1968, p. 1 & 6.

HARTOG, J. Curaçaodag meer dan herdenking [van H. Anna]. *Beurs* 1.VIII. 1969, p. 4 & 7.

HARTOG, JOH.: Ds. Simons schreef 100 jaar geleden merkwaardig boekje over Curaçao. *Beurs* 19.III.1969, p. 2.

HARTOG, JOHAN: . . . eeuwfeest Hof van Justitie. *Beurs* 29.IV.1969, p. 2.

HARTOG, J.: Gaan de Caribische eilanden hun typische eigenaardigheden verliezen? *Beurs* 2.IV.1969, p. 2.

HARTOG, J.: Gezaghebber Gaerste legde eerste steen voor tegenwoordige bibliotheek. *Beurs* 20.IX.1966, p. 3, 2 figs.

HARTOG, J.: Honderd jaar geleden werd pensionaat Welgelegen geopend. Bolwerk van onderwijs in Latijns-Amerika. *Beurs* 7.VIII.1967, p. 2 & 7.

HARTOG, JOHAN: Interessante feiten uit Aruba's oudste havenreglement. *Beurs* 30.IX.1968, p. 2.

HARTOG, JOHAN: J. H. J. Hamelberg was de pionier van de Antilliaanse geschiedschrijvers. *Beurs* 25 & 27.XI.1968, p. 2, fig.

HARTOG, J.: Op 23 mei 1918 werd Shell Curaçao NV in werking gesteld. *Beurs* 27.V.1968, p. 2.

HARTOG, J.: Piar gerehabiliteerd als vrijheidsstrijder. *Amigoe* 25.IV.1967, p. 6, 2 figs.

HARTOG, JOH.: Rondom het veertig-jarig raffinagefeest van de Lago. *Beurs* 5.III.1969, p. 2. – See also: *Beurs* 30–31.I.1969, p. 2.

HARTOG, J.: Saba's hoofdstad heet honderd jaar 'Town of Leverock'. *Beurs* 1 & 4.VII.1969, p. 3, 2 figs.
MOSES LEVEROCK, pioneer of Saba, 1814–1875.

HARTOG, JOHAN: . . . serie Kerkenzegels onder de loupe. *Beurs* 14, 17 & 21.IV.1969, p. 2.

HARTOG, J.: Simson Vieyra op zestigjarige leeftijd in Amstelveen overleden; gaf eerste dagblad op Aruba uit [Aruba Post, 25.VII.1938]. *Beurs* 25.II.1969, p. 2, portr.

HASSELBACH, O. E.: Enige waarnemingen bij Kenaf (Hibiscus cannabinus L.) (Some observations on kenaf in Surinam). *SL 14*, 1966, p. 61–73, 5 figs.

HAVERSCHMIDT, F.: Additional notes on the eggs of the giant Cowbird. *Bull. Brit. Ornith. Club 87*, 1967, p. 136–137, fig.

HAVERSCHMIDT, F.: De broedkolonie van de Rode Ibis (Eudocimus ruber) in Suriname in 1966. *Ardea* 55, 1967, p. 141–143.

HAVERSCHMIDT, F.: Die Vogelbilder der Maria Sibylla Merian (1647–1717). *Journal für Ornith. 109*, 1968, p. 223–227, 2 figs.

HAVERSCHMIDT, F.: Some further notes on the nesting of birds in termites' nests. *Emu 60*, 1960, p. 53–54.

HAVERSCHMIDT, F.: The eggs of the Giant Cowbird. *Bulletin Brit. Ornith. Club 86*, 1966, 8, p. 144–147. [Surinam].

HAZLETT, BRIAN A.: Observations on the social behavior of the land hermit crab, Coenobita clypeatus (Herbst). *Ecology 47*, 1966, 2, p. 316–317. [Curaçao].

HAZLETT, BRIAN A.: Social behavior of the Paguridae and Diogenidae of Curaçao. *Stud. Cur. 23*, 1966, p. 1–143, fig. 1–41.

HAZLETT, BRIAN A.: Temporary alteration of the behavioural repertoire of a hermit crab. *Nature 210*, 1966, p. 1169–1170. [Curaçao].

HAZLETT, BRIAN A. & BOSSERT, WILLIAM H.: A statistical analysis of the aggressive communications systems of some hermit crabs. *Animal Behaviour 13*, 1965, p. 357–373. [Curaçao].

HENRIQUEZ, E. C.: Familiegronden (Tera di Famia) en oude fideïcommissen (filocommis) op het eiland Curaçao. *100 jaar codificatie N.A.*, 1969, p. 81–103.

HENRIQUEZ, MAY: Sjon Pichiri, komedia den 5 akto adaptá na papiamentu pa – for di 'L'Avare' di Molière. *Ant. Cahiers 5*, 1967, *4*, p. 65–153.

HERMANS, WILLEM FREDERIK: Op de Antillen. *Avenue* Aug. 1969, p. 72–79, 5 col. figs.

HERMES, J. J.: Planctonic Foraminifera from the Seroe Mainsji Formation of Curaçao. *Geol. Mijnb. 47*, 1968, p. 280–290, 3 pls. incl.

Het bankwezen in de Nederlandse Antillen. *Econ. Bulletin Ned. Ant. 1*, Jan. 1968, *4*, p. 1–5.

Het muziekkorps van Pastoor Frie en zijn betekenis voor Curaçao. *De Klok*, Orgaan Sint Vincentiuskring, *238*, July 1968, p. 5–38, figs.

Het openluchtmuseum Nieuw Amsterdam. *Kontakt, Okt. 1966*, p. 10–12, 8 figs.

Het Koninkrijk der Nederlanden. Onder de nationale vlag – ons trotse rood, wit en blauw: sterven kinderen van honger. *Het Stadsblad*, Utrecht, 27.X.1966, p. 1. [Curaçao].

HEYSTER, WILLEM: Nijmeegse student [Raymundo Debrot] maakt wetenschappelijke film. *Tijdingen voor katholieken 9*, Dec. 1967, *4*, p. 8–9, 3 figs.

HILLEN, D.: Publiciteitsmedia in Suriname. *Schakels S 69*, 1969, 24 pp., 14 figs., cover fig.
Nieuwsvoorziening, p. 1. Pers, p. 7. Radio, p. 11. Televisie, p. 17.

Hilton Hotel krijgt gestalte. *Amigoe* 18.VIII.1966, p. 3, fig. – See also: 3.VI; *Beurs* 15.VI., 6.VII.1966, 2.II.1967. – Hilton Hotel op Curaçao geopend. *Ant. Nwsbr. 9*, 27.XII.1967, *25* p. 3–4, fig. See also: *Beurs* 9.XII.1967, p. 1, 7, 9 & 12, 10 figs. *Amigoe* 9.XII.1967, p. 1, 3 & 4, figs. – Hilton Hotel op Curaçao. *Amigoe Bijlage* 8.XII.1967, p. 9–16, 19 figs. See also: *Beurs* 24.XI.1967, p. 5; 4 & 8.XII. – (Hilton Curaçao). *Amigoe* 9.III.1968; 30.III; 9.V; 16 & 25.VII. *Antillen Nu 2*, Sep. 1969, p. (4).

HINDORIE, D. R.: Agrarisch technologisch onderzoek (Agro technology). *SL 17*, 1969, p. 86–92 & 114, 1 pl. excl.

Hitweek- en Knalpot-affaires. *Amigoe* 17.I.1968, p. 3. – See: Knalpot.

HOEVEN, PIET VAN DER: Curaçao aan rand van bankroet, Rapport Grontmij-Sogréah. Every goat is a vote. *Amigoe* 15.I.1969, p. 6; see also: 16.I, p. 1.

HOEVEN, P. VAN DER: Onderwijs in beweging. *Amigoe* 25.VIII.1966, Onderwijsnummer p. i–iv; see also: p. 6.

(HOEVEN, P. V. D.): Op financieel terrein grote sanering nodig. *Amigoe* 18.VII.1969, p. 9.

Honderd jaar codificatie. *Amigoe* 2.V.1969, p. 9, 4 figs. See also: 26.IV, p. 3.

Holten van B.T.S. repatrieert. Sinds 1950 op Bonaire. Directeur H.L.M. –. *Beurs* 11.VII.1969, p. 7, fig.

HOLTHUIS, L. B.: On a new species of Uca from the West Indian region (Crustacea, Brachyura, Ocypodidae). *Zool. Meded. Leiden 42*, 1967, 6, p. 51–54.
Uca burgersi from the Netherlands Antilles and other islands.

HOFF, B. J.: Pater W. G. Ahlbrinck 1885–1966. *NWIG 46*, 1968, p. 288–291, 1 pl. excl.

HOOFTMAN, J. C.: Curaçao is very European. *Alg. Handelsblad* 31.VIII. 1968.

HOOFTMAN, J. C.: Steeds meer toeristen naar de Ned. Antillen. *Amigoe* 18.VIII.1969, p. 9.

HOOFTMAN, J. C.: Toerisme op de ABC-eilanden. Hotelbouw . . . *Schakels NA 55*, 1969, p. 5–12, 7 figs.

HOOGENDOORN, R.: [Review of] De Bovenwindse Eilanden, van Dr. Joh. Hartog, 1964. *Caribbean Studies 6*, 1966, *1*, p. 70–72.

HOOGERWERF, DICK (= MOBY DICK): Aves – Ha vis!!! *Scubasda 2*, 1968, *19*, p. 7–11; *20* p. 8–12; *21* p. 7–12; *3*, 1969, *22* p. 7–12; *23* p. 9–12.

HOOGERWERF, DICK (= MOBY DICK): Volkswoningen voor vissen. Kunstmatige riffen. *Scubasda 2*, 1968, *15* p. 1–3; see also: *2*, *14* p. 1–2, *19* p. 3; and *3*, Jan. 1969, p. 1–3. – Cf. *Amigoe* 29.V.1968, p. 9.

HOOGERWERF (= MOBY DICK): Toeristische druk op onze kwetsbare riffen te verwachten? *Scubasda 3*, Jan. 1969, *22* p. 1–3.

Hooghart, econoom voor het ziekenhuiswezen. Drs. D. A. –. *Sur. Nieuws 19*, 1969, *34*, p. 7–9, portr.

HOOIJER, D. A.: Pleistocene vertebrates of the Netherlands Antilles. In: MARTIN & WRIGHT, Jr., *Pleistocene extinctions*; Proc. VII Congress Int. Ass. Quatern. Res., 1967, p. 399–406, 4 figs.

Hospitaal [Sint Elisabeth –] op een na grootste werkgever ... *Amigoe* 5.III.1969, p. 9.

(Hotelbouw). Hotel Holiday Inn Curaçao. Eerste steenlegging. *Beurs* 1.XI. 1967; also 7.X. and 7.XII. – Hotel Flamboyant. *Amigoe* 25.II.1967. – Hazeleger bouwt tweede hotel op Curaçao ... Cornelisbaaiplan ... Rifplan ... *Beurs* 2.IV.1968. – Hotel Santa Martha Baai. *Amigoe* 5.V.1969; *Beurs* 5.V. – Plan bouw modern hotel op Statius. The Golden Era Hotel. *Amigoe* 12.XI.1968. – Weinig Nederlandse belangstelling voor hotelbouw in Ned. Antillen. *Amigoe* 19.IX.1969.

(Hotelstaking). Wilde staking legt hotels lam. *Beurs* 8.IV.1968, also: 9–11.IV. See: 19.IV.1968, and 16.XI.1966. *Amigoe* 8.IV & 9.V.1968.

HOUTER, F. DEN: Wat nu? *N. Rott. Crt.* 7.VI.1969.
Interview C. B. MEYER-CRATZ.

HUBER, H. C. U. J.: Enkele opmerkingen over de specifieke regeling betreffende de toestemming tot erkenning in het Surinaams Burgerlijk Wetboek. *Een eeuw Sur. codificatie*, 1969, p. 145–151.

HUGHES CLARKE, M. W.: A microproblematicum from the Paleocene of Surinam. *Geol. Mijnb. 48*, 1969, p. 181–183, 2 figs., pl. incl.

HUMES, ARTHUR G.: Copepods of the genus Scambicornus (Cyclopoida, Lichomolgidae) associated with holothurians in the West Indies. *Stud. Cur. 29*, 1969, p. 79–95, fig. 37–83. [Curaçao, Bonaire].

HUMES, ARTHUR G.: The cyclopoid copepod Pseudomyicola spinosus (Raffaele & Monticelli) from marine pelecypods, chiefly in Bermuda and the West Indies. *Beaufortia 14*, 1968, 178, p. 203–226, 35 figs. [Curaçao].

HUMPHREY, PHILIP S. & FREUND, RUDOLF: Notes on a collection of birds from Surinam. *Postilla*, Yale Peabody Mus., *60*, 1962, 11 pp., map.

HUISWOUD, R. R.: De proeftuinen in de jonge en oude kustvlakte (Experimental farms in the young and old coastal plain). *SL 17*, 1969, p. 100–101, 115.

HUISWOUD, R. R.: Het onderzoek in peulvruchten en groenten (Pulses and vegetables). *SL 17*, 1969, p. 53–55, 111–112.

HUISWOUD, R. R.: Maïs en sorghum (Corn and sorghum). *SL 17*, 1969, p. 51–52, 110–111.

HUISWOUD, R. R.: Nieuwe gewassen (New introductions). *SL 17*, 1969, p. 56, 112.

HUNKAR, A. E. S.: Grasland onderzoek (Grassland). *SL 17*, 1969, p. 37–40, 109–110.

HUNKAR, A. E. S. & DULDER, I. G.: Perspektief van de slachtveehouderij in Suriname (Perspectives of beefproduction in Surinam). *SL 16*, 1968, p. 4–16, fig.

HUNKAR, A. E. S. & HERMELIJN, W. A.: Een Blissus bestrijdingsproef in gazonnen (A chinch bug-control experiment in lawns). *SL 16*, 1968, p. 43–48.

HUNKAR, A. E. S. & SMIT, B. A.: Studies on the need for energy supplementation for milk production on tropical grassland. *SL 16*, 1968, p. 34–42.

Identidad Antiyano. Eerste studie-weekeinde van –. *Beurs* 28.IV.1969, p. 2, 2 figs.; also: 11.IV., p. 2; see also: 30.V.1968, p. 4.

Ilushon di Anoche. Midzomernachtsdroom ... *Amigoe* 12.I.1968, p. 3, ill. – See also: *Beurs* 22.I.1968, p. 2, ill.

Indiaans kerkhof blootgelegd. *Amigoe* 26.X.1966, p. 1, 2 figs.

In het voetspoor der apartheid. Review of JAISI (= J. SINGH): 'De kern van de Surinaamse problematiek'. *De Vrije Stem* 8.VII.1961, p. 3.

In tien jaar enorme groei Wit Gele Kruis Aruba. *Ant. Nwsbr. 10*, 1969, *51*, p. 5–6.

Installatie mr. [C. H. B.] Boot en griffier [C. A. A.] Nicastia. Hof-president mr. [J. C. A.] Engel wijdde belangrijke beschouwingen aan publiciteit rechtszaken. *Beurs* 12.VIII.1969, p. 2–4.

Ir. G. P. Tiggelman, directeur van het ministerie van LVV. *Sur. Nieuws 19*, 2.VIII.1969, *30*, p. 4–6, portr.

Is er een alternatief na Pengel? *Alg. Handelsblad* 20.IX.1969.

Isn't it time for fishermen to use well-equipped, seaworthy boats? *Aruba Esso News 30*, 1969, *16*, p. 4–5, 8 figs.

Jaarvergadering Natuurwetenschappelijke Studiekring ... *Ant. Nwsbr. 10*, 1969, *36*, p. 6–7.

Jacht op Surinaamse hulpbronnen. Bauxiet, hout, landbouwproducten, vis en fruit. *Telegraaf* 28.VI.1969, p. 47, 2 figs.

JACOBI, E. F.: Kort bezoek aan de West. *Artis 14*, 1968, (1) p. 4–10, 13 figs.; (2) p. 56–58, 5 figs.

JANSSEN, J. J.: Zeeschildpadden aan onze kust. *Bauxco Nieuws 19*, 1969, *5*, p. 4–10, 11 figs. cover excl.

JESURUN, F.: De zorg voor het gehandicapte kind in Suriname. *Pedag. Didact. Bulletin 4*, 1969, p. 16.

Jeugdbibliotheek een bron van kindervreugde. Mevr. Polinet-de Groot ... *Beurs* 8.IV.1967, p. 9, 2 figs.

Joden Savanne. *Bauxco Nieuws 18*, 1968, *11*, p. 14–18, 7 figs.

Johan Adolf Pengel. *Alg. Handelsblad*, 14.II.1969, portr.

JONES, ROBERT F.: The scene/Bonaire. A strong life in 'the Low Place'. *Life Atlantic 42*, 29.V.1967, 10, p. 2–3.

JONG, B. DE: Frater Arnoldo pleit voor stap terug als vooruitgang in Curaçaose flora. *Amigoe* 18.VII.1968, p. 8.

KAMERLING, G. E. & BIPAT, R.: Bodemfysisch en agrohydrologisch onderzoek. *Meded. Landbouwproefsta. 43* (Jaarverslag 1967), Dec. 1968, p. 30–54, fig. 1–15.

KAMERLING, G. E. & BIPAT, R.: Bodemfysisch en agrohydrologisch onderzoek. *SL 17*, 1969, p. 62–65, 6 pls. excl.

KARMAN, J.: Lagere-schooljeugd en televisie op Curaçao. Verslag van een in juni 1965 gehouden onderzoek. *Pedag. Didact. Bulletin 3*, Bijlage II, 1968, 10 pp.

KAT, P. J.: P. van Zeil (NKV): 'Sociale rechtvaardigheid op Curaçao onbekend'. *Alg. Handelsblad* 2.VI.1969, p. 3.

Katechetisch centrum ten dienste van onderwijs en gezinnen. *Amigoe* 15.III.1969, p. 9 & 11, 2 figs.

KION, J. G.: Vandaag. *Beurs* 10.VI.1969, p. 1–2.
Farewell article of the editor of the 'Beurs- en Nieuwsberichten' who spent 23 years on Curaçao. – See also 16.VI. p. 2. *Amigoe* 16.VI, p. 1.

KLEIN, W. H. A.: Antieke gebruiksflessen in Suriname (Old Surinam wine bottles). *NWIG 45*, 1966, p. 121–136, 7 text-figs., fig. 8–56 on 7 pls. excl.

KLM Aerocarto NV brengt Suriname nog beter in kaart. *Suriname feiten en cijfers 9*, Sep. 1969, p. 1 & 4, 2 figs.

KLOOS, P.: Een nacht op Eilanti. *Panda Nieuws 4*, nov. 1967, *3*, p. I–III. In *Blijdorp-Geluiden 15, 11*; see also: SOMBERG-HONIG.

KLOOS PETER: Ethnographic research among the Maroni River Caribs of Surinam. *WOTRO Report for 1968*, 1969, p. 31–33, 2 phot. excl.

Knalpot bracht school in opspraak. *Beurs* 15.XI.1967; see also: 16.XI, 11 & 16.XII. – *Amigoe* 11.XI., 15.XII, and 17.I.1968. Cf. BOUKEMA, *Vrij Nederland* 9.XII.1967.

KOEK-NOORMAN, J.: A contribution to the wood anatomy of South American (chiefly Suriname) Rubiaceae. *Acta bot. neerl. 18*, 1969, p. 108–123, 9 pls. incl.; p. 377–395.

KOENRAADT, G. P.: Het verloop van de consumptie van rijst en tarwemeel in Suriname (The course of the consumption of rice and flour in Surinam). *SL 15*, 1967, p. 37–43.

KOEVOETS, WIM: Minister Bakker over Kamerdebat Curaçao. *Telegraaf* 7.VI.1969, p. 7.

KOHLS, GLEN M.: New records of ticks from the Lesser Antilles. *Stud. Cur. 28*, 1969, p. 126–134.

KOHLS, GLEN M. & CLIFFORD, CARLETON M. & JONES, ELEANOR K.: The systematics of the subfamily Ornithodorinae (Acarina: Argasidae). IV. Eight new species of Ornithodoros from the Western Hemisphere. *Annals Entom. Soc. Amer. 62*, 1969, p. 1035–1043, 28 figs. [Curaçao].

Koningin benoemt premier dr. E. Jonckheer tot Commandeur in de Orde van de Nederlandse Leeuw. Maakte het Statuut tot levende werkelijkheid. *Beurs* 14.II.1968, p. 1 & 6, 2 figs.

KONINGSBRUGGEN, PETER H. VAN: Notities van een dienstplichtig soldaat in Suriname. *Utr. Nwsbl.* 24.VII.1968, p. 8., fig.

KOOL, HALBO C.: Julian Coco 'voortreffelijk musicus, uitzonderlijk begaafd'. *Amigoe* 15.VII.1966, p. 4.

KOOPMAN, KARL F.: Taxonomic and distributional notes on Lesser Antillean bats. *Am. Mus. Novitates 2333*, 1968, 13 pp.

KRAMER, K. U.: Two new species of ferns from Suriname. *Acta bot. neerl. 18*, 1, 1969, p. 138–142, 2 figs.

KRAMER, K. U. & DONSELAAR, J. VAN: A sketch of the vegetation and flora of the Kappel Savanna near Tafelberg, Suriname. *Proc. Kon. Ned. Akad. Wet.* (*C*) *71*, 5, 1968, p. 495–524, 2 figs., 11 phot. on 6 pls. & folding table excl.

Kranslegging en redevoering premier Kroon bij standbeeld Pedro Luis Brion. *Beurs* 5.VII.1968, p. 4, fig.

KRIEGER, R. TH.: Plantmateriaalvoorziening (Nurseries). *SL 17*, 1969, p. 102–105, 116.

KRISTENSEN, I.: De kwi-kwi's Hoplosternum en Callichthys. *Het Aquarium 37*, 6, Dec. 1966, p. 122–126, ill.

KRISTENSEN, I.: Ecology of hypersaline water in the Netherlands Antilles. *Archives Néerl. Zool. 17*, 1967, 2, p. 291–292.

Kroniek. *SL 14–17*, 1966–1969, each number.

KROON, C. D.: Algemene beschouwingen door minister – bij de mondelinge behandeling der begroting 1968. *Econ. Bull. N.A. 1*, 1968, 6, p. 1, 3, 5 & 7.

(KROON, C. D.): 'Wij weten waarheen'. Interview. *Beurs* 30.VIII.1969, p. 3, portr.

KROSS, R.: Suriname en Nederland. *ASVA Derde Wereldweek Dokumentatiemap* 1968, p. 51–55; also in: *Enig zicht op Suriname*, 1969, 5 pp.

KRUIJER, G. J.: [Review of] Annemarie de Waal Malefijt, The Javanese of Surinam, 1963. *NWIG 45*, 1966, p. 153–159.

KRUIJER, G. J.: [Review of] Bos-Niermeyer Atlas der gehele Aarde, 1967. *NWIG 46*, 1968, p. 188–193.

KRUIJER, G. J.: Guyana in Guiana? *NWIG 46*, 1968, p. 176–178.

KRUIJER, G. J.: [Review of] J. D. Speckmann, Marriage and kinship among the Indians in Surinam, 1965. *NWIG 45*, 1966, p. 145–152.

KUIJK, OTTO: Curaçao speelde met vuur ... en verloor. *Telegraaf* 7.VI. 1969, p. 5, ills. – Bewogen gouverneur Debrot over Koninkrijksstatuut. 9.VI.1969, p. 7, portr.

KUIL, H.: Wormen bij het rund in Suriname, III (Helminths in cattle in Surinam). *SL 14*, 1966, p. 74–89.

Kunst in aluminium [Stuart Robles de Medina]. *Bauxco-Nieuws Kerstmis 1967*, p. 4–7, 7 figs.

Kunstmatig rif bij Sint Michielsbaai. Autowrakken dienen ter verbetering visstand. *Amigoe* 4.XI.1968, p. 3, foto. – Cf. HOOGERWERF.

KUYP, E. VAN DER: Gezondheidszorg en -toestand in de Nederlandse Antillen en Suriname. *Tijdschr. Ziekenverpleging 19*, 1966, p. 408–417.

KUYP, E. VAN DER: Voedingsgewassen bij de Benedenlandse Indianen (Crops of the Lowland Amerindians in Surinam). *SL 14*, 1966, p. 149–160.

LAEYENDECKER-ROOSENBURG, D. M.: A palynological investigation of some archaeologically interesting sections in northwestern Surinam. *Leidse Geol. Meded. 38*, 1966, p. 31–36, 5 folding diagr. excl.

LAGAAIJ, R.: Paleocene Bryozoa from a boring in Surinam. *Geol. Mijnb. 48*, 1969, p. 165–175, 4 figs., pl. incl.

Lago. 40 years of refining ... *Aruba Esso News Spec. Issue* 29.I.1969, 20 pp., ill.

LAND, J. VAN DER: A new Aschelminth, probably related to the Priapulida. *Zool. Meded. Leiden 42*, 1968, 22, p. 237–250, 18 figs. [Curaçao].

LAND, J. VAN DER: Florarctus antillensis, a new tardigrade from the coral sand of Curaçao. *Stud. Cur. 26*, 1968, p. 140–146, fig. 104–112.

(Landbouwproefstation Suriname, 13e lustrum). *SL 17*, 1969, 1, p. 1–116, ill.

Landsverordening houdende regeling vakantie, vakantie-uitkering en vrijstelling van dienst. Verouderde verlofbepalingen ... *Beurs* 14.IV.1969, p. 3–4.

LANJOUW, J.: Botanisch onderzoek van Suriname: 1945–1965. *NWIG 46*, 1967, 1, p. 42–48. – Also in: *Twintig jaren Studiekring*, 1968.

LAUDY, MARION: Eric Williams houdt hart van Trinidad kloppende. *Amigoe* 28.VIII.1969, p. 9, 3 figs.

LAUDY, MARION: Lou A. M. Lichtveld: Een filosoof in de schaduw van een amandelboom. *Amigoe* 24.V.1969, p. 11, portr.

LAUDY MARION: Prof. Rosier: Spoor 't dode punt op in Latijns Amerika. *Amigoe* 6.VI.1969, p. 9, portr.; see also: 11.VI., p. 9.

LAUDY MARION: Surinaamse ex-premier J. Pengel. *Amigoe* 21.VI.1969, p. 9.

LEENTVAAR, P.: The artificial Brokopondo Lake of the Suriname River. Its biological implications. *Atas Simpósio Biota Amazônica 3* (Limnol.) 1967, p. 127–140, 6 figs., 4 folding tables excl.

LEENTVAAR, P.: The Brokopondo Lake in Surinam. *Verh. Intern. Verein. Limnol. 16*, Dec. 1966, p. 680–684, 2 figs.

LEENTVAAR, P.: The Brokopondo Research Project, Surinam. In: LOWE-MCCONNELL, *Man-made lakes*, 1966, p. 33–42, 2 figs., folding map excl.

LEEUWEN, H. D. VAN: Veranderingen en onderwijs in Suriname. *Sociol. Gids 15*, 1968, 6, p. 379–392.

LEEUWEN, W. C. J. [= BOELI VAN LEEUWEN]: Gesprek met Amador Nita. *Amigoe* 15.VIII.1969, p. 9 & 11, portraits.

LEEUWENBERG, A. J. M.: Notes on American Gesneriaceae III. *Acta botanica neerl.* 14, 1965, p. 155–158, 1 fig. [Surinam].

LEFFELAAR, H. L.: Oud-minister Frank Essed. *Utr. Nwsbl.* 25.II.1969, p. 11. – Oppositie-leider Lachmon. Ik kan niet meer met Pengel samenwerken. 26.II., p. 2, portr. – Surinaams 'enfant terrible', Bruma, 27.II., p. 3.

LEMS, G.: Gegevens over drie legitieme cacao families (Data about three legitimate cacao progenies). *SL 15*, 1967, p. 11–22.

LEMS, G.: Overzicht van het Liberia-koffieteelt en selectieprogramma (Review of the Liberia coffee breeding and selection program). *SL 14*, 1966, p. 95–103.

LEUNING, H. A.: R. Kool, Agricultural planning in Surinam, 1950–1960. An evaluation. *SL 14*, 1966, p. 162–163.

LICHTVELD, URSY M.: De onbekende Herlein. *NWIG 45*, 1966, p. 27–31.

LIM, HANNY: Cola Debrot, gouverneur en dichter. *Elseviers Weekblad 22*, 30.VII.1966, *31*, p. 21–29, 6 figs., col. portr. on cover.

LINDE, J. M. VAN DER: Drie eeuwen met Suriname. *Alg. Handelsblad Suppl.* 28.X.1967.

LINDEIJER, TOM: Viering van de jaarwisseling. *Schakels NA 53*, 1968, p. 18–20, 1 fig.

LOAH, J. P. & GONESH, D. J.: Bacoven onderzoek (Bananas). *SL 17*, 1969, p. 33–36, 109.

LOPEZ, H. TH.: Is de eilandsontvanger bevoegd zelfstandig op te treden? *Justicia N.A. 3*, 1967, 3, p. 69–73.

LOPEZ, H. TH.: Landsverordening op stichtingen. *Justicia 4*, 1968, 4, p. 105–112.

LUCIA, F. J.: Recent sediments and diagenesis of South Bonaire, Netherlands Antilles. *Journal Sed. Petrol. 38*, 1968, p. 845–858.

LUIDENS, H. P.: De verdachte en de beklaagde. *Justicia N.A. 2*, 1966, 3, p. 73–76.

LUNING, H. A.: Enkele kanttekeningen aangaande de taak van de landbouw bij de ekonomische ontwikkeling van Suriname (Some notes on the place of agriculture in the economic development of Surinam). *SL 14*, 1966, p. 117–135, 1 fig. – Also: *Celos bulletins* no. 2.

LUYKEN, R.: Nutrition research in Surinam. *WOTRO report 1968*, 1969, p. 34–37, 2 phot. excl.

LUYKEN, R. & LUYKEN-KONING, F. W. M.: Studies on physiology of nutrition in Surinam. XII. Nutrition and development of muscular, skeletal, and adipose tissues in Surinam children. *Amer. J. Clin. Nutr. 22*, 1969, 4, p. 519–526.

MAAS, P. W. TH.: Bliksembeschadiging bij Congo bakoven in Suriname (Lightning damage to Congo bananas in Surinam). *SL 15*, 1967, p. 44–46, fig.

MAAS, P. W. TH.: Plantenziektekundig onderzoek (Plant diseases). *SL 17*, 1969, p. 66–75, 113.

Maduro & Curiel's Bank vijftig jaar. *Amigoe* 21.XII.1966, p. 7.

MAGUIRE, BASSETT: The genus Clusia (Guttiferae) in Suriname. *Acta bot. neerl. 15*, 1966, p. 63–75.

MALONEY, NEIL J.: Geomorphology of the continental margin of Venezuela. Part 3. Bonaire Basin (66° W to 70° W longitude). *Boletín Inst. Oceanogr. Univ. Oriente 6*, 2, Dec. 1967 (1968), p. 286–302, 9 figs.

MANGATTALE, HENRI: A Aves, un îlot presque introuvable. *France-Antilles* Samedi 22.IV.1967, p. 12, 9 figs.

Manuel Piar ... *Beurs* 24.XI.1967, p. 2; also: 30.X, p. 2. – Piar-beeld ... *Amigoe* 20.IX.1966, p. 1 & 3, fig.; also 1.II.1968, p. 3.

MARI, H. DE: Antilliaanse vakbondsleider Hubert A. Rojer spreekt zich uit. *Telegraaf* 6.VI.1969, p. 13.

Maria Miranda [TEDDY KRENZ-SENIOR] ... Schrijfster ... *Amigoe* 13.IV. 1968, p. 3, portr. – Cf. 14.III.

Mariënburg weer toekomst. *Het Vaderland* 9.X.1968. – See also: *Suriname feiten en cijfers 1968*, 3, p. 1–2, 6 figs.

MARKS, A. F.: Some aspects of economic development and population growth in Curaçao. *Oost & West 61*, 1968, *1*, p. 10–14, 4 figs.; *2*, p. 8–12, 2 figs.; *3*, p. 14–16.

MARSEILLE, A.: Aruba voelt zich bij Curaçao achtergesteld. *Amigoe* 27.III.1968, p. 7, 1 fig. – Op de Antillen welvaart meer nabij dan in Suriname. *Beurs* 18.V.1968, p. 4. Also: *Amigoe* 20.IV.1968, p. 6.

MATHEWS, THOMAS G.: The Spanish domination of Saint Martin (1633–1648). *Caribbean Studies 9*, 1969, *1*, p. 3–23, 4 pls. excl.

MATSUMOTO, TATSURO: A Cretaceous Ammonite from the Island of Curaçao, Netherlands Antilles. – With Appendix by BEETS: Stratigraphic

position and age ... *Memoirs Fac. Sci. Kyushu Univ.* (*D, Geol. 17*), Sep. 1966, 3, p. 277–286, figs. 1–4, pl. 31 excl. – Appendix, p. 287–294, figs. 5–7.

McConnell, R. B. & Masson Smith, D. & Berrange, J. P.: Geological and geophysical evidence for a rift valley in the Guiana Shield. *Geol. Mijnb. 48*, 1969, 2, p. 189–200, 4 figs.

Mees, G. F.: Enige voor de avifauna van Suriname nieuwe vogelsoorten. *De Giervalk*, Revue belge d'ornithologie, *58*, p. 101–107.

Mees, G. F.: Freshwater fishes of Suriname: The genus Heptapterus (Pimelodidae). *Zool. Meded. Leiden 42*, 1967, 20, p. 215–229, 4 figs.

Meet me in Sint Maarten. *Caribbean Beachcomber Jan–Feb. 1968* Spec. Suppl., 16 pp., 24 figs. incl. colour.

Meilink-Roelofsz, M. A. P.: Een archiefreis in West-Indië in 1965. *NWIG 46*, 1968, (I) p. 261–287; *47*, 1969, (II) p. 67–90.

Mennega, Alberta M. W.: The wood structure of Dicranostyles (Convolvulaceae). *Acta bot. neerl. 18*, 1969, p. 173–179, 6 figs.

Mensing, Martin: Expeditie onder leiding van Amsterdammer Michels ontdekt Indianenstam ... *Telegraaf* 17.VIII.1968, p. 25, 4 figs.

Met afscheid dr [A.] van der Sar verliest Curaçao een begrip. *Amigeo* 10.V.1969, p. 6.

Metzsch, E. H. von: Navigation and bathymetric investigations on the Surinam shelf during the survey in 1966. *Sci. invest. shelf Surinam 1966*, 1967 (1968), p. 9–10, fig. 1–2.

Meuter van Kadasterkantoor nam gisteren afscheid. De Heer J.A. —. *Beurs* 31.VII.1969, p. 2 & 4; see also: 29.VII., p. 4.

(Mijnmaatschappij). *Beurs* 18.VI and 19.VIII.1966; 8.III.1968; 13.VI, 29.VIII and 15.IX.1969. – *Amigoe* 15.VI, 17–18.VIII and 2–5, 8–9 & 15.IX.1969.

Mike Ascencio vertelt over zijn 40-jarige C.T.C.-loopbaan. Onvergetelijke herinneringen aan ... John Menge. *Beurs* 20.IX.1968, p. 6, figs.

Minister Edgar Wijngaarde: Begrotingstekort opgevangen. Blommesteinse-gedachte fout! *Vrije Stem* 29.IV.1969.

Minister Petronia legde eerste steen voor Rechtshogeschool. *Beurs* 2.V. 1969, p. 2. [Speech of P. T. M. Sprockel] – Also: *Ant. Nieuwsbrief 10*, 14.V.1969, *40*, p. 1–2, fig.

Mitrasing, F. E. M.: De constitutionele termen 'Kerkgenootschap' en 'Godsdienstige Gemeenschap'. *Sur. Juristenblad 8*, 1967, p. 29–34.

MITRASING, F. E. M.: De proeve [van een nieuwe grondwet] 'geproefd' in het licht der historie. *Sur. Juristenblad 9*, 1967, p. 1–14.

MITRASING, F. E. M.: Surinaams Recht. *Sur. Juristemblad 10*, 1968, p. 1–5.

MOBY DICK, see: HOOGERWERF, DICK.

Monseigneur Martinus Niewindt. Eerste Apostolisch Vicaris van Curaçao. *De Klok*, Orgaan Sint Vincentiuskring, *244*, Jan. 1968; p. 9–29: Schets der missie van Curaçao, by Bishop MARTINUS [NIEWINDT], d.d. 1.VIII.1854, previously published in *De Godsdienstvriend*.

MONTSMA, G.: De lactatiekromme van het melkvee op de Landsboerderij (The milk yield curve of the dairy herd at the Government Livestock Farm in Surinam). *SL 16*, 1968, p. 17–26, 4 figs.

MORTON, JULIA F.: A survey of medicinal plants of Curaçao. *Econ. Botany 22*, 1968, 1, p. 87–102, 8 figs.

MORTON, JULIA F.: Cadushi (Cereus repandus Mill.), a useful cactus of Curaçao. *Economic Botany 21*, 1967, 2, p. 185–191, 8 figs.

MORTON, JULIA F.: The Calabash (Crescentia cujete) in folk medicine. *Econ. Botany 22*, 1968, 3, p. 273–380, 7 figs. [Curaçao, figs. 1–2].

Mr. Dr. M. F. da Costa Gomez hedenmorgen overleden. *Beurs* 22.XI.1966, portr.; 23.XI., fig. – Morto inesperá di mr. M. F. da Costa Gomez. *Union 45, 2297*, 24.XI.1966, p. 1, 2 figs.

Mr. [J. C. A.] Engel bij installatie mr. [C. H. B.] Boot: Ambt rechter op N.A. geen rustige erebaan. *Amigoe* 12.VIII.1969, p. 3.

NAGA [Nederlands-Antilliaans Genootschap van Academici] herdacht tweede lustrum. Mede-oprichter mr. dr. E. C. Henriquez hield een realistische rede. *Beurs* 13.II.1969, p. 2. – See also: *Amigoe* 18.II. p. 3.

Nationale Parken; see: Stinapa.

National Parks Foundation plans to develop a natural reservation. *Aruba Esso News 30*, 1969, 7, p. 4–6, 8 figs.

Natuurbescherming (Suriname). *Jaarverslag Lands Bosbeheer 1966*, 1967, p. 23, 2 pls. excl.

Natuurwetenschappelijke Werkgroep herdenkt 20-jarig bestaan. *Beurs* 15.II.1969, p. 2, 2 figs.

NEUMANN, PETER: Wirtschafft und materielle Kultur der Buschneger Surinames. Ein Beitrag zur Erforschung afroamerikanischer Probleme. *Abh. Ber. Staatl. Mus. Völkerk. Dresden 26*, 1967, p. 1–181, 28 figs. on 16 pls. excl., folding map.

New Aruba research center is opened using facilities provided by Company. *Aruba Esso News 28*, 1967, *15*, p. 1 & 6.

Nicolaas Piña Lampe, voorlichter-politicus-literator. *Amigoe* 20.IV.1967, p. 6, portr. [interview] – Nicolaas Piña in woning doodgestoken . . . *Beurs* 2.VI.1967, p. 1–2, 2 portr.; see also: 3.VI. Begrafenis . . . 5.VI, p. 7, 4 figs.

NIELEN, E.: Boeli's vreemdeling verdronken in mysticisme. *Pika 4*, Feb. 1965, p. 1–5.

NIEMAN, R. M.: Tropische vakantie in ons koninkrijk. *De Vrouw & haar Huis 63*, juli 1969, p. 396–399, 5 figs. [Suriname].

NIESER, N.: Notonectidae of Suriname with additional records of other Neotropical species. *Stud. Sur. 10*, 1968, p. 110–136, fig. 104–144.

NIESER, N.: The Heteroptera of the Netherlands Antilles – VI. Notonectidae. *Stud. Cur. 24*, 1967, p. 157–189, fig. 45–80.

NIESER, N.: The Heteroptera of the Netherlands Antilles – VII. Corixidae. *Stud. Cur. 28*, 1969, p. 135–164, fig. 60–102.

Nieuwe haven voor de hoofdstad. *Bauxco Nieuws 17*, 1966, *7*, p. 8–9, 2 figs.

Nieuwe weg Paranam-Lelydorp. *Bauxco Nieuws 17*, 1966, *9*, p. 4–7, 10 figs.

NIJSSEN, H. & ISBRÜCKER, I. J. H.: Gymnotus carapo and G. anguillaris (syn.: G. coropinae), two often confused species of gymnotid fishes. *Beaufortia 15*, 1968, 203, p. 161–168, 1 fig. [Surinam].

NIJSSEN, H. & ISBRÜCKER, I. J. H.: Notes on the Guiana species of Corydoras Lacépède, 1803, with descriptions of seven new species and designation of a neotype for Corydoras punctatus (Bloch, 1794) – (Pisces, Cypriniformes, Callichthyidae). *Zool. Meded. Leiden 42*, 1967, 5, p. 21–50, 4 figs., pl. 1–5 excl.

NIJSSEN-MEYER, J.: On the occurrence of Haliotis pourtalesii Dall, 1881, off Surinam (South America). *Zool. Meded. Leiden 43*, 1969, 16, p. 203–206, 2 figs., pl. 1 excl.

NIJVELDT, W.: Two gall midges from Surinam (Diptera, Cecidomyiidae). *Stud. Sur. 10*, 1968, p. 61–66, fig. 75–87.

NOORDEN, D. VAN: Enige gedachten omtrent het optreden der Landsregeringen bij het tot stand brengen van internationale overeenkomsten. *Justicia N.A. 2*, 1966, p. 113–118.

NOORDERMEER, ELLY J. & WAGNER, C. W.: Preliminary note on the ostracod faunas of the boring Alliance-28 in Surinam (Dutch Guiana). *Geol. Mijnb. 48*, 1969, 2, p. 163–164, folding enclosure excl.

NOOYEN, H.; see: Aruba Nostra. *Amigoe*, 1966–'67

NOTA, D. J. G.: Geomorphology and sediments of western Surinam shelf; a preliminary note. *Geol. Mijnb. 48*, 1969, 2, p. 185–188, (4) figs.

Octagoon geopend als Bolivariaans museum. *Amigoe* 24.VII.1969, p. 3, fig. – See also: 11.VII., p. 3; 23.IX.1966, p. 2. *Beurs* 24.VII.1968; 25.III. 1969.

O'HERNE, L.: Orapu conglomerates in Surinam. *Jaarboek 1956–1958 Geol. Mijnb. Dienst Sur.*, 1961, p. 71–72, app. 14 (loose map).

Ondertekening overdracht plantage "Washington". Stichting Nationale Parken doet zeer vruchtbaar werk. *Beurs* 14.XII.1968, p. 3, fig.

Onderwijs-conflict Aruba. *Amigoe* 19–20.V.1969; see also: 10.II and 1.VIII.

OOSTENDORP, W. J. A.: Stichting klinisch hoger onderwijs werkt nauw samen met rijksuniversiteit Groningen. *Amigoe* 29.IV.1969, p. 9, fig.

OOSTERLING, R. E. TH.: De strafrechtspraak in Suriname ten aanzien van (strafrechtelijk) minderjarigen. *Sur. Juristenblad 11*, Dec. 1968, p. 6–13.

Op Curaçao wellicht instituut voor indianologie. *Amigoe* 9.IV.1966, p. 1.

Op expeditie naar het Bakhuisgebergte. *Bauxco Nieuws 17*, 1966, *6*, p. 6–9, 8 figs., cover.

Oproer in Willemstad. *Nwe Rott. Crt.* 31.V.1969; Rust op Curaçao teruggekeerd, 2.VI.; Overleg met Antilliaanse vakbonden, 3.VI.; Geen Nederlands initiatief inzake Statuut, 4.VI.; Kabinet Kroon vraagt ontslag, 6.VI. – See also: Zwarte dag.

Oud-hoofdagent Willem Koenen zestig jaar op Curaçao. *Beurs* 25.I.1968, p. 2, 4 figs.

Overeenstemming West Suriname. *Bauxco Nieuws 18*, 1968, *10*, p. 4–5, 2 figs.

OVERKAMP, B. G.: Over lees- en schrijfmoeilijkheden en hieruit voortvloeiende pedagogisch-didactische consequenties. *Pedag. Didact. Bull. 4, Bijlage*, 1969, 6 pp.

'Overpeinzingen' over Papiaments in onderwijsblad 'Cachu'. *Beurs* 15.I. 1969, p. 3.

PALM, J. PH. DE: Letterkunde in de Nederlandse Antillen in het Papiaments. *Watapana 1*, 1968, 1 p. 3–6.

PANHUIJSEN, Jos: 'Vol Verwachting' kreeg goede kritieken. [MARIA MIRANDA]. *Beurs* 14.III.1968, p. 2, portr.

PARSONS, JAMES J. & DENEVAN, WILLIAM M.: Pre-Columbian ridged fields. *Scientific American 217*, 1967, 1, p. 93–100, (10) figs.
Agricultural earthworks in Bolivia, Ecuador, Colombia and coastal Surinam (Hertenrits, p. 95, fig. p. 99).

Pater Möhlmann in Nederland overleden. *Beurs* 8.X.1969, p. 1, portr. – In memoriam, *Amigoe* 9.X, p. 3.
WILLEM CORNELIS MÖHLMANN, O.P., geb. 1.XII.1911. Pseud. WILLEM VAN NULAND.

PAULA, A. F.: Democratie: erkenning van menselijke vrijheid. *Amigoe* 20.VIII.1969, p. 9, portr.

PAULA, A. F.: 'Ons neger-zijn was een sta-in-de-weg'. *Amigoe* 21.XI.1967, p. 6–7, portr.

PENNINK, B. J.: Opmerkingen over zetelverplaatsing. *100 jaar codificatie N.A.*, 1969, p. 105–116.

Peter Stuyvesant College viert 25-jarig bestaan. *Beurs* 25.X.1966, p. 6, 3 figs.; 28.X, p. 2. – See also: Skein, 15.X, p. 6; Jubileumreceptie P.S.C., *Amigoe* 25.X, p. 3, 2 figs.

PHAFF, J.: Pershetze tegen middelbare school. Ab Fisser op Curaçao. *Vrij Nederland* 13.I.1968, p. 11. – See also: Knalpot.

PIETERS KWIERS, Mej. S.: Ons sociaal probleem mogen wij niet onderschatten. *Amigoe* 28.V.1969, p. 9 & 11, 2 figs.

(PLAATE, RUDY): Buitenlandse concurrentie wurgt Curaçaose landbouw. *Amigoe* 23.IX.1968, 4 figs.

Plan Caribisch Instituut aan Universiteit Utrecht. *Amigoe* 24.IX.1968, p. 8. – See also: *Beurs* 24.IX., p. 2. *Amigoe* 21.III.1969, p. 9.

Plantage Washington is nu Nationaal Park. *Amigoe* 10.XII.1968, p. 8, 1 fig. – See also: 12.V.1969, p. 6, 2 figs.; *Beurs* 14.XII.1968; GERRITSEN, *Stinapa*.

Plechtige onthulling monument Juancho Yrausquin. *Beurs* 21.VI.1968. p. 1 & 7, 5 figs.

Politiek forum NAGA in Hilton Hotel. *Amigoe* 9.VIII.1969, p. 9, 6 portr.

Politiek in Suriname is zelfbehoud. Visie van Dr. ir. Frank E. Essed ... uit de Leeuwarder Courant. *Beurs* 4.III.1968, p. 4.

PORRENGA, D. H.: Boron content of core samples from Alliance-28, Surinam, as an indicator of palaeosalinity. *Geol. Mijnb. 48*, 1969, p. 117–119, 1 folding fig.

Positieve mening over Surinaamse ekonomie. Interview met drs. J. W. de Pous. *Suriname feiten en cijfers 1969, 5*, p. 1, portr.

Postgraduate course over het gehandicapte kind. *Pedag. Didact. Bull. 4*, 1969, p. 3–21.
Summaries of lectures by H. J. DIJKHUIS, A. KLAPWIJK, E. HOEJENBOS, P. E. HOEKSEMA, F. DELHEZ, J. VAN WEELDEN, J. H. P. JONXIS, N. Y. VLIETSTRA, B. JONGENEEL, F. JESURUN, CH. M. WINKEL, and J. DE WINDT.

POURRIER, S. B.: Het Antilliaans economisch wereldschandaal. *Amigoe* 28.VII.1969, p. 9.

PRADO, H. DEL: Landbouwwetenschap en landbouwontwikkeling in Suriname. *SL 16*, 1968, p. 57–65.

Premier Pengel over grensgeschil met Guyana. *Beurs* 4.I.1968. – See also: *Amigoe* 15.I.1968; 16 & 19.XII.1967.

PRIEM, H. N. A. & BOELRIJK, N. A. I. M. & HEBEDA, E. H. & VERSCHURE, R. H. & VERDURMEN, E. A. TH.: Isotopic age determinations on Surinam rocks, 4. Ages of basement rocks in north-western Surinam and of the Roraima tuff at Tafelberg. *Geol. Mijnb. 47*, 1968, p. 191–196.

PRIEM, H. N. A. & BOELRIJK, N. A. I. M. & VERSCHURE, R. H. & HEBEDA, E. H. & LAGAAY, R. A.: Isotopic age of the quartz-diorite batholith on the island of Aruba, Netherlands Antilles. *Geol. Mijnb. 45*, 1966, p. 188–190.

PRIEM, H. N. A. & HEBEDA, E. H. & BOELRIJK, N. A. I. M. & VERSCHURE, R. H.: Isotopic age determinations on Surinam rocks, 3. Proterozoic and Permo-Triassic basalt magmatism in the Guiana Shield. *Geol. Mijnb. 47*, 1968, p. 17–20.

PRINS, F. W.: Het onderwijs in Suriname. *Sur. Zending, Nov. 1966*, p. 82–83.

(Prinselijk bezoek). Enorm enthousiasme voor bezoek Prinses Beatrix en Prins Claus. *Ant. Nieuwsbrief 8*, 27.VIII.1966, *4*, p. 1–3. – *Nos Isla 6, 139*, p. 1 & 4, 9 figs. Programma kroonprinselijk bezoek aan Ned. Antillen [17–29.VII.1966]. *Amigoe* 4.VII.1966; also: 18–23, 25–29.VII.; *Beurs* 18–30.VII; *Beurs Bijlage* 25.VI. – Prinselijk paar in Suriname. *Beurs* 2–5.VII; *Bauxco Nieuws 17, 8*, p. 4–7, 12 figs., cover.

PRITCHARD, PETER C. H.: Sea turtles of the Guianas. *Bull. Florida State Museum (Biol.) 13*, 1969, 2, p. 85–140, 29 figs.
Detailed studies on three beaches: Shell Beach, Guyana; Bigi Santi, and Eilanti, Surinam.

Program at Emma and Bernhard schools helps students become useful citizens. *Aruba Esso News 27*, 1966, *16*, p. 4–5, 21 figs.

Publicaties Natuurwetenschappelijke Studiekring monument voor Antillen. Vijftig uitgaven in 22 jaar. *Beurs* 5.VIII.1968, p. 2.

QUINTUS BOSZ, A. J. A.: De weg tot de invoering van de nieuwe wetgeving in 1869 en de overgang van het oude naar het nieuwe burgerlijk recht. *Een eeuw Sur. codificatie*, 1969, p. 7–25.

QUINTUS BOSZ, A. J. A.: Het Surinaamse wegenrecht. *Sur. Juristenblad 8*, 1967, p. 1–16.

QUINTUS BOSZ, AKSEL: The many faces of Suriname. Where they came from and why. *Holland Herald 3, 12* (Dec. 1968), *Suriname special issue*, p. 36–41, 11 col. figs.

Radioverbinding met wereld vanaf Christoffelberg. *Amigoe* 25.X.1967, p. 3, fig.

Radulphus College bracht hulde aan scheidende rector G. C. Hagemans. *Beurs* 11.III.1969, p. 3, 3 figs.

RAKTOE, B. L.: Toepassing van enkele kansspel-modellen tot het uitbrengen van een rijstrassen-advies (Application of some game theoretic models to rice decision problems). *SL 15*, 1967, p. 31–36.

RAKTOE, B. L. & FEDERER, W. T.: Statistical analysis of fertilizer response for rice yields in Nickerie, Surinam – III. *SL 14*, 1966, p. 104–112, 2 figs.

RAMDAT MISIER, L. F.: Een eeuw Surinaamse rechterlijke organisatie en burgerlijke rechtsvordering. *Een eeuw Sur. codificatie*, 1969, p. 44–52.

RAND, A. STANLEY & RAND, PATRICIA J.: Field notes on Anolis lineatus in Curaçao. *Stud. Cur. 24*, 1967, p. 112–117.

RANDALL, JOHN E.: Food habits of reef fishes of the West Indies. *Studies in trop. Oceanogr. 5* (Proc. Conf. Trop. Ocean. 1945), 1967, p. 665–847.

Rapport Commissie van Onderzoek Brugramp. Verzwakte conditie staalspanningssterkte Dywidag staven in betonnen ankergrond. *Beurs* 20.XII. 1967, p. 1 & 3.

Commission of experts: E. L. ERICKSON, ir. V. V. HENRIQUEZ, ir. R. A. HODGSON, ir. H. KUIPER, ir. F. K. LIGTENBERG and ir. P. C. DE MAN, conclusions on the cause of the collapse of the new Curaçao bridge on Nov. 6th. '67. – See also: Brugramp.

(Rapport Grontmij-Sogréah) ... wijst oorzaak aan van moeilijkheden. *Amigoe* 13.VI.1969, p. 7. Cf. VAN DER HOEVEN.

Rassenprobleem beheerst de Curaçaose samenleving. *N. Rott. Crt.* 4.IX. 1969, p. 11.

RATHJEN, W. F. & YESAKI, M. & HSU, B.: Trawlfishing potential off northeastern South America. *Proc. 21 Ann. Session Gulf Car. Fish. Inst.*, 1969, p. 86–110, 10 figs.

(RAVALES, ROBIN) [= R. DOBRU]: Het statuut moet verbrand worden. *Amigoe* 7.VIII.1969, p. 7, portr.

Raymond Debrot boekt sukses met film. *Beurs* 5.II.1968, p. 2, 4 figs.

RONA [J. P.]: [Papiamento] enige taal van hoge cultuur in L.A. *Amigoe* 21.VIII.1968, portr. – Prof. dr. [José] Rona over creoolse talen: Papiamento is meest ontwikkelde daarvan. 9.VI.1969, p. 6, portr.

Rede gouverneur bij opening van Staten. *Amigoe* 14.V, 1968, p. 1 & 7.

Regering-May stuit op Kwestie-Waterloo. Middeleeuwse toestanden op Surinaamse suikerplantage. *Beurs* 22.IV.1969, p. 4.

REGTEREN ALTENA, C. O. VAN: Mollusca from boring 'Alliance-28' in Surinam (Dutch Guiana). *Geol. Mijnb. 48*, 1969, p. 177–179.

REGTEREN ALTENA, C. O. VAN: The marine Mollusca of Suriname (Dutch Guiana) Holocene and Recent. Part 1. General Introduction. *Zool. Verhand. Leiden 101*, 1969, 49 pp., 2 figs., 4 pls. & 2 tables excl.

REGTEREN ALTENA, C. O. VAN: The Holocene and Recent marine bivalve Mollusca of Surinam. *Stud. Sur. 10*, 1968, p. 153–179, fig. 145–152.

REGTEREN ALTENA, C. O. VAN: Transport of Ancylidae (Gastropoda) by a water-beetle in Surinam. *Basteria 32*, 1968, p. 1.

REIJENGA, T. W.: Some ecological and epidemiological aspects of bilharziasis mansoni in Suriname. *Trop. geogr. Med. 20*, 1968, p. 412–413.

REIJENGA, T. W. & ASSELT, W. P. VAN: Schistosomiasis mansoni in a Surinam polder. *Trop. geogr. Med. 20*, 1968, p. 28–34, 4 figs.

RENSELAAR, H. C. VAN: Oude kaarten van Suriname. *NWIG 45*, 1966, p. 2–13, 7 pls. excl.

RENSELAAR, H. C. VAN: Suriname op de Wereldkaart 1:2 500 000. *Geogr. Tijdschr. K.N.A.G. 1*, 1967, p. 211–213.

RENSELAAR, H. C. VAN: Tembe, Bosnegerkunst in hout. *Oost & West 60*, 1966, *3*, p. 16–18, 2 figs.

Restauratie van twee historische gebouwen. *Bauxco Nieuws 18*, 1968, *2*, p. 18–20, 7 figs.
Ministry of Internal Affairs and the Court of Justice in Paramaribo restored.

RETEIG, R.: Cacao onderzoek (Cacao). *SL 17*, 1969, p. 22–27 & p. 108, 3 tab. excl.

RIEMENS, H.: Een onafhankelijk Suriname. *Haarlems Dagblad* 26.II.1969.

RIGHI, GILBERTO: On the radulae and spines of some Polyplacophora and Archaeogastropoda from Curaçao. *Stud. Cur. 25*, 1968, p. 73–82, fig. 71–103.

RIVIÈRE, P. G.: A policy for the Trio Indians of Surinam. *NWIG 45*, 1966, p. 95–120, 5 pls. excl.

(ROBERTS, E. J. PH.): De associatie van de Nederlandse Antillen met de Europese Economische Gemeenschap in zijn uitvoering. *Justicia N.A. 3*, 1967, 4, p. 111–124; *4*, 1968, 2, p. 34–46; *4*, 4, p. 113–119.

ROBERTS, E. J. PH.: De verdragsbetrekkingen met Venezuela. *Justicia N.A. 4*, 1968, p. 79–93.

ROBLES, E. J.: In memoriam Philip Abraham Samson, z.l. *Teroenga 27*, juli 1966, *4*, p. 1–3.

ROELEVELD, W.: Pollen analysis of two sections in the young coastal plain of Surinam. *Geol. Mijnb. 48*, 1969, p. 215–224, (6) figs.

(ROJER, JULES): Kadervorming door credit unions spreekt vanzelf. *Amigoe* 10.I.1968, p. 3, 2 figs.

RÖMER, R. A.: Sociale en economische ontwikkeling. *Schakels NA 55*, 1969, p. 1–4, 3 figs.

RÖMER, RAÚL: Mari di Malpais, un drama di milager adaptá for di e drama medieval Marieke van Nimwegen. *Ant. Cahiers 5*, 1967, *4*, p. 23–63.

Rommelige vergadering eilandraad aanvaardt stemmen bij volmacht. *Amigoe* 18.III.1967, p. 1 & 3, 5 figs.

RONDEEL, A. J.: Enige opmerkingen over en kort pleidooi voor spoedige afschaffing van de gecontinueerde gemeenschap in het Surinaams B.W. *Sur. Juristenblad 9*, 1967, p. 22–26.

RONDEEL, A. J.: L.V.V. in 1965. Overzicht van de verrichtingen van het Departement van Landbouw, Veeteelt en Visserij in 1965. *SL 14*, 1966, 94 pp., ill.

Roos, P. J.: Curaçao en de kennisse der zeekruiden. *Culturele Kroniek 4*, 1965, 10, p. 17–18.

Roos, P. J.: Vissen en visvangst op Curaçao. Routineduik langs Curaçao's zuidkust. Koralen. *Schakels NA 51*, 1968, p. 22–35, ill.

Rooth, J.: De soorten flamingo's en hun verspreiding. *Het Vogeljaar 15*, 1967, 2, p. 304–309, 4 figs.
Figs. on p. 302–303, 305–308, 311, 313–315 and 317 from Rooth, *The flamingos on Bonaire*, 1965.

Rooth, J.: Over het voorkomen van de Geelvleugelamazone, Amazona barbadensis rotschildi, op Bonaire (On the occurrence of the Yellow-winged Parrot, Amazona barbadensis rotschildi on Bonaire). *Ardea 56*, 1968, p. 281–283, 1 pl. excl.

Rosmalen, D. M. van: Johannes Adolf Pengel. De sterke man van Suriname. *Elseviers Weekblad* 11.V.1968, p. 37–39, 41–43, 45–46, 5 figs., col. cover picture excl.

Rossum, Adrian van: Frank Martinus [Arion] ... *Amigoe* 9.VIII.1969, p. 6, portr.
Interview on *Ruku*.

Rossum, Adriaan van: Jan Smeulders. Woordvoerder van Frente di Obrero y Liberacion 30 di Mei. *Amigoe* 30.VIII.1969, p. 9 & 11, 2 figs.

Ruinard, J.: Het Centrum voor Landbouwkundig Onderzoek in Suriname. *SL 16*, 1968, p. 71–77.

Ruinard, J. P.: Het Centrum voor Landbouwkundig Onderzoek in Suriname (The Centre for Agricultural Research in Surinam). *Landbouwk. Tijdschr. 79*, 1967, p. 386–390.

Ruinen, J.: Bacteriën in hun verhouding tot planten. *Vakblad voor Biologen 46*, 1966, p. 207–216, fig. [p. 211 on Surinam].

Saleh [R. P.] nieuwe gezaghebber van Bonaire. *Amigoe* 24.VI.1969, p. 1, portr., p. 3; also: 25.VI, p. 3.

Samson, J. A.: De sluiskreek van Spieringshoek. *SL 14*, 1966, p. 113–115, 3 figs.

Samson, J. A.: Een nieuwe kwekerij-politiek voor citrus (A new citrus nursery policy for Surinam). *SL 14*, 1966, p. 143–148.

Samson, D. A.: Onze honderdjarige wetgeving en het notariaat. *Een eeuw Sur. codificatie*, 1969, p. 71–83.

Samson, Ph. A.: Gebed voor het Koninklijk Huis. Historische bijdrage. *Teroenga 26*, 1966, 5 (Sep.), p. 7–8.

Samson, Ph. A.: Oud-Hollands recht in Suriname. *Justicia N.A. 2*, 1966, 2, p. 37–41.

Samson, Philip Abraham, in memoriam; see: Robles.

Scherpenheuvel 1917–1967. *Amigoe* 22.XI.1967, p. 7, 4 figs.

SCHILTKAMP, J. A.: Bestuur en rechtspraak in de Nederlandse Antillen ten tijde van de West-Indische Compagnie. *100 jaar codificatie N.A.*, 1969, p. 117–183.

SCHOEN, IVAN L.: Contact with the Stone Age. *Natural History*, New York, *78*, 1969, 1, p. 10–18 & 66–67, 3 figs. – Cf.: *Report W.I. Mission Exp. to contact the Wayarekule Indians*, June 1968.

(Schoolkwestie Suriname). *Amigoe* 23 & 29.I.1969. Schoolstakingen, 1–5. II; stakende onderwijzers, Kabinet Pengel demissionair, 14–15 & 18. II.

SCHOUTEN, H.: Occurrence of trematode ova resembling Dicrocoelium dendriticum in the stools of human inhabitants of Curaçao. *Trop. geogr. Med. 17*, 1965, p. 338.

SCHOUTEN, J.: Curaçao en Goudse stenen pijpen. *Beurs* 16.XI.1966, p. 2, fig.

SCHROEFF, G. J. C. VAN DER & ADHIN, J. H.: Eénhonderd jaar Wetboek van Strafvordering. *Een eeuw Sur. codificatie*, 1969, p. 64–67.

SCHROEFF, G. J. C. VAN DER: Honderd jaar advocatuur in Suriname. *Een eeuw Sur. codificatie*, 1969, p. 84–89.

SCHULZ, J. P.: La regeneración natural de la selva mesofítica tropical de Surinam después de su aprovechamiento. The natural regeneration of the mesophytic forest of Surinam after exploitation. *Boletín Inst. Forestal Latino-Americano, Mérida, 23*, 1967, 27 pp., 6 figs. – *CELOS Bull. 3*.

SCHWARTZ, ALBERT: Frogs of the genus Eleutherodactylus in the Lesser Antilles. *Stud. Cur. 24*, 1967, p. 1–62, fig. 1–16.

Shrimp industry is growing. Surinam. *Commercial Fish. Review 31*, 1969, 7, p. 59–60.

Sint Maarten is het land van de vooruitgang. *Beurs* 22.I.1969, p. 2.

SIMPSON, HUGH: Appendix (on the functioning of the adrenal gland in Spitsbergen, Iceland and Surinam). In: MYRTLE SIMPSON, *Home is a tent*, 1964, p. 181–192, 6 figs.

Sint Elisabeth hospitaal gaat over tot stafvorming. *Amigoe* 13.VII.1968, p. 1.

Organisation of medical staff in cooperation with the State University at Groningen (Stichting Klinisch Hoger Onderwijs Nederlandse Antillen).

SJIEM FAT, P. V.: Honderd jaar advocatuur in de Nederlandse Antillen. *100 jaar codificatie N.A.*, 1969, p. 185–291.

SJIEM FAT, P. V.: Honderd jaar Hof van Justitie. *Justicia N.A. 5*, 1969, *1*, p. 1–2.

(SLUISDOM, E. E.): Rondom de grensgeschillen in de Guyana's. *Documenta* Nov. 1968; also in: *Enig zicht op Suriname*, 1969, 5 pp., fig.

SMIT, BEN: Oude bouwwerken op Curaçao. *Horizon*, Orgaan Prot. Christ. Onderwijs Veren. Curaçao, Feb. 1968, p. 10–14.

SMIT, B.: Oude bouwwerken op Curacao. *Schakels NA 54*, 1968, p. 20–27, ill.

SNELLING, N. J. & MCCONNELL, R. B.: The geochronology of Guyana. *Geol. Mijnb. 48*, 1969, p. 201–213, 5 figs.

SNIJDERS, FLOOR: Hermans was hier. [Interview] *Amigoe* 27.I.1969, p. 9, 4 portr. – Eerste 'teach-in' op Curaçao; p. 3, fig.

SOMBERG-HONIG, J. T.: Zeeschildpadden aan de Surinaamse kust. *Panda Nieuws 4*, 1967; *2*, p. I–II, *3*, p. I, *4*, p. I–III; 9 figs. (*Blijdorp-Geluiden 15*, Oct.–Dec. 1967, *10–12*).

SPECKMANN, J. D.: De plurale Surinaamse samenleving. In: DEN HOLLANDER e.a., *De plurale samenleving, begrip zonder toekomst?*, 1966, p. 52–67.

SPECKMANN, J. D.: Het taalgebruik bij de Hindostanen in Suriname. *NWIG 45*, 1966, p. 60–65.

SPOON, W.: Zout of flamingo's. *Natuur en techniek 36*, 1968, p. 383–387, 3 figs.

(SPROCKEL, G. C.): Radio- en televisierede van minister-president –, *Beurs* 7.VII.1969, p. 5.

SPROCKEL, J. H.: Het buitengewoon onderwijs in de Nederlandse Antillen. *Pedag. Didact. Bull. 4*, 1969, p. 22–25; from *Bull. R.K. Onderwijsbureau N.A.*, maart 1968.

SPROCKEL, J. H.: Over ons onderwijs en nog wat. *Amigoe* 12.X.1968, p. 6. With remarks on the activities of the Foundation for Scient. Research.

SPROCKEL, P. T. M.: Ensenjanza na Antillas Neerlandes. *Voorlichting/ Informacion 13*, 1968, *3*, p. 1–6, 10 figs.

SPROCKEL, P. T. M.: Mammoetwet. Hogere technische scholen ... Studietoelagen ... nijverheidsonderwijs ... *Amigoe di school*, aug. 1968, vi pp.

Spuitvliegen tegen de waterhyacinth. *Bauxco Nieuws 17*, 1966, *10/11*, p. 4–6, 4 figs., incl. cover.

Stakende arbeiders hebben het recht aan hun zijde. Perscommuniqué Alg. Verbond van Vakverenigingen. *Beurs* 28.V.1969, p. 1.

Stakersterreur treft Willemstad. *Telegraaf* 31.V.1969; Mariniers herstellen rust in Willemstad, 2.VI; Kamer achter zending van mariniers, 4.VI;

Falen van vakbonden kan rampzalig zijn voor Antillen, 5.VI. – Otto Kuijk reporter.

Stakingen liepen uit tot compleet oproer. Zakenwijk Willemstad geplunderd en in brand. *Utr. Nwsbl.* 31.V.1969; Willemstad wacht af. Vele protesten tegen uitzending mariniers, 2.VI; Regering van Antillen zag ernst situatie te laat in, 3.VI; Ergste spanning voorlopig geweken, 4.VI; Rechtmatig protest stortte Curaçao in diepe ellende, 5.VI. Antilliaanse bonden willen arbeiderspartij oprichten, 7.VI. – Henk Kolb reporter.

Stakingsacties in conflict tussen regering en vakbeweging. Escalatie van –. *Weekber. Veren. Bedrijfscont. Ned. Sur. 6*, 1–7.II.1969, p. 28.

(Staking Wescar.) *Amigoe* 5.V.1969, Breuk in Cadmu-bestuur; 6.V, Staking bij Wescar; 8.V, Werk hervat ...; 27.V, Wescar weer plat; 29.V, Uit solidariteit ... werk stil voor halve dag bij aannemers van Shell. – *Beurs*, 27–29.V. – *Ant. Nwsbr.* 7.I.1969, p. 6–7.

Statenontbinding was poging om rust te doen wederkeren. 5 September is geweest en wat nu ...? *Beurs* 16, 19 & 26.IX, 1969, p. 2.

Stanley Brown. Onze beweging krijgt nu eindelijk erkenning. Wat de mensen op 30 mei afdwongen was: Respect. *Amigoe* 30.IX.1969, p. 9 & 11, 4 figs., see also: 12 & 29.IX. – Mr. [S.] le Poole: Image destructieve Brown gecreëerd door opponenten. 29.VIII.1969, p. 9 & 11, portr.; see also: p. 3, and 30.VIII.

Statius van Eps, L. W. & Haar Romeny-Wachter, C. Ch. ter & Schouten, H. & Struyker Boudier, A. M.: Renal concentration test in a tropical climate [Curaçao]. *Clinica chimica Acta 14*, 1966, p. 637–644, 3 figs.

Steen, Louise J. van der; see: Studium Generale 'Biologie en Samenleving'.

Stichting Verantwoord Ouderschap opent morgen eigen localiteiten. *Beurs* 29.IX.1966, p. 2. Also: 30.IX, p. 2–3.

(Stinapa, Stichting Nationale Parken Nederlandse Antillen). *Amigoe* 1.III. 1968, 7 & 10.XII; 8.II.1969, 12.III, 12 & 16.V. – *Beurs* 14.XII.1968; 11.II.1969, 12.III. – *Stinapa 1*, 1968.

St. Maarten en de gebeurtenissen op Anguilla. *Beurs* 31.III.1969, p. 2; also 18 & 23–24.III. – *Amigoe* 18–25 & 31.III.

Stoffers, A. L.: Botanisch onderzoek van de Nederlandse Antillen. *NWIG 46*, 1967, 1, p. 73–89, fig. 3. – Also in: *Twintig jaren Studiekring*, 1968.

Stoffers, A. L. & Mansour Elassaiss, C. J. A.: On the water relation in limestone and diabase vegetation in the Leeward Islands of the Netherlands Antilles. *Acta bot. neerl. 15*, 1967, p. 539–556, 8 figs.

STRANG VAN HEES, G. L.: Gravity measurements on the continental shelf of Surinam. *Sci. invest. shelf Surinam 1966*, 1967 (1968), p. 11–14, fig. 3.

Studieweek Nederlands Antilliaanse Academie 26–30 augustus 1968. *Amigoe* 26–30.VIII.1968; *Beurs* 26.VIII–2.IX [tweede Studium Generale].
Lectures on philosophical, pedagogical and psychological topics by prof. dr. J.W. VAN HULST, prof. dr. J.J. VAN LEENT, prof. dr. W. LUYPEN and prof. dr. F. W. PRINS; drs. H. ARENDS, dr. F. PAULA, drs. L. VAN DER VEEN and dr. C. WINKEL.

Studium Generale 'Biologie en Samenleving'. *Beurs* 9, 13, 16–18, 21, 23–25 & 27.IX; 4, 7 & 14.X.1968. – *Amigoe* 9, 11, 14, 16–18, 20, 23–24 & 27.IX; 1, 4, 7 & 14.X.1968; 3 figs.
Lectures on biological topics by prof. dr. G. P. BAERENDS, dr. J. HUIZINGA, prof. dr. P. KORRINGA, prof. dr. J. LEVER, prof. dr. A. PUNT and dr. P. WAGENAAR HUMMELINCK, as summarized by LOUISE J. VAN DER STEEN.

[Suralco] Nieuw hoofdkantoor geopend. *Bauxco Nieuws 19*, 1969, *2*, p.1–6, 8 figs.

Surinaamse bananencultuur komt tot bloei. *Fin. Dagblad* 14.VIII.1968.

Surinaamse grenskwestie een netelige zaak. *N. Rott. Crt.* 16.I.1968; also: 4–5 & 15–19.I.

Suriname en Antillen ... sociaal op drift. *N. Rott. Crt.* 5.IX.1969, p. 3.

Suriname kolonie. *Rode Tribune*, Amsterdam, *12*, (Jan. 1969), p. 3–5, 3 figs.

Suriname's citruskultuur. *Bauxco Nieuws 18*, 1968, *10*, p. 17–21, 7 figs.

Suriname's Geologisch Mijnbouwkundige Dienst 1967/1968. *Suriname feiten en cijfers 1969*, *1*, p. 2–3, 2 figs.

Suriname's postzegels. *Bauxco Nieuws 16*, 1965, *12*, p. 11–14, 9 figs. col.

Surinam in modest rally. Association with EEC is expected to bring decline in U.S. relative trade position. *Intern. Commerce* 24.II.1969. – Also in: *Suriname, feiten en cijfers 1969*, *3*, p. 4.

SWART, J. J.: Novitates burseracearum III. *Acta bot. neerl. 15*, 1966, p. 45–56, 9 figs. [Surinam].

Swiet Sranan njan. *Bauxco Nieuws 18*, Dec. 1968, *12*, p. 12–21, 20 figs. incl. cover (8 col.).

(Symposium on Investigations and Resources of the Caribbean Sea and Adjacent Regions preparatory to CICAR). Symposium inzake de onderzoekingen en rijkdommen van de Caribische Zee. Onder auspiciën van Unesco, F.A.O. en W.M.O. *Beurs* 18–19.XI.1968. – Symposium over

Caribische Zee geopend. V.N.-vlag wappert op Curaçao Hilton. *Amigoe* 18.XI., p. 1. – El Simposio de Curaçao. *Bol. Pesquero EDIMAR* (Fund. La Salle, Ven.) *1*, 1969, *3*, p. (3)–(4).

Symposium van FIA [Fundashon pa promové identidad Antillano] doorslaand succes. *Amigoe* 28.IV.1969.

TALSMA, H. P.: Surinaamse grenskwestie ... *N. Rott. Crt.* 9, 12 & 14.II. 1968.

TAMMES, P. M. L. & EYNDHOVEN, G. L. VAN: In memoriam Dr. A. Reyne. 18 juni 1890–24 mei 1967. *Entomol. Ber. 27*, 1967, p. 121–122.
Entomologist in Surinam, 1918–1924.

Teacher Lester and students dig deep into Aruba's past; finds: artifacts. *Aruba Esso News 27*, 1966, 21, p. 4–5, 11 figs.
Results of digging at Tanki Flip by JERRY LESTER and Seroe Colorado high school students.

Theo Brion. *La Union* 21.VIII.1969; 4, 18 & 25.IX; 2, 9, 16, 23 & 30.X; 6, 13, 20 & 27.XI, 4 & 11.XII. [Pater BRADA].

THODEN VAN VELZEN, H. U. E.: Het geloof in wraakgeesten: bindmiddel en splijtzwam van de Djuka matri-lineage. *NWIG 45*, 1966, p. 45–51.

THOLENAAR-VAN RAALTE, J.: De integratie van Westindische immigranten in Groot-Brittannië en in Nederland (The integration of West Indian immigrants in Great Britain and in The Netherlands). *NWIG 46*, 1968, p. 150–163.

Tien jaar Statuut. *Voorlichting/Informacion* 8.XII.1964, p. 1–3.

Toeristenweg rond Aruba in beginfase. *Amigoe* 1.VII.1969; also: 30.VII.

Toeristische samenwerking tussen Curaçao en Bonaire. *Beurs* 2.IV.1969, p. 1 & 7.

(Universiteit Suriname). Belangrijke rede van Min. Meijer i.v.m. opening. *Beurs* 14.XI.1968, p. 3.

(U.R.A.) bestaat twee jaar. *Beurs* 30.X.1967, p. 3. – Breuk ... *Amigoe* 12.V.1969. – ... geen breuk, wel zuivering ..., 13.V.

(VAES, J. A. M.): Verleden en toekomst van het Antilliaans Nijverheidsonderwijs. *Beurs* 21.VIII.1968, p. 2 & 4.

(Vakbonden op Curaçao). *Ant. Nwsbr. 10*, 18.VI.1969, *43*, p. 4–5. *Amigoe* 5.VI, *Beurs* 5 & 20.VI. *Utr. Nwsbl.* 10.VI, p. 3. – Vakbondsleiders bij premier. *Amigoe* 20.VIII.1969; 2–4.IX. – Vakbondsleiders in Willemstad. *Alg. Handelsblad* 3.VI.1969.

Van Paramaribo naar Cayenne over de weg. *Bauxco Nieuws 19*, 1969, *2*, p. 10–15, 8 figs.

VECHT, J. VAN DER & BREUGEL, F. M. A. VAN: Revision of the nominate subgenus Sceliphron Latreille (Hym., Sphecidae). *Tijdschr. Entom. 111*, 1968, 6, p. 185–255, 27 figs. [Surinam and Neth. Antilles].

Veldhoven gaat Curaçao na dertien jaar verlaten. Dr. M. van –. *Beurs* 16.VI.1969, p. 2, portr.

VELDKAMP, J.: Het continentale plat van Suriname. *Jaarboek 1967 ZWO*, p. 138–139, 2 photos excl.

VELDKAMP, J. & VESSEUR, H. J. A.: Geomagnetic anomalies in the western part of the continental shelf of Surinam. *Sci. invest. shelf Surinam 1966*, 1967 (1968), p. 15–18, fig. 5–6.

Venezolaans-Surinaamse vriendschapsbanden. *Beurs* 19.III.1968, p. 3.

VERDONK, N. H.: The effect of removing the polar lobe in centrifuged eggs of Dentalium. *J. Embryol. exp. Morph. 19*, 1968, p. 33–42, 3 figs., pl. excl.
Experiments with species of tusk shell at Curaçao.

Vergadering Eilandsraad eindigt in enorme chaos. *Amigoe* 13.IV.1968.

Verhuizing. Suralco [Suriname Aluminum Company]. *Bauxco Nieuws 19*, 1969, *1*, p. 6–8 & 10–11, 9 figs.

Verkiezingen Staten der Nederlandse Antillen. *Ant. Nwsbr. 11*, 17.IX. 1969, *1*, p. 1–4.

Verklaring Pengel over aftreden. *Beurs* 14.II.1969.

VERMEULEN, H.: Investigations into the cause of the phloem necrosis disease of Coffea liberica in Surinam, South America. *Neth. Journal Plant Path. 74*, 1968, p. 202–218, 7 figs.

Vertaling bijbel in Papiamento ... *Beurs* 18.XII.1968, p. 5. – See also: *Amigoe* 30.X.1968, p. 9.

Vertrek drs. A. [C.] Winkel groot verlies voor Ned. Ant. Academie. *Amigoe* 31.VIII.1968, p. 3. – See also: *Beurs* 4.IX, p. 1, portr.

VERVOORT, W.: Caribbean Bomolochidae (Copepoda: Cyclopoida). *Stud. Cur. 28*, 1969, p. 1–125, fig. 1–57.

VERVOORT, W.: Zoological exploration of the continental shelf of Surinam. *Sci. invest. shelf Surinam 1966*, 1967 (1968), p. 61–81, fig. 25–34.

2500 Antillianen werken in Nederland. *Utr. Nwsbl.* 20.IX.1966. 4 figs.

25 jaar Wit Gele Kruis op Curaçao. *Beurs* 17.IX.1966, p. 6–7.

VINKEN, J. C. A. M.: St. Elisabeth Hospitaal voldoet aan hooggekwalificeerde eisen. *Beurs* 4.II.1969, p. 3. – *Amigoe* 4.II.1969, p. 6.

VOOGT, W. J.: De werkgelegenheidssituatie in de Nederlandse Antillen in verband met de ontwikkelingshulp. *Sociaal Maandblad 'Arbeid'*, 1968, *1*. Cf. *Econ. Bull. N.A. 1*, 1968, *7*, p. 3–5, 7 & 9.

VOORHOEVE, JAN: A project for the study of Creole language history in Surinam. In: *Proc. Conf. Creole Language Studies 2, Univ. Coll. W.I.*, 1961, p. 99–106.

VOORHOEVE, J.: Creole languages and communication. In: *Symposium on multi-lingualism, Brazzaville 16–21 VII 1962*. Scientific Council for Africa, Publ. *87*, 1964, p. 233–242. [Surinam].

VOORHOEVE, JAN: Fictief verleden. De slaventijd in de Surinaamse belletrie. *NWIG 45*, 1966, p. 32–37.

VOORHOEVE, J.: Het missionaire aspect van de bijbelvertaling. *De Heerbaan 11*, 1958, 3, p. 127–140.

VOORHOEVE, JAN: Linguistic experiments in syntactic analysis. In: *Proc. Conf. Creole Laguage Studies Univ. Coll. W.I.* 1961, p. 37–60.

VOORHOEVE, J. & RENSELAAR, H. C. VAN: Messianism and nationalism in Surinam. *Bijdr. Taal Land Volkenk. 118*, 1962, p. 193–216.

Voorstel tot wijziging Eilandenregeling N.A. *Amigoe* 26.I.1968, p. 1.

VOORT, P. P. C. H. VAN DE: Recht op gebruik van domeingrond in de Nederlandse Antillen. *100 jaar codificatie N.A.*, 1969, p. 293–314.

VOORTHUYSEN, J. H. VAN: Een verrassende stratigrafische ontdekking in de kustvlakte van Suriname. *Geol. Mijnb. 39*, 1960, p. 51.

VOORTHUYSEN, J. H. VAN: Holocene and Paleocene Foraminifera of boring Alliance-28 in Surinam (Dutch Guiana). *Geol. Mijnb. 48*, 1969, 2, p. 135–161, fig., 15 pls. incl.

VOORTHUYSEN, J. H. VAN: Introduction and summary of the stratigraphical and sedimentological results of boring Alliance-28 in the coastal plain of Surinam (Dutch Guiana). *Geol. Mijnb. 48*, 1969, p. 111–116, 3 figs.

Voorzitter Lionel Capriles [Kamer van Koophandel] installeerde drie commissies van advies. *Beurs* 13.III.1969, p. 2 & 6, 2 figs.

VOOUS, K. H.: Check-list of the birds of Aruba, Curaçao, and Bonaire. *Ardea 53*, 1965, p. 205–234.

VOOUS, K. H.: Natuurbescherming. *Schakels NA 51*, 1968, p. 1–9, ill.

VOOUS, K. H.: Zoölogisch onderzoek van de Nederlandse Antillen: 1945–1965. *NWIG* 46, 1967, p. 90–103. – Also in: *Twintig jaren Studiekring*, 1968.

Vries, hoofd Onderwijszaken. Drs. W. de –. *Sur. Nieuws 19*, 1969, *33*, p. 4–5.

VRIES, G. DE: 'Herbebossing' op Aruba. *Stinapa 3*, 1969, p. 8–12.

VRIES, P. G. DE: De vogelkolonies van Coppenamepunt, Suriname (Birds of Coppenamepunt). *Ardea 54*, 1966, p. 1–12(–13), fig. 1, pl. 1–3 excl.

VRIES, W. A. DE: Kwart eeuw boerenverdriet. *Amigoe* 22.X.1966, p. 3. – Also: *La Union* 27.X.1966, p. 3.

VROMAN, M.: A new species of Stichothamnion (Rhodophyta) from the West Indies. *Acta bot. neerl. 15*, 1967, p. 557–561, fig. 2, fig. 1 and 4–9 on 4 pls. excl. [St. Eustatius].

VUYK, BEB: De tweede roman van Tip Marugg, een gebeurtenis. *Vrij Nederland* 10.VI.1967, p. 13. [*In de straten van Tepalka*].

Waar ligt nu feitelijk het kardinale punt [bij het onderwijs]? *Beurs* 8.II. 1969, p. 3.

Waarnemend gezaghebber [W. G.] de Haseth neemt ontslag. Drs. [B. M.] Leito opvolger. *Amigoe* 17.IV.1968, p. 1 & 3, 2 figs.

WAGENAAR HUMMELINCK, P.: Bibliografie. Bibliography. *NWIG 45*, 1966, p. 175–234 (nr. 34, Articles); *46*, 1968, p. 298–335 (nr. 35, Sep. Publ.).

(WAGENAAR HUMMELINCK, P.): Bezorgdheid over Lac. Nachtmerries over Hotel Sorobon. *Amigoe* 19.X.1968, p. 9, 2 figs., map. – Bonaireaans onderzoek. *Amigoe* 18.IX.1967, p. 4. – Bonaire moet zuinig zijn op bezit van Lac. Aan toeristische attracties niet veel te verliezen. Antilliaanse rotsen een tekenbord Indianen. *Amigoe* 1.XI.1968, p. 9, 2 figs. – Lac en de rotstekeningen op Bonaire. Behoud van het Lac in ongerepte toestand van betekenis. *Beurs* 5.XI.1968, p. 2. – Also: *Beurs* 23.IX.1968, p. 4; 24.IX, p. 2, fig. *Amigoe* 24.IX, 12 & 19.X.

WAGENAAR HUMMELINCK, P.: Caribbean Scyphomedusae of the genus Cassiopea. *Stud. Cur. 25*, 1968, p. 1–57, fig. 1–54, pl. 1–6 excl.

WAGENAAR HUMMELINCK, P.: Het Brokopondoplan. *Vakblad Biologen 41*, 1961, p. 174–179, 1 fig.

(WAGENAAR HUMMELINCK, P.): Historische terugblik op totstandkoming Carmabi. *Beurs* 1.IX.1967, p. 2, portr.

WAGENAAR HUMMELINCK, P.: Natuurwetenschappelijk onderzoek van de Nederlandse Antillen: 1945–1965. *NWIG 46*, 1967, p. 59–64. – Also in: *Twintig jaren Studiekring*, 1968.

WAGENAAR HUMMELINCK, P.: Stervende landschappen op Bonaire? *Stinapa 1*, 1968, p. 12–14, 1 fig.

WAGENAAR HUMMELINCK, P.: Twintig jaren Studiekring: 1945–1965. *NWIG 46*, 1967, 1, p. 3–11. – Also in: *Twintig jaren Studiekring*, 1968.

Wagenaar Hummelinck pleit voor oprichting Caribisch Instituut. Studiekring heeft een goed jaar achter de rug. *Amigoe* 21.III.1969, p. 9.

Wageningen het grootste mechanische rijstbouwbedrijf ter wereld. *Suriname feiten en cijfers 1968, 6*, p. 1–2, 6 figs. See also: *8*, p. 4.

WALLE, J. VAN DE: Bij de verschijning van Benoit's Voyage à Surinam als 'reprint'. *Suriname* 31.XII.1967.

Warme instemming met bereikt compromis. Honderd jaar terug waren er 95.000 flamingo's op Bonaire. Van belang voor wetenschap en toerisme. *Beurs* 14.IX.1966, p. 2. – Also: *Ant. Nwsbr.* 14 sept. 1966.

Waterfestival ... *Amigoe* 26 & 29.IV.1968; *Beurs* 29.IV.

Wat 1966 Curaçao bracht. Wat 1966 Aruba bracht. *Amigoe Kerstnummer*, 23.XII.1966, p. 9, 11, 13 & 15, ill.

WEERDEN, J. S. VAN: Marten Douwes Teenstra in Suriname, 1828–1834. Een Groninger pionier in De West. *NWIG 46*, 1968, p. 164–175.

WEL, F. J. VAN: Architectuur van Willemstad. Stadsaanleg en woningbouw van Willemstad. Oude landhuizen op Curaçao. *Schakels NA 54*, 1968, p. 1–19.

WEL, F. J. VAN: Jan Jacob Mauricius als dichter en schrijver. *Oost & West 61*, 1968, *5*, p. 7–8, 1 fig.

Welvaartshandhaving Welvaartsverdeling. De noodzaak van sterk progressieve direkte belastingen. *Kambio 3*, 1967, *2*, p. 1–13.

WENGEN, G. D. VAN: De rijstbouw bij de Javanen in Suriname, een veranderend cultuurpatroon. *NWIG 45*, 1966, p. 66–76.

WENGEN, G. D. VAN: Muziek rond de jaarswisseling. Typico muziek van Curaçao. Oogstfeest op Curaçao. *Schakels NA 52*, 1968, p. 24–34, 6 figs.

Wereldomroep opent station op Bonaire. *Amigoe* 6.III.1969, p. 9, ill.; 7.III, p. 3 & 9, ill. – Cf. *Beurs* 5.III. – *Relay Station Bonaire Noord.* – *Voorlichting 13, 6.*

Werkzaamheden zoutpannen worden groots aangepakt. *Beurs* 11.XII. 1967, p. 2, 3 figs.

WESSELS BOER, J. G.: Palmen [Suriname]. *Schakels S 64*, 1967, p. 12–16, 3 figs.

WESTERMANN, J. H.: Flamingoreservaat op Bonaire. *Panda Nieuws*, in *Blijdorp Geluiden 14*, Oct. 1966, *10*, p. ii–iii, 2 figs.

WESTERMANN, J. H.: Geologisch onderzoek van de Nederlandse Antillen. *NWIG 46*, 1967, 1, p. 65–72. – Also in: *Twintig jaren Studiekring*, 1968.

WESTERMANN, J. H.: Natuurreservaten op de Bovenwinden. *Stinapa 3*, p. 15–22, 2 figs.

WESTERMANN, J. H.: Om het voortbestaan van de Flamingo's van Zuid-Bonaire 1957–1968. *NWIG 46*, 1968, p. 195–231, 3 figs., 3 pls. (one col.) excl.

WESTERMANN, J. H. & ZWEERES, KO: Flamingo's krijgen een kans op Bonaire. *Het Vogeljaar 15*, 1967, 2, p. 316–317 & 320.

WETERING, W. VAN: Conflict tussen co-vrouwen bij de Djuka. *NWIG 45*, 1966, p. 52–59.

WIERSMA, J. H. N.: Aspecten van de kokos in Suriname (Aspects of coconut in Suriname). *SL 15*, 1967, p. 23–30, 4 figs.

WIERSMA, J. H. N.: De dwergoliepalm in Suriname (Elaeis melanococca . . .) (Dumpy oilpalm in Surinam). *SL 16*, 1968, p. 27–33, 5 figs.

WIJNHOLT, M. R.: De betekenis van de 1ste mei 1869 voor het huidige strafrecht. *Een eeuw Sur. codificatie*, 1969, p. 53–63.

WIJNHOLT, M. R.: Iets over inter-regionaal strafrecht en de 'uitwijzing' van Surinaamse en Antilliaanse delinquenten uit Nederland. *100 jaar codificatie N.A.*, 1969, p. 315–343.

WIJK, H. L. A. VAN: Orígenes y evolución del Papiamentu. *Watapana* 1969, *1*, p. 13–16; *3*, p. 13–18; *4*, p. 15–19. – Resumé . . . Oorsprong en ontwikkeling van het Papiamento, by M. P. A. M. KERKHOF, *4*, p. 20–22.

WIJMSTRA, T. A.: Palynology of the Alliance well. *Geol. Mijnb. 48*, 1969, 2, p. 125–133, folding enclosure excl.

WILDE, P. A. W. J. DE: Research on terrestrial crabs in Curaçao, Netherlands Antilles. *WOTRO report 1968*, 1969, p. 38–42, 1 fig., 3 phot. excl.

Willemstad geplunderd. *Amigoe* 31.V.1969; Bonden . . . 2.VI; Ontbinding parlement. Dreigbrief Comité voor vrijheid of complete destructie Curaçao, 4.VI; 'Nieuw Antillen', 5.VI; Eerste groep (66 man) van plunderaars veroordeeld, 7.VI; Militaire bijstand op Curaçao opgeheven, 9.VI; Voorlopige balans . . . 19.VI.

WILLIGEN, P. DE: Kostprijsonderzoek vruchtenproefbedrijf Boma (Cost price investigation experimental fruit-farm Boma). *SL 16*, 1968, 3, p. 99–109.

WINDT, J. S. DE: Lokale aspecten bij de zorg voor het gehandicapte kind. *Pedag. Didact. Bull. 4*, 1969, p. 19–21. [Neth. Ant.].

WINKEL, C. M.: De zorg voor het gehandicapte kind in de Antillen. *Pedag. Didact. Bull. 4*, 1969, p. 17–19.

(WINKEL, C. M.): Onze mentaliteit is geen barrière voor vooruitgang. . . . studieweekeinde van FIA. *Amigoe* 12.V.1969, p. 9, portr.

WIT, H. DE: Encyclopedie van Nederlandse Antillen. *Alg. Handelsblad* 7.VI.1969.

WIT, H. DE: Gouverneur dr. J. H. E. Ferrier. *Alg. Handelsblad* 2.IV.1968.

WIT, Y. B. DE: Is Paramaribo te groot? *NWIG 45*, 1966, p. 77–93.

Would you believe Aruba's rainfall is influenced by sunspot activity? *Aruba Esso News 27*, 1966, *16*, p. 3, 3 figs.

WOUTERS, E. L.: De Nederlandse Antillen, een politiek stabiele Koninkrijksgenoot. *Neerlandia 71*, 1967, p. 96–97, 2 figs.

ZANTHEN, JOOP VAN: Natuurbescherming in Ned. Antillen. *Amigoe* 8.III. 1968, p. 3.

ZANTHEN, J. VAN: Bij het overlijden van W. R. Menkman. *Amigoe* 7.I. 1969, p. 3.

Zaquito sluit zijn poorten. Episode in historie van lepraverpleging ten einde. *Amigoe* 10.XI.1966, p. 6, 4 figs.

ZONNEVELD, J. I. S.: Aves avontuur. *Solaire Reflexen* Utrecht *12*, 1965, *1*, p. 6–7.

ZONNEVELD, J. I. S.: Bonaire. Air photographs . . . *Geogr. Tijdschr. K.N.A.G. 2*, Dec. 1968, 5, p. 536–540, 3 figs.

ZONNEVELD, J. I.S.: Enkele luchtfoto's van de Sipaliwini-savanne in Zuid-Suriname (Airphoto's of the Sipaliwini-savannah, S. Suriname). *Geogr. Tijdschr. K.N.A.G. 1*, 1967, 4, p. 286–298, 6 figs.

ZONNEVELD, J. I. S.: Kustvormen op Sint Maarten. *TKNAG 78*, 1961, 4, p. 379–384, 3 figs., 2 pls. excl.

ZONNEVELD, J. I. S.: Luchtfotografie. Soela's in de Corantijn (Suriname). *Geogr. Tijdschr. K.N.A.G. 3*, 1969, 1, p. 45–55, 6 figs.

ZONNEVELD, J. I. S.: Some aerial photographs from the Surinam jungle. *Geogr. Tijdschr. K.N.A.G. 2*, Dec. 1968, 5, p. 526–535, 7 figs.

ZONNEVELD, J. I. S.: Toponymen in Suriname. *Geogr. Tijdschr. K.N.A.G. 1*, 1967, 5, p. 369–377.

Zuster Luciana 70 jaar op Antillen. *Amigoe* 4.I.1968, p. 3, portr.

ZWAN, L. M. VAN DER: Ontginning van landbouwgronden in Suriname (Clearing of agricultural land in Surinam). *SL 15*, 1967, 2, p. 52–60.

Zwarte dag in de geschiedenis van Curaçao. Brandstichtingen, plunderingen en vernielingen ... [30.V.1969]. *Beurs* 31.V.1969; Rust lijkt op Curaçao teruggekeerd, 2.VI; Commentaren ... 3.VI; Regering treedt af, 6.VI. Regering gaf gedetailleerde uiteenzetting. *Beurs* 18–19.VI. See also: Oproer, Stakersterreur, and Vakbonden.

P.W.H.

M. W. H. DE BOER

KONINKLIJK INSTITUUT voor TAAL-, LAND- en VOLKENKUNDE
31 dec 70

REPORT OF A CONTACT WITH STONE-AGE INDIANS IN SOUTHERN SURINAM

(with 1 text-figure and 16 plates)

Those who travel in Southern Surinam may meet different Bush-Negro and Indian tribes. From the 17th century onwards many negro slaves escaped from the plantations in the coastal area of Surinam. Along the rivers in the interior they founded villages that are still existing today. The Aukaners or Djukas and the Bonnis or Aloekoes living along the Maroni River and its tributaries are descendants of those slaves. During their advance to the South the Bush-Negroes drove the original Indians further into the interior. Their cultures being fairly different the Wayana and Trio Indians and the Bush-Negroes mixed hardly at all.

The *Wayanas* and the *Trios* live in Southern Surinam and in Brazil. They have been in contact with civilisation for a long time. The cultures of these Indian tribes are quite similar, but their languages differ, although they are grammatically related. (4)

In literature as well as in popular language there is a legendary name: *Wajari Koele*. The Wajari Koeles are described as uncivilised Indians, living between the Oelemari river and the Litani river. (1)

According to AHLBRINCK (1) the last member of this tribe, a woman named MALAWNI, died in Cottica on the Lawa river in 1938. MALAWNI escaped after one of the numerous fights between the French goldraiders and the Wajari Koeles, and was abducted by the Bonnis when found along the Maroni Creek.

The Wajari Koeles are not the same people as the *Wamas*, who are described by AHLBRINCK. The Wamas are probably identical to the stone age *Akurio* Indians contacted by the author of this report*.

---

* The author is making a pedological-geological study of the river valleys in Eastern Surinam and adjoining French Guyana. This study is being carried out under the supervision of dr. P. BURINGH, professor of

Another uncivilised Indian tribe are the *Malayaimas*. The author met one Malayaima Indian, who lived with a group of Akurios. As far as the author knows groups of Malayaimas have never been met by outsiders.

Former contacts with nomadic Indians in Surinam

In 1937 Admiral C. C. Käyser met some nomadic Indians on the headwaters of the Oelemari river. Van Lynden published a short report of this contact in his paper: 'In search of the Southern border'. (3)

In 1938 Father Ahlbrinck met some similar Indians too, also at the upper Oelemari. The priest described his experiences in a detailed report entitled: 'In search of the Indians'. (1) The Indians encountered by Admiral Käyser and by Father Ahlbrinck belong to the same group. They were said to be Wamas. The priest also looked for Wajari Koele Indians, but he didn't find them.

Thirty years later, in June 1968, a new contact with nomadic Indians was reported. Successively some Wayana Indians, a Frenchman – called André Cognat and the missionaries Schoen, Yohner and Ford met some unknown Indians near the Waramapan creek, an affluent of the Litani river. They called themselves Akurios. The Surinam papers of that time mentioned these contacts in bold type.

In Search of the Akurio Indians

In September 1968 the author did pedological fieldwork on the headwaters of the Litani river. Seven Djukas and a Wayana Indian also formed part of the group. The following is taken from a diary made at that time.

We had just established our base camp on the bank of the Litani river, when we met Mr. Schoen and Mr. Leavitt, both American missionaries of the Surinam Interior Fellowship. It was rather surprising to meet people in such an inhospitable and isolated region. The missionaries were very pleased that they were able to borrow some gasoline.

---

tropical soil science at the Agricultural University in Wageningen, The Netherlands. The investigations are subsidized by the Netherlands Foundation for the Advancement of Tropical Research (WOTRO). – Ahlbrinck's experiences resemble those of the author very closely. Diagrams of the Wama handcraft are identical to the articles the author brought back from his contact.

Expedition sketch-map with Oelemari airstrip, arrow cane area and location of base camp of the author.
1 Wamas, contacted by Father AHLBRINCK, 1938
2 Akurios contacted in June 1968 (ATULA group)
3 Akurios contacted by the author in September 1968 (ATULA group)
4 Akurios contacted in January / February 1969 (ATULA group, 4a, and ONORE group, 4b)
5 Akurios contacted in May / June 1969 (TUPITA group).

Instead of 5 km read 50 km.

The Americans were looking for Akurio Indians. Guided by a number of Trios and Wayanas they had been traversing the jungle for weeks. Indeed they contacted the same group of Akurios that they had met in June. Five Christian Trios were left behind with the Akurios to bring the gospel to them. The Trios were also instructed to cut a 'grondje' (plantation) in the jungle, hoping that the nomadic Akurios would settle in that very place.

A week later we met ANDRÉ COGNAT and two Wayanas. COGNAT is a French anthropologist, who has lived for years in a Wayana village on the Lawa river. ANDRÉ is a very striking personality: he only wears a red loincloth, like the Indians who accompany him and his long blond hair doesn't seem to have been cut for months. The Frenchman told me that he wanted to make a second attempt to take photographs of the Akurios. I was told that his camera had been damaged by the Akurios during the first contact. On that occasion the Akurios appeared very suspicious: bow and arrows were kept to hand. Nevertheless ANDRÉ managed to collect some artifacts. One must respect his courage.

In four days the Frenchman returned to our camp. We got very detailed information about the behaviour of the Akurios and about their place of abode. We heard that the Akurios were not far from our camp, nor were they very hostile.

Because of the information obtained I decided to go and look for the stone-age Akurios myself. The five Trios, left behind by the missionaries were still with them. The Trios could help us as interpreters, because their language resembles the Akurio language in some respects. Without the presence of the Trios I would never have started the expedition as I would have been quite unable to make myself understood.

JOKO, one of my Djuka workmen, would serve as a bilingual intermediary as he speaks Nengre, the creole language of Surinam, and Trio.

Our expedition consisted of three Djukas, called SIBE, JOKO and BEWANI, our Wayana ORAIMOEKIE and myself. My foreman and some sick people stayed in our base camp near the Koele Koele creek. My cook told everybody that the Akurios are giants, having faces like frogs. Moreover he was afraid that his penis would be removed from his body by the Akurios. That is why he preferred to stay in the camp.

On Friday September 27th we started our expedition with one

canoe. We were not far from the sources of the Litani and the river was very narrow. Upstream from the Waramapan creek the Litani was blocked by numerous fallen trees, that had been partially removed by the missionaries. We had to take care to prevent our 33 hp outboardmotor from hitting a tree. After two hours we saw a kind of bridge, that had been nearly washed away by the river. The 'bridge' had been formed from a fallen tree that must have been cut by a stone axe. There was a hand rail, made of vine. This was clearly the place where the Akurios crossed the river! It was not easy to find the trail where the Akurios entered the jungle. The river banks were very swampy because of the heavy rains, but we found the path once more!

My workmen appeared to be very handy at making moetetes (back packs) of Pina palm leaf. We had to carry our own load and we walked for two hours thus, passing swamps and steep hills. Twigs, broken by the Akurios indicated that we were still on the right trail.

Suddenly we entered a camp that could not long have been abandoned. I saw nine huts of a very simple construction, consisting of sticks covered by palm leaves. A monkey skull had been strung up on a piece of vine, tied to a horizontal pole outside one of the huts. The teeth had all been removed and the brains seemed to have been eaten out. We decided to spend the night in this camp.

The Akurios could not have been far away, because we saw many fresh footprints on the path. Everybody was a little excited and some even got frightened, wondering what the next day would bring.

The next day, September 28th, we saw a second camp after a walk of one hour. Smoke was rising, indicating that there were people in the camp! We hid our gun, because the Akurios are said to be afraid of fire arms.

Suddenly we saw the five Trios left behind by the missionaries. Another Indian was in their hut, who did not greet us in Trio fashion. He said nothing but 'koele' and this in a very penetrating voice. A second man appeared, also saying 'koele'. These must be the Stone-Age Indians! They came out of the camp to look at us. I counted 6 men, 6 women and 9 children. Among them were two old women, an old man and some babies. The other adults were roughly 20 to 30 years old.

Acquaintance with the Akurios

We had scarcely put our loads on the ground, when some Akurio men turned our luggage upside down. They touched everything but they didn't steal anything. Obviously they expected presents to be distributed. At first the women stayed in their huts, but later on some of them appeared to be as curious as the men.

The Akurios were very interested in metal objects like machetes, knives, axes, files, plates and pans. They seemed to appreciate these things more than their own stone and wooden tools. Red cloth, like worn by the Trios and the Wayanas didn't interest these people very much.

We ourselves seemed to interest the Akurios as much as they did us. After having exchanged some presents of artifacts we were thoroughly inspected by the Akurio men. I seemed to be the most interesting object of attention. The Akurios tried to pull my beard from my face, but when they did not succeed in doing that they tried it on my workmen. Further we were touched all over and our shirts and trousers were looked into. All this meant curiosity rather than hostility. There was one man, who did not want to meet us. When we tried to approach this man, he walked away, muttering all kinds of things. The next day the same man, called Tuwatuwapo, tried to talk to us. On that occasion he beat his chest and he continually pulled his bow. Obviously the man wanted to make an impression on us.

My Bush-Negro workmen were afraid of the Akurios. They remembered the numerous fights between the Aloekoes and the Wajari Koeles in the past.

Thanks to the Trios we were invited to stay one day and one night with the Akurios. The Trios helped us to build a hut a little to one side of the Akurio camp. As soon as our hammocks were tied some Akurios lay down in them.

The Akurios were not bothered by my camera. Obviously they thought I was merely looking at them. One man put his finger into the lens when I tried to take a picture of him.

Description of the Akurios (See Plates 1–16)

The Akurios do not look like the other Indian tribes. Their skin is white, in contrast with the Trios and Wayanas, who are brown-skinned. This difference may be a result of their long stay in the jungle, where they are not exposed to the direct rays of the sun.

The Akurios are rather small, their noses are rather broad and their lips are relatively thick. Some of them have a strong Mongolian strain, more than can be observed in the Trios.

Their long black hair looks untidy. Their hair-style corresponds to that of the Trios. They cut their hair with bamboo knives, and they use simple wooden combs. In contrast with the Trios and Wayanas, their eyebrows and eyelashes are not removed. Most Akurios don't wear a moustache or a beard, although I was told that there is one Akurio with such attributes. This man's name was TUPITA and he belongs to another group. (5)

On the arms of some men there are a number of scars and cuts that have been made by themselves. This is a way of keeping themselves from being lazy.

Generally speaking the people are in good health. Their teeth are markedly sound.

The people don't use red paint like the Trios and the Wayanas, but they do use black paint.

The bodies of the Akurios are almost entirely naked. The women wear a simple apron (kwejoe), made of palm seeds. The men wear a belt of monkey-hair, tied to a very narrow loincloth of fiber. This cloth only covers the penis, the testicles hang freely and are exposed. Most people wear strings made of monkey-hair and fiber around ankles and knees.

Originally men and women decorated themselves with many strings of tooth necklaces. The teeth are from different monkeys, the wild pig, the jaguar and the cayman. The animals' teeth are perforated with a sharpened incisor of an agouti (a rodent). The people combine the teeth with brown seeds of the Tassi palm.

During our visit many people had only bead necklaces, obtained in exchanges with COGNAT and the missionaries. A young lady, called IRIKA, wore a bead apron. We had the impression that many Akurios hid their tooth necklaces, being afraid that we would take them.

WAY OF LIVING OF THE AKURIOS

The Akurios are nomads who live in the triangle formed by the Tapanahony river, the Lawa/Litani rivers and the Toemoek Hoemak mountains. They don't use canoes like the other Indian tribes.

The people roam the country in family groups that contact each other occasionally. YOHNER (5) reported in June 1969 that

he had seen 56 Akurios up to that day. There must be a lot of in-breeding in these groups. Mixed marriages and exchange of sex partners is common.

The people still live in the Stone Age. The stone ax is one of their most important tools. These axes are provided with a short handle and they are sharpened on certain rocks. (5) With their stone axes the Akurios make simple huts which are left after a few days or weeks.

Menstruating women are put in separate huts. The camps are always situated on the banks of creeks. The drive for food, fiber and arrow cane keeps the people on the move.

The Akurios sleep in hammocks, woven from the fiber of the Mauritia palm leaf. The model looks like a fishnet and differs from that of other Indian tribes in Surinam. Apparently the people have more hammocks than they need for their own use.

The Akurios defend themselves with their stone axes and with bows and arrows. The arrows are made from the cane of the Warimbo palm. YOHNER (5) reports that there is an arrow-cane area on a creek off the western fork of the Oelemari river, called Sarapi. This area is visited occasionally by different Akurio groups in order to secure arrow cane. The people also know Kamaloea (planted arrow cane) that has probably been found in old plantations of the Wayanas or the Trios. The arrow tips consist of wood or bone. Wooden arrow points that have been dipped in poison (curare) can be removed from the arrow. These tips are used to shoot monkeys which are paralysed immediately. As a result the dying monkeys fall down, not being able any more to hold the trees with their tails.

Hunting is the task of the Akurio man. Often the men go out in the morning and return in the evening.

There is some taboo in the handling of raw meat. When the men bring in game, they drop it at the edge of the camp. Then the women go out to bring it in and clean it. (4) SCHOEN reports that a missionary took a dead monkey over to one of the Akurio huts as a gift. The Akurio man scolded the missionary and took the monkey by the vine by which it was tied and put it over on the trash heap. His wife came later and prepared it.

The Akurios know how to make fire, using fans of palm leaf. They boil their meat all day and night in very thick clay pots, not eating it until the day after it has been shot. The clay pots are not marked as can be observed in other Indian pottery. The people also barbecue their meat so that it may keep longer.

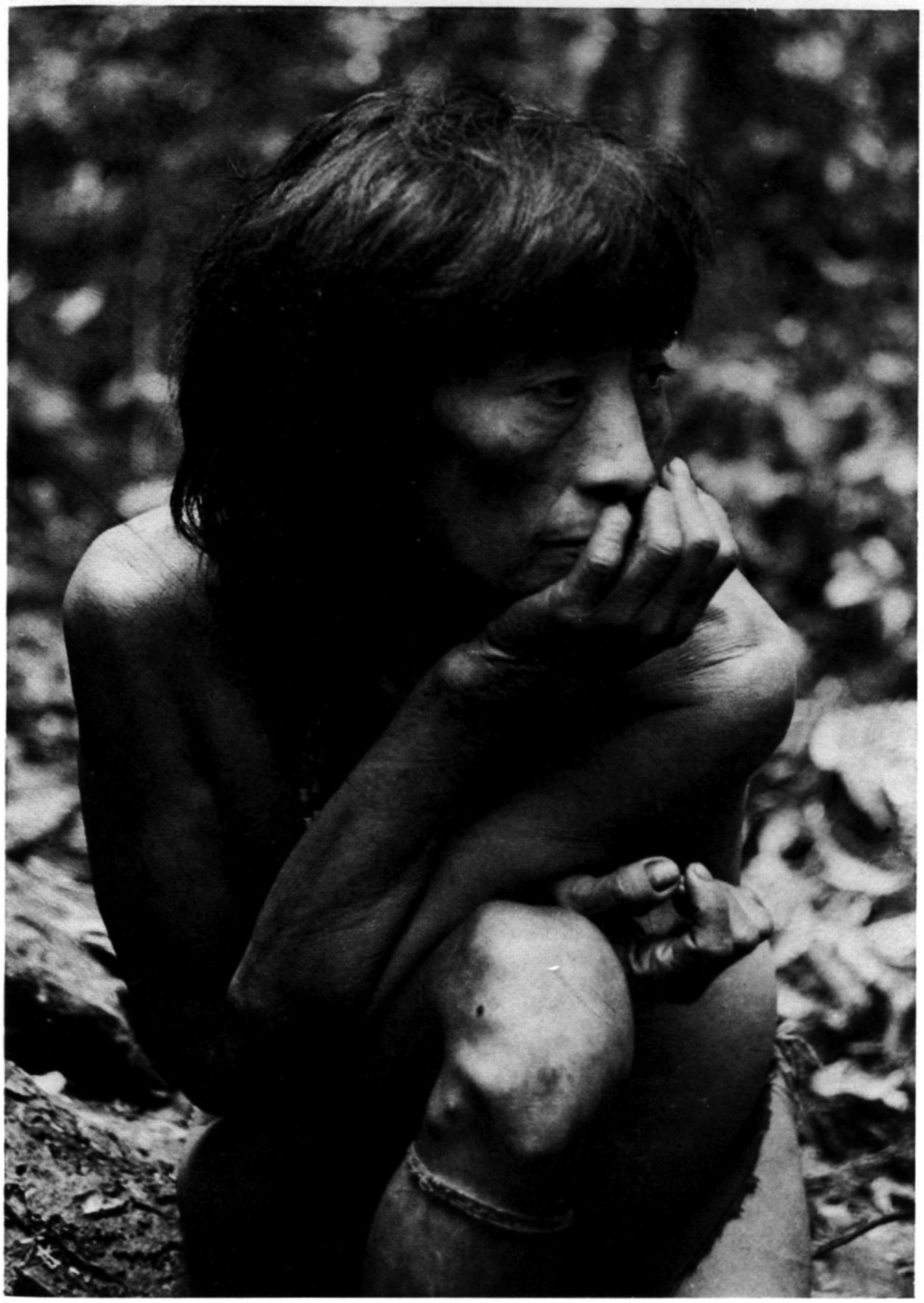

PLATE I. – MALAONI, an old Akurio woman. She belongs to the group of ATULA, which was discovered in the jungle of southern Surinam in 1968. The same Indian tribe was contacted by Admiral KÄYSER and by Father AHLBRINCK in 1938. At that time the Akurio Indians were called Wamas.

[Photographs by Ir. M. W. H. DE BOER, Arnhem, Sep. 1968.]

PLATE 2. – An Akurio boy and a man who belongs to the tribe of the Malayaima Indians looking at a camp constructed by the author. Nobody showed any shyness or fear, nor did anybody show any hostile activity.

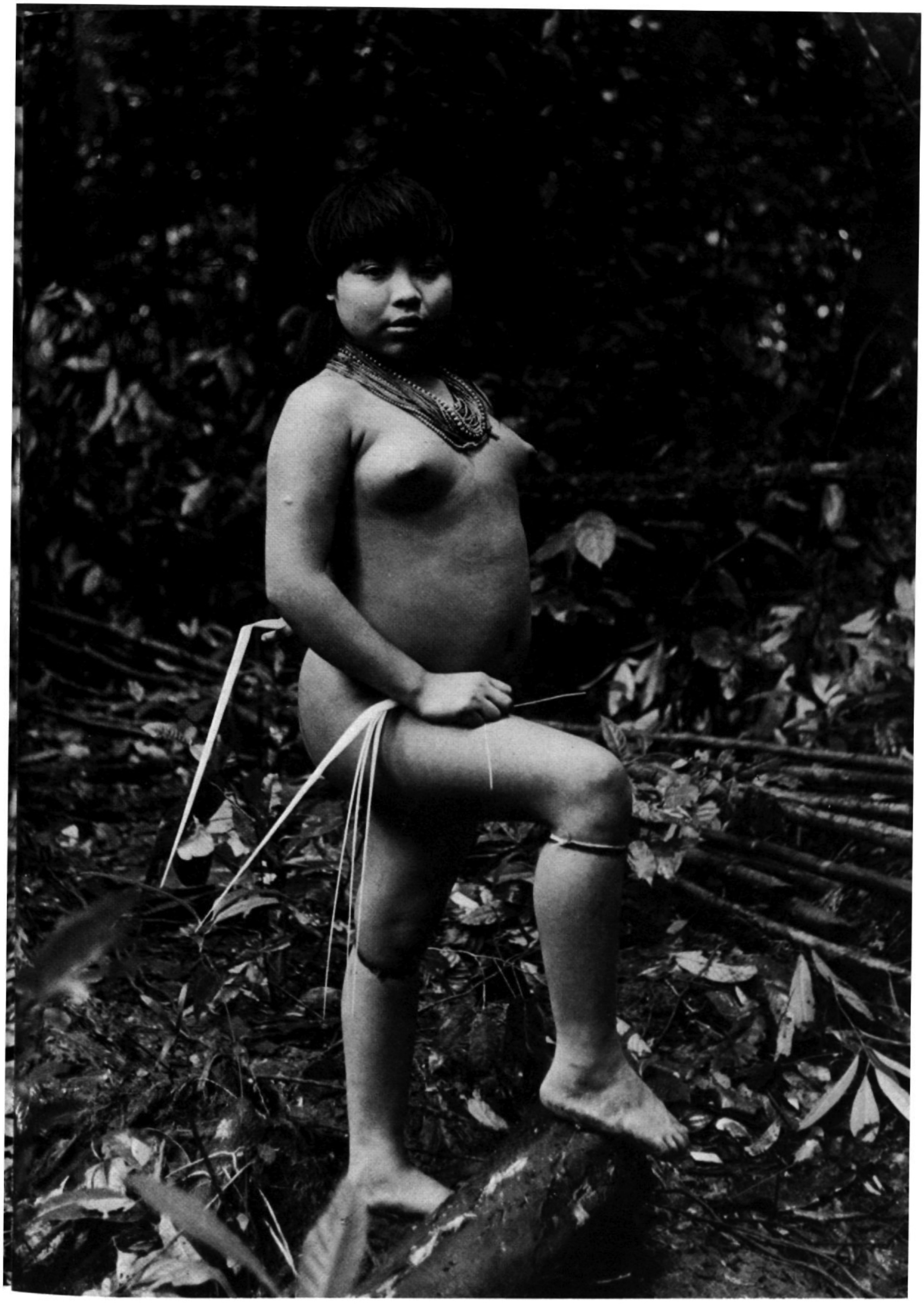

PLATE 3. – The Akurio diet mainly consists of palm nuts, meat and fish. Generally speaking the people are in good health. Their teeth are remarkably sound. The women are in general rather fat.

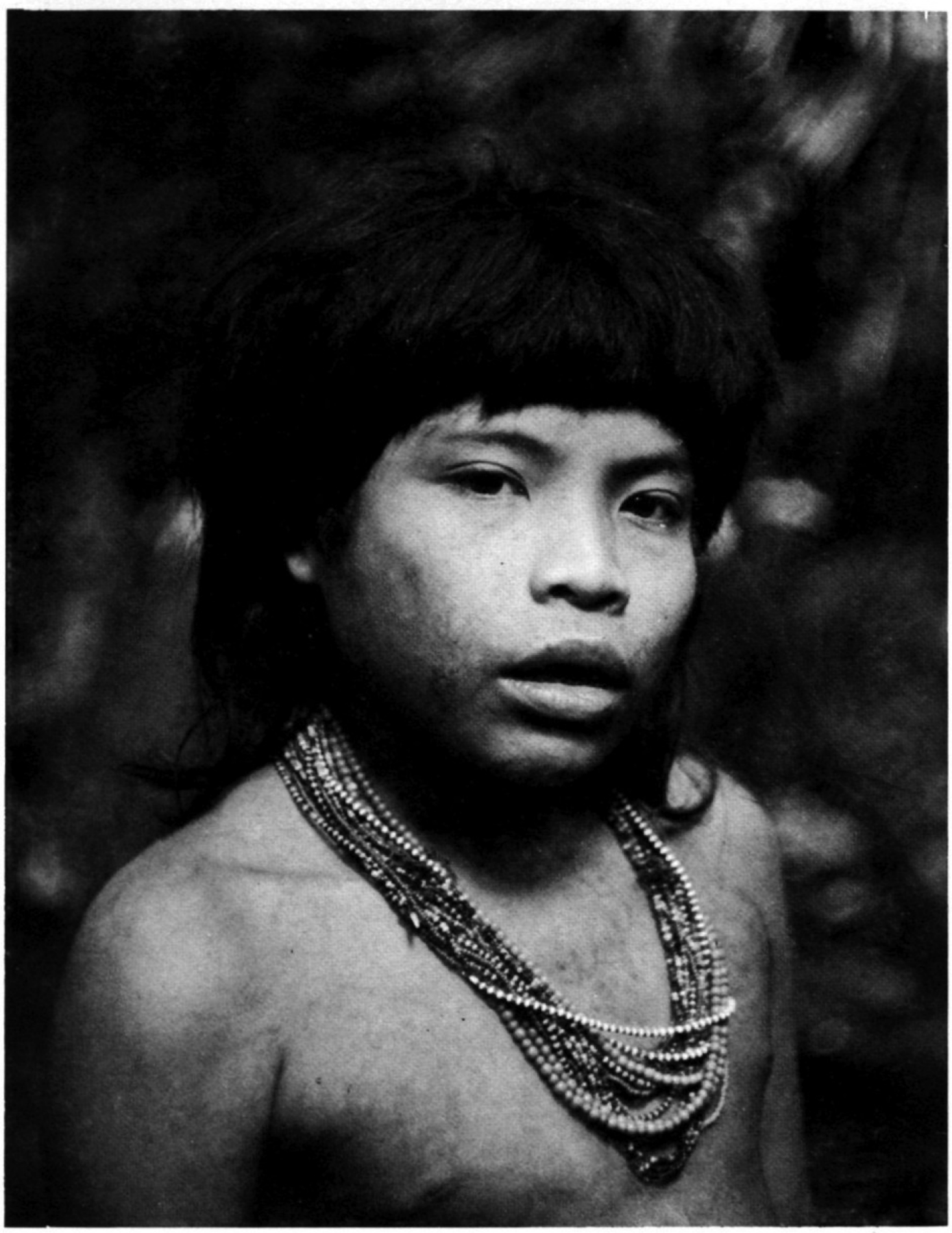

PLATE 4. – An Akurio boy attentively looking at the camera. Striking are the broad nose and the thick lips of this boy.

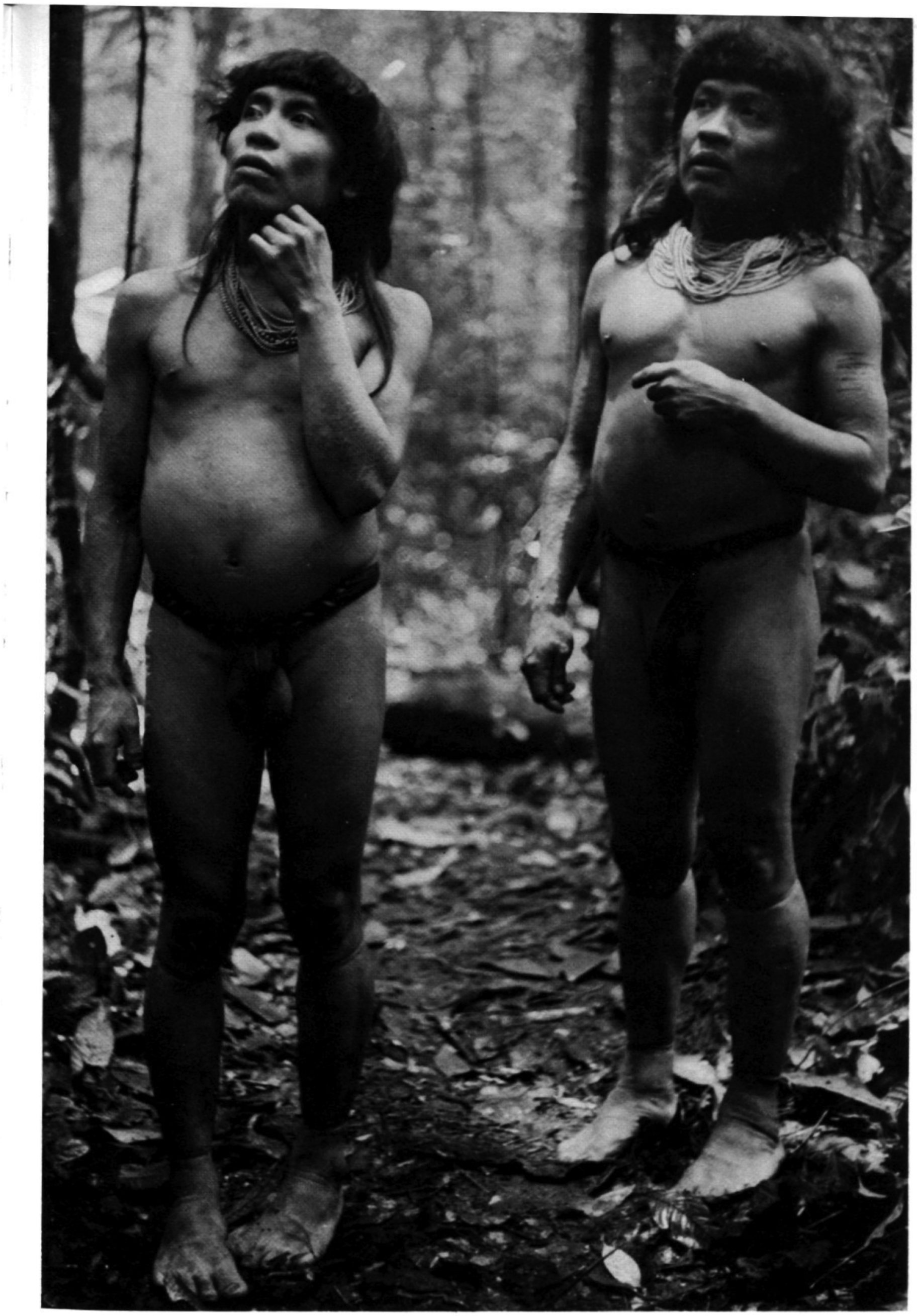

PLATE 5. – Two nomadic Indians, called AMOKA and MALAYA. AMOKA is an Akurio Indian who is said to be a witchdoctor. MALAYA belongs to the Malayaima Indians who have not yet been contacted as a group. The Akurios are nomads. The search for food, fiber and arrow cane keeps them on the move. The men wear a belt of monkeyhair tied to a very narrow loincloth of fiber.

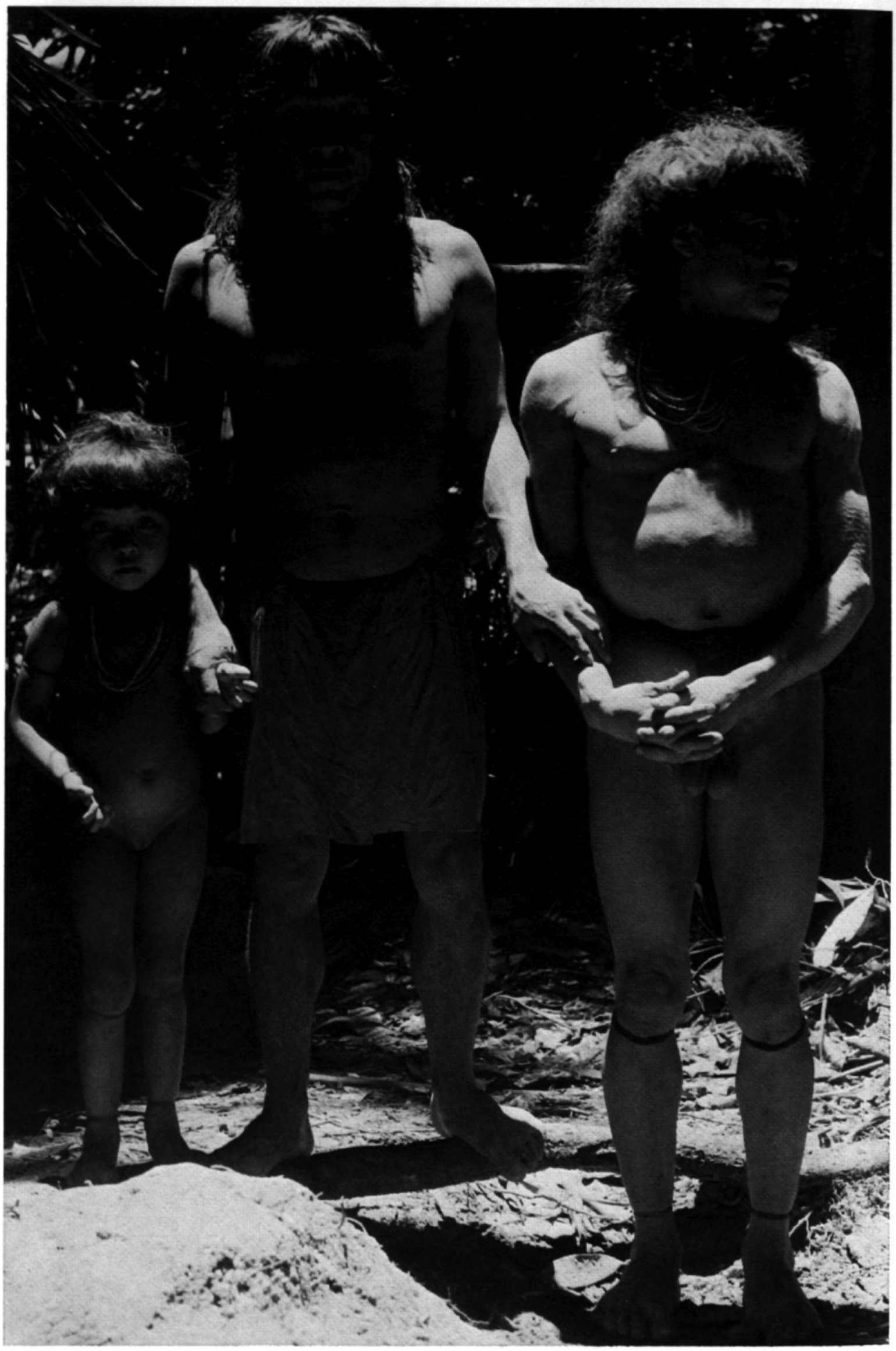

PLATE 6. – The Trio PESORO holds an Akurio child and a man, TUWATUWAPO, who has a second name PONI. The Akurios were hesitant to reveal their real names. Many of them have several names.

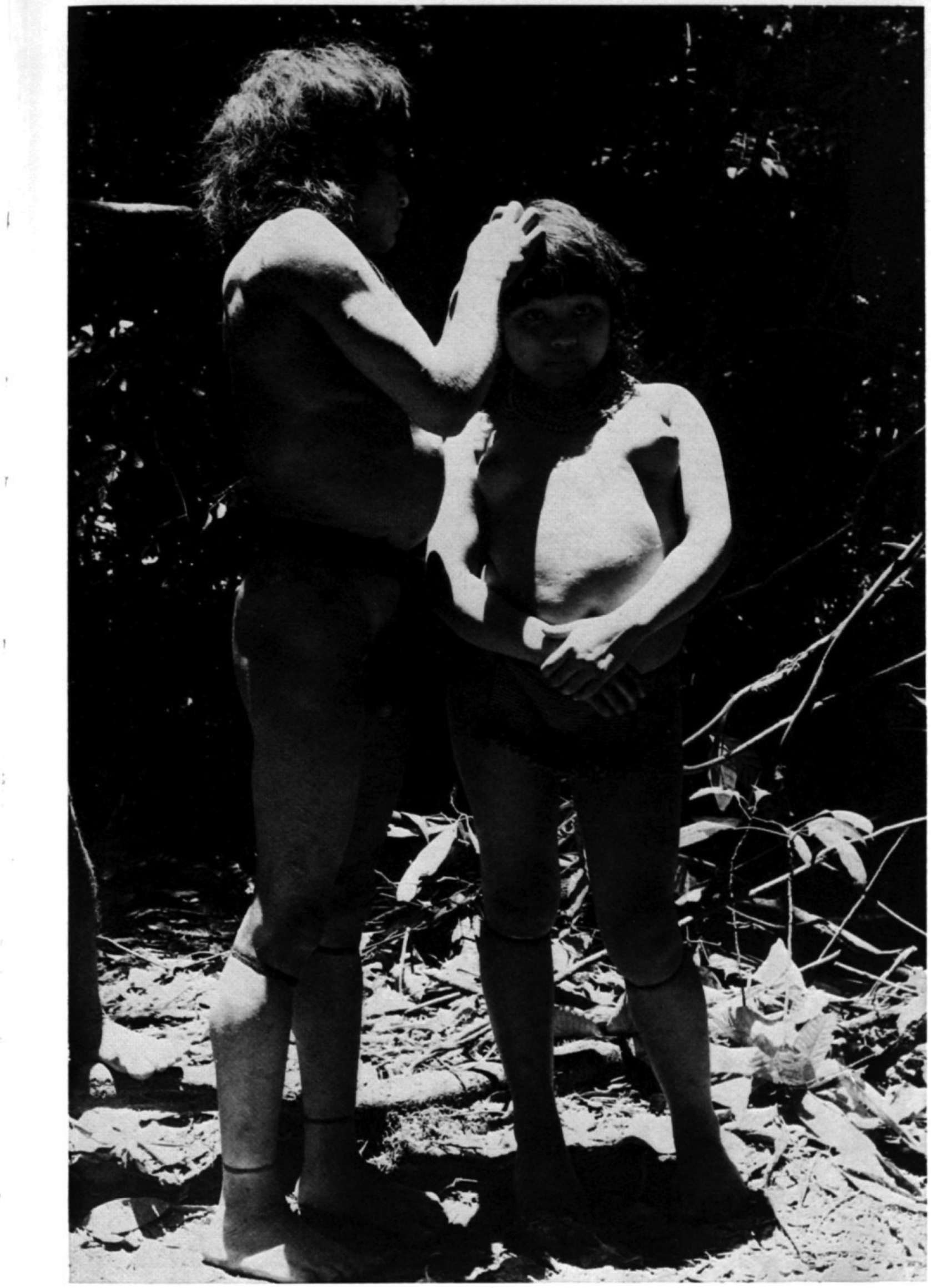

PLATE 7. – TUWATUWAPO removes lice from IRIKA. IRIKA wears a new bead apron decorated with nuts. She had thrown the original seed apron away.

PLATE 8. – Two Akurio boys. The one on the right is called OKOMOTO. The Akurios do not make seats. They sit in their hammocks, on trees or on the ground.

PLATE 9. – Removing lice is a serious business for the Akurios. The man in the middle of the picture called TUWATUWAPO did not want to talk with us on the first day. The second day of our visit he came over to our hut continuously beating his chest and pulling his bow. The reason for this was possibly the behaviour of his wife, IRIKA, who was very bold with us.

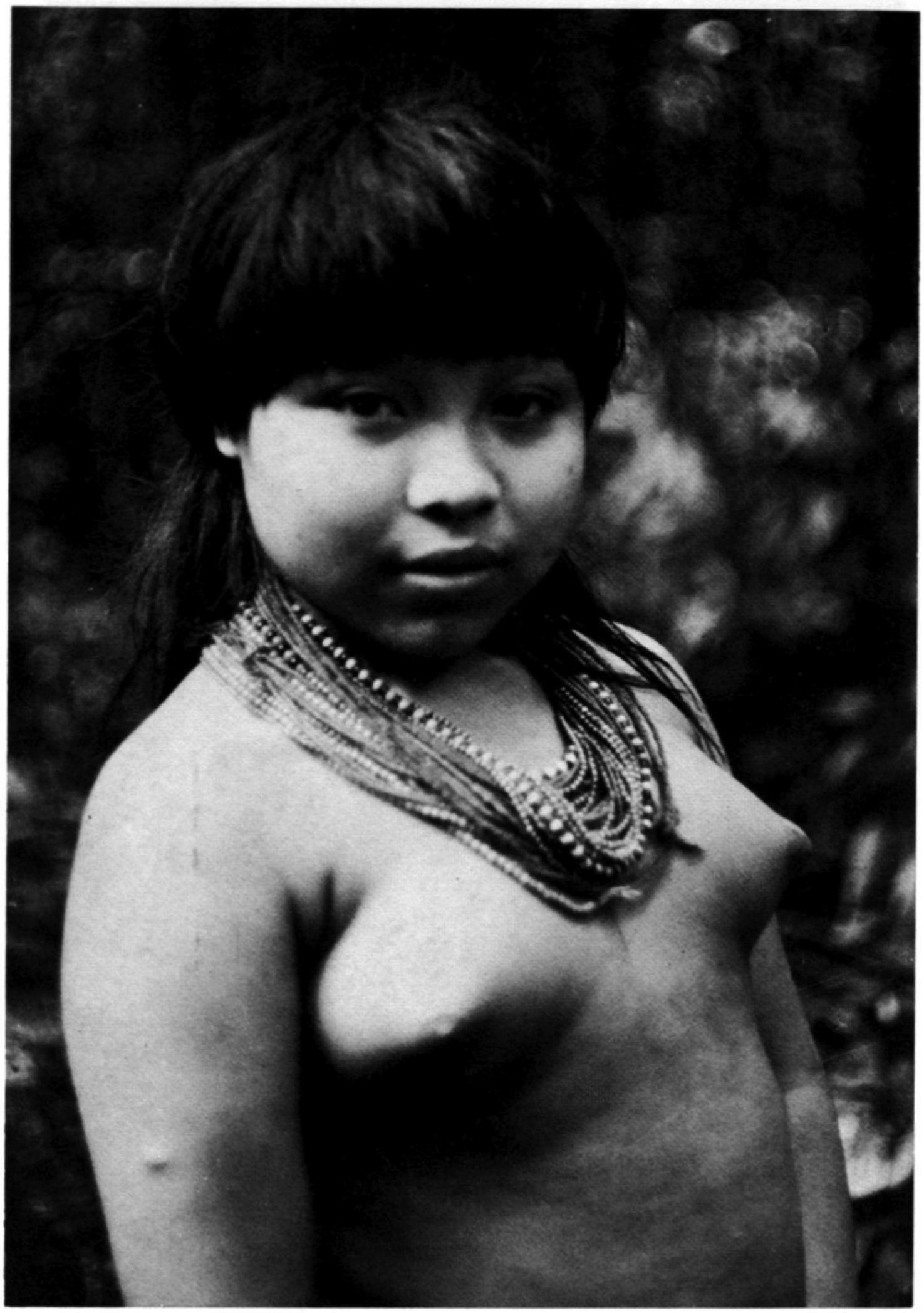

PLATE 10. – A young Akurio woman, called IRIKA. The original tooth-necklaces have already been replaced by beads obtained from missionaries.

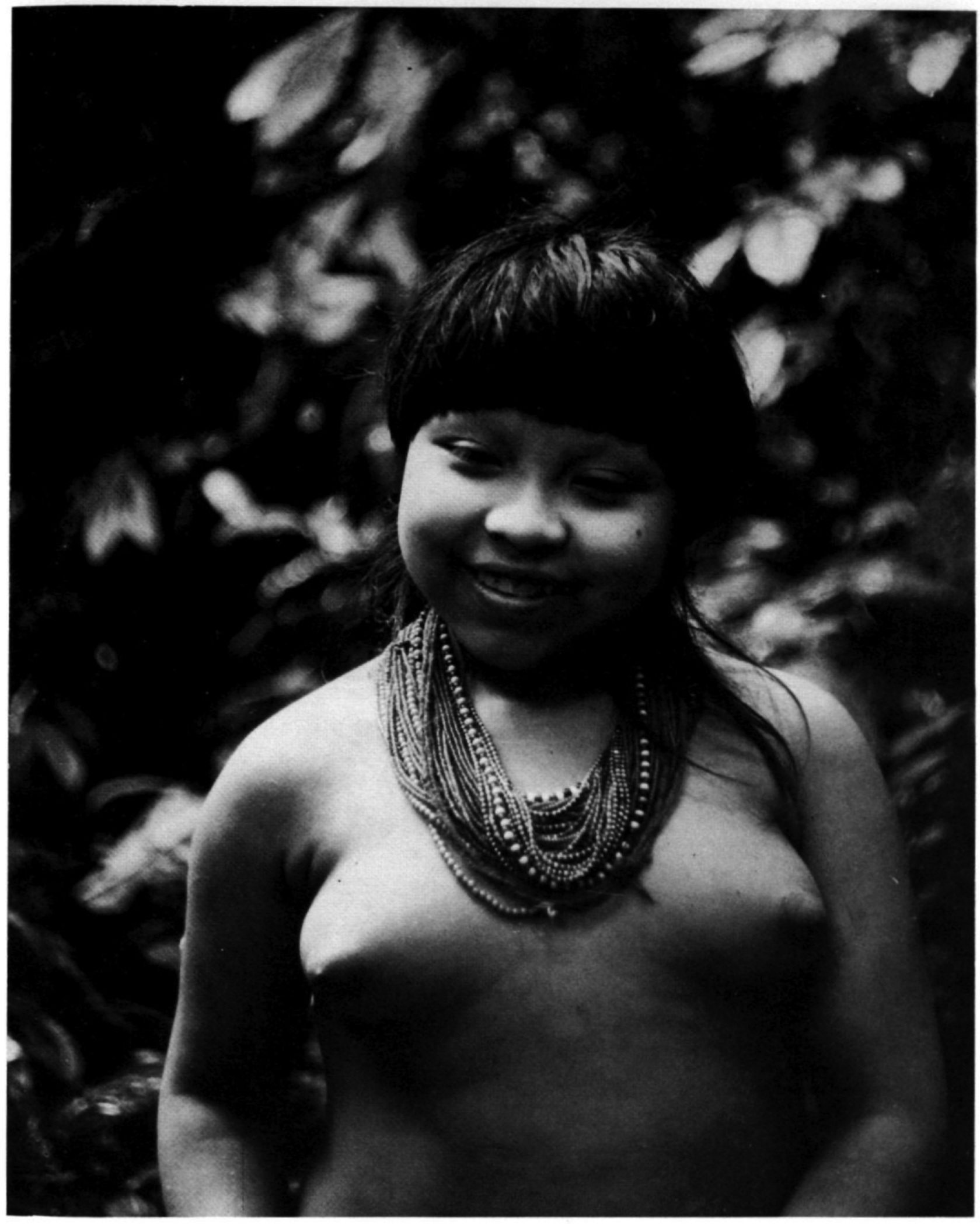

PLATE 11. – IRIKA has a clear Mongolian strain. The Akurio skin is white in contrast to that of the Trios and the Wayanas who are brown-skinned.

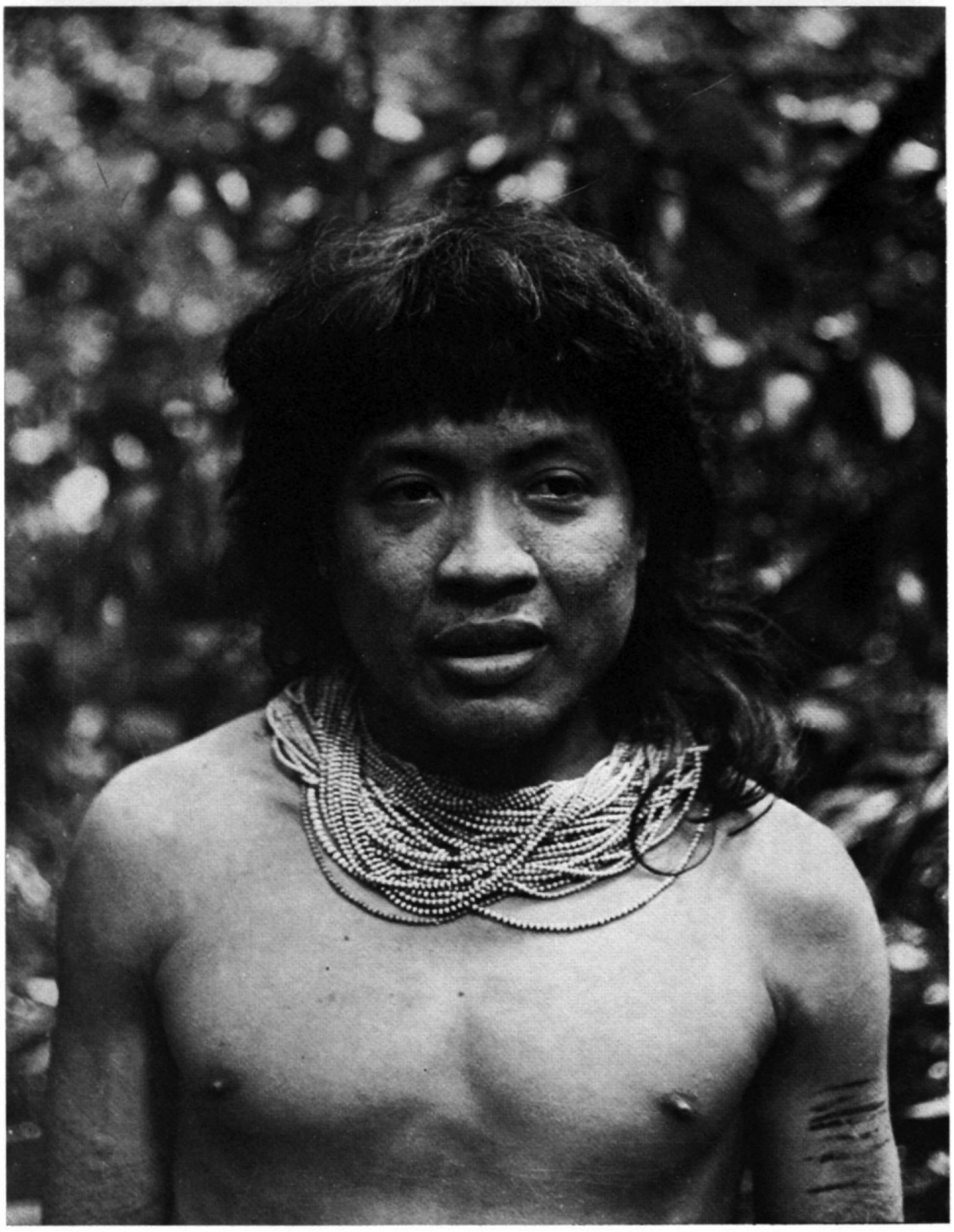

PLATE 12. – MALAYA is said to be a Malayaima Indian. When Mr. YOHNER happened to see his stolen knife in MALAYA's basket, MALAYA got angry and told the missionary in sign language that he would cut his throat and would shoot him in the neck with an arrow.

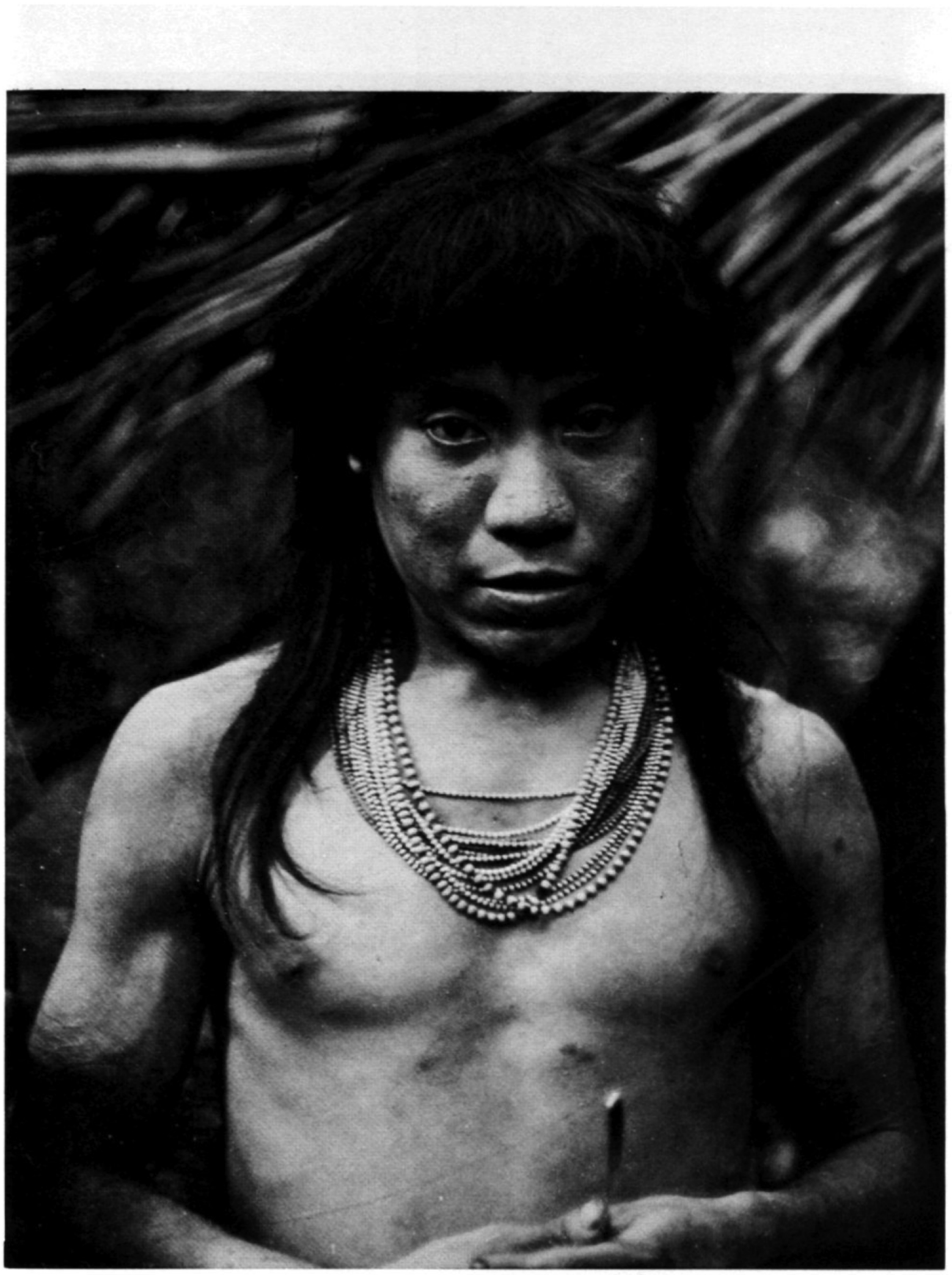

PLATE 13. – AMOKA is not conscious of the fact that he is being photographed.

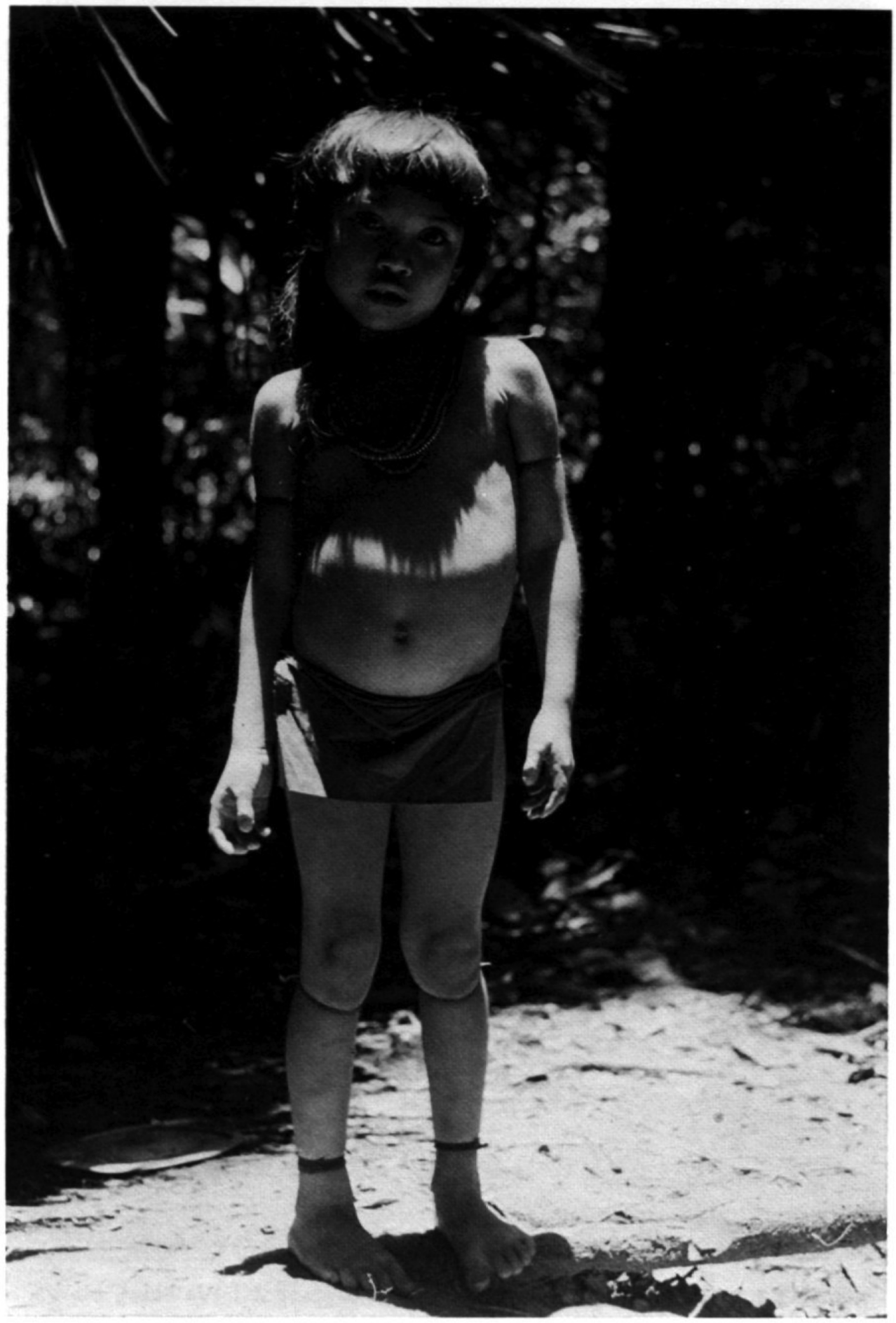

PLATE 14. – NARIYAUN, a young Akurio girl. The original seed apron has already been replaced by a loincloth in typical Trio and Wayana fashion.

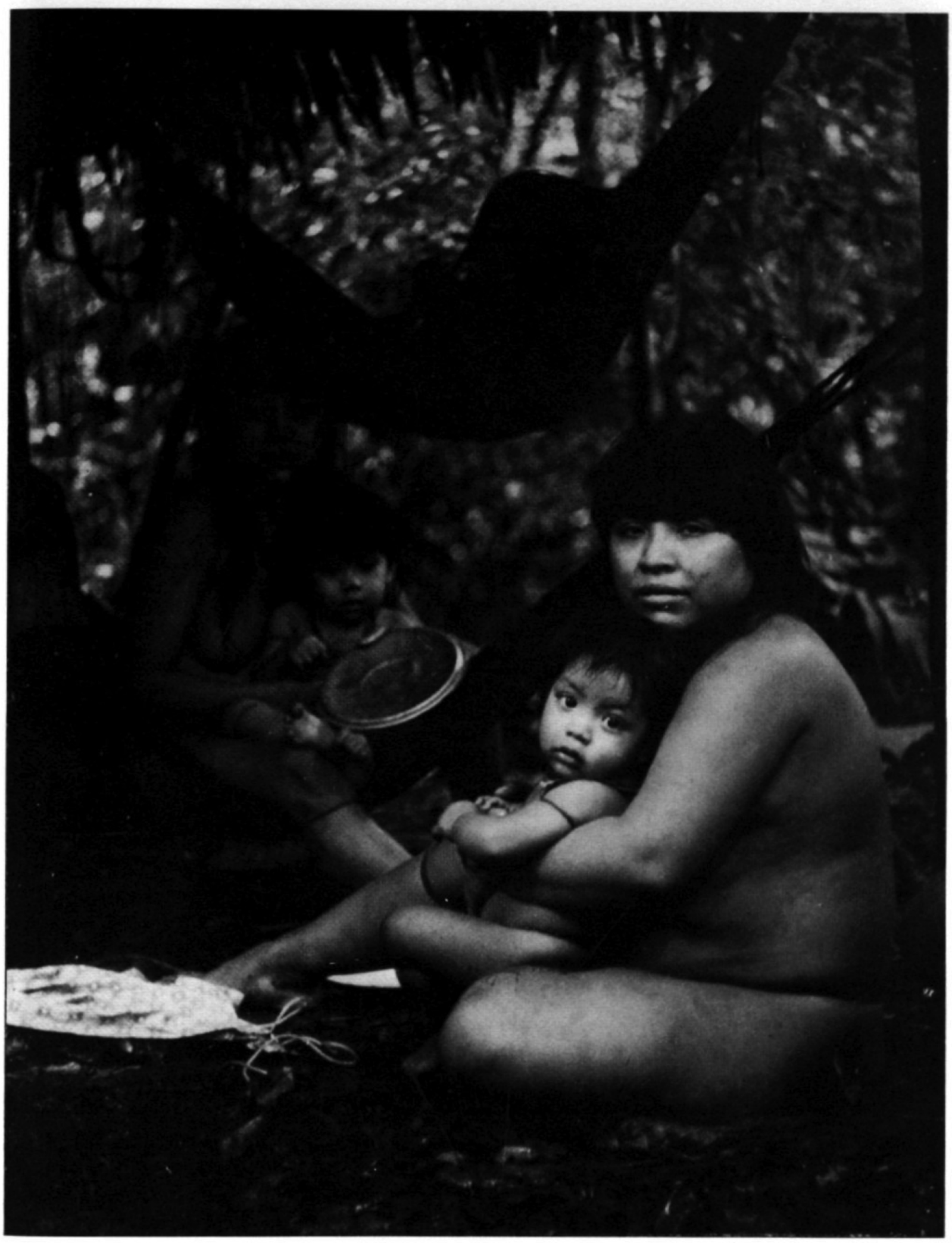

PLATE 15. – The Akurio mother loves her child. There seems to be a shortage of female children, but there is no evidence that the people kill off the girls. The woman in the foreground is MOKOKO and her child is called WATISHINU.

PLATE 16. – IRIKA is the only Akurio girl who smiled.

Fish is caught with bow and arrow or by means of liana poison put into creeks. The use of fishing rods is unknown.

Palm nuts are the staple food of the Akurio diet. Their main food consists of Bugrumakka nuts which grow in clusters of about fifty. The people crack the nuts with a stone and chew them raw. They also grate the nuts on a rough rock, sometimes they boil them. The fruit of the Koemboe palm is also a delicacy, but that applies not only to the Akurios. Further the Akurios are very fond of wild honey, for which they have to chop holes in trees. The rest of their fare is made up of other jungle fruits and a few wild potatoes. (4)

Evidently the people don't use salt. They appreciated cassave, which they didn't know, but they were not interested in rice and biscuit which we offered to them. Apparently the people don't use alcoholic drinks and they have no large containers.(5)

As far as could be observed the Akurios don't dance. The people have no musical instruments, but they do have a number of chants. Some are happy songs (iwano) and some are spirit songs (wiri) due to fear. They fear the spirits of pigs, jaguars and other animals. (5)

The people like pets. ATULA has a Powisi (a big bird) and we are told that others tend pigs and turkeys.

The Akurio stories are more or less similar to those of the Wayanas and the Trios. When YOHNER asked an Akurio man: "Who is your creator?", the man replied "Api". "Who made the ground?", the missionary asked, "It has always been," he replied. "Who made the trees?" "Api" was the reply. "Api is just like us. He gave us food. Long ago there was no water. We had to drink our urine. Then Onopira (a small bird) flew down and found a tiny drop of water. He took the water in his beak and dragged it around on the ground and made the Makurutu (Loë creek), the Malaoni (Oelemari river) and other streams. Onopira made the water".

DEPARTURE OF THE AKURIOS

The day after our arrival we returned to our base camp. The Akurios packed up and left too, but they went in the opposite direction, deeper into the jungle.

The women carried the back packs, which are woven from palm leaves. It didn't take them long to break camp and to move on, because their possessions were very meager: a couple of clay pots, their hammocks, a few palm nut pods that are used as

plates, a sharpened stick for lifting meat out of the pot and some resin, which is burned for light at night. Even pieces of firewood were carried to the next camp. This wood can smoulder for hours and it can quickly be fanned into flame.

The men carried their bundles of arrows, their bows and their stone axes. Babies were carried on the back: the people simply made a bark sling and put it around the father's head and then around the babies' buttocks.

The five Christian Trios also left the Akurios, after having stayed some weeks with them. After some days we met them again in our base camp. They had cut a plantation for the Akurios, but the Akurios have never gone back to that same place.

New contacts with the Akurios

After the author's expedition, two new contacts with the Akurios have been made.

In February 1969 two groups of Akurios were contacted by the missionaries Leavitt and Yohner (4) and some government representatives. One of these groups, the group of Atula, had been contacted earlier, but the group of Onore had not previously been discovered. The Akurios were rendered fearful by the size of the expedition and showed some tendency towards hostility. A man called Malaya told Mr. Yohner that he would cut his throat and shoot him in the neck with an arrow. The expedition felt it wisest then to pull out! Three Akurios followed the expedition on their way back to the canoes. Later the Trios told the missionaries that these Akurios had intended to shoot the missionaries and the government men.

Notwithstanding instances of hostility a new expedition was equipped by the missionaries and the government in May 1969. Miraculously they met a new group of Akurios, the group of Tupita, including the leader of another group called Araipuku. These Akurios were very friendly. Their skin was slightly darker than that of the other groups, although still rather white. Their language seemed to differ slightly from that of the groups of Atula and Onore. Yohner heard fewer glottal stops among the group of Tupita.

Yohner reports that there are at least two groups of Akurios that have not yet been contacted, 'May be more' he says, 'for each time we contact a new group we hear of others.' The group of Iriki is reported to be upstream on the Oelemari; the group of Posowara could possibly be near the Pimba or Tutu creek.

REFERENCES

(1) AHLBRINCK, W., 1956. *Op zoek naar de Indianen*. Meded. Kon. Inst. Tropen Amsterdam *118*, Cult. Phys. Anthrop. *52*, 184 blz., 20 figs, 40 phot.
(2) BOER, M. W. H. DE, 1969. *Ontmoeting met wilde Indianen in Zuid-Suriname*. WOTRO, Paramaribo, 12 pp. mimeogr., map, 17 pls. (phot.) excl.
(3) LYNDEN, A. J. H. VAN, 1939. Op zoek naar Suriname's zuidgrens. *Tijdschr. Kon. Ned. Aardr. Genootschap* (*2*) *56* p. 793–881, ill.
(4) SCHOEN, I. L., 1969. *Report of the third contact with the Akurio Indians*. West Indies Mission, Paramaribo, Feb. '69.
(5) YOHNER, A., 1969. *Akuriyo contact report, May 1969*. West Indies Mission, Paramaribo.

D. C. GEIJSKES

DOCUMENTARY INFORMATION ABOUT THE SURINAM WAMA OR AKURIO INDIANS

(with 4 photographs)

Introduction

In 1968 renewed contact was made with a group of primitive nomadic Indians living in the south-eastern corner of Surinam. Their existence was discovered thirty years ago during the Southern Border Expedition of 1937 (VAN LYNDEN, 1939). One year later a special expedition was organized under the leadership of Father W. AHLBRINCK (1956), a linguist and a well-known expert on Carib Indians in Surinam. AHLBRINCK spent more than six months in the field for the purpose of studying these stone age Indians, but contact was made for one day only. For a long time this or a related tribe was known as Wayarekoelé Indians by the other upland Indians and by the Bush Negroes living along the Tapanahoni River, who dreaded them because of their aggressive attitude. As AHLBRINCK has pointed out, the Wayarekoelé tribe became extinct, probably during the fights they had with French gold raiders. The last member, a woman named MALAWNI, died in 1938 on the way back from the Lawa to her native soil.

New contacts with these mysterious Indians were made in 1968 by Wayana Indians when paddling down the Waremapan Creek, a tributary of the Litani River in its upper course. After this was reported, ANDRÉ COGNAT, a French journalist and schoolmaster, and later on IVAN L. SCHOEN and other American members of the West Indies Mission working with the Wayanas and Trios in Surinam, came to that spot to contact the unknown Indians. They succeeded during two different trips. M. W. H. DE BOER, a Dutch pedologist working at that time in the Litani River, visited the Indians a short time afterwards. The reports of SCHOEN and that of DE BOER have brought to light many new facts, confirming many of the observations made earlier by the

Dutch explorers. DE BOER was able to bring back at the same time a series of excellent photographs of this people.

Contact of isolated Indians with our civilisation can lead to a drastic transformation of their life, not to speak of the danger of infection with the influenza virus, which could wipe out the whole population. To load them with presents of unfamiliar objects, accelerates the speed of their transition from the stone age level to semicivilisation at a very quick rate. From our point of view, their attraction is not only due to unfamiliarity, but is one of extremes, that we are here confronted with a people still living at a prehistoric level. They show us today what we mostly try to reconstruct by trial and error after a painful study of only stone axes and potsherds. It is therefore of great importance to report on their original mode of life, so far as it is known, before the outside world confuses this picture. This is the reason why in the following a compilation is given of the known facts about these Indians, especially as the first observations made by MEULDIJK and AHLBRINCK are published in the Dutch language. As a necessary follow up, a serious ethnological, anthropological and sociological study should be done by competent students, before it is too late. Through the efforts to open up the interior of Surinam, the homeland of these nomadic Indians will be diminished more and more. Measures should be considered to provide against drastic influences of this kind. The question is not only one of national importance; it is an international matter of great scientific significance. We must be under no illusion about the acculturation of this people. Attempts in this direction will result in their decline rather than in a change for 'the better life', a necessity which after the last reports seems not to be urgent.

The writer is most grateful to Dr. AUDREY BUTT COLSON (Oxford University) for reading the English text and making critical notes. In one of these Dr. BUTT draws attention to the fact that the Akurios are occasionally mentioned in Spanish literature in the mid 18th century and that CAULÍN (*Historia Corográphica de la Nueva Andalucía*) has 'Akurias' marked on the accompanying map (that of LUIS DE SURVILLE, 1778) in Central Surinam.

CONTACTS

In August 1937 Admiral C. C. KÄYSER, leader of the Southern Border Expedition in Surinam and his telegraphist K. MEULDIJK, together with some Bush Negroes, found in the upper Oelemari

River signs of the presence of Indians not belonging to the Wayanas nor the Trios, *viz.* footprints on the bank of the river, scales of a fish, a broken cane and a knotted palm leaf. Further exploration in the vicinity led the next day to the discovery of an Indian trail in the bush, marked by broken twigs of the shrubs in the undergrowth. After a walk of an hour and a half they were suddenly face to face with Indians, a man armed with bow and arrow ready for shooting and an older woman with a long stick in her hands. Two other women were packing their belongings in preparation for flight. After the first fright was over and some advances had been made to the man, especially by showing beads (of glass), four children appeared belonging to this family: a boy aged 8, two girls of approximately 5 and younger and a baby. At the camp four simple shelters were built with hammocks below these, and there were some earthen pots, arrows and three bows. To the side of the shelter was a barbecue with smoked meat and fish and, further on, tubers of yams, some baskets made from palm leaves for carrying luggage, stone axes and numerous jaws and teeth of bush pigs. Men and women all wore necklaces made of perforated teeth from bush pigs, jaguars and monkeys. The man was wearing a small loin-cloth (kamisa), the women a small apron made from seeds. Twine was fabricated from wild pineapple fibre. The poisoned heads of arrows were put in safe keeping in a small container of untanned leather. Admiral KÄYSER noted the names of a number of things but after a while the friendship was suddenly broken off: the Indians took back the tools they had exchanged without returning the presents they had received and forced the strangers to retire.

This discovery of an unknown Indian tribe in the hinterland of Surinam, was the motive for sending a second expedition to that area with instructions to make contact with these people and to study them as far as possible.

In July 1938 Father W. AHLBRINCK started on the expedition to the Oelemari River in company with J. A. F. RAATGEVER, a local medical man, LODEWIJK SCHMIDT the foreman of some workmen from Paramaribo, and Indians and Bush Negroes, most of them veterans of the Border Expedition. When they arrived at the headwaters of the Oelemari River, AHLBRINCK soon found some signs of the unknown Indians, not only foot-prints but a sapling with its side branches broken and stuck in

slanting direction over the river. After five days of exploration they found the Indians far inside the bush: a young woman with a baby sitting in a new camp. She was extremely frightened, and began crying out for help to a man further on in the bush. The man came running in with bow and arrow and a stone axe in his hands. He was naked, stocky but strong, his fierce face was of a pale colour. Seeing that the strangers were not malevolent, he changed his hostile attitude into a distrustful resignation. AHLBRINCK and his men put their weapons on the ground demonstrating their peaceful intentions by showing their empty hands. This proved to be effective, the more so when showing some barter goods and so making contact.

There was one older man, two younger women each of them with a baby and a boy of about eight years. This boy looked fine and healthy, the women however looked sickly, but probably from fright because they appeared better later. In the afternoon an older women together with a boy of about 12 years old came out of the bush. For a long time they stood looking at the strangers, tongue-tied. At twilight two young men appeared, but they were not afraid. Pointing at different objects, AHLBRINCK asked the names, repeating the words while noting them. When making camp for the night, the labourers soon missed a cuttlass and the next morning two guns had disappeared. It became evident that in the early morning the older man with his wife and son had gone to the riverside to see if there were some more people. When asked something, the Indians only answered: "ë, ë" and there was an atmosphere of distrust. To avoid further difficulties, AHLBRINCK and his men left the Indians and returned to their boats. The next day when they came back, the camp site was deserted; the Indians did not want further contact. This group was the same as met with by KÄYSER and MEULDIJK for they carried a broken point of a machete and the blade of a pocket-knife.

Thirty years later, in June 1968, some Wayana Indians, men and women were paddling down the Waremapan Creek in the upper Litani River, not far away from the Brazilian border, when they suddenly heard a noise in the flooded bush around the creek that they thought was made by peccaries on the run. Two men went ashore while the boat quietly drifted down the creek. One of the Wayanas sitting in front of the canoe saw five strange Indian men peering at him from the bush. The two men who had

given chase, arrived on the scene exchanging greetings but with very little reply. One of the Wayanas speaking the Trio language, found that he could converse quite freely. They talked for almost an hour and finally the strange Indians were willing to take them to their camp just over the hill. Three of the Wayanas went there leaving one man and the women in the boat. As they neared the camp, one of the Indians called out that they had seen strangers and were bringing them into the camp site. The captain shouted back, and the women and children ran and hid. Once the Wayanas had entered the camp, the people crowded around them, talking, bartering and endeavouring to get their possessions. They did succeed in stealing two machetes and a shotgun. At this point, the Wayanas decided it would be prudent to try to return to their boat which they were able to do without incident. Several of the strange Indians followed them and wanted to have all the possessions the Wayanas had in their canoe, but they were able to push away from the bank. A few days later they arrived safely at the mission post near Awara-soela in the Lawa River.

This story came to the knowledge of the American members of the West Indies Mission working in Surinam with the Wayanas and Trio Indians since 1961. They immediately planned to make an expedition to these unknown Indians to make further contact. On June 19th, 1968 this expedition started from the Lawa River with the following crew: seven Wayanas (one woman), six Trios (two women) and five Americans (Mr. & Mrs. IVAN SCHOEN, Mr. & Mrs. ART YOHNER and DEAN FORD). The women were taken to show there was no evil intention and that there would be no harm to their women. After two days the expedition encountered the Frenchman ANDRÉ COGNAT, who with some Wayanas was paddling down the Litani River. This school-master/journalist, who had been living for some time with the Wayanas of the Lawa River, related that he had just come back from a visit to the strange Indians but that his contact was not a success and that the Indians were terrible thieves. When taking pictures they had smashed his camera, while others smashed his boat and motor with their stone axes.

The next day the mouth of the Waremapan Creek was reached and two boats with Wayanas working for K.L.M. Aerocarto were found there. In one of the boats were three men who had made the first contact with the strange Indians. These could be

engaged to help the expedition. When the place was found where the first contact was made, a group of explorers climbed over a hill to the West and descended into the adjacent valley. There a campsite was found but the people had left about two days before. The ground was littered with hundreds of fish-hooks, meters of fish line, beads, broken mirrors, red cloth, bags of salt, matches and the barrel of the shotgun stolen from the first group of Wayanas. It had been smashed with their stone axes. There were eight shelters in the place, built under the trees and on a dry piece of ground in the centre of a swamp.

The next morning four Trios and one Wayana returned to the deserted camping place to look for a trail leading to the inhabited camp. They returned in the early afternoon with the report that they had found the Indians further on to the West. Following the trail a second camp site was found and this one had also been deserted by the Indians. On the next part of the trail the path was several times closed to mislead intruders and efforts had been made to confuse the trail, but the explorers were able to find the right way. The third camp was inhabited by an older man, two old women and several young girls and children. After greeting them, the old man slapped his chest and the back of his neck and said: I am good, are you a tiger that you smelt me out? One of the Trios replied that he was a tribesman and not a tiger. They talked and bartered for about an hour in a language they could only partly understand. The old man said that they were very hostile towards outsiders and the younger men had gone ahead, to get arrow cane to make arrows to kill others who might come in to molest them. He also told them that he had been watching all the movements of their expedition and he had seen them all approach his deserted camp site. The Trio told the man that the white people with them were good and that they wanted to bring them to see the old man. After a time, the old man agreed and said that he would wait in this camp until noon the next day. In the meantime the others had successfully stolen two of the Trio's' machetes. Then the men from this party returned to their camp on the Waremapan Creek.

The following day early in the morning the expedition started with five Indians going ahead to mark the trail, while the others, including the women, followed later on. Two men were left behind with the boats with instructions to load all the supplies and shove off downstream in the event of any trouble in their absence. It

was about noon when the expedition arrived in the third camp of the Indians but the members were again keenly disappointed to discover that the people had moved out, hardly an hour before they arrived. A Trio and his wife were waiting at the camp site to tell them of the old man's departure and to lead them on. At about 3.00 pm they splashed across another swamp and approached a village exactly like the other three that they had passed. There was a murmur of excited voices and wood smoke hung heavily in the damp air. A young man carrying a stout bow and several arrows came to the edge of the camp to greet them. His appearance was formidable. He was short and heavily muscled with an almost white skin which was incredibly dirty. The man was extremely nervous, and shifted rapidly from one foot to the other as the strangers approached. They greeted him with forceful slaps on the chest and back of the neck. He responded in the same way. They filed by him to the centre of the camp. The men were gathered there around their chief, the women were watching quietly from the back of their huts, trying to keep their children quiet and as much out of sight as possible. After a while the Indians, consisting of eight men, eight women and twelve children, acted more freely. They felt the skin of the strangers, pulled the hair on their arms and chests, endeavoured to look under the women's skirts, and tried desperately to steal their machetes, bows and arrows, knives, etc. As soon as new shelters were finished by the Wayanas and Trios the pack containing the gifts was opened: machetes, axes, knives, files and matches. The men of the expedition showed them how to use files for sharpening the tools, and one man became so excited that he hit himself on the head with the file instead of his hand as is their custom. Each disappeared into the bush with his new possession, going in every direction to hide it or retrieve some possession for exchange. SCHOEN and his companions tried to find out who these people were, but they evaded questions and refused to name themselves. They told them there was another group of their relatives, consisting of ten men plus women and children, off to the West. In that case, there could be as many as sixty or seventy of them still surviving. The chief told them of another group of fierce Indians, to the southwest, whom they called the 'Maladiyaima'. They feared them and did not advise going into their territory.

The women became bolder and came out of their huts, eyeing the strangers curiously. For the most part they busied themselves

with their children, cooked wild pigs, and foraged for fire wood. One of the women was cooking a wild pig in a discarded five-gallon oil can. No doubt they had rumaged about the camps of other expeditions.

At dusk the men called the strangers to eat. The cooked meat was heaped on canoe-shaped palm spathes. The men tore off chunks of the meat and passed it around to the guests, the other villagers and children. Cassava bread which was offered them was not eaten; the old man slipped his piece under him and sat on it. Others smelt the bananas and sugar cane that were offered but threw them away. When darkness descended the Indians became very alarmed by the beams of the flashlights and told the people of the expedition to put them away. One of the men took a sapling, split the end, wedged a large chunk of resin in it, and stuck the other end into the ground and ignited the resin.

During the night an old woman in the hut adjacent to that of the expedition did not even hang a hammock, although she had three of them. She squatted by her fire all through the night watching the strangers. Her only move for more than eight hours was to reach out and push the wood farther into the fire as it died down. Others were up and down throughout the night, moving from their hammocks to the fire side to straighten arrows. At all times their weapons were within their reach. The night passed without incident. Just before dawn a breakfast of little pieces of pig meat and skin were offered by several men with the announcement that the strangers should leave. They too were going to leave as soon as the expedition was on its way. Some talk and trade was done and then the two groups parted. The expedition returned safely to the canoes on the Waremapan Creek in just over five hours.

A second trip to the Waremapan Creek was made in September 1968 by Mr. & Mrs. IVAN SCHOEN, CLAUDE LEAVITT and fourteen Indians from the Lawa. After a few days of exploration they were able to make contact with the stone age Indians on the northern side of the upper Litani River, about one mile inside the bush. The first sign of their presence was a large tree laid across the river as a bridge with some poles planted alongside the trunk, connected by a vine as a handrail. In a deserted camp site on the southern river bank fresh footprints and 'pounded' vine (fish poison) were found. The meeting was much simpler than the first time in the environment of the Waremapan Creek.

It was the same group of people, but one man and one boy were new and there were thirty persons all together, three men, twelve women and fifteen children. They remembered the visitors and told them that they had already heard them when they came in over the river. There was some talk, trade and a divine service was held. During this one of the Indians seized the opportunity to take a machete off a Trio. In the afternoon the visitors left the Indians promising to come back the next morning. The next day two cayman, shot in the river, were taken as a present. These were eagerly accepted by the women and cleaned. Iguana eggs were thrown away. Most of the people had gone into the bush to look for food. Some songs were given in the Trio language and the gospel taught to those who remained in the camp. While this took place some Indian men walked to the canoes on the river to take back the goods they had exchanged on the previous day. They were probably not content with the presents they had received the day before. When the members of the expedition detected this manoevre, it became evident that the Indians had also stolen some necessary goods belonging to the expedition. An effort was made to get these back but the only answer given by the Indians was that they were good and that they had not taken anything. Some search in the bush around the camp site produced a pot, a knife and bananas. One of the Indians pointed an arrow at a Wayana who came across the stolen goods, but as at that moment SCHOEN approached, walking through dead leaves, he ceased to be hostile. In general the Indians were less reserved than during the first contact. They now took bananas, sugar cane and cassava bread, all of which they had refused the first time. Bananas were eaten even unpeeled. When pictures were taken they were greatly alarmed by the light of the flash and they insisted on the cameras being put away. They were not frightened of Trios but they were of the white people because they were so different.

It was the intention of the missionaries to leave five of the Trios for one month with these Indians, to learn their language and to find out some more about their home territory. The Trios were to cut down a piece of the bush to give them the opportunity of making a garden. This was an experiment in introducing them to shifting cultivation methods with view to persuading them to give up their nomadic type of life. The main information from this expedition was that these people call themself 'Akuri', which must mean agouti (Sur. rabbit). The Trios had heard in

earlier times of an aggressive people fighting and killing men with clubs and called Akurio. Another name that they gave was Tula, the name of a small brown monkey. Because of this information SCHOEN proposes to name these Indians AKURIO instead of Wama as was done by AHLBRINCK.

Some weeks later, M. W. H. DE BOER, a Dutch pedologist doing fieldwork in the upper Litani River, not far away from the localities where the American missionaries and the Frenchman ANDRÉ COGNAT made their contacts with the stone age Indians, decided to go and look for the Akurios himself after getting detailed information from the foregoing visitors. He started with three Bush Negroes and one Wayana while the remaining people stayed in his base-camp near the Koelé Koelé Creek. He started his trip on September 27th with one canoe. Two hours after passing the mouth of the Waremapan Creek the expedition found the fallen tree with the handrail made of a vine. From there the trail into the bush to the Indians was found. After a walk of two hours an abandoned camp site was entered with nine huts of a very simple construction. The expedition spent the night in that camp. The next morning a second camp was found on a walk of one hour from the first one. Smoke was rising and soon the five Trios, left behind by the missionaries, were seen. Another Indian was in their camp saying 'koele' in a very penetrating voice. A second man appeared, also saying 'koele'. A lot of people came out of the camp to look at the strangers: six men, six women and nine children. As soon as the loads were put on the ground, some Akurio men turned the luggage upside down touching everything. Some of the women appeared to be as curious as the men. The Indians were very interested in machetes, knives, axes, files, plates and pots. After having exchanged some presents, the Indian men inspected the strangers thoroughly. They tried to pull their beards from their faces and touched them all over looking into their shirts and trousers. Thanks to the Trios the visitors were invited to stay one day and one night with the Akurios. As soon as the hammocks were tied in the newly built camp, some Akurios lay down in them. They were not embarrassed by DE BOER's camera; one man put his finger in the lens when he tried to take a picture of him.

Appearance and Dress

In their appearance the short stout build and the light coloured skin are most striking. The men have a short thick neck, firm shoulders, the upper arm muscles less developed, the legs strongly muscled, the toes rounded. The skin is of a strikingly light, sallow colour, very dirty and with many scratches and scars. Some men have their arms heavily scarred from just below the biceps to the mid fore arm. These cuts have been made by themselves apparently to increase their efficiency as hunters. The same is sometimes done by Trios too (Schoen). Their bushy black hair is strong and thick; men and women cut their hair to shoulderlength at the back but in front, over the eyebrows and to the middle of the ears, it is cut in crude bangs, without a parting. The eyes are dark brown, the upper lip somewhat curled up so making the mouth more or less triangular. All the people had sound teeth. They have a hollow and penetrating voice. The few hairs on the chin are pulled out but the eyebrows and eyelashes grow untouched (Ahlbrinck).

According to Schoen they have nice faces, however with strong lines. Their noses are rather broad, their lips relatively thick, their eyes larger than those of the Trios or Wayanas, a little bulgy and slanting. Some individuals have typically mongoloid faces with protruding cheek-bones and slanting eyes (de Boer). On the photographs taken by de Boer against the light, fluffy hair on the forearm of a young girl and that of a man is visible.

The women have attractive features and are short, except for one woman that Schoen saw. They looked healthy and have been described as rather slender (Ahlbrinck), and as 'well fleshed' (Schoen). Their skin however was so dirty that it appears that they never wash themselves. They scratched their heads all the time, probably because of lice. There was no sign of any sickness and they did not cough. Some had a few septic wounds (Ahlbrinck did not note any such wounds), all were covered with insect bites (Schoen).

The Akurios go almost entirely naked. The men wear a belt of black monkey-hair, tied to a very narrow, firmly bound loincloth of fibre. This cloth or kamisa, made of singrasi (Ahlbrinck) or mauritia fibre (Schoen), is only 1½ inch broad and holds the penis tightly up against the abdomen with the testicles protruding on either side (Schoen). The women wear a small

apron (kwejoe) of tree seeds (AHLBRINCK) or palm seeds (DE BOER) made heavier by bigger seeds on the bottom row. This may be decorated by beetle shards (AHLBRINCK). The apron is very small, measuring $5\frac{1}{2}$–$7\frac{1}{3}$ inches (SCHOEN). The women of those families who have already received glass beads from strangers, have made a much larger size of kwejoe from such beads as the Trio and Wayana women do, or formerly did.

Men wear strings made of black (kwatta) or red (baboon) monkey hair around the ankles and below the knees. The women wear such a string (sepoe) only below the knees. AHLBRINCK noticed that two babies who were still sleeping with the mother in the hammock had two small fibre strings on their legs and arms and also one around the waist. The sepoe of an older woman as photographed by DE BOER, shows that it is made of several strings of mauritia (?) fibre, which are knotted artistically to form a narrow band of about one centimetre wide.

Originally all Akurios were wearing necklaces made of the teeth of peccaries, jaguars and of various monkeys. These teeth had holes in them so that they could be strung together (MEULDIJK) and they alternated with small fruit stones and self-made wooden beads (AHLBRINCK). SCHOEN reports that the teeth of the necklaces are taken from baboon and smaller monkeys and alternate with seeds of trees as used in the small apron of the women. According to DE BOER "The teeth are from different monkeys, the wild pig, the jaguar and the cayman. The animals' teeth are perforated with a sharpened incisor of an agouti ... The people combine the teeth with brown seeds of the Tassi palm". And further on: "many people had only bead necklaces ... A young lady ... wore a bead apron. We had the impression that many Akurios hid their tooth necklaces, being afraid that we would take them". Of importance is DE BOER's assertion that the Akurios do not use red paint (koesoewé) like the Trios and the Wayanas, but that they do use black paint. The liquid of the fruits of tapoeripa is or was commonly used also by Trio and Wayana Indians, to make decorative black lines on their skin during some festivals. Maybe the Akurios use the same product for this purpose.

LANGUAGE AND NAME OF THE TRIBE

During the first contact with the Akurios, Admiral KÄYSER made a point of noting the names of different objects (MEULDIJK).

So also did AHLBRINCK, writing down 150 words, of which about one hundred could be recognized as belonging to the Carib language. The Wayanas who came across some Akurio Indians on the Waremapan Creek in 1968 found that their greetings in the Wayana language had no effect, but when they used the Trio language they obtained a response. When the Trio pioneers of SCHOEN's expedition made their first contact, there was no more than a 50% understanding. Some words are the same, as the one used for palm nuts which means cassava or cassava bread i.e. their staple food in the language of the Trios and Wayanas (SCHOEN, 2nd report).

AHLBRINCK was told by MALAWNI, the last woman of the Wayarekoelé Indians, that the unknown Indians were called Wama, and during his contact with these Indians this information was affirmed by an older man. SCHOEN however heard through his Trios during their second contact that the people called themselves Akuri, but also that the name Tula (of the Captain?) was given. The name Akurio was known to the Trios as being that of an aggressive tribe in earlier times. For this reason SCHOEN introduced the name of Akurio for these Indians instead of Wama as proposed by AHLBRINCK. As the language of the Trios and Wayanas belongs to the Carib family, it is evident that, as regards their language, the Akurios belong to the same group. In this they are more closely related to the Trios than to the Wayanas.

FOOD

The Akurio Indians support themselves with fish, game and products of the bush. Of the last we know honey of wild bees, palm fruits (koemboe, maripa), palm nuts (boegroemakka, maripa) and some wild tubers. One of these, a small tuber called by them 'oeroewa', looks like a small potato with soft spines on its surface. When travelling on the hills near the Waremapan Creek in 1939, I found these 'potatoes' on rocky places in the bush. Later on when some of the collected tubers started to sprout and flower, they were seen to be a species of *Calathea* belonging to the family of Marantaceae. Larger and longer tubers were seen by AHLBRINCK who noted the name of 'tinana iri' for them, but we do not know their botanical identity.

According to SCHOEN, the Indians harvest a lot of palm nuts from the bush. The people crack these nuts on a special flat stone

with another smaller stone as a hammer and chew them raw (DE BOER). It is known that these kernels contain a high percentage of vitamins in their fats. The flesh of the ripe fruits of koemboe palms are used for a drink as by many other people living in the bush. Also the young white heart (palmite or kabbes) of palms (what species?) is eaten.

The Akurios are very keen on the honey of wild bees, taken from their nests in hollow trees. SCHOEN (first Report, p. 4) saw in the forest "an ingenious scaffold about 45 feet off the ground . . . to extract honey" from hives in the trees. It is very probable that the Indians use the honey of a kind of *Melipona* bee, very similar to a honey bee but not able to sting.

Of the game that is hunted by bow and arrow, we know: peccaries (pakira and pingo), tapir, deer, monkeys (kwatta, baboon and others) and agouti. It seems that sometimes the jaguar is shot by them as its eyeteeth are used in their necklaces. Cayman was accepted when presented by SCHOEN's expedition, but iguanas and their eggs were refused. There is no note about tortoises, which are often used by other Indians, by Bush Negroes and by other people living in the bush. Of the birds the well known powisi or bush turkeys are shot and the flight-feathers of these are used at the end of the arrows as a steering mechanism. No other kinds of birds are mentioned as their food, but the Indians surely make use of them (marail, kami-kami).

As a good eating fish, the anjoemara is in great demand. This fish is lured with a bait on a line hanging over a forked twig on the bank of creeks and rivers and then shot with an arrow. No other kind of fish is reported, but SCHOEN and DE BOER both mention that nekoe-vine is used as a fish poison in smaller creeks.

Meat and fish are dried and smoked on a barbecue or boiled in pots. The Indians do not scale the fish, they pull off the skin just before eating. No salt or pepper are used in their food.

CAMPS

AHLBRINCK has described two types of shelters, small ones as long and broad as the size of the leaf of a boegroemakka palm to protect one person against rain and sunshine, and the family hut built in a triangle. The horizontal sticks bearing the palm leaves are tied up with kamina vines on poles having no fork at the end. The bases of the palm leaves are fastened on top of the

frame, the distal ends of the leaves are spread over the base stick of the triangle on the other end. In this way a sloping roof is constructed for the rain to run off. These shelters and huts are well made, protecting the people against rain, sunshine and falling twigs and fruits.

The barbecue is large and triangular in form, 1.40 m high, each side $2\frac{1}{2}$ m long (AHLBRINCK). Of a camp site seen in the area of the Waremapan Creek, SCHOEN (1st Report, p. 3) reports the following particulars: "It consisted of eight huts built under the trees on a dry piece of ground in the center of a swamp. The huts had shed type flat roofs, made from the leaf of the mumu palm, and pitched slightly to the side and rear. The posts were so arranged that hammocks could be hung in a triangle or a square with a fire in the center ... At the side of each hut was a fire-place made of three stones dug down into the ground. Beside each hut was a pile of palm fruit seeds, bones and other debris. All the bones were cracked or crushed for the purpose of sucking out the marrow". DE BOER states that menstruating women are put in separate huts.

The Akurios build their camp sites not along the banks of larger streams, but far in the bush near a small creek. They conceal their community in the deep forest and do not make a direct trail out to the riverside (AHLBRINCK). The camp sites are made about 3–5 km from one another and they stay in each a few days to three weeks at the most (SCHOEN, 2nd Report).

TOOLS

Stone axes are made of a black stone, long and narrow, rectangular, fastened in a short wooden handle, 30 or 35 cm long, the handle at the end narrower. Their cut is small, not sharp but rough and splintery. With these axes the Indians are able to cut the trunk of moderate sized trees (AHLBRINCK), or to 30 cm diameter (SCHOEN). SCHOEN saw stone axes of different sizes, from very small ones to those weighing one kilo. The wooden handles are roughly made and just long enough to hold, the top is much wider and contains the stone head inserted in a hole. If the hole is too wide, it is filled up with palm fibres and balata. The head of the axe is tied with string to keep it from being split by the blows. The men carry the axes on their back by putting the handle under the belt around their waist (SCHOEN).

There is no indication of what kind of stone these axes are

made. The black stone reported by AHLBRINCK could be a diorite. Unmounted stone axes are evidently not seen. From an archeological point of view, their form is of great importance. This could be recognized by making X-ray photographs of a mounted stone axe from different sides.

Arrows of three types are mentioned by AHLBRINCK. (1) Those with long lancelike bamboo points, fastened with a smaller stick (the foreshaft), that is firmly fixed into the stem of the arrow. The larger animals are shot with this kind of arrow such as peccaries, tapir and deer. (2) Arrows, the long point of which is made of a bone of the kwatta monkey to transfix birds and fish. (3) The arrow that has a small hollow in the top to hold a small poisoned bamboo point inserted when the Indian is about to shoot a kwatta. The poison (curare) is used to paralyse the spider monkey which otherwise does not fall down when killed, but is entangled by its long legs and tail in the trees.

On the underside of the arrows the flight-feathers of powisi, which have been split in half, are mounted as a flight guide. There is no mention of any decoration on the binding, such as the delicate ornamentation which is usually found on Trio arrows.

The length of the arrows is about 1½ m; SCHOEN also has seen smaller ones probably used by children. The poisoned points are kept in a short container made of unprepared leather (MEULDIJK), or in one of bamboo (SCHOEN). These containers are suspended on a piece of rope round the neck when on the hunt. DE BOER asserts that the arrows are made not only from arrow cane, but also from the stems of warimbo. Further on he says that "The people also know Kamaloea (planted arrow cane) that has probably been found in old plantations of the Wayanas or the Trios". Plots of arrow cane are often found on the banks of rivers where Indians have lived in earlier times and often in areas where no Indians have been present for a long time. In this case I believe that these 'plantations' of arrow cane go back to archeological times. We spotted the same occurrence in several places on higher ground, in the coastal belt of Surinam.

Bows are made of letterwood, they are relatively short (1.40 m or less) and 'strong', while the bow string is made of the fibre of singrasi (AHLBRINCK). SCHOEN noticed a length of 6⅓ ft with a string made of fibre of the mauritia palm. He also found a number of small bows in a deserted camp, probably used by children. For smoothing their bows the Indians use the pingo's lower jaw with an eyetooth.

A thick shell was used as a scraper to smooth the points of arrows (AHLBRINCK). This is probably one of the halves of a freshwater mussel, to be found on the sand banks in the rivers. Beside the jaws of peccaries those of deer with empty sockets are also used as a scraper (AHLBRINCK).

Drill and chisel: AHLBRINCK and SCHOEN both have seen a tool made of a sharpened incisor of an agouti, mounted in the hollow bone of a spider monkey (kwatta), cemented with a black pitch. Are the teeth as used in their necklaces perforated by this kind of tool? According to SCHOEN the point of a deer antler is used as an instrument to enlarge the hole in the wooden handle of the stone axe.

Baskets and mutetés (back carriers) are fashioned out of palm leaves, mostly on the spot in the bush when fruits or dead game must be transported.

Fans to light the fires are also made of palm leaves (DE BOER) but they are crude and not decorated (SCHOEN). The shape of the fans is not noted, but one figured by AHLBRINCK (p. 115) is nearly quadrangular with the two stronger end ribs crossed, pinned by a pointed stick through the crossing.

The hammocks look like a fishing net without knots made from the fibre of the mauritia palm. They are short (1.68 m long) and narrow and are tied up at about 20 cm above the ground (AHLBRINCK). Everybody has one hammock, some people have two or three (SCHOEN).

Their pottery is thick, heavy, and not very symmetrical, and bears no design at all (SCHOEN). AHLBRINCK names two models: (1) 40 cm broad, 30 cm deep as a pot for cooking food; (2) 10 cm broad and 10 cm deep as a pot for cooking aroea 'potatoes'. The form of the pots is not described.

Bowls or waterjugs are not present. For drinking they use a small rectangular trough made from the folded spathe of the inflorescence of the pina palm. The ends of this tough spathe are folded inside and fastened by two spines. One of these drinking cups is present in the collection of the Surinam Museum in Paramaribo.

During an expedition in 1953 under the leadership of J. MICHELS and D. FINDLAY to the Oelemari River, an abandoned camp of the Akurios was found, in which they came across a kind of bracelet, made from the empty claws of a sloth, which were put into one another to form a ring. This object is now in

FINDLAY's private collection of Amerindian material in Paramaribo.

A tiny comb was seen by SCHOEN, made from sharpened sticks mounted in a piece of arrow cane. Their combs (and fans) are also crudely done compared to those of the Trio or Wayana Indians (SCHOEN). DE BOER mentions that they cut their hair with bamboo knives, and they use simple wooden combs. Further details are not given.

Clubs don't seem to be used. SCHOEN reports that a woman smashed a dead tree into little pieces of firewood with a heavy club, but it is not clear if this was a special instrument or just a piece of hard wood. Clubs for fighting as Trios, Wayanas and Caribs have or had, seem to be absent. Probably the stone axes take the place of these clubs.

Canoe-shaped palm spathes (of koemboe probably) are used as plates. DE BOER remarks that the meat is lifted out of the pot with a sharpened stick.

HOME TERRITORY AND FAMILY LIFE

The Akurio Indians are exclusively inhabitants of the rain forest and their manner of transport is walking. Canoes are not constructed. They are nomadic, travelling through the wilderness probably over more or less permanent trails up and down the hills and through swampy valleys. Their trails are marked by broken twigs of the shrubs in the undergrowth of the bush in such a manner that it is very difficult to find one's way when not acquainted with this kind of indication. At places where these trails cross a bigger creek or river, a tree is cut down so that it falls across the river and can be used as a bridge. A hand rail of planted sticks, connected with a vine at the top, is often constructed alongside the trunk of the fallen tree.[1]

This mode of life is necessary for their food supply. They stay no more than three weeks in one camp site, generally less. Agriculture is not practised. This nomadic life demands a great deal from them physically and this shows in their bodily strength. The oldest people were probably aged about forty. How they dispose of their dead is not known.

---

[1] Dr. BUTT noted: "As a matter of interest the Akawaio also mark their trails by breaking twigs as they go: they also occasionally put handrails by the side of fallen logs and tree trunks - to aid crossing streams. However, they *do* have canoes!"

As usual among the Indians and many other primitive tribes, there is a set division of labour for men and women. The men fish and hunt, make camps and defend them in case of danger. The women are occupied with the household, collect edible fruits, vegetables and fire-wood in the forest, clean and cook the food and last but not least, take care of the children. En route heavy loads and even fire-wood are carried. The babies are carried on the back in a bark sling which passes round the forehead. DE BOER observed that the fathers carry babies beside their bundles of arrows, their bows and their stone axes.

One family consists of a group of no more than 30 persons, among these are many children. These Indians do not have any luxury and no festivals are known nor the use of music instruments (flute). According to DE BOER, the Akurios do have a number of chants: happy songs (iwano) and spirit songs (wiri).[1]

How many of these families there are at present is not exactly known. In 1969 two other groups were contacted and YOHNER, one of the missionaries, reports that there are at least two groups that have not yet been contacted, maybe more (DE BOER).

It is understandable that their home territory must be very extensive as only a small density of persons is possible on account of their nomadic manner of life. As far as known today, the Akurios have their home in the Orange Mountains and neighbourhood in the south-eastern corner of Surinam, an area of about 10.000 km^2. It is not known whether they slip over the southern border into Brazil. Their presence in the hinterland of French Guyana has never been observed. It is also surprising that they do not go into the uninhabited Wilhelmina Mountains in the centre of Surinam. Our impression is that their area is limited by the presence of other tribes as Trios, Wayanas and Bush Negroes, living more or less around this unexplored area of jungle.

---

[1] Note of Dr. BUTT: "It looks as though these groups of 30 or so are 'extended' family groups, composed of closely related nuclear families. If so, this is very interesting. There is the question of whether they meet temporarily for festivals, even though they have no village as the cultivating tribes have. When, among the latter, something happens to disrupt the community I have noticed that it is the extended family which is the functioning unit. About 30 people more or less seems to be the size for the basic economic unit – not the nuclear family which is too small for safety."

NAMES OF PLANTS AND ANIMALS AS QUOTED

Plants

Arrow cane – *Cynerium sagittatum* Beauv.
Boegroemakka or mumu palm – *Astrocaryum sciophilum* (Miquel)
Curare, oerali – *Strychnos guianensis* Baill.
Kamina vine – *Heteropsis jenmannii* Oliv.
Koemboe palm – *Oenocarpus bacaba* Martius
Letter wood – *Piratinera* sp.
Maripa palm – *Maximiliana maripa* Drude
Mauritia palm – *Mauritia flexuosa* L.
Nekoe vine – *Lonchocarpus* sp.
Pina palm – *Euterpe oleracea* Martius
Singrasi – *Bromelia alta* L. B. Smith
Tapoeripa – *Genipa americana* L.
Tassi palm – *Geonoma baculifera* (Pointeau) Kunth
Warimbo – *Ischnosiphon gracilis* Koern.

Animals

Agouti – *Dasyprocta leporina* (L.)
Anjoemara – *Hoplias macrophthalmus* (Pellegrin)
Beetle – *Euchroma gigantea* L.
Baboon – *Alouatta seniculus straminea* (Humboldt)
Cayman – *Caiman* sp.
Deer – *Mazama americana americana* (Erxleben)
Honey bee – *Melipona* sp.
Kwatta, spider monkey – *Ateles paniscus paniscus* (L.)
Iguana – *Iguana iguana* L.
Mussel – *Castaliella sulcata* (Krauss) or *Castalia ambigua* Lm.
Pakira – *Tayassu tajacu* (L.)
Pingo – *Tayassu pecari* (Link)
Powisi – *Crax alector* L.
Tapir – *Tapirus terrestris* (L.)

SUMMARY

In this study the known facts have been arranged concerning the WAMA or AKURIO Indians, a primitive tribe still living in the stone age in the unexplored wilderness of southern Surinam. For a long time they were known by rumour as Wayarekoelés, dreaded by the other upland Indians and by Bush Negroes because of their aggressiveness. The first contact was made by Admiral C. C. KÄYSER and K. MEULDIJK during the Southern Border Expedition in 1937 and one year later a special expedition under the leadership of Father W. AHLBRINCK was organized to study these Indians, but only a one day meeting could be achieved.

Recently new contacts were made by Wayana Indians in 1968 near the Brazilian border, followed by visits of ANDRÉ COGNAT, a French journalist and schoolmaster, by American members of the West Indies

Mission under the leadership of IVAN L. SCHOEN and by M. W. H. DE BOER, a Dutch pedologist.

The different reports brought to light bit by bit the manner of life of these mysterious Indians, who are from an ethnological and archeological point of view of extreme interest. They travel as nomads in families of about 30 persons inclusive of children, along more or less permanent trails through the bush in and around the Orange Mountains in the south-eastern corner of Surinam. Their camp sites are all temporary, designed for a stay of a few days to three weeks at most, deep in the jungle. The camps are simple but well constructed, covered with palm leaves. Walking is their only manner of transport; they do not make canoes. Food is obtained by hunting and fishing and by harvesting some wild products from the bush. No agriculture is practised.

Their appearance differs from other Indians by their stocky stature and remarkably light coloured skin. They look very dirty and their bushy thick black hair is cut to shoulderlength and in crude bangs over the face. They all have sound teeth and a hollow penetrating voice. Some individuals show typical mongoloid faces with slanting eyes. Men and women are almost naked, the men wearing a narrow loincloth of fibre, the women a small apron of seeds, tied on a belt round the hips made of black monkey hair. All the people wear necklaces made of the teeth of wild animals, alternating with seeds or self-made wooden beads. Apart from the bow and arrow the most important tool is the stone axe. They also use poisoned arrow points (curare) for hunting spider monkeys. A drill made of an incisor of a rodent is probably used to perforate the teeth of their necklaces. Some baskets and back carriers are constructed from palm leaves. Hammocks similar to a fishing net are made from palm fibre. Their simple pottery is coarse and bears no design.

Their language is related to that of the Trio Indians and belongs to the Carib group. They refuse any contact with strangers and when they do meet them they try to steal their possessions. We are still in doubt over their number, although according to the latest reports, more than one hundred must exist. Measures for their protection are recommended.

APPENDIX

After the foregoing article was written, I received YOHNER's *Report of the May '69 contact with the Akuriyo Indians*. It contains a number of new facts, names of persons, of rivers and creeks, and the plan of a new airstrip, garden, and village site for the Akurios at the Sarapi Creek, a northern fork of the upper Oelemari River near the place of an arrow cane field. All Akurios know and visit this area in order to secure arrow cane. Here CLAUDE LEAVITT and DUYSKER cut 160 × 160 m of the forest as an 'approach' to the airstrip, after their visit to the new group of Akurios in the Mariti or Tahem Creek. A line approximately

1. One-man shelter of the Akurios. Note the high top on the right side for draining the rainwater to the left side.

Photographs taken by Ch. Bleys in March/April 1953 in the forest on the upper course of the Oelemari River.

2. The same kind of shelter seen in front. Note the horizontal sticks, the function of which is not known.

3. Another one-man shelter seen from the side in the front part. The top is covered with a back carrier made of a palm leaf. Note the horizontal stick connecting one of the poles with a tree trunk at left.

4. A fire place with three stones used as pot stands. The flat (granitic) stones are put upright in the ground. Two pieces of firewood lie between the stones.

800 m long has been cut down the centre of what is to become the strip. A village site of appr. 125 × 125 m has also been cut.

From this report the most important data concerning the new detected group of Akurios are recorded here.

Expedition

On Tuesday, May 20, 1969 the missionary expedition party was assembled at the Oelemari airstrip, located on the Oelemari River. This party consisted of 18 men: Claude Leavitt, Art Yohner, Duysker (Governm. repres.), 9 Trio Indians, 3 Wayana Indians, 3 Bush Negroes. On the same day an air survey was made of the area to be searched for Akurios. Leaving the Oelemari airstrip by boat upriver, a creek known as 'Mariti or Tahem' Creek was reached after 4 hours. Two days the expedition checked this area. Only old trails, shelters, cuttings were found. At the third day near the upper course of that creek, one part of the expedition found a campsite inhabited by 25 people. They were extremely friendly, unafraid, but cautious. All together 6 men, 7 women, (two of whom were pregnant) and 12 children. This group of the chief Tupita, a man of about 45, had never contacted strangers before. The same day another Akurio Indian, Araipuku, chief of a second group, arrived with his wife and child. The expedition spent 7 days and 7 nights with these Indians. They were extremely cooperative in giving names of people and linguistic information. A number of new names and words could be recorded. The Indians were happy to receive steel machetes and coloured beads. They did not steal goods and they accepted medicines and medical treatment and food. They called themselves Akuri, not Wama and said that Wama was the name of a tribe but that all of them had died.

Appearance and Dress

Their skin was not as white as that of the other groups seen, although it was still remarkably light. Their hair was fairly clean, partially combed; the chief Tupita had a moustache and a beard. Most of these Indians had brown eyes. Generally speaking the people were in excellent health. One boy of about 6 had a big stomach, another boy of 9 had three middle toes of his right foot missing, burnt in the fire when small. Some of the people appear to have 'jungle yaws'. Their teeth were sound, and extremely strong. Many were worn down from use. A young man

of 12 was buck toothed; ARAIPUKU, chief of another group of Akurios, had a front tooth in the roof of his mouth.

The people were in their 'natural' dress, they wore a simple loin cloth and many monkey teeth necklaces. The women wore a small loin cloth made of malayaima seeds (one was only 3 × 3 inches). The men wore a loin cloth that only held up the penis, with the testicles hanging exposed on both sides. The people had many strings of teeth necklaces which apparently constitute their 'wealth'. Some of the teeth were from meku and alimi monkeys, and some were from hawawa (yawi). Between the teeth malayaima seeds were intermixed.

LANGUAGE

There seems to be a difference in dialect between the various Akurio groups. YOHNER heard far less glottal sounds among the people of TUPITA's group than was heard among those of ATULA's group on the headwaters of the Litani River.

FOOD AND DRINK

After eating greasy meat with their hands, the Indians took water in their mouth and then spit out what was needed into their hands to wash them. Then they had a very handy towel in their long hair; the same manipulation was observed by AHLBRINCK when meeting his Wamas.

The people have various ways of drinking water. They hold a palm container of water in both hands and drink from it, or bend to drink from it, or put their hand in the water and lift it to their mouth. TIRAMU, while on the trail, and in a hurry passing streams, used to plunge one hand into the water and slap the water into his mouth. At other times he would cup two hands for a quick drink. When in no apparent hurry, he would bend down to drink directly from the stream.

TOOLS

"While on the West trail to the Tai Tai river, I saw where the Akuriyos sharpen their stone axes. It is a large rock, called 'mami' stone." YOHNER does not refer to grinding grooves. He saw one of the Akurio men chopping a tree with a stone axe. Despite the sharpness of the stone, it only split the wood, which took a considerable amount of time.

It was observed that for making the handle for a stone axe the Akurios cut a small tree and hacked out a rough handle with

their stone axes. They then cut out a 'seat' for the crude stone with a bone tool made from an Akuri (small rodent) tooth. The name of the tool is 'napikana'. They would peal strips of wood from the handle with their teeth. Then the stone was pounded into the handle seat. Later they made string from fiber (kuliwaito) and wound it around the handle and stone (apparently to keep the handle from splitting).

YOHNER watched TUMAN, one of the Akurios, when weaving a new loin cloth. He first spun fiber from the kuluwaito and rolled it into a ball. He then made a rack and two shuttles for weaving. (The men make their loin cloths themselves, as do the Wai Wai's). For making the rack, he took $\frac{3}{4}$ inch sticks and broke them by putting them in his mouth, using his teeth as a lever. He measured the rack by measuring himself with a piece of vine. He wove by going over and under. Once the material and rack is gathered, a loin cloth can be finished in 2 days.

Four of the women were cutting up their meat (of black spider monkeys) with bamboo knives. They also use bamboo to cut their hair and to make arrow tips (points).

A young Akurio mother had a baby rattle made of an 'ala-wata' (red howler monkey) throat with malayaima seeds inside. She shook it loudly each time the child cried.

The same woman had 'akuri' bones tied to her hammock. She said they were simply to 'play with', but no doubt they were used as a talisman (custom of other tribes).

The women carry their babies on their backs. They simply make a bark sling, and put it around their head and then around the baby's buttocks (as a seat). The baby then tries to hold on to the mothers neck, which they seemingly learn to do at a very young age. This frees the mother's hands for gathering firewood, cutting up meat, etc.

An old woman was seen using a wooden club approximately $2\frac{1}{2}$ feet long and 2" in diameter to break up firewood.

The women clean the compound around their huts with a stick. The debris is piled up alongside the huts.

The women carry very large katalis (back packs) on the trail and smouldering firewood in their hands.

One of the men carried his possessions on the trail not in a katali, but wrapped up in his fiber hammock, with the hammock ropes wrapped around his head.

Family life

When the Akurios meet one of their tribespeople whom they have not seen for some time, they greet one another by holding a stick, or a bow, or an arrow and then they jump and dance back and forth, stomping their feet.

According to Yohner, the Akurio mythology is similar to that of the Wayanas and Trios. When the missionaries asked: Who is your creator? they replied, 'Api'. Who made you, and the trees? 'Api' they replied.

Araipuku brought his little son to Yohner, and put Yohner's hand on his son's heart. He then asked him to blow on the child (practice of most witch doctors).

Endogamy and exchange of sex partners ('iyoto') are common amongst the Akurios.

The Akurios seem to love their children and nothing was heard about killing babies. The missionaries were suspicious because there was a great shortage of female children. It is known that many tribes kill off the girls.

They bury their dead. When an Akurio dies, he goes to the sky.

Names of Rivers and Creeks

Litani	– Oroyoima
Luë (Loë)	– Makurutu
Oelemari	– Maraoni
Oelemari So Fork	– Tai Tai
Creek of Paloemeu	– Tapono

In spite of the presence of the Akurio Indians the Oelemari area was found to abound in game and fish, snakes too. Wild pigs, clouds of multicoloured parrots, otters, alligators, tapirs, monkeys, deer, and many other jungle animals were seen. This indicates that the hunting of the Indians does not disturb the normal jungle life.

REFERENCES

Ahlbrinck, W., 1956. *Op zoek naar de Indianen. Verslag van een expeditie naar de zuidgrens van Suriname ter opsporing en bestudering van twee onbekende Indianenstammen: de Wama's en de Wajarikoele's.* Kon. Inst. v. d. Tropen, Mededeling *118*, Afd. Cult. en Phys. Anthrop. *52*, 184 pp., 20 figs., 40 phot.

BOER, M. W. H. DE, 1969. *Ontmoeting met wilde Indianen in Zuid-Suriname*. Uitg.: Sti. Wet. Onderzoek v. d. Tropen (WOTRO), Paramaribo, jan.' 70, 12 pp. mimeogr., map, 17 pls. (phot.).

BOER, M. W. H. DE, 1970. Report of a contact with stone-age Indians in Southern Surinam. *Nieuwe W.I. Gids 47*, p. 249–259, map, 16 pls. excl.

FELHOEN KRAAL, JOHANNA, 1957. Op zoek naar de Indianen. *W.I. Gids 37*, p. 223–226 & 222, 2 maps & phot. – Review of AHLBRINCK's report, 1956, with picture of shelter by J. MICHELS.

HILLENIUS, DICK & ELSKEN, ED VAN DER, 1970. Onze rijksgenoten de Akoerio's. Nieuws uit de steentijd. *Avenue 6 juni 1970*, De Geïllustreerde Pers N.V., Amsterdam, p. 112–135, 40 col. figs., cover picture. – Including 4 colour pictures of Akurios, 31 × 25½ cm: 3 by LEAVITT and 1 by VAN DER ELSKEN. [not discussed in this paper]

MEULDIJK, K., 1939. Reis op de nog onbekende Oelemari-rivier, Juli–Augustus 1937. In: A. J. H. baron VAN LYNDEN, Op zoek naar Suriname's zuidgrens. De grensbepaling tusschen Suriname en Brazilië. 1935–1938. *Tijdschr. Kon. Nederl. Aardr. Gen.* (2) *56*, p. 793–881, ill. – MEULDIJK's account on p. 872–876.

SCHOEN, IVAN L., 1968. *Report of the West Indies Mission Expedition of June 1968, to establish a contact with the Wayarekule Indians*. Paramaribo, 8 pp. mimeogr.

SCHOEN, IVAN L., 1968. *Report of the West Indies Mission Expedition of Sept. 1968, to re-locate and contact, for the second time, the Wayarekule Indians*. Paramaribo, 6 pp. mimeogr. excl. 1 printed page with 3 "First photographs of the Stone Age Akurio Indians".

SCHOEN, IVAN L., 1969. Contact with the Stone Age. *Natural History*, New York, *78*, nr. 1, p. 10–18, 66–67, 3 figs.

YOHNER Jr., ART, 1969. *Report of the May '69 contact with the Akuriyo Indians May 20th–June 15th, 1969*. West Indies Mission, Paramaribo, mimeogr.

C. N. DUBELAAR

LIJST VAN GESCHRIFTEN VAN JUSTUS WILHELM GONGGRYP MET BEKNOPTE BIOGRAFIE

(met een foto)

JUSTUS WILHELM GONGGRYP werd op 20 mei 1885 geboren op de plantage 'Clevia' aan de Surinamerivier, 8 km stroomafwaarts van Paramaribo. Deze plantage was door zijn grootvader, J. R. P. F. GONGGRYP, voormalig zendeling in Nederlands-Indië, hoogleraar in de Indonesische talen aan de 'Indische Instelling' te Delft, gekocht voor zijn zoon HENRI, die echter spoedig naar Oost-Indië vertrok en vervangen werd door een andere zoon, JUSTUS RINIA CORNELIS, de vader van JUSTUS WILHELM. Later kwam ook een derde broer, STEPHAN, naar Suriname, die de naast 'Clevia' gelegen plantage 'Morgenstond' in bezit kreeg. De moeder van JUSTUS WILHELM was ANNA RÜHMANN, dochter van de planter WILHELM RÜHMANN en van de Schotse planters-dochter MARY MUNRO.

De kinderen GONGGRYP kregen op 'Clevia' onderwijs van de huisleraar WILLEM KRAAN, die vader GONGGRYP had laten 'uitkomen'. Deze W. KRAAN stichtte later *'De West'*, thans het grootste dagblad van Suriname.

Toen JUST tien jaar was, ging hij naar Nederland voor voortgezet onderwijs. Eerst kwam hij bij zijn grootvader, de Delftse professor, in huis, later bij J. TER BRAAKE in Utrecht, tenslotte bij de Wageningse hoogleraar dr. A. H. BERKHOUT. Na zijn eindexamen H.B.S. volgden enige jaren studie aan de Rijks Hogere Land-, Tuin- en Bosbouwschool te Wageningen. In 1904 behaalde hij het diploma Landbouwkundige, daarna studeerde hij aan dezelfde inrichting bosbouwkunde. Tijdens deze opleiding maakte hij studiereizen naar Les Landes, Normandië, Oberschlezien, Spessart, het Ertsgebergte, Zwitserland, Engeland en Schotland. Eind 1907 kreeg de jonge bosbouwkundige een aanstelling als aspirant-houtvester in Nederlands-Indische dienst en werd als zodanig gedetacheerd in Suriname.

Onder de houtvester Baron C. VAN ASBECK werd hij daar belast met het toezicht op de proefbosexploitatie bij de Brownsweg (district Suriname). In 1910 vertrok VAN ASBECK wegens inkrimping van de Dienst Boswezen naar de Oost; de andere houtvester, E. K. PLASSCHAERT, was al eerder vertrokken en zo werd JUST op 25-jarige leeftijd hoofd van deze dienst, welke verder bestond uit enige opzichters en arbeiders.

In verband met de sterke opbloei van de balatanijverheid kreeg hij opdracht van de Administrateur van Financiën, C. A. J. STRUYCKEN DE ROYSANCOUR, de balatawinning te bestuderen. Bij het contact met de Brits-Guianese autoriteiten over deze zaak kwam ook de grenskwestie ter sprake. Een en ander leidde tot de oprichting van een corps bospolitie, welk lichaam voortreffelijk werk verricht heeft bij de bestrijding van hout- en balatastroperij.

Tot 1923 was JUST hoofd van de Dienst Boswezen in Suriname[1]; in dat jaar vertrok hij naar de Oost, waar hij opdracht kreeg, de paalwormresistentie van Indische houtsoorten te onderzoeken. In hetzelfde jaar maakte hij een dienstreis naar Atjeh (Sumatra), om de exploitatiemogelijkheden van *Pinus mercusii* voor de terpentijnwinning te bestuderen.

In 1924 werd hij chef van de opnemingsbrigade voor de bosinventarisatie van de Buitengewesten; in 1927 beheershoutvester, hoofd van de Dienstkring Boswezen Noord-Sumatra (Atjeh en een deel van Sumatra's Oostkust); in 1929 inspecteur van de Dienst Boswezen voor de Buitengewesten. In dat jaar maakte hij een dienstreis naar de Philippijnen. In 1931 werd hij adviseur van deze dienst, waardoor hij het technisch beheer kreeg over alle dienstkringbeheerders der Buitengewesten ('van Sabang tot Merauke'). Eind 1935 kreeg hij als 50-jarige pensioen.

In Nederland werd hij aangesteld als wetenschappelijk medewerker (houtdeskundige) aan het Koloniaal Instituut. In 1937 werd hij, daarnaast, lector in de Aardrijkskunde aan de Technische Hogeschool te Delft, met de opdracht, de geodosiestudenten en een deel van de waterstaatstudenten te oriënteren inzake de waarde van agrarisch gebruikte grond. In datzelfde

---

[1] Tijdens zijn verblijf in Suriname als hoofd van het Boswezen heeft hij zich bijzonder verdienstelijk gemaakt voor de botanische inventarisatie van Suriname, door het instellen van goed gekozen bosreservaten met genummerde bomen van welke op gezette tijden materiaal werd verzameld, en door exploratietochten (grotendeels samen met prof. dr. G. STAHEL) waarop belangrijke collecties werden aangelegd.

jaar werd hem de Van Eeden-medaille uitgereikt (hij is de enige thans levende drager van deze medaille).

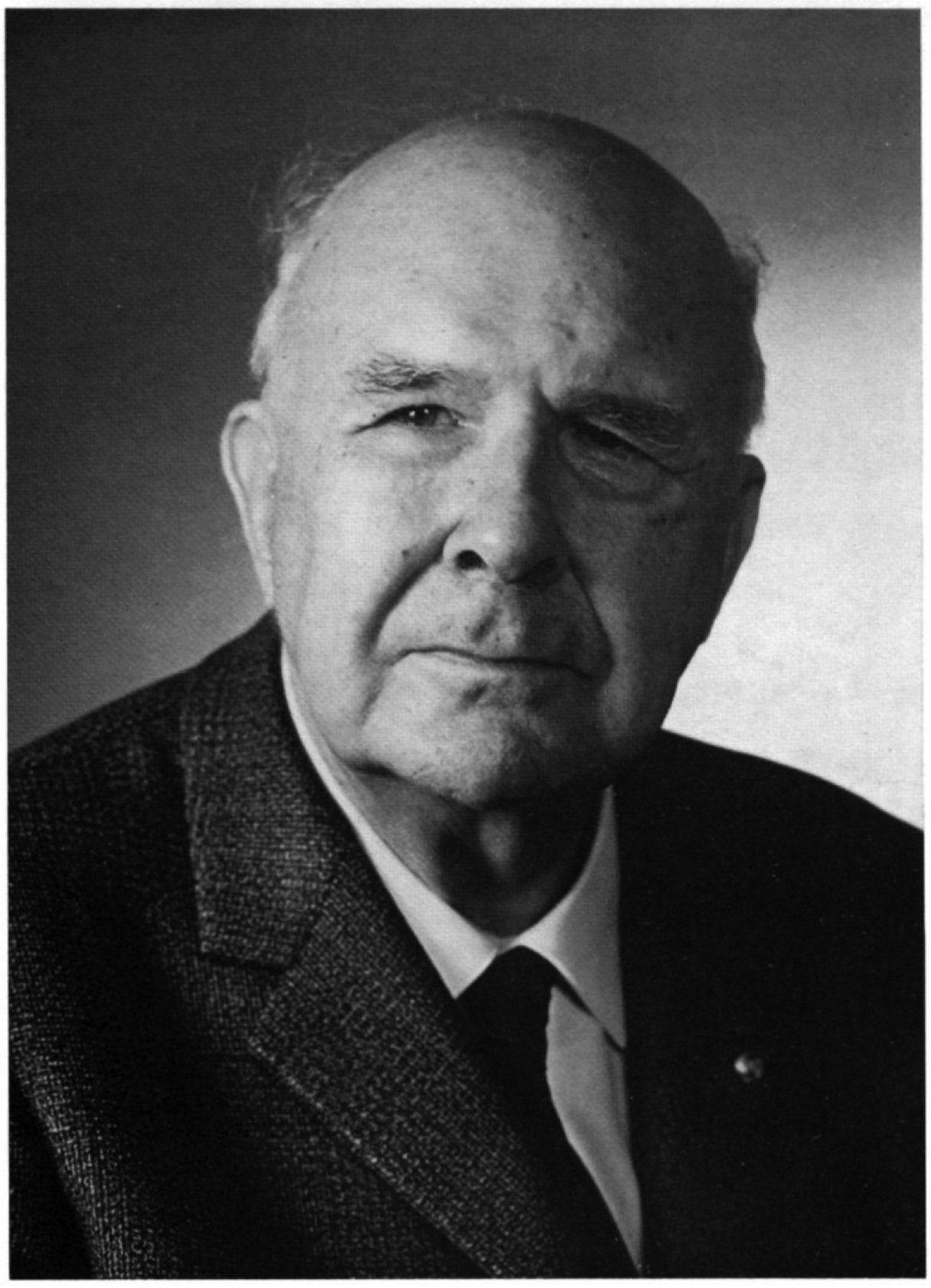
In 1939 werd GONGGRYP op voordracht van de Nederlandse Regering Conseiller au Centre International de Sylviculture, toen gevestigd in Berlijn. Deze organisatie werd na de oorlog omgezet in de Bosbouw-afdeling van de Food and Agriculture Organisation van de Verenigde Naties (FAO). In 1946 en 1947 verbleef hij, tezamen met Dr. D. BURGER Hzn., in opdracht van de Nederlandse Regering, vijf maanden in Suriname in verband met de wederoprichting van de Dienst Bosbeheer in Suriname, die in 1925 was opgeheven als bezuinigingsmaatregel. In 1947 was hij, samen met ir. I. A. DE HULSTER, gedelegeerde voor Nederland op het Bosbouwkundig Congres voor Latijns Amerika van de FAO te Teresopolis, Brazilië.

In opdracht van enige Zaanse industriëlen ging hij in 1949 naar Suriname om de mogelijkheid te onderzoeken, Surinaamse palmpitten te gebruiken als grondstof voor de verwerking tot vetten. Eveneens in 1949 ging hij naar Washington, USA, om een voorlichtingsreis naar Colombia, in opdracht van de FAO, voor te bereiden. Deze reis ging niet door: er werd hem een opdracht verstrekt voor Thailand. Januari 1951 vertrok hij als Head of the Forestry Mission of the FAO naar Thailand, en toen zijn werkzaamheden daar langer duurden, nam hij ontslag als lector te Delft. In Thailand werkte hij $2\frac{1}{2}$ jaar, waarna hij – na een privé-reis naar Zuid-Afrika – in Rome zijn eindrapport voor de FAO samenstelde (1953). Daarna verbleef hij twee jaar in Nederland als ambteloos burger.

In 1955 vertrok hij naar Suriname voor de regeling van privézaken. Hij werd daar voorzitter van de Vereniging voor Wetenschappelijke Werkers en voorzitter van de Vereniging Oud-Indischgasten (VOIG). Van zijn verdere activiteiten in Suriname kunnen o.a. genoemd worden zijn studies inzake het Afakaschrift (een autochtoon syllabeschrift van de Djoeka's aan de Tapanahonie), en zijn bestudering van de problemen rond het Brokopondo-stuwmeer.

In 1965 vertrok hij opnieuw naar Nederland, waar hij zijn Afakastudies afrondde en bleef werken aan de Brokopondo-problematiek.

Op 30 april 1970 werd JUSTUS WILHELM GONGGRYP benoemd tot Officier in de Orde van Oranje-Nassau.

Justus Wilhelm Gonggryp
na zijn vijf-en-tachtigste verjaardag

BIBLIOGRAFIE

J. W. Gonggryp

1907 *Rapport over een reis naar Engeland tot het zien van verschillende zaagmachines, Augustus 1907*. Wageningen, 16 pp. [Bibliotheek Afd. Bosbouw van de Landbouwhogeschool te Wageningen; ms.]
1907 *Rapport over een 14-daagsch verblijf op een zagerij te Weisswasser, 10–25 September 1907*. Wageningen, 20 pp. [Bibl. Afd. Bosbouw L.H.; ms.]
1907 *Verslag van een verblijf op een zagerij in Böhlitz-Ehrenberg, October 1907*. Wageningen, 13 pp. [Bibl. Afd. Bosbouw L.H.; ms.]
1910 [J. Sack, — & A. W. Drost:] *Mededeelingen over Caoutchouc leverende gewassen in Suriname*. Amsterdam, 40 pp., 11 afb.
1910 Een nieuw tapinstrument en de aftapping van Castilloa. *Indische Mercuur 33*, 48, 29 nov., p. 955–956, 1 afb.
1911 *Wild Hevea in Dutch-Guyana* (*Surinam*). Amsterdam, 16 pp., 2 afb.
1911 De Zwitsersche kabelbanen. *Tectona 4*, p. 890–905, 6 afb.
1911 De aftapping van den bolletrie-boom. *Ind. Mercuur 35*, 35, 27 aug., p. 781–782, 5 afb.
1912 Houtexploitatie in Suriname. *Ind. Mercuur 35*, 35, 27 aug., p. 548–549.
1912 C. A. J. Struycken de Roysancour & —: *Het balata-vraagstuk in Suriname*. Paramaribo, 161 pp. + bijlagen (kaarten en tabellen).
1915 *Surinam timber, balata and other forest produces, 1915*. Wageningen, 51 pp. [Bibl. Afd. Bosbouw L.H.; ms.]
1917 Valsche bolletrieboomen en valsche balata. *West-Indië, Landbouwkundig Tijdschrift voor Suriname en Curaçao 2*, 4, p. 122–127.
1920 Rozenhout, Bois de Rose femelle, uit Suriname. *Ind. Mercuur 43*, 17, 18, 23 & 30 apr., p. 269–271, 289–292, 10 afb.
1920 Sporen van voorhistorische bewoners van Suriname. *West-Indische Gids* jrg. *2*, p. 1–16, 8 afb.
1921 De microscopische structuur van hout in verband met de bestandheid daarvan tegen paalworm. *Ind. Mercuur 44*, no. 47, 25 nov., p. 787–788, 1 afb.
1921 Over Demerara Greenheart, Manbarklak en een nieuwe tegen paalworm bestande houtsoort. *West-Indië, Landbouwk. Tijdschr. Sur. en Cur. 6*, no. 4, p. 4–10.
1921 *Verslag over een studiereis door een gedeelte van Venezuela*. Bulletin van het Departement van den Landbouw in Suriname *43*, 64 pp.
1921 Oude ideeën over savannah-veeteelt in Suriname. *West-Indië, Landbouwk. Tijdschr. Sur. Cur. 6*, no. 6, dec., p. 27–28.
1921 Wat kan er inzake boschwezen op Curaçao gedaan worden? *W.I. Gids 3*, p. 103–109.
1922 E. J. Kempees & —: Basra Locus of Angélique (Dicorynia paraensis Benth.), een verwaarloosde Surinaamsche houtsoort, ter vervanging van Demerara Greenheart. *De Ingenieur 37*, no. 34, p. 663–664, 2 afb.
1922 Over het Orinoco-gebied. *W.I. Gids 4*, p. 1–24, 8 afb.

1923 — & GEROLD STAHEL: Verslag van een reis naar den Hendriktop (Boven-Saramacca). *W.I. Gids 5*, p. 1–20, 77–94, 129–150, 17 afb.
1923 Surinaamsche Savannah's en Veeteelt. *W.I. Gids 5*, p. 337–352.
1923 Over paalworm en tegen paalworm bestand hout. *Ind. Mercuur 46*, no. 22 & 23, 1 & 8 juni, p. 351–352, 369–371, 38 afb.
1923 *On bleeding balata*. Government Notice *34*, Demerara, The Official Gazette, 1 sept., 12 pp.
1924 *Verslag van een dienstreis tot het onderzoeken van de mogelijkheid tot afzet van Surinaamsch hout, vooral in Midden-Amerika*. Bulletin van het Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel in Suriname *46*, 16 pp.
1924 *The protection of timber against shipworms or Teredo*. Bull. Dep. Landb. Nijv. Handel Sur. *46*, 9 pp.
1924 *Over de winning van hars en terpentijn uit pijnbomen*. Mededeelingen van het Proefstation voor het Boschwezen, Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel in Nederlandsch-Indië *10*, 56 pp.
1924 *Resultaten van een plaatselijk onderzoek in de Pinus-Mercusii-bosschen der Gajoe-landen*. Meded. Proefstation Boschwezen Ned. Indië *10*, 31 pp.
1925 Het 'United States Forest Service Standard Compass' en een nieuwe methode voor de bepaling van de miswijzing. *Tectona 18*, p. 576–582. [De Topografische Dienst van Nederlandsch-Indië publiceerde voor het toepassen van deze methode een *Nomogram* met gebruiksaanwijzing in het Nederlands en in het Maleis.]
1925 Over de meest economische verspreiding en de bepaling der nauwkeurigheid van strooksgewijze boschopnamen. *Tectona 18*, p. 1017–1042.
1925 De Finsche boschopname. *Tectona 18*, p. 316–318.
1925 De Fransche harsindustrie. *Tectona 18*, p. 318–320.
1925 Tegen paalworm bestand Indisch hout. *Ind. Mercuur 48*, no. 20, p. 314.
1925–1926 Boschopnamen met behulp van vliegmachines. *Tectona 18*, p. 322–326; *19*, p. 253 en 264.
1929 — & A. J. WARTA: *Factoren van invloed op de bosch-exploitatie in de Philippijnen*. Publicatie van den Dienst van het Boschwezen in Nederlandsch-Indië *1*, Buitenzorg, 183 pp. – Overdruk in *Tectona 22*, p. 805–987.
1932 De dienstuitoefening bij het Boschwezen en de strijd om de domeinverklaring. *Tectona 25*, p. 232–268, 458–466, 564–590.
1932 *Gegevens betreffende een onderzoek naar Nederlandsch-Indische houtsoorten, welke tegen den paalworm bestand zijn*. Mededeelingen van het Boschbouw-proefstation *25*, 147 pp.
1933 *De regeling van de boschexploitatie in de Buitengewesten*. Prae-advies voor de departementale conferentie met de Hoofden van Gewestelijk Bestuur der Buitengewesten, november 1933. [Bibl. Afd. Bosbouw, L.H., 44 pp.; ms. met aantekeningen van E. K. PLASSCHAERT].
1935 De potentieele productie der bosschen in de Buitengewesten. *Tectona 28*, 165–208, 446, 515–522.
1936 Over de houtvoorziening van Nederlandsch-Indië. *Landbouwkundig Tijdschrift 48*, p. 291–309. – Résumé in *Ind. Mercuur 59*, no. 3, p. 27–28.

1936 *Over het beheer der Nederlandsch-Indische bosschen.* Verslag van de vergadering van het Indische Genootschap, 's-Gravenhage 1936, 25 pp. – Ook in *Tectona 29*, p. 594–613.
1937 De snelheid van devastatie van de bosschen in de Buitengewesten. *Landbouwk. Tijdschr. 49*, p. 401–413, *Ind. Mercuur 60*, no. 11, p. 149–151 en *Tectona 30*, p. 793–797.
1937 *Gebruik van den bodem in Nederlandsch-Indië.* Voordracht gehouden bij de aanvaarding van het ambt van Lector in de Aardrijkskunde aan de Technische Hoogeschool te Delft op Donderdag 11 Februari 1937. Amsterdam, 18 pp.
1937 Over boschgebruik en boschverzorging in de Buitengewesten van Nederlandsch-Indië. *Koloniaal Tijdschrift 27*, p. 124–137.
1937 *De beteekenis van de exploitatie van rozenhoutolie, afkomstig van Aniba rosaeodoro Ducke.* Berichten van de Afd. Handelsmuseum van de Koninklijke Vereeniging Koloniaal Instituut *3*, 12 pp. – *Ind. Mercuur 62*, no. 31, 2 aug. 1939, p. 441–442, 3 afb.
1938 De bebossching van Nederlandsch-Indië. *Tectona 31*, p. 47–57. – *De Preangerbode 43*, 5 & 6 jan., p. 3.
1938 P. A. Rowaan & —: Onderzoek der balsems van verschillende pinussoorten, afkomstig van Noord-Sumatra. *Tectona 31*, p. 876–880.
1938 *Soil management and density of population in the Netherlands Indies.* Compte rendu du Congrès International Géographique, Amsterdam, p. 397–404.
1939 — & P. A. Rowaan: Kwaliteitsverschillen van de terpentijn van Indische pinussoorten. *Tectona 32*, p. 542–544.
1939 Keerpunten der agrarische ontwikkeling van Nederlandsch-Indië. *Kol. Tijdschr. 28*, p. 510–512.
1939 *De beteekenis van de productie en het verbruik van dennenhars en terpentijn in Nederlandsch-Indië.* Berichten Afd. Handelsmuseum Koloniaal Instituut *140*, 19 pp. – *Ind. Mercuur 62*, no. 46, p. 619–621.
1939 *Afzetmogelijkheden van hout uit de Buitengewesten.* Bandoeng, 15 pp.
1939 Inleiding tot de bespreking der afzetmogelijkheden van hout uit de Buitengewesten. *Tectona 32*, p. 723–735.
1940 *De trek van de cellulose-industrie naar het Zuiden.* Berichten Afd. Handelsmuseum Koloniaal Instituut *152*, 1940. – *Ind. Mercuur 63*, no. 29, p. 281–283.
1940 Der Zug der Cellulose-Industrie nach dem Süden. *Der Papierfabrikant 38*, p. 269–275.
1941 De economische beteekenis van den tropischen boschbouw. *Landbouwk. Tijdschr. 53*, p. 206–213.
1941 La position de la Sylviculture dans les Tropiques. *Intersylva 1*, p. 326–345, 4 afb. – Ook in Duitse vertaling in zelfde nummer.
1942 L'importation du bois des Tropiques en Europe. *Intersylva 2*, p. 241–256. – Ook in Spaanse en Duitse vertaling in zelfde nummer.
1943 Die Frage der Holzbilanzen in Bezug auf die Afrikanische Forststatistik. *Intersylva 3*, p. 536–552. – Ook in Franse vertaling in zelfde nummer.
1945 De houtvoorziening van Nederland. *Economisch-Statistische Berichten 30*, 1480, 4 pp.

1945 *Attack on wood by Teredinids – Die Bekämpfung der Teredinen auf förstlichem Gebiet*. 68 pp., ill. [Bibl. Museum of Comparative Zoology, Harvard University, Cambridge, Mass.; Bibl. Afd. Bosbouw L.H.; Rijksmuseum van Natuurlijke Historie, Leiden; ms.]
1946 *De houtexploitatie in Suriname. Beteekenis voor den wederopbouw van ons land*. Economische Voorlichting 40, 's-Gravenhage, 2 pp.
1946 *The problem of the timber supply of the Netherlands*. Stencil 8 pp. [Bibl. Afd. Bosbouw L.H.].
1947 — & D. BURGER: De houtvoorziening van Nederland. *Econ. Stat. Ber. 32*, 1574, p. 547–549.
1948 — & D. BURGER Hz: *Bosbouwkundige studiën over Suriname*. Wageningen, Publ. Fonds Landb. Exportbur. *32*, 264 pp., 64 afb.
1948 Bijdrage tot de kennis van de waarde van 's Lands domein in Suriname betreffende bauxiet en hout. *W.I.Gids 29*, p. 137–159, 3 afb.
1948 De Nederlandse invoer van hout uit Suriname. *Econ. Stat. Ber. 33*, 1618, p. 366–369.
1948 Quelques remarques sur l'emploi d'essences exotiques et indigènes dans la sylviculture tropicale. *Bois et Forêts des Tropiques 7*, p. 251–257.
1948 Outline of a general forest policy for the tropics. *Unasylva 3*, 1, p. 3–7, 1 afb. Ook in Franse en Spaanse vertaling in zelfde nummer.
1948 Voor- en nadelen verbonden aan de invoer in Nederland van Surinaams hout. *De Surinamer*, 31 juli, p. 3. – *De West*, 30 juli, p. 1–2.
1949 De ontwikkelingsmogelijkheden van het bosbeheer in Suriname. *Tectona 39*, p. 278–287. – (*Econ. Ber.*) *Eswin 10*, 1950, p. 20–31.
1949 Bosexploitatie en bosonderzoek in Suriname. *Eldorado 1*, p. 115–126, 105 en 130, 6 afb.
1949 *Het belang der houtexploitatie in Suriname, zowel voor het land zelf als voor Nederland*. 3 pp. [Bibl. Afd. Bosbouw L.H., ms.]
1949 Het gebruik van Surinaams hout bij de wederopbouw van Nederland. *Bouw* 30 april, p. 2–4.
1949 Iets over de formules voor verwachtingswaarde en over hun werkingssfeer. *Landbouwk. Tijdschr. 61*, p. 366–380.
1949 Is tropisch hout ongeschikt voor massa-gebruik? *Eldorado 1*, p. 197–201.
1949 Interpretatie van de statistische gegevens over Suriname's bauxiet en hout. *Eldorado 1*, p. 453–455.
1949 De houtvoorziening van Nederland en de mogelijkheid van houttoevoer uit Suriname. *Econ. Stat. Ber. 34, 1688*, p. 731–735.
1949 Techniek en organisatie van het botanisch bosonderzoek in Suriname. *W.I.Gids 30*, p. 1–18.
1950 *Het gebruik van luchtfoto's voor het bosbedrijf in Suriname*. 20 pp., 5 bijlagen. [Bibl. Afd. Bosbouw L.H.; ms.]
1950 — & I. A. DE HULSTER & W. J. J. SNIJDERS: De activering van het Surinaamse bos. *Suriname*, 14 aug. p. 1 & 4. – *De Houthandel 3*, p. 126–130, 3 afb.
1954 L'amélioration des forêts guyanaises. *Symposion sur les trois Guyanes* (Kon. Inst. Tropen), Amsterdam, p. 59–76, met bijlage.
1955 Some remarks on the Brokopondo Project. *Vox Guyanae 1*, p. 145–148.
1956 The improvement of Guiana forest stands. *Vox Guyanae 2*, p. 31–40.

1956 *Can firewood in the Guianas be a source of power for the production of aluminum?* (Paramaribo, 1956), 4 pp. [stencil]
1957 *De valorisatie van de grond en de land- en bosarbeid in Suriname.* Paramaribo, 4 pp. [stencil]
1958 De geschiedenis van het Djoekaschrift van Afaka. *Opbouw, Kerstnummer 1958*, Paramaribo, p. 24–29, 2 afb.
1960 The evolution of a Djuka-script in Surinam. *Nieuwe W.I. Gids 40*, p. 63–72, 5 afb.
1960 — & C. DUBELAAR: Pater Morssink en Afaka. *Opbouw, Kerstnummer 1960*, Paramaribo, p. 1–11, 4 afb.
1963 — & C. DUBELAAR: De geschriften van Afaka in zijn Djoekaschrift. *Nieuwe W. I. Gids 42*, p. 213–254, 20 afb.
1963 De paalworm, vriend of vijand van Suriname. In: *Uit Suriname's historie*, Paramaribo, p. 51–53.
1964 De naamgeving van de grensrivieren van Suriname. *De West*, 3 juli, p.7.
1965 *Commentaar op het rapport over de aantasting van baboen door paalworm, van het T.N.O. te Delft.* Breda, 3 pp. [Bibl. Inst. voor de Tropen, Amsterdam; ms.]
1966 *Watervulling en waterverliezen van het Brokopondo stuwmeer.* Breda, 9 pp. [stencil]
1968 *Opmerkingen betreffende het Brokopondo stuwmeer in Suriname.* Breda, 9 pp. [stencil]
1968 C. N. DUBELAAR & —: Het Afakaschrift. Een nadere beschouwing. *Nieuwe W. I. Gids 46*, p. 232–260, ill.
1969 *Nadere opmerkingen betreffende het Brokopondo stuwmeer in Suriname.* Breda, 4 pp. [stencil]

C. N. DUBELAAR

HET AFAKASCHRIFT IN DE AFRIKANISTIEK

The indigenous scripts of West Africa and Surinam; their inspiration and design, door DAVID DALBY, African Language Studies IX, 1968, p. 156–197, 7 tabellen. Uitgegeven voor de School of Oriental and African Studies van de Universiteit van London, door Luzac & Co Ltd., London.

De in 1968 gepubliceerde omvangrijke en grondig gedocumenteerde studie van Dr. DAVID DALBY, Reader in West African Languages aan de Universiteit van Londen, opent nieuwe perspectieven voor de studie van het Afakaschrift, het autochtone syllabeschrift van de Djoeka's aan de Tapanahonie, doordat het dit onderwerp vanuit het gebied der eigenlijke Surinamistiek brengt naar het groter terrein van de inheemse Westafrikaanse schriftsoorten.

In 1967 verscheen van dezelfde schrijver: 'A survey of the indigenous scripts of Liberia and Sierra Leone: Vai, Mende, Loma, Kpelle and Bassa' (*African Language Studies VII*, 1967, p. 1–51). Hierin werden vijf Westafrikaanse schriftsoorten besproken; vier ervan syllabeschriften. Opvallend was reeds in deze studie het grote aantal overeenkomsten – vooral wat de ontstaansgeschiedenis betreft – tussen deze schriften en het Djoekaschrift van Afaka in Suriname. In het Naschrift van C. N. DUBELAAR & J. W. GONGGRYP's artikel over 'Het Afakaschrift' in dit tijdschrift (*46*, 1968, p. 232–260), werden deze overeenkomsten reeds vermeld.

DALBY's artikel over 'The indigenous scripts of West Africa and Surinam' is een voortzetting van zijn publicatie van 1967, waarbij het aantal besproken schriftsoorten uitgebreid is tot tien, waaronder het Afakaschrift, en waarbij de auteur tracht, tot een algemene verklaring voor het ontstaan van deze schriften te komen.

Een chronologisch overzicht geeft het volgende beeld:

Datering	*Schrift*	*Land*	*Soort schrift*	*Aantal tekens*
± 1833	Vai	Liberia	Syllabisch	212
± 1903	Bamum	Cameroun	Syllabisch	510
± 1910	Bagam	Cameroun	Syllabisch	'several hundred'
± 1910	*Djoeka*	*Suriname*	Syllabisch	56

± 1920	Bassa	Liberia	Alfabetisch	30 + 5 toon-tekens
1921	Mende	Sierra Leone	Syllabisch	195
± 1930	Oberi-Okaime	Oost-Nigeria	Alfabetisch	34 + cijfers
± 1930	Loma	Liberia	Syllabisch	185
± 1930	Kpelle	Liberia	Syllabisch	88
1956	Bete	Ivoorkust	Syllabisch	401

Het Afakaschrift valt in deze lijst niet alleen op door het feit dat een Zuidamerikaans negerschrift blijkt te passen in een Westafrikaanse periode van schriftenexplosie, maar vooral ook doordat AFAKA erin slaagde, met slechts 56 tekens een bruikbaar systeem te ontwerpen. De hoeveelheid tekens der andere syllabeschriften varieert van 88 tot 510! Dat de bruikbaarheid niet onder dit geringe aantal tekens geleden heeft – eerder het tegendeel – blijkt ons inziens overtuigend uit de gepubliceerde teksten (vooral in: J. W. GONGGRYP & C. DUBELAAR: 'De geschriften van Afaka in zijn Djoekaschrift', *N.W.I.G. 42*, p. 213–254).

Het Vai-schrift, dat de reeks opent, werd in 1833 samengesteld door MOMOLU DUWALA BUKELE, stamhoofd in Liberia. Het vond ingang bij zijn stamgenoten, merendeels analfabeten, en ontwikkelde zich in de loop der 19e eeuw. Aangezien normaliserende tendensen ontbraken, ontstonden er verschillende varianten en nieuwe tekens. In 1900 deed MOMOLU MASSAQUOI, toen leraar aan een missieschool in Robertsport (Cape Mount), later consul van Liberia in Hamburg, een poging tot standaardisering van het schrift. Hij publiceerde een lijst van tekens met hun klankwaarden en deze lijst vormt de basis van het huidige Standard Vai Script (zie: *The Standard Vai Script*, University of Liberia, Monrovia, 1962).

De activiteiten van MASSAQUOI leidden tot een opleving van het Vai; hierdoor geïnspireerd kwamen naburige Westafrikaanse stammen ertoe, eveneens een schrift te ontwerpen. Ze creëerden daarbij eigen tekens, die weinig of geen invloed van het Vai-voorbeeld vertoonden. Hoe echter deze stimulans zijn invloed uit kon strekken tot Zuid-Amerika is een raadsel! Wij moeten wel aannemen dat AFAKA, steunend op Afrikaanse tradities in dezen, zelfstandig tot zijn opmerkelijke prestatie gekomen is.

Wanneer DALBY deze schriftsoorten gaat vergelijken en tot een synthese tracht te komen, stelt hij eerst scherp vast, wat hij onder schrift verstaat en wanneer hij historische of andere relaties tussen schriftsoorten aanneemt. Schrift is volgens hem een lineair systeem van tekens voor het weergeven van spraakklanken

in de volgorde waarin die geuit worden. Deze omschrijving sluit dus uitdrukkelijk elk schriftsysteem uit dat niet rechtstreeks de spraakklanken weergeeft, dat dus niet alfabetisch of syllabisch is. (Pictografisch schrift, ideografisch schrift, enz.).

Het aannemen van relaties op grond van overeenkomsten tussen twee schriftsoorten is alleen geoorloofd wanneer er bij een bepaald teken zowel klank- als vormovereenkomst is, of wanneer het een kwestie is van betekenis- en vormovereenkomst. Dit laatste geval zal zich echter kunnen voordoen bij tekens die (nog) een sterk pictografisch karakter hebben (bijv. een golflijn als teken voor water); de bewijskracht is dan niet groot. Inderdaad is het uitsluitend afgaan op vormovereenkomst misleidend. K. RATELBAND 'Een boschnegerschrift van Westafrikaanschen oorsprong', *W.I.G. 26*, 1944, p. 193–208) concludeerde daaruit tot een rechtstreekse relatie tussen het Vai-schrift en het Djoeka-schrift van Afaka, een conclusie die zowel door DALBY (in het hier besproken artikel, p. 161) als door DUBELAAR & GONGGRYP ('Het Afakaschrift', *N.W.I.G. 46*, 1968, p. 248–253) werd bestreden. Een ander voorbeeld van de 'resultaten' waartoe men komen kan als men alleen let op de vorm der tekens, geeft DALBY op blz. 160 als hij vermeldt hoe KATHLEEN HAU (*Bulletin de l'I.F.A.N. 29*, 1967, p. 150–191) beweert dat het Oberi Okaime rechtstreeks afgeleid is van het Minoïsche Lineair-A!

Ook maakt DALBY een duidelijk verschil tussen het *seculair* gebruik van het schrift (voornamelijk mededelingen overbrengen) en het *magisch* gebruik ervan (als middel om hogere machten gunstig te stemmen, onheil te voorkomen, te toveren, de toekomst te voorspellen, enz.), al zijn deze twee gebruikswijzen dikwijls niet te scheiden.

Wij wezen reeds op de opvallende overeenkomsten in de ontstaansgeschiedenis. Ook wanneer DALBY een lijst van overeenkomende kenmerken en omstandigheden van de auteurs der schriften geeft, valt op dat AFAKA geheel in deze groep past, een afstandsverschil van duizenden kilometers ten spijt:

1. De samenstellers der Westafrikaanse schriften waren jong (op de uitvinder van het Bassa-schrift na).
2. Zij hadden een scherp intellect en een rijke verbeelding; ze zagen het nadeel van een illiteraat volk tegenover gemeenschappen met een schrift.
3. Zij traden op in gebieden waar Christelijke zendelingen actief waren of actief geweest waren.

4. Zij hadden geleerd, een associatie te leggen tussen geopenbaarde godsdienst en een Heilig Boek, niet alleen van het Christendom maar ook van de Islam. (Hoewel de Islam reeds midden 19e eeuw zijn intrede in Suriname deed, is contact tussen Afaka en deze godsdienst echter welhaast uitgesloten).

In het hoofdstuk 'Design of the scripts' stelt DALBY de vraag: Hoe kwamen de ontwerpers tot hun schrift? Wat betreft de syllabeschriften geldt deze vraag eigenlijk alleen het Vai en het Afakaschrift, omdat het Mende, Loma en Kpelle in navolging van het Vai geconstrueerd zijn en het Bamum en Bete uitgingen van ideogrammen en pictogrammen, gebruikt in een soort rebussen. (Van het Bagam is alleen bekend dat het bestaan heeft). DALBY neemt invloed aan van reeds bestaande schriftsoorten en grafische systemen:

1. *Magisch-cryptische tekensystemen* en mystieke symbolen, geassocieerd met de Islam en ook in Afrika voorkomend, welke systemen hij sub-Arabisch noemt.
2. *Het Arabische schrift* zelf, door de Islam ook in Afrika bekend.
3. *De pre-Arabische schriften* van het Oostelijk en Westelijk Middellandsezeegebied.
4. *Inheemse Westafrikaanse grafische symbolen* (geen schrifttekens).

Aan de eerste drie mogelijke invloeden wijdt DALBY talrijke pagina's waarin hij met indrukwekkende belezenheid, overstelpend bronmateriaal en scherpzinnige deducties tot bepaalde conclusies komt. Dit gedeelte is echter niet relevant voor het Afakaschrift. Wel het vierde punt. We geven daarom in het kort DALBY's betoog in dit opzicht weer, waarbij men bedenke dat uit de genoemde gebieden het merendeel van de negerbevolking van Suriname afkomstig is.

Er zijn vóór het Vai geen inheemse schriftsoorten in West-Afrika bekend. Wel talrijke grafische symbolen, die onder meer voor communicatiedoeleinden gebruikt worden. De belangrijkste van deze niet-lineaire symboolsystemen zijn: de twee systemen der Bambara in Mali en het Nsibidisysteem in Oost-Nigeria. Veelbetekenend is daarbij het feit dat de Bambara linguistisch verwant zijn aan de Vai-negers (ze behoren met andere stammen tot de Mande-sprekenden)[1] en dat het Nsibidi thuis-

---

[1]) Prof. Dr. J. A. F. WILS te Nijmegen, aan wie een concept van dit artikel ter inzage werd gegeven, merkte hierbij op: "DALBY gebruikt de term Mande sprekenden in de Engelse zin, d.w.z. voor degenen die een

hoort in het gebied waar het Bagam, Bamum en Oberi-Okaime ontstaan zijn. Ook het Tifinagh-schrift van de Touaregs kan bijgedragen hebben tot de rol van het Mali-gebied als centrum van allerlei grafisch symbolisme. Hiermee hangen ook samen de rotsinscripties van de zuidelijke Sahara, de eigendomsmerken en rijke decoratieve tradities van de ethnische groeperingen in die streek.

Er is nauwelijks directe invloed van al deze symbolen op het Vai-schrift aanwijsbaar. Maar ze tonen de belangrijke rol aan die grafische symbolen spelen in Mande-sprekende gemeenschappen. De scheppers der inheemse Westafrikaanse schriftsoorten werkten niet vanuit een vacuum maar hadden een lange grafische traditie ter beschikking. Het sterk-gestyleerde karakter van de Vai-, Mende-, Loma- en Bassa-schrifttekens lijkt te wijzen op een langere ontwikkeling dan het geval zou zijn wanneer ze door de diverse uitvinders onafhankelijk van traditionele invloeden zouden zijn samengesteld.

Wat betekent deze visie voor het vraagstuk van het ontstaan van het Afakaschrift?

Dat de Surinaamse bosneger een rijke erfenis van symbolen heeft is zeker. Allereerst wijzen wij op de motieven in de inheemse *houtsnijkunst*, waarvan de betekenis door verschillende auteurs is uiteengezet; het laatst door F. H. J. MUNTSLAG in zijn boekje '*Tembe*' (Amsterdam, 1966). Vervolgens hebben wij de proeve van '*schrift*' *van een* '*wisiman*' (soort priester-wonderdoktertovenaar) uit Paramaribo, in trance geproduceerd en gepubliceerd in *Surinam Folk-Lore*, (1936, p. 82–83) van M. J. & F. S. HERSKOVITS. Ook spreken J. VOORHOEVE & H. C. VAN RENSELAAR in hun artikel 'Messianism and nationalism in Suriname' (*Bijdr. Taal-, Land- en Volkenkunde 118*, 1962, p. 193 vlg.) over '*Tablets*' *met grafische symbolen* "which had however more a sacred than a phonetic significance". Dan wijzen wij op een *lendedoek*, door dr. G. D. VAN WENGEN op een studiereis naar Suriname verworven voor het Rijksmuseum voor Volkenkunde te Leiden, welke doek bij wijze van applicatie bezet is met tekens die sterk aan schrifttekens doen denken en enige gelijkenis met

---

bepaalde 'string of dialects' als taalmedium gebruiken. Het Mande is intussen een zeer rijk gespreide serie van taalvormen; DELAFOSSE, nog steeds dé autoriteit op dit terrein, vestigt daarop nadrukkelijk de aandacht".

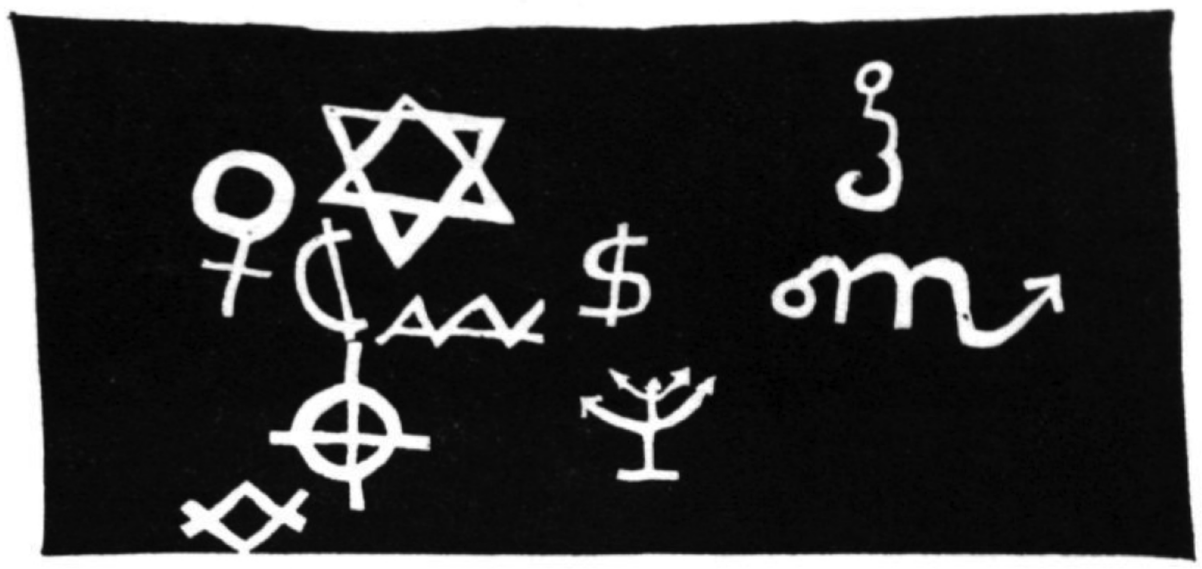

Fig. 1. Figuren op een lendedoek van een obia-man uit Paramaribo. [Rijksmuseum voor Volkenkunde, Leiden]

de tekens van het Afakaschrift vertonen (Fig. 1). Tenslotte heeft schrijver dezes enkele malen *tekens op corjalen en hutten* van bosnegers gezien welke de indruk van schrifttekens maken (Fig. 2). Het zal voor hen die kennis gemaakt hebben met de sfeer rondom de religie en magie van de negers, onnodig zijn te vermelden dat in al deze gevallen navraag omtrent de 'betekenis' bij de direct betrokkenen geen resultaat gehad heeft.

Als men in genoemde gevallen invloed van bestaande grafische symbolen op het Afakaschrift zou willen aantonen, komt men niet verder dan enige vage stijlgelijkenis. We hebben hier merkwaardigerwijze dezelfde situatie als in DALBY's artikel: a priori is een dergelijke invloed aan te nemen maar in concreto aantoonbaar is ze nauwelijks. De tabellen waarin hij overeenkomsten in tekenvorm en klankwaarde geeft tussen de schriftsoorten van Liberia / Sierra Leone en het Bamum, Nsibidi, Bambara enz., overtuigen lang niet overal en hij is zich daar blijkens de toelichting zeer goed van bewust.

Suriname kent nog een zesde soort grafische symbolen: de *petroglyfen*. In hoeverre dit schrifttekens zijn is niet uitgemaakt;

Fig. 2. Figuur op een bosnegerhut in een Djoekadorp aan de Marowijne.

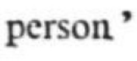
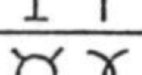
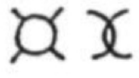
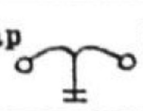
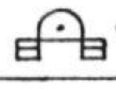
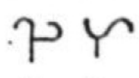
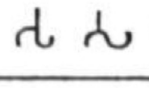
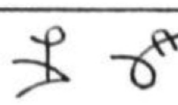
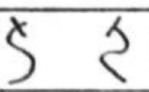
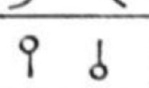
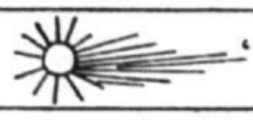
ma/mā		‘ man ’	cf. Vai **mə** ‘ person ’ Mende **mə** ‘ person ’
su		[**sumā** ‘ person ’]	cf. Bamum **ṁun** ‘ person ’
u		[**umā** ‘ woman ’]	cf. Djuka (trad. symbol) ‘ woman ’
ga		[**gadu** ‘ God ’]	cf. Bamum **nyinyi** ‘ God ’
ju		[**juju** ‘ spirit ’]	
wi		plur. pron. ‘ we ’	cf. Bamum **wap** plur. pron. ‘ them ’
be		[**bere** ‘ belly ’]	cf. Mende **go** ‘ belly ’ Bamum **nyit** ‘ belly ’
pa/pā		‘ pot, pan ’	
tu		‘ two ’	cf. Bamum **paa** ‘ two ’
fo		‘ four ’	
ko/kō		‘ come ’	cf. Bamum **wuɔn** ‘ go ’
go		‘ go ’	Vai **taa** ‘ go ’
gi		‘ give ’ (representing outstretched hands ?)	cf. Bamum **fa** ‘ give ’
nya/nyā		‘ eat ’	cf. Vai **doŋ** ‘ eat ’ Bamum **yuu** ‘ eat ’
pu		[**puu** ‘ take ’]	cf. Bamum **pie’** ‘ take ’ **kuɔt** ‘ take ’
ca		‘ carry ’	cf. Bamum **kiem** ‘ carry ’
ne/nĕ		‘ name ’ (representing illiterate’s mark ?)	
mu/mū		‘ moon ’ (i.e. full moon and crescent moon combined ?)	cf. Bamum **nzun muut** ‘ full moon ’
wa		[**watra** ‘ water ’]	cf. Vai, etc., above (Table IV)
sa		[**sani** ‘ thing ’]	cf. Vai **fe** [**feŋ** ‘ thing ’]
		‘ Halley’s comet ’	

Fig. 3. Mogelijke pictogrammen en ideogrammen in het Djoeka-schrift, volgens DALBY, 1968, p. 193, Table VI.

wij zijn van mening dat deze rotstekeningen in geen geval schrift in de eigenlijke betekenis zijn en hoogst waarschijnlijk ook geen pictografisch of ideografisch schrift. Op deze kwestie hopen wij later in te kunnen gaan in een publicatie over Surinaamse rotstekeningen vergeleken met de andere Zuidamerikaanse en de Caraïbische rotsinscripties, in het bijzonder die van Guyana en Cayenne. Dat dit 'corpus' invloed uitgeoefend heeft op het Afakaschrift is zeer onwaarschijnlijk: niet alleen is er geen enkele overeenkomst aan te wijzen in de vorm, zelfs geen stijlovereenkomst, maar ook is het zo goed als zeker dat AFAKA van die tekens niets anders onder ogen heeft gehad dan enkele vage lijnen op 'Popikiston' bij Godo-Holo aan de boven-Tapanahonie en de twee of drie tekens die met moeite nog te zien zijn op de rots van Bigiston, beneden-Marowijne.

In DALBY's artikel is bladz. 192 geheel aan het Afakaschrift gewijd; op de volgende pagina staat de hier overgenomen Tabel (Fig. 3) met mogelijke pictogrammen en ideogrammen in het Afakaschrift. Het grote belang van het Afakaschrift voor de studie der autochtone Westafrikaanse schriftsoorten volgt uit het feit dat rechtstreeks contact tussen Djoeka's en West-Afrikanen de laatste 150 jaar niet plaats vond, zodat elke overeenkomst van ideografische of pictografische elementen wijst op een gemeenschappelijke erfenis op het gebied van grafische symbolen. De bosnegers hebben, door hun geïsoleerde positie, een cultuur behouden die bijna zuiver Westafrikaans is[1]; daarentegen hebben zij hun Afrikaanse taal verloren[2], zeker wat de woordvoorraad betreft, die gecreoliseerd Europees is. De Djoekataal is daarom niet zo rijk aan monosyllabische CV-stamwoorden als het Westafrikaans, zodat er minder gevallen zijn dat een syllabeteken samenvalt met een woord. DALBY sluit echter ook

---

[1]) Zie echter *Wirtschaft und materielle Kultur der Buschneger Surinames* door PETER NEUMANN (*Abh. Ber. Mus. Völkerk. Dresden 26*, 1967, p. 109) die een heel ander standpunt inneemt.

[2]) Prof. WILS merkt hierover op: "Er was geen gemeenschappelijke taal waarop de Djuka-negers zouden kunnen teruggrijpen. Ze kwamen wel van de z.g. Slavenkust, maar dat is zulk een gemengd gebied en daar zijn zoveel variaties, dat deze mededeling in de grond weinig of niets inhoudt. Het wonder is juist, dat deze slaven, om allerlei gronden bijeengedreven, zich a.h.w. zelf een taal gevormd hebben. Vanzelf werd de woordenschat dus gecreoliseerd Europees, althans niet Afrikaans. Naar mijn mening is het enige dat overblijft een biologicum, nl. de accentvorm, die in beginsel tonaal is".

tweelettergrepige woorden in, waarvan de beginlettergreep correspondeert met de klankwaarde van een Afakateken (bijv. *wa* van *watra*).

De Tabel (Fig. 3) geeft 19 mogelijke verklaringen van Afakatekens, welke verklaringen voor een deel gesteund worden door overeenkomsten met het Vai, Mende of Bamum. Van deze 19 gevallen komen er 5 overeen met de verklaring genoemd in DUBELAAR & GONGGRYP, 1968 (p. 254). Hun verklaring voor *oe(koe)* neemt DALBY niet over; hij denkt bij dit teken aan de eerste lettergreep van *oema* (vrouw) op grond van (vage) vormovereenkomst met een houtsnijmotief dat KAHN aan VAN PANHUYS ontleent en 'symbolized woman' noemt (zie MORTON C. KAHN: *Djuka. The Bush Negroes of Dutch Guiana*, 1931, p. 213, fig. 27). Deze verklaringen zijn niet alle overtuigend. Zo wordt het teken voor *moe(n)* genoemd: "full moon and crescent moon combined?", terwijl AFAKA blijkens de uiterst nauwkeurige copieën van Pater MORSSINK (zie GONGGRYP & DUBELAAR: 'De geschriften van Afaka in zijn Djoekaschrift', *N.W.I.G. 42*, 1963, p. 218–252) nergens de cirkelvorm ('full moon') als basis voor dit teken neemt, maar overal een soort ovaal met puntige uiteinden. Het Afakateken voor *wa* dat DALBY verklaart als *watra* doet niet denken aan de golflijn die volgens Tabel IV van zijn artikel in het Vai, Bambara en Bozo water voorstelt. *Juju*, dat 'spirit' zou betekenen, kennen wij niet, wel *jèjè*, dat met andere tekens geschreven wordt. Nemen is *teki*, niet *puu* (poeroe), dat wegnemen, terugtrekken, uittrekken enz. betekent. 'Halley's comet' is bij AFAKA geen pictogram maar een illustratie, want het is geen deel van de tekst; als men de tekening weglaat blijft de tekst ongeschonden. Het teken voor *pa* ziet DALBY als een pictogram i.v.m. een pan; de toelichting zou dan echter *patoe* moeten luiden. Overigens zouden wij, op even losse gronden, eerder aan *pa* = *vader* denken, als we letten op de overeenkomst in grondvorm met *ma* = *moeder*, dat DALBY als *man* verklaart. Het gevaar voor "hineininterpretieren" is hier natuurlijk groot.

Daar DALBY zich deze gevaren zeer goed bewust was, poneert hij zijn verklaringen dan ook uiterst voorzichtig als mogelijkheden. Hij schrijft in zijn eerste artikel (1967, p. 17) terecht: "The investigation of possible pictograms and ideograms is a hazardous operation, the imagination of the investigator not necessary being in line with that of the original inventor".

Het is nauwelijks nodig te zeggen, dat deze detailkritiek niets

afdoet aan onze grote bewondering voor het werk van DAVID DALBY, die doorgedrongen is tot het wezen van de autochtone Afrikaanse schriftsoorten en die daardoor mét de Afrikanistiek ook de Surinamistiek een grote dienst bewezen heeft. Het aangekondigde derde artikel van zijn hand over dit onderwerp zien wij daarom vol verwachting tegemoet.[1])

[1] Nadat deze bespreking was geschreven verscheen van DALBY in dezelfde serie "Further indigenous scripts of West Africa: Manding, Wolof and Fula alphabets and Yoruba 'Holy' writing." (Afr. Language Studies X, 1969, p. 161–181).

BOEKBESPREKING

Marriage among the Trio; a principle of social organisation, door PETER RIVIÈRE. Clarendon Press - Oxford, 1969. XVIII + 353 blz., 11 ill., 2 kaarten, figuren en tabellen (70 sh.)

De Engelse anthropoloog dr. PETER G. RIVIÈRE, die van juli 1963 tot april 1964 bij de Trio-Indianen in Zuid-Suriname verbleef, heeft met de publikatie van zijn studieresultaten een belangrijk werk verricht.

Zijn werk geeft een uitvoerige sociologische analyse van het systeem van huwelijk met de zuster's dochter, en draagt hierin in belangrijke mate bij tot het inzicht in zulke systemen ook bij andere volken. Zijn boek is ook van groot belang voor Suriname, omdat hierin de eerste wetenschappelijke beschrijving wordt gegeven van de meest Zuidelijke bewoners van dit land.

In het kort een overzicht van de inhoud van de hoofdstukken van het boek.

In hoofdstuk I wordt een beschrijving gegeven van het gebied waar de Trio's leven; in II volgt de geschiedenis van dit volk, voorzover deze uit de notities van ontdekkingsreizigers uit vorige en deze eeuw te reconstrueren valt. De schrijver tracht daarin ook vele namen van Indianengroepen te ordenen.

In hoofdstuk III behandelt hij enkele aspecten van de Triocultuur, zoals kleding, haardracht, nederzettingspatroon. Op basis van SCHMIDT's waardevolle gegevens uit 1940–1942 komt RIVIÈRE tot een indeling in agglomeraties en hoofdgroepen van dorpen. Verder vertelt hij over huizen, over economische activiteiten: landbouw, jacht en visserij, en verzamelen, over handelscontacten, en over economische eenheden: man-vrouw, dorp, agglomeratie, hoofdgroep.

In hoofdstuk IV worden uitvoerig de criteria behandeld voor de sociale classificatie, de relatie- en verwantschapstermen, die de Trio's kennen, en de relatie met de broer's kinderen, over de genealogische niveaux, de kenbaarheid van de huwbare en niet-huwbare categoriën, en de functie van de leeftijd in de categoriën-classificatie.

In V gaat hij na, hoe de classificatiecriteria in de praktijk werken, en in VI komt daarbij nog het criterium van de vestigingsplaats ter sprake. Zich baserend op SCHMIDT's gegevens komt hij tot een agglomeratietheorie, die hij test in de huidige grote dorpen Alalaparoe en Paloemeu, en behandelt hij de post-maritale vestiging.

Hoofdstuk VII gaat over het instituut van het huwelijk, en de daarbij in de praktijk gehanteerde criteria. In VIII en IX beschrijft hij, hoe het

huwelijkssysteem in het dagelijkse sociaal-economische leven werkt; de economische interdependentie van broer-zuster, die bij huwelijk wordt die tussen man-vrouw; de relaties met bloedverwanten en aanverwanten, waarbij wordt geconcludeerd, dat de bloedverwantschap sterker blijkt. Duidelijk zet RIVIÈRE de sociaal-economische implicaties van dit systeem, ook met betrekking tot de dorps- en agglomeratie-eenheid, uiteen. Allerlei zaken komen daarbij ter sprake, zoals de verplichtingen ten opzichte van verwanten bij het veldbewerken, vlees verdelen, en erfenissystemen in het kader van classificatiesystemen.

Hoofdstuk X behandelt de politieke implicaties van het huwelijkssysteem en nederzettingspatroon, politieke en sociale contrôle, de shaman en zijn invloed, de ceremoniële dialoog; terwijl in XI het dansfeest als een integrerend element uitvoerig wordt geanalyseerd.

In XII bespreekt hij de kosmische visie der Trio's, hun mythen, en komt hij tot een totaalbeeld van hun maatschappij, hun dorpscentrische denken, hun vreemdelingenvrees, en hun introversie – waarin, als middel tot verzekering van hun voortbestaan, logisch past het systeem van huwelijk met de zuster's dochter.

In het laatste hoofdstuk XIII bespreekt RIVIÈRE de theoretische aspecten van dit huwelijkssysteem, vergeleken o.m. met wat andere anthropologen bij enkele andere volken aantroffen. Zijn analyse van zulk een systeem en de daarmede tot uitdrukking komende waarden van de wereldvisie der Trio's, is zeer belangwekkend.

Het werk van RIVIÈRE is bijzonder gedetailleerd. De uitvoerige gegevens over de Trio's en hun verwantschapsverhoudingen (hij geeft 14 genealogische tabellen, en daarbij van 786 Trio's hun verwantschapsverhoudingen) laten, zoals hij zelf zegt (p. xi), de mogelijkheid open tot herbestudering. Men moet bewondering hebben voor dit uitvoerige en conscientieuze werk, dat werd gedaan in een stadium waarin al veel in de oorspronkelijke Triosamenleving veranderd was. De vele kleine dorpen bestonden niet meer in 1964; de Trio's woonden toen al in de twee grote dorpen Alalaparoe en Paloemeu. Op verschillende plaatsen vermeldt hij de onmogelijkheid om tot conclusies te komen, en waar mogelijk werkt hij met percentages, om een zo goed mogelijk inzicht te geven.

Slechts voor één enkel detail zou recensent hier de aandacht willen vragen. RIVIÈRE schrijft dat de dichtstbijzijnde dorpen van de verschillende hoofdgroepen, zoals hij deze indeelde op basis van SCHMIDT's gegevens, niet minder dan drie tot vier dagen lopen van elkaar verwijderd waren (p. 37). De afstand tussen de hoofdgroep van de Sipaliwini en die van de Sitharé-Oost Paroe was echter volgens SCHMIDT minder. Baas SCHMIDT van Gansee reisde viermaal tussen het dorp Koelali-entoe (of: Joeloe) van de Sitharé-Oost Paroe groep, en het dorp Okoime (of: Piké) van de Sipaliwini groep, waarvan de tweede reis de kortste was: vertrek van Okoime 14 jan. 1941 – aankomst in Koelali-entoe 15 jan. 's middags. Reisduur dus ongeveer anderhalve dag.

SCHMIDT (p. 15) zegt niet dat hij 14 jan. vertrok, wél dat hij tegen donker op 13 jan. in het dorp Okoime was: de conclusie ligt voor de hand, dat hij daar overnachtte, en vandaar de 14e 's morgens vertrok.

De andere reizen namen meer tijd: de eerste ongeveer drie en een halve

dag (onderweg planten zoeken) (p. 15); de derde ongeveer vier en een halve dag (opgehouden door een zieke drager) (p. 28). Over de vierde reis schrijft hij: "... en ben 2½ dag later in Piké" (p. 32). Rekent men hierbij, dat SCHMIDT nogal wat bagage meenam, en dikwijls vroeg kamp maakte, soms om 2 of 3 uur in de middag al, dan lijkt de veronderstelling gerechtvaardigd, dat een Trio er in ieder geval niet langer over behoefde te doen.

Hiermee wil overigens niet gezegd zijn, dat RIVIÈRE's agglomeratietheorie minder vaste grond zou krijgen. Ik meen, dat hij met zijn analyse van bewoning in de dorpen Paloemeu en Alalaparoe de bestaansgrond voor deze theorie genoegzaam aangetoond heeft.

Het is jammer, dat RIVIÈRE niet een analyse naar verwantschap en locatie geeft voor de Sitharé-Oost Paroe groep en de Marapi-Anamu groep zoals hij deed voor de Sipaliwinigroep. Deze zou het inzicht in de agglomeratietheorie en de werking daarvan in het verleden wellicht nog kunnen verhelderen.

Ook is het te betreuren dat hij de vele Trionamen, die door DE GOEJE en FRANSSEN HERDERSCHEE genoemd worden, niet meer tracht te traceren op verbanden met SCHMIDT's namen en zijn eigen bevindingen. Vooral de vele foto's van Trio's uit 1905 en 1908 hadden wellicht nog interessante herkenningspunten bij de huidige Trio's kunnen geven, temeer ook daar DE GOEJE (p. 1029) vermeldde, dat men platen van een vorige expeditie met aandacht bekeek en goed herkende.

De juiste ligging der Triodorpen in het verleden zal wel altijd onduidelijk blijven; toch geloof ik dat een herbestudering van DE GOEJE's en FRANSSEN HERDERSCHEE's notities, met de lengte- en breedtebepalingen die in enkele Triodorpen gedaan werden, met gegevens van andere reizigers, wat meer licht zal kunnen geven.

Hoewel RIVIÈRE het mogelijk acht, dat de Trio's eens in grotere huizen leefden dan nu (p. 128), zegt hij terecht, dat er geen aanwijzing is, dat de Trio's ooit in grote communale huizen gewoond hebben, zoals zovele Indianenvolken in de oerwouden rond de Amazone. In mijn korte notities uit 1967 heb ik er op gewezen (p. 7), dat er enkele eigenaardigheden in SCHMIDT's verslag zitten over huizen en slapen, die nader onderzoek verdienen. Vooral met het oog op voortgaande veranderingen in de wooncultuur kan het interessant zijn om hierin een beter inzicht te verkrijgen.

In dit verband wijst RIVIÈRE (p. 38) nog op een nieuw verschijnsel, n.l. huizen op korte palen. Er is een mogelijkheid van imitatie van zendelingenhuizen, maar hij wijst er ook op, dat zulke huizen eens gebouwd zouden zijn door de Galibi Indianen. Het onderzoek van de Nederlandse anthropoloog KLOOS, die enkele jaren onder de Galibi verbleef, zal hierin misschien licht kunnen verschaffen. Ook wellicht in de kwestie, opgeworpen door DE GOEJE in FRANSSEN HERDERSCHEE's verslag (p. 113) betreffende oorlog tussen Trio's en Galibi's, en taalverwantschap tussen beide Indiaanse groepen.

Daar de sociologische analyse van het huwelijkssysteem het hoofddoel van RIVIÈRE's studie vormde, worden andere aspecten van de Triocultuur minder uitvoerig behandeld, echter toch wel zodanig, dat we een goed beeld krijgen van het geheel van deze oude Triocultuur. Men mag hopen, dat RIVIÈRE verschillende van deze aspecten nog eens uitvoeriger zal behandelen, hoewel het steeds moeilijker zal blijken, om vele zaken uit

de oude Triocultuur nog te achterhalen: de veranderingen in de laatste jaren zijn zeer groot geweest.

In dit opzicht vormen RIVIÈRE's gegevens uitstekend basismateriaal voor studies van acculturatie op allerlei gebied in de Triosamenleving. Wij noemen als eerste de veranderingen in het huwelijkssysteem: in hoeverre zijn verschillende aspecten van het oude systeem verdwenen of aangepast, nu verschillende factoren die met het oude systeem samenhingen, niet meer gelden, of niet meer als zodanig herkend of erkend worden. Vooral op het sociaal-economische vlak hebben er vele veranderingen plaats gevonden, waardoor vele elementen uit het oude huwelijkssysteem aan oorspronkelijke functie hebben ingeboet, of zelfs verloren. Op het gebied van de religie heeft zich een zeer ingrijpende wijziging voorgedaan, nu het overgrote deel van de Trio's is overgegaan tot een Christelijke godsdienst. En dit zal, naar ik meen, zeker invloed uitoefenen op het huwelijkssysteem, dat, naar RIVIÈRE beschrijft, zo nauw verweven was met hun kosmische visie.

Zelf behandelde RIVIÈRE reeds in een eerdere studie (1964) de veranderingen die plaats vonden op het gebied van nederzettingspatronen, en de daaruit eventueel te verwachten veranderingen voor enkele andere aspecten van de cultuur.

Naast de waarde van dit werk voor de wetenschap van de culturele anthropologie, heeft dit boek ook grote praktische waarde voor velen in Suriname. Hiermede wordt een inzicht gegeven in het leven en denken van de meest Zuidelijke bewoners van Suriname, wat voor velen van groot belang kan zijn: voor ambtenaren van het Ministerie van Binnenlandse Zaken, zowel in Paramaribo als ook in het binnenland; voor de zendelingen die onder de Trio's werken, de artsen en verpleegsters, de landbouwkundigen en andere deskundigen, die met de Trio's in aanraking kwamen en nog zullen komen, en mede hun bijdragen leveren tot de verdere ontwikkeling van deze bosbewoners.

RIVIÈRE's werk is het eerste dat een samenvattend overzicht geeft van de cultuur van de Trio's; eerder publiceerde hij in dit tijdschrift (1966) "A policy for the Trio Indians of Surinam", maar daarin kwamen vele aspecten uiteraard slechts summier ter sprake.

Het mag hier wel eens met nadruk gesteld worden, dat RIVIÈRE, zonder critiekloos tegenover alle facetten van het zendingswerk te zijn, in 1966 (p. 100) schreef: "... it is undeniable that the Trio have benefitted enormously from the Mission's work". "The expulsion of the West Indies Mission would be a disaster for the Trio." Ook in dit boek zegt hij, dat het werk der zendelingen en hun medische activiteiten middel geweest zijn, waardoor het voortbestaan van de Trio's mogelijk bleek (p. viii), een volk dat anders waarschijnlijk gedoemd was tot uitsterven (1966, p. 110).

Zulke waarderende woorden van een tot oordelen bevoegde deskundige, staan wel in schrille tegenstelling tot de vaak domme en onware opmerkingen van journalisten, waarbij DE KLERK in *Grietjebie* wel de kroon spande. In 1967 (p. 24) wees ik er op, dat zulk een laag-bij-de-grondsinsinueren niet met goede journalistieke verantwoordelijkheid verenigbaar is. Overigens kon VAN MAZIJK, de arts die zoveel voor de Trio's deed en nog doet, de beschuldigingen van DE KLERK over behandeling van zieken uitvoerig weerleggen (VAN MAZIJK, 1964, p. 5–6).

Maar ook wetenschapsman en bekend auteur dr. W. F. HERMANS, die naar uit zijn werk valt na te gaan, de Triodorpen niet bezocht, geeft, naast waardering voor het werk der Amerikaanse zendelingen onder de Indianen ("Doen trouwens goed werk voor de Indianen", p. 94), een vreemde opmerking: "Maar afschuwelijk is, dat die zendelingen tot een of ander obscuur amerikaans genootschap behoren en ze verkondigen die Indianen dat kroeshaar het kenmerk van de Duivel is" (p. 94). Ik vraag mij af: heeft HERMANS gehoord dat een Amerikaanse zendeling dat zei? Of heeft hij het van horen-zeggen? Gehoord van een Boslandcreool? Weet HERMANS dat van datzelfde genootschap een zendeling deel uitmaakt en in Suriname werkt, die negroïde kenmerken heeft en kroeshaar?

Het is te betreuren, dat zulke onwaarheden en verdachtmakingen dikwijls zo grote verbreiding krijgen en gretig gehoor vinden bij velen die niet op de hoogte zijn. Alleen daarom al is het van belang om nog eens de mening van een kenner als RIVIÈRE weer te geven.

Door RIVIÈRE's analyse wordt nogmaals het grote belang van SCHMIDT's werk aangetoond. Deze Baas SCHMIDT, die als hoofdman en magazijnmeester vele grensexpedities meemaakte, en van 1940–1942 als zelfstandig leider van de tochten naar de Trio's optrad, heeft zich van de hem opgedragen taak "... op een alleszins lofwaardige wijze gekweten", schreef prof. STAHEL reeds in 1942 (in SCHMIDT, Inleiding, p. 5). Van hoe groot belang dit werk van SCHMIDT geweest is, blijkt thans des te meer nog uit het feit dat RIVIÈRE op basis van SCHMIDT's gegevens zeer belangrijke inzichten verkreeg; hij noemt (p. 14, 29) SCHMIDT's reisverslag "... to be of incalculable value...", en vooral zijn census van de Trio's "... a remarkable ..., and impressive ... achievement ...".

Het is goed deze waardering voor Baas SCHMIDT van Gansee – die naar ik meen te weten nog in leven is – nog eens te horen vaststellen.

LITERATUUR

Bos, G., 1967: Sociologische notities over de Trio-Indianen. Mariënburg, Suriname, 27 pp. typescript.

FRANSSEN HERDERSCHEE, A., 1905: Verslag van de Tapanahoni-expeditie. *Tijdschr. Kon. Nederl. Aardr. Genootschap* (2) *22*, p. 847 e.v., ill.

GOEJE, C. H. DE, 1908: Verslag der Toemoekhoemak-expeditie (Tumuchumac-expeditie). *Tijdschr. Kon. Ned. Aardr. Genootschap* (2) *25*, p. 943 e.v., ill.

HERMANS, WILLEM FREDERIK, 1969. *De laatste resten tropisch Nederland*. Amsterdam, 199 pp.

KLERK, JOOST DE, (1965). *Grietjebie, schoonheid van Suriname. Een reis langs oerwouden en rivieren*. Haarlem, 214 pp., ill.

MAZIJK, J. VAN, 1964. In *Kerkblad Gereformeerde Kerk Paramaribo*, nov. 1964, bijlage, p. 5–6.

Rivière, P. G., 1964. Contact, resettlement and cultural adaptation. Andover, Hants, 33 pp. typescript.

Rivière, P. G., 1966. A policy for the Trio-Indians of Surinam. *Nieuwe W.I. Gids 45*, p. 95–120, ill.

Schmidt, Lodewijk, bewerkt door Gerold Stahel, 1942. Verslag van drie reizen naar de Bovenlandsche Indianen. *Bull. Landbouwproefstation Sur. 58*, 63 pp., ill.

G. Bos

